

جغرافیای معضل ایران

۳

اقتصادی

با ۵ نقشه و ۸ گراور و ۱۱ گرافیک

تألیف

مغودکیان

معلم و ازایلمن عالی

نصوب شورای عالی معارف

حق طبع محفوظ است

محل فروش: کتابخانه ابن سینا - تهران میدان خیرالدوله

مطبعه مجلس - تهران ۱۳۱۱

صفحه	فهرست مندرجات
	مقدمه
۲	تاریخ اقتصادی ایران
۳	تاریخ ارتباطات تجاری ایران با سایر ممالک
۶	تقسیمات راجع باقتصادیات ایران
۷	مبادلات جنگلها {
۱۴	آفات جنگل
۱۵	اصلاحات راجع باحیاء و نگاهداری و طرز استفاده از جنگلها
۱۸	نباتات طبیعی
۱۸	۱ - نباتات دهنی
۱۹	۲ - نباتات رنگی
۲۱	صورت صادرات حنا بحسب وزن
۲۲	۳ - نباتات طبی
۲۳	۴ - صمغیات
۲۴	۵ - نباتات معطر
۲۴	شکار و حیوانات
۲۲	۱ - شیلات بحر خزر
۳۷	۲ - خلیج فارس {
۳۷	۳ - دریاچه پریشان {
۳۷	مروارید
۳۹	معادن
۳۹	معادن معلومه ایران
۳۹	زغال سنگ
۴۰	آهن
۴۱	مس سرب {
۴۲	نقره فیروزه نفت {

ب

صفحه	فهرست مندرجات
۴۳	طلا اکسید دوفر یا قوت سوخته
۴۷ - ۴۵	تجزیه مواد مختلفه بعضی از معادن ایران
۴۸	وضع فعلی فلات ایران
۴۹	سنگهای آهنی
۵۰	سنگهای مسی
۵۱	سنگهای معدنی سرب
۵۱	تاریخچه معادن ایران
۵۴	فلاحت
۵۶	بهره برداری
۵۷	۱ - آبیاری
۵۸	الف - آب رودخانه
۵۹	ب - قنوات
۷۹	۲ - طرز شخم
۸۰	۳ - تعمیم اطلاعات علمی و فنی راجع بزراعت ۴ - بانکهای فلاحتی
۸۱	۵ - حفظ الصحه و ازدیاد نفوس رعایا
۸۵	۶ - اقدامات راجع باجاره داری املاک و تقسیم اراضی
	۷ - تمرکز دادن قسمتهای مختلفه فلاحت برای دادن اطلاعات
۸۷	برعایا
۸۷	محصولات زراعتی
۹۱ - ۹۰	گندمهای امتحامی
۹۶ - ۹۵	صورت صادرات برنج بحسب وزن
۹۸ - ۹۷	صورت صادرات برنج بحسب قیمت
۱۰۰	سبب زمین چغندر
۱۰۴	صورت واردات قند بحسب وزن

پ

صفحه	فهرست مندرجات
۱۰۵	صورت واردات قند بحسب قیمت
۱۰۶	درختهای میوه
۱۱۳	صورت صادرات خشکبار بمالك خارج
۱۱۵	صورت صادرات خشکبار ایران در مدت ۲۰ سال
۱۱۷	صورت صادرات خشکبار ایران بحسب وزن
۱۱۸	صورت صادرات خشکبار ایران بحسب قیمت
۱۱۹	نباتات صنعتی
۱۱۹	توتون
۱۲۲ - ۱۲۱	صورت صادرات توتون و تنباکو بحسب وزن
۱۲۴ - ۱۲۳	صورت صادرات توتون و تنباکو بحسب قیمت
۱۲۵	پنبه
ذیل صفحات ۱۲۵ الی ۱۳۰	کرم خادار و اهمیت اقتصادی آن در زراعت پنبه
۱۲۸ - ۱۲۷	صورت صادرات پنبه بحسب وزن
۱۳۰ - ۱۲۹	صورت صادرات پنبه بحسب قیمت
	نباتات نسجی
۱۳۱	کنف و شامدانه خشخاش
۱۳۹ - ۱۳۸	صورت صادرات تریاک بحسب وزن
۱۴۱ - ۱۴۰	صورت صادرات تریاک بحسب قیمت
۱۴۲	درخت تود چای
۱۴۵	صورت صادرات چای بحسب وزن
۱۴۶	صورت صادرات چای بحسب قیمت
۱۴۷	نی شکر
۱۴۸	نباتات علوفه نباتات معطر
۱۴۹	نباتات مختلفه طبی و دهنی
۱۸۱ - ۱۴۹	احصائیه محصولات فلاحتی ایران در سال ۱۳۰۹
۱۸۲	کله داری و تربیت اغنام

ت

صفحه	فهرست مندرجات
۱۸۲	تربیت اغنام
۱۸۴	کاو
۱۸۵ - ۲۰۸	احصائیه قسمی از ذبایح ایران در سال ۱۳۰۹
	شتر
۲۰۹	قاطر
	الاغ
	اسب
۲۱۱	طیور اهلی
۲۱۲	ابریشم
۲۱۶	صادرات یله ابریشم خام و فضلات آن
۲۱۷	زنبور عسل
۲۱۷	صنایع فلاحتی و حیوانی
۲۲۰	صورت صادرات روده بحسب وزن
۲۲۱	صورت صادرات روده بحسب قیمت
۲۲۳ - ۲۲۴	صورت صادرات بشم کاو انکرده بحسب قیمت
۲۲۵	صنایع معدنی
۲۲۷	زغال سنگ
۲۳۷	نفت
۲۳۹	راپرت مسووفدان متخصص جهت مساحی اراضی جنوب خوریان
۲۴۰	متن فرائسه امتیاز نامه دارسی راجع به نفت جنوب
۲۴۱	آهن
۲۵۳	۱ - ناحیه قرا داغ
۲۵۷	۲ - ناحیه جنوبی البرز
۲۵۸	۳ - ناحیه شمالی البرز
۲۵۹	مس
۲۶۱	سرب
۲۶۲	پنبه کوهی
۲۶۳	فیروزه

ث

صفحه	فهرست مندرجات
۲۶۳	صنایع دستی
۲۷۳	صنایع مختلفه ایران
۲۷۳	صنعت معماری و حجاری
۲۸۴	صنعت منسوجات ابریشمی و غیره صنعت کلدوزی
۲۸۵	صنعت قالی بافی
۲۹۳ - ۲۹۲	صورت صادرات قالبهای یشمی رنگ ثابت بحسب قیمت
۲۹۵ - ۲۹۴	صورت صادرات قالبهای یشمی رنگ جوهری بحسب قیمت
۲۹۶	مصنوعات متفرقه
۲۹۷	صنعت نقاشی
۳۰۸ - ۲۹۸	صنایع کارخانه
۳۰۸	مبادلات
۳۰۸	تجارت و اصول علمی آن
۳۱۹ - ۳۱۱	صورت خلاصه معاملات ایران با ممالک خارجه در سنوات ۱۳۰۷ - ۱۳۰۹
۳۲۳ - ۳۲۰	بیان تجارتی با فوائد حاصله از اجرای قانون انحصار تجارت
۳۲۵	صورت مقایسه صادرات و واردات ۱۱ ماهه ۱۳۱۰ نسبت به ۱۱ ماهه ۱۳۰۹
۳۲۹ - ۳۲۷	صورت جوازهای صادره و میزان اعتبار و موازنه تجارت سه ماهه اول ۱۳۱۰
	صورت درخواستها و جوازهای صادره در ششماه سال اقتصادی تا تاریخ
۳۳۴ - ۳۳۰	۱ - اسفند ۱۳۱۰
۳۷۲ - ۳۲۶	صورت مفصل کنتران در سال اقتصادی ۱۳۱۱
	صورت اجناسیکه در کنتران واردات سال اقتصادی ۱۳۱۱ منظور نشده
۳۸۲ - ۳۷۴	و ورود آنها ممنوع است
۳۸۲	میزان محصولات مملکتی
۳۸۹ - ۳۸۲	عایدات مملکتی
۳۹۰	اوزان و مقادیر
۳۹۱	مقایسه مقیاسهای وزن
۳۹۲	مقایسه مقیاسهای طول
۳۹۸ - ۳۹۴	ضرابخانه و مسکوکات
۴۱۱ - ۳۹۸	بانک
۴۱۲ - ۴۱۱	کمرک

ج

صفحه	فهرست مندرجات
۴۲۹ - ۴۱۴	صورت ادارات و دفاتر عمده پستها و شعبات گمرکی فعلی ایران
۴۳۲ - ۴۳۰	مراکز تجارت
۴۳۳	راهها
۴۳۳	۱ - جاده و راهها
۴۵۶	۲ - کشتی رانی
۴۶۸	۳ - راه آهن
۴۷۴	۴ - خطوط پستی و تلگرافی
۴۹۰	۵ - خطوط هوایی

ج

صفحه	فهرست نقشه ها
۸	جنگلهای ایران
۴۰	معادن مکشوفه ایران
۴۳۴	راههای ایران
۴۷۶	خطوط پستی و تلگرافی ایران
۴۸۷	مراکز و خطوط تلفنی ایران
صفحه	فهرست گراورها
۲۶۵	نقش برجسته دیوار طالار صد ستون (درپرس پلیس)
۲۶۶	نقش برجسته یلکان طالار خشایارشا (درپرس پلیس)
۲۶۷	نقش برجسته یلکان طالار خشایارشا (درپرس پلیس)
۲۶۸	شیر بالدار که از کاشی برجسته ساخته شده (درشوش)
۲۶۹	شیر مفرغی که در حالت خواب است (در شوش)
۲۷۰	کوزه دسته دار که بسبک ایران و یونان قدیم ساخته شده
۲۷۱	شکارگاه خسرو دوم در طاق بستان (۶۲۰ میلادی)
۲۷۲	نمونه پارچه ابریشمی زمان ساسانیان (نیمه اول قرن هفتم میلادی)

صفحه	فهرست گرافیک ها
۹۴	گرافیک برنج - صادرات در مدت ده سال اخیر
۱۰۳	» قند و شکر - واردات در مدت ده سال اخیر
۱۱۰	» میوه جات تازه و خشک از هر قبیل - صادرات در مدت ده سال اخیر
۱۲۰	» توتون و تنباکو
۱۲۶	» پنبه - صادرات در مدت ده سال اخیر
۱۴۴	» چای از هر قبیل واردات در مدت ده سال اخیر
۲۱۹	» صادرات روده
۲۲۲	» صادرات پشم
۲۹۰	» قالی و قالیچه های یشمی از هر قبیل - صادرات در مدت ده سال اخیر
۲۵۲	» دهنیات معدنی از هر قبیل - واردات در مدت ده سال اخیر
۲۵۲	» دهنیات معدنی از هر قبیل - صادرات در مدت ده سال اخیر

جغرافیای

اقتصادی ایران

بنام یردان پاک

مقدمه

در قرون قدیمه شوکت و عظمت ملل در سایه کشورستانی و جنگجویی بوده و پایه زندگانی ملی يك قوم بر روی قدرت نظامی و مملکت گیری و نهاجم بملل دیگر استوار و جنگهای ایران با یونان و روم و غیره بهترین دلیل برای این مطلب است . تقریباً از سه قرن باینطرف که قوه بخار و برق کشف گردید و عموم ملل و ممالك اروپا بایجاد صنایع جدید و ترویج تجارت توجه نمودند مبنای ترقی ملل ثروت و تجارت و عظمت صنعت آنها گردید و از این رو امروزه شوکت و قدرت هر مملکت قوی و مقتدر از ترقی صنعت و تجارت و استحکام پایه اقتصادی و وسعت دائره حمل و نقل محصولات مملکتی و مبادله آنها فهمیده میشود .

مملکتی که از ثروت طبیعی و مصنوعی محروم باشد طرف توجه نیست و از دائره ملل حیه خارج و در دنیا مقامی نخواهد داشت ، هم چنین است حال ممالکی که با داشتن ثروت طبیعی بسیار کلیه صنایع و کارخانه ها و تجارت و کشتی رانی و حمل و نقل و جنگل ها و معادن ایشان را دیگران اداره کرده و از نتیجه و محصول آنها متمتع میشوند و معلوم است اهالی این گونه ممالك فقط بعمل آوردن مواد خام پرداخته و شغل آنها از مزدوری تجاوز نمی کند و روشن است که مقام این نوع اهالی از نظر اقتصادی بسیار پست و از حق حیات محروم و همیشه دوچار اسارت و

ذات میباشند چنانچه استیلای انگلیس در عالم فقط در نتیجه نفوذ اقتصادی و ضعف و اسارت ممالک و اقوام زیر دست بواسطه عدم قدرت و توجه بامور اقتصادی خودشان است.

پس از ذکر این مقدمه اصلی راجع باقتصادیات گوئیم که برای آشنائی بحقیقت اوضاع ایران بهترین راه مطالعه و فهمیدن اوضاع اقتصادی این مملکت است که بطور اجمال بدانیم مملکت ایران چه دارد و چه میتواند داشته باشد و برای ترقی و تعالی خود چه راه‌هایی را در اقتصادیات که مبنای ترقی هر ملتی است باید پییماید.

تاریخ اقتصادی ایران

تاریخ ارتباطات از قدیم الایام مملکت ایران شاهراه بین آسیا و دریای مدیترانه
تجارتی ایران و بحر اسود بوده و اغلب مسافرها و مراودات تجارتی ملل مغرب
با سایر ممالک با آسیای مرکزی از راه ایران انجام می‌یافته است. مثلاً فنیقیها
 که اول مملکت تاجر عهد خود بوده‌اند از راه خلیج فارس با آسیای مرکزی رفته و از همان
 راه به صور و صیدا مراجعت مینمودند ولی از زمان اسکندر تا قرون وسطی راه
 سوئز را بر راه ایران ترجیح دادند و مراودات تجارتی از آن طریق بعمل می‌آمد
 تا اینکه بعدها در دوره رومن‌ها^(۱) دوباره راه ایران رونقی بخود گرفت و رفت و آمد
 قوافل از این مملکت شروع گردید و تا وقتی که دولت روم وجود داشت راه متداول
 تجارت همان راه ایران بود.

انحطاط دولت روم باعث تزلزل بلکه از بین رفتن تجارت شرق با غرب گردید
 و بروابط تجارتی دوقاره آسیا و اروپا سکنه بزرگی وارد آمد تا آنکه دوباره
 آمالفی‌ها^(۲) و ایطالیائی‌ها و خصوصاً تجار ژنوا^(۳) و از همه بیشتر ونیزیها^(۴) باز
 از همان راه ایران بنای مراودات تجارتی را با شرق گذاردند و این راه همان راهی
 است که از سوریه و حلب گذشته از طریق فرات و بغداد و با از راه دیار بکر و
 از روم بایران می‌آمده است.

مملکت ایران با اینکه در یکی از شاه راه های بزرگ دنیا واقع شده مع هذا چه

(۱) - Romain (۲) - Amalfis (۳) - Genoio (۴) - Venise

در زمان قدیم و چه بعد ها همیشه عبور از آن فوق‌العاده مشکل بوده است زیرا در قسمت مشرق صحرای لوت از شمال بجنوب ممتد و عبور قوافل و کاروان در این صحرای بی آب و علف معلوم است چه اندازه مشکل و خطرناک میباشد و در سمت شمال و مغرب فلات ایران را سلسله جبال عظیمی احاطه نموده که باید برای گذشتن از آنها از کُردنه های سختی که راه آمدررفت منحصر بآنها است عبور نمود. باوجود اشکالات فوق‌الذکر اقوامی که از مراکز چین و هندوستان بطرف سواحل اقیانوس اطلس مسافرت و مهاجرت میکردند قبل از تاریخ ارتباطات بین آسیا و اروپا از راه های موازی در جنوب روسیه یعنی از دشت های مغول و بخارستان یا از طریق جنوب بحر اسود از قفقازیه و دامنه هندوکش^۱ و فلات ایران میگذشتند و از بدو تأسیس ارتباطات تجارتنی کاروانها بامعیت و راهنمایی ایلات و چادر نشینان آن نواحی طی طریق مینمودند.

جاده قدیم مهاجرینیکه از شمال ایران عبور میکردند بعمدها جاده شاهنشاهی شد و در اوایل اقتدار دولت روم بمناسبت تجارت زیاد ابریشم که از این راه بعمل میآمد موسوم به جاده ابریشم گردید و بوسیله همین راهها و جادهها است که در قرون وسطی فنیقی ها و اهالی بندر ژن^(۱) با تحمل هزاران مشقت ارتباطات تجارتنی با چین داشتند و علت انتخاب این راه سخت و مشکل فقدان راه دیگر بوده است.

تاریخ اقتصادی ایران در نتیجه این موقعیت جغرافیائی ایجاد گردید و اگر موقعیت ایران باوضع جغرافیائی دیگری ترکیب میشد یعنی راه های آن برای مسافرت سخت نبود و برای مرادوات قوافل آسان بود مسلماً این مملکت بازرگانه تجارت دوقاره اروپا و آسیا میکردید زیرا باهمه مشکلات فوق‌الذکر در تمام مدتی که هندوستان بواسطه منابع ثروت خود تجار را از اکناف و اطراف عالم جلب میکرد راه تجارت هند منحصر بایران بود و این مملکت بازار بزرگ تجارت دنیا محسوب میشد و شهر های دور از یکدیگر بآن مراکز تجارتنی عالم بود و همین صحرا های بی آب و علف و دره و کوههای صعب‌العبور جاده های مهمی را تشکیل میداد - اما همینکه

(۱) - Gène

در اواخر قرن پانزدهم میلادی دماغه‌امید در جنوب آفریقا بوسیله واسکو دکاما (۱) سیاح معروف پرتغالی کشف گردید راه تجارت تغییر و بازارهای ایران رونق تجارتی را از دست داده این مملکت مجبور شد که فقط از منابع ثروتی خویش استفاده نماید. متأسفانه در این دوره نیز ایران دوچار مشکلات زیادی گردید بدین معنی که دول اروپا بعد از فراغت از جنگهای داخلی و برهم زدن اساس ملوک الطوایفی شروع به ترقیات مادی و معنوی نموده و از راه توسعه تجارت بخیاال ازدیاد ثروت افتاده و بنای تجاوزات و تصرفاتی در خارج از قطعه اروپا را گذاردند: انگلیس در مشرق جانشین فنیقی ها و ونیزیها و پرتغالی ها گشته بواسطه تشکیل شرکت های تجارتی نفوذ اقتصادی خویش را در تمام هندوستان مستقر نمود.

بدیهی است که در این کشمکش و تأسیس مستملکات رقابت هائی هم بین دول اروپا ایجاد گردید و همان وضع جغرافیائی در این موقع نیز ایران را دوچار مشکلات کرد و خصوصیتائی که در موقع مهاجرت و تهاجم قبایل وحشی بمنطقه حاصل خیز بین النهرین و آسیای صغیر ایران را از سمت مشرق مورد تهدید میساخت در این موقع نیز با تغییر جهت یعنی از شمال بجنوب برای مملکت تولید مخاطره نمود.

سیاست روسیه از زمان پتر کبیر برای دست یافتن به دریای آزاد و وصول به هندوستان قوای بی شمار تازه نفس روس را همواره بطرف ایران سوق میداد و بالتیجه قسمت مهمی از ایالات شمالی از ایران منتزع و عهدنامه گلستان و ترکمانچای بما تحمیل گردید. انگلیسها هم که در هندوستان مستقر گردیده و بالاخره تمام این مملکت وسیع را متصرف شده بودند نزدیک روس را از سمت شمال و نفوذ آن دولت را در ایران برای سیاست خود در هندوستان خطرناک دیده بوسائل ممکنه از پیشرفت رقیب خود بنای جلوگیری را گذاردند. روشن است در این کشمکش منافع ایران بیشتر از همه در مخاطره و در نتیجه اوضاع اقتصادی آن دوچار وقفه گردید و بازار تجارت کساد شده و منابع ثروتی مملکت نیز مورد استفاده واقع نگشت زیرا کوچکترین قدمی که در راه اقتصاد برداشته میشد سیاست رقابت آمیز همسایه های

(۱) - Vasco de Gama

شمال و جنوب از آن جلوگیری مینمود. با ایجاد چنین وضعیتی که راه های تجارت بر روی مملکت بسته شد هر قدر هم در داخله مملکت از حیث عمل آوردن مواد خام یا ترکیبات صنعتی و فلاحی اقدام می شد بی نتیجه بود زیرا مخرج محصولات مملکتی که منحصر بشمال و جنوب بود مسدود و واضح است هر مملکتی که محصور و راه باز از دریا و غیر دریا نداشته باشد تجارت آزاد نخواهد داشت.

مساعی روسیه و پیشرفت آندولت در ایران برای حصول همین مقصود و جدیت انگلستان برای بدست آوردن بنادر مهم آسیا و آفریقا و نقاط دیگر نیز مبنی بر همین اصل است.

يك نظر به نقشه ایران و وضعيت جغرافیائی آن را از این حیث خوب روشن مینماید که این مملکت از دو طرف نمیتواند محصولات خود را بخارج بفرستد: یکی از طرف شمال و شمال غربی یعنی بحر خزر و آذربایجان که منتهی به بحر اسود و مدیترانه و بندر باطوم میشود که در این قسمت روسیه و ترکها مانع هستند، دیگر از طرف جنوب و بنادر خلیج فارس که در این طرف نیز سیاست انگلیس حایل گردیده است (۱).

تقسیمات راجع باقتصادیات ایران

جغرافی اقتصادی يك مملکت را میتوان بدو قسمت عمده منقسم کرد:

اول - از نظر محصولات طبیعی (سطحی و تحت الارضی).

دوم - از نظر مبادلات.

محصولات طبیعی نیز بدو قسمت منقسم میشود:

۱ - منابع طبیعی و محصولاتی که در سطح زمین یا در رودخانه و دریا بدون کمک و مداخله انسان یافت میشود مانند جنگلها و نباتات طبیعی (صمغ، کتیرا، نباتات طبی و غیره) و شکار (طیور، حیوانات وحشی و ماهی) و مروارید.

۲ - محصولات تحت الارضی مانند معادن.

محصولات طبیعی که بواسطه کوشش انسان بعمل میآید فلاح است که آن نیز

(۱) - براه های ایران رجوع شود

بر دو قسم است: قسم اول زراعت و قسم دوم محصولات فلاحتی از قبیل کله داری و تربیت دواب و اغنام و ابریشم (درخت تود و تخم نوغان). صنایع فلاحتی، صنایع حیوانی، صنایع معدنی، صنایع بدی و صنایع کارخانه.

مبادلات در این قسمت از مسائلیکه مربوط است بمیزان محصولات، عایدات مملکتی، تجارت و اصول علمی آن، اوزان و مقادیر، ضربخانه، مسکوکات، بانک، گمرک، مراکز تجارت، بنادر، خطوط شوسه، وسائل حمل و نقل، کشتی رانی، راه آهن و طیاره بحث میشود.

بطوریکه در قسمت جغرافیای طبیعی اشاره شد مملکت ایران بواسطه اختلاف طبیعت و پستی و بلندی و شرایط اقلیمی نباتات و محصولات طبیعی آن در تحت تأثیرات عوامل مختلفه فوق بعمل آمده و بطوری مختلف است که نباتات مناطق معتدله و حاره هر دو در آن موجود و مهمترین آنها در اینجا ذکر میشود.

جنگل ها جنگل عبارت است از مقدار زیادی اراضی که بطور طبیعی یاغیر طبیعی از اشجار انبوه مستور باشد.

جنگل هائی که درازمنه قدیمه قسمت عمده کره ارض را مستور داشته کم کم بادست بشر قطع و بجای آن برای زراعت صحاری ایجاد گردیده است و بر اثر توسعه احتیاجات بشر و ازدیاد جمعیت هر ناحیه ب توسعه اراضی زراعتی افزوده و بهمین نسبت نیز از جنگل ها کاسته شده است، متأسفانه در ایران بواسطه مهاجرت اقوام مختلفه و تاخت و تاز قبایل وحشی و غیره و عدم مواظبت ساکنین مملکت این عمل از سایر جاها محسوس تر و نه فقط جنگل های طبیعی آن بمرور ایام از بین رفته بلکه بجای اراضی زراعتی صحاری لم بزراع ایجاد گشته است.

صرف نظر از اینکه جنگل فی حد ذاته برای هر مملکتی يك نوع ثروت طبیعی عمده محسوب میشود در آب و هوای آن مملکت نیز مؤثر است، زیرا در نقاطی که جنگل وجود دارد بارانهای متوالی باعث ازدیاد آب آن ناحیه شده و بر اثر همین زیادتی آب، هوای اطراف جنگل نیز معتدل میگردد.

جنگل های ایران را اساساً بدو قسمت میتوان تقسیم نمود:

اول جنگل های انبوه دست نخورده که قابل استفاده بوده و میتوان به ترتیب علمی از آنها استفاده و نگهداری کرد.

دوم جنگل هایی که در معرض دستبرد اهالی مجاور و ایلات و کلمه داران واقع شده و کم کم از بین رفته یا در شرف از بین رفتن است.

قسمت اول واقع است در سواحل جنوبی بحر خزر کیلان: (لاهیجان، سردام، حسن آباد، یارکارود، رشت، انزلی، طالش، دولاب، ابلالان، آستارا) و مازندران (اشرف، سوادکوه، ساری، آمل، نور و کجور، آئین محله، چمنستان، تنکابن) و استرآباد (قره سو، رازیان، فندرسک، کَل فشاء) در کوه های لرستان نیز جنگل های انبوه یافت میشود.

قسمت دوم واقع است در خراسان (دره گز و کلات، سرخس، ناصری، قاینات، تربت حیدری، سیستان، سبزوار، مشهد) و کردستان (مریوان، روانسر، دوانرود، سقز و بانه) و کرمانشاهان (سرخه دیزه) و لرستان (خرم آباد، الشتر، چگینی، خاوه، ترهان، اطراف رود خانهای سیمره و کشکان، کوه دشت، خاک جودی و قسمت عمده کبیرکوه) و اردستان و اسپهان و فارس (اصطهبانات، لارستان، آباده) و کوه کیلویه و کوه های بختیاری و کرمان و آذربایجان (قراجه داغ، ساوجبلاغ، اردبیل).

انواع درختهایی که در کلیه جنگل های ایران یافت میشود بقرار ذیل است:

اشتر - برگ آن برای پوشش بام و چوبش برای زغال و میوه آن برای تغذیه گاو است.

نوسه - چوب آن بادوام و برای ساختن پیپ نفتی و کرجی بکار میرود.

امرود - چوب آن محکم است.

پلث - از تبریزی محکم تر و برای بنا بکار میرود.

تو - برای سوخت مصرف میشود.

گولگ - چوب آن شبیه به چیت است.

گوجی - برای پیپ نفت و کرجی استعمال میشود.

آرنا - برای ساختمان جنگلی بکار میرود.

- آزاد - برای ساختن پل و خانه و عمارت استعمال میشود.
- سَرْدَار یا سِرْخ دار - برگ آن بمصرف حیوانات و چوب آن صنعتی است.
- جَلَر - برای پاروب و دسته بیل و سوخت استعمال میشود.
- طرح حُج - میوه آن قابل استفاده است.
- آلو - میوه آن قابل استفاده است.
- گَهَر مازو - برای سوخت و نجاری استعمال میشود.
- نیم دار - « « « « «
- غلاس تیغ دار - برای ساختن مبل بکار میرود.
- عُقاب .
- لله کی - برای چپر و پرچین مصرف میشود.
- گَنوس - میوه آن برای خوردن و چوب آن برای سوخت است.
- لوروت - برای طبق و لاوک و قاشق استعمال میشود و از پوست آن پاشنه چاروق درست میکنند.
- اِج - مصرف صنعتی دارد.
- کمار - میوه آن خوراکی و شبیه به زال زالک است.
- آلش - صنعتی است.
- یون - برای الوار و در عمارت بکار میرود.
- سیب - چوب آن محکم است.
- چنار .
- آنجیر - چوب آن صنعتی است.
- آفاقیا - برای سوخت مصرف میشود.
- شب خوش - برگ آن برای دواب و گل آن بمصرف تغذیه زنبور میرسد.
- آغوز - برای ساختن مبل بکار میرود.
- نود - چوب آن صنعتی است.
- شمشاد - « « « « «

- اُفرا - برای لاوڪ و طبق است .
- مُو - از میوه آن استفاده میشود .
- نوشکا - چوب آن صنعتی است .
- زیتون - از میوه آن استفاده میشود و چوب آن صنعتی است .
- تلخه کوچین - چوب آن صنعتی است .
- نمشك - از میوه آن استفاده میشود و برای چپر بكار میرود .
- زرشك - از میوه آن استفاده میشود .
- ئو - بهترین زغال از آن تهیه میشود .
- خرمای جنگلی - از میوه آن استفاده میشود .
- کردو - چوب آن صنعتی است و میوه آن بمصرف میرسد .
- سَندِیاقره افاج - چوب آن صنعتی است .
- انار - چوب آن در خراطی استعمال میشود .
- سفید پِلْت - برای سوخت و طبق استعمال میشود .
- چیت - چوب آن صنعتی است .
- نومی - در خراطی استعمال میشود و بهترین زغال را میدهد .
- شغال به - برای سوخت استعمال میشود .
- زرین - برای عمارت بكار میرود .
- مَرز - برای سوخت است .
- وَزَم - برای طبق و لاوڪ است .
- بیدو ویدمجنون - پوست و چوب آن مورد استفاده است .
- داغ داغه - برای نجاری و سوخت است .
- راج چلَر - » » » »
- زال زالک جنگلی - برای چپر استعمال میشود .
- آلویجه جنگلی - از میوه آن استفاده میشود .

کیش .

مازو - چوب آن برای بخاری است ، برگ آن را دواب میخورند .

شَرَم - برای سوخت مصرف میشود ، برگ و پوست آن را دواب میخورند .

جَلی - در زمستان گوسفند از برگ آن تغذیه میکند .

لی - برای نجاری است .

کُوْهُول - برای ساختمان منازل دهاقین استعمال میشود .

راش - برای ساختمان منازل دهاقین است .

آلوجه - میوه آن خوراکی و چوب آن برای سوخت استعمال میشود .

انجیری - » » » »

ارملك - » » » »

زنکش - برای تغذیه گاو است .

منجر - در زمستان سبز است .

واش - يك نوع پیچی است برای تغذیه حیوانات .

اقسام بلوط - استفاده صنعتی میشود و برای بنا بکار میرود .

نارون - برای سوخت استعمال میشود .

کوپ یا کوف - برگ آن برای تغذیه گاو است .

اسیدار - برای نجاری است .

کلابی وحشی - چوب آن صنعتی است .

موزی ، کلهوبید ، سنجد وحشی ، ازکل .

برایك - يك نوع درختی است در لرستان .

وژم - » » » »

شن - » » » »

ککرایون - نوع بلوطی است در کردستان و از آن روغن مخصوص میگیرند و میوه آن خوراکیست .

خُج - میوه آن خوراکی است .

شالدون - استعمال طببی دارد .

لیشی - برای حیوانات شیرده غذای مقوی است .

چد .

نمدار یا نیمدار - در نجاری استعمال میشود .

شیردار ، گوجه وحشی ، ال ، اوجا ، صور ، کرات ، ولیک ، کسکام .

شام بلوط - چوب آن صنعتی و میوه آن خوراکی است .

به - چوب آن برای نجاری است .

زَر .

ییدمشک - استعمال طببی دارد .

کنگه ، سوتره ، کونو کونو .

صدریاسردار - از آن قطران میسازند و چوب آن صنعتی است .

لیور ، گل ابریشم ، هلی ، گوشوار ، لَرک ، شالبه ، هلی کلک .

جنگل های قابل استفاده که بتوان مورد بهره برداری قرار داد فقط در ایالات

شمالی یعنی مازندران و استراباد و کیلان و طالش و آذربایجان واقع است ، وسعت

تقریبی این جنگل ها یک میلیون و نیم جریب است ولی علاوه بر جنگلهای مزبور

معادل یک میلیون و نیم جریب اراضی مشجر که در قدیم جنگل بکر بوده و فعلاً

صورت جنگل خرابه را پیدا نموده در ایالات شمالی یافت میشود و تقریباً یک میلیون

جریب باقیمانده جنگل های قدیم در سایر ایالات مخصوصاً در سمت جنوب غربی

واقع گردیده ولی این قسمت از جنگل ها بقدری مورد سوء استفاده واقع شده و

خراب گردیده که باید بدو فقط بحفاظت و احیای مجدد آنها پرداخت تا اینکه در

مآتبه بتوان از آنها استفاده کلی نمود . پس مجموع اراضی مشجر و جنگلی در ایران

به چهار میلیون جریب بالغ میگردد که با $\frac{1}{4}$ وسعت مملکت مساوی است .

در کیلان و مازندران تخمیناً اراضی بوسعت پانزده هزار جریب جنگل قابل

استفاده وجود دارد که باید بترتیب علمی در آن عمل شود یعنی نباید فقط باستعمال

و استفاده از مواد جنگلی قناعت نمود بلکه در عین حال تجدید و احیای آن نیز لازم می‌باشد.

جنگل‌های مزبور یا اربابی است یعنی ملك اشخاص متفرقه است که از قدیم تصرفات مالکانه در آنها نموده و بمیل خود اشجار را قطع یا باجاره واگذار می‌نمایند و با خالصه است که ملك دولت می‌باشد و تا این اواخر بهیچ وجه در صدد اداره کردن این جنگل‌ها نبوده و بهمین جهت قسمت مهم آن از بین رفته و حالیه هم در دسترس عموم است و هر کس دخالت در سوزاندن یا قطع اشجار آن می‌نماید و شاید فعلاً نقاطی وجود دارد که بواسطه راه‌های صعب الوصول و عدم دسترسی بآنها هنوز دولت از وجود جنگل‌های آن نقاط بی اطلاع است.

از قدیم الایام تا کنون میتوان گفت طرز استفاده از جنگل‌ها تفاوتی نکرده زیرا سابقاً که باب مراودات بین ایران و همسایه‌ها مفتوح نبود ساکنین نواحی جنگل مقداری از آنرا برای سوخت مصرف و مقداری را نیز برای ساختن ابنیه خود بکار می‌بردند اما پس از باز شدن راه تجارت چون خارجی‌ها باین قسمت از ثروت مملکت پی بردند آنرا قابل استفاده قرار داده یا بوسیله اجاره از اشخاص متفرقه و یا بوسیله کنترانه‌های مخصوص بدون رعایت اصول علمی بقطع اشجار و حمل آن بخارجیه همت گماشتند.

در قسمت شمالی مملکت ایران حمل چوب یکی از شعب مهم تجارت را تشکیل می‌دهد، در قسمت‌های مرکزی و غربی تجارت چوب نسبتاً کمتر و فقط اشجار جنگل برای مصرف زغال و سوخت اهالی و سایر احتیاجات محلی بکار می‌رود. اهمیت این جنگل‌ها از راپورت اخیر یکی از متخصصین فنی اداره فلاحه که فقط منحصر بیک قسمت جنگل‌های شمالی ایران است بخوبی معین می‌شود:

مساحت تقریبی جنگل از سرحد ترکمن تا تنکابن (حد غربی) در حدود (یک میلیون و دویست هزار) ۱,۲۰۰,۰۰۰ هکتار می‌باشد که مشتمل است بر سه قسمت:

قسمت اول شامل جنگل‌های انبوه و درهم و در آن چوب‌های صنعتی از قبیل شمشاد و بلوط و زبان گنجشک و نارون و افرا و زیرفون و اسپیدار یافت می‌شود.

مساحت این نوع جنگل به پانصد هزار هکتار بالغ میگردد که میتوان در هر هکتاری صد و پنجاه متر چوب صنعتی برید پس جمعاً در این قسمت هفتاد و پنج میلیون متر مکعب چوب صنعتی موجود است .

قسمت دوم جنگلهای درجه دوم دارای درختان پست میباشد و این وضع در نتیجه قطع اشجار و بی مبالانی شده است . مساحت آن تقریباً چهار صد هزار هکتار میباشد و بطور متوسط میتوان هفتاد و پنج متر مکعب چوب صنعتی از آن استفاده نمود که جمعاً به سی میلیون بالغ میگردد .

قسمت سوم که پوشیده از تیغ زار و اشجار خاردار میباشد ، مساحت آن سیصد هزار هکتار میشود ، این نوع جنگل از نظر تجارتنی فعلاً قابل استفاده نیست . اگر قیمت جنگل های فرانسه را که بر حسب اهمیت آنها درختهای صنعتی آن از پنجاه تا دویست و پنجاه فرانک برای هر متر مکعب تقویم شده مأخذ بگیریم قیمت هر متر مکعب بطور حدّ متوسط صد و بیست و پنج فرانک ارزش خواهد داشت ، پس جنگلهای قسمت اول در حدود ۹,۳۷۵,۰۰۰,۰۰۰ (نه میلیارد سیصد و هفتاد و پنج میلیون) ارزش خواهد داشت و قسمت دوم که از حیث اهمیت پست تر است هر متر مکعب آن را به ۲۵ فرانک میتوان تخمین زد که جمعاً هفتاد میلیون فرانک میشود و جمع کل آن به ده میلیارد فرانک بالغ میگردد .

آفات جنگل آفانی که طبیعتاً ممکن است باعث خسارت جنگل و از بین رفتن آن بشود عبارت است از : برق که باعث حریق میشود و سیل و پوسیدن تنه درختهای قوی که تولید کرم مخصوص نموده باعث ناخوشی سایر اشجار میگردد و دیگر حشره موزبه که مخصوص درخت است و قارچهای مخصوص و بالاخره حیوانات وحشی و اهلی .

آفات غیر طبیعی قطع اشجار برای استفاده تجارتنی چوب ، سوزاندن شاخه برای زغال ، حریق بواسطه بی مبالانی ، قطع اشجار برای تهیه زمینهای زراعتی می باشد .

اصلاحات راجع باحیاء و نگاهداری و طرز استفاده از جنگلها

در مؤسسه بین المللی فلاحی روم که از طرف تمام ممالك متمدنه دنیا نماینده بانجا فرستاده میشود کلیه تجربیات و اختراعات جدید فلاحی و جنگلی در آنجا مطرح و تعلیمات و سرمشق هائی برای نگاهداری و استفاده از جنگلها تهیه شده است که بالتبجیه جنگلها که از نظر آب و هوا و اقتصاد ثروت کرانهائی برای نوع بشر است محفوظ بماند. عملیات مزبور به ترتیب ذیل خلاصه میشود:

۱ - تعیین مساحت جنگل های مملکت و اوضاع آن و تعیین اشکال مختلفه جنگلداری و طریقه عملیات اهالی در جنگل.

۲ - تعیین وضع مالکیت جنگل.

۳ - تعیین جنگل های قابل استفاده و همچنین تعیین جنگل هائی که مورد استفاده نیست ولی از حیث استفاده اقلیمی مخصوصاً برای حفظ از باد های سموم و خطرناک نگاهداری و وجود آنها لازم است.

۴ - تعیین جنگل هائی که در تحت تنظیم قرار میگیرد و جنگل هائی که خارج از این قسمت است و ترتیب نظارت دولت نسبت بآنها.

۵ - تعیین مقدار کلیه چوبی که در جنگل موجود است.

۶ - تعیین مقدار چوبی که در اثر نمو و روئیدن اشجار تولید میگردد و تعیین مصرف سالیانه چوب از حیث مقدار و ارزش آن نسبت بمساحت هر جنگل.

۷ - تعیین آفات از هر قبیل.

۸ - تجارت و اقسام مختلفه چوب.

برای اصلاح امر جنگل ها دو اقدام اساسی باید بشود: اولاً نگاهداری و حفظ جنگل های موجوده و استفاده از آنها بطریق علمی، ثانیاً احیاء جنگل هائی که در شرف از بین رفتن است برای اینکه در آتی مورد استفاده واقع شود.

در سنوات اخیر که دولت بحیال اداره کردن جنگل ها اقتاد متخصصینی از اروپا جلب و در صفحات شمالی خصوصاً در قسمت های دیگر بطور اجمال مطالعاتی نموده و پیشنهاداتی بدولت داده اند که خلاصه مجموع پیشنهادات مزبوره این است:

اولاً - دولت ایران برای تنظیم امور جنگل‌ها باید اصول و تجربیات حاصله در اروپا را تا آن اندازه که موافق با وضعیت و وسائل محلی است بکار برد برای حصول این مقصود با صرفه‌ترین و سهل‌ترین طرق این است که بدو قطع کوچکی را در نظر گرفته طرز تأسیس جنگل و ترتیب تنظیم درخت و غرس اشجار و قطع آنها را در آنجا باهالی نشان داده و فوائد حاصله از اجرای ترتیبات علمی را در جنگل بطور کلی بیاموزد که بعداً بدون خرج زیاد و تحمیل بر عایا بطریق فوق از جنگل استفاده نمایند.

ثانیاً - برای تشخیص جنگل‌های اربابی و خالصه رسیدگی و تحقیق کامل نسبت باسناد مالکین فعلی جنگل‌ها و دقت در اجاره نامه‌هایی که باشخاص متفرقه برای استفاده داده شده است بنماید.

ثالثاً - دولت باید بعد از نقشه برداری و احصائیه کامل جنگل‌ها مراقب باشد که قطع اشجار بطرز صحیح علمی انجام گرفته و بنسبت اشجاری که قطع میشود اشجار جدید غرس نمایند و برای ترتیب این امر بدو مأمورین دولت مکلف باشند هر ساله در خت‌هایی که موعد قطع آنها رسیده تعیین و از بریدن اشجاری که باید نگهداری شود جلوگیری نمایند، همچنین جنگل‌های منفرد و حواشی آنرا همیشه باید محفوظ نگاهداشت.

رابعاً - احیاء جنگل‌های قدیم و تأسیس آنها در نقاطی که استعداد غرس اشجار را دارد.

خامساً - نظارت مأمورین دولت در طرز ساختمان ابنیه جنگل که از وقوع حریق جلوگیری شود.

سادساً - تعیین مناطق کوهستانی و دشت که قابل تأسیس جنگل است و طرز غرس اشجار در این مناطق مطابق آب و هوا و ارتفاع آنها و جنس درخت‌هایی که ممکن است در آنها بعمل آید.

در خاتمه بحثی که راجع به جنگل‌ها نمودیم چون ایجاد کارخانه کاغذسازی مربوط بهمین بحث است لهذا شمه‌ای از آن ذکر مینمائیم.

ایجاد کارخانه کاغذ سازی در حقیقت یکی از وسائل بزرگی است که باعث احیای جنگلها میشود زیرا اقسام چوبهائی که مصارف صنعتی نداشته و طرف توجه نیست و در عین حال جزء عمده جنگلهای ایران را تشکیل میدهد در مؤسسه کاغذ سازی مورد استعمال پیدا کرده و ذی قیمت میشود ، فقط اشکالی که هست این است که این مواد برای کارخانه کاغذ سازی مخصوص اما کن معینی نبوده بلکه در هر جا مقداری کم یا زیاد از آنها وجود دارد .

فایده ایجاد کارخانه کاغذ سازی برای احیای جنگلها وقتی محسوس میشود که در محلّ احداث آن آنچه از مواد مفیده برای کارخانه موجود بوده تمام شود و اصول صرفه جوئی اقتضای حمل آن مواد را از خارج ننماید آنوقت ناچار باید نقاطی را که از قدیم و جدید جنگل آن قطع شده مجدداً احیا نمایند و مخصوصاً مجبور می شوند بجای اراضی تیغ زار و بیمصرفی که جزء عمده اراضی ساحل را تشکیل داده احداث جنگلهای متحدالشکل نمایند .

در صورتیکه وجود کارخانه کاغذ سازی مفید و لازم باشد باید مسائل ذیل را در نظر گرفت :

- ۱ - تعیین مواد لازمه برای تهیه کاغذ .
 - ۲ - تعیین بهترین و مناسب ترین محلی که باید کارخانه در آنجا دایر شود .
اولاً - مواد اولیه لازمه برای تهیه کاغذ .
- اشجاری که برای کاغذ سازی مفید میباشد عبارت از آن قسمت اشجاری که فعلاً در مازندران موجود است از قبیل : اسپیدار ، توسکا ، لرک ، بید ، نمدار ، ون ، افرا ، اوجا ، تود ، انجیلی ، کلهر ، بی ولی ، انجیر ، کواست ، ولیک ، پیچک ، موزی ، چلر ، پوست اول و دوم اشجار (۱) .

موادیکه برای کاغذ سازی مفید میباشد سوای اشجار عبارت است از :
کاه برنج ، نی شکر ، بوته پنبه ، خزه که خیلی فراوان است ، نباتات باطلاقی از (۱) - اشجاریکه از آنها توده های انبوه و فراوان در جنگلها یافت میشود در بالای آنها خط افقی رسم شده است .

قبیل جکن و اقسام نی‌ها، علفهای مختلفه جنگلی، هومولوسی رازک^(۱) و مخصوصاً اقسام گرنه.

صرف نظر از مواد مزبوره وقتی کارخانه کاغذ سازی ایجاد شد باید مواد مخصوصه کاغذ سازی را نیز متدرجاً کاشت، آنچه امروز در مازندران کاشته میشود کنف^۱ است و باید بتدریج کتان رومی سویت کا و اقسام شاهدانه و غیره نیز کاشته شود.

ثانیاً - انتخاب بهترین محل برای تأسیس کارخانه کاغذ سازی.

برای انتخاب محل کارخانه باید مراعات نکات ذیل را نمود:

الف - جائیکه بمحل زراعت نباتات لازمه کاغذ سازی که الیاف طویل دارد نزدیک باشد.

ب - جائیکه مرکز مواد اولیه کاغذ سازی باشد و همیشه بتوان تهیه آن مواد را در آن نقطه کرد.

ج - قریب کوهستان یعنی نزدیک مرکز و دور از سرحد سیاسی باید باشد.

د - تأسیس قسمتهای مختلفه کارخانه باید در اماکن متناسب باشد نه در یکجا.

ه - نزدیک بودن کارخانه برودخانه ای که دارای آب صاف باشد.

نباتات طبیعی در ایران انواع و اقسام نباتات طبیعی یافت میشود از قبیل: نباتات دهنی و رنگی و طبی و صمغی و معطر و غیره.

۱ - نباتات دهنی امروز نباتات دهنی بواسطه روغنی که از آن گرفته میشود فوق العاده اهمیت پیدا کرده است و شعبه مهمی از صادرات تجارنی محسوب میشود، صرف نظر از زیتون که علیحده ذکر آن خواهد شد نباتات دهنی که در ایران بعمل میاید از قرار ذیل است:

کرچک، بزرك، کنجد که در اغلب نقاط مرکزی ایران زراعت و بمصرف سوخت و ساختن صابون و یا مصارف طبی میرسد، منداب که از دانه های آن روغنی بعمل آورده و برای حفظ شتر از حرارت آفتاب و نگاهداری پشم آن بکار میبرند.

(۱) - Hublon

۲- نباتات رنگی مهم ترین نباتات رنگی ایران عبارت است از: نیل، روناس، حنا، زعفران، مازو، کافشه، سیاه چهره. نباتات مزبور اغلب در مازندران، دزفول، بم، خوزستان، استرآباد، سیستان و لرستان بعمل میآید.

بوته نیل مثل بوته بونجه است و بهمان فراوانی هم بهره میدهد، برگ نیم کوبیده آن و سمه است (سابقاً در ایران مورد استعمال زیاد داشت و حالیه مصرف آن در داخله نسبتاً کمتر شده و بخارجه صادرات برای رنگ و غیره آنرا عمل آورده بکار میبرند). **کافشه** در حوالی اسپاهان و ورامین میروید - مورد استعمالش در صباغی و تخم آن را برای ادویه طبی بکار میبرند.

زعفران در قائنات و کرمان بعمل میآید. زعفران قائنات درجه اول و زعفران کرمان در درجه دوم واقع است (*).

تجارت خارجی زعفران، در سنه ۱۳۰۳ شمسی ۸,۰۰۰ کیلوگرم در ایران بعمل آمده که ۶,۵۰۰ کیلوی آن بافغانستان و هندوستان و بین التهرین صادر شده، صادرات زعفران در سنه ۱۳۰۹ (۲۵۸,۱۰۵) قران بوده.

زعفران سابقاً در قائنات زیاد بعمل میآمده و حالیه کمتر بآن اهمیت میدهند در صورتیکه این گیاه مصرف زیاد طبی و غیر طبی دارد و ممکن است رشته تجارت مهمی را تشکیل دهد.

(*) طرز کاشتن زعفران - در خرداد ماه پیاز زعفران را از زمین بیرون میآورند و تا شهریور ماه در محلی که آفتاب نداشته باشد نگاه میدارند در اول شهریور پیازها را در زمینی که ۲۵ سانتیمتر عمق شیار داشته باشد بفاصله های ده سانتیمتر می نشاندند (از اول شهریور تا نیمه آبان موقع زعفران است) در آذر ماه بزمین کود میدهند و شروع به آبیاری مینمایند و تا اول فروردین سال دوم سه مرتبه آب یاری کفایت میکند از اول فروردین سال دوم الی اول مهر ماه برای زمین مزروع آب و کودی لازم نیست و فقط باید در مهر ماه سال دوم مقداری کود و بعد از آن آب بدهند پس از آب یاری زمین را باید مجدداً بقسمی شیار نمایند که ضرری به پیازهای کاشته شده وارد نشود در بیستم مهر ماه سال دوم مقدار خیلی گل میدهد و آبیاری در این سال تا اول فروردین هر دوازده روز یک مرتبه است، در سالهای بعد طرز شیار و کود و آب یاری تاده سال مثل سال دوم است (در بعضی اراضی تا پانزده سال هم عمل میکنند) برداشت محصول زعفران از سال چهارم تا سال دهم است و از آن بعد محصول آن روی بنقصان میگذازد، در سال یازدهم پیاز را از زمین خارج کرده و بترتیب فوق بزمین جدید انتقال میدهند، چیدن گل زعفران باید قبل از طلوع آفتاب تمام شود و در هر سال قریب بیست روز از یازدهم مهر تا پنجم آبان همه روزه چیدن گل شروع و قبل از طلوع آفتاب ختم میشود.

روناس بیشتر در آذربایجان و حوالی یزد بعمل میآید و مصرف آن در صباغی است.

حنا بهترین قسم آن از خبیص نزدیک کرمان که موسوم به حنای دستروک است بعمل میآید، نوع دیگر آنرا حنای خرمنی میگویند، سابقاً فقط در داخله مصرف میشد ولی حالا تجارت خارجی آن هم مهم و در اروپا مورد استعمال آن روز بروز زیاده‌تر میشود، در سنه ۱۳۰۶ مبلغ ۱,۶۱۱,۰۰۰ و در سنه ۱۳۰۹ ۵۶۱,۰۴۹ قران قیمت حنای صادر شده بوده است.

مقدار حنای صادره ایران را بممالک مختلفه بحسب وزن در مدت ده سال اخیر از جدول ذیل میتوان استنباط نمود.

صورت صادرات خنا بحسب وزن

۱۳۰۹	۱۳۰۸	۱۳۰۷	۱۳۰۶	۱۳۰۵	۱۳۰۴	۱۳۰۳	۱۳۰۲	۱۳۰۱	۱۳۰۰	ممالك
خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	
۲۷,۹۵		۱۸	۲۱	۱۰	۱۶	۴	۱۱	۱۰	۱۴	افغانستان
۰,۰۰۱		۱	—	—	—	۸	۳۵	۷۵	۵۲	انگلیس
۱,۹۳		۴	—	—	—	۲	—	—	—	فرانسه
۱۳,۸۰		۱۲۱	۱۱۱۴	۱۷۱	۷۶۵	۵۲۰	۳۲۹	۲۹۰	۵۷	روسیه
۸۵۳,۳۳		۴۸۱	۵۳۱	۳۱۰	۲۵۳	۴۸۹	۵۷۸	۱۰۴۳	۱۰۵۰	عراق
۲۱۵,۵۷		۳۰۹	۲۰۶	۳۲۸	۲۸۲	۵۳۰	۲۷۹	۳۳۲	۲۲۶	عمان
۹۰,۲۶		۶۷	۵۹	۱۱۵	۱۰۲	۶۷	۸۸	۶۲	۴۸	ترکیه
۶,۴۰		۱۳	۷۰	۵۵	—	۱۳	۲	۱۰	۱۸	هندوستان
۶۳,۳۸		۱۲	۵	۱۰	۳۶	۶	—	—	—	سایر ممالك
۱۲۷۲,۹۴		۱۰۲۶	۲۰۰۶	۹۵۹	۱۴۵۴	۱۴۰۹	۱۳۲۲	۱۸۲۳	۱۴۶۵	جمع

مازو درختی است که در جنگل های کردستان و خراسان و لرستان بعمل میآید و ایلات و صحرائشینان جمع آوری نموده از فروش آن بهره کافی میبرند.

سیاه چهره در حوالی خراسان و قزوین بعمل میآید.

در سنه ۱۳۰۶ صادرات نباتات و مواد نباتی ۱,۵۷۲,۰۰۰ قران بوده است.

۳- نباتات طبی انواع و اقسام نباتات طبی در ایران میروید مانند: ربیاس، سنای کلمی، آفسنطین، کندر، اسپند، خردل، بادبان، رازیان، کشنیز، آنچوچک، زیره، زیره سبز، زیره سفید، ترنجبین که در شمال و مشرق ایران یافت میشود، شیرخشت که از گیاهی که در کوه البرز و خراسان فراوان است بدست میآید، شیرین بیان که ممکن است از آن استفاده کامل در تجارت خارجی ایران نمود، ثعلب که بهترین نوع آن در دشت ایجرود زنجان است، کحل فارسی که در کازرون و لرستان و خوزستان بعمل میآید، گز انگیمن که در خونسار و فریدن فراوان است و بهترین جنس آن معروف به گز علفی و گز خونسار (۱) و (۱) در جنوب خونسار نومی بلند واقع شده که در قسمت فوقانی آن سطحی جلگه مانند است که آنرا گلستان کوه خوانند (وجه تسمیه آن اینست که پس از ذوب برف بلافاصله سطح مزبور از گلپای معطر فراوان پوشیده میشود).

در گلستان کوه کوتلهائی بطول دو کمر وجود دارد که هر یک از آنها دارای شاخهای زیاد که بطور کلی وسعتی را بطول ۸ و عرض ۲ فرسخ فرا گرفته اند: پوست کوتله سبزه و خار فراوان آنها را احاطه نموده دارای خلل و فرج نیز میباشد. این گیاه اغلب متعلق به ۲۰۰ تا ۵۰۰ سال قبل است، ده سال بعد سال شاخهای قدیمی خشکیده و جوانه های تازه شروع بنمو میآورند. ریشه های ریزی در اطراف کوتله میباشد که از ایل عمر از گلپای معطر گلستان کوه تغذیه نموده و بعد خود را در روی شاخهای گون قرار میدهند و قبل از اینکه هوا سرد گردد در خلل و فرج ساقه ها داخل شده تخم میگذارند و کمی بعد از سرما تلف میشوند و تخم های آنها موقع بهار ریشه های جدیدی شده و مقارن شروع تابستان بال در آورده و از برگ های نازک تغذیه میکنند.

از ۱۵ شهریور ریشه های تازه شیره گون را از جوانه ها مکیده (شیره ساقهای قدیمی غلیظ و شیره جوانه های تازه رقیق تر است) و پس از آن تارهایی مانند کرم ابریشم تولید میکنند که بساقهای گون آویزان است، طول این تارها یک الی یک ذرع و نیم میرسد. بعد اهالی محل اسبانی شبیه بغرنج که ته آن از چرم و اندکی کود است در دست چپ گرفته و با چوبی ضخیم و کوتاه که در دست راست دارند بشاخهای گون میزنند و در نتیجه تارها در ظروف مزبور جمع میشود، پس از پاک کردن آنها گز خالص که بشقای شکر است بدست میآید.

تغذیه آفت این محصول باران است زیرا در موقع محصول اگر باران بیارد ریشه ها و گز را شسته و از بین میبرد، مردم بومی خونسار در شب مخفانه به محل مذکور رفته چوب های ضخیم این گیاه مضر را از ریشه در آورده و برای سوخت استعمال میکنند.

کز معروف اصفهان است، زرشك، سماق که مصرف آن زیاد است و در غیر طب هم استعمال میشود، جوز که ریشه آن در طب قدیم زیاد استعمال میشده.

۴ - صمغیات کلیه صمغ های ایران از حیث جنس به چهار قسمت منقسم میشود: صمغ اعلی و وسط که از کرمانشاهان و بروجرد و کردستان و نهاوند بدست میآید، صمغ زرد که عربی میگویند در کوه های دالاهوین ذهاب و کرمانشاهان و پشت کوه وخرم آباد و بروجرد است.

صمغ کره که صمغ سنگی نیز میگویند و از دالاهو، پشت کوه و خرم آباد بدست میآید، علاوه بر این در لرستان و همدان و فارس نیز مقدار زیادی صمغ بعمل میآید. صادرات صمغ باستانهای صمغ عربی و کتیرا و انقوزه در سال ۱۳۰۹ مبلغ ۲,۴۹۹,۸۲۵ قران بوده است.

کتیرا صمغی است که از ریشه گیاه خودروئی (کون) که در جبال لرستان بختیاری و اغلب نواحی ایران میروید بدست میآید. این متاع غالباً تجارت صحرا نشینان است و منافع کلمی میتوان از آن بدست آورد فعلاً از پنجاه الی هفتاد هزار من محصول آن است که از قرار منی ۴ قران الی یک تومان بفروش میرسد، در سنه ۱۳۰۶ (۱۴,۴۰۰,۰۰۰) قران و در سنه ۱۳۰۷ (۱۵,۸۵۱,۰۰۰) و در ۱۳۰۹ (۱۶,۱۷۶,۹۸۷) قران قیمت صادرات کتیرا بوده است.

سقز از جنگل های پشت کوه بدست میآید و بر سه قسم است: سفید، زرد و سیاه.

سریش ریشه نباتی است که در اکثر کوه های ایران میروید و برای چسب بکار میبرند.

انقوزه از نباتات صحرائی بیرجند و طبس و بلوچستان و خف و صایزدو کرمان و سیرجان است و در صورتیکه بارندگی خوب بشود از ده الی پانزده هزار من ممکن است بخارج حمل شود، بازار عمده آن هندوستان میباشد، صادرات آن در سال ۱۳۰۹ معادل با ۱,۴۶۹,۹۷۱ قران بوده است. (ریشه و شاخه های بعضی از نباتات مزبوره نیز برای موارد طبّی بسیار مفید است).

صمغ های دیگر نیز بین شیراز و اصفهان و کوه های لرستان یافت میشود .
صمغ مخصوصاً کتیرا از منابع ثروتی مهم ایران محسوب و مقدار زیادی از آن
استفاده میبرند ، صادرات آن همواره در ترقی و تا میزان شانزده میلیون قران
رسیده است .

۵ - نباتات معطر انواع نباتات معطر در ایران بعمل میآید که ممکن است برای
تهیه عطر از آنها استفاده تجارتي نمود و حالیه فقط از گل سرخ
که مقداری برای مصرف داخلی بکار میرود استفاده میشود ، علاوه بر نباتات فوق انواع
قارچ ها نیز در ایران فراوان است مانند دُنبَلان ، و قارچهای خوراکی ونوعی از
پسته کوهی که برگ آن مانند پوست انار در صنعت صباغی بکار میرود .

در عمل آوردن و جمع آوری نباتات مزبوره اگر اندك ترغیبی شود و در خارجه
بازار هائی برای آن ایجاد کنند هریك از آنها ممکن است شعبه مهمی از تجارت
صادرات را تشکیل دهد زیرا اغلب این نباتات مخصوص مناطق معین و در غالب
ممالك یافت نمیشود و چون در طب یاغیر آن مورد استعمال دارد یا اینکه برای گرفتن
روغن های مختلفه و عمل آوردن رنگ های ثابت مورد احتیاج است خریدار و
طالب زیاد خواهد داشت .

شکار و حیوانات موضوع شکار اساساً در دنیای امروز دارای اهمیت زیاد و بشعب
مختلفه تقسیم میشود : اولاً - شکار از نظر تجارت از قبیل پوست
و مو و گوشت شکار برای صادرات . ثانیاً - برای تفریح . ثالثاً - شکار حیوانات سبع
وعظیم الجثه مانند شیر و ببر و یلنگ و فیل و غیره و در هریك از این انواع قواعد
ونظاماتی است که در سایر ممالك از آن پیروی مینمایند مثلاً برای حفظ جنس يك
قسم حیوان یا يك قسم پرنده و غیره عده ای که باید از آنها شکار شود محدود است
و در بعضی ممالك اجناس مخصوصی از حیوانات و طیور آورده و تربیت نموده جنس
آنها را زیاد مینمایند و این نکته را باید دانست که انواع حیوانات و طیور در هر
مملکتی یافت نمیشود بلکه هر جنسی مخصوص منطقه معینی است مثلاً فیل و کرکدن
بیشتر در مناطق حاره زندگانی مینمایند و يك نوع خرس مخصوص در مناطق بارده
و حدود قطبین زیست می کند .

در مملکت ایران انواع حیوانات و طیور که در مناطق مختلفه زیست مینمایند یافت میشود ولی تا کنون باین قسمت از ثروت طبیعی مملکت اهمیتی داده نشده است ، شکار فقط جنبه تفریحی دارد و اگر کم و بیش از پوست حیوانات یا پربعضی طیور استفاده میشود بقدری نیست که اهمیت تجارتی داشته باشد و بتواند رشته مخصوصی از تجارت مملکت را تشکیل دهد .

در ایران مناطقی که حیوانات مختلفه در آن زندگانی مینمایند بینج منطقه تقسیم میشود .

۱ - سواحل بحر خزر ، ۲ - فلات مرکزی ، ۳ - کوه های لرستان و کوه کیلویه ، ۴ - خوزستان ، ۵ - سواحل خلیج فارس و بلوچستان .

در سواحل بحر خزر که هوای آن گرم و دارای کوهستانهایی مستور از جنگل است حیوانات عظیم الجثه از قبیل ببر و پلنگ و خرس یافت میشود و حیوانات کوچک مانند روباه و شغال و خوک وحشی و کرک و سمور و سگ آبی و سنجاب و خارپشت و خرگوش زیست مینمایند و گاو میش و کربه وحشی نیز دیده میشود و اقسام مارهای زهر دار و آبی و انواع بزگل ، مرال ، یازن و انواع لاک پشت نیز در این منطقه وجود دارد .

در فلات مرکزی پلنگ و یوز پلنگ ، کفتار ، کورخر ، آهو ، کربه وحشی ، روباه ، خرگوش ، کرک ، شغال و در قسمت کوهستانی بزگل ، مرال ، یازن یافت میشود .

در کوهستان های لرستان و کوه کیلویه یوز پلنگ ، خرس ، و کرک ، روباه ، کربه وحشی و ندره پلنگ و بزگل ، یازن و آهو و در جنگل ها مرال یافت میشود . در خوزستان سابقاً در نزارها شیر زیست مینموده و تا یفجاه سال قبل هم ندره دیده میشد ولی اکنون بکلی تمام شده ، فعلاً آهو و انواع موشهای صحرائی در آنجا زندگانی میکنند .

در سواحل خلیج فارس و بلوچستان پلنگ و یوز پلنگ و کرک و شغال و اقسام شکار از قبیل بزکوهی و آهو و کارکوهی یافت میشود و در تمام خاك ایران

آن قسمت کوهستان که گرمسیر است انواع مارهای سمی موجود میباشد. صادرات پوست های خام پلنگ و یوزپلنگ و کرک و سگ آبی و خرگوش و غیره در سال ۱۳۰۹ مبلغ ۱۱۵,۸۳۵ قران بوده است.

در اغلب ممالك پوست حیوانات سبع و خز و غیره از لحاظ تجارت اهمیت فوق العاده دارد، در اروپا و امریکا این اجناس از حیث قیمت با اشیاء تجملی و جواهرات برابری مینماید و بلکه در رأس آنها قرار گرفته است و صادرات پوست های خام خز و سنجاب در سنه ۱۳۰۹ معادل ۴۷۷,۱۷۴ قران بوده است.

اگرچه ایران از این حیث در درجه دوم اهمیت است و پوست سباع ایران خصوصیات پوستهای نواحی شمالی سبیری و کانادا را ندارد ولی میتوان تا اندازه ای از این تجارت بهره مند شد چه حیواناتی که پوست آنها در ممالك خارجه بمصرف لباس و غیره میرسد در ایران نیز یافت میشود و چون روباه در ایران فراوان است لهذا باید اول از آن ذکری شود.

روباه حیوان گوشت خواری است از جنس سگ و با اشکال مختلفه، تقریباً در تمام نقاط کره ارض زندگانی میکند و نمونه های آن در ایران عبارت است از روباه قرمز که شکمش سفید و گوشهایش سیاه است، روباه سیاه یا شمالی و روباه زرد که پشت آن زرد و قرمز رنگ و پهلوها و شکمش خاکستری است و عده این قسم روباه در ایران خیلی کم و فقط در جنوب یافت میشود، روباه خالدار که قد آن کوتاه و پوست قرمز رنگ دارد، پوست آنها دارای موهائی است که انتهای آن سفید است (از توالد و تناسل اقسام مزبوره عده زیادی از حیوانات دو رگ تولید شده که مخصوصاً از حیث رنگ تغییر میکند)، صادرات پوست های خام روباه در سال ۱۳۰۹ معادل ۴۱۳,۸۷۲ قران بوده است.

حیوانی که در ایران کمتر بوده و در نواحی شرقی بیشتر زندگانی میکند سنجاب است و از حیث رنگ سنجاب مشرق ایران سیرتر از آنهائی است که در مغرب یافت میشود.

شغال که يك نوع آن مخصوصاً در اطراف سمنان و شاهرود زیاد است، پوست آن را در اروپا برای آستر لباس استعمال مینمایند.

از جمله حیواناتی که نسبتاً گرانتر ولی کمتر وجود دارد یکی سمور آبی است که در رودخانه ها زندگانی میکند ، از این حیوان يك نوع در ایران هست که در بازار های اروپا به اسم لوتر^(۱) بغدادی معروف است . صادرات پوست های خام سمور در سنه ۱۳۰۹ بمبلغ ۴۷,۰۰۲ قران میرسیده است .

از انواع گرگهای عالم نوعی مخصوص ایران است که پوست آن برنگ زرد و خاکستری و دارای گل های سیاه است .

موش کور حیوانی است که در اروپا و امریکا پوست آنرا برای آستر لباس استعمال مینمایند ، رنگ آن از خاکستری سیر به آبی مبدل میشود و در تمام ایران فراوان است .

راسو با وجود اینکه در شمال ایران زیاد است اهالی آنرا شکار نمی کنند ، پوست آن سفید و در اروپا خیلی طالب دارد .

موش سلطانی زرد رنگ و در اطراف خراسان زیاد است .

موش خرما پوست آن آبی و در تمام نخلستانها فراوان است ، این دو حیوان کوچک در ایران از حیث تجارت اهمیت ندارد در صورتیکه در خارجه یکی از شعب مهمه تجارت محسوب میشود .

اقسام کربه از قبیل کربه صحرائی که مخصوص به کویر های جنوبی است و کربه باتلاقی که در نواحی کیلان و طارم و مازندران یافت میشود و کربه کوهی که در جنگل های شمالی است و بالاخره کربه وحشی که در بیابانهای جنوب شرقی زندگانی می کند و در اروپا مواد تجارتی بزرگی را تشکیل میدهد .

حیوانات عظیم الجثه در جنگل های مازندران و جنگل های نواحی بجنورد و لرستان یافت میشود .

يك قسم ببری که رنگ راههای پوست آن جلوه و برق پوست ببرهای سلطانی بنکاله را ندارد ولی بواسطه عظمت قد و هیكل با آن برابری مینماید در نواحی شمالی ایران یافت میشود .

پلنگ ایران از جنس قشنگ ترین نوع خود میباشد و در مازندران و اغلب

(۱) - Loutre

جبال ایران فراوان است .

طیور بطور کلی اطلاعات صحیحی در ایران راجع بطیور در دست نیست و اگر تحقیقات محلی در نواحی مختلف ایران بشود میتوان نام فارسی هر يك از آنها را پیدا نموده و از آن گذشته جنس و نوع آنها را از نظر علمی بیان کرد .

چنانکه در جغرافیای طبیعی اشاره شد نواحی ایران از حیث اوضاع اقلیمی و وضع یستی و بلندی یکسان نبوده و بهمین جهت طیور و پرندگان آن نیز مختلف میباشد و بطور کلی میتوان سه ناحیه مشخص برای طیور ایران تعیین کرد :

۱ - سواحل بحر خزر و قسمتی از البرز شمالی ۲ - فلاتهای مرکزی

۳ - سواحل خلیج فارس .

هر يك از نواحی فوق دارای طیور مخصوصی است که آشنائی بدانها متضمن تحقیقات علمی صحیح می باشد ولی باید دانست که بعضی از پرندگان ایران مدت کمی در این مملکت زندگی کرده و پس از آن راه دیار دیگر پیش میگیرند چنانکه پرندگان شمالی روسیه هنگام سرمای سخت زمستان بنواحی ساحلی بحر خزر مهاجرت کرده و در اوایل تابستان بمحل اصلی خود مراجعت مینمایند .

بطور معمولی طیور را در ایران بدو نوع تقسیم میکنند :

اول طیور اهلی (که اغلب حلال گوشتند) و شامل انواع مرغ ها از قبیل : اردك ، غاز ، کبوتر ، مرغ شاخدار ، بوقلمون و غیره میباشد .

دوم طیور وحشی (که بعضی از آنها حلال گوشت و برخی دیگر حرام گوشتند) حلال گوشتها عبارتند از : اردك وحشی ، درنا ، سیاه سنبل ، بلدرچین ، یلوه ، هوبره ، خروس کولی ، کبوتر چاهی ، توکا ، سار ، ندهو ، باقر قره ، زنگوله بال ، کبک ، کبک دری ، قمری ، چکاوک و غیره .

و حرام گوشتها از این قرارند : عقاب ، باز ، طرلان ، شاهین ، بالابان ، لك لك ، قوش ، قره قوش ، قرقی ، کرکس ، سبزه قبا ، هدهد ، حواصیل ، ماهی خوار و اقسام جغد و موش خوار و غیره .

این تقسیم چنانکه گفته شد علمی نبوده و باید تحقیقات صحیحی در این خصوص بشود .

اسامی پرندگان ذیل که بتوسط Heinrich متخصص طیور شناس در سنه ۱۳۰۷

شمسی نهیه شده فقط متعلق بناحیه ساحلی بحر خزر و البرز است ، چون اسامی فارسی بعضی از آنها پیدا نشد عیناً آنرا بهمان زبان لاتینی درج میکنیم .

<i>Corvus corax corax</i> L.	کلاغ سیاه
„ <i>corone cornix</i> L.	کلاغ دورنگ
„ <i>frugilegus tschusii</i> Hart.	کلاغ سیاه یا خاکستری
<i>Pyrrhocorax pyrrhocorax pontifex</i> Stres.	کلاغ یا قرمز کوهی
„ <i>graculus graculus</i> L.	زاغچه یا قرمز
<i>Pica pica pica</i> L.	دار شکنتک
<i>Garrulus glabdarus hyracanus</i> Blan.	زاغی
<i>Sturnus vulgaris heinrichi</i> Stres.	سار
<i>Pastor roseus</i> L.	سار سیاه
<i>Oriolus oriolus caucasicus</i> Sar.	بری شاهرخ
<i>Coccothraustes coccothraustes coccothraustes</i> L.	
<i>Chloris chloris turkestanicus</i> Sar.	
<i>Carduelis carduelis loudoni</i> Sar.	سیره
„ <i>spinus</i> L.	
„ <i>cannebina persica</i> Koud.	قناری
<i>Serinus pusillus</i> Pall.	سیره کوچک
<i>Pyrrhula pyrrhula caspica</i> Wit.	
<i>Erythrura erythrura kubanensis</i> Laub.	
<i>Fringilla coeleps alexandrowi</i> Sar.	کنجشک طوق دار
<i>Montifringilla nivalis alpicola</i> Pall.	کنجشک کوهی
<i>Passer domesticus hyrcanus</i> Sar	کنجشک معمولی
„ <i>montanus transcaucasicus</i> Bu.	کنجشک کوهی البرز
<i>Miliaria calandra calandra</i> L.	کاکلی کوهی
<i>Emberiza melanocephala</i> Scop.	توکا
„ <i>cia prageri</i> Laub.	
„ <i>hortulana</i> L.	
<i>Galerida cristata ambergi</i> Harms.	کاکلی
<i>Alauda arvensis schach</i> Ehmcke.	غاز الاق
<i>Eremophila alpestris albigula</i> Bp.	
<i>Anthus campestris campestris</i> L.	
„ <i>trivialis trivialis</i> L.	
„ <i>spinoletta caucasicus</i> Laub.	
<i>Motacilla alba duklumensis</i> Syk.	
„ „ <i>transcaspica</i> Stres.	
„ <i>cinerea caspica</i> Gmel.	

- „ flava kelinczenkii Kel.
 Certhia familiaris persica Sar. & Loud.
 Sitta europaea rubiginosa Tschusi u. Sar.
 „ neumayeri rupicola Blanf.
 Parus major karelini Sar.
 „ coeruleus raddei Sar.
 „ ater gaddi Sar.
 Aegithalus caudatus alpinus Habl.
 Lanius binor turanicus Fed.
 „ collurio kobylini Bu.
 Muscica pa striata neumanni Po.
 „ albicollis semitorquata Hom.
 „ parva colchica Domb.
 Phylloscopus collybita abeitinus Nilss.
 „ nitidus nitidus Blyth.
 Hippolais icterina alaris Stres.
 „ pallida elatica Linderm.
 Sylvia hortensis crassirostris Cret.
 „ atricapilla dammholzi Stres.
 „ communis icterops Menetr.
 „ curruca curruca L.
 „ nana nana Ehrenb.
 „ mystacea Menetr.
 Scotocerca inquieta striata Bro.
 Turdus viscivorus L.
 „ philomeles philomeles Brehm.
 „ torquatus amicorum Hart.
 „ merula aterrimus Mad.
 Monticola saxatilis L.
 Oenanthe oenanthe oenanthe L.
 „ deserti atrogularis Blyth.
 „ finschii barnesi Oet.
 „ leucomella leucomella Pall.
 „ isabellina Cret.
 „ lugubris picata Blyth.
 Saxicola rubetra L.
 „ torquatus maurus Pall.
 Phonicurus phonicurus samamusicus Habl.
 „ ochruros ochriros Gm.
 Luscinia megarhynchos africana Fisch. & R.
 Erithacus rubecula hyrcanus Blanf.

چرخ ریسک ابلق
 * * آبی
 * * سیاه

حرفه

<i>Irania gutturalis.</i>	
<i>Prunella collaris montana</i> Habl.	
" <i>ocularis</i> Radde.	
" <i>modularis obscura</i> Habl.	
<i>Troglodythes troglodythes hyrcanus</i> Sar.	
<i>Cinclus cinclus caucasicus</i> Mad.	
<i>Hirundo rustica</i> L.	
<i>Caprimulgus europaeus europaeus</i> L.	
" " <i>unevini</i> Hume,	
<i>Merops apiaster</i> L.	
<i>Upopa epops epops</i> L.	
<i>Coriacias garrulus garrulus</i> L.	زاغی
<i>Alcedo ispida</i> L.	
<i>Pious viridis karelini</i> Brand.	دارکوب
<i>Dryobates major poelzani</i>	
" <i>minor hyrcanus</i> Sar.	
<i>Driocopus martius martius</i> L.	
<i>Jynx torquilla torquilla</i> L.	
<i>Cuculus canorus canorus</i> L.	کوکو
<i>Otus scops pulchellus</i> Pail.	جغد
<i>Strix aluco talyschensis</i> Sregm.	
<i>Falco subbuteo centralasiae</i> Bu.	
" <i>naumanni</i> Fleisch.	
" <i>tinunculus tinunculus</i> L.	
<i>Buteo vulinus menchiesi</i> Menzb.	
<i>Accipiter nisus nisosimilis</i> Syk.	
" <i>badius cenchroides</i> Sewe.	
<i>Milvus milvus milvus</i> L.	
" <i>nigrans nigrans</i> L.	
<i>Pandion haliaetus haliaetus</i> L.	
<i>Streptopelia turtur turtur</i> L.	قمری
<i>Pterocles orientalis</i> L.	
<i>Charadrius bdubius curonicus</i> Gm.	
<i>Tringa hypoleucos</i> L.	
<i>Tetraogallus caspius caspius</i> Gm.	
<i>Phasianus colchicus dalischehsis</i> Lor.	قرقاول قفقازی
" " <i>persicus</i> Sew.	قرقاول ایرانی

ماهی در ایران استفاده و صید ماهی در نقاط ذیل بعمل میآید :

۱ - بحر خزر ' ۲ - خلیج فارس ' ۳ - دریاچه پریشان .

۱- شیلات بحر خزر رود خانه های شمالی که بدریای خزر میریزد دارای انواع زیادی ماهیهای خوراکی است و بهمین جهت صید مای یکی از منابع مهم ثروت مملکت محسوب و ایران را از این حیث در ردیف ممالك درجه اول قرار داده است ، چون بحر ای رود خانه های ایران و مخصوصاً مصب آن عمیق نیست لهذا اغلب ماهی را با کمال سهولت در مصب صید میکنند باین ترتیب که سد هائی از شاخ و برگ و چوب در مصب رود خانه ها می بندند و در مواقعی که ماهی از رود خانه بدریا می رود باینوسیله آنرا صید میکنند .

اسامی رودخانه ها بزرگ و کوچکی که به بحر خزر میریزد و محل صید ماهی است بقرار ذیل است :

بهیر ، خالکانی ، کلیرویر ، کچلک ، شفا رود ، تیز رود ، طالش ، ملارود ، الکام دیناچال ، خالاسرا ، الالان ، ناو رود ، گل پارود ، هنده کران ، توله رود ، کرگانرود ، دبه کری ، نارمندان ، لپار ، خطبه سرا ، شیرآباد ، حریق ، چوبار ، وزنه ، سلمان رود ، لنگرود ، چنی جان ، رود سر ، کیارود ، پلرود ، نورجان ، گزاف رود ، حسنرود ، پیربازار ، راجا ، ذات خاله ، لله کا ، مبارک آباد ، سیاه درویشان ، چکور ، شوراب ، شرور ، کیلا خاله ، راست خاله ، هندو خاله ، سیاری ، و کر ، لا کار ، چو مئقال ، بلسکور ، کله دار ، اسپند ، بیجار خاله و نوکند .

علاوه بر رودخانه های فوق رودهای دیگری نیز از قبیل رود ارس ، قره سو ، رود چالوس و سفید رود که رود اخیر در اراضی بین لاهیجان ورشت واقع است دارای صید گاه های ماهی است و اهالی از آن استفاده میکنند .

مراکز بزرگ شیلات ایران عبارت است : از آستارا ، پهلوی (انزلی) ، حسن کیاده ، مشهد سر ، خواجه نفس ، خلیج استراباد (در مصب قره سو) و گمش تپه .

در گیلان چهارده قسم ماهی خوراکی صید میکنند و اسامی آنها از اینقرار است :

ماهی سفید ، سوف ، سیم ، کپور ، آزاد ، کلی ، کله ، تیان ، ماشک ، قزل آلا ، پلور ، ماشی ، بینو ، پلت .

در مازندران هشت قسم صید میکنند :

اولاً ماهی سفید و آزاد که برای تجارت خارج است ثانیاً ، ماهی کپور ، سوف ،

اورنج، چکا، سیم، تلاوج که خوراک اهالی است.
در استرآباد چهار قسم صید میکنند:
تلاچی، لیش، سازان و سفید.

علاوه بر صید ماهیهای فوق همه ساله مقدار کثیری خاویار در صید گاههای
بحر خزر بدست میآید که آنرا بشکل خاویار سفید و سیاه در خارج ایران مخصوصاً
در روسیه بفروش میرسانند و مقدار کمی از آنرا در داخله مملکت مصرف مینمایند.
صید ماهی در ایران دو عنوان دارد: صید حلال و صید حرام. بعضی ماهیها
که در ایران مصرف میشود با اسم ماهی حلال و برخی دیگر را که در ایران نمیکشورند
ماهی حرام مینامند که معروفترین آنها ماهی اسپاک است و در بازار اروپا مشتری
زیاد دارد.

(فصل صیادی در شمال ایران از ۲۳ آذرماه تا ۲۰ اردیبهشت سال بعد است).
وضع شیلات از تاریخی که دولت رسماً از شیلات بحر خزر بهره برداری نموده
تا حال به ترتیبی است که ذیلانگاشته میشود:

۱ - در هفتم ذی قعدة ۱۲۹۶ (۱۴ اکتبر ۱۸۷۹) توسط حاجی
میرزا حسین خان مشیرالدوله سپهسالار و وزیر امور خارجه صید حلال و حرام
شیلات ایران از رود آستارا تا رود اترک بمدت پنجسال به برادران ملیک بیلکف^(۱)
لیانازوف^(۲) و ملیک آزاریانس^(۳) ارامنه تبعه روسیه اجاره داده شد که سالیانه
مبلغ پنجاه هزار تومان بدو قسط متساوی در ۱۵ ژانویه و ۱۵ مارس بپردازند
و در ضمن شرط شده بود که اگر دولت ایران بخواهد صید حلال را مستثنی کند
سالی دوازده هزار تومان از مال الاجاره کسر شود و نیز چنانچه پرداخت اقساط
بتمویق افتد تومانی یکصد دینار فرع بآن تعلق گیرد، لوازم و اشیاء از کمرک معاف
باشد، پس از انقضاء اجاره لوازم صیادی متعلق بمستأجرین خواهد بود و اگر
هریک از طرفین برخلاف شرایط رفتار نمایند باید صد هزار منات جریمه بطرف
دیگر بپردازند.

(۱) - Melik Bilhoff (۲) - Lianazoff (۳) - Melik Azariants

۲ - در ماه جمادی الثانی ۱۳۰۰ (اول آوریل ۱۸۸۳) کامران میرزا نایب السلطنه امیر کبیر وزیر جنگ و حاکم طهران و کیلان و مازندران و استرآباد و میرزا سعید خان مؤتمن الملک وزیر امور خارجه شیلات شمالی ایران را به لیانازوف ساکن حاجی طرخان بمدت شش سال سالیانه ۵۶,۰۰۰ تومان اجاره دادند، سایر شرایط مثل اجاره نامه سابق است.

۳ - در ۲۰ ربیع الثانی ۱۳۰۶ (۱۲ دسامبر ۱۸۸۸) میرزا عباسخان قوام الدوله وزیر امور خارجه شیلات شمال را بمدت ده سال به لیانازوف اجاره داد مال الاجاره سالیانه شصت هزار تومان که در سه قسط متساوی پرداخت شود، اگر یکی از طرفین تخلف نمایند پنجاه هزار تومان جریمه بدهد، سایر شرایط مثل اجاره نامه ۱۲۹۶ است.

۴ - در ۲۶ ربیع اول ۱۳۱۱ (۲۵ سپتامبر ۱۸۹۳) میرزا علی اصغر خان صدر اعظم اجاره شیلات را بمدت ده سال دیگر با لیانازوف تجدید کرد، مال الاجاره سالیانه ۴۸۲,۰۰۰ فرانک طلای فرانسه و سه قسط متساوی پرداخته شود و اگر طرفین تخلف کنند شصت هزار فرانک طلا جریمه بدهند، سایر شرایط مطابق اجاره نامه ۱۲۹۶ است.

۵ - در ۱۴ جمادی الاولی ۱۳۱۴ (دهم اکتبر ۱۸۹۶) میرزا علی اصغر خان صداعظم اجاره را مجدداً با لیانازوف منعقد نمود، مال الاجاره سالیانه ۲۵,۰۰۰ نیم امپریال روسی از قرار هر نیم امپریال بیست فرانک، این اجاره نامه شرطی که اضافه بر شرایط اجاره نامه های سابق داشت این بود که مستأجر حق داشت مطابق قوانین روسیه شرکتی برای شیلات ایران تأسیس کند.

۶ - در ۱۷ صفر ۱۳۲۴ (۳۰ مارس ۱۹۰۶) سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله اتابک اعظم شیلات را بوراٹ لیانازوف بشروط ذیل اجاره داد:

مستأجرین در ۱۵ آوریل ۱۹۰۶ مال الاجاره سه ساله را که يك ميليون و سیصد و هشتاد هزار فرانک باشد پس از کسر تنزیل ۶٪ سالیانه پرداخت و در اول دسامبر ۱۹۰۶ مبلغ ۴۶۰,۰۰۰ فرانک از بابت مال الاجاره ۱۹۱۰ تأدیه کنند، در ۱۵ آوریل ۱۹۰۸ مال الاجاره ۱۹۱۱ را که ۴۶۰,۰۰۰ فرانک باشد

بپردازند و هر دفعه ۶٪، تنزیل سالیانه را کسر بگذارند، در مقابل این مساعدتها دولت ایران متعهد شده است که بدون رضایت وراثت اجاره را فسخ ننماید.

در سال ۱۲۹۷ شمسی (۱۹۱۷) لیانازوف ها که بایستی ۴۶۰,۰۰۰ فرانک مال الاجاره بدولت ایران بپردازند باین عذر متعذر شدند که بواسطه انقلاب روسیه و بسته شدن راههای تجارنی ماهی ایران بخارج نمی رود و نمیتوانند مال الاجاره تأدیه نمایند، دولت ایران هم در ۱۲ جوزا ۱۲۹۷ اجاره آنها را فسخ و در مقابل طلب خود بعضی از مؤسسات ایشان را در سواحل بحر خزر تصرف نمود و چون بعضی از اتباع ایران از مستأجرین مزبور مطالباتی داشتند که وثیقه آن شیلات بحر خزر بود برای تأمین این نوع مطالبات قسمتی از دارائی آنها را نیز در سواحل بحر خزر توقیف نمود.

۷ - از ۱۴ جوزا ۱۲۹۷ الی ۲۴ جوزا ۱۲۹۸ شیلات بحر خزر اجاره داده نشد، در ۲۴ جوزا ۱۲۹۸ کریگور پتروویچ و انیتسف^(۱) تبعه روسیه بضمانت تجارخانه برادران طومانیانس در طهران تمام شیلات بحر خزر را باین شرایط از دولت اجاره کرد:

مدت اجاره بیست سال از ۲۴ جوزا ۱۲۹۸ تا ۲۴ جوزا ۱۳۱۸ سهم دولت ایران ۵۰٪ از عایدات خالص مطابق دفتر مستأجر بعلاوه در سال اول ۱۰۰,۰۰۰ تومان، سال دوم ۱۵۰,۰۰۰ تومان، سال سوم ۲۰۰,۰۰۰ تومان، سال چهارم ۲۵۰,۰۰۰ تومان، سال پنجم ۳۰۰,۰۰۰ تومان که جمعاً یک میلیون تومان در پنج سال باشد و پس از آن از سال ششم ببعده هر سال ۵۰۰,۰۰۰ تومان در ظرف پانزده سال آخر، سهم دولت ایران در دو قسط متساوی در ۲۳ جدی و ۲۴ ثور هر سال پرداخته شود، قلمرو اجاره از آستارا تا رود اترک است و در ضمن شرط شده بود رود هائی که کمتر از هزار یوط در سال ماهی داشته باشند از این اجاره مستثنی است.

برای رسیدگی بدفایر مستأجر یک نفر کمیسر از طرف ایران مأمور و سالی شش

(۱) - Grigor Petrovitch Vanitsoff

هزار تومان حقوق او را مستأجر باید بپردازد، ادوات و لوازم شیلات از گمرک معاف و در پایان مدت اجاره از اموالی که قیمت آنها بحساب جاری آمده نصف و از سایر اموال ثلث بدولت ایران تعلق خواهد داشت، اراضی که برای تأسیس مؤسسات شیلات لازم است اگر متعلق بدولت باشد مجاناً بمستأجر و اگذار خواهد شد و اراضی که مستأجر از دیگران خریداری کرده است پس از انقضاء اجاره مجاناً بدولت ایران و اگذار خواهد کرد، مستأجر مجاز است که تلفن، الکتریک، دکویل و غیره در قلمرو اجاره خود دائر کند و نیز مجاز است که برای شیلات ایران شرکت سهامی تشکیل نماید.

این مستأجر هم نتوانست بتعهدات خود عمل نماید و بهمین جهت اجاره او در ۱۳ اردیبهشت ۱۳۰۰ فسخ شد و پس از آن شیلات بحر خزر بحالت تعطیل افتاده و دولت ایران نتوانست منافع عمده از آن بردارد.

فصل چهاردهم عهد نامه مورخه ۲۶ فوریه ۱۹۲۱ منعقد ما بین ایران و روسیه که پس از آن بموجب يك قرارداد مخصوص فصل جدیدی برای بهره برداری از شیلات كشود ذیلاً نگاشته میشود.

بموجب فصل چهاردهم عهد نامه مسئله بهره برداری شیلات سواحل جنوبی بحر خزر باید بین دولتین ایران و روسیه حل و تسویه شود، بنا بر این بر طبق قرارداد علیحده امتیاز صید ماهی و تهیه محصول آن از طرف دولت ایران بشركت مختلط تجارتي و صنعتی واگذار میشود، شركت مزبور را دولتین تشكيل میدهند و اسم شركت كمپانی نامیده میشود، شرایط از این قرار است:

قلمرو عملیات شركت همان قلمرو لیانازوف است، ماهیهای حرام متعلق بكمپانی ولی ماهیهای حلال متعلق باشخاصی است که خودشان صید میکنند، مدت امتیاز بیست و پنج سال و ابتدای آن تاریخی است که مفاد قرار داد اجرا میشود، دولت ایران و روسیه هر کدام در كمپانی سهم متساوی خواهند داشت، سرمایه شركت نباید از سه میلیون تومان تجاوز کند، حق الامتیاز سالیانه که باید بدولت ایران تأدیه شود اولاً مبلغ هشتاد هزار تومان از عایدات مطلق كمپانی است.

ثانیاً ۱۵٪ از بقیه عایدات کمپانی بعد از وضع مخارج خواهد بود و بعلاوه تمام منفعت خالص کمپانی باالمنافعه بین شرکاء تقسیم میشود.

اقامتگاه هیئت مدیره کمپانی در تهران و مرگب از شش نفر است که برای یکسال معین میشوند: سه نفر آنها از طرف دولت ایران و سه نفر دیگر از طرف روسیه انتخاب خواهند شد و اعضاء ایرانی سمت ریاست خواهند داشت، کمپانی مطیع تمام قوانین جاریه ایران است، اسباب و ادوات کمپانی از حقوق گمرکی معاف میباشد، اراضی که در حوزه امتیاز برای ابنیه شیلات لازم است با رضایت خاطر مالکین آن بکمپانی واگذار میشود.

۲- خلیج فارس در خلیج فارس ماهی خوراکی نسبت به بحر خزر کمتر است و بهمین جهت شیلات خلیج فارس اهمیت زیادی ندارد، ماهیهائی که در خلیج فارس یادر رودهای آن صید میشود مقدار خیلی است که برای خوراک اهالی میباشد و اقسام آن از این قرار است:

ماهی قباد، حلوا، شوریده، سنکسر، شوم، رشد، کزاف، بیدا، طار، سفید، صدف، شور.

۳- دریاچه پریشان معروفترین صیدگاههای جنوب ایران دریاچه پریشان است که در سه فرسخی کازرون واقع شده و در سال تقریباً پانصد من ماهی در آن صید میکنند و بعد از آن هم رود شایور میباشد که صید آن بی اهمیت نیست.

مروارید بنادر و جزائر ایران که محل صید مروارید است و یا سفائن غواصی دارد بقرار ذیل اند:

بندر طاهری، عسلویه، بستانو، شیوه، مقام (هنکام)، چپرو، تاونه (طاحونه)، چارک، حسینه، مغو، دوان، بستانه و لنکه که مرکز تجارت مروارید بنادر ایران است.

جزیره شیخ شعیب که یکی از مراکز داد و ستد مروارید است، جزیره هندرابی، کیش، فرور، هنکام، قشم، خارک و بحرین.

(از سواحل ایران در سال مبالغی مروارید صید میشود) .

موسم غواصی از اول اردیبهشت شروع و در اوائل مهر ماه خاتمه می یابد .
اسباب و وسائل غواصی فوق العاده ناقص و متصدیان این کار نمیتوانند در نقاط عمیق
دریا که دارای مروارید های درشت و اعلی است کاملاً جستجو و کاوش کنند و
علاوه بر آن بواسطه نقص اسباب و آلات اغلب غواصان پس از مدتی ضعیف و نایبنا
میشوند و کمتر بسن پیری میرسند .

مروارید چند قسم است : رنگ سفید که کمی بسرخی مایل باشد ، رنگ سفید
که زیاد بسرخی مایل باشد ، رنگ سفید که با رنگ سبز مخلوط باشد و این رقم
پست است ، رنگ شیشه ، آسمانی رنگ و کبود و بهر یک از این انواع هم اسم مخصوصی
داده اند از قبیل جیون که مروارید غلطان است و در کف دست میغلطد ، یکه ، ثانی ،
سماوی ، ثانی سماوی ، بدله و ناعمه که خاکه مروارید است . مروارید سفید عموماً
باروپا و سایر الوان بممالک هندوستان فرستاده میشود . مروارید خلیج فارس از
حیث خوبی جنس در درجه دوّم و سوّم قرار گرفته و پس از مروارید عمان و
بحرین میباشد .

ایرانیانی که تجارت مروارید مینمایند فقط اهالی بندر لنکه و بنادر شیبکویه
و جزیره کیش میباشد .

از روی احصائیه کمر کی نمیتوان قیمت مروارید صادره را تعیین کرد زیرا
قسمت مهمی از آن بطور قاچاق به هندوستان میرود و آن قسمتی را هم که از مجرای
کمرک میکذرانند برای اینکه حقوق کمر کی زیاد بآن تعلق نگیرد قیمت های خیلی
کمی بآن میدهند .

روی هم رفته نسبت بمروارید تا کنون توجه خاصی نشده و اشخاص مختلف
از روی بی ترتیبی این متاع گران بها را از سواحل و جزائر ایران صید نموده و
با پرداخت حقوق قلیلی (در صورتیکه بطور قاچاق نباشد) باروپا و هندوستان
میفرستند در صورتیکه اگر بوسیله اسباب و آلات کامل و از روی قواعد صحیح
و تحت نظارت کامله دولت صید نمایند قطعاً یک رقم مهم صادرات را تشکیل میدهد .

احصائیه ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ مبلغ صادرات مروارید را ۱,۹۶۰,۰۰۰ قران و ۲,۱۴۳,۰۰۰ قران معین میکند و متأسفانه بواسطه عدم توجه باین ثروت مهم مقدار صادرات آن در صنف ۱۳۰۹ رو بتنزل گذاشته و بمبلغ ۱۵۱,۳۱۰ قران رسیده است.

معادن معادن ترکیبانی است شیمیائی و نباتی که بمرو زمان در قعر زمین تشکیل و موادیرا ساخته است که موسوم به زغال سنگ و آهن و سایر فلزات و غیره گردیده و بواسطه شکافهائی که در اثر زلزله یا آتش فشانی در زمین یافت شده از قعر بسطح آمده و قابل استفاده گردیده است. معادن بر دو قسم است: معادن مطبق (۱) و معادن شکافی (۲).

در معادن مطبق توده های معدنی بطور موازی رو به هم قرار گرفته ولی در معادن شکافی مواد مزبوره بطور رکه خارج میشود، معادن شکافی نیز بر دو قسم است: یکی منظم که معدن بطور رگ است و دوئی غیر منظم که توده ای از مواد معدنی در آن موجود میباشد.

معادن از حیث وجود در اعصار مختلفه یکسان نبوده و به ترتیب ذیل از زمین خارج شده است: مثلاً آهن در تمام اعصار معرفه الارضی یافت میشود، مس در عهد اوّل و سوم، سرب در عهد اوّل و دوم، طلا در رکه هائی که با سنگ های آتش فشانی همراه است وجود دارد و اغلب نیز با درّ کوهی دیده شده است.

معادن معلومه ایران

زغال سنگ تهران و توابع: رودبار قصران، شمشک، روتنه، انبارک، ایشک، گرما بدر، لالون، خانون بارگاه، دربندسر، میلو، لار، کلوکچ، آلوم، ترشک چال، آرو، پونه زار، نمک کوثر، محل زمین، دبو آسما، کاشانک، سرخک، مرتع پیازک، آردهه، مهرک، سنگ زغالک، که رود، مرغ سر، بستک، گل زرد، کاجره، لواسان، کمرو، کلرم، سیاه بلاغی، طالقان، جوزانک، کته ده، دماوند، دشت هزار، مومج، ساوجبلاغ، هسیو، فشند، شاه بلاغی.

(۱) - Gîte stratifié (۲) - Gîte fracturé

همدان : در يك فرسخی شهر در دره مراد بيك معدن كرافيت موجود است .
 كاشان : آب مانه ، سو ، كلهر رود در نظنز .
 اسپاهان : شاه سيد علي اكبر در نزديكي شهر ، سياه چال ، باغ شوران و كيلارود .
 بزد : پشت كوه .
 شاهرود : پرسخان ، محمد آباد ، تاشی و بمقان .
 سمنان : سارو ، توهه ، دربار ، فولاد عله .
 خسه : قل ممكلو ، علي آباد ، زنجان رود و نظام آباد .
 قزوین : رودبار ، آب يك و همايونك افشاری .
 آذربایجان : ساری داغ ، حاجي داغ ، زنور ، قریه بورق و خلخال .
 آستارا : اطراف كوه لندل ، دامنه ساوالان (در يك فرسخی اهر) و قریه امیر بيك
 يك فرسخی مراغه .
 کرمان و بلوچستان : اسفندقه ، كوه بادامان ، كوه سیدی ، رود خانه شهرود ،
 بازرگان ، بافق و كوه بنان .
 مازندران : كلوكام ، كنبد كوه و هزار جریب .
 خراسان : نقندر ، طرقة ، كلات عبدل ، كوه ارومیه ، كوسار (قلعه نو) و
 كراجال در هفت فرسخی شهر .
 لرستان : كوه نمال .
 آهَن تهران و توابع : دوشان تپه ، رباط كريم (منكنز) .
 كاشان : جوشقان .
 اسپاهان : جهرود و چهار محال .
 خسه : پشت كوه ، كلهر رود ، سياه رود و زنجان چای .
 آذربایجان : سنگین تپه (حسن آباد) ، امیر حی كندی تپه (حسن آباد) و
 حوند (اهر) .
 کرمان و بلوچستان : استر (بلوچستان) ، نارېكان و بافق .
 مازندران : كلوكام و مابلغ نور .

کیلان: ماسوله .

خراسان: تربت حیدری .

مس نهران و توابع: سیاه کوه و قریه دنبلی (طالقان)

کاشان: نطنز .

یزد: انارك .

قم و ساوجبلاغ: کوه مسگران .

شاهرود: میامی .

خمسه: امیر آباد، علی آباد و پراچینه .

قزوین: لومین زرده، زیاران، توداران، قریه حصار، پروان و همایونک افشاری .
آذربایجان: خلخال، قراجه داغ، مشکین (دامنۀ کوه ساوالان)، انگیراھر
(قراجه داغ)، اغجه قلعه (دردیزمار قراجه داغ) و دانقه و کوه منال (قراجه داغ) .
کرمان و بلوچستان: بهر آسمان (کرمان)، کوه کبود (بم)، قریه بانت (مرنجان)
و اطراف رفسنجان .

مازندران: هزار جریب .

استرآباد: شاه کوه .

فارس: فسا .

خراسان: سبزوار، کوه یخ آباد (طبس یا گلشن)، بیرجند، یک فرسخی گنبد
خدا بنده، سه فرسخی مرجانه، شش فرسخی در سرخک آباد، چهار فرسخی در
کلایه سرگل، هفت فرسخی در رخار، چهار فرسخی در خان سالار و هشت فرسخی
در پیش کدکان .

قائنات: مزرعه کهو (چهار فرسخی سرخه)، هلهلان (چهار فرسخی بیرجند)،
خور نمو (ده فرسخی)، مزرعه تولول (جنب بیرجند) و زیر کوه (بیست فرسخی
آهنگران) .

سرب نهران و توابع: یس قلعه، غش (لارمرغان)، کته ده (طالقان)،

کوه بی بی شهربانو، کیگیا (شهرستانک)، سیاه کوه، دوشان تپه و زندان (اطراف
شهر) .

کاشان : میمه (جوشقان) و بیدهند (نطنز) .
 اسپاهان : چهارمحال .
 یزد : انارك و پشت كوه .
 سمنان : ارشك ، توهه و دربار .
 خمسه : انگوران ، سیاه رود ، پشت كوه ، طارم و علی آباد (منجیل) .
 قزوین : مزرعه شاه نگاه (طارم) .
 آذربایجان : خلخال ، قریه شاه علی و قریه الواركف (آذربایجان) .
 کرمان و بلوچستان : كوه بمرج ، كوه نان و كوه كبود (بم) .
 استرآباد : شاه كوه .
 خراسان : جادر كه مشهد ، اسفراين (قاسم آباد) ، نیشابور ، اخلومد و تخت
 مغان ، بكفرسخی كنبد خدا بنده .
لقره اسپاهان : لنجان .
 بلوچستان : سرحد بلوچستان .
 خراسان : بیرجند و ازفشك (دربلوك) .
 قائنات : در فوق جنگ بیدان (۵ فرسخی قائنات) .
فیروزه قم و سارجللاغ : خلیجستان .
 قزوین : قریه دركن .
 کرمان و بلوچستان : شهر بابك و لشر .
 خراسان : نیشابور و طبس (كلشن) .
 فارس : فسا .
 قائنات : شهندان (۲۳ فرسخی كوه اسفندقه) .
نفت آذربایجان : اردبیل .
 بلوچستان : كهنبوبالا .
 سمنان : حاجی آباد ، قریه ملا و كوه پیغمبران .
 مازندران : ساری و محال سوادكوه .
 استرآباد : شاه كوه .

گیلان : لاهیجان .

خوزستان : نفتون ، شوشتر ، مسجد سلیمان ، قصر شیرین و دالکی .

طلا آذربایجان : قریه مجهن ، داغلان و خوی .

کرمان و بلوچستان : کوه هزار و کوه شاه .

خراسان : کوه ملک سیاه ، بیرجند ، شاهرود و قائنات (هیجده فرسخی دامنه دلفین) .

دامغان : کوه زر در قسمت شمالی کویر ، (طلای سفید درخسه ، همدان و عراق) .

اکسید دوفر بنادر ، جزیره هرمز ، کوه حجیران بستکه ، لارک و کچین .

قائنات : کند زار هشت فرسخی بیرجند .

یاقوت سوخته قائنات در حدود نهبندان (۲۷ فرسخی) .

علاوه بر معادن فوق در غالب نقاط ایران معادن ذیل یافت میشود :

معادن نمک در آذربایجان ، خسه ، قزوین ، قم ، عراق ، کاشان ، اسپاهان ، سمنان ، فارس ، کرمان ، بلوچستان ، لرستان ، یزد و سایر نقاط مرکزی .

معادن سولفات دوسود در اغلب کویر های مرکزی مخصوصاً بین تهران و قم و تهران و قزوین و بلوچستان یافت میشود .

معادن سنگ آسیا در آذربایجان ، مازندران ، اسپاهان ، اطراف قم و سرپند عراق و حدود بنادر خلیج فارس و سایر نقاط .

معادن خاک چینی اغلب در آذربایجان و بین تهران و قم .

معادن زاج سفید و سیاه درخسه ، قزوین ، آذربایجان ، یزد ، کاشان ، شاهرود

فارس ، لرستان ؛ حدود بنادر جنوبی و خراسان و سمنان .

معادن گل سفید در لرستان ، نائین ، یزد و سایر نقاط .

معادن گل سرشور در سمنان ، سیستان ، بلوچستان و گیلان .

معادن لاجورد : در کاشان و آذربایجان .

معادن کوگرد : در اغلب طبقات آتش فشانی مخصوصاً در اردبیل ، سمنان ، لرستان

فارس ، آذربایجان ، خراسان و دماوند ، معادن آبهای کوگردی نیز در این نقاط یافت میشود .

معادن زرنیخ : سنگ قلیاب ، پادزهر، سنگ سمباده و زرنیخ زرد، معروفترین آنها است .

شوره : در اغلب نقاط آذربایجان و خراسان .
سنگ مرمر: که غالباً در یزد، آذربایجان . خراسان و لرستان یافت میشود .
نوشادر و آمیانت : در شبستر و کرمان و بلوچستان .
سنگ تراش و سنگ سبز اغلب در خراسان .
کات کبود : در شاهرود و بعضی نقاط خراسان و آذربایجان .
پنبه کوهی : در خراسان و کرمان .
طلق : در کیلان .

مومیائی در بهبهان ، خراسان و لرستان .
آبهای مختلف معدنی که معروفتر از همه آنها آبهای گرم گوگردی است بیشتر در آذربایجان ، عراق عجم ، لاریجان و مازندران وجود دارد .
معادن فیلیپسیت^(۱) در سهند با کمی نقره قرمز که سابقاً تصور میکردند مس است .
رکه های دُرّ کوهی که در هر تنی ۶۷۰ گرم نقره دارد مخلوط به آهک (در تخت سلیمان و در افشار) و ریآلگار^(۲) ، سولفور دارسنیک^(۳) و سینابر^(۴) ، سولفور دُرّ کور^(۵) در این نقطه هست ، بعلاوه استیین^(۶) ، سولفور دانتیموان^(۷) و رکه های نقره با کالسیت^(۸) و فلوآرین^(۹) که در توده های می کاشیست^(۱۰) مخلوط است نیز یافت میشود ، از پاتزده تن سرب این محل ۳۶۶ گرم نقره بدست میآید .
معدن اسبلیت^(۱۱) در کاشان و معدن کبالت^(۱۲) در جیرفت نیز موجود است .

(۱) - <i>Phillipsite</i>	(۲) - <i>Réalgarg</i>	(۳) - <i>Sulfure d'Arsénique</i>
(۴) - <i>Cinabre</i>	(۵) - <i>Sulfure de mercure</i>	(۶) - <i>Stibine</i>
(۷) - <i>Sulfure d'antimoine</i>	(۸) - <i>Calcite</i>	(۹) - <i>Fluorine</i>
(۱۰) - <i>Micaschiste</i>	(۱۱) - <i>Asbolite</i>	(۱۲) - <i>Cobalt</i>

تجزیه مواد مختلفه بعضی از معادن ایران

نمونه تجزیه کرافیت همدان			نمونه تجزیه زغال سنگ شمشک		
مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده	مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده
۸۵,۵۴ درصد	C	زغال	۱۵ درصد	H ₂ O	آب
۵	SiO ₂	سیلیس	۲,۵۱	—	خاکستر
۴,۷۵	Fe ₂ O ₃	آهن الیزبیت	۸۶,۹۱	C	زغال
۳,۴۵	S	گوگرد	۴,۴۲	H	نیدرژن
			۲,۲۶	S	گوگرد
			۱,۴۰	Az	ازت
			۱,۲۶	O	اکسیژن

نمونه تجزیه آهن بافق			نمونه تجزیه آهن بندر لنگه		
مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده	مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده
۶۶,۸ درصد	Fe	آهن	۶۰ درصد	Fe	آهن
۰,۴۵۲	Mn	منگنز	۱,۵۳	CaO	آهک آبندیده
۰,۹۰۱	P	فسفر	۰,۳۶	P	فسفر
۰,۱۹۱	S	گوگرد	۸۴,۲۵	Fe ₃ O ₄	آهن مقناطیسی
۲,۵۰	SiO ₂	سیلیس	۰,۸۴	Cu	مس
۴	CaO	آهک آبندیده	۰,۰۶۴	SiO ₂	سیلیس
اثر کمی	MgO	منیزی	۸۹,۲۵	Fe ₂ O ₃ + Al ₂ O ₃	آهن الیزبیت و الومین
۹۶,۳	Fe ₂ O ₃ + Al ₂ O ₃	آهن الیزبیت و الومین			

نمونه تجزیه سنگ مس بهر آسمان			ایضاً نمونه سنگ مس بهر آسمان		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
مس	Cu	۵۶,۶۸ درصد	مس	Cu	۲۷,۲ درصد
آهن الیزیت	Fe ² O ₃	۴,۷۱	آهن الیزیت	Fe ² O ₃	۱,۳
الومین	Al ² O ₃	۲۰,۴۳	الومین و آهن الیزیت	Al ² O ₃ +Fe ² O ₃	۱,۵۷

نمونه تجزیه سنگ سرب بهر آسمان			نمونه تجزیه سنگ سرب سادات در نزدیکی نخلک		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	۶۷,۰۹ درصد	سرب	Pb	۴۲,۴۸ درصد
مس	Cu	۳,۳۳	الومین و آهن الیزیت	Al ² O ₃ +Fe ² O ₃	۰,۰۱
آهن الیزیت و الومین	Fe ² O ₃ +Al ² O ₃	۵,۱۴	منیزی	MgO	۰,۰۸
سیلیس	SiO ₂	۲,۲۴	سولفات دوباریم	SO ₄ Ba	۰,۲۸۴

نمونه تجزیه سنگ سرب سونجین در قرچه داغ			نمونه سنگ سرب انارک		
مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد	مواد تجزیه شده	علامت اختصاری	مقدار مواد درصد
سرب	Pb	۲۲ درصد	سرب	Pb	۳۹,۷ درصد
مس	Cu	۲,۲۷	مس	Cu	۰,۹
آهن الیزیت و الومین	Fe ² O ₃ +Al ² O ₃	۱۸,۷	آهن الیزیت و الومین	Fe ² O ₃ +Al ² O ₃	۳۸
			جرم	—	۵۰,۰۴

نمونه سنگ سمنت حضرت عبدالعظیم			نمونه تجزیه سنگ ژپس آذربایجان		
مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده	مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده
۱,۰۳ درصد	Fe ₂ O ₃	آهن الیزیت	۲۴,۹۸	CaO	آهک آبندیده
۴,۷۲	SiO ₂	سیلیس	۰,۳۱	MgO	منیزی
۵۰,۴۶	CaO	آهک آبندیده	۰,۱۲	Al ₂ O ₃	الومین
۱,۳۷	Al ₂ O ₃	الومین	۰,۱۰	SiO ₂	سیلیس
۱,۷۰	MgO	منیزی	۴۵,۲۳	SO ₃	انیدرید سولفوریک
۶,۰۳	—	جرم	۰,۷۶	CO ₂	انیدرید کربونیک
			۲۰,۵۰	H ₂ O	آب

نمونه زرنیخ افشار آذربایجان			نمونه تجزیه سنگ سمنت دوشان تپه		
مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده	مقدار مواد درصد	علامت اختصاری	مواد تجزیه شده
۵۰ درصد	As	ارسنیک	۲,۵۰ درصد	Fe ₂ O ₃ + Al ₂ O ₃	آهن الیزیت و الومین
۲۴	S	کوکرد	۱۰,۲۵	SiO ₂	سیلیس
۲۶	—	جرم	۴۸,۱۲	CaO	آهک آبندیده
			۸,۷۵	MgO	منیزی

وضع فعلی فلات ایران

ایران مرکزی فلاتی است با ارتفاع ۹۰۰ الی ۱۰۰۰ متر از سطح دریا که مرکز آنرا صحاری شن و کویر نمک مستور داشته و دورا دور آن کوههای مرتفعی واقع شده که در مقابل جریانات مرطوب دریائی سدّی عظیم گشته مانع ورود آنها بداخل می شود و از این راه تولید آب و هوای خشک در این ناحیه مینماید.

صحرای نمک از نظر علم زمین شناسی تا دوره پنسین (۱) دریاچه ای بوده که پس از این عهد در اثر تبخیر خشک گشته و در هزاران سال از رسوبات کوه ها پر شده است.

در بعضی از طبقات همین اراضی موادی وجود دارد که بسیار قابل استفاده و ذی قیمت میباشد، محل اینگونه مواد موسوم بمعادن (کان) و مورد توجه عموم ملل متمدنه است. مملکت ما ایران خوشبختانه از این حیث یکی از پر ثروت ترین ممالک روی زمین و بی نیاز ترین آنها بشمار میرود زیرا انواع و اقسام مختلفه معدن در آن موجود ولی متأسفانه تا کنون چنانکه باید مورد استفاده قرار نگرفته است (۵). در میانه معادن بعضی قابل استخراج و برخی دیگر با وسائل فعلی صلاحیت استخراج را نداشته دخل و خرج نمیکند. معادن قابل استخراج عبارتست از: رشته احجار آهنی که دارای نیم الی دو متر ضخامت و ۳۰ الی ۵۰ درصد فلز خالص میباشد و يك قسمت اعظم مملکت ایران را احاطه کرده است.

رگه های زغال سنگ و آهن و الومی نیم (۲) و رگه های زغال سنگ در البرز، از شاهرود الی قزوین و در جنوب کویر از کرمان الی اسپهان کشیده شده و دارای ککی است که ۷ الی ۸ هزار کالری (۳) حرارت میدهد و ضخامت رگه های آن از نیم الی يك متر و ندره بدو متر میرسد.

معادن نفت و قیر حاشیه خارجی رشته های کوه را (در جنوب از شوشتر الی بوشهر و در شمال از استراباد تا بادکوبه) تعقیب مینماید.

(۵) - اطلاعات راجع بمعادن از راپورت دکتر ینه زمین شناس که سابقاً بوزارت فوائد عامه تقدیم داشته اقتباس شده.

(۱) - Pontien (۲) - Aluminium (۳) - Calorie

معادن نمك عهد سوّم با جزئی نفت در حاشیه کوههای داخلی گاهی پدیدار می شود.

کلیّه معادن قابل استخراج بخصوص معادن فلزّات متعلّق بعصر آتش فشان جوان می باشد.

معادن مزبور عبارتست از اجزائی که بعضی دارای کمی اسید و برخی دارای اندکی مواد قلیائی میباشد مخصوصاً سی بنیت (۱) که از دوره های -ائوژوراسیک (۲) تا عهد سوّم بتدریج در روی رکه های قدیم منبسط شده و بهمین ترتیب آن دزیت (۳) نیز جای گرفته است.

اغلب در يك چنین معادن کوچکی معادن آهن مقناطیسی و مس و پیریت (۴) اتّصال یافته و اندکی دور از مرکز آتش فشانی بجای مس سرب یافت میشود و همچنین ترکیب معادن فیروزه بواسطه تجزیه و ترکیب مواد مختلفی است که در اثر حرارت آتش فشانی انجام گرفته و در نقاط مذکور یافت میشود.

معادن پنبه کوهی که چندان مهمّ بنظر نمی آید مجاور با سنگهای سماق است و از دوره ژوراسیک میباشد. رکه های آهن که غالباً مخلوط با منگنز است و همچنین منگنز خالص نظیر معادن تورنیک (۵) (در آلمان) در قشر های آن دزیت موجود میباشد.

سنگهای آهنی مهمترین معادن آهنی مقناطیس که بشکل کوه سیاه مخروطی میباشد و وزن آنرا پانزده میلیون تن تخمین کرده اند در بافق کرمان وجود دارد و چون این معادن مجاور زغال سنگ میباشد اهمیت آن زیاد است. معدن مزبور دارای ۶۲ درصد آهن و ۰٫۸ الی يك درصد فسفر (۶) میباشد و سنگهای آهنی آن متعلّق بدوره -ائوژوراسیک و مجاور با سی بنیت است. سنگ های آهن که دارای منگنز ولی بدون فسفر (۶) درصد منگنز و ۳۵ الی ۴۰ درصد آهن) است در نزدیکی آن یافت میشود.

از آنجائیکه معادن مزبور در قسمت های بایر و غیر آباد و خارج از راه ها

(۱) - *Syenite* (۲) - *Eo-Jurassique* (۳) - *Andésite* (۴) - *Pyrite*
(۵) - *Thurnige* (۶) - *Phosphore*

در حاشیه صحاری نمک وجود دارد اهمیت اقتصادی آنها فعلاً کم است
نظیر معادن فوق ولی نسبتاً کوچکتر با احجار معدنی، مجاور خط حاشیه جنوبی
تا حاشیه شمالی کویر از کرمان الی کاشان و از شاهرود تا حوالی تهران دیده میشود.
بین سمنان و دامغان رگه های معادن آهن مقناطیسی که بعضی با فسفر و برخی بدون
آن است یافت میشود و این معادن در حدود یک میلیون تن احجار فلزی را در سطح
زمین تشکیل داده اند.

سنگهای مسی معادن فوق الذکر وقتی اهمیت پیدا میکنند که بارگه های کبالت (۱)
و مس قطع شده باشد. در جنوب کاشان معدنی وجود دارد
که مخلوط با آهن و ترکیبات فلزی دیگر میباشد و در قدیم استخراج و بعضی رنگهای
مخصوص که برای کاشی های مساجد اسپاهان بکار برده میشده از این معادن بدست
میا آمده است.

معادن مس قراجه داغ واقع در شمال غربی ایران اهمیت اقتصادی زیادی دارد،
در این معادن آهن مقناطیسی و پیریت با کمی مس یافت میشود. مهمترین معادن مزبور
واقع در سونجین است که دارای رگ آهن مقناطیسی بضخامت ۱۲ متر و با ۷ درصد
مس بطور متوسط مخلوط میباشد.

سنگهای معدنی سرب از ۶ الی ۲۷ درصد سرب و دوتا ۸ درصد مس در انجیر
کوه واقع در شمال اهر با امتداد رگ آهن مزبور پدیدار است.

معادن مس قراجه داغ که مهمترین آنها عباس آباد و عین لو است که اولی
دارای ۲۴ درصد مس میباشد و بعد معادن سبزوار و انارک و مهم تر از همه بهر آسمان
در جنوب کرمان است که در ردیف معادن درجه اول مس محسوب میشود، در
خصوص معدن اخیر چندین بار بین دولت ایران و شرکت های آلمانی مذاکرات
شده است.

بغیر از جزئی مس خالص احجار فلزی معدن اخیر عبارت است از سولفور
دوکوبر (۲) $(Cu S)$ که تقریباً دارای ۶۰ درصد مس است و در چندین رشته بضخامت

(۱) - Cobalt (۲) - Sulfure de Cuivre

يك انگشت الى ضخامت دست از منطقه ۱۲ متری فلز عبور میکند و بعد از استخراج احتمال دارد که بزودی مبتدل به کالکوپیریت^(۱) ($Cu Fe S_2$) بشود.

سنگهای معدنی سرب معادن سرب که دور از مراکز آتش فشانی یافت میشود بیشتر در منافذ سنگهای کچ و آهک دوره کاربونیفر^(۲) و ژوراسیک ویا قسمتهای تجزیه شده سنگهای عهد سوم موجود است ، از معادن نامحدود سرب که اغلب فلز قابل استفاده میباشد فقط مهمترین آنها را شرح میدهیم (هر يك از ایالات ایران دارای یکدسته از آنها است).

رگه های سرب که در سنگهای آهنی است در توهه دامغان و قسمت جنوبی البرز و شاهزاده عبدالعظیم و مخصوصاً در انارک ضخامت ۶ و ۸ متر دیده شده . معدن مزبور از کربنات دیلمب^(۳) ($Pb CO_3$) تشکیل و در مجاورت سولفات دباریم^(۴) ($So^4 Ba$) و سولفور دیلمب ($Pb S$) قرار گرفته است . حد متوسط سرب خالص در این معدن بیش از ۴۰ درصد و احتمال میرود که تمام معادن مذکور بتدریج مبتدل بسولفور دزنک ($Zn S$) گردد.

معادن کوه سرب بنان و کوشک و ناریکان (کرمان) و پس قلعه تهران خالص نبوده و چون مخلوط با سولفور دیلمب و کالکوپیریت و پیریت و سولفور دو کوپر میباشد استخراج آنها مشکل و بهمین جهت تا کنون مورد استفاده واقع نگردیده است .

تاریخچه معادن ایران

اغلب کوههای ایران بواسطه خشکی زیاد مناظر مختلف پیدا کرده بدین معنی که رنگ آمیزی طبیعی کوهها که نشانه ای از معادن آنها است کاملاً آشکار و چون تقریباً همه عاری از گیاه و نبات میباشد تشخیص معادن از دور کاری آسان و بهمین جهت اغلب شکارچیان و چوپانهای این مملکت بخوبی تشخیص فوق را میدهند و حتی در قدیم استخراج معادن بواسطه نظریه مذکور زودتر از سایر ملل شروع گردیده . آثار احداث معادن و کوره ها که مخصوصاً در اطراف شهرهای قدیم ظاهر است این مسئله را کاملاً مدلل میسازد .

(۱) - *Chalcopryrite* (۲) - *Carbonifère* (۳) - *Carbonate de plomb*
(۴) - *Sulfate de Barium* (۵) - *Sulfure de Zinc*

طریقه استخراج معادن از روی اصول قدیمی بواسطه شست و شو بوده، پیش بردن چاه با چرخ در معدن طریقه معمولی است و بالعکس احداث تونل بواسطه فقدان آب و چوب حتی در نواحی کوستانی هم سابقه ندارد.

اولین فلزی که در ابتداء استخراج شده است مس بوده بطوریکه امروز اغلب ظروف را از آن میسازند، بعد استخراج سرب و فیروزه و ترکیبات کبالت شروع شده که از ترکیبات اخیر در دوره اسلام برای زینت مساجد بکار میبردند، در مازندران سنگ های آهن را بواسطه شست و شوی رودخانه ها بدست میآورند، احتمال میرود که طلا در ایران بهیچ وجه استخراج نشده است.

از قرن شانزدهم باینطرف قضیه استخراج معادن کم کم رو به فقرا گذاشته و اکنون تقریباً از بین رفته است فقط استخراج سنگهای سربی در بعضی نقاط باقی مانده و استخراج زغال سنگ هم در اطراف تهران بآن افزوده شده است، عمیق ترین چاه سربی، چاه سادات در نخلک نزدیکی انارک بعمق ۸۰ الی ۹۰ متر است که بوسیله چاه ها و راه های مخصوص استخراج فلز را تعقیب نموده اند.

استخراج سنگ سرب سفید بوسیله کلنگ کوتاه سنگین انجام میگردد، پس از آن سنگ را بتوسط عملجات دست بدست در کیسه های چرمی چهار منی از چاه خارج میکنند و چرخ در اینجا وجود ندارد.

در معادن زغال سنگ اطراف تهران که در ۴۰ کیلومتری شمالی و ۱۰۰ کیلومتری سمت غربی شهر واقع شده طرز استخراج نسبتاً جدید تر است، در چاه های این قسمت بعمق ۳۰ الی ۴۰ متر بوسیله چرخ رکه های عمودی را تعقیب میکنند، در هر پنج متر عمق تونلهائی از طرفین رکه ها حفر مینمایند و این عمل تا وقتی که بر اثر عدم جریان هوا چراغهای روغنی خاموش نشود امتداد دارد. زغال سنگی که با کلنگ کنده میشود با کیسه های چرمی بطرف چاه کشیده شده و بعد آنرا با طناب خارج میکنند (در بعضی نقاط فعلاً طریقه مزبور مبدل بحفر تونل شده است) پس از اینکه زغال سنگ را سره کردند از خاکه آن در کوره های مربع گلی کک بعمل میآورند. طریقه بدست آوردن فلزات مانند استخراج آن قدیمی، کوره های مسی از

کار افتاده و فقط کوره های آهن و سرب وجود دارد. کوره های مزبور عموماً عبارت از کوره های ذوب کوچکی است با ارتفاع ۲ الی ۳ متر که از کد و سنگ ساخته شده و با آتش زغال چوب بکار میافتد.

در دره های مازندران سنگ های آهن را بوسیله کوره های کوچک که دم بآن داده میشود ذوب نموده و آهن خام مایع را بدست آورده و بعد در سطح زمین مبدل بساچمه تفنگ مینمایند.

در نخلک انارك قریب بیست دستگاه کوره های کوچک سرب یافت میشود که ارتفاع آنها دو متر و لوله دم سی سانتیمتر بالاتر قرار داده شده است، متصدیان آنها روی زمین مرتفعی نشسته و با دمهای چرمی مشغول کار هستند، مقابل سوراخی که سرب خارج میشود اجاق قرار داده شده و نزدیک آن قالب ریخته گری را بکار گذاشته اند، سنگهای سربی که استخراج میکنند خرد کرده بعد با آب خمیر نموده و باشکال مختلفه گلوله از آن تهیه مینمایند، بعد از آن که آنها را خشکانند با مقدار مساوی سنگ معدنی آهن سیاه در کوره مخلوط نموده و با زغال چوبی که از صحرا بدست میآورند آتش میزنند و هر دو ساعت عمل کوره اتمام یافته و بعد سرب را روی اجاقی که در سطح آن مقدار جزئی زغال چوب ریخته اند خالی کرده و در قالب میریزند، کوره هائی که کوتاه هستند تولید بخار سرب میکنند و بهمین واسطه تمام کارگران بی بضاعت بمرض سرب مبتلا شده اند و مشاهده چهره آنها موجب تأسف است.

کوره های توهه در دامغان بهتر تهیه شده یعنی آنها را با ارتفاع دو متر ساخته اند که هم دارای آستر و هم دارای دود کش است و بخار سرب را با ارتفاع دو متر خارج میکنند، کارگران بوسیله دم بزرگی کار میکنند و سرب مایع را در قالب میریزند، مواد خام کوره عبارت است از سنگهای سفید سرب دار به بزرگی گردو که از شن رودخانه ها بدست آمده و بعد از سره کردن روی نخته شست و شو میدهند.

يك نوع کوره دیگر سرب در بلا کوه نزدیکی طارم وجود دارد که از ورقه های بزرگ سولفور دو پلمب خالص که در سنگ آهك یافت میشود بطور امتحان سرب

بعمل می‌آورند. کوره مزبور بشکل کله‌قند و دو متر ارتفاع دارد، در قسمت فوقانی آن سوراخی برای ریختن زغال چوب قرار داده‌اند و در اطراف آن سه سوراخ دیگر جهة سنگهای خرد شده گذاشته‌اند و همچنین در قسمت پائین سه منفذ برای جریان هوا تهیه کرده‌اند و در زیر کوره شکافی برای خارج کردن سرب تعبیه شده و عمل دم در اینجا معمول نیست.

از مطالب مذکور در فوق معلوم میشود که استخراج معادن و بعمل آوردن فلزات در ایران کاملاً مقدماتی و بهمین جهت است که واردات فلزات چندین برابر صادرات آن میباشد مثلاً واردات مس پانزده مقابل و واردات سرب سی مقابل بیش از صادرات آنها است.

فلاحت

همیشه گفته میشود که ایران مملکت فلاحتی است ولی باید دید فلاحت بمعنای حقیقی آن در ایران انجام میگیرد یا نه؟

امروز فلاحت ایران در حقیقت همان اندازه زراعتی است که برای قوت لایموت اهالی بدست میاید و استفاده‌ای که در سایر ممالك از فلاحت میکنند در ایران نمیشود. زارع ایرانی که طبیعتاً بردبار و صبور و زحمت کش و بالاخره مطیع است بواسطه نداشتن علاقه در ملك بطوریکه باید بامر فلاحت نمی‌پردازد و در واقع بین زارعین ده‌نشین و ایلات خانه بردوش فرق زیادی وجود ندارد زیرا می‌بینیم در اثر همین بی‌علاقگی غالب رعایا در حال مهاجرت و بسا دیده شده که بمرور يك ملك آباد بواسطه همین مهاجرتها ویران گردیده. از این قسمت که بگذریم مسئله عمل آوردن انواع محصولات فلاحتی است، عدم توجه ملاکین و اشتیاق آنها بمنافع مختصر آنی و عدم وجود مدارس فلاحتی که طرز تربیت و بعمل آوردن نباتات پرمفعت را بیاموزد و مساعدت نکردن بارعایا و نگاهداری آنها در محیط بی‌اطلاعی چند قرن سابق من حیث المجموع باعث شده که فلاح ایرانی با همان اسلوب هزار سال قبل بدون اندک تفاوتی مشغول زراعت است و با این حال نه فقط برای یافتن طرقی که بتوان انواع زراعت را بدست

آورد کوشش نمی نماید بلکه برای ازدیاد و مرغوبی همین محصولی که فعلاً با آن آشنا است اندك توّجّهی نمیکنند و فقط بهمین اندازه که معاش سالیانه اش بگذرد قناعت نموده و بهیچوجه سایر مسائل فلاحتی را مطمح نظر قرار نمیدهد.

ترتیب آبیاری و طرز شخم و عمل آوردن زمین که در نوع زراعت و جنس و ازدیاد آن مؤثر است در نظر زارع ایرانی افسانه میباشد و مانع بزرگ دیگری که فلاح ایران را بحال انحطاط نگاهداشته مسئله مصرف محصول زراعتی است که تاکنون در این رشته هم در ایران قدمی برداشته نشده و فرضاً که محصولات فلاحتی ترقی نموده و رو باز دیاد گذارد جز مصرف شخصی مصرف دیگری ندارد، فقدان وسائل حمل و نقل و راه های صحیح مانع از این است که محصولات فلاحتی را باندازه ای زیاد نمایند که مازاد آن بمصرف تجارت برسد بنا بر این همیشه مقدار حاصله از دست رنج رعیت فقط بهمان میزانی است که بمصرف سالیانه او رسیده و سهم مالک را نیز بپردازد.

فلاح ایرانی بچهار طبقه تقسیم میشود :

- ۱ - ابلانی که در کوهستان زندگانی میکنند و حرفه آنها گله داری است.
- ۲ - ابلانی که در بیلاق و قشلاق خود زراعت مختصری مینمایند.
- ۳ - قسمتی از ابلات که در محل معینی ساکن و باندازه معاش خودشان زراعت می نمایند.

۴ - زارعین ده نشین.

اراضی زراعتی در ایران نیز بر چهار قسم است :

- ۱ - املاك خالصه که ملك دولت است.
- ۲ - املاك اربابی.
- ۳ - املاك خرده مالك.
- ۴ - املاك وقف که جزء اداره اوقاف است.

املاك خالصه كه عموماً يا باجاره واگذار شده و يا از طرف مباشرين دولت اداره ميشود اساساً خراب و توجّهی برای آبادی آنها ناکمون نشده است .

املاك اربابی متعلّق باشخاص مختلف و صاحبان آنها غالباً در شهرها ساکن و کمتر بخود ملك سرکشی مينمايند و فقط عوائد آنرا برای گذران خویش در نظر دارند ، این املاك اندکی آبادتر از املاك خالصه است ولی اصولاً آبادی آنها بسته بطرز ملك داری مالك میباشد .

تنها قسمتی که زراعت آن نسبتاً بهتر است همان قطعات کوچک خرده مالکین میباشد که رعایا در آن نقاط مالك و مراقب زراعت خودشان هستند ، املاك موقوفه نیز در ردیف املاك خالصه و اربابی است .

۵. برداری اصول بهره برداری در ایران به ترتیب ذیل است : پنج يك ، پنج و دو ، سه کوت ، نصف .

چون عوامل اصلی زراعت به پنج قسمت تقسیم میشود (آب ، خاک ، کاو ، عمله ، بذر) حاصل هر ملك نیز مطابق این پنج عامل منقسم میگردد یعنی اگر مثلاً مالك آب و خاک بدهد و کاو و بذر و عمله با رعیت باشد در تقسیم حاصل دو سهم ارباب از بابت آب و خاک و سه سهم را رعیت که سایر عوامل را فراهم ساخته میبرد ولی در اغلب نقاط این اصل بطرزهای مختلف اجرا میشود .

اصلاحات ذیل باید در فلاحات ایران بعمل آید .

- ۱ - طرز آبیاری .
- ۲ - طرز شخم و حاضر کردن زمین و آلات و ادوات فلاحتی .
- ۳ - تعمیم اطلاعات علمی و فنی و مخصوصاً عملی راجع بزراعت .
- ۴ - تأسیس بانکهای فلاحتی .
- ۵ - حفظ الصحّه و ازدیاد نفوس رعایا .
- ۶ - قوانین راجعه باجاره داری املاك و تقسیم اراضی خالصه .
- ۷ - تمرکز دادن قسمتهای مختلفه فلاحتی برای کسب اطلاعات رعایا .

(*) ۱- آبیاری تهیه آب بجهت تحصیل غذا توسط زراعت برای انسان از بدیهیات است، وجود آب دربدو امر عده ای را جمع نموده و از بین رفتن آن باعث تفرقه جمعیت میگردد.

برای برداشتن نباتات دائمی و باعمل آوردن زراعتهای همیشگی در اقلیم ایران (با تغییرات جوی هوای خشک که سابقاً ذکر از آن شد) بایستی در طرز آبیاری آن تغییراتی داد تا بدان ترتیب وسائل از دیاد آب فراهم شود، زیرا باستثنای سواحل بحر خزر (که در آنجا نیز فقط زراعت برنج آب باری میشود) و اراضی دیم زار که زراعت آن محتاج آب نیست در سایر قسمتهای مملکت عموماً زراعت با آب دستی باید بعمل آید. این حقیقت بقدری واضح و آشکار است که دهاقین ایرانی از قدیم الایام برای کشت و زرع خود بهر وسیله که ممکن بوده است متشبث شده اند و خرابه های بعضی از سدها مانند ترعه هائی که در شهر شوش در زمان داریوش کبیر حفر شده و یک قسمت از آب کارون را به جلگه های نزدیک می بردند هنوز

(*) شرح ذیل نتیجه مطالعاتی است که بتوسط گرات وُن رُژِن^(۱) و گرتف^(۲) مهندسین هلندی که سابقاً دولت ایران استخدا کرده بود راجع به آب یاری قسمت جنوب تهیه شده و چون تاریخچه ایست متضمن آبیاری خوزستان که از نظر اقتصادی مهم میباشد عیناً درج مینمائیم.

در جریان سنوات ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ مسیو گرات وُن رُژِن چندین مرتبه بخوزستان مسافرت نموده اطلاعاتی برای تجدید و احیای سدهای قدیمه کرخه و کارون بعمل آورده، در طی این مسافرتها مشار الیه سمت ریاست مهندسین هلندی را داشت و مسیو گرتف که پیشنهاد و نقشه سد اهواز و آبیاری ساحل چپ کارون بین اهواز و محمره را تهیه نمود با مشار الیه کمک میکرد. مسیو وُن رُژِن نتیجه تحقیقات خود را در مجموعه مطالعات هیئت علمی ایران جلد هفتم درج نمود و در این یادداشتها مشار الیه وضعیات قدیم سد بندی و حالت فعلی آن صفحات را شرح داده ولی در پیشنهادهای معزی الیه قسمتی که راجع بعملیات جدید است دیده نمیشود و تصور میرود که اسناد راجعه باین قسمت از بین نوشتجات مهندسین هلندی مفقود شده باشد؟ باینجهت امضاءکننده ذیل سعی نمود با مطالعه پیشنهادات مشار الیه نتیجه کارهای مهندسین هلندی را که دولت ایران استخدام نموده بود جمع آوری و تدوین نماید. امضاء: گرتف مهندس. امستردام ۱۹۳۱.

مطالعات و پیشنهادات مهندسین هلندی

قسمت اول - وضعیات فعلی

ولایت خوزستان در سرحد جنوب غربی مملکت ایران و در شمال خلیج فارس واقع گردیده، این ولایت سابقاً موسوم بشوش و قسمتی از مملکت ایلام را که پایتخت آن نیز شوش بوده تشکیل میداده است.

(۱) - D. L. Graatt von Roggen (۲) - A. Groothof.

باقی است. همچنین باقیمانده سد و پل کارون که در زمان شاپور ساخته شده و نیز عملیاتی که در زمان صفویه برای آبیاری میشده مثل پل های اسپاهان که امروزه آثارش دیده میشود دلائل کافی برای این مسئله است.

طرق مختلفه که برای آبیاری استعمال شده به ترتیب ذیل است:

اول آب یاری در نشیب (بواسطه قوه ثقل). دوم آب یاری در فراز (توسط ادوات مختلفه از قبیل چرخ چاه، تلمبه و غیره). سوم چاههای آرتزین^(۱).

اول آب یاری در نشیب دو قسم است: آب رودخانه - چشمه و

قنات.

الف: آب رودخانه بواسطه نهرهایی که در اطراف آن احداث کرده اند برای آبیاری بمزارع برده میشود این عمل در ایران بطور سطحی

انجام گرفته ولی بهترین نشیب را به نهرها داده اند، نگاهداری و محافظت این قبیل

از نظر جغرافیائی جلگه و سیع خوزستان قسمتی ازدشت رسوبی است که بواسطه رودخانههای کارون و کرخه تشکیل گردیده. ناحیه مزبور از کوه های پشت کوه ارسقان و بختیاری شروع میشود و حاشیه جنوب غربی فلات ایران را تا ساحل خلیج فارس که در ازمنه قدیم بیشتر از امروز بسمت شمال امتداد داشته تشکیل میدهد. رودخانه های کارون، آبدیز، کرخه و جراحی در جلگه خوزستان جاری و در فواصل رودخانه های مربوط اراضی وسیع رسی موجود میباشد. در ازمنه قدیم کارون موسوم به یازی تیگریس یعنی پیر کوچک بوده و مصب آن در خلیج فارس واقع میشده ولی امروز این رودخانه در نزدیکی محرمه وارد شط العرب که از فرات و دجله تشکیل شده میشود. دریاچه ها و مردابهایی که سابقاً در منطقه ساحلی خوزستان وجود داشته برور از رسوبات روخانه ها پر شده و از بین رفته اند. فقط مردابهای جاموس در رامهرمز هنوز باقی و بواسطه کیفیات جوی و مخصوصاً کم بارانی در تمام این جلگه همین که قدری از کنار رود ها دور شوند کم آبی شروع و اگرچه اراضی فوق العاده مناسب برای زراعت است ولی بواسطه فقدان آب قسمت عمده اراضی داخله جلگه مزبور بایر مانده و آبیاری این ناحیه یکی از شرایط لازم و حتی برای زراعت نواحی خشک خوزستان میباشد.

در ازمنه قدیم ساکنین این نواحی بوسائل مختلفه از قبیل سد بستن و جدا کردن نهرهای متعدد از رودخانه ها اراضی خود را آبیاری مینمودند ولی اغلب وسائلی که برای آبیاری بکار میبردند شاید تاریخ تأسیس آنها دوهزار سال قبل از میلاد مسیح باشد و از مدتی باینطرف بکلی منهدم و از بین رفته و اهالی نتوانسته اند مجدداً آنها را احیاء نمایند و باین واسطه این قسمت حاصلخیز امروزه بصرای لم یزرع خشکی مبدل گردیده و بجای دهات و مزارع سبز و خرم و یر حاصل

(۱) - Artésien

انهار پر خرج و هدر رفتن آب آن بواسطه فرو رفتن زمین یا بواسطه شکستن اطراف و جدار نهر و یا بواسطه تبخیر در هوای خشک و گرم ایران قابل ملاحظه میباشد، بعلاوه نظر باینکه تقسیم آبهای رودخانه برای قراء مجاور دارای ترتیب صحیحی نیست اغلب اتفاق میافتد که دهات بالادست رودخانه نسبت بدهات پائین اجحاف و تعدی نموده و این مسئله باعث زد و خورد و کشمکش بین رعایا میشود.

ب - قنوات که بوسیله آنها آبها نیکه دریای کوهها یا در زیر زمین موجود است بمحلّ زراعت میآورند. معمولاً قنوات را در زمین حفر

مینمایند، گاهی نیز بواسطه سست بودن مجری با کول یا سنگ چین آن را محکم و از ریزش محفوظ میدارند. قنوات بر طبق طبیعت زمین و محلی که باید زراعت شود متفاوت است، در کوه پایه ها معمولاً قنوات کم طول و کم عمق میباشد بعکس در اراضی دشت هم عمق قنوات زیادتر و هم طول آنها بیشتر است و گاهی اتفاق افتاده که يك قنات از محلی که برای زراعت آفتابی میشود یعنی بسطح زمین میآید

فلا خرابه های آثار قدیمه در این بیابان پهناور بی آب و علف دیده میشود. این دشت وسیع امروزه مسکن صحرا نشینان و ایلات است که مطابق احتیاجات خود گاهی قسمت کوچکی را انتخاب و زراعت مینمایند و بیشتر اراضی آن متعلق بطوایف بختیاری است که در این ناحیه بشلاق آمده و در فصل گرما بطرف کوهها مهاجرت میکنند.

در سواحل رودخانه ها قراء و شهرهایی وجود دارد که ساکنین آنها بامختصر زراعتی زندگانی کرده و در مراکز مهم با ولایات داخلی تجارت میکنند. مراکز عمده تجارت کاروانهاییکه بداخله رفت و آمد میکنند عبارتست از، دزفول، شوشتر و محتره.

محتره بندری است که کشتی های کوچک (تا هفت متر ارتفاع از آب) میتوانند بان نزدیک شوند. در اهواز مال التجاره کشتی های کوچک و قایقهای محلی را باید دورتر از ساحل خارج نمود زیرا جریان سریع آب مانع نزدیک شدن آنها بساحل میباشد و در این نقطه حمل و نقل مال التجاره بوسیله راه آهنی که دارای دو کیلومتر طول، يك مترو شش سانتیمتر عرض است بعمل میآید و راه دیگری در این ولایت جز جاده های مال رو وجود ندارد که آنها بواسطه طبیعت زمین رُسی در فصل باران غیر قابل عبور میشود. این جلگه نظیر اراضی مصر و برزخ بین ایران و عربستان میباشد و اهالی آن بیشتر از اعراب تشکیل گردیده که بلسان مخلوط از عربی و فارسی تکلم مینمایند.

شطوط

کارون و کرخه در طرز قدیم آب یاری که بعد ها در قسمت دویم بشرح آن خواهیم پرداخت عوامل مؤثری بوده اند. کرخه از کوه های پشت کوه نزدیک قریه ای موسوم به پای پل از محال

تا سرچشمه چندین فرسخ مسافت دارد، بدیهی است نگاهداری این نوع قنوات کران تمام شده و نسبت مخارج آن بسته به جنس زمین و طول قنات میباشد. ترتیب حفر قنات در ایران بطور ساده و عبارت از این است که ابتدا کمانه زده و محلی که آب ده باشد معین و بعد آن محل را با اراضی که آب باید در روی زمین جاری شود و برای زراعت بکار رود طراز مینمایند، سپس در هر پانزده یا بیست ذرع دهانه چاهی حفر مینمایند که به بستر قنات میرسد و این عمل برای تسهیل تنقیه و هوای داخلی قنات است. در جائی که قنات بچاه آبده یا مادر چاه میرسد دو سه رشته مجری در اطراف آن حفر مینمایند که آب های اطراف را در يك جا جمع و مجریان می اندازد.

چشمه هائی که در اغلب نقاط کوه پایه جاری است یا برودخانه های بزرگ میریزد و با چنانچه در دسترس دهاقین باشد مورد استفاده واقع میگردد.

بختیاری سرچشمه گرفته و همه جا متایل بجنوب از جلگه عبور نموده و پس از گذشتن از نزدیکهای شهر قدیمی شوش وارد مرداب جاموس میشود. کارون که رود اصلی و مهم خوزستان است از کوه های بختیاری سرچشمه گرفته و در بالای شهر شوشتر وارد جلگه شده بعد بدو شعبه منقسم میگردد: یکی از شعبات آن که بزرگتر است از شمال شهر شوشتر عبور کرده و موسوم به آب شوشتر و شعبه دیگر از مشرق شهر گذشته و موسوم به آب جرجر (کرگر) است.

در ۶۰ کیلومتری بخط مستقیم بطرف جنوب شوشتر این دو شعبه پس از دور زدن در اطراف جزیره شوشتر بهم متصل گردیده در همان قسمت آبدیز نیز بآنها متصل میگردد و پس از آن رودخانه بطرف جنوب جریان پیدا کرده و مصب دیگر ندارد.

نزدیک اهواز بستر کارون از بین طبقات سنگی (grés) گذشته و در این نقطه در امتداد دو کیلومتری جریان آن سریع میشود. در دو طرف ساحل طبقات سنگی مزبور تشکیل یکسلسله تپه هائی بارتفاع ۶۰ متر که بطرف شرق و غرب در فضای چندین کیلومتر ممتد است میدهد. نزدیک محقره کارون وارد شط العرب میشود و شط مزبور هشتاد کیلومتر یائین تر بخلیج فارس میریزد. مصب شط در این نقطه ۱۵۰۰ متر عرض دارد.

جزر و مد دریا در تمام شعبات مصب شط العرب محسوس و حتی از کارون تا قریه اسماعیلیه بالا میرود. در محقره تفاوت بین جزر و مد تا يك متر و پنجاه سانتیمتر میرسد. در ایران تنها رودخانه قابل کشتی رانی کارون است ولی بواسطه سرعت جریان آن در اهواز و توده های شن متعدد که در بستر رودخانه ایجاد گردیده عبور کشتی از آن خیلی مشکل و بهین واسطه در فصل کم آبی فقط کشتیهائی که يك متر ارتفاع از آب داشته باشند میتوانند در آن سیر نمایند. در مواقع طغیان آب در بهار و اوایل تابستان سطح کارون چهار متر بالا میآید و بعضی اوقات

دوم آب یاری در فراز **طریقه بالا آوردن آب از چاه در ایران بکلی ساده**
و بطرز قدیمی انجام میگیرد و آن عبارت از این است: در جاهائی که آب از عمق زیادی باید بالا بیاید دو ظرف یا مشک بدو طرف دو طناب بسته شده که طناب مزبور را بر روی چرخ نصب نموده اند و همین که چرخ را بوسیله گاو یا اسب حرکت میآورند همیشه يك مشک خالی پائین میرود و يك مشک پر آب بالا میآید و در جاهائی که عمق محل آب کم باشد چرخ بزرگی که دور آن ظرفهای مجوف گذارده اند و بوسیله اسب یا گاو متحرک است در دوری که میزند همیشه ظروف پر از آب را در نهر کنار آن حفره خالی کرده و ظروف خالی پر میشود.

اخیراً در اهواز در کنار رودخانه کارون برای زراعت کم کم باستعمال تلمبه نفی اهالی آشنا شده اند که هر قدر این عمل تعمیم یابد بر توسعه زراعت آن نقاط خواهد افزود.

که طغیان آب زیاد است اراضی بست سواحل رودخانه را نیز فرا میگیرد. معمولاً در مواقع عادی سواحل رودخانه بیش از ۴ الی ۶ متر از سطح آب مرتفع تر و در جاهائی که ارتفاع ساحل خیلی کم است سد های مصنوعی برای برگرداندن آب ساخته اند.

در نزدیکی مصب رودخانه آب تمام اراضی اطراف را فرا گرفته و ساکنین این محل مزارع خود را بوسیله سد دائماً باید حفظ نمایند و بهمین علل است که امروزه نیز بومیهای ساکن سواحل از سستی قسمتی از زمین استفاده نموده اراضی را مشروب میسازند و ما در موضوع این قسم آب یاری در فصل دیگر صحبت خواهیم کرد. آب کارون بسیار گل آلود است خصوصاً در فصل طغیان یعنی از ماه فروردین تا خرداد.

خاک

معمولاً در جلگه هائی که در فصل معین آنها طغیان میکند و بارندگی زیاد میشود اراضی همیشه متناوب بطرف سواحل رودخانه ها میباشد و بهمین جهت تمام جلگه خوزستان سر اشیب و از سمت جنوب بطرف دریا متناوب است. این اراضی برای حفر انهار و مجاری آبیاری فوق العاده مساعد و بهمین واسطه بطوریکه بعداً ملاحظه خواهد شد در ازمنه قدیم از این وضعیت زمین در خوزستان استفاده میکرده اند.

در جلگه خوزستان اراضی واقع بین رودخانه ها از يك طبقه چند متری خاک رُس تشکیل گردیده که در اعماق و فواصل مختلفه طبقه شنی نیز از آن عبور مینماید. این طبقات رس و شن که همیشه بطور افقی است سهولت در سر اشیب های تند سواحل رودخانه تمیز داده میشود. کلبه این ناحیه مخصوصاً قسمت واقع در جنوب بند قیر تا دریا از تمام قسمتهای دیگر مسطح تر و فقط بعضی از بستر های انهار و سد های قدیم جلگه را در بعضی نقاط قطع نموده گاهگاهی منظره بکنواخت این دشت وسیع را تغییر میدهد تا در نزدیکی اهواز که يك قسم بر آمدگی طبیعی در

سوم - چاههای آرتزین در بعضی نواحی خصوصاً اراضی وسیعی که بین دو کوه واقع شده باشد در طبقات تحت الارضی مخازن آب وجود دارد. عمق این مخازن از سطح زمین بتفاوت محل از پانصدالی هشتصد یا هزار متر میشود و مخصوصاً این آب ها در طبقاتی جمع میگردد که زمین سخت و قابل نفوذ نباشد. برای آبیاری اراضی بین دو دامنه چاه آرتزین حفر مینمایند. حفر این چاه ها بوسیله ماشین آلات صورت میگیرد. این چاه ها معمولاً تنک و تمام امتداد آن از سطح زمین تا مخزن آب بوسیله لوله های فلزی که بسر هم نصب مینمایند مربوط میشود و همین که بآب رسید از همان لوله ها آب فوران مینماید (در ایران فقط يك مرتبه به حفر چاه آرتزین در تهران اقدام شد و در محلی که اکنون مدرسه امریکائی است شروع باین امر نمودند ولی بواسطه شکستن ماشین تعطیل شد).

صحرا مشاهده میشود و چند رشته تپه های سنگی بارتفاع ۶۰ متر از شرق و غرب ممتدگشته و شیبه که باعث سرعت جریان آب است و سابقاً اشاره نمودیم ایجاد مینماید. اگرچه وضع زمین برای زراعت مناسب است ولی بطوریکه ذکر شد شرایط جوی و مخصوصاً کمی باران در قسمت اعظم این ناحیه برای زراعت غیر مساعد و بدست آوردن محصول زیاد و خوب بدون آبیاری ممکن نیست و بهمین واسطه درازمنه قدیمه بوسائل مصنوعی اراضی را آبیاری میکردند.

فعلاً قرن ها است که این سدها از بین رفته و بجای آنها ترتیب دیگری برای آبیاری نداده اند و نتیجه این غفلت طولی نکشید که آشکار شده سد های سابق از بین رفت و این ناحیه حاصلخیز و پرمفعت که دائماً سبز و غرم بود بصحرای لم یزرع تبدیل گشت ولی فرق این اراضی با اراضی صحرای کبیر افریقا و عربستان این است که اراضی این ناحیه از شن تشکیل نشده بلکه از خاک رس و همیشه مستعد برای حاصلخیزی میباشد.

وضع جوی

با اینکه جلگه خوزستان جزو نواحی مجاور منطقه حاره بشمار میرود و تقریباً با مصب رودخانه نیل هم عرض میباشد مع هذا هوای آن بیشتر شباهت بهوای صحرائی دارد یعنی در تابستان فوق العاده گرم و در زمستان بی نهایت سرد است. در فصل گرما یعنی از ماه خرداد تا شهریور ابتدا اثری از باران نیست و در این موقع هوای این ناحیه به منتهی درجه گرما رسیده و باد های گرم صحرائی گاه گاه نیز میوزد. در زمستان هوا معتدل تر و شبها میزان الحرارة تا زیر صفر تنزل میکنند ولی بعد از طلوع آفتاب حرارت بسرعت رو باز دیاد گذارده و در ظهر بمنتهی درجه میرسد. فصل باران فقط از ماه آذر تا اردیبهشت است و غالباً این باران ها برای زراعت کافی نیست مگر در کوه پایه ها که باران زمستانی برای زراعت مساعد بلکه کافی و ذوب برف

درالجزایر فرانسه ها و در استرالی انگلیس ها بواسطه حفر چاه های آرتزین بسیاری از اراضی بایر را دایر و آبادی های زیاد نموده اند . مطابق تحقیقاتی که شده در صحرا های افریقا بر حسب طبیعت زمین مخازن آب زیاد وجود دارد .

وضعیت جغرافیائی ایران طوری است که باید طبعاً دارای آبهای تحت الارضی فراوان باشد و اگر در اغلب نقاط مطالعات علمی بعمل آید و اقدام بحفر چاه های آرتزین نمایند يك قسمت مهم از اراضی بایر را ممکن است آباد نمود و بفلاحهت ایران رونقی بسزا داد (اخیراً در یزد در صدد چنین اقدام و تحصیل امتیازی بوده اند) .

اصلاحات راجعه بآب یاری عده ای از رود های فلات ایران بدون اینکه از آنها استفاده شود ب داخل مرداب و دریاچه ها میگردد ، یا بزمین فرو رفته و از بین میرود و اگر هم برای زراعت از بعضی رودخانه استفاده میشود باز قسمت مهمی در تابستان و بارانهای بهاری که در این نواحی زیاد است باعث طغیان رودخانه های خوزستان که در فوق بدانها اشاره شد میشود .

نباتات طبیعی و زراعت دیمی

آب و هوای جلگه خوزستان و مخصوصاً عدم کفایت باران بهیچوجه مساعد برای رستن گیاه های طبیعی و زراعت دیمی نیست و باستانهای اراضی اطراف مصب رودخانه که آبیاری میکنند و نواحی که از بارانهای زمستانی مشروب میشود چمن زار های کم و سست و درختهای تک تک و نخلستانها فقط در نواحی کنار رودخانه و اطراف مردابها دیده میشود که تمام نباتات طبیعی قسمت اعظم جلگه خوزستان را تشکیل میدهد و اراضی دیگری که بین رودخانه ها واقع گردیده عاری از درخت و منظره صحرائی غمناکی را دارد زیرا بطوریکه ذکرش در عرض سال باران بقدری کم می بارد که برای برداشت محصول منظم و بدون آبیاری فقط اراضی کوه پایه است که بواسطه بارانهای زمستان زراعت بدون آبیاری ممکن میباشد .

در حوالی شوشتر و دزفول غله و تریاک و نیل و بته عمل میآید .

در اراضی یست جلگه معمولاً بعضی از ایلات در بستر انهار قدیمه زراعت مینمایند زیرا اراضی این قسمت بواسطه یستی ، رطوبت بارانهای که نادراً میبارد نگاه داشته و باینواسطه ممکن است کاهمی از آن نقاط محصولی بدست آید ولی چون عموماً باران منظم نیست محصول این نواحی خوب نمیشود و درسنوات پرآبی در ماه اسفند و فروردین مزارع سبز جو و گندم کمتر دیده شده و بعضی شروع فصل کرمادشت وسیع تیره خشک بی آب و علفی در نظر جلوه گر میگردد .

قسمت دوم -- ساختمان های قدیم برای آبیاری

برای استفاده از آب رودخانه کارون باید طرز مخصوصی بکاربرد و بهمین مناسبت ترتیبی

از آب آنها هدر رفته و بمصرف زراعت نمیرسد، بنا بر این صرف نظر از قسمتی که طرف استفاده است باز مقدار زیادی از منابع آب ایران باقی میماند که باید بترتیب صحیح اداره شده و بمصرف زراعت برسد.

اینموضوع مدتها مورد مطالعه واقع گردیده و پیشنهادات متعدده راجع بآن داده شده است. یکی از آنها راجع است به بستن سد رودخانه جاجرود که قسمتی از آب آنرا به نهران آورده و برای الکتریک از قوه آن استفاده شود. پیشنهاد دیگر راجع به بستن سد رودخانه ارس است که موضوع ایندو قسمت در فصل راجعه بابهای سرحدی شرح داده شده است.

پیشنهاد سوم که در اوضاع فلاحی ایران مؤثر میباشد عبارت است از اتصال آب کرند بزمین رود که اهمیت زیاد دارد و زراعت اسپاهان را فوق العاده ترقی خواهد داد و دیگری که از همه مهمتر و آبیاری خوزستان را کاملاً تأمین مینماید که در ازمه قدیمه برای آبیاری در خوزستان بکار میرده اند با وسائلی که در دره نیل اتخاذ نموده اند تفاوت کلی داشته.

در جنوب غربی ایران طغیان رودخانه که بر اثر ذوب برف کوهها و باران شروع میشود در ابتدای تابستان محسوس گردیده و تدریجاً تا ماه خرداد و تیر باتمام میرسد ولی در مصر بمکس طغیان نیل نتیجه بارانهای مناطق حاره و خط استواست. در ماه خرداد شروع شده و در آذر که درست اول زمستان و مساعد کشت و زرع است به منتهی درجه میرسد. طرز آبیاری مصریها که از زمان فراغه تاکنون معمول میباشد این است: که اراضی مستقیماً ازفاضل آب رودخانه در موقع طغیان مشروب میشود بدین ترتیب که آب اراضی مزروع را فرا گرفته و تا چند هفته مستور میدارد و پس از تمان شدن طغیان و فرو نشستن آب که در اول زمستان است شروع به زراعت می نمایند.

این طرز آبیاری در جلگه خوزستان یعنی در سواحل کارون و رودخانههای دیگر غیرممکنست زیرا که بلافاصله بعد از اتمام فصل طغیان آب، تابستان شروع شده و بهیچوجه مناسب برای زراعت نیست. بهمین جهت از قدیم برای آبیاری عموماً در کنار رود چاه آب یا شادوف بکار میبنداختند و ممکن نبود که اراضی را کاملاً در فصل طغیان مانند مصریها آب به بندند چه باندازه لزوم میتوانند آب دستی بکشند و حتی برای اینکه به اراضی دوردست آب برسانند بوسیله همان شادوف و چاه آب، آب را وارد مجاری مخصوص کرده بقسمت های دوردست میبردند.

بعضی اوقات هم در امتداد رودخانه انبارهایی حفر میکردند که هر قدر طول آنها زیادتر بود بهمان نسبت باراضی میرسیدند که مرتفع تر از سطح رودخانه بود در اینصورت بدون بکار انداختن شادوف یا چاه آب فقط بوسیله سد در جلوی آب و مجرای مخصوصی که در سد میساختند آب وارد این انهار میشد و مثل این بود که انهار مزبور مستقیماً با رودخانه مربوط باشد. برای اینکه بتوانند

استفاده از رود کارون و آبدیز در نواحی شوشتر و دزفول است که بوسیلهٔ بستن سد و پلها و ترعه های متعدد فرعی آب رودخانه مزبور بصحرای وسیع خوزستان جاری میشود.

اگر ناحیهٔ بحر خزر و بعضی نواحی دیگر را که جزئی است و نسبت بخاک ایران چندان قابل اهمیت نمیداشد استثنا کنیم میتوان گفت که بهبودی زراعت ایران در قدم اول مربوط بجمع آوری و بکار انداختن آبهای موجودی است که آبرای اراضی مرتفع تر برسانند ناچار در بعضی از محل های رودخانه سد و مانعی ایجاد میکردند که آبرای بالاتر ببرد و باینواسطه محتاج به بلندی یا یتی سطح آب نبوده در تمام مدت سال مقداری آب برای آبیاری بدست میآوردند و میتوانستند که دوسرته محصول بردارند، این طرزرا آبیاری دائمی مینامند و برعکس ترتیب متغذیه در درهٔ نیل بوسیلهٔ حوض های مخصوص و معتدل است که اگر سطح آب را با سطح سد میزان میکردند سهولت می توانستند قسمتی از اراضی خوزستان را کاملاً مشروب سازند.

ساختمانهای قدیم - آبیاری زمان ایلام ها

قدیمترین ساختنانی که برای سد بندی در جلگهٔ شوش شده در زمان ایلام ها یعنی دو هزار سال قبل از میلاد مسیح بوده و چندین لوح که در شوش بدست آمده مدلل میدارد که سلاطین ایلام سد های متعددی برای آبیاری اراضی ساخته اند. خرابه های شوش پایتخت قدیم ایلام فعلاً در جنوب شهر دزفول واقع و مخصوصاً در پائین آبدیز و کرخه آثار خرابه های انهار قدیمه دیده میشود ولی بنا های آجری و سنگی از بین رفته و محتمل است که در زمان ایلام ها نهر شاور که برای اراضی بست بین کارون و کرخه بکار برده میشد از کرخه منشعب گردیده و بعد بوسیلهٔ انهار جدا گانه باراضی تقسیم میشده، امروز اغلب این انهار خشک و پر شده و ممکن است آب کرخه تا مراداب جاموس میرسیده. حالیه شاور از منبع تا مصب بیش از ۴۰ کیلومتر طول ندارد و عرضش از پنج الی هشت متر تجاوز نمیکند. مقدار آب آن بهیچ وجه متناهب با بستر عظیمی که بین تپه ها حفر شده نیست. در قسمت جنوبی شوش تاکنون آناری از سد بندی یا حفر نهر بدست نیامده است. در سنه ۶۴۵ قبل از میلاد مملکت ایلام و تمام آبادی های اطراف آنرا اشوربانی پال پادشاه آشور غارت و منهدم نمود، ساکنین این ناحیه را بطرف آشور کوچ داد. یک قرن و نیم بعد شهر شوش را داریوش کبیر مجدداً بنا نموده و نام شوش را بان نهاد و از آن تاریخ این شهر مقر زمستانی سلاطین هخامنشی گردید. مملکت قدیم ایلام بنام شوش یکی از ایالات ایران شد و مرکز آن نیز شوش بود. سلاطین ایران سدها و انهار قدیمه را مجدداً تعمیر و حتی مجاری جدیدی برای آبیاری آن صفحه ساختند و آبادی در آن ناحیه دوباره شروع گردید:

نهر داریوش

این نهر دارای ۲۳ کیلومتر طول و مانند شاور در روی پشتهٔ مرتفعی واقع گردیده و برای آبیاری جزیرهٔ شوشتر واقع بین آب شوشتر و آب جرجر (کرگر) بکار میرفته. امروز نیز باغات

امروزه بطور بسیار ناقص از آنها استفاده شده و مقدار زیادی از آنها بهدر میرود، زیرا اگر از نظر فنی ملاحظه شود در ایران زمینهای بایری که ممکن است بمحض داشتن آب دایر شود زیاد میباشد، برای وصول باین مقصود باید در هر نقطه که ممکن باشد آبهای نزدیک کوه ها را ذخیره نموده و بعد بزمین های زراعتی تقسیم کرد ولی بدیهی است اقدام باین امر باید از روی اطلاعات صحیح فنی و پس از مطالعات دقیقه باشد. مثلاً پیشنهاد راجع برود کارون اساساً مهم است، اما چون این واقعه در جنوب شوشتر را بوسیله این نهر مشروب میسازند. این نهر از رودخانه کارون در نزدیکی شوشتر منشعب شده و مجدداً وارد کارون میشود اسم آن داروان است.

آبیاری زمان ساسانیان

سلاطین ساسانی خصوصاً شاپور اول که در قرن سوم بعد از میلاد مسیح سلطنت داشته کارهای مهم و عمده برای آبیاری شوش کرده اند و برای اتمام این مقصود پل ها و سد ها و آب انبارهای بزرگ و حتی قنوات و مجاری متعدد ایجاد نموده اند. از مختصات پلهای زمان ساسانیان این است که پایه های پل در روی دیواری بنا شده که تمام عرض رودخانه را قطع نموده و خود بمنزله سدی است. از نقطه نظر فنی بنای این پل و سد فوق العاده جالب توجه میباشد. سدهای زیرپایه ها که اساساً برای استحکام پل و وصل نمودن پایه ها بهم بر آن ساخته شده بمنظور اصلی دیگری نیز که بالا آوردن سطح آب و وارد نمودن آن بانهار مجاور بوده کمک میکند و باین ترتیب آب از فاصله زیادی وارد اراضی و برای زراعت مصرف میشود. این طرز معماری را ساسانیها در سه پل بکار برده اند. پل روی کارون نزدیک شوشتر، ابدین نزدیک دزفول و کرخه در مجاورت پای پل. در دزفول چند پایه خراب شده و پایه های جدیدی بجای آنها ساخته اند. اولین کسیکه سواحل رودخانه هارا در این جلگه بهم وصل نموده و راه دوسرکز اصلی مملکت (بازار گاد و بیستون) را بهم مربوط ساخت شاپور اول بود. آنچه محقق است پلهای سابق الذکر از روی معماری رومیها ساخته شده و محتمل است که شاپور از معلومات فنی صاحب منصبان رومی که در جنگ با والرین اسیر شده بودند استفاده نموده.

پلهای شوشتر و دزفول با سنک و آجر بنا شده دارای چشمه های متعددی میباشد که پایه های آنها بر روی دیواره در قعر رودخانه قرار گرفته، یک قسمت از پل شوشتر دارای پنج چشمه ولی دیواره آن خراب گشته. دریای پل قسمت های پل و پایه های زیر آنها که در بستر رود بوده بکلی از بین رفته و فقط چند چشمه که در کنار ساحل رودخانه ساخته شده باقی است. چیزیکه در پل شوشتر قابل توجه است این است که این پل را بطور معوج و غیر مستقیم ساخته اند در صورتیکه دو پل دیگر در دزفول و پای پل بخط مستقیم بنا شده اند، احتمال دارد که علت اعوجاج پل شوشتر این باشد که مهندسین آن در نظر داشته اند که پایه های پل در کف رودخانه بر روی طبقات نخته سنک قرار گیرد و بسطح آب نزدیک تر باشد و باینواسطه همیشه برای نصب پایه تمقیب خط مزبور را نموده و از مستقیم بودن پل صرف نظر کرده اند. این پل دارای

رود خانه قابل کشتی رانی و استفاده حمل و نقل که خود یکی از منابع ثروتی است از آن میشود، باید پل و سد کارون طوری ساخته شود که در ضمن آبادی زراعت اراضی اطراف به کشتی رانی آن سگته وارد نشود و باین قسمت از ثروت آن ناحیه لطمه وارد نیاید.

بطور کلی برای ذخیره آب بهتر آن است که حتی المقدور در نواحی کوهستانی انجام گیرد تا آنکه ساختمان محل ذخیره سهل تر و تبخیر آب که در اثر دو عامل بزرگ چهل چشمه یا بیشتر بوده ولی پل دز فول ۳۳ چشمه داشته است. در شوشتر دیواره قعر رودخانه بمنزله پی پایه ها و خود پایه ها از سنگ های بزرگ سخت تراشیده شده بنا گردیده و قسمت فوقانی دارای دو دیوار موازی بقطر یک متر و سقف پل ها نیز از سنگ خارا است. در دز فول سد ها و پل عبارت از دو دیواره خارجی است که با سنگ بنا گردیده و بوسیله کلافهای آهنی بهم وصل میشود و در وسط این دو دیوار فضائی که خالی مانده ساروج ریخته اند. همین طرز بنا دز پل نیز دیده میشود و بدون شك سبك معماری رومیها است.

تمام پایه بشکل مثلث و دارای دهانه در مقابل جریان آب میباشد. قطر پایه ها پنج الی شش متر و چهل سانتیمتر و عرض آنها متناسب با عرض قسمت فوقانی یعنی راهی است که از روی پل عبور مینماید. بالای هر يك از پایه ها يك طاق ساخته شده که موازی با دماغه پائین پایه و عرض آن تقریباً مساوی با ارتفاع پایه است. مقصود از آن گویا این بوده که در مواقع طغیان راه بیشتری برای عبور آب باز و فشار زیادی بچشمه ها و پایه ها وارد نیاید.

در سیصد متری بالاتر از سد دهانه نهر اصلی یعنی نهر داربوش واقع است که در سنگ تراشیده شده، از این نهر هم هنوز آثاری از قبیل پل و سد و غیره باقی مانده ولی اساس بنا های مزبور منهدم گشته. در فاصله کمی بالای شهر در ساحل راست کارون مدخل يك نهر زمینی یا بعبارة آخری فغانی است که امروزه بکلی از بین رفته. در محلی که رودخانه کارون منشعب میشود آثار يك سد قدیمی که موسوم بسد بند قیر یا بند امیر بوده دیده میشود. این سد درست در نه میلی آب جرجر (گرگر) و از اینرو محقق است که آب جرجر (گرگر) از شعبات کارون نبوده و سابقاً آب آن از رودخانه ای که به اوزات کارون بوده جریان داشته، و بطوریکه از آثار خرابه ها مشاهده میشود بین شوشتر و قصبه بلبه يك نهر اتصالی در سنگ تراشیده اند و ابتدای آن کارون و انتهای آن آب جرجر (گرگر) و شاید این نهر برای بر گرداندن آب کارون بوده است.

عملیات قدیم برای آبیاری در اهواز

در سنوات ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ اینجانب در خود محل یاره ای مشخصات دیگر راجع بعملیاتیکه در اهواز شده است ملاحظه نمودم و مطالعات بعدی اینجانب راپورتهایی را که سابقاً مسبو کرات و ن رزن داده بود تکمیل نمود و ذیلاً بدرج آنها مبادرت میشود.

در اهواز در امتداد ۸۰ کیلومتری پنج نقطه است که بواسطه موانع طبیعی آب رود در نهایت سرعت جریان دارد و حتی در مواقع کمی آب در این نقاط آب دو متر ریزش پیدا میکند

حرارت و باد صورت میگیرد کمتر باشد و تقسیم آب نیز آسان بشود.

موضوعی که در ایران بیشتر رواج دارد مسئله آبیاری در نشیب میباشد.

طبیعی است وقتی در موقع آبیاری یعنی در تابستان که آب رودخانه بزمینهای اطراف سوار میشود مسئله آوردن آب رود بواسطه نشیب مورد دارد ولی وقتی زمینهای اطراف رودخانه دو یا سه ذرع یا بیشتر از بستر رودخانه بلندتر باشد نصب تالعبه لازم میشود.

در جایی که آب از تمام نقاط سرریز جریان دارد خرابه های سد قدیم ملاحظه میشود که تکیه و پای آن بر روی تخته سنگی است که از ساحل بداخل رود پیش آمده ، این تخته سنگ دارای صد متر طول و عرض متوسط آن از ده الی سی ۲۰ متر و ارتفاعش ۸ الی ۱۰ متر است . در این سنگ پنج نقب زده اند و علاوه بر این نقب ها مجاری نسبتاً بزرگ و کوچک دیگری نیز در آن موجود و غالب این مجاری برای بردن آب از دو رودخانه بوده چنانکه در فاصله کمی از این محل بستر نهرها که خشک شده هنوز هم مشاهده میشود ولی نهر اصلی که برای بردن آب از رودخانه حفر شده از بالا دست اهواز تقریباً در صد متری سد واقع گشته ، در مدخل نهر بستر آن بکلی از گل و لای مسدود و ابتدا آثاری از ساختمان آجری و سنگی در آن دیده نمیشود ، صد متر دور تر آثار خرابه یل قدیمی است که در تنگ ترین نقاط نهر و در جایی که از سنگ مجرا را گذرانده اند بنا شده از باقیمانده یابه ها اینطور استنباط میشود که این یل دودخانه داشته هر یک تقریباً بعرض ده متر و شاید محلی که این نهر برودخانه وصل میشده همین نقطه باشد ، ابتدای نهر از پنج الی هفتاد متر عرض دارد و از بین خرابه های شهر قدیم اهواز عبور مینماید . در دو کیلومتری جنوب یل قدیم پس از گذشتن از تخته سنگ هائی که از خاک بیرون آمده اند نهر مزبور دارای صد تا صد و پنجاه متر عرض شده و بنظر میآید که مجدداً در دوازده کیلومتری پائین تر از اهواز بکارون میریزد . شاید این نهر آب برای برگرداندن آب کارون در موقع بستن سد بکار رفته و بعد ها مجرای آب بجهت آبیاری اراضی اطراف شهر گردیده ، برور ایام این نهر هم پر شده دیگر آب از آن عبور نمیکند مع هذا هنوز بستر نهر از اراضی اطراف پست تر و بعد از بارانهای نادری که میبارد رطوبت را بیشتر نگاه میدارد و بهمین واسطه فعلاً اهالی قدری گندم در بستر آن میکارند .

در ۱۲۰۰ متری جنوب یل قدیمی آثار سدنی در نهر دیده میشود که با سنگ ساخته اند ، این سد برای برگرداندن آب به نهر موازی دیگری بوده که فعلاً خشک ولی آثار آن باقی است . در ساحل راست کارون در مقابل اهواز آثار انهار متعددی هنوز مشاهده میشود که بطرف هویزه امتداد داشته . از باقی مانده قطعات سد قدیم میتوان استنباط کرد که این سد بخط مستقیم ساخته نشده طول آن ۹۰۰ و عرض ۴ و ارتفاعش از بلند ترین تخته سنگهایی که سد روی آنها بنا شده از دو متر و نیم الی چهار متر تغییر میکند ، در این سد آثار یل دیگری مانند سد شوشتر و دزفول و پای یل مشاهده نمیشود ، نظر باینکه این سد را بلافاصله از روی تخته سنگها شروع ساختن کرده و پایه آنرا در روی سنگها جای داده اند در مقابل فشار آب مقاومت نکرده از هم در رفته

برای مزید اطلاع پیشنهاد مهمی که سابقاً از طرف یک نفر مهندس هلندی راجع به تعمیر سد اهواز شده است ذیلاً نگاشته میشود.

اراضی مشرق و جنوب اهواز که سمت چپ رود کارون قرار گرفته فعلاً زراعتش مقدّم و برای اجرای این مقصود اقدامات ذیل لازم است :

۱ - سد های رودخانه کارون را که خراب شده بنوعی باید بست که باندازه چهار متر آب بر روی هم سوار شود.

و چون بعدها کراراً تعمیراتی در آن نموده اند درست نمیتوان معلوم نمود که ابتدا طرز ساختمان آن چگونه بوده . چیزیکه قابل ملاحظه است شکافی است بعرض سی متر که در این سد در ۲۵۰ متری ساحل راست پیدا شده . این شکاف را سابقاً خواسته اند مسدود نمایند زیرا آثار دو پایه و دهانه های پل که باسد قدیمی مرتبط شده اند مشاهده میشود ولی این پایه ها و دهانه ها در روی سد اصلی مانند شوستر ساخته نشده اند ، شاید این بنای جدید برای خالی کردن آب سد به جهت جاری ساختن آن در نهر دیگری بوده است .

قسمت سوّم - پیشنهادات راجع بتجدید بنای سدها

زوال و تخریب غالب این ساختمانها که برای آبیاری جلگه خوزستان و مخصوصاً کار هائیکه ساسانیان کرده اند تقریباً از قرون وسطی یعنی از قرن سیزدهم و چهاردهم مسیحی شروع میشود . قسمتی نیز در زمان استیلای عرب رو بانهدام گذارد و دیگر کسی در صدد تعمیر واحیای این بناها بر نیامد و سرور زمان آنچه را که برپا بود از بین برد ، سدها شکسته شد و انهار از گل و لای مستور گردید و مملکت حاصلخیز و خرم خوزستان بوادی فقیری مبدل گشت . ساکنین فعلی این ناحیه قابل احیا و عودت دادن سعادت و حاصلخیزی آن نیستند ، فقط دولت ایران اخیراً بخیال افتاد و برای تجدید بنای سدهای قدیم از معلومات مهندسين اروپائی استمداد نمود و برای انجام این مقصود در سنه ۱۹۰۳ مسیو گراتون رژن مهندس هلندی بخدمت دولت ایران داخل گردید که مطالعاتی برای آبیاری اراضی جنوب غربی ایران بنماید . مسیوون رژن چندین مرتبه بخوزستان مسافرت نموده و معلوم کرد که مسئله تجدید بناهای قدیم برای آبیاری آن صفحه مصادف با اشکالی نخواهد شد . اراضی که برای آبیاری و زراعت باید تخصیص داده شوند فوق العاده خوب و حاصلخیز خواهد بود ، فقط برای اجرای این نیت دولت ، مسائل مالی را باید در نظر گرفت و دید که دولت ایران تا چه اندازه میتواند مصارف نماید .

آبیاری این اراضی را بر سه قسمت باید منقسم نمود : اولاً آبیاری دشت شوش واقعه بین کرخه و آبدیز . ثانیاً آبیاری جزیره شوشتر واقع بین آب شوشتر و آب جرجر (کرکر) دوشعبه کارون . ثالثاً آبیاری دشت اهواز و بعلاوه میتوان از مدّ دریا در مصب کارون و شط العرب استفاده نمود . تجدید ساختمانهای سد پای پل در دزفول و شوشتر و اهواز لازمست ، تا آب کرخه و آبدیز و کارون را در آنها ریکه از دشت شوش و شوشتر و اهواز عبور مینماید جاری ساخت .

۲ - لازم است حوالی سد نهر هائی حفر شود که چون آب بالا میاید در آن مجاری داخل و باراضی تقسیم گردد.

۳ - آبشار ها و استخر های چندی لازم است که در اطراف سد ایجاد شود تا در موسم بهار و طغیان رود خانه از آب پر شده و برای نهر های فرعی ذخیره باشد بدین وسیله اراضی بسیار را میتوان آبیاری نمود.

۴ - اراضی که در آن نواحی قابل زراعت است بقطعات مختلفه باید تقسیم شود. مثلاً يك نهر و يك استخر هزار هكتار^(۱) زمین را آبیاری تواند کرد پس باید اراضی را بمیزان آب تقسیم نمود که همه ساله قطعه جدیدی بر زراعت سال قبل اضافه گردد.

مسیو گرات وُن رُژن مخصوصاً بدولت ایران توصیه و پیشنهاد نمود که از سد اهواز در بستر کارون شروع نماید و دولت باو اجازه داد که مهندسین هلندی برای آبیاری اهواز اجیر کنند. در سنوات ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ مهندسین هلندی در تحت ریاست مسیو وُن رُژن مطالعاتی نموده و بعد از نقشه برداری و مساحی اراضی پیشنهادات اولیه خود را بدولت تقدیم کرد. اراضی که مناسب تر برای آبیاری و زراعت است و بعلاوه از نقطه نظر حمل و نقل نیز وضعیات آن بنظر مساعد میاید بین ساحل چپ شط کارون و در جنوب شرقی اهواز واقع گردیده. وسعت زمینی که باید آبیاری شود تقریباً صد هزار جریب است و این اراضی را بآبشای سه هزار جریبی باید تقسیم نمود و در هر سال لازمست دو آیش یعنی دو قطعه سه هزار جریبی برای زراعت حاضر شود. هر آیشی به بیست قسمت صد و پنجاه جریبی تقسیم میشود و هر صد و پنجاه جریب نیز به پنج مزرعه سی جریبی منقسم میگردد.

برای اینکه ترتیب آبیاری بر اساس منظمی استوار گردد لازمست سد جدیدی در محل سد قدیم بین اهواز و بندر ناصری بسته شود. آثار سد قدیم موجود است. يك قسمت از سد جدید که پیشنهاد شده باید با سمیت و آهن ساخته شود و دارای دریچه های متحرکی خواهد بود که مقدار سطح آب را يك میزان نگاهدارد بعلاوه انهار قدیمه را پاك کنند و انهار جدیدی نیز برای آبیاری مزارع حفر نمایند.

برای ارتباط بین دو قسمت کارون که بوسیله سد از هم جدا میشوند يك راهی بجهت عبور و مرور کشتی لازمست ساخته شود. از تفاوت سطح آب و ریزش آن میتوان برای بکار انداختن ماشین الکتریک استفاده نموده، روشنائی شهر را تامین و کارخانجات دیگری نیز تاسیس کرد و يك بنای مخصوصی برای کارخانه الکتریک میتوان در ساحل ساخت و همین قسم بناهای متعددی برای مهندسین و اجزای اروپائی و غیره در ساحل بنا خواهد شد.

(۱) - Hectare

فعلاً باید سد و بند های قدیم را که خراب شده بطول هزار متر تعمیر نمود و در تعمیر این سد ها باید ملاحظه مجرائی بجهت خروج و دخول آب کرد تا در طرف نشیب کارون متناسب موسم بتوان آب را کم یا زیاد نمود و نیز برای ورود و خروج کشتی ها در این رود خانه و عبور از سدها درب های مخصوصی باید بنا شود . برای شخم اراضی و حمل و نقل محصول میتوان از قوه الکتریک که از آبشارها تولید میشود استفاده کرد ، اگر باین ترتیب عمل شود در فصل تابستان در نشیب رود کارون و هم در سطح آب تفاوتی حاصل نشده و بحالت خود باقی و از این رو خلی در عبور سفاین راه نخواهد یافت .

اهواز برای صدور محصولات این اراضی بندر بسیار خوبی میباشد ولی لازم است در محره که بندر مهم ناحیه خوزستان و در محل التقای کارون و شط العرب واقع شده انبار های مال التجاره و ایستگاه کشتی تأسیس میگردد . امور زراعتی را بر طبق اصولی که در کالیفرنیا (۱) اتخاذ شده باید تعقیب نمود زیرا در آنجا نیز بواسطه کمی عمه و رعیت بیشتر از ماشین استفاده میشود . این مسئله یعنی کمی عمه و رعیت در خوزستان خیلی محسوس و بنا بر این در آنجا باید ماشینهای فلاحی زیادی وارد نمود .

بهترین راهی که برای زراعت و برداشت محصول در این صفحه بنظر میاید ترتیب دُوری و متناوب آن است .

غله و پنبه دو محصولی هستند که بهتر از هر زراعت دیگر متناسب با ترتیب تناوبی میباشد . زیرا موقع کاشت اولی در زمستان و دومی محتاج بحرارت شدید است .

دستور العمل تناوب محصول بترتیب ذیل باید انجام گیرد :

سال اول : آذر و خرداد غله ، خرداد و مرداد زرت یا محصول دیگر ، ابان و آذر راحت گذاشتن زمین بجهت زراعت بعد .

سال دوم - پنبه در بهار و تابستان . یا نیز راحتی زمین . بنابراین ، این تناوب در دو سال بعمل میاید که در مدت دو سال يك محصول غله و يك محصول پنبه و چند محصول از درجه دوم خواهد داد بعلاوه ممکن است در کنار نهرا نخل های زیادی غرس نمایند و باین ترتیب با مخارج کمی نخلستانهای متعددی احداث شود . مقدار آبی که لازمست هشتاد متر مکعب در هرتانیه برای صد هزار جریب خواهد بود (حداقل مقدار آب کارون شصت متر مکعب در تانیه است) .

مخارج برای سد و حفر انهار و سایر عملیاتی که برای زراعت صد هزار جریب لازم است به سی و پنج میلیون فرانك طلا تخمین میشود که بهر جریبی سیصد و پنجاه فرانك تعلق خواهد گرفت . مبلغ پنجاه فرانك طلا نیز برای منافع و استهلاك سرمایه نسبت بهر جریب باید ببلغ سابق اضافه شود .

که کارخانجات لازمه برای بستن عدل پنبه و بوجاری گندم و همچنین وسائل حمل و نقل مال التجاره به کشتی ها و انبار های تجارتی در کنار این بندر بسازند تا مانعی برای پیشرفت امور زراعت در کار نباشد.

فعلاً بواسطه قلت آب و فقدان اسباب آبیاری حاصل کمی که در این ناحیه بعمل میاید از باران و طبیعی است که هر وقت بارندگی کم باشد این جزئی حاصل نیز بدست نمیاید زیرا که محصول امروزه این نواحی فقط بقدر رفع احتیاج اهالی و اگر اتفاقاً حاصل کم باشد از حمل و نقل آن ممانعت بعمل میاید و بدین جهت اهالی در فشار هستند در صورتیکه اگر این اراضی را به ترتیب صحیح علمی زراعت نمایند این نواقص مرتفع و همه ساله اهالی قادر بصدور محصول زراعتی گردیده و ثروت آنها طبعاً زیاد میشود.

عایدات هر جریب در سال یکصد و پنجاه فرانک طلا تخمین شده است و اگر دولت نخواهد که خود متصدی این مخارج بشود ممکن است يك شركتی بنام شرکت آبیاری مانند شرکت هانی که در امریکای شمالی تشکیل داده اند تأسیس نمود.

پیشنهاد جدید

چون تقریباً از تاریخ مطالعات سابق مهندسین هلندی بیست سال میگذرد و اکنون وضعیات مالی و عایدات دولتی ایران مساعد و تفاوت کلی با سابق دارد لهذا موقع آن رسیده که مسئله زراعت و تنعم از يك دشت و سبزی بیشتر مورد توجه واقع گردد و مسئله آبیاری صفحه خوزستان و تأسیس يك خط آهن که بحر خزر و خلیج فارس را بهم متصل سازد توأم شود.

قبل از شروع بکارهای یر خرج لازمست که در مقدار کمی از اراضی خوزستان امتحانات فلاحتی راجع بحصولات مختلفه بعمل آید. اراضی نزدیک مصب رودخانه کارون برای این مسئله خوبست زیرا که در آن نقاط از مد آب برای آبیاری میتوان استفاده کرد ولی در سواحل بالا دست مطلب تغییر میکند و باید در آن نقاط ماشین های مخصوصی برای آب کشیدن بکار برد تا آب باراضی زراعتی سوار شود. شاید بعد از امتحانات اولیه بجای بستن سد ماشین های قوی متعددی برای اراضی اطراف شوشتر و دزفول درحوالی رودخانه نصب نمود و اگر این امتحانات نتیجه خوبی داد آنوقت شروع بعملی ساختن سد بزرگ اهواز در شوشتر و پای پل کرد. امید است که دولت ایران برای تجدید اتمام مطالعات سد بندی و آبیاری خوزستان مجدداً به مهندسین هلندی که در اوایل قرن بیستم باین امر شروع کرده اند و بیشتر اطلاعات دارند رجوع نماید.

آمستردام (هلند) ژانویه ۱۹۳۱

کرئف : مهندس

مطابق تحقیقاتی که بعمل آمده در اهواز محصولات ذیل مانند بهترین قطعات حاصلخیز دنیا بعمل میآید:

۱ - کندم نخمی هفتاد یا هشتاد و اگر روی هم رفته حد متوسط آن در نظر گرفته شود نخمی چهل تخم بهره خواهد داد.

۲ - پنبه . ۳ - خرما . ۴ - برنج .

مطابق این حساب یعنی حد متوسط حاصل يك قطعه زمین که هزار هکتار باشد در هر سال دوازده هزار تن خواهد بود و قیمت حاصله از محصول این مقدار اراضی تخمیناً یکصد هزار تومان به پول امروزه ایران است.

راجع به پنبه چون فعلاً در خوزستان زراعت نمیشود مقدار محصول و قیمت تخمینی آنرا نمیتوان ذکر نمود ولی نظر باینکه این اراضی مانند اراضی عراق عرب و شبهه بسواحل رود نیل و آب و هوایش نیز شباهت تامی بآن صفحات دارد میتوان گفت بهترین پنبه دنیا در اینجا بعمل خواهد آمد و محققاً زراعت پنبه در این ناحیه متضمن منافع بسیار است.

در این صفحه درخت خرما چهار ساله بارور میشود ولی در بصره و بوشهر در کمتر از هفت سال درخت خرما بار نمیدهد، رسم است بدو خوشه گل درخت خرما را میبرند که پرقوت شده و بار زیاد دهد، حاصل یکدرخت خرماي سه چهار ساله تخمیناً ۱۵ فرانك^(۱) (۳۴ قران) خواهد بود و مصارف پرورش آن این است که فقط بطریق شایسته آبیاری شود، درخت خرما را بفاصله پنج متر از یکدیگر می نشانند و اگر فرض شود که در طول مجرای نهرها و دور استخرها در يك قطعه هزار هکتاری پانزده هزار درخت خرما بنشانند و هر يك در سال ۱۵ فرانك حاصل دهد ۲۲۵ هزار فرانك فقط از این يك حاصل بی زحمت و خرج بدست خواهد آمد. مقدار محصول برنج را نیز نمیتوان درست ذکر نمود.

زراعت نیشکر البته در این اراضی بسیار خوب ولی هرگاه دولت مصمم باین اقدام باشد لازم است که کارخانجات شکر سازی بدو احداث نماید، زیرا (۱) قیمت فرانك در موقع تنظیم این پیشنهاد معادل دو قران و ده شاهی بوده است

بمجرد بریدن نیشکر شیرهاش را باید کشید. تأسیس این کارخانه‌ها مصارف زیادی خواهد داشت و برای عمل آوردن نیشکر نیز از خارجه باید متخصصینی استخدام نمایند. در اینکه اراضی این صفحات بسیار حاصلخیز است جای هیچ شبهه نیست مسیو دُپاریس که بریاست هیئت کمیسیون تحقیقات آثار عتیقه بایران آمد و خرابه‌های شوش را حفر کرد و در خوزستان نیز مسافرت نمود، در حاصلخیزی این اراضی عقیده مرا تأیید نموده است، چنانکه در مکتوب خود مورخه مارس ۱۹۰۴ می‌نگارد: «چقدر مایه افسوس است، سرزمینی که باین پایه حاصلخیز است بایر گذارده اند البته باید برای تعمیر بندها و سد های قدیمی مبلغی خرج شود ولی این نکته را باید در نظر گرفت که چون آب رودخانه در این اراضی جاری شود این بیابان وسیع از زراعت مستور خواهد گردید، در این اراضی همه قسم حاصل میتوان بعمل آورد مانند نیل، نیشکر، برنج، گندم، جو، پنبه، خرما و غیره. اهالی این سرزمین با اینکه در زراعت پیرو اصول قدیمه میباشند و بوضع جدید عمل نمیکنند مع هذا سالی دو مرتبه از این اراضی حاصل بر میدارند».

اراضی که باید بدو آباد شود اراضی بایرة اطراف اهواز است که در ساحل رودخانه کارون واقع شده، این اراضی در ازمنه قدیمه هم معروف بحاصلخیزی و مشهور است که هارون الرشید خراج زیادی از این نواحی میگرفته، بدین واسطه هر چه در دائر نمودن این اراضی مصرف شود و در زراعت آن کوشش نمایند فوائد بسیار از آن حاصل خواهد شد چه این ایالت بر حسب طبیعت زمین و آب و هوا حاصلخیز بوده، اینک که سالها لم یزرع و بایر مانده حکم اراضی بکر را دارد، تابش آفتاب بر این اراضی زیاد، آب و هوایش خوب، امراض مسریه ابداء وجود ندارد، حشرات موزیه مانند مار و عقرب و غیره نیز بندرت در این ناحیه دیده میشود و برای اینکه منافع بسیار از زراعت این اراضی حاصل شود جز آب هیچ چیز در بدو امر ضروری نیست و هرگاه آب در این صحرای وسیع جاری گردد زارعین فوائد بیشمار خواهند برد و اگر ساکنین این ناحیه دارای علوم و فنون زراعت شوند فایده آنها دو مقابل بلکه بیشتر خواهد بود و ثروت آنان در اندک زمانی دو برابر قرنهاى سابق میشود. عقیده من این است که بواسطه خرابی سد اهواز و شکستن بند کارون زراعت

این نقطه نابود و معدوم و سبب ازین رفتن تجارت این ناحیه گردیده، خلاصه در نتیجه مطالعات و تحقیقاتی که نموده ام اقداماتی که لازم است بشود از اینقرارند.

باید اراضی این نواحی را از روی علم و فن زراعت ملاحظه کرده، نقشه تعمیرات را کشیده و سپس بر آورد مصارف لازمه را نمود. اولیای دولت اهمیت این اقدام را دانسته و بدواً هیچده هزار تومان مصارف ابتدائی آنرا مقرر داشته اند که فوراً مطالعات لازمه نموده در کارهای مقدماتی آن اقدام نمایند، تصور میکنم که تا آخر سال ۱۹۰۵ نقشه کلیه اقدامات را کشیده با بر آورد کلیه مخارج تقدیم دولت علیه نمایم و هرگاه دولت مخارج آنرا مهیا نموده باشد از ابتدای سال ۱۹۰۶ شروع به تعمیر سد خواهد شد و اصول آبادی اراضی بترتیب ذیل است:

سال ۱۹۰۷ یکقطعه که عبارت از هزار هکتار زمین باشد آباد و مزروع میگردد، سال ۱۹۰۸ فایده دولت کم خواهد بود زیرا فقط از هزار هکتار زمین سابق حاصل برداشته و قطعه دیگری بهمان مقدار آباد میشود، سال ۱۹۰۹ از دو قطعه اراضی فوق حاصل برداشته قطعه سوّم را آباد و زراعت مینماید، در این سال فایده دولت از این دو قطعه اراضی يك کروّ فرانك خواهد بود، سال ۱۹۱۰ یکقطعه دیگر از اراضی آباد و قابل زراعت شده دو کروّ و سیصد هزار فرانك نفع دولت میشود، سال ۱۹۱۱ چهار کروّ یکصد و پنجاه هزار فرانك، سال ۱۹۱۲ شش کروّ فرانك، سال ۱۹۱۳ هفت کروّ سیصد هزار فرانك، سال ۱۹۱۴ نه کروّ یکصد هزار فرانك، سال ۱۹۱۵ ده کروّ و چهارصد هزار فرانك.

رو بهمرفته در ده ساله اوّل فایده دولت از این محلّ چهل و يك کروّ و دو یست و پنجاه هزار فرانك خواهد گردید.

از میزان فوق معلوم میشود، پس از چهار سال که ماشین و ادوات لازمه دیگر خریده شود و بکار افتد دولت منافع بسیار خواهد برد و همه ساله منافع مزبور رو بهتزايد خواهد رفت و تا سالهای متمادی بهمین منوال میتواند هر ساله قطعه ای از آن اراضی را آباد و بر دخل افزود، فقط سال اوّل خرج و زحمت زیاد و در سال دوّم و سوّم بنسبتهی که دخل زیاد میشود زحمت کم و مصارف جزئی میگردد. این

اقدام را تا سالهای بسیار میتوان مداومت داد چه رود کارون در طرف مغرب جبال اهواز واقع و میتوان اراضی شمال غربی و شرقی را نیز آباد نمود. مسلماً پس از جریان آب در آن اراضی و غرس اشجار خرما هوای این ناحیه نیز مرطوبی شده باران بیشتر از حالا میبارد. ایلات و چادر نشین های این صفحات بواسطه آبادی در يك نقطه اقامت خواهند کرد و بامور زراعت اشتغال میورزند. هم خودشان متمدن و هم بر آبادی شهرهای این ناحیه خواهند افزود. ثروت و امنیت ترقی نموده و این قسمت از مملکت که قرن ها است از آبادی بی بهره و ویران مانده بهترین و آبادترین نقاط مملکت ابران را تشکیل خواهد داد. امیدوارم که این کار بزرگ که فوایدش نسل بعد نسل باقی و برقرار خواهد بود انجام گیرد و مانع و عایقی از بابت مصارف آن پیش نیاید.

سپتامبر ۱۹۰۴ (د (۱) - ل - کرات رئیس مهندسين هلندی سد اهواز)

ترتیب استفاده از آب سفید رود

شعبات مهم سفید رود عبارت است از: 'خام'، 'کیاجوی'، 'نورود'، 'حشمت رود' که هر يك از این شعبات نیز بچندین نهر تقسیم میشود. رعایا از حیث رنگ آب را دو قسمت مینمایند یکی تول آب یعنی گل آلود و دیگری روشن آب.

هر يك از رودخانه های مزبور دارای سر میرآب، نایب میرآب، آب بند، سالارجوی و عمله میباشد، هر سال قبل از بهار ملاکین در اداره حکومتی گیلان کمیونی تشکیل داده و با کثرت آراء بکنفر سر میرآب از اهالی یا ملاکین ازین خود انتخاب مینمایند مشروط بر اینکه بصیر و با تجربه باشد و باو اختیارات تامه در خصوص تقسیم آب میدهند بعد سر میرآب بکنفر نایب میرآب بمیل خود انتخاب و نایب میرآب هم بنظریه خودش دو نفر آب بند و هر آب بندی شش تا ده نفر عمله که جمعاً ۱۲ تا ۲۰ نفر عمله باشد استخدام مینماید، نایب میرآب علاوه

(۱) - D. L. Graatt

بر آب بند و عمله جهت هر دهی يك سالار جوی از اهل خود آن ده معین مینماید ولی حقوق سالار جوی را که از ده الی بیست تومان است رعایای خود آن محل میپردازند، حقوق سایرین بعهده سر میر آب است.

از هر قوطی برنج ده الی دوازده شاهی جهت حق میرآبی دریافت میدارند، مامور وصول هم خود میر آب و یک نفر از اداره حکومتی است، حقوق میر آب چهار صد تومان باضافه سیصد تومان خرج سفره و حقوق نایب میر آب صد تومان، حقوق دو نفر آب بند نفری پنجاه تومان و هر عمله سی و پنج الی هفتاد تومان ولی حقوق فوق جهت شش ماه کار از اول بهار تا آخر تابستان است.

شعبات نهر سفید رود از قبیل کیا جوی و حشمت رود و نورود را بشرح ذیل سد می بندند:

ابتدا کنار نهر سه پایه ای از چوب ترتیب میدهند، سه پایه عبارت از سه چوب بلند قطوری است که طول هر يك از ده تا پانزده و قطر آن $\frac{1}{2}$ ذرع میباشد، جذر این چوب مختلف و اغلب از چوب توسه است، سر این چوب ها را با شاخه های موجنگلی بسته اطراف سه پایه را در قسمت فوقانی چوبهای افقی نصب نموده که آنرا با اصطلاح پراخوب مینامند، ته چوبهای سه پایه را تیز نموده و پس از آنکه در خارج این سه پایه را ترتیب دادند تمام عمله ها بطور ایل جار و با کمک یکدیگر سه پایه را بدوش گرفته و بداخل نهر میبرند، در این موقع فقط عملیهائی که جهت این کار استخدام شده اند داخل نهر شده و با زحمت فوق العاده این سه پایه را بمحلی که در نظر گرفته اند برده و اگر قدری غفلت نمایند سه پایه و حتی بعضی از عمله ها را هم آب میبرد.

تمام این عملیات و دستورات بعهده آب بند و این آب بندها فوق العاده ماهر و زبردست میباشند، پس از زحمت زیاد سه پایه ها را بقدر يك چهارم ذرع در کف رود خانه فرو میکنند و در این موقع ایل جار نمیتوانند با این عمله ها کمک کنند فقط این عملیات مختص باب بند و عمله های مخصوصی است که استخدام شده اند، سپس چوبهای نسبتاً کوچکی بطول يك متر که قبلاً ته آنها را تیز نموده و حاضر

کرده اند بلافاصله جلوی این سه پایه ها بشکل مورّب که سر آن سه پایه تکیه داده شده و ته آنرا بکف نهر فرو کرده اند قرار میدهند و باصطلاح رعایا این چوب هارا داراچین مینامند، پس از نصب چوبهای مزبور فوراً سرشاخه درخت که قبلاً حاضر کرده اند بآب بند داده آنها را طوری جلوی چوب ها میریزند که نصف آن در کف رودخانه و نصف دیگر متگی بچوب های داراچین و سه پایه باشد، کل و لای رودخانه روی این سرشاخه هارا گرفته و کاملاً محکم مینماید، بابد آب بند کاملاً مواظب باشد و سرشاخه هارا طوری بریزد که باعث خرابی نشود مخصوصاً میرآب که دستور میدهد مواظب است که سد سوراخ نشود، باین ترتیب پنجاه یا شصت بلکه هفتاد سه پایه بشرح فوق جنب یکدیگر میزنند، تمام پایه های این سه پایه ها باید در میان یکدیگر قرار گرفته باشد، در بعضی مواقع يك سه پایه جلو و يك سه پایه عقب قرار میدهند و وسط آنرا خاك میریزند ولی این قبیل سه پایه ها خیلی گران تمام میشود. در بعضی سنوات بواسطه طغیان آب ممکن است سه پایه هارا آب کننده و عملجات نیز تلف شوند و در نتیجه مجبور میشوند سه پایه های جدیدی نصب نمایند، پس از اینکه باین ترتیب سه پایه نصب شد آب داخل نهرهای فرعی شده و نایب میرآب آب را به نهرهای كوچك دیگر تقسیم و بدهات میرساند و سالارجوی هم وظیفه اش تقسیم آب بمزارع است. در سالهای کم آبی بین زارعین و سالارجوی و نایب میرآب و بلکه میرآب نزاع شده و حتی قتل هم واقع میشود و در مواقع کم آبی اول اراضی نزدیک رودخانه را مشروب مینمایند و بهمین جهت این قبیل اراضی بسیار گران است.

يك از عللی که آبیاری امروزه ایران را دوچار اشكال نموده و زارع این مملکت را بانواع و اقسام مصائب و زحمات و اذارساخته تا آنجا که آبرای آبیاری مزارع خود باقیمت ان خریدار است، عدم توجه و بی مبالائی ساکنین قدیمه ایران بوده که برای منافع آبی و فوائد جزئی بقطع اشجار و بریدن درختان جنگلهائی که رودخانه ها در آنها جریان داشته اند اقدام نموده اند، چه جنگلهای برومندی که سابقاً در اطراف رودها قرار داشته گذشته از آنکه فی حدّ ذاته مانع تبخیر آب و باعث اعتدال هوا میشده بهترین وسیله برای استحکام سواحل رودها بوده است و مانع از آنکه جریان رود در اراضی بستر

را شسته و بجاری خود را عمیق و بالتیجه دسترسی بآب را مشکل نماید، زیرا در اینصورت مانند اغلب رودخانه های امروزی ایران (بخصوص رودهای لرستان) که برای زراعت اراضی اطراف خود بی اندازه مورد احتیاج هستند در بجاری عمیق جریان پیدا کرده و ایجاد سد و موانع دیگر را که متضمن مخارج کزافی برای آبیاریست الزام مینماید.

بنا براین، برای جلوگیری از این اقدام که بعدها باعث مخارج دیگری نشود لازمست از قطع اشجار جنگلهای سواحل رودخانه ها جلوگیری کامل بعمل آید و از آن گذشته ساکنین سواحل رودخانه هایی که فاقد درختان سبز و خرم هستند وادار بغرس آنها بنمایند(۵).

شخم عبارت است از برگرداندن زمین و حاضر نمودن آن

۲- طرز شخم

بوسیله ادوات مختلفه برای زراعت. مقصود از این عمل که اساس زراعت محسوب میشود اولاً سست نمودن زمین و ثانیاً برطرف کردن گیاه ها و ریشه های بی مصرفی است که مانع نمو زراعت میشود و بالاخره از بین بردن حیوانات و حشرات موزیه است بوسیله حرارت و نور آفتاب.

زمین را در دو موقع از سال شخم میزنند: شخم بهاره و شخم پائیزه. در شخم بهاره زمین را زراعت نمی کنند زیرا باید برای زراعت زمستان آباد شود و علف ها و حشرات آن از بین برود، بعد همان اراضی را که در بهار شخم زده اند مجدداً برگردانده زراعت میکنند.

طرز شخم و عمقی که برای زیر و رو کردن زمین لازم است از حیث طبیعت زمین و زراعتی که باید در ایران بشود متفاوت ولی متأسفانه در ایران این قاعده کلی را فلاح مورد توجه قرار نداده وضع شخم اصولاً بر روی همان قواعد قدیمه و تغییر اساسی در آن دیده نمیشود و یکی از جهات عمده عدم ترقی و توسعه فلاحت ایران همین موضوع است که باید کاملاً طرف توجه واقع شود، البته نباید دارای این عقیده بود که اساس شخم فعلی را بدون مطالعه و تعمق تبدیل به شخم با ماشین نمود زیرا بطوریکه دیده شده در این اواخر در پاره نقاط بدون ملاحظه طبیعت زمین (۵) برای طرز استفاده از آبیاری رودخانه ها در سایر نقاط ایران قسمت طبیعی و سیاسی رجوع شود.

و رعایت اینکه چه نوع ماشینی لازم است اقدام باین امر نموده و نتیجه گرفته‌اند، درباره نقاط برای بعضی زراعت‌ها حتماً باید بیل استعمال نمود در یزد و کاشان غالباً زراعت با بیل و دست انسان بعمل می‌آید اما این قسم را در همه جا نمیتوان تعمیم داد زیرا خیلی پرمخت و اگرچه محصول اراضی زیادتر است ولی چون شخم آن بابیل و قوه انسانی میباشد نمیتوان زیاد استفاده نمود. پس بهترین راه آنکه اساساً مسئله شخم و طرز حاضر کردن در ایران بطور کلی مورد مطالعه قرار داد و پس از دقت کامل در نقاط زراعت‌هایی که مخصوص این ناحیه است در طرز شخم نواحی مختلفه اصلاح علمی بعمل آورد تا اساس زراعت درست و اصلاح شود همچنین اصلاحاتی و بچین یعنی بر انداختن علفهای هرزه و موزی ازین زراعت و طرز درو و محصول و انبار کردن و کوبیدن آن بعمل بیاید.

۳- تعمیم اطلاعات علمی و فنی راجع بزراعت
در این قسمت مقصود آشنا نمودن فلاّح ایرانی است؛ عمومی زراعت و نوع آن یعنی باید قطعات مختلفه ایرا ناحیه تقسیم و از روی مطالعات فنی و علمی معلوم شود ناحیه‌چه قسم زراعت بعمل می‌آید و بچه ترتیب باید زراعت نمایند و تعیین نوع کودهای مفید برای زمین و همچنین طرز شخم برای عمل آوردن محصولا که بچه ترتیب و با چه کیفیّات و احوالی باید انجام گیرد.

۴- بانکهای فلاحی
مقصود از تأسیس بانکهای فلاحی در سایر ممالك نگاهداری خرده مالکین و رعایا است که طبعاً در خرده مالک یعنی رعایا علاقه ملکیتی دارند اراضی آباد تر و زراعت بهتر درباره نقاط ایران نقاط خرده مالک وجود دارد ولی کم کم ازین می‌روند فروش زمین های خود رعیت ساده و خوش نشین می‌شوند، علت آنها این بواسطه آفت زراعتی یا ناخوشی مواشی رعیت از اداره معاش خود عاجز ناچار زمین و ملک خود را با ربیع زیاد کرو گذاشته متدرجاً اصل زمین او خارج میشود. برای جلوگیری از این اجحاف بانک های فلاحی

مینمایند که با سرمایه شرکتی پول را با ربح کم و مدت زیاد برعایا قرض داده تدریجاً از محصول مسترد دارد. پس از تجربیات زیاد فعلاً در سایر ممالك بانکهای فلاحتی در دست رس رعایا یعنی در نقاطی است که مستقیماً با رعایا طرف معامله میتواند بود و در شهرها یا نقاط مرکزی نیست.

در ایران تأسیس بانک اگر بوسیله شرکتهای خصوصی باشد همان معایب که ذکر شد وجود خواهد داشت زیرا بالاخره بانک با همان اعضاء شرکت صاحب ملک و اراضی شده، حمایتی که باید از رعایا شود بعمل نخواهد آمد. پس بهتر آنکه این مؤسسه بوسیله خود دولت در نقاط مختلفه مملکت در مرکز قری و قصبات دائر چه منافع حاصله از آن هم برای دولت بیشتر میباشد زیرا اگر از یکطرف ربح پولی که بوسیله تأمین اراضی میدهد کم است ولی وقتی رعایا چنین مساعدتی را دیدند در آبادی اراضی کوشیده و طبعاً از این راه مالیات دولت بیشتر و جبران کمی ربح بعمل خواهد آمد و رعایا هم از دست رنج خود بهره کافی میبرند (اخیراً این منظور عملی شده و دولت بر حسب قانونی که از مجلس شورای ملی گذشت در صدد ایجاد بانک فلاحتی برآمده است).

۵- حفظ الصحه اگر عدّه شهرهای ایران را استثناء نمایم دو نلث و بلکه و از دیاد نفوس رعایا بیشتر نفوس ایران را رعایای دهات و ایلات صحرا نشین

تشکیل میدهند پس باید در حفظ این قسمت که جمعیت واقعی مملکت است کوشید و حفظ الصحه آنها را هم مثل شهر نشین ها مورد توجه قرار داده و رعایت نمود. رعیت ایرانی بهر اندازه که از شهرها دور و بهمان زندگانی ساده قدیم معتاد باشد بهمان نسبت از اتلاف نفوس و گرفتاری بامراض کوناگون محفوظ است، بطور محسوس دیده میشود که هر قدر باب مراودات رعایا با شهرها باز و آمد و رفت آنها زیاد گردد جمعیت قری بواسطه امراض مختلفه مخصوصاً امراض تناسلی رو بنقصان میگذارد، بدیهی است دوام این ترتیب باعث قلت تدریجی نفوس مملکت و بدین واسطه قوای مادی و کارگرهای حقیقی مملکت از بین میرود.

قسمت عمده فلاحین ایرانی دوچار مرض مبرم مالاریا شده اند و اقداماتی که

برای جلوگیری آن میشود کافی نیست و اولین چاره خشکاندن باتلاقها (مولدیشه‌های مالاریا) و احداث جنگلهای مصنوعی بجای آنها و اصلاح مجاری میاء است. در هر سال هزارها اطفال رعایا و دهاقین که قوای فعاله آتیه ایران هستند دستخوش مرض آبله میشوند و هنوز در اغلب نقاط ساکنین دهات از کوبیدن آبله اطفال خود داری مینمایند، باید آنها را بهر وسیله که ممکن است آشنا بمصالح زندگانی نمود و فوائد حفظ الصّحه را عملاً بآنها فهماند تا بدین طریق در وضعیّات حفظ الصّحه رعایا و ازدیاد نفوس آنها اصلاحات حقیقی بعمل آید و نیز وضع نگاهداری حیوانات و حفظ الصّحه آنها را که یکی از اصول حتمیه است باید رعایت نموده، بآنها نشان داد و تعلیم کرد، تأسیس مدارس روستائی مکمل مهمّی در اجرای این منظور مینماید. در سنوات اخیر بواسطه امراض گاو مبری میلیونها خسارت متوجه مملکت شده و از این حیث دهات و قصبات زیاد بایر و لم یزرع مانده و خلاصه اینکه اوضاع حفظ الصّحه ایران بطور کلی خیلی وحشتناک، مالاریا، سل، سیفلیس، جوش چشم، تیفوئید^(۱) (محرّقه) در تمام مملکت شیوع تام دارد.

از سنه ۱۲۹۱ شمسی تا ۱۳۰۱ مطابق راپورت مجمع حفظ الصّحه امراض ذیل در ایران بمدتهای معینه ای که ذیلاً ذکر میشود شیوع داشته:

کرا (۲) پنجسال - کریپ (۳) و آنفلوآنزا (۴) دو سال - مالاریا چهارسال - طاعون هفت سال - طاعون ذات الریه یکسال - تب ارجاعی سه سال - آبله چهارسال - حصه شش سال - حصه مطبقه سه سال.

از امراض فوق مالاریا و سیفلیس بیش از همه سرایت و سوء نتیجه داشته است اوّلی در اغلب بلوکات طوری نفرات زارع را متدرجاً معدوم کرده که بسیاری از قراء بالمّرّه خالی از سکنه شده و قریه ای که یکصد و پنجاه نفر سکنه داشته پس از تفتیشات معلوم شده که از مجموع اطفال آن قریه که کمتر از سه سال داشته اند بهمه جهة دویا سه نفر باقی مانده و همچنین از مرد هائی که بیش از چهل سال داشته اند فقط یک نفر در قید حیات بوده است، مسن ترین اهل این قریه بسن چهل و پنج سالگی رسیده و خود متعجب بوده که چگونه این مرحله از زندگانی را دریافته.

(۱) - Typhoïde (۲) - Choléra (۳) - Grippe (۴) - Influenza

گاوهای کاری و شیری و گوسفندها عموماً در دهات از مرض تا ول و سایر امراض مخصوص حیوانات دوچار تلفات زیاد میشوند و غالباً دیده شده که ۲۵ الی ۴۰ درصد این حیوانات تلف شده اند بدیهی است در مملکتی مثل ایران که حیات مادی آن منوط بادامه عملیات فلاحی میباشد ظهور اینگونه حوادث را نباید با نظر لاقیدی نگریست.

ترتیب ساختمان منازل اغلب زارعین ایرانی و بنای طویله و اغل حیوانات آنها بی اندازه مورد تأسف است چه اغلب دهاقین این مملکت در قلاعی ساکن اند که بشکل چهارضلعی و دورا دور آنها دیواری بلند و ضخیم احاطه نموده، در هر گوشه از آن برجی ساخته اند، راه عبور و مرور منحصر بدر بزرگی است که در وسط یکی از چهار ضلع قلعه دیده میشود، در محوطه درونی قلعه ساختمانهای منازل دهاقین مشاهده میگردد که از یکطرف متکی بدیوار خارجی قلعه و از جانب دیگر بقسمت داخلی که دارای وسعت زیاد است مربوط میشود، منازل مزبور شامل سه قسمت بدین ترتیب که در جلوی اطاقهای مسکونی آنها ایوانی قرار گرفته و در عقب اطاقها ساختمان دیگریست که جایگاه اغنام و احشام دهاقین میباشد، این طویله ها راهی دیگر جز از جانب اطاقهای مسکونی زارعین بخارج ندارد بترتیبیکه حیوانات مزبور مجبورند هنگام عصر پس از آنکه از صحرا بازگشتند از ایوان گذشته و از اطاق هم عبور نموده بمنزل خود داخل گردند و صبح هم از همان راه خارج شده بچرا بروند، و واضح است که با همان کثافات و غیره از اطاقهای مسکونی دهاقین عبور نموده آن نقاط را هم بنوبه خود کثیف مینمایند و بعلاوه مجبورند همیشه در همان جایگاههای متعفن خود که از بوی عفونت کسی را یارای عبور نیست بسر برده و در نتیجه تولید امراض مختلفه و حیوانات موزیه از قبیل کک و کنه و غیره که نسل حیوان را به نیستی تهدید میکند مینماید.

بنابر این لازمست طرز ساختمان فعلی این قبیل قلاع را بکلی برانداخت و مطابق اصول حفظ الصحه منازل تازه ای برای دهاقین و همچنین طویله و اغلهائی برای نگهداری حیوانات آنها تهیه نمود.

موقعیت ایران بواسطه مجاورت با هندوستان و عربستان طوری است که طاعون و وبا در طبقات جوئی و ارضی آن ریشه دوانیده مثلاً از سال ۱۲۵۹ شمسی باین طرف مطابق احصائیه حفظ الصّحه معلوم می شود که این مملکت کم و بیش همیشه باین دو مرض آلوده بوده و اطباء متخصص و ادویه لازمه برای جلوگیری و حفظ اهالی وجود نداشته ، راست است که در شهر های عمده ایران معدودی از اطباء خارجه با اطباء داخله یافت میشوند ولی در دهات و مراکز فلاحات که مالاریا همه روزه هزاران نفوس را طومار مینماید و در ایلات که سیفلیس با سرعت غربی توسعه می یابد طبیب بندرت دیده میشود . اصلاح این وضعیّات از نظر حفظ افراد و از حیث ترقی اقتصادی و تأمین قوه فعاله مملکت در اولین درجه اهمیت بشمار میرود ، نظری باحصائیه ذیل يك قسمت از مخاطراتی که ساکنین این مملکت را بطرز وحشتناکی تهدید میکند معین مینماید .

اسامی ایالات	عدّه ساکنین	جوش چشم	گرانول (۱)	عدّه کورها	ملاحظات
آذربایجان	۲,۷۵۰,۰۰۰	/۱۵	۴,۱۲۰,۵۰۰	۱۲۳۷	
خراسان و سیستان	۱,۰۲۵,۰۰۰	/۵۰	۶۲۵,۰۰۰	۱۸۷۵	
فارس و بنادر	۱,۵۰۰,۰۰۰	/۵۰	۷۵۰,۰۰۰	۲۲۵۰	
کرمان و بلوچستان	۱,۰۲۵,۰۰۰	/۵۰	۶۲۵,۰۰۰	۱۸۷۵	
اسپاهان و بختیاری	۱,۰۲۵,۰۰۰	/۱۵	۱,۸۷۰,۵۰۰	۵۶۲	
کرمانشاه و کردستان	۱,۰۰۰,۰۰۰	/۵۰	۵۰۰,۰۰۰	۱۵۰۰	
لرستان و خوزستان	۱,۵۰۰,۰۰۰	/۵۰	۷۵۰,۰۰۰	۲۲۵۰	
تهران و عراق	۱,۰۰۰,۰۰۰	/۱۵	۱۵۰,۰۰۰	۴۵۰	
گیلان و مازندران	۱,۰۰۰,۰۰۰	/۱۵	۱۵۰,۰۰۰	۴۵۰	
	۱۲,۵۰۰,۰۰۰	—	۴,۱۵۰,۰۰۰	۱۲,۴۵۹	

(۱) - Granule

از اخصایه فوق معلوم میشود که در چهار میتیون و یکصد و پنجاه هزار نفر از اهالی این محاکمت مبتلا به هر و چشم و لایا دولزه و آرو چها و صد و پنجاه و نه نفر سکندرا پزان از چشم فایضا عیبا شدند.

برای اینکه جلو گیری از این وضعیت خطرناک و اصلاحات ذیلینی انداز مهمتست.
الف - تفنیش صحتی دقیق و جامع و نهیة يك نقشه فنی و علمی برای اصلاحات صحتی داخلی.

ب - اقدامات برای تأسیس دواخانه ها که دوا و مخصوصاً کهنه را بجایاً بر عایا بدهند.

ج - تأسیس سرویس منظم قرنطین در سرحدات.
د - ترقی و ترویج تعلیمات طبّی.

ه - اصلاح وضع نگاهداری حیوانات (کاو، کوسفند، شتر، قاطر و اسب) از حیث چراگاه، آغل و طرز توالد و تناسل و اقدامات لازمه برای ازدیاد حیوانات مزبوره.

اقدامات راجع
اجاره داری املاک
نسیم اراضی خالصه
خالصجات عبارت از دهات با مرانغ و اراضی است که از زمان سلطنت نادر شاه بدولت تعلّق یافته و بوسیله مأمورین دولتی اداره می شود. قسمتی از خالصجات سابقاً با اشخاص متفرقه منتقل و فروخته شده و امروز این قبیل قری باسم خالصجات انتقالی در دفتر مالیه نام برده میشود. تا این اواخر وضعیت این قبیل دهات غیر معلوم و مالکین بواسطه سنگینی منال دیوانی در حدود آبادی بر نیامده بودند، اخیراً قانونی برای خرید اضافه مالیات این قری وضع شده که موجب تأمین و تشویق مالکین و بالتبع نتیجه باعث آبادی آنها خواهد شد.

اساساً خالصجات دولت با اینکه از املاک مرغوبی است نسبت با املاک اربابی و خرده مالک خراب تر و عایداتش کمتر و همه ساله بطور کلی بمیزان معینی با جاره واکذار شده و مستأجرین مقدار زیادی از عوائد دولت را بمنوان آفت یا مخارج از بین میبرند. اگر دولت بخواهد این املاک واقعاً آباد گشته و منافعی زیادتری

ببرد بهتر این است که با رعایا مساعدت نموده املاک مزبور را به نسبت دارائی و اعتبار هر رعیت بین آنها تقسیم و بآنها فروخته قیمت را تدریجاً از عایدات وصول و بدینوسیله رعایا را ذی نفع در ملک داری نموده هم قیمت را در ظرف چند سال وصول و هم در سنوات بعد مطابق همین عایدی امروزه از آنها مالیات اخذ نماید و تا وقتی هم که این ترتیب عملی نشده اقلأ از اجاره دادن يك ملك به يك نفر خود داری نموده و قوانینی برای اجاره دادن خالصجات بخود رعایا وضع نماید که تا اندازه ای از اجحاف مستأجرین کل جلوگیری بعمل آید و دلسوزی رعایا برای آبادی ملك و پرداخت مالیات دیوانی بیشتر گردد.

قرائی که باسم خالصه دولت ثبت شده بیش از ۱۳۲۵ پارچه نمیشد که از این عده ۱۷۵ پارچه در ایالت تهران و وسعت آنها تقریباً هفده فرسخ مربع است به تناسب این مقیاس وسعت کل اراضی خالصه را میتوان به یکصد و ده فرسخ مربع تخمین نمود، این برآورد راجع به کلیه خالصجات نیست بلکه فقط آن قسمتی از اراضی است که داخل حدود دهات میباشد مثلاً در خوزستان، بنادر جنوب، قم، محلات، استرآباد، گیلان و سمنان دولت دارای اراضی وسیعی است که مربوط بخالصجات نمیشد.

فهرست قراء خالصه در ولایات

اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه	اسم ولایت	تعداد خالصه
استرآباد	۱۰۲	آذربایجان	۲۶۰	بروجرد	۱۰	فارس	۴۰
اسپاهان	۲۵	کاشان	۵۲	قزوین	۹	کرمان	۱۵
کرمانشاهان	۷۸	خمسه	۱۲	خراسان	۷۰	مازندران	۹۶
نهاوند	۲	سیستان	۱۷۰	سمنان و دامغان	۷	شاهرود	۳
تهران	۱۷۵	یزد	۲	—	—	—	—

عایدات تقریبی کلیه خالصجات دولت

در سال ۱۳۰۴	نقد ۶,۶۶۰,۴۲۷ قران	جنس ۶,۴۴۰,۰۰۰ قران
» ۱۳۰۵	» ۵,۹۴۳,۶۵۸	» ۵,۳۰۰,۰۰۰

۷- تمرکز دادن قسمتهای مختلفه فلاحیت برای دادن اطلاعات برعایا

یکی از نواقص عمده که در امر زراعت ایران وجود دارد مسئله عرضه محصول است، فلاحین ایران در این قسمت هیچگونه اطلاعی ندارند و محصول دست رنج آنها بوسائل مختلفه از دستشان خارج و نفعی از زحمت سالیانه خود نمیبند، برای اصلاح این امر دو اقدام اساسی لازم است یکی بهبودی وسائل حمل و نقل و راه ها که در قسمت دیگر ذکر خواهد شد، دیگر پیدا کردن بازار فروش بجهت محصولات در مراکز مهمه.

باید کلیه اطلاعات راجعه بانواع محصولات جمع آوری شده و همه ساله بدهات و قراء این اطلاعات داده شود: از قبیل اینکه فروش انواع محصولات در کجا و بچه قسم انجام خواهد گرفت و همچنین نرخ انواع اجناس و یا ترتیب مبادله آنها چیست تا رعیت مازاد محصول زراعتی خود را بسهولت بتواند بفروش رسانیده و از طرف دیگر برای تهیه لوازم زندگانی و بدست آوردن موادی که در دسترس او نیست در زحمت نباشد.

محصولات زراعتی از نظر فلاحی ایران دارای انواع زمین های زراعتی و آب و هوای مختلف و بنابر این دارای محصولات متنوع میباشد.

سواحل بحر خزر در شمال دارای آب و هوای معتدل و مرطوب و زمینی رسوبی و حاصلخیز است در صورتیکه سواحل خلیج فارس در جنوب دارای هوای گرم و خشک (جز در خوزستان) و بین این دوناحیه دور از هم فلات وسیعی وجود دارد که از سلسله کوه هائی که دامنه آنها رطوبت را متوقف میسازد محصور گشته و دره و جلگه های بین آنها در مقابل آفتاب سوزان واقع شده و در این نقاط آسمان با اغلب صاف و کرما و خشکی حکمفرماست و باین جهت زراعتی وجود ندارد مگر در نقاطی که اهالی توانسته اند زمین را توسط وسائل مختلفه از قبیل استفاده از

رود خانه و یا قنوات و چشمه سار ها آبیاری نمایند.

بطور کلی فلات ایران دارای هوای خشک و زمینی بایر میباشد و فلاحه آن بسته بعملیات زراعتی است که اهالی انجام میدهند (ممکن است بریدن و ازین رفتن جنگلهای ایران بمرور ایام بوضعیت کنونی کمک کرده باشد) حال بخوبی معلوم میشود که علت محدود بودن مناطق زراعتی کم بودن آب است معذک با وجود اینکه زراعت فلات مرکزی مربوط بوجود آبیاری میباشد ولی از زراعت دیم هم در بعضی نقاط نتایج رضایت بخش حاصل میشود.

آبیاری نه فقط برای نباتات علفی لازم است بلکه برای اشجاری که در کنار جویبار ها و استحکام حواشی آنها غرس شده نافع میباشد.

درخت مو به نظر میآید که از این ترتیب مستثنی باشد زیرا اغلب بر فراز تپه ها با در دامنه کوه ها و در مجاورت آب غرس میشود.

نباتاتی که معمولاً در نواحی مختلفه ایران کاشته میشود و بابتور طبیعی میروید عبارت است از:

- ۱ - غلات: (گندم، جو، برنج و زردت).
- ۲ - بقولات: (نخود، ماش، عدس، لوبیا و غیره).
- ۳ - محصولات مختلفه از قبیل: سبزیجات، سیب زمینی، هندوانه، خربزه، چغندر و غیره.
- ۴ - درختهای: (مو، زیتون، مرغبات، خرما و خشک بار).
- ۵ - نباتات صنعتی: (توتون، پنبه، کتان، خشخاش، نی شکر، تود و چای).
- ۶ - نباتات علوفه: (اسپرس، یونجه، شبدر و غیره).
- ۷ - نباتات معطر (گل سرخ و غیره).
- ۸ - نباتات مختلفه طبّی و دهنی.
- ۹ - نباتاتی که بطور طبیعی عمل میابند.

اغلب زراعتها در مزارعی میشود که نزدیک دهات واقع ولی بعضی از آنها مانند اشجار میوه یا سبزیجات در باغات مخصوص عمل میآید. آنچه در فوق ذکر

شد بر حسب آب و هوا و ناحیه و اثر اوضاع اقتصادی از سالی بسال دیگر تفاوت کلی میکند مثلاً بخوبی میتوان معلوم کرد که بعضی از زراعتها از قبیل درخت تود و زراعت پنبه، کتان و نوتون کمتر از قدیم قابل اهمیت میباشد در صورتیکه زراعت خشخاش در ده سال اخیر برای گرفتن تریاک توسعه زیادی یافته است.

گندم - اقسام مختلفه آن که بطور کلی زراعت میشود عبارت است از گندم: سانیوم (۱) تریٹیکوم (۲) پوالوس (۳) یا گلابرس (۴) و موتی کوس (۵) و اریس تس (۶). غالباً در ایران گندم را بطور مخلوط می کارند: گندم خوشه سفید، گندم قرمز، سیاه، سخت یا نرم بدون هیچ رعایتی نه از نظر مقاومت باحشرات و نه از حیث نتیجه و حاصل آن نسبت بمنطقه ای که کاشته میشود، بطور کلی گندم را در پائیز میکارند و کود نمیدهند در جلگه ها آبیاری میکنند و در نیه ها و دامنه هائی که در پای کوه ها واقع شده بطور دیم زراعت میشود ولی حاصل آن معمولاً کمتر است، در سالهاییکه باران کمتر می بارد گندم دیم خوب عمل نمی آید و در بهار نیز با سم گندم بهاره زراعت میکنند.

اگر خشک سالی و آفت نباشد برداشت حاصل گندم بطور متوسط در هر جریب از چهل و پنج الی پنجاه من و تقریباً تخمی هفت الی هشت تخم میدهد. بعضی نواحی ایران از این قاعده مستثنی است مانند اراضی سیستان و خوزستان که در این نواحی هر تخمی هفتاد الی هشتاد تخم بهره میدهد.

(۱) - *Sativum*(۲) - *Triticum*(۳) - *Poilus*(۴) - *Glabres*(۵) - *Mutiquus*(۶) - *Aristes*

گندمهای امتحانی

طبقه بندی گندمهای امتحانی که در مدرسه عالی فلاح در سال ۱۳۰۸ کاشته و در سال ۱۳۰۹ برداشته شده از نقطه نظر کمی و زیادی محصول بقراردیل است

نمره ترتیب	اسم	وزن حقیقی در یک جریب (دمه زار ذرع)	
		گرم	کیلو گرم
۱	کوسه	۴۰۰	۳۵۷۲
۲	گازرسنگ	۵۰۰	۳۵۳۰
۳	خین کمره	۶۰۰	۳۲۳۶
۴	گندم خوار	—	۳۱۵۱
۵	خرفانی	—	۲۷۲۳
۶	قره قلچک	۴۰۰	۲۵۲۵
۷	Arnaoutka	۴۰۰	۲۵۲۴
۸	سرخی	۳۰۰	۲۵۱۵
۹	آمریکائی	۷۰۰	۲۵۰۴
۱۰	هشتجود	۲۰۰	۲۴۴۵
۱۱	طهاسب آباد	۵۰۰	۲۴۳۷
۱۲	Rieti	۳۰۰	۲۴۳۳
۱۳	Redit	۵۰۰	۲۴۳۲
۱۴	Blé hybride Vilmorin	۲۰۰	۲۴۲۲
۱۵	Blé hybride de bon fermier	۵۰۰	۲۴۱۱
۱۶	Kharkoff	—	۲۴۰۰
۱۷	ساری بوغدای تبریز	۶۰۰	۲۲۹۶
۱۸	سفیدک عراق	۷۰۰	۲۰۵۷
۱۹	Gentilrosse	۱۰۰	۲۰۳۴
۲۰	زردی	۶۰۰	۱۹۵۰
۲۱	بی اسم	۵۰۰	۱۸۲۵
۲۲	حنائی	—	۱۵۷۶

وزن حقیقی در یک جریب (دمعزار ذرع)		اسم	نمونه ترتیب
کیلو گرم	گرم		
۱۵۷۵	۵۰۰	فراہانی	۲۳
۱۵۲۷	۵۰۰	Touzelle rouge de Provence	۲۴
۱۴۹۹	۲۰۰	بردسیری	۲۵
۱۲۸۵	۷۰۰	Hard federation	۲۶
۱۳۷۲	۶۰۰	Kanred	۲۷
۱۳۷۱	۶۰۰	گندم سیاه	۲۸
۱۳۵۲	۵۰۰	Clarendon	۲۹
۱۲۸۵	۵۰۰	Nagpur 8. A.	۳۰
۱۲۸۱	—	Wintorka	۳۱
۱۲۲۲	۲۰۰	Blé du Manitoba	۳۲
۱۲۰۶	۴۰۰	Come back	۳۳
۱۰۶۶	۸۰۰	Florence	۳۴
۱۰۲۲	۲۰۰	Japhet	۳۵
۱۰۱۵	۵۰۰	hybride Bordier	۳۶
۱۰۱۲	۹۰۰	Alborubrum	۳۷
۹۸۰	۱۰۰	Vulgare albidum	۳۸
۹۷۶	۵۰۰	Nagpur 122.	۳۹
۹۷۶	۱۰۰	Pundjab 11	۴۰
۹۷۵	۱۰۰	Pundjab 8. A.	۴۱
۹۷۲	۵۰۰	Hybride des alliés	۴۲
۹۶۷	۴۰۰	Pundjab 17.	۴۳
۹۵۶	۴۰۰	Leucospermum	۴۴
۹۵۲	۷۰۰	Nyngan 3.	۴۵
۹۴۲	۶۰۰	Chiddam de mars	۴۶
۸۷۶	۵۰۰	Pundjab cross.	۴۷

آفات گندم - عبارت است از: زنگ، سن و ملخ که گندم را بکلی نابود میسازد. مقدار محصول گندم کلیه حاصلی که از زراعت گندم بدست آمده از ۱۳۰۴ شمسی الی ۱۳۰۵ ۳,۷۶۶,۰۰۰ خروار بوده است، در تمام ولایات و ایالات کاشته میشود و بیست و پنج تاسی درصد کشت سالیانه را تشکیل میدهد، ولایاتی که دارای زراعت کلی گندم میباشند عبارتند از:

خراسان و سیستان	۵۰۰ الی ۷۰۰ هزار خروار در سال.
آذربایجان	۱۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
فارس	۳۰۰ هزار خروار در سال.
کرمان	۳۵۰ هزار خروار در سال.
کرمانشاهان	۲۵۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
کردستان	۲۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
خمسه	۲۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
تهران	۱۹۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
عراق	۱۸۵ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
اسپهان	۱۵۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
قزوین	۱۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰

جو هوردام و لکار (۱) اقسام مختلفه آن: دیس تی کوم (۲) و فتراس تیکوم (۳) و هک زامه تی کوم (۴). جو معمولاً زودتر از گندم بهیست میآید و ترتیب کشت آن تقریباً مثل گندم است، این محصول برای مصرف چهارپایان و در بعضی نقاط اهالی نیز مصرفه مینمایند.

کلیه محصول جو در ایران در سنه ۱۳۰۵ شمسی ۱,۹۵۹,۰۰۰ خروار بوده است.

رقم فوقی محصول تمام جوئی که کاشته میشود نیست زیرا مقداری از آنرا در بهار نرسیده با سم (قصیل) هرو نموده بجایوان میدهند و زراعت آن بطور متوسط در هر جریبی پنجاه تا شصت من و ناخوشی و آفات آن مثل گندم است.

(۱) - *Hordeum vulgare* (۲) - *Distichum* (۳) - *Fetras tichum*
(۴) - *Hexastichum*

برنج (اوریزا ساتیوا) (۱) اقسام مختلفه ای دارد که بتفاوت محل و مکان زراعت اسامی مخصوصی بآنها داده اند و معروفترین آنها در گیلان عبارت است از: برنج صدری یا مولائی، عنبر بو، رسمی، ریحانی، ا کوله، بی نام، چمپا و اعلا. در مازندران: رزک، رزک شاهک، کل پاشاهک، گرده و صدری که بر دو قسم است صدری سرخ، صدری سفید زراعت میشود.

در بعضی ولایات دیگر مانند آذربایجان (حوالی دریاچه ارومیه و مشکین). و اسپهان (انجان)، خوزستان (فلاحیه)، فارس، کرمان، بلوچستان، استرآباد و قسمت غربی کرمانشاهان (ذهاب) کشت و زرع آن رونقی دارد.

کلیه محصول برنج در سال ۱۳۰۵ ۹۰۰,۰۰۰ خروار که هشتصد هزار خروار آن متعلق بایالات شمالی بوده است.

زمینی که زراعت برنج در آن میشود بر چند قسم میباشد: رس شنی، شن رسی، ولی مرغوب ترین زمین ها همان رس شنی و مخصوصاً اراضی است که در کنار رود خانه واقع شده چه از رسوب آن در موقع بهار استفاده مینمایند.

اراضی چسبنده و زرد رنگ را در گیلان چغال می نامند. زراعت برنج در این اراضی بد و یک قسم ناخوشی موسوم به ماشه در برنج تولید مینماید که آنرا سوراخ سوراخ میکنند.

ترتیب کشت آن این است که ابتدا برنج را در یک قطعه زمین کاشته بعد در جای دیگر نشا میکنند، در هر جریب ده هزار ذرعی ۵۵ من خزانه مینمایند، فصل خزانه کردن منوط به سرما و گرما است (از ۲۵ اسفند الی ۱۵ فروردین) ابتدا شلتوک را در کونی یا زنبیل ریخته مدت سه روز در آب خیس مینمایند و بعد میکارند. محل خزانه که با اصطلاح رعایای گیلان طوم بیجار میگویند ابتدا بابیل برگردانیده و بعد کاملاً آن را لکد مال میکنند که کلوخه های گل از هم باز شود و بعد به کرد های دو ذرعی قسمت نموده برای هر کردی مجرای کوچکی

(۱) - *Oriza Sativa*

جهت خروج و دخول آب در دو طرف آن قرار میدهند ولی طوری باید باشد که آب در سطح این کردها بطور مساوی قرار گیرد، سپس شلتوک های جوانه زده را در سطح زمین پراکنده نموده بطوریکه کاملاً سطح کرد ها مستور شود، در این موقع در داخل کردها باید چهار تا پنج سانتیمتر آب را کد باشد، بعد از خارج شدن آب از گلش، برنج را سوزانیده خاکستر آنرا روی این تخم ها میپاشند، سپس هر روز صبح و عصر باید آب در کردها جریان داشته باشد و پس از سی الی چهل روز که بلندی ساقه ها به هفت سانتیمتر رسید بزمین مزرعه انتقال میدهند و نشامیکنند و بعد از پانزده روز برای برانداختن علفهای هرزه باید مزرعه را و بچین کرد. آفت بزرگ در این موقع خشکی و بیش از هر موقع این ذراعت آب لازم دارد، هشتاد و پنج روز بعد از نشاء اقسام زود رس شروع به سنبل دادن میکند و پس از نود روز سنبل ها زرد شده و تقریباً ده روز بعد درو شروع میشود، مقدار محصول يك جریب مختلف و در هر سال بطور متوسط اراضی لاهیجان ۶۰ تا ۷۵ قوطی برنج میدهد. در صورتیکه محصول يك جریب زمین ده هزار ذرعی شصت قوطی و هر قوطی از قرار دو تومان برآورد شود محصول يك جریب ۱,۲۰۰ قران خواهد شد و شصت و دو تومان مخارج آن است.

صادرات برنج بحسب وزن و قیمت در چند سال اخیر مطابق جداول ذیل است :

برنج

صادرات در مدت ده سال اخیر

واحد
میلیون تن

۱۳۰۰ ۱۳۰۱ ۱۳۰۲ ۱۳۰۳ ۱۳۰۴ ۱۳۰۵ ۱۳۰۶ ۱۳۰۷ ۱۳۰۸ ۱۳۰۹

اشخاص و جابجایی
شود

صادرات برنج بحسب وزن

اسامی بمالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳	۱۲۹۴	۱۲۹۵
افغانستان	۵			۱	—	—	—	—	۳	—	—	۲۳	۴	۴
آلان	—			۶	۲	—	—	—	۶۷۳	—	—	—	—	—
انگلستان	۲۱		۷۸	۱۲	۱۴	—	۱۳	۲۲۲	۲۷	۱۳۱۰	۲۹	۱۴	۹	—
هندوستان	—		۴۲	۴۷	۱۲	—	—	۲	—	۳	۵	—	—	—
هند	۱۰		۸	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
فرانس	—		—	—	—	۱	—	—	—	—	—	—	—	—
روسیه	۱۷۰۶۶۷		۲۰۰۰۴۵	۱۷۹۱۸۹	۱۶۶۲۵۲	۲۰۲۱۰۹	۱۸۲۱۸۳	۲۳۲۳۶۸	۲۴۸۴۹۸	۲۴۸۸۲۸۰	۲۱۲۴۴۹	۳۱۳۴۴۱	۳۱۸۴۶۸	۳۰۶۵۰۷
ترکیه	۵۷۱		۴۱۱	۱۴۲۳	۱۸۰۹	۲۲۹۹	۵۸۰	۵۷۶	۳۰۱	۵۰۲	۳۸۵	۲۴۸	۱۴۱	۹۷
عمان	—		—	—	—	۱۲	۶۴۱	۱	۱۰۳۵	۱۱۴۹	۸۷۵	۶۵۴	۴۰۵	۳۳۴
مستط	—		—	—	—	—	—	—	—	۲	—	—	—	—
سایر مالک	—		—	۲	۲	—	۲	—	—	—	—	—	—	۱
جمع	۱۷۱۲۷۴		۲۰۰۳۸۴	۱۸۰۹۸۰	۱۶۸۰۹۱	۲۰۴۴۲۱	۱۸۳۱۱۹	۲۳۳۱۷۹	۲۴۰۵۳۷	۲۵۱۲۹۶	۲۱۳۷۵۳	۳۱۴۴۹۰	۳۱۹۰۲۷	۳۰۶۹۴۳
مزار قران	۲۱۶۸۶	۱۳۵۲۷	۳۰۹۲۱	۳۵۵۱۸	۲۴۰۰۰	۲۸۷۵۴	۲۴۳۱۵	۲۹۴۱۰	۳۴۷۷۲	۴۲۳۰۹	۴۲۱۹۸	۵۷۱۴۵	۶۱۷۹۸	۶۳۰۱۷

صادرات برنج بحسب وزن (بقیه)

سال	۱۳۰۹	۱۳۰۸	۱۳۰۷	۱۳۰۶	۱۳۰۵	۱۳۰۴	۱۳۰۳	۱۳۰۲	۱۳۰۱	۱۳۰۰	۱۲۹۹	۱۲۹۸	۱۲۹۷	۱۲۹۶	اسامی عمالک
خروار	۱,۳۶	۱	—	۲۱	—	۱	—	—	۱	—	—	—	—	—	افغانستان
—	—	۱۰	—	—	—	—	—	—	۱	۱۴۳	—	—	—	۱	انگلستان
۱۱,۹۳	—	—	۲۸۸۹۶	—	—	—	—	۳۵	—	—	—	—	—	۱	هندوستان
۱۵,۳۸۵,۱۲	۱۸۶,۵۳۴	۱۵۰,۲۵۶	۱۷	۱۱۷۳۴۷	۲۱۱,۵۹۸	۲۳۵,۴۶۴	۹۸۹۹۲	۸۸۱۸۰	۴۱۶۶۷	۶۵	۸۵,۳۱	۱۶,۴۹	۷۲۷,۴۲	—	روسیه
۶۷,۴۵	۴۰	۳۷	—	۴۸	۴۴	۹	۱۴	۱۴	۶۰	۳۰	۲۹۱	۵۱۰	۱۳۸	۶۹	ترکیه
۳/۴۰	—	۱	—	۵	۱۳	۲۲	۲۲	۲۲	۶۰	۳۰	۲۹۱	۵۱۰	۱۳۸	۶۹	عمان
۱۳۰,۷۶	۱۵۸	۱۴۹	۴	۱۰۱	۱۴۶	۱۸۹	۵۱۰	۲۷۱	۲۷۱	۱۴۹	۷۴۹	—	—	—	عراق
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	—	—	—	—	چین
—	—	—	—	۱۰۷	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	لیستان
۱۵۳,۱۵	۶۲	—	—	۱	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	سایر ممالک
۱۵۴,۲۱۶,۱۷	۱۸۶,۸۰۵	۱۵۰,۴۴۳	۲۸۹,۳۸	۱۱۷,۶۰۹	۲۱۱,۷۹۳	۲۳۵,۶۸۴	۹۹۵۸۲	۸۸۵۲۷	۴۱۹۹۴	۱۱۰۵	۸۱۹,۳۶	۱۷,۸۸	۷۲۸,۳۶	—	جمع
۲۹۷,۸۹۹	۳۳۱,۵۷	۲۸۸,۶۰	۶۹,۶۵	۲۰۵,۲۷	۴۳۴,۳۰	۷۹۱,۳۲	۱۲۹,۰۶	۱۹۴,۴۰	۵۶,۴۷	۳۶۷	۱۱۶,۲۲	۶۵۱	۱۹۶,۹۹	—	مزار قران

صادرات برنج بحسب قیمت

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳	۱۲۹۴	۱۲۹۵
هندوستان	۲	—	—	—	—	—	—	—	۱	—	—	۱۹	۲	۲
آلمان	—	—	—	۱	—	—	—	—	۳۷	—	—	—	—	—
انگلستان	۲	بله موسسات ۲۲	۱۲	۲	۳	—	۲	۲۴	۵	۵۴	۷	۲	۲	—
هندوستان	—	—	۶	۸	۲	—	—	—	—	۱	۲	—	—	—
ملائه	۱	—	۱	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
روسیه	۲۱۶۴۱	۱۳۴۵۷	۳۰۸۶۳	۲۵۲۶۸	۲۳۷۷۱	۲۸۴۹۵	۲۴۱۱۵	۲۹۱۰۳	۳۴۵۰۵	۴۱۹۹۵	۴۱۹۲۸	۵۶۹۲۹	۶۱۶۴۱	۶۲۹۲۰
ترکیه	۲۹	۴۸	۴۹	۲۳۹	۲۲۴	۲۵۷	۷۷	۸۳	۵۰	۸۳	۱۰۵	۶۲	۵۷	۲۷
عمان	—	—	—	—	—	۲	۱۲۱	—	۱۷۵	۱۷۶	۱۵۵	۱۳۲	۹۶	۶۸
جمع	۲۱۶۸۶	۱۳۵۲۷	۳۰۹۳۱	۲۵۵۱۸	۲۴۰۰۰	۲۸۷۵۴	۲۴۴۱۵	۲۹۴۱۰	۳۴۷۷۳	۴۲۳۰۹	۴۲۱۹۸	۵۷۱۴۵	۶۱۷۹۸	۶۳۰۱۷
خروار	۱۷۱۴۷۴	—	۲۰۰۳۸۴	۱۸۰۹۸۰	۱۶۸۰۹۱	۲۰۴۴۳۱	۱۸۳۹۱۹	۲۲۲۱۷۹	۲۴۰۵۴۷	۲۵۱۲۹۶	۲۱۳۷۵۳	۳۱۴۴۹۰	۳۱۹۰۲۷	۳۰۶۹۴۳

صادرات برنج بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
هندوستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۵	—	—	۷۸۵/
انگلستان	۱	—	—	—	۴۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	—	—	—	—	—	—	۱۲	—	—	—	۶۹۴۱	—	۲	۲,۵۳۶
روسیه	۱۹۶۸۲	۶۲۳	۱۱۲۰۶	۱۰	۵۵۵۱	۱۲۶۳۸	۱۲۷۷۴	۴۹۰۸۳	۴۳۱۸۴	۲۰۴۴۸	۸	۲۸۸۱۵	۳۳۰۹۰	۲۹۶۷,۹۳۹
ترکیه	۶	۱	۲۹۵	—	۳	۸	۸	۴	۱۰	۱۹	—	۱۴	۱۵	۲۳,۷۱۳
عمان	۱۰	۲۷	۱۳۱	۹۱	۱۰	۱۷	۷	۵	۳	۱	—	—	—	۹۸۰/
مراق	—	—	—	۲۶۶	۴۱	۷۶	۱۰۶	۴۱	۳۴	۲۴	۱	۳۰	۳۷	۲۵,۳۳۹
لهستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۴۵	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	۱۳	۲۶,۴۱۵
جمع	۱۹۶۹۹	۶۵۱	۱۱۶۲۲	۳۶۷	۵۶۴۷	۱۲۷۴۰	۱۲۹۰۶	۳۹۱۳۲	۴۳۲۳۰	۲۰۵۲۷	۶۹۶۵	۲۸۸۶۰	۳۳۱۵۷	۲۹۷۶,۸۹۹
شروار	۷۲۸۳۶	۱۷۸۸۸	۸۶۹۳۶	۱۱۰۵	۴۱۹۹۴	۸۸۵۲۷	۹۹۵۸۳	۲۲۵۶۸۴	۳۱۱۷۹۳	۱۱۷۶۰۹	۲۸۹۳۸	۱۵۰۴۴۳	۱۸۶۸۰۵	۱۵۴۲۱,۱۷

زرت و ارزن - زرت در مناطق کرم و مرطوب عمل می‌آید، در ایران در بعضی صفحات خصوصاً فارس زرت خوشه بمصرف خوراک اهالی میرسد، قسم دیگر آن را در غالب نواحی در کنار جالیز می‌کارند که با صیفی آب داده شود، خوشه آنرا کباب کرده می‌خورند و در هر حال محصول عمده ایران را تشکیل نمیده‌د.

ارزن: در نواحی سرد سیر که گندم عمل نمی‌آید یعنی در قسمتهای کوهستانی برای مصرف اهالی با دانه مرغ کاشته میشود.

بقولات - در اکثر نقاط ایران لوبیا، نخود، باقلا، ماش، لوبیا قرمز، لوبیای سفید لوبیای چشم بلبلی، خلر و غیره عمل می‌آید. بعضی از آنها در بهار و برخی در پائیز کشت و زرع میشود و برای تغذیه انسان هم بکار میرود. زراعت آن با در مزارع یا در باغات است و ساقه و برگ خشک آنها علوفه خوبی برای دواب میباشد مقدار کمی از این حبوبات بخارج صادر میگردد.

محصولات مختلفه از قبیل سبزیجات و غیره - بطور کلی سبزیجات از قبیل پیاز، کاهو، کلم، کرفس، کوجه فرنگی، نعناع، تره، جعفری، اسفناج و غیره در دهات اطراف شهرها یا در بعضی باغات کاشته میشود و مصرف آن در شهر بیشتر و زراعت آن عموماً بطور تناوب است و عمل آوردن این نوع محصولات کود و زحمت زیاد لازم دارد.

صیفی جات از قبیل خیار، بادنجان، کدو و غیره در اغلب نقاط عمل می‌آید موقع کشت آنها اوّل بهار و آخر تابستان است، در سال دو مرتبه محصول میدهند و مصرف آنها رو بتزاید و اراضی این قبیل صیفی جات کود زیاد لازم دارد.

خریزه و هندوانه، طالبی و کرمک مصرفشان در ایران زیاد و در غالب نقاط جنسهای خیلی عالی از آنها دیده میشود، در ایالات جنوبی بعد از خشخاش بدست می‌آید، آب زیاد و کود فراوان لازم دارد. محصول آنها از مصرف اهالی تجاوز نمیکند و صادر هم نمیتوانند بکنند مگر خریزه اسپاهان که بسایر شهرهای داخله حل میشود. در طرف خراسان خریزه محولات را که فوق العاده شیرین و لذیذ است خشک نموده و در زمستان مصرف میکنند. هندوانه در اراضی دیمزار نیز

عمل میاید و انواع آن در ایران زیاد و خوب میشود و این اواخر در بهبودی تخم این محصولات بطور کلی دقت نموده اند.

سیب زمینی یکی از نباتات غذایی پر محصول سیب زمینی است. تا این اواخر اهمیت زیادی به توسعه زراعت و ازدیاد آن داده نمیشد و تقریباً از چند سال باین طرف در تمام نقاط ایران کم و بیش بزراعت سیب زمینی شروع نموده اند و اگر بطوریکه لازم است این زراعت توسعه یابد یکی از محصولات تجارتی عمده محسوب گشته و از قحطی هم جلوگیری خواهد کرد، زراعت سیب زمینی در اراضی اهکی و شنی باستثنای اراضی مرطوب نتیجه مطلوبی میدهد. جنس آن بر دو قسم: زودرس و دیر رس موقع کشت زود رس فصل یائیز است و دیر رس که اقسام زیاد دارد از ۱۵ اسفند تا اردیبهشت میباشد. سیب زمینی بذر باید از گردو کوچک تر نباشد و سیب زمینی های خیلی بزرگ را به سه چهار قسمت میتوان تقسیم نمود و بعد بکشت آن مبادرت ورزید، آب فراوان برگ و ساقه را زیاد مینماید ولی حاصل آن کم میشود، در هر پانزده روز یکمرتبه آب دادن بآن کافی است. یک نوع سیب زمینی دیگر هم بمقدار کم در باغچه ها میکارند که برای ترشی مصرف میشود.

باید دانست که زراعت سیب زمینی در بر قدیم پس از کشف امریکا معمول گشته و بیش از دو ثلث قرن نیست که در ایران آمده است.

چغندر چغندر بر دو نوع است: یک قسم آن که فعلاً هم زراعتش در ایران معمول میباشد برای خوراک اهالی و بعضی اوقات بحیوانات هم میدهند، زراعت این قسم چغندر را میتوان گفت تفننی و در کنار جالیزهای صیفی کاشته میشود. موقع کشت آن بهار و محصول آن در اوایل زمستان بدست میاید، این چغندر معمولاً قرمز و سفید و ریشه آن مدور میباشد، قسم دیگر که اهمیت زراعتی و صنعتی دارد چغندر قند است. در ایران سابقاً زراعتی کمی از این قسم چغندر شده و نتیجه خوبی داده و حتی قند و شکر هم بمقدار قلیلی از آن بدست آمده ولی بعد کارخانه قند سازی که در کهریزك بنا شده بود تعطیل گردید (۵). این اواخر دولت بخیال (۵) کارخانه قند سازی کهریزك که از مدتی پیش باینطرف بحال وقفه و تعطیل افتاده بود اخیراً مفتوح گردید.

این کارخانه در هر روز تقریباً ششصد من چغندر را تبدیل بشهد نموده و معادل صد و

تأسیس کارخانه قند سازی اقتاد و برای انتخاب محل زراعت چغندر قند متخصصینی از چک اسلواکی جلب و متخصصین مزبور در کرج و سایر نقاط امتحاناتی نموده و رایزنهایی بدولت تقدیم داشته اند که خلاصه آنها ذیلاً درج میشود.

در يك فضای ۲۷۱ متر مربع از اراضی مدرسه فلاحی کرج امتحانات مختصری که نتیجه آن بی اندازه حیرت آور بوده بعمل آمده و حتی چنین نتیجه در مملکت چک اسلواکی که مهم ترین مملکت صنعت چغندر است تا بحال سابقه نداشته، برای توضیح این مطلب بی مناسبت نیست که مقایسه ای از محصول و مقدار قند کرج و چک و اسلواکی بعمل آید.

مقدار قند چغندر کرج ۲۳,۵ درصد در صورتیکه در مملکت چک اسلواکی بطور متوسط ۱۶ و در بعضی مواقع ۲۰ درصد میباشد و هرگز از این مقدار تجاوز ننموده و مقدار محصول چغندر در کرج ۵۱ تن در هکتار و حال در مملکت جمهوری چک اسلواکی نسبت بجنس زمین و نوع زراعت بیش از ۲۰ الی ۴۰ تن در هر هکتار نمی باشد.

در تحت تأثیر نور آفتاب زراعت چغندر بقسمی در کرج نتایج فوق العاده خوب داده که میتوان این مملکت را مملکت (ایدال^(۱)) کمال مطلوب صنعت قند در عالم اسم برد، ضمناً باید در نظر داشت که نتایج فوق الذکر از زراعت در مساحت کمی بوده که منتهای دقت و مواظبت در آن بکار برده شده و شاید نظیر این دقت در مساحتی بیشتر امکان نداشته باشد زیرا مدرسه عالی فلاحی کاملاً واجد همه قسم ماشینهای لازمه برای زراعت می باشد، در صورتیکه ممکن است پیش بینی کرد که زراعت در

(۱) - *Idéal*

دوازده من قند خالص تهیه میکند. ولی این نکته را باید متذکر شد، در ممالکی که صنعت قند سازی در آنها رونق و اهمیتی دارد در محوطه ای که برای زراعت چغندر اختصاص داده شده دیکویل هایی بجهت حمل و نقل این محصول وجود دارد که باسرع اوقات چغندر را بر اکرز مربوطه رسانده و از تلف کردن وقت جلوگیری مینمایند و در عوض بمقدار محصول روزانه کارخانه افزوده میشود بنابراین لازمست در عوض وسائل حمل و نقل اسروزی این مملکت که منحصر بچهارپایان میباشد خطوط آهن جزئی در حوالی کارخانه و مزارع چغندر کشیده شود تا وسایل حمل و نقل سریعتر گردیده و بالتبجه محصول روزانه کارخانه هم بیشتر گردد.

کارخانه قند سازی کرج هم که از مدتی پیش بخیال دایر کردن آن بودند بزودی مفتوح خواهد شد.

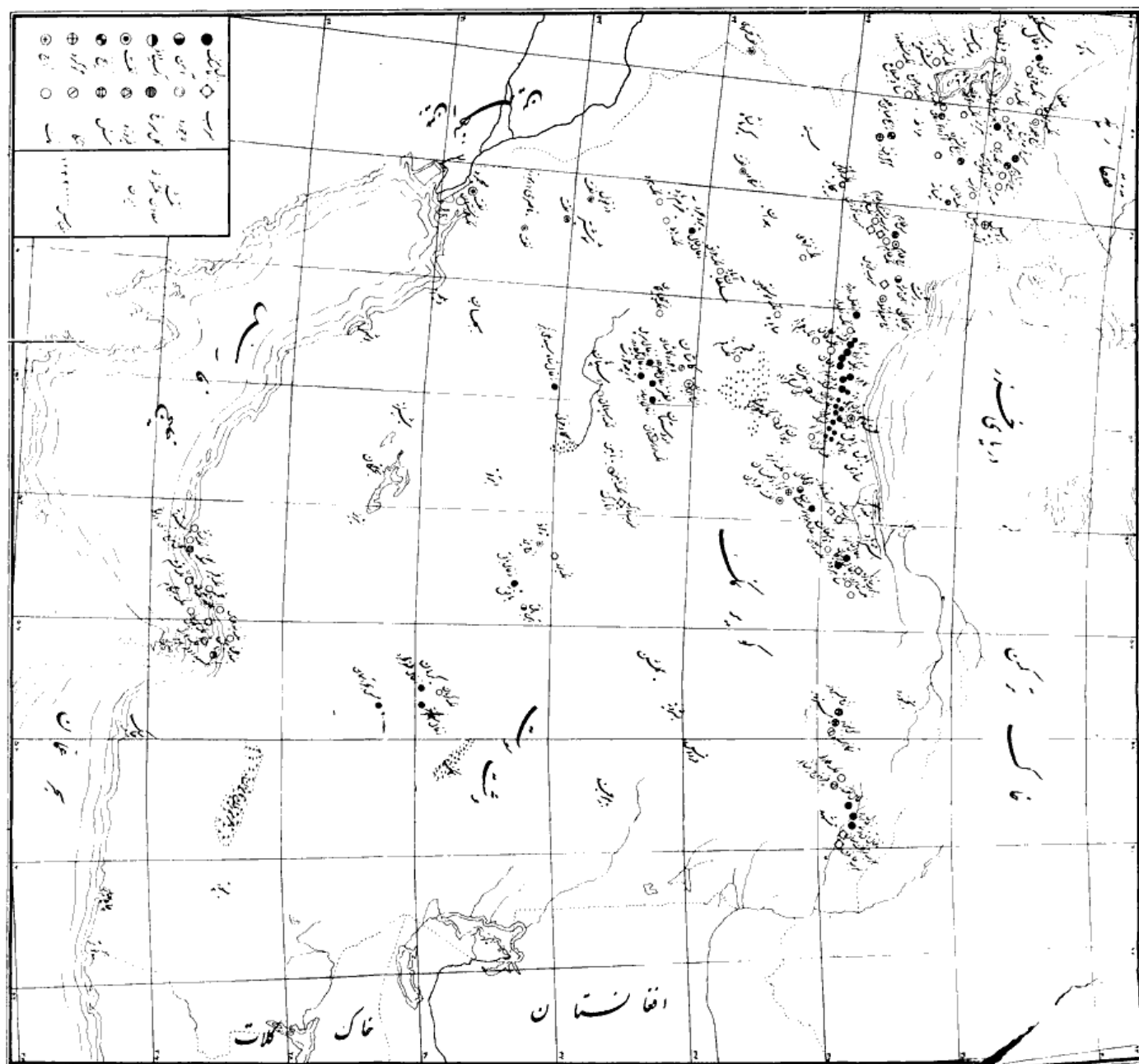
يك مساحت دو هزار هكتاري بتوسط رعایا كه هیچگونه ماشین زراعتی ندارند نتیجه مطلوبه چغندر كرج را نمیدهد.

برای این كه اقدام باین امر مقرون بصرفه و مبنای صحیح و مطمئنی قرار گیرد پیشنهادات ذیل مفید است :

از آنجائیکه امتحانات مجددی در اراضی وسیع تر لازم میباشد بدین جهت استخدام يك نفر متخصص زراعت چغندر پیشنهاد میشود تا در زمین هایی كه از طرف دولت ایران در تحت اختیار او گذارده میشود شروع بعملیات نماید .

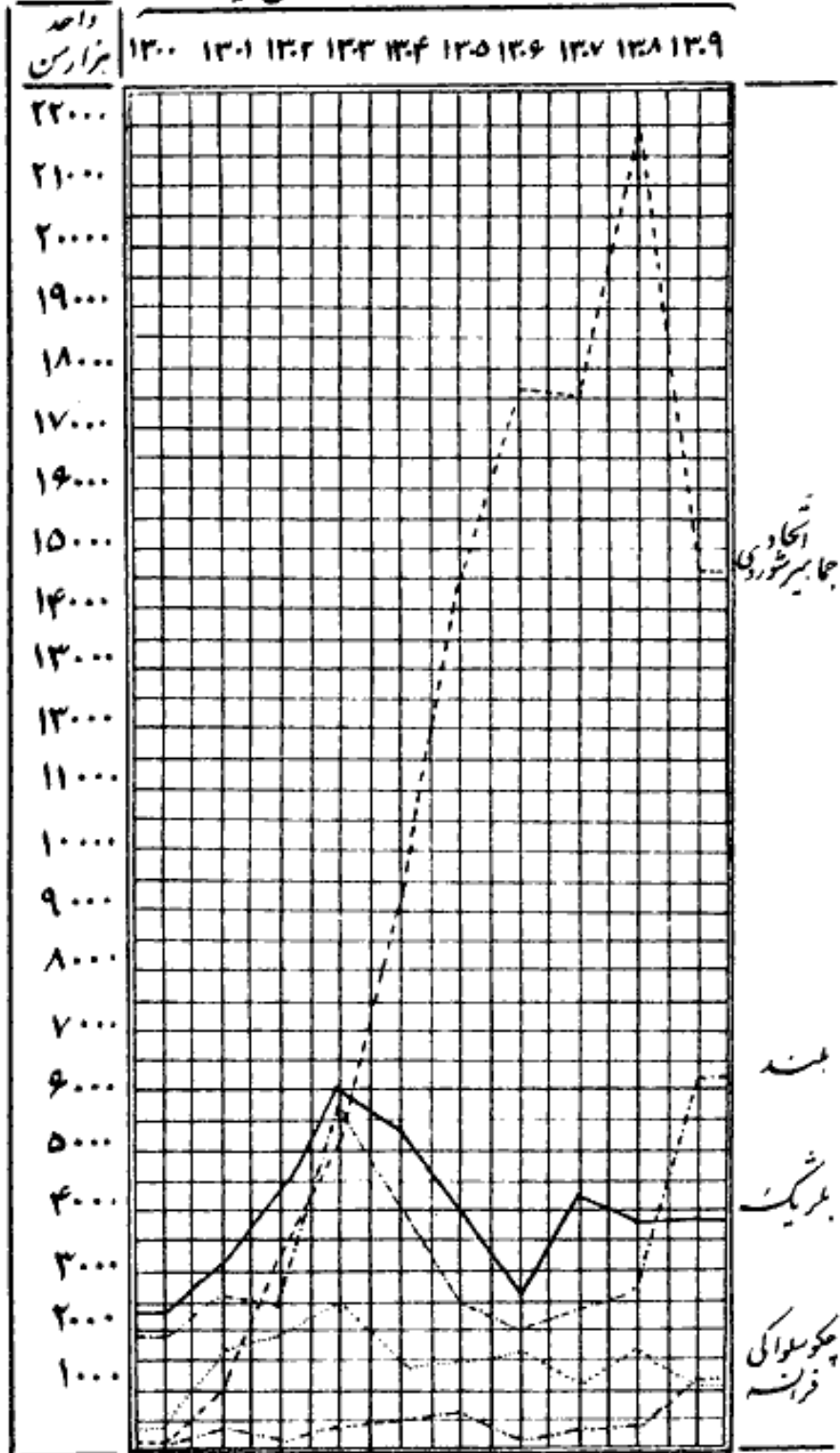
با وجودیکه اطراف كرج از حیث دارا بودن آب بمقدار کافی و نزدیکی بمعادن زغال سنگ و داشتن جاده های خوب برای تأسیس کارخانه قند بسیار مناسب است ولی بهتر آن كه در سایر نواحی هم امتحاناتی بعمل آید تا برای تأسیس کارخانه های دیگر قند سازی نیز اساس مطمئن پیدا گردد ، با صرفه وجه مختصری برای مسافرت متخصصین فوق الذکر در داخله مملکت دولت ایران میتواند کاملاً این نکته را درك نماید : كه تأسیس کارخانه قند سازی در این مملکت مقرون بصرفه هست یا نیست ، برای اینکه از این فرصت مهم كه برای پیشرفت مملکت ایران فراهم شده بفوریت استفاده شود توصیه میشود هر چه زودتر متخصصین فوق را استخدام تا در بهار ۱۹۲۹ در مزارعی كه باختیار آنها گذارده خواهد شد شروع بعملیات نمایند . متخصصین مزبور میتوانند بذر لازمه را همراه خود آورده وظایف ذیل را عهده دار شوند :

- ۱ - دادن دستور و نظارت كردن عملیات برای تهیه زمین در نواحی مختلفه بجهت زراعت چغندر كه در مزارع یکی دو هكتاری باید بتوسط رعایا عمل آید
- ۲ - نظارت در كشت و سایر عملیاتی كه بعد از كشت لازم است .
- ۳ - یاد داشت نمودن مقدار شهد چغندر در اراضی مختلفه و موقع تكامل آن كه بدین وسیله اطلاع بر بعضی تأثیرات جوی بدست آید و همین قضیه برای زراعت های بعد بسیار مفید خواهد بود .
- ۴ - از بین بردن امراض محتمل الوقوع و سبب آنها .

قذو شکر

واردات در مدت ده سال اخیر

ج. گونیه

— تعیین مقدار نقصان شهد چغندر هائیکه بطریق مختلفه پس از چیده شدن نگاهداری میشود تا بدین وسیله طریقه ای که از همه بیشتر مقرون بصرفه است بعد ها اتخاذ گردد.

۶ — تعیین مقدار آب لازم برای نمو چغندر.

۷ — تعیین وزن محصول چغندر در هر واحد زمین.

۸ — مطالعه در تأثیرات طرق مختلفه آبیاری.

۹ — تعیین مخارج لازمه برای بدست آوردن چغندر از قبیل مرز، عمه، مدت مصروفه و مقدار بذر.

۱۰ — تعیین مقدار آب رودخانه هائیکه باید از آنها مزارع چغندر را آبیاری نمود در ازمنه مختلفه، و نتیجه ای که از اجرای وظیفه اخیرالذکر متخصّصین بدست میآید این است که معلوم میگردد آیا آب رودخانه مکفی از برای آبیاری سایر محصولات فلاحتی خواهد بود یا اینکه بوسیله احداث سد ها و منابع دیگر قسمتهای وسیع حاصل خیز ایران را که تا بحال بعلت فقدان آب بمقدار کافی مورد استفاده کامل واقع نشده قابل استفاده نمود تا بدین طریق وضعیّت مالی رعایا را رضایت بخش کرد.

از راپورت فوق معلوم میشود که اساساً زراعت چغندر قند در ایران نتیجه رضایت بخشی خواهد داشت و اگر دولت در تعقیب این اقدام مقدماتی در جلب متخصّصین جدّیت نموده و شروع بکار کند نتایج حاصله از آن برای تأسیس کارخانه قند سازی زیاد و گذشته از توسعه این زراعت در نقاط مختلفه ایران ممکن است رشته بزرگی از صادرات را تشکیل دهد.

نتیجه تأسیس کارخانه قند سازی فعلاً این خواهد بود که نهیّه قند در داخله مملکت سبب میشود تقریباً بیست کروور تومان که برای خرید قند بخارجه میرود در خود مملکت باقی و از این حیث کمک مهمی بتمادل صادرات و واردات خواهد نمود. از جداول ذیل میتوان فهمید که در مدت ۱۳ سال چه مقدار قند از ممالک مختلفه بایران وارد و در مقابل چه مبلغ هنگفتی از این مملکت خارج گردیده است

واردات نقد بحسب وزن

اسامی عمالک	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	۱۴۰۶	۱۴۰۷	۱۴۰۸	۱۴۰۹
آلمان	—	—	—	۴	۱۱۲۰	۳۱۱۷	۳۸۴	۲۶۹۵	۱۱۴۵	۳۶۹	۲۱۹	۳۰۸	۱۴۹۴,۳۷
اطریش	—	—	—	۸۶	۲۳	—	—	۵۷	۶۳۹	۶۱۰	۱۲	—	—
بلژیک	۹۳	—	۱۳۲۵۴	۲۲۹۲۵	۳۰۷۳۴	۴۳۲۹۳	۶۰۴۲۲	۵۲۹۳۴	۴۰۳۳۵	۳۷۰۱۵	۴۲۲۴۱	۳۸۴۷۴	۳۸۸۱۱,۰۵
انگلیس	۸۶	۱۱۰	۴۸۳	۳۳۲	۶۴	۳۶	۸	۳۴	۲۰	۳۹	۹۰	۶۷	۳۰,۱۰
هندوستان	۱۴۱۴۴	۱۲۹۷۶	۹۴۳۱	۷۲۸۸	۴۵۹۳	۳۶۹۷	۱۹۶۳	۳۴۴	۹۷	۱۱۹	۹۵	۴۵	۳۲,۱۹
فرانسه	۲۷	—	۲۱	۳۶۵۷	۱۶۱۹۹	۱۸۳۴۱	۲۴۶۱۴	۱۳۶۳۳	۱۴۹۳۱	۱۵۷۴۱	۱۳۰۶۲	۱۶۳۰۷	۱۰۹۹۸,۶۱
ژاپون	۴۵۶	۳۲۸	۱	۸	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هلند	۱۸	—	۲۱	۳۵۹	۲۰۳۱	۱۳۶۳	۱۵۵۵	۲۶۷۵	۲۰۸	۷۰	۲۴۲	۴۳۱	۱۲۰۴,۸۴
ترکیه	۱۴	۵۸۷	۲۶	۷۸	۱۴۶	۴۴۴	۱۲۵	۱۶۳	۱	۲	—	—	۶۶۶,۴۶
چک و اسلواکی	—	—	—	—	۶۷	۴۸۰	۱۵۵۷	۲۵۴۱	۲۴۱۵	۶۶۱	۱۹۴۹	۳۵۰۱	۱۰۱۴۳,۹۲
روسیه	۶۱۰	۳۲	۷	۷۱۷	۶۷۶۵	۹۶۳۴	۲۵۴۳۵	۵۴۳۹۳	۱۰۵۹۶۰	۱۴۱۰۸۱	۱۳۹۸۷۸	۱۶۹۶۴۳	۱۱۴۲۰۴,۳۲
مصر	۸۱۰۷	۲۲۵۹۳	۲۱۵۹۲	۱۳۹۲۳	۶۰۷۸	۱۰۴۳۵	۴۳۷۹	۱۱۹	۱	—	—	—	—
امریکا	—	۹۸۳	۱۳	۱۶۶۳	۲۷	—	—	—	—	—	—	—	۲,۰۵
سایر عمالک	۲۰۶	۱۸۳	۱۳۸	۱۸۴	۴۶	—	۱	—	—	—	۱	۶	۵,۰۶
جمع	۲۴۶۶۱	۳۷۷۹۲	۴۳۹۸۷	۵۱۱۲۴	۶۷۸۹۲	۸۸۶۷۰	۱۲۰۴۳۳	۱۲۹۵۶۸	۱۶۷۷۵۲	۱۸۵۶۰۷	۱۹۶۷۸۹	۲۴۸۶۸۳	۱۳۷۴۸۲,۷۸
مزار قران	۳۵۱۰۷	۵۰۸۰۹	۶۰۴۹۶	۶۱۰۸۹	۶۲۳۲۸	۷۰۳۴۴	۸۸۴۸۷	۸۸۴۸۷	۸۶۱۴۴	۷۵۳۹۱	۷۸۰۲۹	۹۰۷۹۲	۷۴۹۷۰,۶۴۲

واردات نقد بحسب قیمت

سالهای عماله	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
آلمان	—	—	—	۳	۹۵۴	۲۷۲۵	۱۷۵	۱۳۰۱	۵۰۸	۹۹	۸۴	۱۳۱	۱۳۰۹
اطریش	—	—	—	۱۰۰	۲۲	—	—	۳۵	۱۹۳	۱۸۷	۳	—	—
بلژیک	۲۶۰	—	۱۶۳۰۳	۳۶۹۹۵	۲۶۵۱۵	۳۲۰۴۵	۳۸۵۶۰	۴۸۴۹۰	۱۷۹۸۲	۱۱۴۹۵	۱۵۹۰۱	۱۵۵۵۴	۱۴۸۷۸,۶۱۷
انگلین	۲۵۸	۱۰۱	۱۲۳۳	۲۹۲	۶۶	۷۲	۳	۱۰	۱۰	۲۱	۲۹	۲۸	۱۲,۴۰۰
هندوستان	۱۱۷۰	۱۰۹۶۷	۱۴۴۸۰	۷۹۴۳	۳۷۷۲	۲۴۴۷	۱۳۴۱	۱۸۶	۵۹	۵۸	۴۲	۲۰	۱۷,۵۹۶
فرانسه	۱۹	—	۴۵	۳۴۷۱	۱۷۸۵۶	۱۲۲۱۱	۱۶۶۴۳	۵۵۷۲	۵۸۴۰	۴۲۵۵	۲۸۷۱	۴۹۶۳	۲۳۱۶,۲۶۰
ژاپون	۶۸۳	۵۶۷	۱	۹	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هند	۱۱	—	۲۵	۵۹۷	۲۲۲۷	۱۱۶۱	۱۰۳۲	۱۴۶۲	۱۰۵	۳۷	۱۱۴	۱۹۵	۲۲۱,۷۲۷
ترکی	۶	۱۲۲۲	۴۷	۱۱۶	۱۸۵	۲۴۶	۱۲۹	۱۶۲	۱	۲	—	—	۵۰۸,۲۹۷
چک و سلواکی	—	—	—	—	۵۰	۴۷۴	۱۳۸۲	۱۳۷۸	۳۰۸۴	۳۱۴	۸۴۹	۱۵۷۶	۴۳۷,۴۰۱
جمهوری شوروی	۱۸۰۶	۸۲	۱۸	۹۰۳	۱۰۴۳۱	۱۱۴۰۷	۲۶۱۶۳	۴۷۲۷۹	۶۴۷۱۰	۵۸۵۲۳	۵۷۱۴۵	۶۸۲۱۴	۵۰۰,۶۳۰۷
مصر	۱۵۷۹۸	۲۵۴۸۶	۲۰۰۶۰	۱۷۱۹۸	۵۲۷۱	۷۵۹۶	۲۰۶۷	۶۸	۱	—	—	—	—
اسریکا	—	۲۱۶۱	۲۹	۲۱۶۲	۳۷	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر سالک	۹۶	۲۲۲	۲۵۴	۳۱۰	۳۷	—	۱	—	—	—	—	۱	۴,۴۴۱
جمع	۲۰۱۰۷	۵۰۸۰۹	۶۰۴۹۶	۶۱۰۸۹	۹۲۳۳۸	۷۰۳۳۴	۸۸۴۸۷	۸۶۱۴۴	۹۱۴۹۳	۷۵۳۹۱	۷۸۰۳۹	۹۰۷۹۲	۷۴۹۲,۶۱۷
خروار	۲۲۶۶۱	۲۷۷۹۲	۴۲۹۸۷	۵۱۱۲۴	۶۷۸۹۲	۸۸۶۷۰	۱۲۰۴۳۳	۱۲۹۵۶۸	۱۶۷۷۵۲	۱۸۵۶۰۷	۱۹۶۷۸۹	۲۲۸۶۸۳	۱۷۷۴۵,۲۸

درختهای میوه در غالب نواحی ایران درخت میوه دیده میشود، انواع و اقسام میوه های خوب نیز عمل میآید خصوصاً در اسپاهان، نواحی تهران و خراسان که انواع سیب، کلابی، هلو، زردآلو، انکوز، قیسی، پسته و فندق که در باغات مخصوص میکارند و غیر از مصرف داخلی مقدار مهمی بشکل خشکبار بخارج حمل میشود.

آب و هوای ایران طوری است که بهترین انواع میوه را میتوان در آن بعمل آورد و اگر در ترتیب غرس اشجار و نگاهداری آن مراقبت های لازمه بعمل آید در آتیّه رشته مهمی از تجارت این مملکت را تشکیل می دهد و نه فقط ممکن است از خود میوه جات که تازه و خشک آن صادر میشود بهره مند گردید، بلکه از پوست بعضی از آنها مانند پسته و انار و گردو که در صنایع بکار میرود میتوان استفاده زیاد کرد.

مو انواع مو در اغلب نقاط ایران عمل میآید، قسمتی برای شراب و قسمتی برای کشمش. غرس مو تا ارتفاع دوهزار متر و در بعضی نقاط بطور دیم و در دامنه ها نیز دیده میشود. در فارس، اسپاهان، همدان، آذربایجان، قزوین و تهران شراب های خوب تهیه میکنند. این رشته تجارت بدست ارامنه و یهودیها است. با وجودیکه در مملکت ناکستانهای مهم موجود میباشد مطابق احصائیه های گمرکی همه ساله معادل سیصد و پنجاه هزار تومان مشروبات خارجی وارد میشود و البته اگر در عمل آوردن مشروبات ایران دقت زیاد تری مبذول گردد علاوه بر آنکه مصرف داخلی را تأمین خواهد کرد مقدار مهمی هم ممکن است بخارج صادر نمود.

درخت خرما این درخت در نقاط گرمی که آب داشته باشد رشد نموده محصول زیاد میدهد و نواحی مختلفه ایران که دارای محصول خرما است احصائیه آن از قرار ذیل میباشد:

محل	عده نخل	محصول (من)	قیمت (تومان)
خوزستان (آبادان، محمره و سواحل کارون)	۵۲۳۱۰۰۰	۱۸۰۷۳۸۰۸۰۰	۱۰۱۷۷۰۴۲۵
هویزه	۳۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۸۰۰۰۰۰	۶۷۵۰۰۰۰
فلاحیه	۴۰۰۰۰۰۰	۱۴۰۴۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰
شوشتر	۱۰۴۹۰	—	۲۰۰۴۰
فارس (کازرون)	۶۳۵۴	۱۱۰۶۷۸	۴۰۴۴۵
دشتی و دشتستان	۸۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰	۴۲۰۰۰۰
فسا و داراب	۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
جهرم	۵۷۰۷۴۲	۶۶۴۰۸۹۰	۶۶۰۴۸۹
بهبهان	۱۵۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰	۹۶۰۰۰۰
عباسی و میناب	۱۰۸۰۰۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۸۰۰۰۰۰۰
خراسان طبرس (گلشن) و اطراف آن	۵۰۵۰۰	۲۷۵۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰
کرمان و بلوچستان (خیمن)	۲۲۰۰۰۰۰	۲۸۵۰۰۰۰	۲۴۰۶۵۰
بم	۸۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
جیرفت	۳۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰۰۰	۴۱۰۰۰۰۰
رودبار	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۴۰۰۰۰۰۰
ارزویه	۱۳۰۰۰۰	۳۲۵۰۰۰۰	۱۶۲۰۵۰۰
جمع کل	۱۳۰۰۸۶۰۴۸۷	۶۳۰۴۲۵۰۳۶۸	۶۵۰۵۴۹۰۴۹۰

در هر جریب هزار ذرعی چهل درخت خرما کاشته میشود. مقدار محصول هر جریب ۱۶۳ من است که قیمت آن ۱۶۸ قران و مقدار زیادی خرما در محل بمصرف میرسد یا شیرۀ آنرا گرفته بخارج حمل مینمایند. مقدار صادرات خرما در سنه ۱۳۰۷ معادل ۴۵۰۴۲۷،۰۴۱ من بوده که قیمت آن بالغ بر ۳۷۹،۰۳۷۹ و ۱۰،۴۹۰ قران و در ۱۳۰۹ (۹،۱۵۳،۳۴۶) من که قیمت آن ۸،۷۷۶،۴۶۲ قران بوده است.

فیتوفند. در ایالات ساحلی بحر خزر وجود دارد، مخصوصاً در کیلان یادر شیب های پست البرز یعنی دره سفید رود در راه قزوین و رشت اشجار رشید و رومندی که خیلی قدیمی میباشد مشاهده میشود. حدّ اعلاّی ارتفاع درخت زیتون ۲۵ الی ۳۰ متر و بهترین نقطه ای که در ایران برای عمل آوردن آن استعداد دارد رودبار کیلان است که هوای خشک و گرم دارد. ازدیاد آن بوسیله نخم، پیوند، نلمه، یاریشه ممکن و در سال سه مرتبه بدرخت مزبور آب میدهند: یکمرتبه در بهار یعنی هنگام گل دادن درخت چه اگر در این موقع بدرخت زیتون آب نرسد میوه آن خشک شده از بین میرود، مرتبه دوم در تابستان و دفعه سوم در پاییز میباشد. معمولاً یکسال محصول آن زیاد و یکسال کم ولی اگر همه ساله آنرا هرس نمایند مقدار میوه سالیانه یکسان خواهد بود. روی هم رفته میزان محصول هر درخت در صورتیکه خوب باشد دو الی شش من و اگر درخت مسن باشد محصول آن به بیست الی بیست و دو من میرسد.

میوه زیتون بر دو قسم است: سبز و سیاه. سبز آن برای خوردن و از میوه سیاه روغن میکینند. موقع رسیدن آن آخر پاییز و تقریباً عده درخت زیتون رودبار ۲۵۰۰۰ اصله و محصول آن سه خمس متعلق به مالک و دو خمس متعلق بر عیّت است. محصول زیتون کلیه در ایران زیاد نیست و روغن آن در خود مملکت بتوسط آرامنه و روسهائیکه در بندر پهلوی و رشت سکونت دارند مصرف میشود و بواسطه طریقه ناقصی که آنرا عمل میاورند چندان خوب نیست، زیتون را در سرکه یا نمک نگاه میدارند و برای خوراک استعمال مینمایند، علت کم اعتنائی اهالی نسبت باز دیاد و توجه درخت مزبور آنستکه مصرف آن در داخله مملکت بی اندازه محدود در صورتیکه بزراعت آن ممکن است بیش از اینها توسعه داد.

مرگبات این محصول بطور کلی در نواحی گرمسیر و مرطوب عمل میآید مخصوصاً در سواحل بحر خزر و در بعضی نقاط جنوب و قسمت عمده آن که بخارجه حمل میشود از شمال است. سابقاً در کیلان و مازندران مرگبات زیاد بوده ولی بتدریج بواسطه سرما و آمدن برفهای متوالی رو به نقصان گذارده و در صفحات

جنوبی بحر خزر اراضی کوهپایه را که بادگیر نیست و ضمناً وجک زلزله عیب باشد برای زراعت درخت مرگبات انتخاب مینمایند، طریقه کاشتن آن با بوسيلة تخم و یا بواسطه نهال ریشه دار است، در سال سوم درخت مرگبات را برای خویج چنین و طول عمر پیوند میزنند، کلیه پیوند های مختلفه در ساقه نارنج از سایر انواع درختهای مرگبات بیشتر و برای حمل به نواحی دوردست معمولاً مرگبات را زووتر می چینند.

مقدار محصول مرگبات بواسطه تنوعی که دارد متفاوت و ممکن است هر درختی از ۳۰ تا ۷۰۰۰ عدد بار بدهد مثلاً:

بادرنک	۳۰	الی	۵۰	عدد
نارنج	۴۰۰	،	۵۰۰	،
پرتقال	۳۰۰	،	۵۰۰	،
توسبز	۲۰۰	،	۲۵۰	،
لیموترش	۵۰۰۰	،	۶۰۰۰	،

حتی بار درختهای لیموترش و نارنگی و نارنج به ۲۰۰۰۰ عدد هم رسیده است. انواع مرگبات عبارت است از: نارنج، پرتقال، نارنگی، لیموی شیرین، عباسی، لیموی ترش، پائاوی، بادرنگ، نافه. در فارس لیموی ترش معطری وجود دارد که کوچکتر از لیموی ترش کیلان و مازندران و اخیراً پیوند آنرا با ایالات مزبوره برده اند ولی پوست آن به نازکی پوست لیموی شیراز نمیشود.

قیمت مرگبات بر حسب فصول و صبور آن بخارجیه متفاوت ولی قیمة متوسط آن بقرار ذیل است:

پرتقال	۱۰۰۰	عدد	۸۰	قران
نارنج	،	،	۲۰	،
نارنگی	،	،	۷۰	،
لیموی شیرین	،	،	۷۰	،
لیموی ترش	،	،	۶۰	،

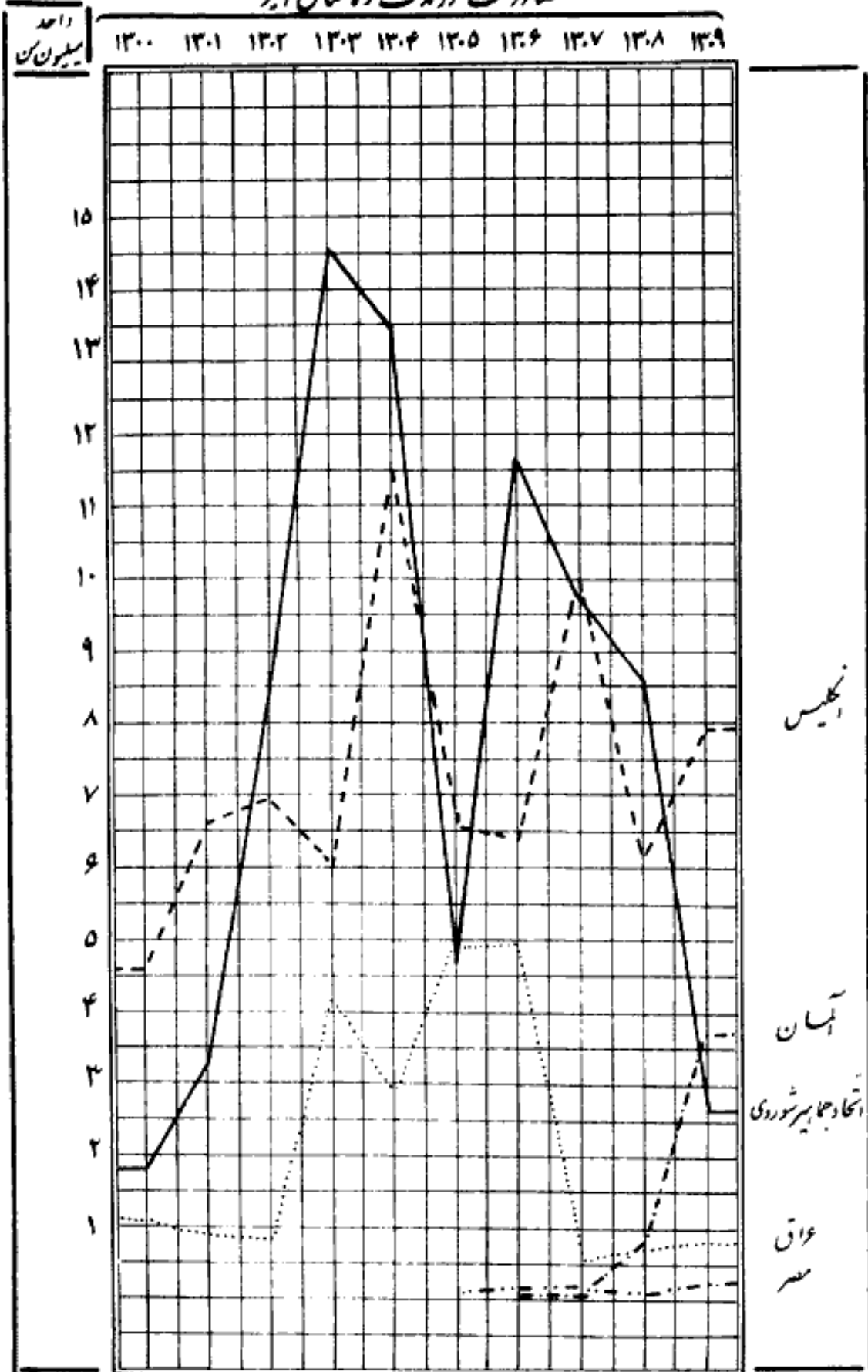
مطابق احصائیه گمرکی در سال ۱۳۰۷ صادرات مرکبات ایران بخاک روسیه ۸۳۱,۰۸۴ من که قیمت آن ۳۳,۰۸۹۳,۰۱۰ قران و دوسنه ۱۳۰۹ (۱۹۴,۵۴۸) من که قیمت آن معادل با ۸۱۳,۱۳۴ قران بوده است. مقدار جزئی هم بمراق و جاهای دیگر حمل شده که قابل ذکر نیست.

خشکبار بدون احتراق میتوان گفت که اختصاصات طبیعی اغلب میوه جات ایران بقدری مساعد است که خشکبار حاصله از آن میتواند اعلی ترین خشکبار باشد و قسمتی از خشکبار ایران که عمل آوردن آن تا اندازه ای محتاج برحمت زیاد نیست از قبیل بسته و بادام دامغان و گردوی دماوند بواسطه مرغوبیت در شمار بهترین خشکبار دنیا محسوب میشود ولی قسمتی دیگر از قبیل خشکبار حاصله از انگور و زرد آلو مستغنی از اصلاح نمیشد، در صورتیکه اگر در این قسمت هم توجهی بنمایند میتوان خشکبار نمره اول دنیا را عمل آورد. تنها نقصی که در خشکبار ایران دیده میشود عدم توجه در طرز عمل آوردن و حفظ نظافت و خشکانیدن آن است و بهیچ وجه مربوط به جنس و مرغوبی خود میوه نیست. بیکانه مملکتی که مصرف کنندۀ عمده فیسی و برکه و سبزه و کشمش بیدانه و عسکری ایران است روسیه میباشد که سابقاً چندان اهمیتی به مرغوبی آن نمیداده ولی از سنه ۱۹۲۲ باین طرف در بازارهای روسیه دقت بیشتری در خشکبار ایران میشود.

شکی نیست که مرغوبیت جنس موجب ازدیاد مصرف آن میشود و بالطبع باعث تکثیر صدور آنرا فراهم میآورد، مثلاً زرد آلوی خشک خراسان در روسیه رواج سابق را ندارد، پس لازم است برای تکثیر صدور خشکبار و پیدایش بازارهای مهم تجارتنی مانند سایر ممالکی که صادر کنندۀ خشکبار هستند در ایران نیز اصلاحاتی در طرز خشک نمودن میوه جات عمل آید و اصلاحات مزبوره از قرار ذیل است:

اولاً اصلاح نژاد اشجار میوه.

یوه جات تازه دښتک ازهر قسلی
صادرات در مدت ده سال اخیر

ثانیاً طرز خشک کردن میوه که باید جنس پیش‌درس و دیررس آن چوب و مخلوط با میوه های لك دار و معیوب نباشد .

ثالثاً ترتیب عدل بندی و چیندن دو بقوطی های مخصوص .

رابعاً مراعات ترتیبات مخصوصه راجع بهر يك از میوه جات .

بهترین طرزی که برای خشکانیدن میوه جات ممکن است در ایران اتخاذ شود ترتیبی است که در کالیفرنیا معمول میدانند . اخیراً در تبریز کارخانه ای برای تهیه خشکبار تأسیس گردیده و اندك بهبودی در ترتیب خشکانیدن میوه صفحات آذربایجان حاصل شده ولی اقدام مزبور لازم است در تمام نقاط میوه دار ایران تعمیم یابد . صورت مفصل اقسام جداگانه خشکبار که از ایران در سال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ بخارجه حمل شده از این قرار است :

اسم خشکبار	وزن بحسب من	قیمت بحسب قران
۱ - خرما	۱۵۳۸۵۰۰۰	۱۶۸۳۴۰۰۰
۲ - سبزه	۹۳۶۹۰۰۰	۳۵۹۲۲۰۰۰
۳ - زرد آلوی خشک	۱۴۲۹۰۰۰	۶۱۵۵۰۰۰
۴ - بادام	۱۱۳۹۰۰۰	۱۱۶۲۵۰۰۰
۵ - گردو	۳۳۵۰۰۰	۱۲۰۷۰۰۰
۶ - پسته	۱۱۴۰۰۰	۱۲۳۴۰۰۰
۷ - آلبالوی خشک و غیره	۱۸۶۱۰۰۰	۴۶۴۶۰۰۰

از مقایسه اقلام فوق مشهود میشود که میزان صادرات خشکبار ایران دائماً در تزايد بوده و صادرات آن در ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ نسبت به صادرات ۱۹۰۵ و ۱۹۰۶ در مقابل گردیده و بازده الی ۱۷ درصد کلیه صادرات مملکتی را تشکیل میداده و اگر میزان صادرات خشکبار با میزان صادرات سایر محصولات زراعتی ایران که ذیلاً درج میگردد مقایسه شود اهمیت خشکبار این مملکت روشن تر خواهد شد :

صادرات سال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶

نام محصول	قیمت بحسب قران
خشکبار	۷۳'۶۲۳'۰۰۰
ترياك	۲۰'۴۳۰'۰۰۰
پنبه	۶۱'۹۶۰'۰۰۰
برنج	۴۳'۲۳۰'۰۰۰
ساير محصولات زراعتی	۱۰'۹۱۰'۰۰۰
جمع	۲۶۴'۱۵۳'۰۰۰

اقلام فوق معلوم میدارد که سی درصد کلیه صادرات محصولات زراعتی ایران خشکبار بوده و قسمت عمده آن چه در سابق و چه در حال حاضر بروسیتیه میرفته و از ممالك ديگر که خریدار و مصرف کنندۀ خشکبار ایران میباشد اول مملکت هندوستان و بعد از آن بين النهرين و عمان است.

صورت صادرات خشکبار ایران بممالك خارجۀ در سال ۱۹۲۵ و ۱۹۲۶ ازقرار ذیل است :

اسامی خنکبار	میزان کل صادرات خنکبار	روسیه	صدی	هندوستان	صدی	بین النهرین	صدی	عمان	صدی
اکور	۳۵۹۲۲۰۰۰	۳۵۲۷۷۰۰۰	۹۸٫۲	۴۹۲۰۰۰	۱٫۴	۹۲۰۰۰	—	۴۲۰۰۰	—
زردآلو	۶۱۵۵۰۰۰	۶۰۹۹۰۰۰	۹۹٫۱	—	—	۵۵۰۰۰	—	—	—
گردو	۱۲۰۷۰۰۰	۱۰۴۴۰۰۰	۸۶٫۵	۵۰۰۰	—	۱۳۲۰۰۰	۱۰	۲۵۰۰۰	۲٫۱
بادام	۱۱۶۲۵۰۰۰	۲۹۳۸۰۰۰	۲۴٫۸	۴۹۲۶۰۰۰	۴٫۳	۴۰۰۰۰۰	۳٫۴۴	۲۱۰۰۰	—
پسته	۱۲۳۴۰۰۰	۳۷۹۰۰۰	۳۰٫۷	۷۴۱۰۰۰	۵۹٫۲	۹۴۰۰۰	۷٫۶	۱۰۰۰	۱۰
خرما	۱۶۸۳۴۰۰۰	۱۸۱۷۰۰۰	۱۰٫۸	۹۶۸۸۰۰۰	۵۷٫۶	۲۲۳۱۰۰۰	۱۳٫۲	۲۳۳۴۰۰۰	۱۳٫۹
سایر خنکبار	۴۶۴۶۰۰۰	۳۵۵۴۰۰۰	۷۶٫۵	۱۵۸۰۰۰	۳٫۴	۵۴۱۰۰۰	۱۱٫۶	۱۵۰۰۰۰	۳٫۴
جمع	۷۷۶۲۳۰۰۰	۵۲۱۰۸۰۰۰	۶۷٫۱	۱۵۹۹۵۰۰۰	۲۰٫۶	۳۵۴۵۰۰۰	۴٫۶۶	۲۵۸۲۰۰۰	۳٫۳

انچه از جدول فوق معلوم میشود آنستکه مقدار ۹۸ و ۹۹ درصد خشکبار انگور و زرد آلو و $\frac{۱}{۲}$ ۸۶ کردو و ۳۳ بادام و ۳۰ درصد پسته ایران در روسیه مصرف میشود و قسمت عمده صادرات بادام و پسته و خرما به هندوستان و باقی خشکبار بممالك دیگر حمل میگردد و روی هم رفته دولت خشکبار صادره از ایران بروسیه و يك خمس آن به هندوستان و بقيه آن که دوازده درصد میباشد بساير ممالك و از آن جمله بارو با برده میشود .

میزان خشکبار ایران که بر طبق اطلاعات گمرکی در مدت بیست سال (۱۹۰۵-۱۹۰۶) (۱۹۲۵-۱۹۲۶) از ایران بخارج صادر گردیده بقرار ذیل است :

سال	خشکبار انکور		خرما		گردو پسته و بادام		زرد آلو و غیره		جمع	
	من	قران	من	قران	من	قران	من	قران	من	قران
۱۹۰۵-۱۹۰۶	۲۳۱۱۰۰۰	۴۸۷۲۰۰۰	۲۳۶۳۰۰۰	۱۶۶۶۴۰۰۰	۷۸۳۰۰۰	۲۹۰۸۰۰۰	۹۱۵۳۰۰۰	۲۴۴۳۰۰۰۰	۱۴۶۱۰۰۰۰	۳۴۶۷۵۰۰۰
۱۹۱۰-۱۹۱۱	۱۲۴۹۸۰۰۰	۱۹۷۱۹۰۰۰	۳۲۴۵۰۰۰	۳۷۷۲۰۰۰	۱۹۲۰۰۰۰	۱۶۰۵۹۰۰۰	۵۳۸۶۰۰۰	۱۲۷۵۹۰۰۰	۲۳۰۴۹۰۰۰	۶۲۱۲۹۰۰۰
۱۹۱۲-۱۹۱۴	۱۰۳۶۰۰۰۰	۳۰۳۴۴۲۰۰۰	۲۴۶۰۰۰۰	۲۸۰۵۰۰۰	۲۴۴۲۰۰۰	۲۷۱۸۴۰۰۰	۴۵۹۴۰۰۰	۹۷۳۷۰۰۰	۱۹۸۵۱۰۰۰	۷۰۰۶۸۰۰۰
۱۹۲۰-۱۹۲۱	۵۷۵۰۰۰	۱۵۸۴۰۰۰	۵۹۵۸۰۰۰	۶۱۸۶۰۰۰	۶۵۱۰۰۰	۵۴۱۰۰۰	۵۱۴۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰	۷۶۶۸۰۰۰	۱۴۶۱۰۰۰۰
۱۹۲۵-۱۹۲۶	۹۳۶۹۰۰۰	۳۵۹۲۲۰۰۰	۱۵۳۸۶۰۰۰	۱۶۸۴۴۰۰۰	۱۵۸۸۰۰۰	۱۴۰۶۱۰۰۰	۳۲۹۰۰۰۰	۱۰۸۰۱۰۰۰	۲۹۶۶۳۰۰۰	۷۷۶۲۳۰۰۰

صادرات خشکبار ایران بنا بر اهمیت وزن و قیمت آن که بممالک مختلفه درمَدَن
 ۱۳ سال از سنه ۱۲۹۷ تا ۱۳۰۹ شمسی حمل شده مطابق جداول ذیل است :

صادرات خشکبار ایران بحسب وزن

۱۳۰۹	۱۳۰۸	۱۳۰۷	۱۳۰۶	۱۳۰۵	۱۳۰۴	۱۳۰۳	۱۳۰۲	۱۳۰۱	۱۳۰۰	۱۲۹۹	۱۲۹۸	۱۲۹۷	اسامی ممالک
خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	خروار	
۳۳,۴۴	۴۱	۸	۱۳	۳۶	۱۶	۱۱	۴	۱۱۴	۱۳۳۸	۶۸	۱۳۲	۴۳	افغانستان
۳۷۱۲۹,۷۰	۷۷۰۰	۶۹۱	۳۴۲	۱۰	۱۵۶	۵۲	۶۱	۲	—	—	—	—	آلمان
۲۵۰۰,۵۲	۶۳۲	۹۸۳	۱۲۸۸	۶۴۰	۷	۳	—	۸	—	—	—	—	مصر
۵۹۶۸,۴۲	۱۱۱۹۴	۱۴۴۸۶	۴۹۰۳	۱۰۱۵۸	۷۹۱۳	۴۱۸۴	۲۳۸۰	۸۰۸۲	۵۰۷۹	۸۲۷۱	۴۷۱	۷۳	انگلیس و نوابع
۷۴۷۷,۱۶	۵۰۳۴۴	۸۶۶۹۲	۵۹۵۲۵	۵۶۰۳۶	۱۰۶۸۴۹	۵۵۹۷۲	۶۷۳۶۹	۵۸۴۷۱	۴۰۸۹۳	۴۰۵۶۹	۲۹۷۶۲	۱۶۲۷۸	هندوستان
۴۵۸,۷۶	۶۰	۵۹۳	۳۳۴	۱۷	۱۳	۱۲۰	۹۵	۱۷۱	۲۲	۲۰	—	—	امریکا
۱۳۸۴,۷۸	۳۴۴	۲۹۱	۲	۹۹	۲۲۵	—	—	۸	—	۱	—	—	فرانسه
۵۵۷۳,۹۸	۶۵۷۲	۵۰۴۲	۴۹۷۹۱	۴۸۳۰۹	۷۸۳۶۹	۴۱۶۵۲	۸۰۹۳	۸۵۹۸	۱۱۰۶۲	۱۰۰۰۰	—	—	عراق
۵۸,۵۵	۱۴	۲۷۴	۱۳۴۲	۲۸	۶۸	۳۱۵	۱۴۵	۴۸۴	۷	۱	۵	۱	سقط
۱۴۶۰۰,۵۱	۲۰۵۶۹	۹۴۴۷	۱۱۶۸۰	۱۲۴۰۵	۲۴۹۰۲	۲۲۲۶۵	۱۲۲۷۳	۲۴۷۶۷	۳۱۶۳۶	۱۳۳۵۲	۲۴۰۲۴	۸۸۷۸	عمان
۱۲۸۲,۰۱	۹۳۳۸	۳۳۷۵	۱۴۹۳	۱۴۴۶	۷۲۵	۲۵۱۳	۲۶۶	۱۶۵۵	۵۰۴	۱۶۴	۷۳۳۰	۱۷۸۸	ترکیه
۶۲۴۴۱,۰۴	۸۷۴۱۷	۹۷۵۵۷	۱۱۷۷۴۶	۴۶۵۹۷	۱۳۵۱۲۲	۱۴۵۹۱۷	۸۴۴۵۳	۳۴۱۶۴	۱۷۹۷۴	۴۸۴۷	۵۳۷۰۸	۴۰۹۷۱	جاهلیه شوروی
۱۶۵۴۴,۴۰	۱۲۲۹۱	۱۴۲۰۰	۳۵۸	۷۲۹	۱۶۹۲	—	—	۱	۴	—	—	—	سایو مالک
۲۲۱۷۴۶,۱۸	۲۰۳۴۴۲	۲۳۳۶۳۹	۲۴۸۸۱۷	۱۷۶۵۱۰	۳۰۶۰۵۸	۲۷۳۰۰۵	۱۷۵۲۳۹	۱۳۶۵۳۵	۱۰۸۵۰	۷۷۲۹۳	۱۲۵۴۴۹	۶۸۰۳۲	جمع
۵۲۱۹۵,۴۱۷	۴۶۰۶۷	۴۹۶۱۲	۴۸۳۰۵	۳۲۰۲۰	۷۹۲۹۴	۶۸۷۸۱	۳۸۹۴۸	۳۳۶۳۹	۲۶۸۲۳	۱۴۶۵۵	۲۹۹۳۹	۲۱۷۹۵	خارج ایران

صادرات خشکبار ایران بحسب قیمت

سال	۱۳۰۹	۱۳۰۸	۱۳۰۷	۱۳۰۶	۱۳۰۵	۱۳۰۴	۱۳۰۳	۱۳۰۲	۱۳۰۱	۱۳۰۰	۱۲۹۹	۱۲۹۸	۱۲۹۷	اسامی عمالک
افغانستان	۵,۷۳۴	۱۸	۳	۷	۱۱	۸	۵	۱	۲۸	۴۴۳	۲۷	۷۱	۲۰	افغانستان
آلمان	۱۵۱,۰۷,۲۱۲	۲۹۲۰	۷۵۹	۶۷	۷	۱۸۵	۵۷	۶۶	۱	—	—	—	—	آلمان
مصر	۱۹۳,۸۳۶	۶۳	۹۹	۱۰۳	۸۳	۸	—	—	۱۱	—	—	—	—	مصر
انگلیند و نواح	۱۰۸۲,۹۷۵	۱۹۱۹	۱۹۸۲	۵۵۸	۱۴۷۷	۲۴۰۱	۳۵۸۶	۷۱۹	۲۱۹۵	۸۵۹	۹۴۰	۱,۶۲	۲۱	انگلیند و نواح
هندوستان	۱۳۲۶,۷۴۳	۱۰۸۵۹	۱۴۳۷۵	۱۱۲۲۱	۹۲۵۱	۱۵۹۹۶	۱۰۰,۷۵۹	۱۱۷۱۲	۱۴۸۱۲	۱۰۰,۵۶۹	۷۳۰۴	۷۵۴۳	۳۲۶۵	هندوستان
امریکا	۲۷۶,۳۹۱	۹۲	۷۷۸	۳۳۹	۹	۱۶	۱۳۲	۱۵۸	۱۴۴	۲۶	۵	—	—	امریکا
فرانسه	۸۷۲,۸۱۰	۱۷۸	۳۵۲	—	۲۷	۴۴	—	—	۸	—	۱	—	—	فرانسه
عراق	۲۴۰,۹۰۲۵	۲۲۸۶	۲۴۹۲	۴۳۰	۶۵۸۱	۳۵۴۸	۶۹۲۴	۲۴۱۰	۴۱۳۰	۵۶۹۸	۳۴۴۲	—	—	عراق
مبیط	۵,۱۵۰	۲	۲۵	۸۹	۶	۱۱	۲۴	۲۴	۵۸	۲	۱	۲	—	مبیط
عمان	۱۳۷۹,۸۵۶	۲۱۰۱	۸۱۹	۱۱۸۱	۱۳۵۵	۲۶۱۸	۲۳۳۳	۱۴۶۱	۲۶۱۲	۳۴۸۰	۱۵۰۲	۲۶۴۹	۹۶۹	عمان
ترکیه	۱۰۴۰,۲۶۲	۵۹۸۵	۴۷۳۱	۴۰۴	۶۷۵	۴۷۴	۲۰۶۱	۱۴۰	۱۰۰۱۴	۳۳۲	۷۵	۲۳۸۹	۴۵۷	ترکیه
جامهیر شوروی	۱۴۴۳۸,۲۲۶	۱۸۲۶۹	۲۲۰۹۸	۲۹۹۶۵	۱۳۵۱۲	۵۳۷۴۰	۴۳۹۰۷	۲۲۲۵۷	۸۶۲۶	۵۴۰۲	۱۳۵۸	۱۷۱۳۳	۱۷۰۶۱	جامهیر شوروی
سایر سالک	۱۹۲۳,۱۹۹	۱۳۷۵	۱۰۹۹	۵۱	۱۲۶	۲۵۵	۳	—	—	۲	—	—	۱	سایر سالک
جمع	۵۲۱۹۵,۴۹۷	۴۶۰,۶۷	۴۹۶,۱۲	۴۸۳۰۵	۳۲۰,۲۰	۷۹۲۹۴	۶۸۷۸۱	۳۸۹۴۸	۳۳۶,۳۹	۲۶۸۷۳	۱۴۶۵۵	۲۹۹۳۹	۲۱۷۹۴	جمع
شورال	۱۲۱۷۲,۱۸	۱۰۳۴۲۲	۲۳۳۶,۳۹	۲۴۹۹۱۷	۱۷۶۵۱۲	۳۰۶۰۰۵۸	۳۷۳۰۰۰۵	۱۷۵۵۳۳۹	۱۳۶۵۳۵	۱۰۸۵۲۰	۷۷۲۹۳	۱۳۵۴۲	۶۸۰۳۲	شورال

نباتات صنعتی

توتون (نی کوتیانانوبا کوم)^(۱) زراعت تنباکو و توتون مدتهاست که در ایران متداول و یکی برای قلیان و دیگری برای چپق استعمال میشود. توتون سیکار در قرن اخیر از اروپا و آمریکا بایران آمده و زراعت آن در غالب نقاط ایران بطرزهای مختلفه معمول و در بعضی نقاط بطور تناوب پس از برداشت محصول برنج یا خشخاش کاشته میشود. پرورش آن هوای معتدل لازم دارد که زیاده گرم و خشک نباشد. در زمینهای شنی و رُسی با آهکی و رُسی کشت آن خوب میشود. توتون چپق در اشنو، سلوانه، جرمی لاهیجان، ساوجبلاغ، مکری، سفندج، کرمانشاهان، سقز و بانه، همدان، دهنخوارقان، نهاوند و تویسرکان عمل میآید. تنباکو از فارس، کاشان، اسپاهان، خراسان، کرمان، گلپایگان و خونسار، ملایر، تویسرکان، نهاوند و سمنان بدست میآید.

توتون سیکار در کیلان و آذربایجان کاشته میشود.

نواحی مختلفه ایران برای زراعت اقسام توتون استعداد دارد و با اینکه مقداری تنباکو و توتون سیکار و چپق بخاک ترکیه و مصر صادر میشود ولی بیشتر مصرف آن در داخله مملکت و اگر در توسعه این زراعت دقت و سعی شود درآینده ممکن است قسمت مهمی از صادرات ایران را تشکیل دهد.

تا سنه ۱۳۰۷ تجارت توتون ایران در داخله و صدور آن بخارج آزاد بود، اما از آذرماه ۱۳۰۷ بموجب قانون مصوبه مجلس شورای ملی وارد و صادر کردن و خرید و فروش و تهیه و نگاهداری و حمل و نقل اجناس دخانیه و انواع کاغذ سیکار در کلیه مملکت منحصر بدولت گردیده است.

محصول ایران از حیث مواد دخانیه مطابق صورت ذیل میباشد:

محل	توتون سیکار	توتون چپق	تنباکو
خراسان	- من	- من	۲۱۹۶۱ من
آذربایجان	۵۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰	-

(۱) - *Nicotiana Tobacum*

محل	توتون سیکار	توتون چپق	تنباکو
کیلان	۱,۰۰۰,۰۰۰ من	— من	— من
فارس	—	—	۳۰۰,۰۰۰
کرمانشاهان	—	۱۰۰,۰۰۰	—
کرمان	—	۱,۶۱۷	۴,۲۵۶
مازندران	—	۵۹,۳۸۴	—
همدان	—	۶۷۵,۰۰۰	—
کلپایگان و خونسار	—	—	۱۱۳,۱۳۹
اسپاهان	—	—	۲۰۶,۶۰۹
ملایر و تویسرکان	—	—	۴۰,۰۰۰
سمنان	—	—	۳۰,۰۰۰
نهایند	—	۲۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰
تهران	—	۴۳۸	—

متأسفانه باینکه ایران از حیث زراعت توتون میتواند اهمیت خاصی حاصل نماید معیناً بین صادرات توتون داخله و واردات توتون خارجه تفاوت کلمی حاصل و بموجب احصائیه کمرکی ۱۳۰۷ صادرات توتون سیکار در سنه ۱۳۰۶ ۱,۹۴۸,۰۰۰ قران و در سنه ۱۳۰۵ (۲,۸۲۲,۰۰۰) قران و واردات آن در سنه ۱۳۰۶ (۲,۲۴۸,۰۰۰) و در سنه ۱۳۰۵ (۲,۲۵۰,۰۰۰) قران بوده ولی در سنه ۱۳۰۷ صادرات بر واردات فزونی داشته و واردات ۱۳۰۷ (۱,۱۳۲,۰۰۰) و صادرات ۲,۶۲۳,۰۰۰ قران بوده است.

از جداول ذیل میتوان مقدار کلیه تنباکو و توتون ایران را که در مدت ۲۷ سال یعنی از سنه ۱۲۸۲ تا ۱۳۰۹ بحسب وزن و قیمت بمالک مختلفه صادر شده است استنباط نمود.

صادرات توتون و تنباکو بحسب وزن

۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	اسامی ممالک
۳۸۷	۱۰۷۷	۹۴	۱۴۸	—	—	۳۳۸	۶۸۲	۱۳۶۸	۴۲۴	—	۷۰۲۴	مصر
۲۷۲	۶۲۳	۹۰۹	۵۶۰	—	—	۲۳۸	۳۸۸	۳۹۴	۲۴۶	—	۱۳۳	انگلستان
۴۴	—	۲۷	—	—	—	—	—	۱۷	۲	—	۴۶	فرانسه
—	—	—	۳	—	—	—	—	۵	—	—	۳۷	ایطالیا
۵۷	۸۳۵	۳۰۵	۱۴	—	۸۵	۳۳	۱۴۴	۲۳۲	۲۴۷	—	۹۰	روسیه
۱۴۳۵	۲۵۳۱	۴۰۹۶	۳۵۳۵	۹۶۹	۹۶۹	۳۸۲۴	۴۶۷۹	۴۳۶۲	۴۸۷۸	—	۸۰۷	ترکیه
—	—	۱۸	۱	—	۱	۲۲	۳	۹۵	۴	—	—	هندوستان
۴	۴۶	۴۳	۷۲	—	—	۸	۲۱	۲۶	—	—	—	امریکا
۲	۲۴	—	—	—	—	۶	—	—	—	—	—	آلمان
۲۰	۵۱	۱	—	—	۸۳	۶	—	—	—	—	—	عمان
۵۴	۳۱۰	۲۷۱	۷۸	—	—	—	—	—	—	—	—	یونان
۴	—	۳	۱	—	—	—	۱	—	—	—	—	سایر ممالک
۲۲۷۹	۵۴۸۷	۵۷۶۷	۴۴۱۲	—	۱۱۳۸	۴۴۷۴	۵۹۱۸	۶۲۹۹	۵۷۹۹	—	۴۱۳۷	جمع
۹۹۰	۲۷۹۷	۲۴۲۸	۱۸۵۶	۲۸۷۹	۴۱۴۱	۱۶۱۴	۱۸۱۹	۳۲۸۶	۱۶۰۳	۸۸۰	۱۳۱۷	مزارقراں

۱۲۱

صادرات توتون و تنباکو بحسب وزن (بقیہ)

سال	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	۱۴۰۶	۱۴۰۷	۱۴۰۸	۱۴۰۹	خروار	اسامی بحالت
مصر	۳۲۷	۵۱	۲۲	—	۲۷۶	۲۲۹	۲۲۹	۸۵۹	۱۶۴۳	۳۷۴۰	۲۸۱۴	۳۱۴۳	۲۸۶۸	۲۵۷۲	۲۷۳۶	۳۸۵۵	۲۴۴۰,۳۰	مصر
انگلستان	۱۳۵	۶۹	۷۶	۸	۱۳۸	۱۳۵	۱۳۳	۱۳۶	۱۸۶	۶۵	۸۱	۲	۱۳	۱۸۹	۱۳۳	۱۸۵	۲۱۰,۳۴	انگلستان
فرانسه	—	—	۲۱	۴۹	—	—	—	—	—	—	—	۵	—	—	—	۱۰	—	فرانسه
روسیہ	۲	۴	۴۸۰	۹۵	۱۱۰۶	۱۰	۱۳	۲۷	۳۴	۵۴	۱۲	۵۶۰	۱۹۷	۵۷	۱	۱۱۸	۱,۰۲	روسیہ
ترکیہ	۱۲۲۵	۱۱۵۵	۹۱۹	۱۶۴۰	۲۲۷۲	۴۰	۴۰	۱۱	۱۹	۴۱	۶۶	۷۵	۱۲۸	۸۷	۲۴	—	—	ترکیہ
هندوستان	۶	۱۳۹۳	۵۳۰	۸۲۳	۱۷۷۳	۲۰۸۵	۱۴۹۰	۱۸۲۵	۷۰۱	۱۴	۱۵۶	۳۳	—	۲	۹۰	۱	۰,۶۹	هندوستان
آمریکا	—	۲۳	۴۹	۲	۴۳	۶۰	۹۳	۱۱	۱۱	—	—	—	—	۴	—	۵	۲,۴۳	آمریکا
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۷	—	—	۴,۳۱	آلمان
عراق	۵۳	۱۸۷	۱۳۰	۷۹	۶۱	۴۰	۵۶	۲۲	۲۲	۳۳	۱۳	۲۷	۲۷	۱۸	۷۵	۲	۰,۳۴	عراق
مستط	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	۵	—	—	—	۱	—	—	مستط
عراق	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۷۷۴	۵۱۳	۴۵۰	۶۰۸	۶۲۷	۸۴۱	۴۹۲	۲۲۵,۱۸	عراق
عربستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	عربستان
سایر ممالک	۱	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۹	۸۵	۴۵	۲۷	۱۸۶	۷۱	۵۸,۰۶	سایر ممالک
جمع	۱۷۴۹	۲۸۸۲	۲۲۲۷	۲۶۹۶	۵۶۸۳	۳۸۹۵	۳۳۶۹	۴۳۲۲	۴۳۲۲	۵۴۲۳	۳۶۶۹	۴۴۱۵	۳۹۰۵	۳۵۳۷	۴۱۶۰	۴۷۳۹	۲۰۴۱,۵۷	جمع
هزار قران	—	۵۳۵۷	۲۰۳۱	۱۸۷۴	۴۱۸۴	۳۷۴۶	۳۲۰۱	۴۳۰۹	۴۳۰۹	۵۳۱۹	۲۴۷۹	۳۹۰۳	۲۸۳۲	۱۹۴۹	۲۶۲۴	۲۴۷۶	۲۲۲,۳۴۸	هزار قران

صادرات توتون و تنباکو بحسب قیمت

۱۲۹۳	۱۲۹۲	۱۲۹۱	۱۲۹۰	۱۲۸۹	۱۲۸۸	۱۲۸۷	۱۲۸۶	۱۲۸۵	۱۲۸۴	۱۲۸۳	۱۲۸۲	اسامی ممالک
هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	
۱۷۹	۴۵۳	۴۳	۵۴	۱۳۵	—	۱۱۵	۲۴۴	۴۵۶	۱۵۹	۱۰۰	۱۰۱۵	مصر
۱۰۲	۴۱۴	۳۵۵	۲۰۵	۳۷۲	—	۵۸	۱۰۰	۱۰۲	۷۰	۵۶	۲۷	انگلستان
۲۶	—	۱۸	—	۲	—	—	—	۶	۱	۸	۱۶	فرانسه
—	—	—	۲	—	—	—	—	۲	—	—	۳۱	ایطالیا
۴۲	۵۹۸	۱۶۱	۱۵	۳۲	۱۵۸	۱۴	۶۵	۱۶۰	۱۵۴	۱۷۵	۳۹	روسیه
۵۹۷	۱۰۵۸	۱۶۰۷	۱۴۹۷	۲۱۷۶	۱۹۱۳	۱۴۱۵	۱۴۰۳	۱۵۲۷	۱۲۱۱	۵۳۲	۱۷۹	ترکیه
—	—	۸	—	۲	۲	۶	۱	۲۴	۸	—	—	هندوستان
۲	۲۳	۱۷	۳۸	۳	—	۲	۶	۸	—	—	—	امریکا
۶	۱۶	—	—	—	—	۲	—	—	—	—	—	آلمان
۱۲	۱۳	—	—	—	۶۸	۱	—	—	—	—	—	عمان
۲۳	۲۲۲	۲۱۷	۴۴	۱۵۵	—	—	—	—	—	—	—	یونان
۱	—	۲	۱	۱	—	—	—	—	—	—	—	سایر ممالک
۹۹۰	۳۷۹۷	۲۴۳۸	۱۸۵۶	۲۸۷۹	۳۱۴۱	۱۶۱۴	۱۸۱۹	۲۳۸۶	۱۶۰۳	۸۸۰	۱۴۱۷	جمع
۲۲۹۹	۵۴۸۷	۵۷۶۷	۴۴۱۲	۲۸۷۹	۱۱۳۸	۴۴۷۴	۵۹۱۸	۶۳۹۹	۵۷۹۹	—	۴۱۳۷	شماره

صادرات توتون و تنباکو حسب قیمت (بقیه)

اسامی عمالک	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹	هزار قران
مهر	۱۴۴	۳۶	—	۲۶۵	۲۶	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳
انگلستان	۴۰	۱۹	۴	۶۸	۳۶	۳۶	۱۰۰	۲۰۳	۴۶	۷۲	۲۷۱۳	۲۱۳۹	۱۳۵۹	۱۳۶	۲۰۶۰	۱۸۹۶,۲۴۵
فرانسه	—	۲۵	۶۹	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۵	—	—
روسیه	۴	۲۵۶	۸۲	۴۲۵	۷	۷	۱۲	۱۲	۴۰	۹	۷۲۳	۲۸۷	۹۹	۶۰	۶۰	۲,۱۰۰
ترکیه	۱۸۱۴	۱۰۷۳	۱۱۸۰	۲۰۲۳	۲۷	۲۷	۵	۱۵	۲,۶	۶۲	۱۴۳	۶۳	۴۶	—	—	—
هندوستان	۳۲۱۳	۴۶۷	۴۹۸	۱۳۰۴	۱۸۲۹	۱۸۲۹	۱۵۳۵	۲۰۰۴	۶۶۹	۱۴۳	۲۲	—	۱	۳۷	—	۲,۱۲۵
امریکا	۵۸	۴۵	۱	۲۸	۴۰	۴۰	۱۱۹	۱۱	۱۴	—	۲۶	۴	۳	۲۲	۵	۱,۶۲۷
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	۱۱	—	—	—	۲	۱۲	—	—	۶
عراق	۸۵	۶۰	۳۷	۴۷	۴۷	۱۹	۳۶	۱۷	۳۱	۱۰	۳۴	۴۰	۷	۲۳	۱	۱,۱۵۰
سایر ممالک	—	—	—	—	—	۱۵۷۶	۱۵۷۶	۴۸۳	۶۰۷	۴۵۷	۳۴۴	۲۷۰	۳۹۲	۱۹۱	۱۹۱	۱۵۴,۸۲۲
جمع	۵۳۵۷	۲۰۳۱	۱۸۷۴	۴۱۸۴	۴۷۲۶	۴۷۲۶	۴۲۰۱	۴۳۰۹	۴۳۱۹	۵۳۱۹	۳۴۷۹	۲۸۲۲	۱۹۴۹	۲۶۲۴	۲۴۷۶	۲۲۲۶,۴۴۸
شروط	۲۸۸۲	۲۲۲۷	۲۶۹۶	۵۶۸۳	۳۸۹۵	۳۸۹۵	۳۳۶۹	۳۳۲۲	۵۴۲۳	۳۶۶۹	۴۴۱۵	۲۹۰۵	۳۵۳۷	۲۱۶۰	۴۷۳۹	۲۰۴۱,۵۷۰

پنبه پنبه کشت بهاری است که مواظبت زیاد لازم دارد و متناوباً بعد از کندم یا جر باید کاشته شود (۵). در نواحی جنوبی ایران بندرت بعد از محصول خشخاش میکارند. موقع کشت آن اواخر فروردین و اوایل اردیبهشت و پس از بیست و پنج یا سی روز آب میدهند و اقلأ شش مرتبه باید آب داده شود (مقدار آب لازمه برای پنبه دو برابر کندم و خشخاش است). حاصل قوزه های رسیده آن از آخر مرداد شروع و تا مهر و آبان طول میکشد تا قوزه های نرسیده آن تمام برسند.

در ایران اقسام مختلفه پنبه زراعت میشود و در کرمان، رفسنجان، یزد، اسپاهان، کاشان، قم، محلات، کمره، دلیجان، ساوه، زرند، تهران، خوار، سمنان، دامغان، شاهرود، استرآباد، سبزوار، نیشابور، قرشیز، مشهد، مازندران، قزوین و تبریز عمل میاید.

بهترین جنس آن از مازندران، کاشان، محلات بدست میاید.

محصول کلیه پنبه در تمام نقاط ایران ۱۱۰۰۰۰۰۰ من میباشد، قیمة پنبه از خرواری شصت تا هشتاد و پنج تومان و پنبه خوب ماشیننی به نود تومان هم میرسد، و قیمت قوزه از خرواری شانزده الی بیست و پنج تومان است.

(۵) گرم خاردار (۱) و اهمیت اقتصادی آن در زراعت پنبه (۵)

آفات فلاحتی از نقطه نظر تشکیلات عملی معمولاً بدو دسته تقسیم میشود

- ۱) آفات محلی که از قدیم در داخله مملکت شیوع داشته.
- ۲) آفات خارجی که سابقاً در مملکت وجود نداشته و از ممالک دیگر که محل نشو و نما و اقامتگاه دائمی آنها است سرایت کرده است.

در موضوع عملیات فلاحتی دنیا و خصوصاً در باب زراعت پنبه مکرر اتفاق افتاده است که آفات فلاحتی از مملکتی به مملکت دیگر سرایت نموده است و بروز آفات خارجی در نواحی جدید در صورتیکه وضعیت آب و هوای نواحی مزبور به جهت نشو و نما و توسعه آن متناسب باشد معمولاً خسارات عمده را در نواحی مزبوره که جدیداً مبتلا شده است ایجاد نموده و در این گونه موارد حتماً لازم است بهر قیمة تیکه باشد اقدامات جدی برای دفع آفات مزبور چه از طرف دولت و چه از طرف اهالی محل بعمل آید. مثال برجسته ای که در این باب میتوان بیان نمود موضوع آفات انگور موسوم به فیلوکسرا (۲) است که از امریکا به اروپا سرایت نموده و این حشره که از حیث جنه خیلی کوچک (یک میلیمتر) است سرعت تا کستانهای اروپا که مورد سرایت آن واقع شد معدوم ساخته.

(۱) - *Farias Insulana* (۲) - *Phylloxera Vastatrix*

(۵) - شرح گرم خاردار از شرکت پنبه روس و ایران اقتباس شده است

نخم پنبه امریکائی در تمام نقاط ایران عمل میابد ولی نخم پنبه مصری بواسطه اینکه حرارت زیاد لازم دارد در مناطقی که حرارت و رطوبت زیاد باشد خوب بهر میبدهد. اراضی خوزستان اگر با ترتیب صحیحی آبیاری شود معادل تمام محصول فعلی ایران پنبه خواهد داد و جنس آن نیز از بهترین جنس پنبه دنیا خواهد گردید. در نتیجه جنگ عمومی محصول پنبه ایران بکلی از بین رفته بود بطوریکه در سنه ۱۲۹۹ شمسی صادرات پنبه ایران از ده میلیون من قبل از جنگ به ۶۱۰۰۰ من تنزل نمود ولی در سنوات بعد بزراعت پنبه اهمیت زیاد داده شد و رقم صادرات در سنه ۱۳۰۶ معادل ۷۱۲'۷۵۰'۵۰۵ من و در سنه ۱۳۰۷ مقدار ۶'۵۰۰'۰۰۰ من بوده است.

مملکت ایران استعداد عمل آوردن چهار برابر محصول فعلی پنبه را دارد و اگر در جور کردن نخم و ترتیب زراعت و پاک کردن و بستن عدل و غیره اقداماتی بشود یکی از مهم ترین صادرات مملکت را تشکیل میدهد. صدی هشتاد صادرات پنبه ایران بخاک روسیه و از جدولی که ذیلاً بدرج آنها مبادرت میشود میتوان مقدار کلیه صادرات پنبه ایران را که بحسب وزن و قیمت بممالک مختلفه در مدت ۲۸ سال صادر شده است استنباط نمود.

و بزراعت انگور اروپا خسارت عمده وارد نموده است.

فلا در امریکا و آفریقا و هندوستان و آسیای صغیر و بلوچستان و بین النهرین و هند و چین و اسپانی و بعضی ممالک دیگر يك سلسله حشرات موذیه مشابهی وجود دارد که خسارات عمده به زراعت پنبه وارد نموده ضمناً بمالك دیگر را که هنوز به آفت مزبور مبتلا نشده است بسرائت خود تهدید میکند.

و وز این آفت ممکن است در ممالك مزبور نیز در آتیه سکنه مهمی بتوسعه طبیعی زراعت پنبه وارد سازد.

حشره نوك دراز (۱) کرم پشت گلی (۲) را در امریکا و کرم پشت گلی و همچنین کرم خاردار را در مصر و هندوستان میتوان از این قبیل آفات محسوب داشت.

از این به بعد ما توجه خود را به موضوع کرم خار دار تمرکز خواهیم داد چه ممکن است انتشار آن در ایران توسعه یافته و اسباب خسارت زیادی گردد.

اولین دفعه که کرم خاردار در ایران مشاهده شده در سنه ۱۹۲۷ بوسیله متخصص حشره شناس شوروی موسوم به م. م. سیازف بوده و اشارت به آفت مزبور را در نواحی بم و کرمان و رفسنجان کشف کرده است. از سنه ۱۹۳۰ کرم مزبور بمقدار خیلی کم در سایر نقاط ایران نیز (بقیه ذیل صفحه ۱۳۱)

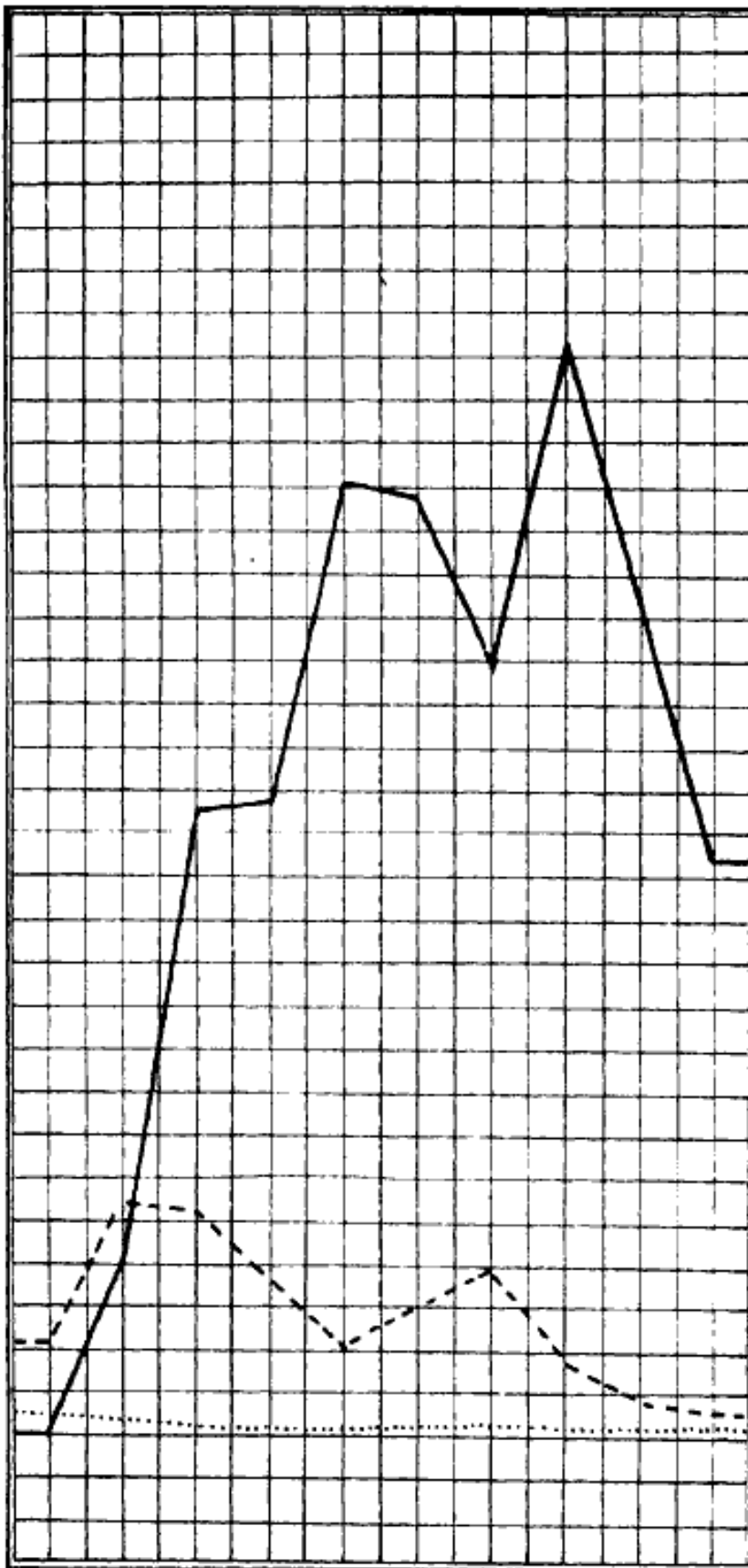
(۱) - *Antonomus Grandis*. (۲) - *Pectinephora Grossypiella*

چشمه صادرات در مدت ده سال اخیر

واحد
هزار تن

۱۳۰۰ ۱۳۰۱ ۱۳۰۲ ۱۳۰۳ ۱۳۰۴ ۱۳۰۵ ۱۳۰۶ ۱۳۰۷ ۱۳۰۸ ۱۳۰۹

۷۰۰۰
۶۵۰۰
۶۰۰۰
۵۵۰۰
۵۰۰۰
۴۵۰۰
۴۰۰۰
۳۵۰۰
۳۰۰۰
۲۵۰۰
۲۰۰۰
۱۵۰۰
۱۰۰۰
۵۰۰

اتحاد
جمهوری

انگلستان
عراق

صادرات پنبه بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
انگلستان	۲۲۹		۵۸	۲۶۳	۱۰۲	۳۵	۲۱		۴۳	۱۴۲	۵۶	۱۲
روسیه	۴۰۶۵۵		۵۶۷۹۰	۶۳۴۷۸	۶۱۰۸۵	۵۶۶۸۰	۸۸۱۸۹		۷۷۳۱۱	۹۵۹۵۹	۸۶۰۹۸	۷۷۶۴۰
ترکیه	۲۰۳		۷۱۵	۲۲۵	۱۹۹	۱۵۰۸	۲۱۳		۹۶	۲۰۳	۱۶۲	۷۹
هندوستان	—		۲۲۴۹	۲۶۷۳	۳۱۸۲	۲۰۶۳	۴۹۸۴		۳۲۱۰	۲۴۹۷	۳۹۳۵	۲۲۰
آلمان	—		—	۸	—	—	—		۶	—	—	—
چین	—		—	—	۷	—	—		—	—	—	—
مسقط	—		—	—	۸۴۰	۱۳	—		—	۱۸	—	—
عمان	—		—	—	۶۰	۹	۳۲		۲۶	۲۱۲	۲۰۵	۲۹
افغانستان	—		—	—	—	۲	۲۷		۱۵	—	—	—
جمع	۴۱۰۸۷		۵۹۸۱۲	۶۶۷۴۷	۶۵۴۷۵	۶۱۳۱۱	۹۳۴۶۶		۸۰۷۰۷	۹۹۰۴۱	۹۰۵۵۶	۷۷۹۸۰
هزارقراں	۱۹۴۳۹	۸۳۱۷	۴۰۸۰۷	۴۶۶۸۹	۴۵۰۸۸	۴۲۳۷۸	۷۰۰۱۴	۷۰۳۸۰	۷۲۹۶۴	۹۳۸۴۴	۸۵۲۳۶	۷۳۴۸۴

صادرات پنبه بحسب وزن (بقیه)

اسامی عمالک	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۴	۱۴۰۵	۱۴۰۶	۱۴۰۷	۱۴۰۸	۱۴۰۹
انگلستان	—	—	۴	۹۵	۱۷۵	۵۱	۱۴	۴۱	۳۱	۴۰	۱۳	—	۴۵	—	—	۱,۷۷
روسیه	۷۶۸۵۹	۶۰۵۴۶	۲۹۷۹۲	۳۸۵	۳۳۹۹	۳۸۸	۵	۱۰۴۷۶	۲۶۷۱۷	۲۶۷۱۷	۵۵۶۶۵	۵۶۳۶۷	۴۴۵۶۴	۶۳۳۹۱	۴۷۸۹۸	۴۴۳,۸۰
ترکیه	۲۲۵	۲۱۹	۷۱۷	۳۸۵	۹۸۸	۴۹۰	۲۹	—	—	—	۱۵	۱	—	—	—	—
هندوستان	۲۵۰۲	۱۶۳۲	۲۵۴۷	۵۶۷۷	۲۷۴۸	۱۱۱۳	۵۰۱۶	۱۴۸۳	۱۲۰۶۲	۸۲۰۶	۵۰۸۸	۷۴۴۸	۹۷۷۶	۴۴۱۸	۲۳۵۵	۱۵۷۳,۹۹
عمان	۱۰۴	۴۱	۸۱	۲۰	۱۳۵	۴۳۲	۸۹	۹۶	—	—	۵۴	۹۱	۴۷	۴۳۲	۱۳۷	۴۷,۸۶
افغانستان	—	—	۷	۲۶	۳	۳۶	۵۷۲	۲۴۳	۴۲	۹۸	—	۴	—	—	—	۱
عراق	—	—	—	—	—	۱۸۱۱	۱۱۸۹	۱۰۸۶	۴۵۹	۴۴۳	۲۴۰	۲۰۴	۳۲۴	۱۵۶	۲۴۴	۴۱۸,۵۳
عربستان	—	—	—	—	—	—	۱۳	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۰	۴	۱	۴۳	۵۶	۲۹,۰۶
جمع	۷۱۶۱۰	۶۲۵۲۹	۲۳۶۱۹	۷۰۳۳	۸۳۴۸	۴۳۱۱	۶۹۲۷	۲۵۴۲۵	۴۹۹۶۶	۴۵۳۰۰	۶۱۰۹۴	۶۲۲۰۹	۵۴۷۵۷	۶۸۳۴۰	۵۰۶۹۰	۵۴۰,۹۰۱
هزار قران	۷۱۳۸۹	۵۴۲۷۵	۴۴۰۶۰	۳۷۲۰	۴۵۷۱	۲۳۴۳	۳۰۴۱	۱۶۸۴۴	۴۹۴۰۰	۵۴۹۵۶	۶۱۹۶۰	۵۶۴۹۳	۴۷۰۴۸	۵۲۶۸۰	۳۰۸۵۲	۲۱۴۵۵,۸۸۱

صادرات پنبه بحسب قیمت

اسامی عمالک	۱۲۸۷	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
انگلیس	۸۳	—	۳۸	۱۸۶	۵۶	۱۶	۱۲	۳۴	۲۳	۱۱۱	۴۸	۹
روسیه	۱۹۲۱۴	۷۵۷۱	۳۹۳۰۵	۴۵۲۹۴	۴۲۹۳۴	۴۰۱۶۲	۶۸۱۷۹	۶۹۳۱۴	۷۲۶۳۷	۹۲۵۶۶	۸۳۹۵۹	۷۳۲۹۴
ترکیه	۱۴۲	۲۰۶	۵۷	۱۴۲	۲۰۹	۹۸۵	۸۲	۷۰	۵۲	۱۴۷	۱۱۳	۴۹
هندوستان	—	۵۴۰	۸۹۴	۱۰۶۲	۱۴۰۶	۱۳۰۱	۱۷۰۹	۸۵۶	۱۲۰۶	۸۹۶	۹۷۶	۱۱۰
آلمان	—	—	—	۵	—	—	—	—	۳	—	—	—
چین	—	—	—	—	۳	—	—	—	—	—	—	—
مستط	—	—	—	—	۳۵۱	۵	—	—	—	۱۴	—	—
عمان	—	—	—	—	۲۹	۵	۱۷	۱۳	۲۰	۱۱۰	۱۴۰	۲۲
افغانستان	—	—	—	—	—	۳	۱۵	۷۲	۱۳	—	—	—
جمع	۱۹۴۳۹	۸۳۱۷	۴۰۸۰۷	۴۶۶۸۹	۴۵۰۸۸	۴۲۳۷۸	۷۰۰۱۴	۷۰۳۸۰	۷۳۹۶۴	۹۳۸۴۴	۸۵۲۳۶	۷۳۴۸۴
خروار	۴۱۰۸۷	—	۵۹۸۱۲	۶۶۷۴۷	۶۵۴۷۵	۶۱۳۱۱	۹۳۴۶۶	۸۱۷۰۵	۸۰۷۰۷	۹۹۰۳۱	۹۰۵۵۶	۷۷۹۸۰

صادرات نپنه بحسب قیمت (بقیه)

اسامی عمالک	۱۲۹۴	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
انگلستان	—	—	۴	۹۴	۱۶۱	۴۶	۹	۴۰	۴۰	۴۰	۱۲	—	۱۸	—	—	۱,۹۰۰
روسیه	۳۰۴۵۴	۵۴۸۳۹	۲۲۹۸۶	۳۸۱	۱۵۲۹	۱۰۶	۱	۶۵۴۴	۳۹۲۶۴	۴۶۳۷۲	۵۷۰۵۸	۵۴۰۷۸	۴۰۸۳۱	۵۰۷۹۸	۲۸۸۸۹۸	۲۰۵۳۲,۶۸۳
ترکیه	۱۱۴	۱۷۶	۱۵۱	۳۰۱	۷۲۶	۱۹۷	۱۵	—	—	—	۱۶	۱	—	—	—	—
هندوستان	۷۶۹	۴۳۲	۸۵۰	۲۹۱۰	۲۰۴۱	۶۶۲	۲۰۱۸	۹۴۷۴	۹۸۰۱	۶۴۲۹	۴۶۰۲	۳۰۹۸	۶۰۱۶	۱۶۵۸	۷۲۸	۳۵۴,۰۷۸
عمان	۵۲	۷۸	۶۵	۲۱	۱۲۲	۴۰۶	۶۸	۹۰	۳۵	۹۷	۴۴	۴۸	۲۷	۱۳۲	۷۳	۷۷,۰۶۲
افغانستان	—	—	۴	۱۳	۱	۱۶	۲۴۱	۱۴۰	—	—	—	۴	—	—	—	۱
عراق	—	—	—	—	—	۱۰۱۰	۶۷۷	۶۵۶	۲۷۱	۲۰۸	۲۰۷	۲۶۱	۱۵۵	۷۳	۱۲۰	۲۱۷,۹۶۰
حربستان	—	—	—	—	—	—	۱۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سایر ممالک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۴۱	۴	۱	۱۹	۳۲	۳۰,۹۴۲
جمع	۷۱۳۸۹	۵۴۴۷۵	۲۴۰۶۰	۳۷۲۰	۴۵۷۱	۲۳۴۳	۴۰۴۱	۱۶۹۴۴	۴۹۴۰۰	۵۲۹۵۶	۶۱۹۶۰	۵۶۱۹۳	۴۷۰۴۸	۵۲۶۸۰	۳۹۸۵۲	۳۱۲۵۲,۸۴۱
خزوار	۷۹۶۲۰	۶۲۵۲۹	۲۲۶۴۹	۷۰۳۴	۸۳۴۸	۴۲۱۱	۶۹۲۷	۲۵۴۲۵	۴۹۹۱۶	۴۵۳۰۰	۶۱۰۹۴	۶۲۱۰۹	۵۴۷۵۷	۶۸۳۴۰	۵۰۶۹۰	۵۴۰۹,۰۱

نباتات نسجی

کنف و شاهدانه بیشتر در ولایات ساحلی بحر خزر کاشنه میسود. موقع کشت آن ماه دوم بهار (آخر اردیبهشت) است. در هر جریب ده هزار ذرعی ده الی پانزده من تبریز تخم افشان دارد، پس از پانزده روز نبات بخوبی نمو نموده و بعد از یکماه باید و بچین کنند. در صورتیکه هوا خیلی خشک باشد محصول آن خراب میشود، بطور متوسط یک جریب دویست الی چهار صد من کنف حاصل میکند. مصرف آن بیشتر در روسیه و مقداری هم در داخله است که برای درست کردن طناب و تور ماهی گیری و حصیر و کونی بکار میبرند. در سنه ۱۳۰۵ (۱,۱۸۲,۰۰۰) و در سال ۱۳۰۹ (۲,۰۲۵,۲۷۸) قران بروسیه صادر گردیده است.

خشخاش از اقسام مختلفه خشخاش یک رقم در ایران زراعت میشود (پاپاور سومنی فروم) (۱) ولی رنگ گل آنها مختلف و ارتفاع

(بقیه از ذیل صفحه ۱۲۶)

دیده شده است اهالی از وجود آفت مزبور بکلی بی اطلاع و تصور میکنند خساراتیکه بوسیله کرم خار دار وارد میشود نتیجه تأثیرات آب و هوا و قارچهای دودی رنگ و شاید هم میکرهای طفیلی میباشد در صورتیکه علت اصلی آفت مزبور همان کرم خار دار است که فوقاً ذکر شد. کرم خاردار از نقطه نظر اقتصادی جهت زراعت پنبه اهمیت فوق العاده ای را حائز است و بوجب مطبوعات و کتب خارجه کرم خار دار یکی از مهمترین آفات سه گانه زراعت پنبه است (حشره نوک دراز و کرم پشت گلی دو آفت مهم دیگر میباشد) و بر حسب اطلاعاتیکه در دست است در هندوستان کرم خار دار از ۱۰٪ الی ۷۰٪ قوزدهای پنبه را فاسد میکند و میگویند در مصر خساراتیکه از کرم خاردار وارد میشود تا ۲۵٪ محصول میرسد و در سنواتی که این آفت شیوع کلی داشته باشد تا به ۴/۳ محصول هم ممکن است خسارت وارد شود. بوسیله کرم خاردار هم باقسام پنبه محلی و هم باقسام پنبه تخم آمریکا صدمه وارد میشود.

(خلاصه اطلاعات راجع بمراحل نشو و نمای کرم خاردار)

پروانه کرم خاردار که طول پره های باز آن ۲۲ میلیتر بوده و طول بدن آن تا ۹ میلیتر میرسد رنگ پره های جلوی آن سبز کلایی رنگ و گاهی زرد و قهوه رنگ است و علت سبزی رنگ آن بواسطه این است که کرم مزبور در اواخر تابستان و پائیز تولید میشود و پره های عقبی آن سفید رنگ و حاشیه پره های مزبوره تیره رنگ است.

تخمهای پروانه مزبور مدور است و ساختمان مخصوص دارد و اندازه آن ها ۰,۵ میلیتر است. رنگ تخمها بدو آکبود آسمانی است و بعد به آسمانی سربی رنگ و سربی مبدل میشود کرمهای

(۱) - *Papaver somniferum*

متوسط این گیاه يك ذرع است .

قبل از قانون انحصار تریاک در تمام ایران تقریباً در سیصد هزار جریب زمین زراعت تریاک رونقی داشت ، در یازده ولایت ذیل غیر از ولایات ساحلی بحر خزر این محصول عمل میآید :

فارس ، اسپهان ، خراسان ، بروجرد ، خوزستان ، کرمانشاهان ، یزد ، کرمان ، ملایر ، نویسرکان و تهران ولی در سنوات بعد از ولایات سابق الذکر تجاوز کرده در ولایات دیگر نیز انتشار یافت بطوریکه هیچده ولایت باین زراعت مفید اقدام نمودند .

مقدار محصول تریاک در تمام نقاط ایران در سنه ۱۳۰۳ ششصد هزار من بوده که قیمه آن بطور متوسط یکمن پنجاه تومان و از هر جریب دومن و کسری حاصل بدست میآمده است .

جلگه های فلات ایران برای تریاک مساعد ولی گاهی بواسطه یخ بندان و خار دار تا ۱۵ میلتر طول یافته و رنگ آن ها سبز زیتونی و قهوه قرمز رنگ است و خالهای تیره رنگی دارد .

روی بدن کرم مزبور برآمدگیهای کوتاه ضخیمی (مانند خار) است که شکل مخصوص کرم خاردار نتیجه وجود آنها است ، شفیره های کرم خاردار از ۹ الی ۱۱٫۵ میلتر طول داشته و تبدیل کرم خاردار به شفیره بوسیله پیله های ضخیم مانند ابریشم که بشکل کرچی کوچک و دارای سکانی است صورت میگیرد و رنگ پیله های مزبور سفید و یا قهوه رنگ روشن است .

طریقه زندگی کرم خاردار در ایران تقریباً هیچ مطالعه نشده است ولی در ضمن عملیات آتیه باید توجه مخصوص به تعیین وصف حال و زندگی کرم خاردار مبذول گردد و در جلوگیری آن اقدامات علمی و عملی بشود .

در باب شرح حال کرم خاردار در ایران میتوان اطلاعات خیلی مختصری را بیان نمود ، کرم خار دار در اواسط ماه های شهریور و مهرماه به زراعت پنبه بطور محسوس صدمه میزند . مرحله شفیره کرم مزبور ۱۷ الی ۲۲ روز طول میکشد .

تا بحال مشاهده نشده است که از کرم مزبور جز بقوزه های پنبه بقسمتهای دیگر بوته نبات یعنی بساقه های جوان آن صدمه وارد آید .

بموجب اطلاعاتیکه از نشریات خارجه بدست آمده میتوان نتایج ذیل را اخذ نمود :
پروانه کرم خار دار در موقع شب پرواز نموده و روزها در مزارع پنبه و یا این علفهای هرز و غیره پنهان میشود . پروانه های مزبور پس از رسیدن بعد بلوغ در طول مدت ۴ الی ۵ شب متوالی بر روی غنچه گل و قوزه و سایر قسمتهای بوته تخم میگذارد و تخم گذاری پروانه های

خشکی زیاد بزراعت آن صدمه میرسد. عموماً تخم را در پائیز و گاهی نیز در بهار
میکارند، کودهائی که بزارع خشخاش میدهند برای زراعتی که بعد از آن کاشته
میشود بی اندازه مفید است.

تنها در ایران زراعت خشخاش با ترتیب صحیح علمی دیده میشود: بدین ترتیب
که زمین را قبلاً حاضر نموده و بعد با کمال دقت شخم زده سپس آبیاری نمایند،
در بهار و بچین شروع و در موقع برداشت چندین مرتبه آنرا آب میدهند،
حاصل آن در نواحی مختلفه متفاوت و در اردی بهشت یا خرداد شروع به برداشت
محصول میشود، برای استخراج تریاک از خشخاش زارعین مجرب کاشته میشوند تا
خشخاش را قبل از رسیدن تیغ زده و صبح روز بعد شیرای که روی خشخاش گرد آمده
باقاشق مخصوص جمع نمایند. این عمل چندین مرتبه مکرر میشود ولی جنس تریاک
دفعه اول بهتر زیرا مرفین آن زیادتر است. اگر بعد از تیغ زدن شب گرم و صبح

مذکور بیشتر روی گیاه پنبه و بامیه و کنف و سایر نباتات متعلق بغنواة پنبريك (۱) صورت
میگیرد. عمر آن پروانه ها قریب بیکماه است و هر يك از ۱۴۰ الی ۲۴۰ عدد تخم میگذارد.
از تخمهای مزبور پس از مدت ۲ الی ۱۲ روز (بتفاوت اوضاع آب و هوا و درجه حرارت و
رطوبت آن) کرم تولید میشود و در طول مدت یکسال از حشره مزبور ۴ الی ۵ نسل تولید میگردد.
کرم های مزبور قوزه های پنبه را سوراخ کرده بدان داخل میشوند و خود را به تخمهای
پنبه رسانده و از پنبه دانه های سالم تغذیه میکنند و کرمهای مزبور پس از دخول بقوزه الیاف پنبه را
کتیف و فاسد میکند قسمی که الیاف مزبور در اثر عملیات مضرة آنها یا بکلی و یا تا حدی از حتر
انتفاع اقتصادی می افتد. تخمهاییکه صدمه دیده است الیاف پنبه اطراف آن مرده و فاسد میشود و بوسیله
سوراخهای فوق الذکر که کرم خاردار بداخل قوزه کننده است قارچهای دوده و شاید هم بعضی
میکرب های دیگر داخل شده و سایر قسمتهای الیاف پنبه را نیز که در قوزه مزبور سالم مانده است
کتیف و بکلی فاسد میکند.

بطوری که در نشریات مربوطه تذکر داده شده است در ممالك خارجه کرم خاردار نه تنها
بقوزه پنبه بلکه بشاخه های جوان آن نیز صدمه میزند بدین ترتیب که ساقه جوان را سوراخ
کرده و در اثر آن شاخه های جوان خشک شده و از بین میرود و علاوه بر این نیز اظهار شده است
که کرمهای مزبور غنچه های گل پنبه را نیز سوراخ میکنند و غنچه های مزبور بالمآل سیاه و
خشک میشود.

طول مدت زندگی کرم خاردار از ۱۰ الی ۲۸ روز است و جریان نشو و نمای شفیره آن
از ۱۰ الی ۲۰ روز طول میکشد.

هوا خنك باشد شیره بسهولة خارج میشود ولی اگر شب بارانی باشد ممکن است تمام شیرۀ ترپاك از بین برود. بعد از جمع نمودن شیرۀ ترپاك آنرا در طرف مخصوص ریخته و در محل های معینی که از طرف دولت تعیین شده میبرند و در تحت نظارت اداره انحصار ترپاك را عمل آورده و پس از آن تحویل میدهند.

عللی که باعث ترویج و توسعه زراعت ترپاك در ایران شده عبارت است از:

۱ - خشکسای زراعتی است پائیزه و موقعی به آبیاری محتاج میگردد که در آن موقع آب بقدر کفایت موجود است.

۲ - با مزد کم عده ای زیاد مستخدم مجرب میتوان استخدام نمود.

۳ - زیادی قیمت آن یعنی هر قدر هم محصول کم باشد مقدار کم بقیمة زیاد فروش رفته و مانند سایر محصولات محتاج بوسائل حمل و نقل فراوان نبوده و عموماً بازار آن در دسترس رعیت است.

مبارزه با کرم خاردار و دفع آن عمل بسیار مشکلی است و حتی در مالکی که کرم مزبور شوع کلی داشته و وصف حال و شرح زندگانی آن مورد مطالعه واقع شده هنوز تربیات اساسی جهت دفع آن بدست نیامده است و علت آن این است که آفت مزبور در موسمی که مضراست یعنی در موقعی که تشکل کرم خاردار میباشد زندگی مستوری داشته و بدین سبب استعمال مقادیر زیاد مواد شیمیائی جهت دفع آن میسر نیست. در مالک فوق الذکر عملیات دفع کرم خاردار بوسیلة معدوم ساختن آن در محل اقامتگاه زمستانی صورت میگیرد بدین معنی که جبراً اهالی را بجمع آوری و سوزاندن باقی مانده های مزارع پنبه ملزم نموده و یا اقدامات دیگر فلاحتی (از قبیل ایجاد مزارع مخصوص جهت جلب کرم مزبور و یا شخم زدن مزارع پنبه) بعمل می آورند. موضوع جمع آوری و سوزاندن قوزه های آفت زده توصیه میشود.

برای جلوگیری از توسعه کرم خاردار در ایران و برای اینکه در زراعت پنبه از آفت مزبور کاسته شود لازم است که پنبه کاران و اشخاص ذینفع اقدامات ساده ذیل را بوقع اجرا بگذارند:

۱) مزارع پنبه که از نقطه نظر فلاحات دارای اهمیتی است از روی کمال دقت معاینه شده و تفحصات مخصوص در مزارع نمونه که جهت تجربه اقسام مختلفه پنبه است بعمل آید.

۲) معاینه مزبور در مزارع مختلفه صورت گیرد (از حیث ارتفاع و نوع زمین و آبیاری و نوع پنبه که زراعت شده است و غیره).

۳) در موقع معاینه باید حتی الامکان قسمت عمده سطح مزارع پنبه کاری را مورد معاینه قرارداد تا اینکه مساحت وسیعی از مزرعه مزبور تحت معاینه و تفحص قرار گیرد.

۴) باید قوزه های آفت زده را جمع آوری نموده و سوزاند.

مصرف نریاک در دنیا بر دو قسم است : اول مصارف طبّی و دوم مصارف تدخینی .
 اخیراً که مسئله نریاک در جامعه ملل مطرح گردید مملکت ایران را نیز در
 شمار ممالکی قلمداد کردند که صادرکننده عمده نریاک است و نماینده ایران در جامعه
 ملل بر طبق مدارک و احصائیه های دقیق این اشتها را تکذیب نمود زیرا $\frac{۷۷}{۱۰۰}$
 از نریاک که در ظرف چهار سال اخیر بممالک انگلستان و آمریکا و سویس و فرانسه
 وارد گردیده متعلق به ترکیه بوده و $\frac{۷}{۱۰۰}$ محصول هندوستان و $\frac{۷}{۱۰۰}$ محصول یونان
 و ممالک بالکان و $\frac{۳}{۱۰۰}$ محصول اروپا و $\frac{۲}{۱۰۰}$ محصول سایر ممالک و محصول ایران کمتر
 از نیم درصد بوده است . با این تفصیل و با وجودیکه دولت ایران برای تقلیل زراعت
 خشخاش تعهدی ننموده از نقطه نظر رفاه و صلاح انسانیت اولین قدمی که برداشت
 گذراندن پیشنهادهای قانون انحصار دخانیات از مجلس شورای ملی بود که در نتیجه این
 اقدام مقدار صادرات ایران که در سنه ۱۳۰۵ به ۹۶,۱۱۶,۰۰۰ قران رسیده
 بود در سنه ۱۳۰۶ یکم مرتبه بمبلغ ۴۳,۲۶۸,۰۰۰ قران تنزل نمود و معادل

۵) در موقع معاینه مزارع پنبه باید هر یک از بوته های پنبه که معاینه میشود تمام قوزه های
 آن را یکایک و بدقت معاینه نمود .

۶) باید از تعداد بوته های پنبه که معاینه شده است و همچنین از تعداد بوته هایی که از آفت
 مزبور خسارت دیده و نیز از قوزه های آفت زده آن با دقت تمام ثبت برداشت و ضمناً باید حد
 متوسط تعداد کلیه قوزه های مزرعه مزبوره را معین نمود .

۷) باید کلیه مزارع پنبه خصوصاً مزارعی را که دوچار آفت کرم خاردار شده است پس از
 جمع آوری محصول با دقت تمام آتش زده و بوسیله شخم زیر و رو نمود .

۸) باید موضوع جلب کرم خاردار را بوسیله زراعت نباتات دیگری که بیشتر به آنها مایل
 باشد امتحان و نوع این نباتات را معین کرد .

اگرچه هنوز معلوم نیست اوضاع طبیعی ایران تا چه اندازه توسعه و نشو و نمای مقدار زیادی
 از آفت مزبور را تقویت نموده و یا مانع خواهد شد و اگرچه در اثر تفحصات و عملیات اکتشافی
 میتوان گفت که فعلاً توسعه کرم خاردار در ایران هنوز خیلی جزئی و غیر مهم است ولی در هر حال
 موضوع ذیل بنفع زارعین پنبه خواهد بود که در بدو امر و در ابتدای توسعه آفت مزبور هر گونه
 اقدامات مربوطه جهت جلوگیری از توسعه و سرایت آن از محلی به محل دیگر بعمل آید .

سوزاندن قوزه های آفت زده و آتش زدن حتی مزارع آفت زده و از کلیه نباتات آن پس
 از جمع آوری محصول و زیر و رو کردن مزارع بوسیله شخم اقداماتی است که بوسیله آنها
 ممکن است مزارع پنبه را جهت سنوات آتی بعد معتناهی از آفت فوق الذکر مصون داشت .

در خانه ما توجه زارعین ذینفع پنبه کار را بدین نکته جلب مینمائیم که اجرای اقدامات و
 عملیات دفع این آفت پنبه نهایت ضرورت را داشته و باید بوقع خود عملی گردد .

۵۲,۸۴۸,۰۰۰ قران دوات ایران در ظرف یکسال متحمل خسارت گردید و معلوم نیست مالکی که ۷۷ در صد یا ۷ و یا ۵ در صد تریاک کلی دنیا را صادر کرده و میکنند بهمین میزان متضرر شده‌اند یا خیر؟ در صورتیکه اقدام برای تقلیل زراعت خشخاش مخصوص مالکی است که هم از حیث اقتصادیات وضعیّت آنها بهتر و هم صادرات آنها زیاد تر میباشد.

فعلاً صدمه بزرگی باین رشته از صادرات وارد آمده و در نتیجه از دست دادن بازارهای خارجه که در سال های متمادی بدست تجّار ایرانی بود هر اقدام دیگری بشود باز چندین سال وقت لازم خواهد داشت که تجارت ایران بمیزان سابق برگردد.

راجع باین قسمت دکتر میلیسپو مستشار سابق مالیه ایران در سنه ۱۳۰۲ اینطور رایرت میدهد: «از چندماه باین طرف تریاکهای ایران در بازار خارجه رونق فوق العاده پیدا کرده و باین واسطه در مقدار تریاک که این مدت صادر گردیده يك تكثير عمده بوقوع پیوسته و رواج عمده تریاک ایران در خارجه نتایج ذیل را بخشیده است:

۱ - قیمة تریاک به تناسبی که در سال گذشته در همین اوقات بوده بیش از صدی صد ترقی نموده است.

۲ - بواسطه ترقی فوق تقریباً تمام تجّار از فروش تریاک برای مصرف محلی صرف نظر کرده و بخارجه میفرستند و حتی تریاکهای لوله را به چونه تبدیل نموده‌اند که بخارجه بفرستند زیرا قیمة بازاری تریاک در خارجه بقدری زیاد است که بعد از وضع مخارج حمل و نقل و بیمه و غیره باز هم يك سود عمده برای صاحب تریاک حاصل میگردد. نقداً تریاک چونه‌ای یکمن یکصد و بیست تومان ارزش دارد در صورتیکه سال گذشته چهل و پنج تومان بیش نداشته است. اگر این مقدار هنکفت تریاک بازار رواجی چنانکه تاحال در خارجه داشته باز هم داشته باشد تجارت صادره طبعاً رو به تزايد خواهد بود ولی اگر پیش آمد نا کهای این تجارت را بحال وقفه در آورد

۱۳۷

البته تجارت تریاک به بازار های داخلی برگشت خواهد نمود و آنوقت دولت باید
 بواسطه اقدامات جدی از خطر این بازگشت تازه جلوگیری بعمل آورد .
 مقدار صادرات تریاک ایران که بر حسب وزن و قیمت آن بمالك مختلفه در مدت
 ۲۸ سال حمل شده مطابق جداول ذیل است :

صادرات تریاك بحسب وزن

سال	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳
بنزین	۳۳	—	۱۹۳	۳۵۳	۱۹۰	۴۱۵	۳۴۱	—	۲۰۷	۹۸	۳۴	—
انگلستان	۱۴۸	۳۷	—	۱۱۰	۵۳۰	۲۴۲	۳۱۱	—	۴۷۸	۵۶۳	۴۳۷	۸۸۱
جمهوری شوروی	۳۸	—	—	۷۰	۴۱	۴۴	۳۳	—	۵۱	۱۲۲	۱۱۲	۱۸۱
ترکیه	۲۰۵	—	۴۵	۲۳۸	۲۸۰	۱۳۲	۲۹۸	—	۵۰	۲۳۷	۲۰۱	۱۵۸
مصر	—	۲	—	۱۰	۸	۱۸	۳	—	۲	—	۱	۹
هندوستان	—	۱	۱	۲۳	۱۵	۲	۱	—	—	—	۷	۶۳
سویس	—	۵۷	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هند	—	—	—	۱۰	۹	—	—	—	۱	۵۱	۳۹۸	۵۳
اسریکا	—	—	—	—	۱۴	—	—	—	—	—	—	—
سایر عالت	—	۲	—	—	۱	۱	—	—	—	۷	—	۱
جمع	۱۲۲۷	—	۴۴۳	۸۲۲	۱۰۹۱	۸۷۷	۱۰۰۳	—	۷۹۹	۱۰۸۷	۱۱۸۵	۱۳۴۶
هرارفران	۱۶۵۲۰	۲۹۷۵۳	۸۶۶۱	۱۴۸۱۱	۱۶۹۲۰	۱۴۳۸۱	۱۷۵۹۷	۱۳۱۷۰	۲۲۵۰۱	۲۴۹۱۶	۲۷۷۱۴	۴۱۴۴۶

صادرات تریاک بحسب وزن (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۴	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
چین	—	—	—	۴	۱۰	۲۰	۲۵۲	۲۵۶	۲۱۱	۲۰۶	۴۷	۱۷۸	۳۸	۲۷۸	۶۱۰	۱۹۵,۶۶
انگلستان	۷۴۸	۴۱۴	۶۲۰	۴۶۳	۲۹۸	۴۲۰	۸۲	۴۴۶	۱۵	۱۴	۴	۱۲۴۳	۱۶۵	۵۹۵	۴۸۱	۱۲,۲۵
جمهوری شوروی	۲۸۷	۶۰۲	۳۸۸	۶۶	۵۷	۵۱	۳۸	۳۲۰	۶۹۴	۱۱۲۶	۱۴۸۶	۸۰۹	۸۶۳	۳۰۲	۶۷	۱۶۸,۲۵
ترکیه	۶	۶	۲	۷	۱۷	—	—	—	—	—	۲	—	—	—	—	—
مصر	۸	—	—	—	—	۲	۱۰	۲	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	۱۷۶	۱۳۲	۸۲	۱۴	۱۴	۱۷	۱۱	۵۷	۴	۴	۳۰	۱	۱۹	۱	—	—
هند	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۰۴	۱۹	—	—	—
امریکا	۲	۲۷	۴۱	۱	—	—	—	—	۱۷	—	۱	—	—	—	۲۵	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۲	۲	—	۱	—	۱۵۴	۲,۴۱
ژاپن	—	—	۲۹	۷	۱۰۳	۳۹	—	۳۳	۵۵	۲۵۰	۱۵۶	۱۰۹	۹۲	۴۳۰	۱۲۱	۸۰۹,۹۵
عراق	—	—	—	—	—	۱۳	—	۲	۱	۵	—	۵	۲	۱	۱	۱,۰۲
سایر ممالک	۲	—	—	—	—	—	—	—	۷۱	—	۸	۴	—	—	۱۹۰	۶۴
جمع	۱۲۲۹	۱۱۸۱	۱۱۵۴	۵۶۲	۴۹۹	۵۶۲	۳۹۳	۱۰۱۶	۱۰۶۳	۱۶۲۷	۱۷۳۹	۲۴۵۳	۱۱۸۰	۱۶۰۷	۱۶۴۹	۱۲۵,۵۴
مزارد قران	۴۱۷۲۴	۴۱۵۹۷	۴۴۷۸۳	۲۸۵۹۶	۲۴۱۶۶	۲۴۱۷۸	۱۵۴۱۵	۴۰۹۰۸	۶۰۴۲۰	۷۹۵۸۸	۷۰۴۲۰	۹۶۱۱۶	۴۳۲۶۸	۶۵۰۴۱	۸۰۴۱۳	۴۹۱۳,۲۹۷

صادرات نراليك بحسب قيمت

اسامي ممالك	١٢٨٢	١٢٨٣	١٢٨٤	١٢٨٥	١٢٨٦	١٢٨٧	١٢٨٨	١٢٨٩	١٢٩٠	١٢٩١	١٢٩٢	١٢٩٣
بلژيك	٣٩٩	—	—	١٦٤	٢٨٢	٤٩٩	٦٦	—	٨١	٢٦٦	—	—
چين	١٠٦٩٧	١٢٦٧٠	٤٨٢٧	٦٤٤٥	٢٩٥٠	٦٦٩٢	٥٥٩٤	٢٣٣١	٦٨٦٨	٣٤٥٦	١١٣٨	—
انگلستان	١٨٨٢	٧٢٥	٩٠٠	٢١٢٢	٧٨٤٨	٣٧٦٣	٥١٦٧	١٧٩١	١١١٧٩	١٨٤٦٥	١٣٥٤١	٢٨٤١٩
روسيه	٧١٢	—	—	١٥٠٠	٦٩١	٨١٩	٩٠٠	٢١٦٠	٢٥٨٠	٣٤٤٨	٣٤٥١	٥٦١٥
تركيه	٢٨٣٠	٢٧٣٤	١٠٤٥	٣٧٩٦	٤٣١١	٢٢٣١	٥٧٤٥	٣٧٩٧	١٤٠٣	٦٩٧٢	٥٧٢٦	٢١٦٥
مصر	—	١١٤	٩١	١٦٨	١٤٣	٢٢٦	١٠٥	١٩٠	٩٠	—	٢٤	٢٩٥
سويس	—	١٣٥١٠	١٦٣٩	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	—	—	١١٧	٤٤٧	٢٦٢	٣٢	١٨	١٩٩٠	—	—	٦٦	٢١٧٨
فرانس	—	—	٤٢	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هولند	—	—	—	١٦٩	١٤٢	—	—	—	٢٠٠	٢١٤٠	—	١٧٢٠
اسپانيا	—	—	—	—	٢٨٨	—	—	—	—	—	١٣٧٥٨	—
ژاپن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	٢١٥	—	—
ساليومالك	—	—	—	—	٣	١٩	٢	٩١١	—	٤	—	٣٥
جمع	١٦٥٢٠	٢٩٧٥٣	٨٦٦١	١٤٨١١	١٦٩٢٠	١٤٣٨١	١٧٥٩٧	١٢١٧٠	٢٢٥٠١	٣٤٩١٦	٢٧٧١٤	٤١٤٤٦
خروار	١٢٢٧	—	٢٤٣	٨٢٢	١٠٩١	٨٧٧	١٠٠٣	—	٧٩٩	١٠٨٧	١١٨٥	١٣٤٦

صادرات تریاک بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۳۰۹	۱۳۰۸	۱۳۰۷	۱۳۰۶	۱۳۰۵	۱۳۰۴	۱۳۰۳	۱۳۰۲	۱۳۰۱	۱۳۰۰	۱۲۹۹	۱۲۹۸	۱۲۹۷	۱۲۹۶	۱۲۹۵	۱۲۹۴
هندوستان	۷۸۲۶,۷۰۰	۲۵۲۱۲	۱۱۱۲۵	۱۵۳۸	۷۱۴۹	۱۸۷۲	۱۰۲۷۴	۱۱۶۰۵	۱۱۰۰۵	۹۹۶۷	۸۰۰	۲۹۱	۱۷۰	—	—	—
انگلستان	۴۹۰	۲۲۴۰۲	۲۳۳۳۲	۶۶۰۳	۴۹۳۲۱	۶۲	۵۴۳	۸۴۲	۱۸۰۹۹	۳۴۱۴	۱۷۴۵۹	۱۴۹۳۹	۲۴۷۷۰	۲۴۵۲۰	۱۲۹۵۱	۲۵۲۵۱
جمهوری شوروی	۶۷۴۹,۱۲۰	۲۶۹۶	۱۲۵۵۳	۲۰۵۶۹	۲۰۸۲۰	۶۰۶۲۵	۵۴۴۷۰	۴۰۹۹۵	۸۳۷۳	۱۲۸۷۱	۱۲۳۶	۱۷۴۵۵	۳۴۶۴	۱۶۰۷۰	۲۲۵۶۰	۱۰۲۴۵
ترکیه	—	—	—	—	—	۷	—	—	—	—	—	۴۶۷	۲۶۷	۱۷۲	۱۵۲	۱۱۳
مصر	—	—	—	—	—	—	—	—	۷۰	۴۲۲	۹۷	—	—	—	—	۲۹۰
هندوستان	—	۱	۴۶	—	۲۹	۱۱۹۹	۱۶۴۵	۱۴۸	۲۰۹۲	۳۵۴	۶۳۳	۵۰۴	۶۴۲	۳۰۹۴	۴۰۲۱	۵۶۳۳
هند	—	—	—	۷۷۶	۴۱۵۸	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
امریکا	—	۱۱۳۰	—	—	—	۴۹	—	۶۰۰	—	—	—	—	۶۸	۱۰۴۵	۹۱۳	۷۶
آلمان	۱۳۶,۵۰۰	۶۶۱۸	—	۴۸	—	۷۴	۱۰۸۹	—	۱	—	—	—	—	—	—	—
ژاپن	۲۱۲۷۲,۳۴۰	۴۷۹۵	۱۷۹۴۷	۳۶۸۶	۴۳۸۸	۶۲۴۵	۱۲۲۹۷	۳۰۶۸	۱۱۸۰	—	۱۵۷۴	۶۲۲۰	۲۱۱	۸۸۱	—	—
مراق	۴۰	۲۸	۳۶	۴۸	۱۲۲	۵	۱۷۶	۴۲	۸۸	—	۳۷۹	—	—	—	—	—
سایر ممالک	۲۵۴۴,۶۲۷	۷۳۴۱	۲	—	۱۱۹	۲۹۲	۱۴	۲۹۲۰	—	۱	—	—	۴	۱	—	۱۲۴
جمع	۴۹۱۳۰,۲۹۷	۷۰۲۱۳	۶۵۰۴۱	۴۳۲۶۸	۹۶۱۱۶	۷۰۴۳۰	۷۹۵۸۸	۶۰۲۲۰	۴۰۹۰۸	۱۵۴۴۵	۲۶۱۷۸	۲۴۱۶۶	۲۸۵۹۶	۴۴۷۸۳	۴۱۵۹۷	۴۱۷۳۲
خوار	۱۲۵۴,۵۴	۱۶۴۹	۱۶۰۷	۱۱۸۰	۲۴۵۳۳	۱۷۳۹	۱۶۲۲۷	۱۰۶۳۱	۱۰۱۶	۳۹۳	۵۶۲	۴۹۹	۵۶۲	۱۱۵۳	۱۱۸۱	۱۲۲۹

درخت تود این درخت در تمام ایران برای تربیت کرم ابریشم کاشته میشود. از قدیم درخت تود دارای اهمیت مخصوصی بوده و مدتهاست بواسطه ناخوشی کرم ابریشم از اعتبار سابق افتاده. درخت تود مخصوصاً در اوایل رشد آب زیاد لازم دارد، از این جهت در نقاط گرم آنرا در کنار جویبارها و کنار خیابانها که دارای رطوبت زیاد تری میباشد غرس مینمایند. در سواحل بحر خزر که اراضی طبعاً مرطوب است در جاهائی که مخصوصاً تهیه شده اول بهار نهال یکساله نورا از زمین خزانه خارج نموده بدان نقاط انتقال میدهند و تا مدتی که درخت جوان است از زمینهای که در مجاورت آن قرار گرفته استفاده نموده و صیفی میکارند.

درختهای تود کیلان عموماً متوسط و ارتفاع آن تقریباً یک متر و چیدن برگ آن برای تغذیه کرم ابریشم آسان تر است، تقریباً از برگ تود یک جریب زمین ۹ جعبه تخم نوغان را میتوان پرورش داد، در سایر نقاط که این درخت را برای محصول میوه آن عمل میآورند بعکس خیلی قوی و تنومند میشود، درخت جوانرا پیوند زده و تود خوب میدهد، مقداری از میوه تازه آنرا مصرف نموده مقداری هم خشک مینمایند که در زمستان بکار میآید، در بعضی نقاط شیرۀ آنرا گرفته یا تازه استعمال مینمایند و یا همان شیرۀ را خشک کرده بجای قند مصرف میکنند.

چای زراعت آن از سنه ۱۲۷۵ شمسی در ولایات ساحلی بحر خزر مخصوصاً در لاهیجان، لنگرود، تنکابن، رودسر و فومن معمول گردیده. کشت چای بواسطه فقدان وسائل و عدم بضاعت زارعین ترقی شایانی نکرده. تقریباً وسعت اراضی که چای کاری میشود در کیلان و مازندران از یک ملیون و پانصد هزار ذرع مربع تجاوز نکرده و ترتیب زراعت آن اینست که نهالهای دوساله ریشه دار را در زمین می نشانند، در هر جریبی شش الی هشت هزار بوته چای نباید بیشتر موجود باشد، زمین را قبلاً خوب آباد میکنند و کود میدهند ولی چون در سواحل بحر خزر زمینهای زراعت چای محل جنگل بوده و دارای رسوبات کافی است چندان محتاج به کود دستی نیست، زمین آهکی و مرطوب برای زراعت چای خوب نیست و اغلب

اراضی که دارای اکسید دفر^(۱) باشد محصول فراوان میدهد.

در ایران دو قسم چای عمل می‌آورند: چای سبز و چای سیاه. قسم ثانی بواسطه تخمیر سیاه میشود ولی چون این عمل را از روی قواعد علمی انجام نمیدهند چای کیلان دیر دم است.

در سال چهارم شروع به چیدن برگ چای مینمایند ولی در بعضی باغها در سال سوم میتوان برگ را چید و عموماً سه فصل برگ را می‌چینند: بهار، تابستان و پائیز. در هر فصلی دو یا سه مرتبه این عمل تکرار میشود ولی چین بهار بهتر از سایر فصول است. نظر باینکه عمل آوردن چای در سه سال اول متضمن مخارج عمده و هیچ فایده برای رعیت ندارد لهذا رعایای خرده یا کمتر باین زراعت راغب هستند و با اینکه از سال سوم و چهارم عوائد عمده آن شروع میشود مع هذا زراعت چای تا کنون توسعه زیاد پیدا نکرده.

مخارج و عایدات تقریبی ده جریب باغ چای کاری شده به ترتیب ذیل است:

سال اول	۴۷۹۷۰ قران مخارج	عایدات ندارد
دوم	۱۴۹۰۰	»
سوم	۹۰۰۰	»
چهارم	۱۵۳۰۰	۳۰۰۰۰ قران
پنجم	۱۷۶۱۰	» ۴۱۰۰۰
ششم	۲۱۹۱۰	» ۶۱۵۰۰
هفتم	۲۱۰۷۵	» ۵۷۵۰۰
هشتم	۲۳۷۰۰	» ۷۰۰۰۰
نهم	۲۳۷۰۰	» ۷۰۰۰۰
دهم	۲۳۷۰۰	» ۷۰۰۰۰
جمع مخارج و عایدات ۲۱۸,۸۶۵		» ۴۰۰,۰۰۰

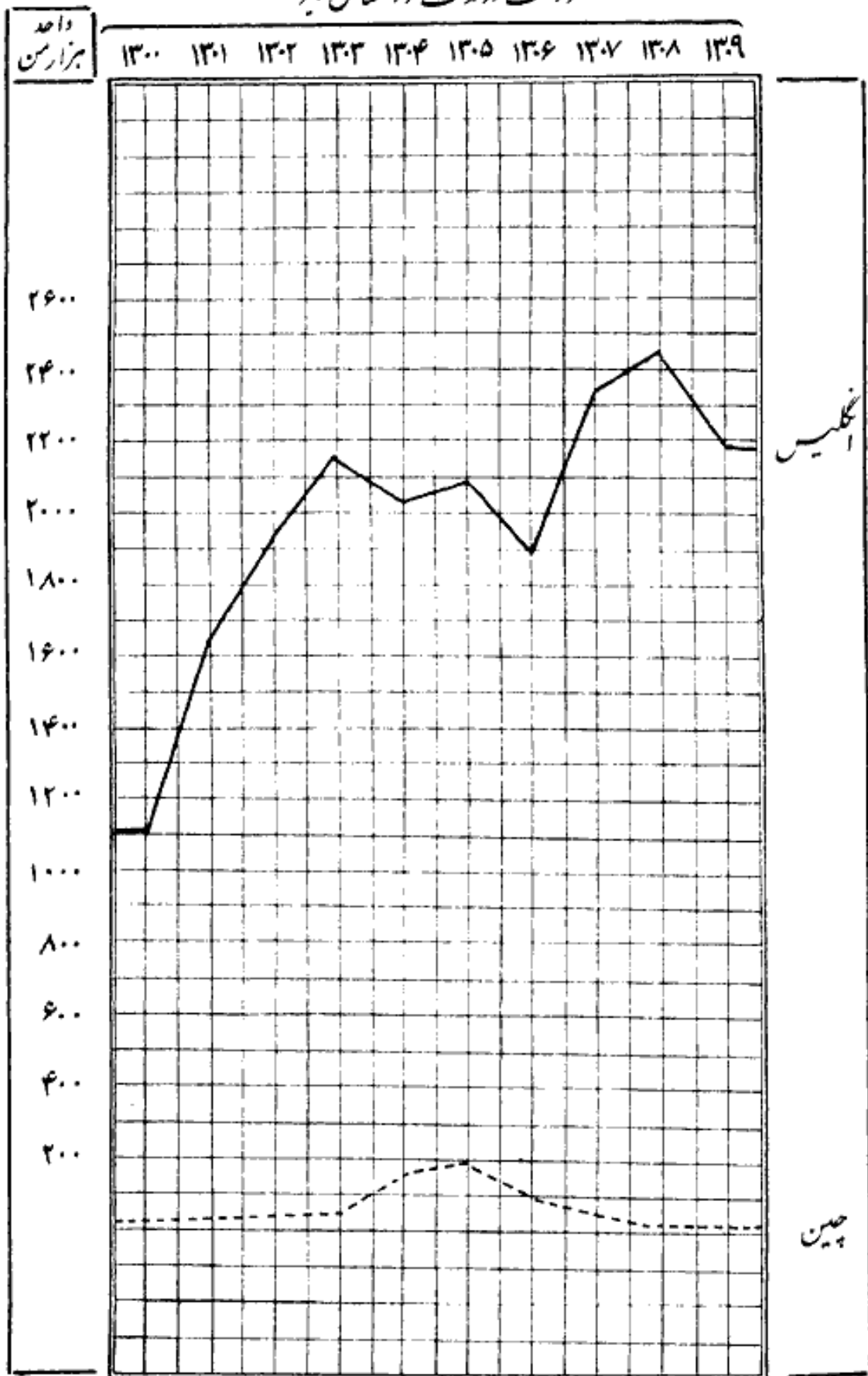
بموجب احصائیه های گمرکی در سنوات ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ شش ملیون

(۱) - Oxyde de fer

تومان تقریباً واردات چای بایران بوده ، هر گاه عطف توجهی به توسعهٔ زراعت چای بشود یا تحمل مخارج ابتدائی میتوان این ثروت هنگفت را در داخلهٔ مملکت نگاهداشت و از آن گذشته مازاد محصول را هم بخارجه صادر کرد .

واردات چای در ظرف ۱۱ سال اخیر یعنی از سنهٔ ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۹ بر حسب وزن و قیمت و ذکر اسامی ممالك مختلفه ای که این محصول را بایران وارد کرده اند مطابق جداول ذیل است :

چای از برزیل
واردات در مدت دو سال اخیر

واردات چای بحسب وزن

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
خرور	خرور	خرور	خرور	خرور	خرور	خرور	خرور	خرور	خرور	خرور	خرور
چین	۱۸	۱۵۴	۲۷۳	۳۱۲	۴۲۳	۱۵۷۶	۱۸۸۲	۹۸۸	۴۲۱	۱۹۷	۱۴۱,۷۵
انگلستان	۷۵	۵	۱۳	۸	۴	۱	۲۹	۲۴	۱۴	—	۸,۶۵
هندوستان	۹۹۲۹	۱۱۰۴۲۲	۱۶۷۰۸	۱۹۲۹۸	۲۱۵۶۷	۲۰۳۰۹	۲۰۹۰۳	۱۸۹۳۳	۲۴۴۶۵	۲۴۶۵۱	۲۱۸۸۲,۷۴
هلند	۳۱	۱۱۰	۱۹۸	۱۳۰	۵۸	۸۳	۲۴۵	۲۳	۱۴	۳۳	۷۲,۲۸
ترکيه	۹	۱۵	۶۷	۵۵	۹۴	۷۰	۱۸	۱۲	—	—	۱,۱۵
مراق	۲۹	۲	—	۲	—	—	۲۸	—	۳	۲	۵,۹۹
عمان	۲۳	۹	۳۴	—	—	—	—	—	—	—	—
جامهیرشوری	—	۴	۳	—	—	۲۸	۵	۱	—	۲۰	۰,۰۲
زایون	—	—	۵	—	—	—	—	—	—	—	—
افغانستان	—	—	—	—	۱	۲	—	—	—	—	—
آلمان	—	—	—	—	—	—	۲۰	—	۱	—	—
جمع	۱۰۱۱۴	۱۱۳۴۱	۱۷۳۰۱	۱۹۸۰۵	۲۴۱۴۷	۲۲۰۷۰	۲۳۱۳۰	۱۹۹۸۲	۲۳۹۱۸	۲۴۹۰۳	۲۲۱۰۷,۰۸
مزارقران	۲۵۳۷۹	۳۱۲۹۲	۵۱۱۱۷	۶۰۱۷۱	۶۴۳۰۲	۶۵۴۳۹	۶۹۷۴۷	۵۶۱۷۰	۶۸۸۰۸	۷۰۱۲۷	۶۵۷۱۳,۶۸۹

مستقیم بحسب قیمت واردات چای

سال	۱۳۹۹	۱۳۹۰	۱۳۰۱	۱۴۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹	اسامی عمالک
چین	۲۹	۴۲۹	۹۴۰	۹۴۷	۱۴۴۹	۱۴۲۴	۸۰۷	۸۸۶۸	۱۱۷۹	۷۶۸	۴۸۶,۳۲۳	چین
انگلستان	۲۸۶	۹	۲۷	۲۱	۱۲	۳	۳۰۱	۱۰۰	۳۸	—	۲۸,۲۷۰	انگلستان
هند	۴۷	۴۲۱	۴۴۴	۳۵۴	۱۶۷	۱۸۰	۸۲۷	۶۳	۴۰	۳۴	۲۳۱,۶۲۹	هند
هندوستان	۲۴۸۹۶	۲۰۰۵۳۶	۴۹۳۵۳	۵۸۶۱۰	۶۳۲۹۷	۵۵۰۴۵۵	۳۳۳۴۷	۵۳۰۹۰	۶۷۵۳۱	۳۸۴۷۴	۸۶۹,۶۶۸	هندوستان
ترکیه	۲۶	۶۰	۲۵۲	۲۳۶	۳۷۴	۲۸۹	۶۹	۴۷	—	—	—	ترکیه
عراق	۵۵	۲	—	۳	—	—	۱۱۲	—	۱۰	۸	۴,۴۸۷	عراق
عمان	۳۰	۱۷	۷۱	—	—	—	—	—	—	—	—	عمان
افغانستان	—	۲	۸	—	۲	—	۹	—	—	—	—	افغانستان
جواهر شورونی	—	۱۵	۱۲	—	—	۸۹	۱۸	۲	۱	۸۳	۱۷,۰۶۰	جواهر شورونی
ژاپن	—	—	۱۰	—	—	—	—	—	—	—	—	ژاپن
آلمان	—	—	—	—	—	—	۵۴	—	۹	—	—	آلمان
جمع	۲۵۳۷۹	۲۱۲۹۲	۵۱۱۱۷	۶۰۱۷۱	۶۴۳۰۲	۶۵۳۳۹	۳۳۹۴۷	۵۶۱۷۰	۶۸۸۰۸	۷۰۱۲۷	۶۵۷۱۳,۶۸۹	جمع
خرودار	۱۰۰۱۱۴	۱۱۳۴۱	۱۷۳۰۱	۱۹۸۰۵	۲۳۱۴۷	۲۲۰۷۰	۲۳۱۳۰	۸۷۹۸۲	۲۳۹۱۸	۲۴۹۰۳	۲۴۱۰۷,۰۸	خرودار

- توجه بنکات ذیل برای اصلاح زراعت چای و توسعه آن لازم میباشد.
- ۱ - فرستادن چند نفر شاگرد بممالک حاصل کننده چای برای تحصیل و تحقیقات راجعه بزراعت و ترتیب عمل آوردن آن.
 - ۲ - احداث باغهای جدید و بسط زراعت آن در تنکابن و مازندران و اطراف آن.
 - ۳ - استخدام چند نفر متخصص چایکار.
 - ۴ - خواستن بهترین نهال و تخم چای از هندوستان و سراندیب و چین و غیره.
 - ۵ - تأسیس اداره برای ترتیب بکار انداختن باغات مزبور و بوسیله متخصصین فلاح و ترویج آن بکمک متخصص چایکار خارجی و دادن جایزه باشخاصی که در مدت قلیلی در اراضی معینی چایکاری کرده و محصول خوبی بدست میآورند.
 - ۶ - احداث کارخانه جهت خشک کردن چای و عملیات راجعه باین محصول.
 - ۷ - تخفیف مالیات اراضی چای کاری از تاریخ احداث باغات الی سه سال.
- نی شکر** کلیه نی شکر محصولی است که در نواحی گرم و مرطوب بعمل میآید. در ایران این زراعت مخصوص سواحل جنوبی بحر خزر یعنی گیلان و مازندران یا خوزستان و بلوچستان است که سابقاً تا اندازه ای توسعه داشته ولی اکنون رو بنقصان گذاشته و نظر باینکه زراعت نی شکر آب زیاد لازم دارد سهلتر آن خواهد بود که در اراضی برنج کاری زراعت شود و از همان آبی که به برنج داده میشود استفاده نمایند چه زراعت آن از برنج با صرفه تر و از پیشه مالاریا هم جلوگیری مینماید.
- بهترین نواحی ایران برای عمل آوردن نی شکر خوزستان میباشد که میتوان زراعت نی شکر را بقدری در آن صفحه توسعه داد که علاوه بر رفع حوائج داخله از حیث واردات قند و شکر یکی از صادرات مهم مملکت را نیز تشکیل دهد و این اقدام مستلزم تأسیس کارخانجات تصفیه نی شکر و قند سازی است که در همان نواحی ایجاد گردد.

طرز کشت آن در گیلان اینطور است که زمین را مثل زمین سیب زمینی برای زراعت حاضر نموده نهرهای کوچکی در آن درست مینمایند و بفاصله سی الی پنجاه سانتیمتر آنها میکارند (یا بطور نشا یا ریشه یا قلمه ای که از بند نی میزنند) اطراف بوته

را هم گل میزنند و بدیهی است هر قدر گل زیاد باشد ریشه قوی تر و نمو آن بهتر انجام گرفته و در نتیجه محصول آن رو باز دیاد میگذارد. اگر هوا خشک باشد بیست روز یکمرتبه باید آب داد که کم آبی به بوته های آن صدمه نرساند، از يك جریب زمین ده هزار ذرعی میتوان ده هزار کیلو قند بدست آورد ولی در شمال ایران بواسطه کیفیت جوئی کمتر از این مقدار محصول برداشت میشود و رو بهم رفته منفعت آن از برنج بیشتر و موقع کشت آن بهار و برداشت محصول در پائیز است. در قسمتهای گرمسیر ممکن است بوته آن دو سال دوام کند.

نباتات علوفه در زمینهاییکه آبیاری امکان دارد نباتات علوفه کاشته میشود ولی مقدار آن محدود و دارای انواع واقسام مختلفه میباشد مثل یونجه، شبدر، اسپرس. در اسپاهان و در بعضی نقاط یونجه در سال پنج یا شش چین میدهد.

شبدر و اسپرس چهار چین و در هر جریب ده الی پانزده خروار علف از آنها حاصل میگردد. در ۱۳۰۴ مقدار محصول علف مزبور ۶۰۰، ۸۴۰ خروار و در سالهایی که بارندگی زیادتر است تا ۱،۰۰۰، ۱،۰۰۰ خروار هم ممکن است برداشت نمود. در بعضی ولایات مانند فارس چاودار و دوسر و چغندر را بخصوص در اسپاهان برای علوفه چهار پایان میکارند.

یونجه را معمولاً خشک و دسته کرده در زمستان با کاه مخلوط و به حیوانات میدهند علاوه بر علوفه مزبوره که کشت و زرع میشود در نقاط مرطوب علفهای طبیعی هم وجود دارد که برای حیوانات در بهار از آن استفاده نموده و در زمستان نیز خشک آنها را به دواب میخورانند.

نباتات معطر با وجود اینکه گل سرخ ایران از قدیم معروف و دارای درختهای عالی در باغات میباشد و اقسام مختلفه معطر دارد در صنعت ابن گل را بکار نبرده و از عطر آن که بی اندازه قیمتی میباشد استفاده تجارتنی نمیشود، فقط در اسپاهان و کاشان و غیره از يك رقم آن که موسوم به گل محمدی است کلاب میگیرند و بعضی مالکین آنرا تقطیر مینمایند ولی نه برای تجارت کلی در صورتیکه میتوان از نباتات معطر ایران مانند همین گل سرخ و بنفشه و غیره که در این مملکت

فراوان است استفاده کلی نموده و مانند مالک بالکان که یکی از منابع عمده صادرانشان
عطر کدل است بهره کافی برد و علاوه بر آنکه مصرف داخلی را نیز حیث عطر تأمین
کرد مبالغ زیادی برای خرید عطر بخارجه فرستاد و بلکه مقدار کلی هم صادر نمود.
نباتات مختلفه
طبی و دهنی شرح انواع آن در قسمت نباتات طبیعی داده شده است.

احصائیه محصولات فلاحتی ایران در سال ۱۳۰۹ (اقتباس از اداره کد فلاحت)

محصولات فلاحی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جو		برنج		حبوبات		برکهای مختلف	
	خروار	قران	خروار	$\frac{3}{5}$	خروار	قران	خروار	قران	خروار	$\frac{3}{5}$
تهران	۲۷۹۰۰۰	۱۰۸	۱۴۷۰۰۰	۶۷	—	—	۱۸۸۰۰	۱۲۶	۱۱۰۳۵	۱۱۶
آذربایجان	۸۰۲۳۳۰	۷۰	۲۱۴۷۹۷	۴۳	—	—	۱۵۲۱۰	۱۴۵	—	—
خراسان	۷۶۰۵۰۸	۱۰۳	۲۹۸۸۰۶	۴۷	۵۵۰۰	۱۲۸	۲۲۸۷۰	۱۹۶	—	—
کرمان	۱۵۹۲۵۷	۱۹۵	۵۷۹۴۸	۱۲۸	—	—	۱۲۰۳۰	۲۵۰	—	—
سیستان	۸۵۰۰۰	۵۰	۲۵۰۰۰	۳۰	—	—	۵۰۰	۵۰	—	—
فارس	۱۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰	۲۰۰	—	—	—	—
خوزستان	۹۹۴۰۰	۱۲۰	۵۶۰۲۰	۵۴	۱۳۵۱۵۰	۲۳۱	—	—	—	—
قزوین و همدان	۳۴۷۸۷۷	۸۸	۲۰۶۵۹۶	۴۵	۸۷۰	۲۰۰	۸۷۸۰	۲۰۴	۱۰۰	۱۵۰
کردستان و لرستان	۶۲۲۵۸	۶۷	۲۵۴۸۳	۳۶	۷۰۰۰	۱۰۵	۵۰۰	۱۵۰	—	—
گروس و نهاوند	۷۵۰۰۰	۵۵	۴۵۰۰۰	۳۲	۲۰۰۰	۲۵۲	۲۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰	۲۰۰
مراق و کلیان	۳۶۹۳۸۰	۱۰۰	۸۱۲۲۰	۴۵	—	—	۱۱۶۱۵	۹۳	۱۱۰	۱۷۰
اسپهان	۱۲۰۰۰۰	۱۰۰	۶۰۰۰۰	۶۲	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	—	—
قم و کاشان	۱۴۷۸۰۰	۱۱۵	۴۵۷۹۵۰	۶۶	—	—	۱۸۹۵۰	۱۴۹	۳۷۱	۲۲۲
سمنان و دامغان	۳۲۴۱۸	۱۳۲	۱۱۰۵۰	۸۰	—	—	۲۶۰	۱۷۰	۲۰۰	۸۰
شاهرود و استرآباد	۶۸۲۶۸	۱۰۰	۱۲۶۳۱۵	۵۵	۶۸۵۴۸	۸۰	۱۳۲۰۸	۱۴۰	۵۰۰۰	۷۰
مازندران و گیلان	۵۵۳۴۳	۸۰	۵۲۱۰۰	۵۰	۹۵۲۰۷۷	۱۴۶	۹۰۰۵	۱۹۰	—	—
بنادر و خلیج فارس	۴۷۷۳۰	۱۷۵	۵۲۲۰۰	۱۲۰	۲۰۰۰	۳۰۰	—	—	—	—

چون از بعضی نقاط اطلاعات خواسته شده و واصل نگردیده تعیین جمع کل ممکن نشد

محصولات فلاحی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

پسته	انگور		کشمش		بلدام		گردو		پسته
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	هزار عدد	قران	
تهران	—	—	۶۱۰۰	۱۱۲	۵۱۵۰	۲۱۴	۶۰۰۰	۵	—
آذربایجان	۴۵۰۰	۶۹	۱۵۹۰۰	۱۷۰	۱۱۲۰	۷۰۰	—	—	—
خراسان	—	—	۲۳۲۲۵	۱۶۵	۳۴۹۹	۳۶۸	۲۲۴۳۲	۷	—
کرمان	—	—	—	—	۳۴۰	۲۳۰	۱۰۵۰	—	—
سیستان	۱۰۰۰۰	۲۰	—	—	—	—	—	—	—
فارس	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۵	۴۰۰۰	۳۵۰	—	—	—
خوزستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—
قزوین و همدان	۱۳۸۵۸۵	۵۱	۳۶۸۴۰	۱۰۰	۴۷۰	۳۰۰	۷۷۷۵	۴	۱۵۰۰
کردستان و لرستان	—	—	—	—	—	—	—	—	—
کروس و نهاوند	۶۰۰۰	۳۵	۲۵۰	۱۵۰	—	—	—	—	—
عراق و کلیان	۱۶۰۰۰	۳۳	۱۱۵۰	۱۲۵	۲۱۵	۲۶۵	—	—	—
اسیاهان	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰	۵۰۰	—	—	—
قم و کاشان	—	—	۳۵	۲۲۵	۸۴۰	۲۹۳	۳۰۰	۵	—
سمنان و دامغان	۳۹۲۵	۵۰	—	—	۱۵۰	۱۰۰۰	۵۴۴۰	۵	۱۰۵۰
شاهرود و استرآباد	۷۸۲۰	۵۵	—	—	—	—	—	—	—
مازندران و گیلان	—	—	—	—	—	—	۱۰۴۰۰	۴	—
بنادر خلیج فارس	—	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحی ایران و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

ایریشم	پنبه		مرکبات		فندق		خرما		
	من	قران	خروار	قران	من	قران	قران	خروار	
—	—	۴۲۸	۱۹۴۵۰	—	—	—	—	—	تهران
—	—	۸۵۴	۳۰۹۲	—	—	—	—	—	آذربایجان
—	۲۲۳۰۰	۲۵۰	۴۱۳۰۰	—	—	—	—	—	خراسان
—	—	۲۲۵	۲۰۸۵	—	—	—	—	—	کرمان
—	—	۱۲۰	۱۵۰۰	—	—	—	—	—	سیستان
—	—	۸۰۰	۱۰۰۰	—	—	—	—	—	فارس
—	—	—	—	—	—	—	۱۱۵	۱۲۵۱۰۰	خوزستان
—	—	۸۶۵	۶۰۹۰	—	—	—	—	—	قزوین و همدان
—	—	—	—	—	—	—	—	—	کردستان و لرستان
—	—	۸۰۰	۲۵۰	—	—	—	—	—	کروس و نهاوند
—	—	۶۵۰	۹۵۰	—	—	—	—	—	عراق و کلیانپکان
—	—	۲۰۰	۲۵۰۰	—	—	—	—	—	اسیاهان
—	۱۱۰۰	۷۲۵	۱۱۲۶۰	—	۲۵۰	۲۰۰	—	—	قم و کاشان
—	—	۸۰۰	۳۴۶۰	—	—	—	—	—	سمنان و دامغان
—	۲۰۹۰	۳۱۵	۱۹۴۹۳	—	۲۰۰۰	—	—	—	شاهرود و استراباد
—	۱۱۶۴۴۲	۴۸۵	۴۱۹۵۰	—	۲۱۷۰۰	—	—	—	مازندران و گیلان
—	—	—	—	—	—	—	۱۰۵	۷۸۰۵۰	بنادر و خلیج فارس

محصولات فلاحی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

کنف	خروار	قران	قرباک	من	قران	کثیرا و سایر صنغها	توتون		مازوج	خروار	قران
							من	قران			
تهران	—	—	۲۰۶۲	۱۶۰	۲۰۲۰۰	۱۱	—	—	—	—	—
آذربایجان	—	—	—	—	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۰۱۶۶	۳۱۷	۲۰۰۰	۸۰۰	—
خراسان	—	—	۳۶۷۲۱	۱۶۵	—	—	—	—	—	—	—
کرمان	—	—	۲۴۱۰	۱۶۰	۴۹۱۵۰	۸	—	—	—	—	—
سیستان	۱۰۰۰	—	۱۲۰	۱۴۰	—	—	۱۰۰۰	۶۰۰	—	—	—
فارس	—	—	۹۵۰۰۰	۲۲۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	—	—	—	—	—
خوزستان	—	—	—	—	۶۱۰۰۰۰	۵	—	—	—	—	—
فروین و همدان	—	—	۲۵۰۰	۱۴۰	۲۵۰۰	۴۰	—	—	—	—	—
اردستان و ارسنجان	—	—	۴۲۸۰۰	۱۷۲	۴۰۰۰۰	۳۵	۲۸۰۶	۳۵۰	۵۰۰۰	۴۰۰	—
گروس و نهاوند	—	—	—	—	۵۱۰۰۰	۲۴	۲۰۰۰	۶۰۰	—	—	—
عراق و گلپایگن	—	—	۱۰۱۰۰	۱۵۵	۵۵۰۰	۴۷	۴۰	۱۵۰	—	—	—
اسپهان	—	—	۷۴۳۰۰	۲۱۰	۲۰۰۰۰	۱۷	—	—	—	—	—
تم و کاشان	—	—	۱۵۴۰	۲۰۰	۶۴۰۰	۴۷	—	—	—	—	—
سمنان و دامغان	—	—	—	—	۲۱۰۰۰	۹	—	—	—	—	—
شاهرود و اسنر آباد	۱۰۰۰	۲۵۰	۳۷۰	۱۶۵	۳۰۰	۹	۷۰۰	۳۴۰	—	—	—
مازندران و گیلان	۲۴۱	۱۲۱۹	—	—	—	—	۷۸۰۹۱	۱۴۰۰	—	—	—
بندر و خلیج فارس	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

محصولات فلاحی ایران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	کنجد		حنای		روغن		زعفران		
	خروار	قران	من	نیم	خروار	قران	من	قران	
تهران	—	—	—	—	—	—	—	—	
آذربایجان	—	—	—	—	—	—	—	—	
خراسان	—	—	—	—	—	—	۲	—	
کرمان	—	—	۲۰۰۰۰۰	—	۲۳۵	۲۵۰	۲	۱۲۸۰	
سیستان	—	—	—	—	—	—	—	—	
فارس	—	—	—	—	۴۰۰۰	۴۰۰	—	—	
خوزستان	—	—	—	—	—	—	—	—	
قزوین و همدان	—	—	—	—	—	—	—	—	
کردستان و لرستان	—	—	—	—	—	—	—	—	
گروس و نهاوند	—	—	—	—	—	—	—	—	
عراق و گایلیکان	—	—	—	—	—	—	—	—	
اسپهان	—	—	—	—	—	—	—	—	
قم و کاشان	—	—	—	—	—	—	—	—	
سمنان و دامغان	—	—	—	—	—	—	—	—	
شاهرود و آستراآباد	۵۰۰۰	۲۰۰	—	—	—	—	—	—	
مازندران و گیلان	—	—	—	—	—	—	—	—	
بنادر و خلیج فارس	—	—	۵۰۰۰۰	۱۵	—	—	—	—	

محصولات فلاحی تهران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جو		برگه‌های مختلف		حبوبات		قریاب	
	خروار	قران	خروار	من	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
خوار	۲۴۰۰۰	۸۰	۲۰۰۰	۵۰	—	—	۱۰۰	۸۰	۲۲	۱۶۰
ورامین	۶۰۰۰۰	۱۲۰	۶۰۰۰۰	۸۰	—	—	۱۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۱۶۰
ساوجبلاغ	۵۰۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰۰	۷۰	—	—	۱۰۰۰	۱۲۰	—	—
ساوه	۵۰۰۰۰	۸۰	۴۴۰۰۰۰	۲۵	۲۵	۱۰۰	۷۰۰	۱۲۰	۱۰	۱۶۰
غار ویشایویه	۵۰۰۰۰	۱۲۰	۳۰۰۰۰	۷۰	۱۰	۱۵۰	۳۰۰۰	۱۵۰	۳۰	۱۶۰
دماوند	۳۵۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۹۰	۱۱۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۱۲۰	—	—
جمع کل	۲۷۹۰۰۰	۱۰۸	۱۴۷۰۰۰	۶۷	۱۱۰۳۵	۱۱۶	۱۸۸۰۰	۱۲۶	۲۰۶۲	۱۶۰
محصولات فلاحی تهران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹										
	پنبه		کثیراوسایر صمغ‌ها		بادام		گردو		کشمش	
	خروار	قران	من	من	خروار	قران	هزار عدد قران	خروار	قران	قران
خوار	۸۲۰۰	۲۷۵	—	—	—	—	—	—	—	—
ورامین	۵۰۰۰	۳۰۰	—	—	۳۰	۲۰۰	—	—	۱۰۰۰	۵۰
ساوجبلاغ	۱۰۰۰	۲۰۰	—	—	—	—	—	—	۱۵۰۰	۱۰۰
ساوه (قیمت پنبه پاک کرده)	۵۰۰۰	۸۰۰	۲۰۰۰۰	۸	۴۹۷۰	۲۷۵	۶۰۰۰	۵	۳۵۰۰	۱۰۰
غار ویشایویه	۲۵۰	۲۰۰	۲۰۰	۶	۵۰	۲۰۰	—	—	۱۰۰	۲۰۰
دماوند	—	—	۲۰۰۰۰	۲۰	۱۰۰	۱۸۰	—	—	—	—
جمع کل	۱۹۴۵۰	۴۲۸	۴۰۲۰۰	۱۲۱	۵۱۵۰	۲۱۳	۶۰۰۰	۵	۶۱۰۰	۱۱۲

محصولات فلاحی آذربایجان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		توتون		حبوبات		مازوج	
	خروار	س	خروار	س	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سر اب	۱۷۵۰۰	۸۲	۷۸۰۰	۳۸	۱۰۰۰	۶۰۰	—	—	—	—
هشترود	۵۰۰۰۰	—	۳۵۰۰۰	—	—	—	—	—	—	—
رضایه	۴۵۰۰	۶۰	۱۵۰۰	۴۰	۱۱۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۲۵۰	—	—
ساوجبلاغ	۲۰۰۰۰۰	۶۰	۲۰۰۰۰	۴۰	۵۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰	۸۰۰
خوی	۲۱۹۸۸	۹۰	۱۰۹۹۴	۹۰	۹۸۵۰	۱۷۰	۲۰۰۰	—	—	—
دمنوارقان	۱۲۰۰۰	۸۷	۴۵۰۰	۴۹	۲۰۰۰	—	۵۰۰	۷۰	—	—
قراچه داغ	۱۲۹۹۰۷	۶۷	۶۶۷۸	۳۸	۲۰	۲۰۰	۱۵۰	۱۶۰	—	—
خلخال	۶۰۰۰۰	۸۰	۲۰۰۰	۴۰	۲۰	۶۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰	—	—
مرند	۱۸۵	۸۰	۱۸۵	۵۰	—	—	۱۸۵	—	—	—
ماکو	۸۱۷۰۰	—	۲۹۰۰۰	—	۴۰	—	—	—	—	—
گرمرود	۶۴۰۰۰	۴۰	۳۲۰۰۰	۲۵	۲۸	۳۰۰	۵۰۰	۶۰	—	—
افشار	۵۰۰۰۰	۳۵	۲۰۰۰۰	۲۵	۲۰۰	—	—	—	—	—
مراغه	۱۱۰۰۰۰	—	۴۵۰۰۰	—	۳۰	—	۳۵۰۰	—	—	—
شاهپور	۲۵۰	۱۰	۱۰۰	—	۱۰۰	—	۵۰۰	—	—	—
آستارا	۳۰۰	۱۰۰	۴۰	—	۶۵	—	۱۰	۱۲۵	—	—
جمع کل	۸۰۲۲۳۳	۷۰	۲۱۴۷۹۷	۴۳	۱۰۱۶۶	۴۱۷	۱۵۳۱۰	۱۴۵	۲۰۰۰	۱۰۰

محصولات فلاحی آذربایجان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		کتیرا و سایر صنایع		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	ریز	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
سراب	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هشترود	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
رضائیه	—	—	—	—	۲۰	۲۰۰	۱۵۰۰	۵۰	۱۵۰۰۰	۲۰۰
ساوجبلاغ	۵۰	۸۰۰	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۰۰	۳۰۰	—	—	—	—
غوی	۸۲۷	—	—	—	—	—	—	—	—	—
دمخوارقان	۱۰۰	۱۰۲۴	—	—	۱۰۰۰	۱۵۰۰	۲۰۰۰	۶۰	۵۰۰	۱۲۰
قراجه داغ	۱۷۵	۷۰۰	—	—	—	—	۲۵۰	۷۵	—	—
خلخال	—	—	—	—	—	—	۳۰۰	۱۲۰	—	—
مهرند	۱۸۵	۱۰۰۰	—	—	—	—	—	—	۴۰۰	۲۰۰
ماکو	۱۶۵۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
کر مرود	۱۰۰	۷۵۰	—	—	—	—	۱۰۰	۶۰	—	—
افشار	—	—	—	—	—	—	۲۰۰	۵۰	—	—
سراغه	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
شاهپور	—	—	—	—	—	—	۱۵۰	—	—	—
آستارا	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۳۰۹۲	۸۵۴	۲۵۰۰۰	۳۵	۱۱۲۰	۷۰۰	۹۹۴۵۰۰	۹۹	۱۵۹۰۰	۱۷۰

محصولات فلاحی ابات خراسان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		برنج		حبوبات		ترياك
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من قران
فردوس	۲۰۴۵۰	۱۲۰	۷۷۵۰	۸۰	۳۰۰	۱۶۰	۱۰۲۳۰	۱۳۰	۲۰۰۰
ترشیز	۵۳۰۰۰	۸۰	۱۵۰۰۰	۴۰	—	—	۲۰۰	۱۵۰	۱۸۰۰
گناباد	۴۸۵۸	۱۰۰	۲۴۵۶	۶۰	—	—	۳۰	۵۰۰	۳۰۰۰
نیشابور	۱۰۰۰۰۰	۱۲۵	۲۰۰۰۰	۷۵	—	—	۵۰۰۰	۱۶۵	۳۰۰۰
سبزوار	۵۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۷۵	—	—	۳۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰
بجنورد	۹۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۰	۵۰۰۰۰	۱۲۵	۲۰۰۰	۱۲۰	۱۵۰۰
تربت حیدری	۱۷۸۰۰۰	۸۰	۷۶۰۰۰	۵۰	—	—	۲۶۰	۲۰۰	۵۱۰۰
قوچان	۹۵۰	۱۴۰	۴۶۰۰	۴۵	—	—	—	—	۲۱
شیروان	۱۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰	۵۰	—	—	۵۰۰	۱۰۰	۶۰
قاروج	۱۰۰۰۰	۹۰	۵۰۰۰	۵۵	—	—	—	—	۲۰۰
بام و صفی آباد	۷۰۰	۷۰۰	۴۰۰۰	۶۰	—	—	—	—	—
لطف آباد	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۱۰	—	—	۱۰۰	—	۱۰۰۰
سرخس	۲۰۰۰۰	۹۰	۱۰۰۰۰	۴۵	—	—	—	—	۵۰
باخرز	۲۴۰۰۰	۱۰۰	۱۲۰۰۰	۴۰	—	—	۵۰	۱۵۰	۵۰۰۰
مشهد	۱۶۰۰۰۰	۱۲۰	۷۵۰۰۰	۶۰	۲۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۲۰۰	۱۲۰۰۰
جمع کل	۷۶۰۵۰۸	۱۰۳	۲۹۸۸۰۶	۴۷	۵۵۰۰	۱۲۸	۲۲۸۷۰	۱۹۶	۲۶۷۲

محصولات فلاحی ابات خراسان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

پنبه	خروار	قران	ابریشم خام	من	قران	خروار	بادام	قران	خروار	گردو	مزار عدد	ش	کشمش	قران	خروار
فردوس	۱۲۰۰	۶۰۰	۲۶۰۰	—	۵۱۰	۴۵۰	—	—	—	—	—	—	۱۰۰۰	۳۰۰	—
ترشیز	۸۲۵	۵۵۰	۲۰۰۰	—	۲۰۰	۳۰۰	—	۱۰۰۰	۸	۲۰۰۰۰	۱۷۰	—	—	—	—
کناباد	۱۵۰	۱۵۰	۳۰۰۰	—	۱۰	۵۰۰	—	۳۰۰	۸	۴۰۰	۲۰۰	—	—	—	—
نیشابور	۲۵۰۰۰	۲۵۰	۱۰۰۰	—	۱۰	۲۰۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سبزوار	۵۵۰۰	۷۵۰	—	—	۲۰	۲۵۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
بجنورد	۱۰۰	۶۰۰	۳۵۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
تربت حیدری	۲۹۸۰	۲۰۰	۱۰۸۰۰	—	۲۵۲۷	۶۰۰	—	۱۳۲	۸	۲۲۵	۱۵۰	—	—	—	—
قوچان	—	—	۵۰	—	۱	۵۰۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
شیروان	—	—	—	—	۱۰۰	۳۰۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
قاروج	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
بام و صفی آباد	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
لطف آباد	۳۸۰۰	۲۵۰	۱۰۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سرخس	۵۰	۲۰۰	۱۰۰	—	۱	۳۰۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
باخرز	۵۰۰	۲۰۰	—	—	۲۰	۳۰۰	—	۱۰۰۰	۶	—	—	—	—	—	—
مشهد	۱۲۰۰	۱۰۰	۲۳۰۰	—	۱۰۰	۲۵۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۴۱۳۰۰	۲۵۰	۲۲۳۰۰	—	۳۴۹۹	۳۶۸	—	۷۲۲۴۲۲	۷	۲۳۲۲۵	۱۶۵	—	—	—	—

محصولات فلاحی ایالت کرمان و قیمت متوسط سیر خرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		پسته		حبوبات		قریاض
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من
زرد	۱۳۴۹۰	۲۰۰	۷۷۵۶	۱۶۰	۱۱۲۰	۱۰۰۰	۴۵۰	۴۰۰	۱۶۰
رفسنجان	۲۰۰۰	۱۷۰	۱۰۰۰	۱۱۰	۷۰۰	۱۲۰۰	۸۰	۲۰۰	—
حل حوم	۹۰۰۰۰	۲۷۰	۱۵۰۰۰	۱۷۰	۲۰	۱۲۰۰	۱۰۰۰	۳۰۰	۱۸۰
سیرجان	۲۰۰۰۰	۱۸۰	۱۵۰۰۰	۱۲۰	۱۰۰	—	۵۰۰۰	—	—
بردسیر	۱۲۵۰۰	—	۵۰۰۰	—	۰,۷	—	۱۰۰۰	—	—
بم و نرماشیر	۱۴۲۶۷	۱۲۵	۸۱۹۲	۹۰	—	—	۵۰۰	۱۵۰	—
افطاح	۷۰۰۰	۱۸۰	۶۰۰۰	۱۲۰	—	—	۴۰۰۰	۲۰۰	۱۶۰
جمع کل	۱۰۹۲۵۷	۱۵۹	۵۷۹۴۸	۱۲۸	۱۹۴۰۷	۱۱۲۰	۱۲۰۳۰	۲۵۰	۲۴۱۰

محصولات فلاحتی ایالت کرمان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	پنبه		کمیرا		بادام		گردو		روناس
	خروار	قران	من	من	خروار	قران	مزار عدد	خروار	قران
زرد	۱۶۵	۵۰۰	۱۵۰	۱۲	۳۰	۳۰۰	—	۱۰۰	۴۰۰
رفسنجان	۱۵۰۰	۴۵۰	۱۰۰۰۰	—	—	—	—	۱۰۰	—
حل حوم	۲۰	۲۰۰	۵۰۰۰	۷	۲۰	۲۵۰	—	۳۰	۳۰۰
سیرجان	۲۰۰	—	۱۰۰۰۰	—	۲۰۰	—	۵۰۰	۵	—
بردسیر	—	—	۴۰۰۰	—	۱۰	—	۵۰۰	—	—
بم و نرماشیر	۲۰۰	۱۵۰	۱۰۰۰۰	۶	۵۰	۲۰۰	—	—	—
اقطاع	—	—	۱۰۰۰۰	۵	۲۰	۲۰۰	۵۰	—	—
جمع کل	۲۰۸۵	۳۳۵	۴۹۱۵۰	۸	۳۴۰	۲۳۰	۱۰۵۰	۲۳۵	۳۵۰

محصولات فلاحی سیستان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		برنج		حبوبات		ترياك
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من
سیستان	۸۵۰۰۰	۵۰	۳۵۰۰۰	۳۰	—	—	۵۰۰	۵۰	۱۲۰
جمع کل	۸۵۰۰۰	۵۰	۳۵۰۰۰	۳۰	—	—	۵۰۰	۵۰	۱۲۰
بقیه محصولات فلاحی سیستان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	پنبه		توتون		انگور		کتیرا		كف
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من
سیستان	۱۵۰۰	۱۲۰	۱۰۰۰	۶۰۰	۱۰۰۰۰	۲۰	—	—	۱۰۰۰
جمع کل	۱۵۰۰	۱۲۰	۱۰۰۰	۶۰۰	۱۰۰۰۰	۲۰	—	—	۱۰۰۰

محصولات فلاحی ایالت فارس و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جو		برنج		کتیرا		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
فارس	۱۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰	۳۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	۹۵۰۰۰	۲۲۰
جمع کل	۱۰۰۰۰۰	۱۲۵	۱۲۵۰۰۰۰	۷۰	۲۰۰۰۰	۳۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۵	۹۵۰۰۰	۲۲۰
بقیه محصولات فلاحی ایالت فارس و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	پنبه		روناس		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
فارس	۱۰۰۰	۸۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۰
جمع کل	۱۰۰۰	۸۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰	۴۰۰۰	۳۵۰	۱۳۰۰۰	۷۵	۴۵۰۰	۱۲۰

محصولات فلاحتی خوزستان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		برنج		خرما		کثیر و سایر صنایع
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من قران
فلاحتی	۱۴۰۰	۸۵	۴۳۰۰	۴۵	۷۴۰۰	—	۴۷	۵۰۰۰۰	—
خفاحی	۲۲۵۰	۱۰۰	۲۷۰۰	۵۰	۱۸۷۵۰	—	—	—	—
آبادان	—	—	—	—	—	—	۱۰۰	۷۵۰۰۰	—
محمدره	—	—	—	—	—	—	—	—	—
بهبهان	۴۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۶۰	—	—	۲۰۰	۲۶۰۰۰۰	۶
دزفون	۶۰۰۰۰	۱۴۰	۳۰۰۰۰	۷۵	۱۰۰۰۰۰	۱۰۲	—	—	—
رامهرمز	۲۱۷۵۰	۱۲۵	۱۶۰۲۰	۴۳	۹۰۰۰	۳۵۰	—	—	۵
جمع کل	۹۹۴۰۰	۱۲۰	۵۶۰۲۰	۵۴	۱۳۵۱۵۰	۲۳۱	۱۲۵۱۰۰	۱۱۵	۶۱۰۰۰۰

محصولات فلاحی قزوین و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		پسته	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
طارم سفلی	۹۷۷۷	۷۰	۴۷۹۶	۴۰	۱۷۰	۲۰۰	۲۷۰	۱۰۰	—	—
افشاریه	۴۶۰۰	۸۵	۴۶۰۰	۳۸	—	—	۱۵۰	۲۰۰	—	—
خرقان	۳۵۰۰۰	۷۰	۳۰۰۰۰	۳۰	—	—	—	—	—	—
رودبار	۶۰۰۰۰	۸۰	۳۰۰۰۰	۴۵	۵۰۰	۲۰۰	۸۰۰	۱۲۰	—	—
الموت	۴۰۰۰۰	۸۰	۲۰۰۰۰	۴۵	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۱۲۰	—	—
قافران	۱۵۰۰۰۰	۸۰	۵۰۰۰۰	۴۰	—	—	۲۰۰۰	۲۰۰	—	—
اقبال و بشاریات	۱۲۰۰۰	۷۰	۴۰۰۰	۴۰	—	—	۱۲۰۰	۱۷۰	—	—
دشتابی	۱۵۰۰۰	۷۳	۶۰۰۰	۴۰	—	—	۶۰۰	۱۶۰	—	—
قهایه	۳۵۰۰	۸۵	۲۲۰۰	۴۲	—	—	۶۰	۱۶۰	—	—
دامنه زهرا	۱۸۰۰۰	۷۷	۵۰۰۰	۴۱	—	—	۲۰۰۰	۲۰۰	۵۰	۱۵۰۰
جمع کل	۲۱۷۸۷۷	۷۷	۱۵۶۵۹۶	۴۰	۸۷۰	۲۰۰	۷۲۸۰	۱۰۸	۵۰	۱۵۰۰

محصولات فلاحی ایالت قزوین و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹										
	پنبه		گردو		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	هزار عدد	$\frac{۱}{۵}$	خروار	قران	خروار	$\frac{۱}{۵}$	خروار	قران
طارم سفلی	۴۵	۶۰۰	۲۰۰۰	۲	—	—	۱۰۰	۵۰	—	—
افشاریه	—	—	۵۰۰	۸	۴۰	۲۵۰	۲۰۰	۲۰	۱۰	۱۰۰
خرقان	—	—	۲۰۰	—	۱۰	۲۰۰	۱۰۰	۲۰	—	—
رودبار	۲۰	۱۰۰۰	۳۰۰۰	۳	—	—	۵۰	۴۰	—	—
الموت	—	—	۲۰۰۰	۳	—	—	۳۵	۵۰	—	—
قافران	—	—	۵۰	۵	۲۰۰	۴۰۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۸۰۰۰	۸۰
اقبال و شاریات	۱۵۰۰	۶۰۰	—	—	۵۰	۲۰۰	۸۰۰۰	۳۰	۵۰۰	۶۵
دشتابی	۵۰۰	۶۰۰	—	—	—	—	۵۰۰۰	۲۰	۲۰۰	۶۵
قهبایه	۱۵	۸۰۰	۲۵	۵	۲۰	۲۵۰	۱۰۰	۲۵	۳۰	۸۰
دامنه زهرا	۳۰۰۰	۸۰۰	—	—	۵۰	۴۰۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۳۰۰۰	۱۰۰
جمع کل	۵۰۹۰	۷۲۰	۷۷۷۵	۴	۳۷۰	۲۰۰	۶۳۵۸۵	۲۲	۱۱۸۴۰	۸۱

محصولات فلاحی همدان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		حبوبات		برگهای مختلف		ترياک
	خروار	قران	خروار	من	خروار	قران	خروار	قران	من
همدان	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۰	۱۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۵۰۰
جمع کل	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۰	۱۵۰۰	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۵۰۰
بقیه محصولات فلاحی همدان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	پنبه		کتیرا		بادام		انگور		کشمش
	خروار	قران	من	من	خروار	قران	خروار	قران	خروار
همدان	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰۰	۴۰	۱۰۰	۳۰۰	۷۰	۷۵۰۰۰	۲۵۰۰۰
جمع کل	۱۰۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰۰	۴۰	۱۰۰	۳۰۰	۷۰	۷۵۰۰۰	۲۵۰۰۰

محصولات فلاحی کردستان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		حبوبات		توتون		مازوج
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار قران
سقروبان	۵۰	۴۰۰۰	۸۰۰۰	۴۰	۵۰۰	۱۵۰	۲۲۵۰	۳۰۰	۴۰۰۰ ۵۰۰
سندج	—	۴۸	—	۲۶	—	—	—	—	—
کردستان	۶۰	۱۹۵۸	۳۸۳	۴۰	—	—	۱۵۵۶	۴۰۰	۱۰۰۰ ۴۰۰
جمع کل	۵۲	۴۱۹۵۸	۸۳۸۳	۳۵	۵۰۰	۱۵۰	۳۸۰۶	۳۵۰	۵۰۰۰ ۴۰۰

محصولات فلاحی لرستان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		برنج		کتیرا		تریاک
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من قران
چایلق	—	۷۵	—	۳۷	—	۱۵۰	—	۴۰	۸۰۰ ۱۵۵
خرم آباد	۹۰	۵۳۰۰	۲۱۰۰	۵۵	۷۰۰۰	۶۰	۴۰۰۰	—	۲۸۰۰۰ ۲۰۰
بروجرد	۷۰	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰	۴۰	—	—	—	۳۰	۱۴۰۰۰ ۱۶۰
جمع کل	۷۸	۲۰۳۰۰	۱۷۱۰۰	۴۴	۷۰۰۰	۱۰۵	۴۰۰۰۰	۳۵	۴۳۸۰۰ ۱۷۲

محصولات فلاحی کروس و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
کنندم		جو		انگور		کشمش		کتیرا	
خروار	س	خروار	س	خروار	س	خروار	قران	من	س
۲۵۰۰۰	۵۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۱۰۰۰	۴۰	۵۰	۲۰۰	۱۰۰۰	۹
۲۵۰۰۰	۵۰	۲۰۰۰۰	۳۰	۱۰۰۰	۴۰	۵۰	۲۰۰	۱۰۰۰	۹
جمع کل									

محصولات فلاحتی نهاوند و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹											
		گندم		جو		برنج		حبوبات		توتون	
		خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
نهاوند		۵۰۰۰۰	۶۰	۲۵۰۰۰	۳۵	۲۰۰۰	۲۵۲	۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۶۰۰
جمع کل		۵۰۰۰۰	۶۰	۲۵۰۰۰	۳۵	۲۰۰۰	۲۲۵	۲۰۰۰	۱۵۰	۲۰۰۰	۶۰۰

بقیه محصولات فلاحتی نهاوند و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹											
		پنبه		انگور		کشمش		برکه های مختلف		کتیرا	
		خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
نهاوند		۲۵۰	۸۰۰	۵۰۰۰	۳۰	۲۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۲۰۰	۵۰۰۰۰	۴۰
جمع کل		۲۵۰	۸۰۰	۵۰۰۰	۳۰	۲۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۲۰۰	۵۰۰۰۰	۴۰

محصولات فلاحی عراق و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جو		حبوبات		توتون		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
عراق	۲۶۴۲۸۰	۱۰۰	۶۶۱۲۰	۴۰	۹۹۱۵	۵۰	۴۰	۱۵۰	۱۵۰۰	۱۵۰
جمع کل	۲۶۴۲۸۰	۱۰۰	۶۶۱۲۰	۴۰	۹۹۱۵	۵۰	۴۰	۱۵۰	۱۵۰۰	۱۵۰
بقیه محصولات فلاحی عراق و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	پنبه		کتیرا		بادام		انگور		کشمش	
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
عراق	۲۵۰	۶۰۰	۳۵۰۰	۶۰	۱۵۰	۲۰۰	۷۰۰۰	۲۵	۱۵۰	۱۰۰
جمع کل	۲۵۰	۶۰۰	۳۵۰۰	۶۰	۱۵۰	۲۰۰	۷۰۰۰	۲۵	۱۵۰	۱۰۰

محصولات فلاحی کلیایکان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جی		حبوبات		کتیرا		قرباک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
کلیایکان	۱۰۰	۲۵۰۰۰	۵۰	۵۰۰۰	۱۶۰	۶۰۰	۱۰۰	۳۵	۷۰۰۰	۱۶۰
خونسار	۱۰۰	۲۰۰۰۰	۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۱۰۰	—	—	۴۰۰	۱۶۰
کمره	۱۰۰	۶۰۰۰۰	۵۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰	۳۵	۱۲۰۰	۱۶۰
جمع کل	۱۰۰	۱۰۵۰۰۰	۵۰	۱۵۰۰۰	۱۳۶	۱۷۰۰۰	۲۰۰۰	۳۵	۸۶۰۰	۱۶۰

بقیه محصولات فلاحی کلیایکان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	پنبه		بادام		انگور		کشمش		برگهای مختلف	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران
کلیایکان	۲۰۰	۷۰۰	۵	۲۵۰	۴۰	۵۰۰۰	۵۰۰	۱۵۰	۱۰	۱۵۰
خونسار	—	—	۶۰	۲۶۰	۴۰	۱۰۰۰	—	—	۱۰۰	۲۰۰
کمره	۵۰۰	۶۵۰	—	—	۴۰	۳۰۰۰	۵۰۰	۱۵۰	—	—
جمع کل	۷۰۰	۷۰۰	۶۵	۲۶۰	۴۰	۹۰۰۰	۱۰۰۰	۱۵۰	۱۱۰	۱۷۰

۱۷۳

محصولات فلاحی اسپاهان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		برنج		حبوبات		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
شهرضا	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۷۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۳۰۰۰	—
فریدن	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰	۵۵	—	—	—	—	۱۳۰۰	—
بقیه اسپاهان	—	—	—	—	—	—	—	—	۷۰۰۰۰	—
جمع کل	۱۲۰۰۰۰	۱۰۰	۶۰۰۰۰	۶۲	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۷۴۳۰۰	۲۱۰

بقیه محصولات فلاحی اسپاهان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		بادام		انگور		کشمش		کتیرا	
	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
شهرضا	۲۵۰۰	۲۰۰	۲۰۰۰	۵۰۰	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰۰	۱۷
فریدن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۲۵۰۰	۲۰۰	۲۰۰۰	۵۰۰	۵۰۰۰	۴۰	۱۰۰۰	۱۷۰	۲۰۰۰۰	۱۷

محصولات فلاحی قم و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		تریاک	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
قم	۱۵۰۰۰	۱۰۰	۳۵۰۰۰	۶۰	—	—	—	—	۵۰	۱۶۰
محلان	۸۰۰	۱۱۰	۲۰۰	۵۵	۵۰	۱۵۰	۴۰۰	۶۰	۷۲۰	۱۶۰
کنار رودخانه	۴۰۰۰	۹۰	۴۰۰۰	۴۵	۲۰۰	۱۷۵	۱۰۰۰	۸۰	—	—
جمع کل	۱۹۸۰۰	۱۰۰	۳۹۲۰۰	۵۳	۲۵۰	۱۶۲	۱۴۰۰	۷۰	۷۸۰	۱۶۰

بقیه محصولات فلاحی قم و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		بادام		فندق		گردو		برگه‌های مختلف	
	من	قران	خروار	قران	من	قران	مزار عدد	قران	خروار	قران
قم	۸۰۰	۷۰۰	—	—	—	—	—	—	—	—
محلان	۲۰۰	۱۸۰	۴۰	۲۰۰	۱۰۰	۴۰۰	—	—	۱	۱۵۰
کنار رودخانه	۶۰	۷۰۰	۱۰۰	۲۷۵	۱۰۰	۲۰۰	۳۰۰۰	۵	۷۰	۲۷۵
جمع کل	۱۱۶۰	۵۲۶	۱۴۰	۲۷۷	۲۰۰	۳۵۰	۳۰۰۰	۵	۷۱	۲۶۲

۱۷۵

محصولات فلاحی کاشان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	گندم		جو		حبوبات		کتیرا		ترياك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
نظنز	۸۰۰۰	۱۵۰	۲۷۵۰	۷۸	۳۷۰۰	۱۲۵	۲۰۰۰	۲۰	۱۶۰	۳۲۰
کاشان	۱۲۰۰۰۰	۱۲۵	۴۱۵۰۰۰	۷۵	۱۵۰۰۰	۱۵۰	۴۰۰۰	۳۰	۶۰۰	۱۶۰
جمع کل	۱۲۸۰۰۰	۱۳۷	۴۱۸۷۵۰	۸۱	۱۸۷۰۰	۱۳۷	۵۰۰۰	۲۵	۷۶۰	۲۴۰

بقیه محصولات فلاحی کاشان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		بادام		برکهای مختلف		کشمش	
	خروار	قران	من	$\frac{3}{5}$	خروار	قران	خروار	$\frac{3}{5}$	خروار	قران
نظنز	۱۰۰	۱۲۰۰	۱۰۰	—	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۱۷۵	۵	۲۵۰
کاشان	۱۰۰۰۰	۱۵۰	۱۰۰۰	—	۵۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۲۰۰	۲۰	۲۰۰
جمع کل	۱۰۱۰۰	۹۲۵	۱۱۰۰	—	۷۰۰	۲۵۰	۳۰۰	۱۸۵	۲۵	۲۲۵

محصولات فلاحی سمنان دامغان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		حبوبات		برگه‌های مختلف		کثیرا
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من فران
دامغان	۲۰۰۰۰	۱۲۰	۸۰۰۰	۶۰	—	—	۲۰۰	۸۰	۲۰۰۰۰ ۹
سمنان	۴۳۱۸	۱۲۵	۱۶۵۰	۹۰	۲۶۰	۱۷۰	—	—	۱۰۰۰ ۹
سنگسر	۵۵۰۰	۱۲۵	۵۰۰	۹۰	—	—	—	—	—
سرخه و غیره	۲۶۰۰	۱۲۵	۹۰۰	۸۰	—	—	—	—	—
جمع کل	۳۲۴۱۸	۱۲۲	۱۱۰۵۰	۸۰	۲۶۰	۱۷۰	۲۰۰	۸۰	۲۱۰۰۰ ۹

بقیه محصولات فلاحی سمنان و دامغان و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	پنبه		پسته		بادام		گردو		انگور
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	هزار عدد $\frac{3}{5}$	خروار	فران
دامغان	۲۰۰۰	۸۰۰	۵۰۰	۱۲۰۰	۵۰	۸۰۰	—	—	۳۰۰۰ ۴۰
سمنان	۵۵۰	۸۰۰	۲	۹۰۰	۱۰۰	۱۲۰۰	—	—	۸۰۰ ۵۰
سنگسر	۱۰	۸۰۰	—	—	—	—	۵۴۴۰	۵	۷۵ ۵۰
سرخه و غیره	۹۰۰	۸۰۰	—	—	—	—	—	—	۵۰ ۵۰
جمع کل	۲۴۶۰	۸۰۰	۵۰۲	۱۰۵۰	۱۵۰	۱۰۰۰	۵۴۴۰	۵	۳۹۵۰ ۵۰

محصولات فلاحی شاهرود و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	گندم		جو		حبوبات		ابریشم خام		ترياك	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران	من	قران
پشت بسطام	۲۰۰۰۰	۱۳۰	۸۰۰۰	۷۰	۲۰۰	۱۹۰	—	—	۲۷۵	۱۷۰
مبامی	۷۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۶۰	—	—	۵۰	۱۴۰	۹۰	۱۶۰
بیارجند	۲۵۰۰	۱۴۰	۸۰۰	۹۵	۸	۲۰۰	۴۰	۱۲۰	—	—
جمع کل	۲۹۵۰۰	۱۲۰	۱۰۸۰۰	۷۱	۲۰۸	۱۹۵	۹۰	۱۳۰	۳۷۰	۱۶۵
بقیه محصولات فلاحی شاهرود و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹										
	پنبه		انگور		برگهای مختلف		قوتون		کتیرا	
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	من	قران
پشت بسطام	۲۰۰	۶۰۰	۲۰۰۰	۴۵	۵۰۰۰	۷۰	—	—	۳۰۰	۹
مبامی	۷۰۰	۵۰۰	۷۰۰	۴۵	—	—	—	—	—	—
بیارجند	۲۵۰	۱۳۰	۱۲۰	۸۰	—	—	۷۰۰	۲۴۰	—	—
جمع کل	۱۱۵۰	۴۱۰	۲۸۲۰	۵۶	۵۰۰۰	۷۰	۷۰۰	۲۴۰	۳۰۰	۹

محصولات فلاحی استرآباد و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		برنج		حبوبات		انگور
	خروار	قران	خروار	من	خروار	قران	خروار	قران	قران
استرآباد	۸۰	۱۱۱۵۶	۶۸۸۸	۴۰	۶۸۵۴۸	۸۰	۱۳۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰۰
صحرا	۷۵	۲۷۶۱۲	۱۰۸۶۲۷	۴۰	—	—	—	—	—
جمع کل	۷۶	۳۸۷۶۸	۱۱۵۵۱۵	۴۰	۶۸۵۴۸	۸۰	۱۳۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰۰

بقیه محصولات فلاحی استرآباد و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹

	پنبه		ابریشم خام		کدو		مرکبات		کنجد
	خروار	قران	من	من	خروار	قران	هزار عدد	قران	قران
استرآباد	۱۸۰	۹۰۰۰	۲۰۰۰	۸۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰	۷	۵۰۰۰
صحرا	۲۲۵	۹۳۴۳	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۲۰۲	۱۸۳۴۳	۲۰۰۰	۸۰۰	۱۰۰۰	۲۵۰	۲۰۰۰	۷	۵۰۰۰

محصولات فلاحتی مازندران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		برنج		حبوبات		توتون
	خروار	قران	خروار	من	خروار	قران	خروار	قران	قران
مشهد سر	۵۰	۸۰	۱۰۰	۵۰	۸۰۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۵۰	—
بارفروش	۲۰۰۰	۶۰	۳۰۰۰	۴۰	۲۵۰۰۰	۱۵۰	۵۰۰۰	۱۷۰	۸۰۰
آمل	۳۵۰۰	۱۰۰	۲۴۰۰	۶۰	۱۰۰۰۰	۱۸۰	۴۰۰۰	۲۵۰	—
اشرف	۳۰۰۰	۷۵	۱۹۰۰	۳۰	۱۲۵۰۰	۲۰۰	—	—	۲۰۰۰
جمع کل	۵۳۵۰۰	۸۰	۵۱۵۰۰	۵۰	۴۸۳۰۰	۱۴۳	۹۰۰۵	۱۹۰	۱۴۰۰

بقیه محصولات فلاحتی مازندران و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	پنبه		ابریشم خام		گردو		مرکبات		کف
	خروار	قران	من	من	هزار عدد	قران	هزار عدد	قران	قران
مشهد سر	۱۹۵۰	۳۵۰	۷۰۰	—	—	—	۷۰۰	—	۲۵۰
بارفروش	۲۰۰۰	۳۰۰	۸۵۰	—	۴۰۰	۴	۱۰۰۰	—	۳۰۰
آمل	—	—	۱۰۰۰	—	۱۰۰۰	۵	۱۰۰۰۰	—	۲۰۰
اشرف	۱۰۰۰۰	۸۰۰	—	—	—	—	۱۰۰۰۰	—	—
جمع کل	۴۱۹۵۰	۴۸۵	۱۰۳۰۰	—	۱۰۴۰۰	۴	۲۱۷۰۰	—	۷۵۰

محصولات فلاحتی کیلان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		پرنج		حبوبات		کنف
	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار قران
فومنت	—	—	—	—	—	۱۱۹۸۹۳۰	—	—	— ۲۹
طوالش	۳۰۰	—	۶۰۰	—	۱۲۰	۶۶۲۰۰	—	—	—
لامیجان	۱۴۸۳	—	—	—	۱۱۰	۶۱۱۹۸	—	—	۲۰۰ ۴۴۰
لنگرود	—	—	—	—	—	۲۷۸۸۰	—	—	—
خام	—	—	—	—	۱۱۰	۱۵۰۰۲۹۰	—	—	—
جمع کل	۱۷۸۳	—	۶۰۰	—	۱۳۰	۴۱۹۰۲۶	—	—	۲۰۰ ۴۶۹
بقیه محصولات فلاحتی کیلان و قیمت متوسط سرخرمن در ۱۳۰۹									
	پنبه		ابریشم خام		توقون		بادام		کشمش
	خروار	قران	من	قران	خروار	قران	خروار	قران	خروار قران
فومنت	—	—	۷۵۴۳۷	—	۷۷۰۵۵	—	—	—	—
طوالش	—	—	—	—	۲	—	—	—	—
لامیجان	—	—	۲۸۸۷۵	—	۶۳	—	—	—	—
لنگرود	—	—	—	—	—	—	—	—	—
خام	—	—	۱۹۱۰	—	۹۵۰	—	—	—	—
جمع کل	—	—	۱۰۶۲۲۲	—	۷۸۰۷۰	—	—	—	—

محصولات فلاحی بنادر خلیج فارس و قیمت متوسط سر خرمن در ۱۳۰۹									
	گندم		جو		برنج		خرما		حنا
	خروار	من	خروار	من	خروار	من	خروار	من	من
بندر لنگه	۷۰۰	۱۵۰	۴۳۰۰	۱۲۵	—	—	۵۰۰	۱۰۰	—
بندر عباس	۳۰۰۰	۱۲۵	۱۵۰۰	۷۵	—	—	۱۰۰۰	۵۰	—
دشتی و دشتستان	۴۰۰۰۰	۲۰۰	۴۰۰۰۰	۱۰۰	۲۰۰۰	۲۰۰	۷۰۰۰۰	۱۵۰	—
میناب	۴۰۰۰	۲۰۰	۶۰۰۰	۲۰۰	—	—	۶۲۵۰	۱۰۰	۵۰۰۰۰
جزایر	۳۰	۲۰۰	۴۰۰	۱۰۰	—	—	۳۰۰	۱۲۵	—
جمع کل	۴۷۷۳۰	۱۵۷	۵۲۲۰۰	۱۲۰	۲۰۰۰	۲۰۰	۷۸۰۵۰	۱۰۵	۵۰۰۰۰

کله داری و تربیت اغنام

(دواب ، طیور اهلی ، ابریشم و زنبور عسل)

تربیت اغنام اغنام یکی از منابع ثروت مهم ایران و فوائد حاصله از آن رشته های مختلفه تجارت را تشکیل میدهد .

تربیت اغنام و بعبارة اخرى کله داری در ایران بر دو قسم است : یکی آنکه در قراء و قصبات مالکین و زارعین مقداری کوسفند و بز و میش نگاه میدارند و فوائد حاصله از آن بمصرف احتیاجات شخصی آنها رسیده و نمیتوانند بخارج بدهند و فقط از شیر و روغن یا گوشت ویشم آنها برای حوائج ضروری خود استفاده مینمایند . این کله های کوچک و معدود را هنگام تابستان در مزارع و مراتع اطراف و نزدیک چرانیده و در زمستان در طویله های مخصوص نگاه میدارند و بآنها علوفه خشک میدهند ، و دیگری که مهمتر از اولی است قسمت کله داری ایلات و غیره میباشد که کله های بزرگ نگاهداری کرده و همیشه با خود به بیلاق و قشلاق برده و از فوائد آن استفاده کلی مینمایند .

مملکت ایران بطور کلی برای کله داری مناسب و با مخارج کم و مراقبت و توجه جزئی ممکن است باین قسمت توسعه زیادی داده و فوائد کلی از حیث صادرات حاصل نمود ، متأسفانه در نقاطی که کله داری میکنند از حیث جنس کوسفند و ازدیاد آن و محفوظ داشتن از امراض مراقبتی مینمایند و بسادیده شده که خشکسالی مقدار زیادی از کوسفند ها را تلف نموده و از حیث تغذیه شهر هائی که احتیاج بگوشت دارند در زحمت میافتند و حال آنکه روغن و شیر و پنیر و ماست و ... لاخره گوشت کوسفند قسمت عمده مواد غذایی اهالی مملکت ایران را تشکیل میدهد پس لازم است در این باب دقت زیاد تری بعمل آمده و در نواحی که متناسب با کله داری میباشد برای خوبی جنس کوسفند و ازدیاد عده آن و جلوگیری از امراض حیوانی اقدامات مجدانه بیشتری بشود و البته اگر مراقبت بیشتری مبذول گردد و جنس کوسفند را ترقی دهند طبعاً یشم خوب عمل خواهد آمد و همین خود بزرگترین خدمتی است که به صنعت قالی بافی مملکت خواهد شد .

فوائد حاصله از کوسفند از اینقرار است :

- ۱ - گوشت : که قسمت مهم^۱ اغذیه^۲ عمومی را تأمین مینماید .
- ۲ - پشم : که برای قالی بافی و پارچه های مختلف در داخله بکار میرود و خام آنرا بخارجه صادر مینمایند .
- ۳ - مواد لبنی : روغن (برای مصرف داخله و خارجه) پنیر و ماست و غیره .
- ۴ - کود : که برای زراعت بی اندازه مفید است .
- ۵ - پوست بزّه و کوسفند و رووده و شاخ آنها که تجارت مهمی را تشکیل داده و بخارجه صادر میشود .

کوسفند سنکسر اگر چه از حیث قد کوچک است ولی گوشت آن در ردیف اوّل و دارای دنبه های خوب و محصول گوشت آنها تقریباً ۶۰ درصد میباشد ، این منطقه کوسفند خیز و قسمت عمده کار اهالی تربیت و نگاهداری کوسفند است . خاک ترکمن نیز دارای کوسفندهای فراوان که حامل دنبه های کوچک (برزخ بین زل و کوسفند) است میباشد ، گوشت آن بخوبی گوشت سنکسر نیست ولی پشم آن مرغوب تر از آنست .

کوسفند مازندران بدون دنبه و این کوسفند از حیث گوشت در ردیف دوّم و محصول گوشت آن ۴۰ درصد و از حیث پشم در ردیف سوّم واقع گشته . ناحیه^۱ بختیاری از نقاط کوسفند خیز است که مقدار زیادی باطراف میفرستد ، کوسفندهای این ناحیه عظیم الجثّه و دنبه های آنها بزرگ و بواسطه شکاف وسط به دو قسمت تقسیم میشود اما با وجود بزرگی محصول گوشت آن بطور متوسط ۴۰ درصد و پشم آن خشن و در درجه سوّم قرار گرفته است .

کوسفندهای لرستان نیز مثل بختیاری منتها با این فرق که دنبه های کوچک دارند و پشم آن در درجه دوّم است .

محال خمسه دارای کوسفندهای فراوان و بزرگ میباشد ، پس از آن کوسفند افشار نیز مهم و مقدار زیادی برای نقاط مختلفه میفرستند ، از کردستان و کُروس هم کوسفند

زیاد بنقاط دیگر فرستاده میشود، از حیث پشم و گوشت در ردیف دوم میباشد. کوسفند خراسان دارای دنبه های کوچک و شبیه به زل و پشم آنها را نسبت به پشم سایر کوسفند های ایران میتوان در ردیف اول محسوب داشت. از جاف و افشار بز های بزرگ و عظیم الجثه تهیه میشود که گوشت آنها بهتر از سایر بز ها است.

مرغز که از نژاد (آنکرا) و دارای پشم ابریشمین است در کردستان (مریوان بانه و سقز) فروان و پشم آنها بمصرف پستک و عبا و یا پونچی و سایر پارچه های قیمتی میرسد.

تعداد حقیقی اغنام (کوسفند، بز، میش) ایران معلوم نیست ولی با در نظر گرفتن مقدار روغن و ماست و روغن و ماست و پنیری که در ایران مصرف میشود و قسمت کشتاری که همه روزه در شهرها و دهات مینمایند رویهم رفته میتوان عدد متوسط آنها را بیست و پنج الی سی میلیون تخمین نمود.

گاو در ایران دو نوع گاو وجود دارد: اول گاو کاری که در زراعت برای شخم زدن زمین و کوبیدن حاصل گندم و جو بکار برده میشود و بعضی اوقات هم برای حمل و نقل استفاده از آن مینمایند، دوم گاو شیرده که فقط برای روغن از آن نگاهداری میشود و علاوه بر این دو قسم يك نوع گاو میش هم در سواحل بحر خزر و نواحی باتلاقی و در خوزستان و سیستان موجود است که جنس آن قوی تر از سایر اجناس و شیر آنها هم فراوان تر میباشد.

چون یکی از عوامل مهم زراعت ایران گاو است باید در پرورش و ازدیاد آن مراقبت شود و البته اگر این اقدام بعمل آید میتوان همه ساله عدد زیادی از آن بخارجه صادر و بر ثروت مملکت هم مقداری افزود.

احصائیه قسمتی از ذبایح ایران در سال ۱۳۰۹

اخصائیه ذبایح ایران و قیمت متوسط هر رأس بقران در ۱۳۰۹

گاومیش		گااو و کوساله		بره		گوسفند		بز		
تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	
—	۵۷	۲۵۰	۶۷۶۰	—	۲۷۸۲۷	۳۰	۲۰۹۰۶۰	۲۵	۱۷۰۲۲۱	تهران
—	—	—	۶۱۶۷	—	۱۶۰۲	—	۵۴۷۹۲	—	۴۷۶۲۷	شیراز
—	—	—	۳۶۵	—	۸	—	۲۱۴۷	—	۱۵۰۸۷	لارستان و کازرون
—	۱۴	—	۴	—	—	—	۷۵۸۸	—	۱۱۰۳۹	بوشهر
—	—	۳۲۵	۱۲۵۴	—	۱	۳۵	۵۷۲۲۵	۱۵	۳۲۷۵۲	فروین و همدان
—	—	۲۰۰	۶۱	—	—	۴۰	۲۶۰۶۲	۳۰	۱۶۸۰۷	سلطان آباد عراق
—	—	۲۰۰	۱۸۳۰	—	۱	۵۰	۲۶۲۲۹	۲۰	۱۳۴۵۶	بروجرد و خرم آباد
—	۱	۲۰۰	۱۸۳	—	۱۴۳۵	۳۵	۶۴۲۷	۱۵	۴۲۹۲	شاهرود
—	—	—	۱۷۵	—	۱	—	۱۰۷۹۳	—	۴۹۹۸	استرآباد و بندر جز
—	۲۳	۲۰۰	۷۷۲	—	—	۲۵	۹۴۶۵	۱۵	۴۸۵۹	بارفروش و آمل
—	—	۱۵۰	۷۵۲	—	—	۱۷	۶۰۲۷	۱۵	۱۷۴۱	ساری و اشرف
۳۰۰	۲۴	۱۲۰	۳۲۷	—	—	۱۵	۱۸۱۷	۱۵	۵۶۷	مشهد و شمشوار
—	۲۲۷	۲۰۰	۲۰۶	—	—	۲۵	۷۴۲۰	۱۵	۹۱۷۱	شوشتر
—	—	—	۴۵	—	۳	—	۱۵۳۳۹	—	۱۱۷۴۲	یزد و نائین
—	—	—	۱۰۹	—	۲	—	۷۷۹	—	۴۳۲۰	اردکان، ابرق و نفق
—	—	۱۰۰	۱۴۷	—	—	۳۵	۱۰۲۶	۱۵	۱۰۲۹	کرمان
۳۰۰	۳۵۶	۱۹۵	۱۴۶۶۷	—	۲۰۸۸۰	۳۰	۴۴۹۹۶	۱۸	۳۴۹۷۲۸	جمع کل

احصائیه ذبایح شهر تهران در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بوز		گوسفند		بره		کاو و کوماله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۶۳۶۳	۲۰	۱۵۷۰۸	۳۰	۵۰۷۹	—	۶۳۱	۲۵۰	۱۱	—
اردیبهشت	۸۳۵۰	»	۱۸۸۳۴	»	۱۱۵۰۱	—	۶۳۲	»	—	—
خرداد	۱۶۳۷۹	»	۲۰۸۷۰	»	۱۸۶۹	—	۳۳۵	»	—	—
تیر	۱۴۵۰۸	»	۱۷۴۶۶	»	۲۹۹	—	۱۸۶	»	—	—
مرداد	۱۵۱۵۵	»	۱۴۲۴۰	»	۷۳	—	۱۸۵	»	—	—
شهریور	۱۹۲۹۰	»	۱۵۶۵۳	»	۲۹۹	—	۲۸۲	»	—	—
مهر	۲۱۴۴۰	»	۱۵۲۶۴	»	۱۰۳۴	—	۴۶۲	»	—	—
آبان	۲۴۴۴۲	»	۱۶۵۲۲	»	۶۹۳	—	۶۹۴	»	—	—
آذر	۱۷۷۷۶	»	۱۹۷۰۷	»	۸۳۰	—	۹۵۷	»	۵	—
دی	۱۴۵۵۸	»	۱۹۱۵۶	»	۱۰۳۷	—	۸۳۶	»	۱۹	—
بهمن	۶۹۷۰	»	۱۷۹۲۵	»	۱۵۵۳	—	۸۴۶	»	۱۳	—
اسفند	۴۹۹۰	»	۱۷۸۱۵	»	۳۵۶۰	—	۷۱۳	»	۹	—
جمع کل	۱۷۰۲۲۱	۲۵	۲۰۹۰۶۰	۳۰	۲۷۸۲۷	—	۶۷۶۰	۲۵۰	۵۷	—

احصائیه ذنایح شهر شیراز در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گااو و کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۲۸۵۷	—	۶۰۴۵	—	۱۶	—	۸۳	—	—	—
اردیبهشت	۳۰۷۱	—	۵۵۹۵	—	۲۳	—	۱۱۴	—	—	—
خرداد	۴۵۹۶	—	۵۰۰۰	—	۱۳	—	۱۲۶	—	—	—
تیر	۴۲۳۴	—	۴۱۳۶	—	۱۰	—	۱۳۹	—	—	—
مرداد	۵۱۱۳	—	۳۵۱۸	—	۱	—	۱۰۵	—	—	—
شهریور *	۵۸۷۸	—	۳۷۱۵	—	۲	—	۱۵۸	—	—	—
مهر	۵۲۷۹	—	۴۶۷۶	—	۵۴	—	۱۵۱	—	—	—
آبان	۵۰۹۶	—	۴۶۷۱	—	۳۴۵	—	۱۶۷	—	—	—
آذر	۴۸۲۵	—	۴۵۳۸	—	۴۱۸	—	۱۵۲	—	—	—
دی	۴۴۱۲	—	۴۵۷۳	—	۳۳۹	—	۱۷۴	—	—	—
بهمن	۴۳۶۷	—	۴۱۲۳	—	۱۸۱	—	۱۶۳	—	—	—
اسفند	۱۸۹۹	—	۴۱۹۲	—	۲۰۰	—	۱۴۵	—	—	—
جمع کل	۴۷۶۲۷	—	۵۴۷۹۳	—	۱۶۰۲	—	۱۶۶۷	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر آباده - لارستان - فنا - کازرون در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
بزر		گوسفند		بره		گا و کوساله		گاومیش		
تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	
۱۵۲۸	—	۶۷۱	—	—	—	۱۱	—	—	—	فروردین
۱۸۰۰	—	۵۲۷	—	—	—	۸	—	—	—	ادریهشت
۲۵۰۳	—	۳۴۳	—	—	—	۹	—	—	—	خرداد
۹۹۶	—	۹۶	—	—	—	۹	—	—	—	تیر
۱۳۴۴	—	۵۶	—	—	—	۱۸	—	—	—	مرداد
۱۲۱۲	—	۵۹	—	—	—	۳۰	—	—	—	شهریور
۱۲۱۵	—	۶۸	—	—	—	۳۵	—	—	—	مهر
۱۰۸۸	—	۷۷	—	۳	—	۲۳	—	—	—	آبان
۹۰۷	—	۷۰	—	۱	—	۵۶	—	—	—	آذر
۷۱۷	—	۵۷	—	—	—	۵۴	—	—	—	دی
۷۹۲	—	۷۶	—	—	—	۶۴	—	—	—	بهمن
۹۸۵	—	۴۷	—	۴	—	۲۸	—	—	—	اسفند
۱۵۰۸۷	—	۲۱۴۷	—	۸	—	۳۶۵	—	—	—	جمع کل

احصائیه ذبایح شهر بوشهر در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بزر		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۵۳۹	—	۹۳۶	—	—	—	—	—	—	—
اردیبهشت	۳۹۱	—	۱۲۸۵	—	—	—	—	—	—	—
خرداد	۳۵۳	—	۱۲۰۸	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۷۸۷	—	۱۰۲۰	—	—	—	—	—	—	—
مرداد	۹۲۶	—	۵۵۰	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	۱۲۲۲	—	۵۲۳	—	—	—	—	—	—	—
مهر	۱۰۵۳	—	۲۳۵	—	—	—	—	—	—	—
آبان	۱۵۸۸	—	۴۰۸	—	—	—	۳	—	۱	—
آذر	۴۴۵	—	۲۱۸	—	—	—	—	—	۱	—
دی	۱۱۰۳	—	۲۲۵	—	—	—	۱	—	۱۲	—
بهمن	۱۲۳۶	—	۲۶۸	—	—	—	—	—	—	—
اسفند	۱۳۹۶	—	۵۴۰	—	—	—	—	—	—	—
جمع کل	۱۱۰۲۹	—	۷۵۸۸	—	—	—	۴	—	۱۴	—

احصائیه ذبایح شهر قزوین در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بزر		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۲۴۴	۱۵	۱۳۰۸	۳۰	—	—	۲۹	۲۵۰	—	—
اردیبهشت	۵۳۸	»	۱۱۲۹	—	—	—	۱۷	»	—	—
خرداد	۷۸۱	»	۱۳۰۸	—	۱	—	۷	»	—	—
تیر	۱۱۵۷	»	۱۲۰۸	—	—	—	—	»	—	—
مرداد	۱۳۲۹	»	۱۰۵۱	—	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۹۰۰	»	۹۹۶	—	—	—	—	»	—	—
مهر	۲۰۹۴	»	۸۸۵	—	—	—	—	»	—	—
آبان	۱۹۳۲	»	۱۰۹۱	—	—	—	۱۰	»	—	—
آذر	۱۵۵۴	»	۱۱۱۱	—	—	—	۲۴	»	—	—
دی	۱۰۹۳	»	۱۲۱۶	—	—	—	۳۶	»	—	—
بهمن	۶۰۴	»	۱۶۲۲	—	—	—	۴۴	»	—	—
اسفند	۳۰۹	»	۱۷۵۸	—	—	—	۴۵	»	—	—
جمع کل	۱۳۰۲۵	۱۵	۱۴۷۵۵	۳۰	۱	۲۱۲	۲۵۰	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر همدان در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بزر		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۵۳	۱۵	۲۶۳۱	۴۰	—	—	۱۶۰	۴۰۰	—	—
اردیبهشت	۲۹۱	»	۴۳۲۶	»	—	—	۱۰۶	»	—	—
خرداد	۷۳۴	»	۴۵۱۸	»	—	—	۳۵	»	—	—
تیر	۱۷۷۰	»	۳۸۳۹	»	—	—	۸	»	—	—
مرداد	۲۵۶۲	»	۴۰۶۳	»	—	—	۴	»	—	—
شهریور	۳۶۸۳	»	۳۶۴۷	»	—	—	۸	»	—	—
مهر	۳۷۷۵	»	۴۳۳۱	»	—	—	۲۶	»	—	—
آبان	۴۱۶۵	»	۳۱۹۵	»	—	—	۳۸	»	—	—
آذر	۲۳۶۴	»	۴۷۰۱	»	—	—	۸۵	»	—	—
دی	۴۳۴	»	۳۷۱۳	»	—	—	۱۸۷	»	—	—
بهمن	۱۰۳	»	۳۴۹۶	»	—	—	۱۹۷	»	—	—
اسفند	۱۸۳	»	۳۹۶۰	»	—	—	۱۸۸	»	—	—
جمع کل	۱۹۲۱۷	۱۵	۴۲۴۷۰	۴۰	—	—	۱۰۴۲	۴۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر سلطان آباد عراق در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
بقران	بزر		گوسفند		بره		گاو کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۲۴	۳۰	۲۲۴۲	۴۰	—	—	۹	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۶۶۲	»	۲۴۸۰	»	—	—	۹	»	—	—
خرداد	۱۲۰۶	»	۲۵۹۹	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۱۲۲۹	»	۲۳۸۹	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۱۶۷۶	»	۲۰۵۵	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۳۲۰۵	»	۱۲۶۲	»	—	—	—	»	—	—
مهر	۳۰۱۳	»	۱۲۶۷	»	—	—	—	»	—	—
آبان	۲۷۷۷	»	۱۶۲۸	»	—	—	۳	»	—	—
آذر	۲۴۱۱	»	۱۹۶۶	»	—	—	۱۰	»	—	—
دی	۴۲۶	»	۲۶۴۴	»	—	—	۱۲	»	—	—
بهمن	۲۶۳	»	۲۶۵۹	»	—	—	۱۲	»	—	—
اسفند	۱۱۵	»	۲۸۷۲	»	—	—	۶	»	—	—
جمع کل	۱۶۸۰۷	۳۰	۲۶۰۶۲	۴۰	—	—	۶۱	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر بروجرد و جایلق و بختیاری در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس به تیران

	بز		گوسفند		بره		کاو و کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۵۵	۲۰	۱۴۸۸	۵۰	—	—	۲۵	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۲۲۳	»	۱۶۱۱	»	—	—	۲۴	»	—	—
خرداد	۵۲۰	»	۱۵۴۱	»	—	—	۲۲	»	—	—
تیر	۸۷۸	»	۱۹۲۵	»	—	—	۱۹	»	—	—
مرداد	۱۳۵۴	»	۱۵۵۱	»	—	—	۲۶	»	—	—
شهریور	۱۹۲۳	»	۱۴۲۷	»	—	—	۲۳	»	—	—
مهر	۱۲۲۵	»	۱۵۴۲	»	—	—	۴۳	»	—	—
آبان	۱۳۵۱	»	۱۹۰۶	»	—	—	۴۲	»	—	—
آذر	۸۹۲	»	۱۹۱۷	»	—	—	۴۴	»	—	—
دی	۲۸۵	»	۱۸۰۸	»	—	—	۳۰	»	—	—
بهمن	۷۶۴	»	۱۹۵۸	»	—	—	۴۰	»	—	—
اسفند	۱۵	»	۱۶۴۵	»	—	—	۲۵	»	—	—
جمع کل	۹۷۰۵	۲۰	۲۰۴۱۸	۵۰	—	—	۳۸۳	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر خرم آباد در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بوز		گوسفند		بره		گاوه کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۱۰	۲۰	۵۰۲	۵۰	—	—	۲۲	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۱۹۵	»	۷۱۲	»	—	—	۷۶	»	—	—
خرداد	۱۹۹	»	۵۴۷	»	—	—	۹۳	»	—	—
تیر	۲۸۰	»	۵۳۷	»	۱	—	۱۰۵	»	—	—
مرداد	۲۸۰	»	۴۸۲	»	—	—	۱۳۸	»	—	—
شهریور	۳۶۶	»	۴۸۴	»	—	—	۱۵۶	»	—	—
مهر	۴۲۰	»	۴۵۰	»	—	—	۱۶۸	»	—	—
آبان	۴۶۹	»	۴۸۶	»	—	—	۱۴۸	»	—	—
آذر	۴۸۶	»	۴۸۶	»	—	—	۱۵۲	»	—	—
دی	۴۳۶	»	۴۱۸	»	—	—	۱۲۹	»	—	—
بهمن	۳۲۱	»	۴۷۱	»	—	—	۱۶۷	»	—	—
اسفند	۱۹۲	»	۳۳۵	»	—	—	۶۳	»	—	—
جمع کل	۳۷۵۴	۲۰	۵۹۱۰	۵۰	۱	—	۱۴۴۷	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر شاهرود در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بزر		گوسفند		بره		کاو و کوساله		گاو میش	
	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد
فروردین	۵۱	۱۵	۱۸۲	۲۵	۱	۲۵	۲۰۰	۲۰	—	—
اردیبهشت	۱۲۷	»	۵۶۲	»	۳۴۵	»	»	۱	—	—
خرداد	۱۱۵	»	۶۳۶	»	۴۲۱	»	»	—	—	—
تیر	۲۶۰	»	۵۷۶	»	۴۵۸	»	»	—	—	—
مرداد	۳۸۸	»	۵۹۵	»	۱۴۹	»	»	۱	—	—
شهریور	۵۲۱	»	۵۶۳	»	۴۱	»	»	۱	—	—
مهر	۴۷۸	»	۴۲۳	»	—	»	»	—	—	—
آبان	۳۷۰	»	۴۷۷	»	—	»	»	—	—	—
آذر	۲۶۳	»	۶۰۶	»	—	»	»	۴	—	—
دی	۲۰۹	»	۵۸۶	»	—	»	»	۱۱	—	—
بهمن	۲۰۴	»	۴۴۷	»	—	»	»	۲۰	—	—
اسفند	۸۵	»	۲۲۰	»	—	»	»	۲۸	—	—
جمع یکساله فصبات	۱۲۷۱	»	۴۵۳	»	۲۰	»	»	۸۷	۱	—
جمع کل	۴۲۹۲	۱۵	۶۴۲۷	۳۵	۱۴۳۵	—	۲۰۰	۱۸۳	۱	—

احصائیه ذبایح شهر استرآباد و بندر جز در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بز		گوسفند		بره		گاودکوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۶۵	—	۶۸۳	—	—	—	۱۸	—	—	—
اردیبهشت	۱۷	—	۱۲۹۶	—	۱	—	—	—	—	—
خرداد	۵۸	—	۱۷۴۳	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۱۲۷	—	۱۴۴۵	—	—	—	—	—	—	—
مرداد	۲۲۶	—	۱۱۰۸	—	—	—	—	—	—	—
شهریور	۴۹۷	—	۹۴۰	—	—	—	۲	—	—	—
مهر	۹۰۰	—	۵۶۴	—	—	—	۱۸	—	—	—
آبان	۹۱۸	—	۶۲۱	—	—	—	۲۱	—	—	—
آذر	۸۴۲	—	۶۳۴	—	—	—	۲۸	—	—	—
دی	۷۱۰	—	۵۹۱	—	—	—	۲۲	—	—	—
بهمن	۴۵۶	—	۵۱۱	—	—	—	۲۴	—	—	—
اسفند	۲۰۲	—	۶۵۷	—	—	—	۲۲	—	—	—
جمع کل	۴۹۹۸	—	۱۰۷۹۳	—	۱	—	۱۷۵	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر بارفروش در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بزر		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۰۴	۱۵	۲۳۳	۲۵	—	—	۴۱	۲۰۰	۳	—
اردیبهشت	۱۵۰	۱	۳۵۷	»	—	—	۳۰	»	۵۰	—
خرداد	۱۹۲	»	۴۲۱	»	—	—	۱۳	»	۱	—
تیر	۱۴۶	»	۳۴۸	»	—	—	۱۱	»	۲	—
مرداد	۱۷۴	»	۳۶۰	»	—	—	۱۶	»	—	—
شهریور	۲۴۵	»	۴۳۲	»	—	—	۴۹	»	۳	—
مهر	۲۴۶	»	۴۶۲	»	—	—	۹۰	»	۱	—
آبان	۲۰۲	»	۴۶۳	»	—	—	۸۴	»	۲	—
آذر	۱۸۲	»	۴۲۷	»	—	—	۷۲	»	—	—
دی	۱۹۷	»	۵۷۳	»	—	—	۵۲	»	—	—
بهمن	۱۷۰	»	۵۴۹	»	—	—	۶۶	»	—	—
اسفند	۱۳۰	»	۳۱۵	»	—	—	۶۱	»	—	—
جمع کل	۲۱۳۹	۱۵	۴۹۶۱	۲۵	—	—	۵۸۵	۲۰۰	۱۸	—

احصائیه ذبایح شهر آمل در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بزر		گوسفند		بهره		کاو و کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۲۴۱	۱۵	۱۰۰	۲۵	—	—	۷	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۲۶۷	»	۴۰۴	»	—	—	۷	»	—	—
خرداد	۱۹۸	»	۵۳۴	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۲۲۹	»	۴۶۰	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۲۳۵	»	۲۷۶	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۲۴	»	۳۲۸	»	—	—	۲	»	—	—
مهر	۱۷۸	»	۶۰۶	»	—	—	۱	»	—	—
آبان	۱۹۶	»	۶۱۳	»	—	—	۲۷	»	۱	—
آذر	۱۹۷	»	۵۱۸	»	—	—	۲۶	»	۸	—
دی	۲۰۸	»	۳۲۹	»	—	—	۵۲	»	۵	—
بهمن	۲۶۹	»	۱۴۶	»	—	—	۳۸	»	۱	—
اسفند	۲۶۸	»	۱۹۰	»	—	—	۲۷	»	—	—
جمع کل	۲۷۲۰	۱۵	۴۵۰۴	۲۵	—	—	۱۸۷	۲۰۰	۱۵	—

۱۹۹

احصائیه ذبایخ شهر ساری و اشرف در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بزر		گوسفند		بره		کاو و کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۲۲	۱۵	۳۸۰	۱۷	—	—	۷۸	۱۵۰	—	—
اردیبهشت	۱۲۲	»	۴۳۰	»	—	—	۵۰	»	—	—
خرداد	۱۳۳	»	۵۱۴	»	—	—	۳۹	»	—	—
تیر	۱۱۶	»	۴۲۲	»	—	—	۴۸	»	—	—
مرداد	۱۳۷	»	۴۰۵	»	—	—	۲۶	»	—	—
شهریور	۱۶۴	»	۵۵۱	»	—	—	۴۳	»	—	—
مهر	۱۶۵	»	۵۴۹	»	—	—	۴۷	»	—	—
آبان	۱۷۸	»	۵۶۱	»	—	—	۸۶	»	—	—
آذر	۱۵۷	»	۵۵۹	»	—	—	۹۳	»	—	—
دی	۱۱۸	»	۵۷۳	»	—	—	۹۹	»	—	—
بهمن	۱۶۲	»	۶۲۶	»	—	—	۸۵	»	—	—
اسفند	۱۶۷	»	۴۵۷	»	—	—	۶۸	»	—	—
جمع کل	۱۷۴۱	۱۵	۶۰۲۷	۱۷	—	—	۷۵۲	۱۵۰	—	—

احصائیه ذبایح شهر مشهد در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بز		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۶	۱۵	۲۳	۱۵	—	—	۵	۱۲۰	۲	۳۰۰
اردیبهشت	۱۶	»	۱۰۵	»	—	—	۶	»	۱	»
خرداد	۱۲	»	۹۴	»	—	—	۲	»	—	»
تیر	۲۱	»	۱۲۷	»	—	—	۵	»	۵	»
مرداد	۳۳	»	۹۶	»	—	—	۶	»	۱	»
شهریور	۳۰	»	۱۰۸	»	—	—	۱۲	»	۴	»
مهر	۱۳	»	۸۳	»	—	—	۱۵	»	۶	»
آبان	۲۱	»	۷۵	»	—	—	۱۹	»	۴	»
آذر	۲۱	»	۵۷	»	—	—	۲۴	»	—	»
دی	۲۴	»	۸۴	»	—	—	۲۲	»	—	»
بهمن	۲۹	»	۱۰۶	»	—	—	۲۰	»	—	»
اسفند	۱۲	»	۸۲	»	—	—	۲۰	»	—	»
جمع کل	۲۵۹	۱۵	۱۰۹۰	۱۵	—	—	۱۵۷	۱۲۰	۲۳	۳۰۰

۲۰۱

احصائیه ذبایح شهر شهسوار در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بزر		گوسفند		بره		گاو و گوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۴۲	—	۵۰	—	—	—	۹	—	—	—
اردیبهشت	۲۵	—	۵۴	—	—	—	۱	—	—	—
خرداد	۲۱	—	۴۷	—	—	—	—	—	—	—
تیر	۲۸	—	۵۸	—	—	—	۳	—	—	—
مرداد	۷	—	۳۲	—	—	—	۱۸	—	—	—
شهریور	۱۳	—	۵۷	—	—	—	۷	—	—	—
مهر	۲۶	—	۷۳	—	—	—	۱۴	—	—	—
آبان	۴۴	—	۶۷	—	—	—	۲۹	—	۱	—
آذر	۱۳	—	۴۲	—	—	—	۲۱	—	—	—
دی	۴۲	—	۱۲۴	—	—	—	۳۵	—	—	—
بهمن	۲۷	—	۷۵	—	—	—	۲۴	—	—	—
اسفند	۲۰	—	۴۸	—	—	—	۱۹	—	—	—
جمع کل	۳۰۸	—	۷۲۷	—	—	—	۱۸۰	—	۱	—

احصائیه ذبایح شهر شوشتر در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران

	بزر		گوسفند		بهره		گاو و گوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۵۱۶	۱۵	۴۹۶	۲۵	۵	—	۲۸	۲۰۰	۵	—
اردیبهشت	۷۴۹	»	۶۲۷	»	—	—	۲۱	»	۸	—
خرداد	۷۴۶	»	۸۱۱	»	—	—	۲۰	»	۱۱	—
تیر	۷۹۵	»	۹۷۸	»	—	—	۴۲	»	۱۵	—
مرداد	۷۹۰	»	۸۰۸	»	—	—	۲۸	»	۱۲	—
شهریور	۹۰۲	»	۸۴۰	»	—	—	۱۴	»	۱۹	—
مهر	۹۱۸	»	۷۴۱	»	—	—	۶	»	۳۰	—
آبان	۹۲۸	»	۶۸۷	»	—	—	۴	»	۲۸	—
آذر	۱۰۸۲	»	۴۹۶	»	—	—	۲	»	۲۰	—
دی	۷۴۱	»	۲۵۸	»	—	—	۴	»	۲۴	—
بهمن	۵۶۳	»	۴۲۷	»	—	—	۱۷	»	۳۳	—
اسفند	۴۵۱	»	۳۵۱	»	—	—	۲۰	»	۱۲	—
جمع کل	۹۱۷۱	۱۵	۷۳۳۰	۲۵	۵	—	۲۰۶	۲۰۰	۲۲۷	—

۲۰۴

احصائیه ذبایح شهر یزد در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	از		گوسفند		بهره		کاو و کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۵۰	۲۰	۱۳۴۸	۳۵	—	—	۶	۲۰۰	—	—
اردیبهشت	۷۴۲	»	۱۱۶۶	»	»	—	۱	»	—	—
خرداد	۱۱۴۱	»	۱۱۵۵	»	»	—	۱	»	—	—
تیر	۱۲۴۶	»	۱۰۰۹	»	»	—	—	»	—	—
مرداد	۱۳۴۱	»	۹۲۶	»	»	—	—	»	—	—
شهریور	۱۷۰۶	»	۷۴۷	»	»	—	۱	»	—	—
مهر	۱۷۰۵	»	۹۷۴	»	»	—	۵	»	—	—
آبان	۹۳۶	»	۱۳۸۵	»	»	—	۱	»	—	—
آذر	۱۰۱۲	»	۲۰۲۴	»	»	—	۳	»	—	—
دی	۶۷۰	»	۱۱۹۹	»	»	—	۴	»	—	—
بهمن	۲۸۳	»	۱۴۵۶	»	»	—	۱۳	»	—	—
اسفند	۸۱	»	۱۵۶۹	»	»	—	۴	»	—	—
جمع کل	۱۱۰۰۳	۲۰	۱۴۹۵۸	۳۵	—	—	۳۹	۲۰۰	—	—

احصائیه ذبایح شهرنائین در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بقر		گوسفند		بره		گاود کوساله		گاومیش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۴	»	۲۶	»	—	—	۲	»	—	—
اردیبهشت	۱۲۹	»	۱۰	»	—	—	—	»	—	—
خرداد	۲۶	»	۲۴	»	—	—	—	»	—	—
تیر	۴۶	»	۷۷	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۹۷	»	۲۵	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۹۱	»	۵۳	»	—	—	—	»	—	—
مهر	۹۰	»	۵۶	»	—	—	—	»	—	—
آبان	۷۱	»	۱۶	»	۱	—	—	»	—	—
آذر	۴۶	»	۱۴	»	۲	—	—	»	—	—
دی	۵۷	»	۱۳	»	—	—	۱	»	—	—
بهمن	۴۰	»	۲۱	»	—	—	۲	»	—	—
اسفند	۲۲	»	۴۱	»	—	—	۱	»	—	—
جمع کل	۷۴۹	—	۳۸۱	—	۳	—	۶	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر اردکان در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران									
	بزر		گوسفند		بره		کاو و گوساله		گاو میش
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد
فروردین	۶۹	—	۸۷	—	—	—	۶	—	—
اردیبهشت	۲۱۸	—	۲۱	—	—	—	۳	—	—
خرداد	۲۷۸	—	۴۵	—	—	—	—	—	—
تیر	۱۷۹	—	۹۵	—	—	—	۱	—	—
مرداد	۲۳۰	—	۵۰	—	—	—	—	—	—
شهریور	۲۴۵	—	۱۱	—	۱	—	۱	—	—
مهر	۲۳۱	—	۱۴	—	—	—	—	—	—
آبان	۲۴۳	—	۹	—	—	—	۲	—	—
آذر	۱۸۲	—	۳۶	—	—	—	۲	—	—
دی	۱۴۲	—	۲۶	—	—	—	۲	—	—
بهمن	۷۸	—	۵۶	—	—	—	۲	—	—
اسفند	۶۷	—	۵۸	—	—	—	۴	—	—
جمع کل	۲۱۵۲	—	۵۱۹	—	۱	—	۲۵	—	—

احصائیه ذبایح شهر ابرقو در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بوز		گوسفند		بره		گاوه کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۱۴	—	۱۰	—	—	—	۶	»	—	—
اردیبهشت	۴۵	»	۱۰	»	—	—	۲	»	—	—
خرداد	۱۲۶	»	۲۹	»	—	—	۱	»	—	—
تیر	۲۵۵	»	۱۰	»	—	—	۱	»	—	—
مرداد	۲۱۲	»	۱۲	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۱۳۵	»	۶	»	—	—	۳	»	—	—
مهر	۱۱۳	»	۲۷	»	—	—	۱۱	»	—	—
آبان	۸۵	»	۴۰	»	—	—	۱۲	»	—	—
آذر	۹۹	»	۵۲	»	—	—	۱۲	»	—	—
دی	۴۸	»	۲۴	»	—	—	۶	»	—	—
بهمن	۲۲	»	۱۲	»	—	—	۵	»	—	—
اسفند	۱۷	»	۱۳	»	—	—	۷	»	—	—
جمع کل	۱۲۰۷	—	۲۴۵	—	—	—	۶۶	—	—	—

احصائیه ذبایح شهر بافق در ۱۳۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران										
	بزر		گوسفند		بره		کاو و کوساله		گاو میش	
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس
فروردین	۴۲	»	۶	»	۱	—	۵	»	—	—
اردیبهشت	۳۴	»	۱	»	—	—	۴	»	—	—
خرداد	۱۴۱	»	—	»	—	—	۱	»	—	—
تیر	۱۲۱	»	۳	»	—	—	—	»	—	—
مرداد	۹۷	»	۱	»	—	—	—	»	—	—
شهریور	۹۹	»	—	»	—	—	—	»	—	—
مهر	۹۶	»	—	»	—	—	—	»	—	—
آبان	۸۹	»	—	»	—	—	۲	»	—	—
آذر	۹۱	»	—	»	—	—	—	»	—	—
دی	۷۲	»	—	»	—	—	—	»	—	—
بهمن	۵۷	»	—	»	—	—	—	»	—	—
اسفند	۴۱	»	۴	»	—	—	۷	»	—	—
جمع کل	۹۸۱	»	۱۵	»	۱	—	۱۸	»	—	—

احصائیه ذبایح شهر کر مرود در ۱۴۰۹ و قیمت متوسط هر رأس بقران									
	بزر		گوسفند		بره		کاو و کوساله		گاو میش
	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد	قیمت هر رأس	تعداد
فروردین	۵۰	۱۵	۹۷	۳۵	—	—	۲	۱۰۰	—
اردیبهشت	۳۰	»	۹۲	»	—	—	۵	»	—
خرداد	۷۹	»	۱۲۹	»	—	—	۴	»	—
تیر	۸۸	»	۱۱۱	»	—	—	—	»	—
مرداد	۸۸	»	۱۶۸	»	—	—	—	»	—
شهریور	۱۰۹	»	۲۳۲	»	—	—	—	»	—
مهر	۹۸	»	۱۹۹	»	—	—	—	»	—
آبان	۱۰۵	»	۲۱۸	»	—	—	۱۶	»	—
آذر	۷۹	»	۱۹۹	»	—	—	۲۴	»	—
دی	۸۸	»	۱۶۶	»	—	—	۲۷	»	—
بهمن	۱۰۳	»	۱۶۱	»	—	—	۴۷	»	—
اسفند	۱۱۲	»	۱۵۴	»	—	—	۲۲	»	—
جمع کل	۴۲۹۲	۱۵	۱۹۲۶	۳۵	—	—	۱۴۷	۱۰۰	—

شتر این حیوان بسیار کم خوراك وقانع و در نواحی خراسان، خلیج فارس، کرمان، بلوچستان بیشتر و در سایر نقاط کمتر و برای حمل و نقل بکار می‌رود. در جنوب ایران قسمتی از آنرا برای سواری نیز تربیت مینمایند که بهترین آن در سیستان و بلوچستان یافت می‌شود. پشم شتر برای بافتن پارچه وقالی و غیره مورد استفاده قرار می‌گیرد.

قاطر حیوانی است قوی که تا پنج‌جاه من بار حمل می‌کند، عموماً برای بارکشی و لی برای سواری هم تربیت مینمایند، بهترین جنس قاطرهای ایران در نواحی جنوبی و مخصوصاً در بروجرد زیاد می‌باشد. قاطرهای ایران اغلب کوچک و ضعیف و باید برای اصلاح آن چند رأس الاغ تخمی از مالکی که معروف بداشتن این نوع حیوان هستند خریداری نمود.

الاغ باقسام مختلفه در همه جای ایران وجود دارد که تعیین تعداد جنس آن خالی از اشکال نیست. الاغ های ایران اگر چه از حیث جثه کوچکتر از الاغهای سایر ممالك اند لیکن کارکن تر و بردبارتر می‌باشند، بهترین الاغ سواری در بوشهر و بنادر خلیج فارس موجود و رنگ آن فلفل نمکی و کوچک اندام ولی سریع و زرنک است.

اسب مملکت ایران سابقاً دارای بهترین اسب ها بود بطوریکه در ممالك خارجه ایران را موطن اصلی اسبهای خوب دنیا میدانسته‌اند. در قرن هفدهم لوی ۱۴ پادشاه فرانسه از پادشاه ایران تقاضای فروش چند رأس اسبهای تخمی جهت اصلاح نژاد اسبهای فرانسه نمود، ولی شاهنشاه ایران فقط اجازه داد که از ایلخی های متفرقه چند رأس اسب بفرانسه فرستاده شود و خروج اسبهای تخمی دولتی و اسبهای دم قرمز را از مملکت قدغن نمود و بموجب قرارداد منعقد شده سه ساله فرانسوی ها هشت رأس اسب تخمی و چهار رأس مادبان از ایران می‌بردند. نادر شاه افشار نیز تو جهی مخصوص راجع باصلاح نژاد اسب معطوف داشته و برای تهیه اسب جهت قشون اقدامات مؤثری نمود و بوسیله اسبهای تخمی معروف

که در تعقیب فتوحات بداخل مملکت وارد کرده و ازان گذشته در داخل مملکت از راه اصلاح و اختلاط نژاد اقدامات مهمی بعمل آورده است ولی اکنون از حیث اسب مملکت ایران فوق العاده فقیر و حتی در ایلات و عشایر هم که در اسب و مادیان داری و سواری معروف بودند بر خلاف سابق جز عده معدودی مادیان دیگر اسب دیده نمیشود و اگر کار بدینمنوال بگذرد بیم آن میرود که تاچندی بعد نژاد این حیوان زیبا بکلی منقطع گردد.

برای ازدیاد نوع اسب باید اقدامات سریع و اساسی نمود و سه نوع اسب برای مملکت تهیه کرد:

اولاً اسب سواری، ثانیاً اسب ممتاز، ثالثاً اسب بارکش.

نژادهای خالص اسبهای ایران را برای خدمات سه گانه فوق میتوان باینطریق تقسیم کرد:

اسبهای عربی برای سواری و ترکمنی ممتاز و قرا باغی را بجهت بارکشی میتوان بکاربرد. برای نوع اول و دوم فعلاً احتیاجی نیست که از خارج وارد گردد چه هنوز نمونه‌های از اسبهای سابق شکیل و نجیب ایرانی در مملکت باقی و ممکن است با جدیت در اصلاح نژاد هر يك با اختلاط آنها (مثلاً فرستادن اسبهای عربی به ترکمن یا بالعکس) اسبهای بزرگ و زیبا تهیه کرد ولی راجع به نوع سوم که مورد احتیاج مملکت میباشد باید از خارجه وارد نمود و میتوان با کمال دقت و برطبق اطلاعات لازمه علمی از مالکی که معروف بداشتن اسبهای سنگین بارکش هستند برای تخم کشی انتخاب نموده و باندازه لزوم و احتیاج این نوع اسب را خریداری کرد و ضمناً برای تکثیر آن باید ایلخیه‌های اهلی تشکیل داد و دستجات مادیان جهت جفت گیری با مادیانهای اهالی نگاهداری نمود و ضمناً مراقبت تا آنکه در حفظ الصحه آن کرد تا متدرجاً اصلاحاتی در سراسر مملکت راجع باین حیوان نفیس بعمل آید.

بطور کلی سابقاً در ایران به تربیت دواب اهمیت زیاد داده میشد زیرا بواسطه فقدان راه‌های شوسه یکانه وسیله حمل و نقل همان دواب بود، بعلاوه عادت مردم سواری در شهرها و دهات بی اندازه زیاد و مخصوصاً ایلات در عمل آوردن اسب‌های خوب مراقبت کامل مینمودند، ازچندی باینطرف که بتدریج احتیاج اهالی از حیث

مسافرت و حمل و نقل مال التجاره از دواب رفع شد بتریت آن نیز اهمیتی داده نمیشود در صورتیکه در ممالك دیگر با داشتن همه قسم لوازم برای مسافرت و حمل و نقل مانند راه آهن، اتوبوس، قطار و غیره باز همه روزه در پرورش اسب های خوب و ازدیاد آن سعی و کوشش مینمایند.

طیور اهلی مرغ، خروس، بوقلمون، مرغ شاخدار، کبوتر، اردک، قاز، انواع طیور اهلی را تشکیل میدهد. در چهل سال قبل اقسام مختلفه ای از اروپا وارد نموده اند. نژاد کاکلی روسی و غیره بانژاد محلی مخلوط شده. مرغ و خروس خانگی بمقدور در ایران دیده میشود و در بعضی نقاط که شرایط اقلیمی مساعد باشد مرغ ها دو مرتبه جوجه میدهند. مرغ شاخ دار از روسیه بایران آمده و نادر است. کبوتر اقسام و انواع دارد که برای سرگرمی و تفریح تربیت میشود (در اروپا در مواقع جنگ بجهت فرستادن اخبار از کبوتر استفاده میکنند). بوقلمون یکی از منابع ثروت فلاحتی است که در حوالی نهران فراوان میباشد (در زمان شاه عباس بایران آورده اند). اردک و قاز برای گوشت و پر در مراکز تجاری پرزیاد و بخوبی نشو و نما میکنند. اقسام مرغابی و قاز در مازندران و کیلان و اطراف دریاچه های سیستان و بعضی نقاط ایران بی اندازه زیاد و میتوان از تجارت پر آنها استفاده نمود. در مازندران اقسام زیاد مرغابی وجود دارد، از میان آنها مرغابی گوش دراز و مرغابی شانه بسر زمستان را در اطراف بحر خزر بسر میبرند، این دو قسم حیوان بواسطه رنگ زیبای نقره ای خود امتیاز و در زمستان کلیه بواسطه سرمای شدید روسیه تنها پناه گاه طیور نواحی شمالی بحر خزر و سواحل جنوبی ایران است و باین واسطه در این فصل طیور سواحل کیلان و مازندران فوق العاده زیاد میگردد.

وسيله ازدیاد طیور در ایران هنوز بطرز طبیعی یعنی خوابانیدن طیور روی تخم و ندره بترتیب جوجه گیری با ماشین اقدام مینمایند. پر طیور خیلی گران و طرف احتیاج و در سال مقدار زیادی از سواحل بحر خزر و سرحدات شمالی تخم مرغ بروسیه حمل میشود. گوشت طیور را در داخله مصرف میکنند و اگر وسائل حمل و نقل فراهم شود بخارج می تواند فرستاد.

بطور کلی بواسطه وضعیّت آب و هوا اقسام مختلفه طیور اهلی در صفحات شمالی ایران زیاد و به قیمة نازل خرید و فروش میشود و استفاده تجارتنی اهالی از پر و گوشت و تخم آنها انجام میگیرد.

ابریشم تربیت کرم ابریشم یکی از منابع بزرگ ثروت ایران و تجارت آن همواره دارای اهمیت زیاد بوده و میباشد و مخصوصاً از جمله تجارتیهائی است که در ترقی اقتصادی مملکت فوق العاده اهمیت دارد چه صادراتش زیاد تر از واردات آن و کلیه ایالات شمالی ایران و چند ایالت مرکزی بعمل آوردن آن مشغولند مانند: کیلان، مازندران، استرآباد، خراسان، آذربایجان، یزد، کاشان، خوزستان. ولی کیلان در تجارت ابریشم مقام اول را دارا و بتنهائی نه قسمت از یازده قسمت صادرات ابریشم را تشکیل میدهد.

تجارت ابریشم و نساجی آن از ابتدای قرن اول میلادی در ایران معمول بوده ولی معلوم نیست که این ابریشم در آن عهد از چین می آمده یا در خود ایران بعمل میآورده اند. بعضی^۱ نندند که ایران مانند هند و چین مولد کرم ابریشم میباشد چنانکه دکتر یاریزه^(۱) ایران و ترکستان را وطن پیله زرد و چین را مولد پیله سفید و درخت تود سیاه را از شمال ایران و تود سفید را از مشرق آسیا میداند.

از مقدار ابریشم ایران و تجارت آن تا قرن هشتم میلادی اطلاع صحیحی در دست نیست و همینقدر معلوم است که پس از قرن هشتم میلادی تربیت تخم نوغان در تمام ممالك توسعه یافته و ایران نیز در عداد یکی از آن ممالك محسوب گردیده مخصوصاً تجارت ابریشم کیلان در قرن ۱۳ میلادی اهمیت پیدا کرد و اهالی معاش خود را از راه زراعت و صنعت ابریشم تأمین مینمودند. مارکوپولو^(۲) و استخری هر دو در نوشتجات خود از اهمیت تجارت و پارچه های ابریشمی ایران که بوسیله تجار زن صورت میگرفت سخن رانده اند و شرف الدین مورخ و رئیس معارف تیمور لنگ مینویسد که بهترین غنائمی که ابراهیم شاهزاده شروان در سنه ۱۳۰۸ مسیحی در ضمن هدایای خود بفتح مغول تقدیم نمود مقداری ابریشم و پارچه های نفیس ایران بود.

(۱) - Pariset (۲) - Marco Polo

در قرون ۱۴ و ۱۵ میلادی منسوجات ابریشمی ایران مخصوصاً مخمل های خراسان از بهترین منسوجات دنیا و تجارت ابریشم خام و منسوجات ابریشمی ایران در بازارهای دنیا مقام مهمی را احراز و مشتری زیاد داشت چنانکه ژبوزافا باربار^(۱) و کنت رانی^(۲) سفرای ونیز در ایران از پارچه های ابریشمی یزد و آذربایجان که بخارجه حمل میشد تعریف زیاد نموده اند و در نتیجه تجار اروپائی بایران آمده و شروع بمبادله نوغان کردند و محصول نوغان ایران در آن زمان ترقی فوق العاده نمود بطوری که در سال دو میلیون کیلو گرم ابریشم ایران بخارجه حمل می شد و کیلان نصف آنرا تهیه مینمود. میل^(۳) که در سال ۱۶۲۲ از خلیج فارس با کشتی عازم لندن بوده میگوید «کشتی من حامل ۹۷ هزار لیره ابریشم ایران است که بارویا حمل میگردد». در سال ۱۶۲۳ در عهد سلاطین صفوی کمپانی هلندی موسوم بهند شرقی در ایران تأسیس و شروع بخريد ابریشم نمود و در سال ۱۶۵۲ با پادشاه ایران قرار دادی منعقد ساخته متعقد شد که در سال معادل ششصد عدل از قرار هر عدلی ۵۶ لیره انگلیسی از شاه خریداری کنند و در مقابل مجازت^(۴) چهل هزار لیره مال التجاره با معافیت مالیات بایران وارد نمایند.

مطابق گفته شاردن^(۵) سیاح معروف فرانسوی که در زمان شاه عباس کبیر بایران آمده محصول ابریشم ایران تقریباً ۶۳۳'۰۰۰ من بوده و از این مقدار ۴۳۳'۰۰۰ من محصول کیلان و این منها درجه ترقی ابریشم ایران است. در سنه ۱۶۰۰ مسیحی کمپانی انگلیسی ایست اندیا^(۶) که بنای رقابت را در ایران با کمپانی هلندی گذارد مطابق راپورتهائی که در سنه ۱۶۶۹ داده است محصول ابریشم ایران ۱'۹۰۰'۰۰۰ کیلوگرم بوده و دوثلث آن بارویا حمل میشده ولی این ترقی چندان ادامه پیدا نکرده است.

در موقعی که در تمام ممالك نوغانی اروپا و آسیا مرض پیرین^(۷) بروز نمود زراعت نوغان ایران هم رو به انحطاط نهاد بطوریکه در سال ۱۸۷۷ بصد هزار کیلوگرم رسید. در سنه ۱۸۹۰ مقداری نخم نوغان بغدادی وارد نمودند و کم کم

(۱) - Giosafat Barbaro (۲) - Contrani (۳) - Mill (۴) - Chardin
(۵) - East India (۶) - Pèbrine

استعمال تخم نوغان خارجه در ایران رواج یافت تا در سنه ۱۹۰۳ سصد هزار جعبه تخم نوغان در کیلان و چهل هزار جعبه در سایر نقاط ایران بمصرف رسید و زراعت ابریشم کیلان طوری اهمیت پیدا کرد که تجار داخلی و خارجی بیش از هفتاد تلمبار و لوازم خشک کردن و خفه کردن پيله در کیلان تأسیس نموده و بکار انداختند و مطابق احصائیه دفاتر کمر کی قریب بدو میلیون و نیم پيله خشک حمل بخارجه گردید. این دوره ترقی نیز چندان دوامی پیدا نکرد زیرا در نتیجه جنگ بین المللی در نقاط ساحلی بحر خزر مخصوصاً کیلان حوادثی بیش آمد که مؤسسات نوغان منهدم و زراعت و تجارت آن موقوف گردید، پس از ختم جنگ و اعاده وضعیات عادی در کیلان کم کم باز تودکاری شروع و مشغول به تربیت نوغان گردیدند. در سال ۱۳۰۲ قریب به چهل هزار جعبه تخم نوغان در ایران مصرف شده و در سنه ۱۳۰۶ یکصد و پنجاه هزار جعبه تخم تربیت کردند و با اینکه زارعین و مالکین در تربیت تخم نوغان بی مبالغاتی مینمایند و بیش از چندین جعبه در تلمبار هائی که گنجایش سه جعبه را ندارد میگذارند و در قسمت برگ هم دوچار زحمت و صدمه میشوند مع هذا فعلاً محصول پيله تازه قریب بدو میلیون کیلو گرم رسیده است.

توجه مخصوص و تشویق دولت و مالکین عمده به توسعه زراعت ابریشم و تربیت نوغان فوائد زیادی برای مملکت خواهد داشت زیرا مدت کار کم و منفعت زیاد و خریدار بسیار و در بازارهای تجارت دنیا بدون مشتری نخواهد ماند و در نقاطیکه عده جمعیت و عمله کم است میتوان زراعت نوغان را ترقی فوق العاده داد زیرا مانند سایر زراعتها از قبیل چای و توتون و برنج عمله زیاد لازم ندارد و از طرف دیگر چون بهار موقع عملیات زراعتی است و تمام زارعین مشغول کار هستند و ابداً برداشتی از محصول خود ندارند در این موقع پرورش نوغان امور روزانه آنها را تا دسترسی بمحصول پائیز تأمین مینماید بعلاوه مقدار سرمایه ای که برای تأسیس يك باغ تود باید بکار رود بسیار کم و بنا بر این هر رعیتی میتواند مقداری نوستان داشته باشد و ممکن است در نقاطی که استعداد پرورش نوغان دارد در کنار نهرها در عوض درختهای بیمصرف که جز فائده سوخت بهره دیگری ندارد درخت تود غرس نمود

و غالب زنهای دهات را که بیکار هستند به پرورش تخم نوغان وادار کرد.
 ترتیب پرورش تخم نوغان این است که سی الی چهل روز بعد از عید که درخت
 تود شروع بجوانه زدن مینماید در جمعه تخم را باز کرده مدت دو روز در معرض
 هوا قرار میدهند و اگر هوا سرد باشد در اطاق مسکونی که حرارت داشته باشد
 میگذارند پس از دو روز رنگ تخم ها تغییر کرده و باصطلاح دهاقین (کاس) میشود
 بعد تخم ها را با پارچه ای که در جعبه است خارج نموده در روی ظرف سفالی یا طبق
 چوبی که روی پارچه تمیزی باشد قرار میدهند، بعد که کرم ها بحرکت آمدند با مقداری
 کلش برنج یا علف دیگری روی آن ظرف را میپوشانند، کرم های اولیه بعلف چسبیده
 و آنها را بعد بظرف دیگر انتقال میدهند و این عمل را تا سه مرتبه تکرار مینمایند
 که تمام کرم های ظرف اولی بظرف دیگر منتقل و رشد آنها مطابق هم و در تلعبار
 تفاوت سن دیده نشود.

تلعبار عبارت از اطاق چوبی است که سقف آن از کلش برنج یا گالی بشکل شیروانی
 پوشیده شده، داخل آن يك ذرع مرتفعتر از سطح زمین و عرض و طول آن مساوی
 میباشد، معمولاً تلعبار را در وسط توستان بنا مینمایند، در این موقع خوراك پيله
 برگ کاهو یا برگ جوانه تود است. از موقعی که کرم را به تلعبار میبرند تا وقتی که
 داخل پيله شود چندین مرتبه تلعبار را تمیز مینمایند. مدت پرورش کرم چهل الی چهل و
 دو روز و مقدار محصول منوط بخوبی و بدی هوا است. معمولاً از تلعباری که سه
 جعبه تخم خوابانده باشند چهل و هشت من تبریز محصول عمل میآید. بعد از آنکه
 پيله بدست آمد آنها را در يك جا جمع نموده و پس از عملیات مختلفه ای که برای خفه
 کردن کرم و غیره لازم است شروع بکشیدن ابریشم مینمایند، يك زن در يك روز
 يك من الی يك من و نیم پيله را ابریشم میکند.

از ده من پيله تقریباً يك من ابریشم و سه چارك الی يك من لاس بدست میآید،
 هر يكمن ابریشم را بدوازده كلاف تقسیم و مزد ابریشم کشی يكمن ابریشم چهار
 تومان است.

قیمه پيله يك من شاه بیست الی بیست و پنجقران^۷ و قیمه ابریشم بیست و

هشت الی سی و دو تومان و قیمة کج ده الی چهارده تومان است .
 اکنون در ایران در حدود دویست هزار من ابریشم عمل می‌آورند که سه ربع
 خالص آن جز و صادرات بخارجه میرود. در سنه ۱۳۰۶ معادل ۶۳۹۸۰۰۰ قران.
 پیلۀ ابریشم و ۱۱۰۱۰۰۰ قران ابریشم خام بخارجه صادر شده است .
 مقدار پیلۀ و ابریشم خام و لاس و فضلات آن که بممالک خارجه صادر شده
 بحسب وزن و قیمت در سنه ۱۳۰۹ مطابق جدول ذیل است :

صادرات پیلۀ ابریشم خام و فضلات آن

اسم ممالك	پیلۀ ابریشم		ابریشم خام		لاس و فضلات ابریشم	
	مقدار وزن	قیمت قران	مقدار وزن	قیمت قران	مقدار وزن	قیمت قران
اتحاد جماهیر شوروی	۱۹۰,۸۹۲	۱۱,۵۸۴,۴۲۰	۱۶	۲,۱۵۰	۶	۱۶۰
افغانستان	—	—	۶۷۲	۱۷۲,۵۴۰	—	—
هندوستان	—	—	۱۹	۴,۰۸۰	۲۹۰	۴,۰۰۰
ایطالیا	۳۴,۶۸۹	۲,۷۴۳,۵۹۰	۹	۸۵۰	۱۲۵	۵,۰۰۰
عراق	۴	۴۰۰	۱,۵۰۴	۱۳۶,۵۲۰	۱۳۷	۷,۷۵۵
فرانسه	۵,۸۴۳	۲۹۰,۰۰۰	—	—	۴,۳۳۶	۱۰۲,۲۲۰
ترکیه	—	—	—	—	۶۰	۲,۴۰۰
سوئیس	—	—	—	—	۸۹۰	۲۰,۰۰۰
متفرقه	—	—	۸	۵۰۰	—	—
جمع	۲۲۱,۴۲۹	۱۴,۷۱۸,۴۱۰	۲,۳۳۸	۲۱۵,۷۹۰	۵,۸۴۴	۱,۰۴۲,۶۳۰

ابریشم ایران بصورت های متعدده و مختلفه بخارجه میرود و مهمترین آنها عبارتست از :

- ۱ - بیلله ابریشم و لاس آن و تار های شانه شده و شانه نشده .
 - ۲ - ابریشم روی (زنده) و مخلوع (مرده) و رنگ شده یا رنگ نسیده .
 - ۳ - منسوجات ابریشم خالص .
- علاوه بر این بعضی از مال التجاره های دیگر نیز متعلق با ابریشم است که روی هم رفته مقدار عمده بخارج حمل میشود از قبیل تخم نوغان ، قلاب دوزی و ملبوس و قالی و غیره .
- در سنوات اخیر ابریشم ایران بیشتر بین فرانسه و ایتالیا قسمت شده ولی بطور کلی در تجارت ابریشم مملکت فرانسه مقام اول را داراست .
- واحد وزن برای خرید و فروش ابریشم در کیلان درهم است که معادل شش مثقال و نیم میباشد .

زنبور عسل حیوانی است از خانواده حشرات و بسیار با منفعت و در اغلب نقاط ایران آنرا پرورش میدهند لیکن کندو های ایران چندان پسندیده نیست و عسل گیری از آنها بی اندازه مشکل ، در صورتیکه اگر از روی ترتیبات جدید علمی عمل شود مقدار جنس آن تفاوت کلی خواهد نمود . معمولاً زنبور عسل یکساله و دو ساله مقدار عسلی که میدهد چندان زیاد نیست ولی از سال سوم بعد مقدار آن فراوان تر میشود . اخیراً معمول شده است که کندو های جدیدی تهیه مینمایند و بدین ترتیب زنبور مدتی مشغول ساختن موم برای جای عسل نخواهد بود و مقدار عسل آن نیز روز روز باز زیاد خواهد گذاشت .

صنایع فلاحتی و حیوانی

صنایع فلاحتی و حیوانی عبارت از کار و تصرفاتی است که انسان برای حصول فایده و احتیاجات زندگانی در زمین و نبات و حیوان بعمل میآورد .

مواد اولیه بواسطه زراعت و اعمال دیگر بدست آمده و مستقیماً بمصرف میرسد مانند میوجات ، شیر و غیره ولی وقتی تصرفاتی در آن شد این گونه تصرفات را صنایع فلاحتی و حیوانی گویند (چنانکه در چندین تصرفات مختلفه لازم است ناشره آن مبدل بقند و شکر گردد یا کتان و ابریشم که باید بعد از عملیاتی مورد استفاده واقع شود) .

صنایع فلاحتی و حیوانی ایران بطور کلی عبارت است از :

۱ - آرد : که خوراك عمده اهالی مملکت و گندم یا جو را بوسیله آسیاهای آبی و حیوانی (شتر ، گاو ، الاغ) آرد میکنند ، مقدار آردی که هر آسیا میدهد منوط بزیادی آب و بزرگی سنگ آسیا است چه هر قدر آب زیاد تر و سنگ بزرگتر و تنوره عمیق تر باشد مقدار آرد زیاد تر خواهد بود .

اقسام نانهای که برای خوراك تهیه میشود بدین قرار اند : نان سنگك ، نان تافون ، نان لواش ، نان روغنی ، نان شیرمال ، نان ساجی و اقسام نانهای قندی و شکری و غیره .
۲ - نشاسته : که از گندم استخراج شده و برای حلوبات و آহার پارچه و خوراکیهای متفرقه و پالوده و باسلق بکار میرود .

۳ - لبنیات : چون اغلب گله های بز و میش مخلوط است شیرهای حاصله از آن نیز مخلوط میباشد و از شیر ماست ، دوغ ، كشك ، قره قوروت ، پنیر ، روغن ، سرشیر ، کره و خامه عمل میآورند .

۴ - میوجات : از انگور سرکه و شیره و مقدار کمی شراب در نقاط مختلفه بدست میآورند و کلیه استفاده الکلی و غیره که در سایر نقاط از میوه جات میشود در ایران معمول نیست مثلاً در اروپا از سیب زمینی نشاسته و الکل میکیرند و از سیب یکنوع مشروبی تهیه مینمایند (۱) .

۵ - رنگهای مختلفه : که از نباتات گرفته میشود مانند : حنا ، پوست انار ، پوست گردو ، پوست یسته ، مازو ، روناس ، قرمز دانه ، اسپرک که ساقه و برگ و گل آن استعمال میشود و این گیاه بیشتر در خراسان فراوان است . زلیل که در کرمان ، معمول و از خراسان میآورند و دیگر ملایله سیاه که اهمیت طبّی دارد .

۶ - صابون : که از بیه و قلیاب بعمل میاید و صابونهای معروف ایران در آشتیان ، یزد ، اطراف تهران ، قم و اسپاهان تهیه میشود ، اخیراً هم کارخانه صابون پزی در تهران ، تبریز و اسپاهان دایر شده ولی بواسطه رقابت صابون های خارجی ترقی نکرده است .

(۱) - Cidre

۷ - پوست و چرم که از حیوانات بعمل آمده و اقسام آن از اینقرار است :

۱ - چرم برای کفش و زین و برگ و غیره . ب - ساغری برای چرم های عالی . ج - تلماج . د - پوست بره برای آستر و یقه و کلاه و مقداری هم بخارچه حمل میشود که معروفترین آنها پوست بره شیراز است . ه - پوست روباه و حیوانات دیگر که در قسمت طبیعی ذکر شده .

بطور کلی مسئله دباغی و عمل آوردن چرم و پوست در ایران رونق کلی ندارد و پوستها را با آهک یا نمک و جو با ترتیبات معینی دباغی میکنند ، چند سال قبل کارخانه چرم سازی در تهران بنا نمودند ولی فوق العاده کوچک و کار هم نکرد . معروفترین نقاط ایران از حیث تهیه پوست همدان میباشد و با اینکه در مسئله پوست توجه کاملی نمیشود مع هذا صادرات پوست های دباغی شده در ۱۳۰۶ چهارده میلیون و هشتاد و نه هزار قران و پوستهای خام خشک یا نمک زده ۴،۹۲۹،۰۰۰ و پوست خام بره ۷،۶۴۶،۰۰۰ و پوست های خام سنجاب و روباه و خز و غیره ۷،۹۵۰،۰۰۰ قران بوده است . در ۱۳۰۹ مطابق احصائیه کمرکی صادرات پوست های خام خشک یا نمک زده معادل ۴،۳۰۹،۰۲۶ و صادرات پوستهای خام بره و بره شیراز و خراسان و سایر انواع پوست خلم بره و پوست گوسفند و بز بمبلغ ۱۳،۱۵۸،۷۴۴ قران رسیده است .

۸ - روده : که سابقاً اهمیتی به تجارت آن داده نمیشد ، در سنوات اخیر صادرات آن رو باز دیاد نهاده و اگر در طرز تهیه و عمل آوردن آن به ترتیب علمی اقدام شود و در تمام مسلخ ها منظمآ جمع آوری نموده و جور کنند رشته مهم صادرات مملکتی را تشکیل خواهد داد . صادرات آنرا در مدت یازده سال میتوان بحسب وزن و قیمت و ممالك مختلفه ای که طرف تجارت بوده اند از جداول ذیل دریافت .

۱۳۰۹

صادرات روده بحسب وزن

اسامی عمالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
خرودار	۱	۱۷	۱۷	۸	۵	۳۱	۲۵	۲۷	۴۷	۴۰	۴۶,۹۰
خرودار	۴۲	۸۳	۱۶۱	۱۳۶	۴۶۴	۶۷۲	۲۸۹	۲۱۸	۱۷۵	۳۰۰	۲۳۲,۹۲
عراق	۱۰۷	۱۶۱	۱۷۷	۱۳۶	۱۵۹	۱۲۱	۵۰	۴۵	۶۵	۸۴	۹۱,۳۳
ایطالیا						۴	۵	۲۳	۸	۱۳	۴,۰۳
سوئیس			۲		۴۲	۱۲					—
ترکیه	۳۳	۴۵	۸۱	۷۹	۱۳۴	۱۸۲	۱۱۴	۱۶۶	۱۹۱	۸۶	۵۳,۲۶
روسیه		۱	۱۵	۲	۳۵	۱۵۰	۷۹	۱۶۸	۲۲۶	۲۷۵	۴۰,۰۹
فرانسه	۳	۱۸	۲۰	۱۶	۱	۱				۵	—
مصر				۵						۵۱	—
متفرقه			۱	۱			۱	۱	۱	۲	۲,۸۰
جمع	۱۸۱	۲۲۵	۶۱۶	۶۳۱	۸۸۰	۱۲۷۵	۶۵۵	۱۰۰۴	۱۱۸۷	۱۲۱۱	۱۰۲۵,۱۱
هزار قران	۴۷۶	۱۰۶۵	۴۳۶	۵۲۹۳	۱۱۶۹۸	۱۵۷۷۴	۵۵۹۰	۸۷۱۷	۱۲۳۵۸	۱۳۶۶۳	۱۰۶۲۳,۴۴۰

صادرات روده بحسب قیمت

۱۳۰۹	۱۳۰۸	۱۳۰۷	۱۳۰۶	۱۳۰۵	۱۳۰۴	۱۳۰۳	۱۳۰۲	۱۳۰۱	۱۳۰۰	۱۲۹۹	اسامی ممالک
هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	هزارقران	
۵۱۷۸,۷۷۷	۴۸۷۲	۵۶۸۷	۲۹۹۲	۵۵۷	۳۶۸	۱۴۴	۳	۱	۱	—	آلمان
۶۱,۷۶۲	۴۵۲	۳۱۶	۴۲۸	۱۸۲	۱۲۸	—	—	—	—	—	اطریش
۴۰۶,۷۳۶	—	۲۵۶	۳۵۸	۲۲۴	۲۰۴	۴۹	۸۶	۳۸	۴۸	۳	انگلیس
۲۸۲,۱۳۵	۲۷۷	۳۶۳	۳۵۴	۲۳۲	۵۴۸	۲۹۶	۱۶۸	۱۰۷	۵۶	—	هندوستان
۲۵۱۳,۸۷۹	۴۰۱۵	۲۲۷۱	۲۰۲۵	۲۶۶۵	۱۰۰۵۹	۶۵۱۱	۳۰۷۰	۲۴۷۱	۱۹۷	۸۲	امریکا
۷۸۴,۰۳۰	۶۵۶	۳۶۰	۲۶۰	۲۷۸	۸۲۷	۱۸۳۱	۶۲۴	۴۷۸	۳۱۳	۲۰۹	عراق
۵۵۷,۸۲۵	۶۶۱	۷۶	۲۱۸	۴۳	۴۰	—	—	—	—	—	ایطالیا
—	—	—	—	۱	۴۱	۹۰۹	—	۳۰	—	—	سوئیس
۶۶۹,۳۴۷	۱۰۷۷	۱۸۳۷	۱۵۴۱	—	۲۳۰۸	۲۰۸۲	۱۰۸۳	۹۸۶	۳۰۸	۱۶۵	ترکیه
۱۹۵,۷۱۵	۱۵۰۳	۱۰۷۹	۵۵۶	۱۰۴۶	۱۰۱۵	۲۷۴	۳	۶	۷	—	روسیه
—	۵۰	—	—	۳۶۲	۱۰۱	۱۵	۲۰۳	۲۱۹	۱۳۳	۱۷	فرانسه
—	۵۲۱	—	—	۲	۴	۴	۵۲	—	۲	—	مصر
۲۲,۲۲۵	۳۱	۹	۵	۳	۱	—	۱	—	—	—	متفرقه
۱۰۶۷۳,۴۴۰	۱۳۶۶۳	۱۲۳۵۸	۸۷۱۷	۵۵۹۰	۱۵۷۷۴	۱۱۶۹۸	۵۲۹۳	۴۳۲۶	۱۰۶۵	۴۷۶	جمع
۱۰۲۵,۱۱	۱۲۱۱	۱۱۸۷	۱۰۵۴	۶۵۵	۱۲۷۵	۸۸۰	۶۳۱	۶۱۶	۳۲۵	۱۸۶	خروار

۹ - پشم که برای مصرف قالی بافی در داخله (در قسمت صنایع یدی ذکر خواهد شد) و مقداری هم بخارجه حمل میشود و از گوسفند ، میش ، بز و شتر بدست میاید و صادرات آن بحسب قیمت در مدت ۲۷ سال مطابق جداول ذیل است :

صادرات پشم کار نکرده بحسب قیمت

اسمی ممالک	۱۲۸۲	۱۲۸۳	۱۲۸۴	۱۲۸۵	۱۲۸۶	۱۲۸۷	۱۲۸۸	۱۲۸۹	۱۲۹۰	۱۲۹۱	۱۲۹۲	۱۲۹۳
افغانستان	۳۳	۲	۱	—	۴	۱۳	—	—	—	—	۸	—
آلمان	—	—	۷	۸	—	۶	۳۰	—	—	۴	—	—
انگلستان	۷۸۵	۲۱۹۹	۱۵۷۷	۶۷۱	۳۵۴	۵۸۵	۲۸۱	۲۶۷	۷۲۵	۱۴۳	۲۳۰	۲۰۴
روسیه	۲۷۸۱	۷۷۲۹	۸۸۷۰	۱۱۴۲۵	۹۳۴۲	۷۶۸۰	۶۵۴۷	۸۰۶۱	۸۹۰۶	۸۷۸۱	۹۲۸۹	۹۵۷۴
ترکیه	۵۹۰۶	۹۵۵	۹۶۵	۱۱۲۴	۷۴۹	۲۹۶	۸۹۶	۷۸۶	۵۹۶	۲۴۵	۲۸۸	۱۰۴
هندوستان	—	—	۱۷۹۳	۱۵۵۵	۱۶۰۵	۱۷۹۹	۱۲۴۲	۱۳۶۷	۱۷۷۵	۲۱۳۸	۲۵۸۹	۲۳۷۵
فرانسه	—	—	—	۱۴۵	—	—	—	—	—	—	—	—
مستط	—	—	—	—	۸	۵	۱	—	—	—	—	—
عمان	—	—	—	—	۱۶	۲	۱۴	۳	۱	۹	۴	۲
جمع	۹۵۰۵	۱۰۸۸۵	۱۳۲۱۳	۱۴۹۲۸	۱۲۰۷۸	۱۰۳۸۷	۹۰۱۱	۱۰۴۸۴	۱۱۵۲۳	۱۱۳۰۰	۱۲۴۰۸	۱۲۴۰۷
خروار	۱۷۹۰	—	۱۸۵۵۱	۱۸۵۶۷	۱۵۹۲۰	۲۰۶۰۳	۱۵۷۶۷	۱۶۸۹۱	۱۵۴۱۸	۱۴۴۱۴	۱۵۱۷۱	۱۴۴۲۷

صادرات پشم کار نکرده بحسب قیمت (بقیه)

اسامی عمالک	۱۲۹۵	۱۲۹۶	۱۲۹۷	۱۲۹۸	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
هندوستان	۱۳۱۲۷	۶۰۴۳	۱	۸۰	—	—	۱۱۸	۳۵۳	۱۰۹۹۳	۱۶۲۰۳	۱۰۸۴۷	۱۰۱۳۱	۱۲۱۷۱	۱۱۸۷۹	۲۱۶۳۸,۸۲۰
ترک	۳۶۴	۷۳	۱۲۵	۳۴۰	۱	—	—	—	۲	۲	۲۰	۱۱	—	—	—
عمان	۲۰۰	۱۲	۶۱	۶	۷	—	—	—	—	—	۱	۵	۳	۱	۳,۴۳۹
مراکش	—	—	—	—	۱۱۲	۱۰	۶۸	۳۰۴	۴۵۵	۹۵۹	۳۵۴	۱۳۱۱	۲۱۶	۴۰۴	۸۰۱,۴۷۹
سایر عمالک	—	—	—	۱۲	—	۱	۲۰	—	۹	۷	—	۱	—	۱۳۹	۳۳
جمع	۱۹۲۹۰	۸۰۹۸	۱۰۰۶۲	۱۰۳۰۸	۲۵۷۲۴	۶۰۰۹	۴۸۰۸	۱۳۳۳۳	۲۴۱۵۶	۲۱۷۹۳	۲۳۳۶۰	۱۳۴۶۸	۱۵۶۱۶	۱۵۷۷۶	۲۴۴۶۴,۴۹۱
خروار	۲۱۴۷۶	۱۰۲۹۷	۲۰۰۰۰	۲۳۸۰۰	۸۵۷۰۰	۳۹۶۳	۱۹۶۶	۱۲۳۵۴	۱۸۷۴۲	۱۸۶۹۸	۲۰۶۰۳	۱۵۴۰۰	۱۸۶۱۹	۱۷۸۸۹	۱۹۳۷,۵۰۹

۱۰۰ - هو و کرک حیوانات که اهمیت فوق العاده دارند و در سال ۱۳۰۹ مبلغ ۸۵۷'۴۱۹ قران بخارجه صادر شده است .

بالاخره توتون ، تنباکو ، توتون چیق ، پنبه ، کتان ، ابریشم ، رب کوجه فرنگی ، لوانک ، رب سیب ، رب انار ، به لیمو ، آب لیمو ، انواع مرباجات و شربت آلات ، شیره تود و انواع شیره که از انکور میگیرند ، گزانکبین ، ناردان ، بهدانه ، زعفران ، سنتونیا ، درمنه ترکی و غیره است که در شمار صنایع فلاحتی محسوب میشود و تنها اهمیت بهدانه بقدریست که در سال ۱۳۰۹ معادل ۹۷۱'۹۶۹'۱۴ قران بممالک مختلفه صادر شده است .

صنایع معدنی

معادنی که در ایران یافت میشود در فصل سابق ذکر شده و بطور کلی مملکت ایران دارای انواع معادن است و هر وقت وضعیت اقتصادی مملکت طوری شود که باستخراج معادن و استفاده از آنها بپردازند ثروت زیاد عاید این مملکت خواهد گردید . در این فصل مقصود ذکر معادنی است که کم و بیش در ایران بکار افتاده و بطرز های مختلفه از آنها استفاده مینمایند .

ایجاد صنعت منوط بوجود زغال سنگ و نفت و آهن است که میتوان این سه را مولد اصلی صنعت نامید زیرا بمدد زغال سنگ باید فلزات را آب نمود و از آنها کلیه اسباب و لوازم صنعتی را تهیه کرد و ماشین آلات و کارخانجات بخار و برق را که بیشتر آنها از آهن و فولاد است بکار انداخت و بعلاوه از زغال سنگ و نفت مواد دیگری استخراج میشود که مورد استعمال آنها در طب و صنعت میباشد مانند قطران که از زغال سنگ بدست میآید و قسمت اعظم رنگ ها از قبیل انیلین^(۱) و عطریات مختلفه و اغلب گازها مانند فرمن^(۲) ، استیلین^(۳) ، فیدرژن^(۴) و اکسید و کربن^(۵) و در قسمت طبی اتیپیرین^(۶) ، سولفنال^(۷) و آمونیاک^(۸) و مواد دیگر از زغال سنگ گرفته میشود .

(۱) - Aniline (۲) - Formène (۳) - Acétylène (۴) - Hydrogène
(۵) - Oxyde de carbon (۶) - Antipyrine (۷) - Sulfonal (۸) - Ammoniac

ایزان از حیث نفت و زغال و آهن (بموجب تحقیقات اخیر متخصمین فنی وزارت فوائد عامه) دارای منابع بی شمار ولی بواسطه فقدان وسائل حمل و نقل و غیره تا بحال در صدد بکار انداختن و استفاده از آن بر نیامده اند ، بدیهی است اگر رشته های خط آهن و طرق سهل العبور ساخته شود دولت ایران از معادن خود منافع بیشمار خواهد برد زیرا نه فقط باید بفکر استخراج معدن بود بلکه استفاده از آن مستلزم دو شرط اساسی است که یکی راه و دیگری مخرج باشد ؛ مثلاً اگر در وسط کویر معدن بزرگ زغال سنگ یا نفت پیدا شود باید دید که مخارج استخراج و کرایه حمل آن بنقاطی که باید مصرف کنند چه میزان و بعلاوه ملاحظه نمود که تا چه اندازه میتوان برای مصرف استخراج کرد و اگر زیاد تر از میزان مصرف بدست آمد و برای استخراج کننده باقی ماند البته چنین معدنی خرج و دخل نکرده محکوم بتعطیل خواهد بود .

دو موضوع مهم که راجع بمعادن عموماً باید در نظر گرفت این است که اولاً چون مخارج استخراج معادن غالباً زیاد و اغلب اتفاق افتاده که معادن مهم در ممالك کوچک پیدا شده که توانائی استخراج و استفاده از آنها نداشته اند و امتیاز استخراج را بشرکتهای خارجی داده اند شرکتهای مزبور برای جلب نفع بقدری دائره عملیات خود را وسیع کرده اند که بالاخره نواحی معدنی را ملك خود محسوب و از این رو مداخلات سیاسی پیش آمده است مانند معادن طلای استرالیا و معادن الماس جنوب افریقا و غیره .

ثانیاً معادن فلزات که مسائل اقتصادی ملی در این قسمت همیشه تابع سیاست بین المللی است ، زیرا اساساً مسائل اقتصادی هر مملکت بیشتر مربوط باوضاع مالیّه آن مملکت و تغییرات نرخ در پول رایج آن میباشد و میتوان گفت که مخازن فلز اساساً داخل در قسمت اقتصادی بین المللی و کاملاً مربوط بتاریخ سیاسی میباشد .

برای معادن دو خطر موجود است : یکی اتمام که با استخراج زیاد آن انجام میگیرد زیرا هیچ معدنی را نمیتوان تصور کرد که ابدی و هر قدر از آن استخراج شود باز باقی خواهد ماند ، دیگری که مهمتر و ممکن است اساساً تولید يك انقلاب

اقتصادی در عالم نماید مسئله درست کردن مواد معدنی از مواد دیگری میباشد که سهلتر و کم خرج تر است و باین واسطه از زحمت استخراج معدنی بی نیاز میشوند خصوصاً معادن پر قیمت مانند طلا و الماس و فیروزه و نفت و غیره.

از مدتی پیش در ایران مسئله معادن مطرح و همه کس معتقد است که از این ثروت طبیعی باید استفاده نمود ولی اقدام باین امر کار سهلی نبوده بلکه مستلزم مخارج گزافی خواهد بود، پس باید با در نظر گرفتن نکات مزبوره هر وقت موقع استفاده از آنها برسد و وضعیت اقتصادی اجازه استخراج بدهد ابتدا باید متخصصینی جلب شوند که تحقیقات کاملی اولاً از معرفه الارض ایران کرده و نقشه کاملی از این قسمت تهیه و تقسیم بندی صحیحی از کلیه معادن ایران بکنند و طرز استفاده از آنها را پیشنهاد نمایند و بعد از مطالعات دقیقه اقدام باستخراج در هر قسمتی که مقرون بصرفه باشد بنمایند.

بطور کلی اجسام دیگری که از حیث وزن سبک و قیمتشان زیاد تر است مانند توربوم (۱)، کبالت (۲) و کروم (۳) و منیزی (۴) و جیوه و غیره ممکن است با سرمایه های کوچک استخراج و حمل و نقل آنها نیز آسان خواهد بود.

زغال سنگ اصل آن از بقایای نباتاتی است که بطور توده در اعصار مختلفه معرفه الارضی در قعر زمین جایگیر شده و بصورت زغال در آمده و آنرا بچند قسم تقسیم مینمایند:

سنگهای زغالی عبارت است از تورب (۵) و لینیٹ (۶) و زغال سنگ و آنتراسیت (۷) و گرافیت (۸) و الماس.

۱ - تورب از خزه های مخصوصی تشکیل شده که نوع عمده آن اسفن (۹) میباشد، این خزه ها پیوسته از بالا روئیده و از پائین ریشه و برگ و ساقه های آنها متراکم شده و مبتدل بزغال تورب میگردد و مورد استعمال آن نه تنها برای سوخت است بلکه برای ساختن نوعی کاغذ و پارچه بکار رفته و اغلب در نواحی باتلاقی یافت می شود.

(۱) - Thorium	(۲) - Cobalt	(۳) - Chrome	(۴) - Magnésie
(۵) - Tourbe	(۶) - Lignite	(۷) - Anthracite	(۸) - Graphite
(۹) - Sphaigne (Sphagnum)			

۲ - لیتیت دارای ۵۰ تا ۷۵ درصد زغال، رنگش سیاه یا تیره و الیاف آن شبیه بزغال چوب بوده با شعله بلند و دود غلیظی می سوزد.

۳ - زغال سنگ ۷۵ تا ۹۰ درصد زغال دارد و بدو نوع تقسیم میشود: یکی زغال چرب که برای گرفتن گاز چراغ استعمال میشود و دیگری زغال سنگ خشک که برای سوخت و ذوب فلزات بکار میرود و اگر در مکان سر بسته بآن حرارت داده شود گاز چراغ و یک نوع زغالی موسوم به کوك بدست می آید.

۴ - گرافیت زغالی است خالص که از نحوه اثر سیاهی در روی کاغذ گذاشته و برای ساختن مداد بکار میرود.

۵ - الماس زغالی است خالص، متبلور و بسیار سخت که شیشه را خراش داده و بشکل هشت سطحی منظم و گاهی محدب میباشد.

استعمال و استفاده از زغال سنگ تا این اواخر در ایران شیوع نداشت، فقط بعد از ایجاد کارخانه چراغ گاز (که کمی پس از تأسیس متروک گردید) و سپس تأسیس کارخانه چراغ برق در تهران استفاده از زغال سنگ شروع شد ولی این استفاده عموماً نداشت. چندیست که زغال سنگ برای سوخت رواج یافته و مردم با استفاده از آن آشنا گردیده اند، متأسفانه ترتیب استخراج آن بطور علمی انجام نمیگیرد و در هر جا که طبقات زغال سنگ بطور طبیعی مرئی و بعمق بیست الی بیست و پنج متر رسیده باشد بهره برداری کرده اند و بعد معادن مزبوره سالهای متمادی متروک و بواسطه سيل و غيره از بین رفته و نظر باینکه طبقات زغال سنگ مستقیماً در دسترس اهالی نیست و از طرفی هم روز بروز بر عده مصرف کنندگان آن افزوده میشود طالب زیاد دارد لهذا معدن چیان و مستأجرین معادن سعی میکنند بوسیله نقب های افقی بطبقات آن برسند، اگر چه باین ترتیب مجدداً مقداری زغال استخراج مینمایند ولی میتوان پیش بینی کرد که عملیات مزبوره همیشه مفید و مقرون بصرفه نیست زیرا این ترتیب فاقد اصول علمی و بدیهی است بدون عملیات اکتشافی و مصالح فنی و ماشینی نمیتوان با استخراج و استفاده از معدن ادامه داد.

چنانکه در قسمت معرفه الارضی ذکر شد جزائری که سابقاً در فلات ایران وجود داشته دارای جنگلهای انبوه بوده که بمرور از بین رفته و در قعر زمین مستور و توده های زغال سنگ امروزی را تشکیل داده است.

مناطق زغال سنگ ایران به حوضه های ذیل تقسیم میشود:

- ۱ - حوضه آذربایجان و قراداغ.
- ۲ - حوضه البرز که از آستارا شروع و بشاه کوه ختم میشود و بدو ناحیه متمایز تقسیم میگردد: قسمت شمالی (واقع در دامنه کوههای مشرف به بحر خزر که نواحی طالش، کیلان، مازندران و استراباد جزء این منطقه است) و قسمت جنوبی.
- ۳ - حوضه خراسان یا جزائر توران.
- ۴ - حوضه الوند که شامل همدان و کرمانشاهان است.
- ۵ - حوضه مرکزی که شامل اسپاهان، کاشان، نطنز و یزد میباشد.
- ۶ - حوضه زاگرس (معادن زغال سنگ این منطقه هنوز بطور صحیح کشف نشده و اطلاعات کاملی از آن در دسترس نیست).
- ۷ - حوضه جنوب شرقی که کرمان و بلوچستان جزو آنست.

۱ - حوضه آذربایجان: در این حوضه هنوز مطالعات دقیقی راجع به قسمت زغال سنگ نشده و فقط در نقاط مختلفه مانند ساری داغ، حاجی داغ، زنوز، قریه بورق و خلخال رکه های زغال موجود و اهالی برای مصرف خود بطرز عادی یعنی کندن چاههای کم عمق از آن استفاده مینمایند و بواسطه فقدان راه های فرعی و سرمایه های بزرگ با استخراج و استفاده کلی از این معادن هنوز نپرداخته اند. بکار نیفتادن معادن زغال سنگ این ناحیه باعث از بین رفتن جنگل های صفحات آذربایجان است و اگر در این باب اقدام کاملی نشود در مدت قلیلی جنگلهای این نواحی را اهالی برای سوخت مصرف و از این راه ضرر کلی متوجه مملکت خواهد شد.

۲ - حوضه البرز: الف - قسمت شمالی - رکه های زغالی که در این قسمت کشف شده در آستارا، کیلان، مازندران (گلوگاه، گنبد کوه و هزار جریب) و آمل است. مطابق تحقیقات اخیر متخصصین رکه های زغال سنگ مازندران بقدری ضخیم است که در سایر نقاط ایران کمتر دیده شده و رکه های خالص بعرض ۸۰

سانتیمتر بدون ترکیبات خارجی در این ناحیه فراوان و بعضی از رگه‌های زغال سنگ که در وسط رگه‌های سنگ لوح بعرض پنج الی چهل سانتیمتر قرار گرفته مشاهده میشود و همین امر باعث ناباکی زغال شده است و رگه‌های مزبور تا سه متر عرض پیدا مینماید. جنس زغال مزبور از قرار معلوم خوب است، در حوالی زر که و ماهان تقریباً دوازده رگه زغال سنگ موجود است که عرض آنها از ۶۰ سانتیمتر الی ۱۹۰ سانتیمتر تغییر میکنند. تا کنون استفاده علمی بطرز جدید از معادن فوق بعمل نیامده و چون در این نواحی قسمتهای معادن آهن نیز با رگه‌های زغال توأم است میتوان استفاده کافی در این نقاط از آهن برد.

ب - قسمت جنوبی - که شامل معادن رودبار، هسیو، فشند، اردهه، آبیک، دربند سر، کاجره، شمشک، روته، لالون، گرماب در، کاشانک، خاتون بارگاه، یونه‌زار، سفیدرک، بستک، دیواسما، آرو، سمنان، شاه‌کوه، شاهسوار، ویری‌خان، در رودبار و طارم رگه‌های زغال سنگ نسبتاً اعلائی موجود میباشد که هنوز باستخراج کلی و استفاده از آن شروع نشده است.

در تپه و ماهور های شمال غربی آب یک چاه هائی که بطور قوسی در روی تپه حفر شده و نقب هائی که زده اند دو قسمت رگه زغال سنگ را نشان میدهد که دوست و پنجاه متر از هم فاصله دارند و در این دو قسمت پنج رگه قابل استخراج موجود و در بین آنها رگه‌های کوچک دیگری نیز وجود دارد که دارای اهمیت زیاد نمیشد. محل استخراج از نقطه‌ای که در چهار کیلومتری شمال غربی آب یک در دره کوچکی واقع است شروع میشود، رگه‌های این قسمت دارای چهل سانتیمتر ضخامت در قسمت پائین و از دور رگه قسمت بالا که بمسافت ۱۰۰ متر از یکدیگر واقع شده اند زغال استخراج میشود و دو رگه دیگر در بین آنها دیده شده که بعرض ۳۰ سانتیمتر است و رگه‌های فوقانی که فقط سه متر از یکدیگر فاصله دارند ضخامتشان از ۴۰ الی ۶۰ سانتیمتر و تا یک متر است. در سطح تپه ماهور مزبور که پیروی از رگه‌های زغال شده است بدره‌ای رسیدند که شاهرک زغال بقطر ۸۰ الی یکمتر دیده میشود و نقب‌های سابق این نقاط فعلاً بخراب میباشد. رگه‌های فوق خیلی بمتد و اگر در نقطه‌ای اتفاقاً قطع شود مجدداً در دره نزدیکتری بهمان قطر یا زیادتر شروع میگردد.

زغال سنگ آب يك دارای ۷۵۰۰ کالری حرارت است که بهسولت میتوان آنرا بکوک تبدیل نمود.

زغال سنگ زیاران را سابقاً تبدیل بکوک می نمودند ولی تقریباً بدست و پنج سال است استخراج زغال سنگ این نقطه متروک گردیده. استفاده از این معادن ابتدا به ترتیب حفر چاه شروع و در دو طرف رکه بفاصله چند متر زغال سنگ را استخراج نموده اند و در عمق ۸ متر زغال سنگ خوبی بدست آمده و در عمق ۲۰ الی ۳۰ متر بآب رسیده اند که مانع ادامه استخراج زغال شده و بهمین جهت اغلب چاه ها تعطیل و غالباً در اثر باران زیاد یا سیل از بین رفته است.

زغال سنگ اسکنان: چاه هائیکه در دامنه های کوه دیده میشود معلوم مینماید که رکه های زغال سنگ بطرف جنوب متمایل و دو ردیف چاههایی که بفاصله چهل متر در قسمت فوقانی پائین دره واقع شده است خط سیر دو رکه را نشان میدهد. در این نقطه بوسیله چاه های زیاد و دالانهایی که خراب شده در ارتفاع یکصد و بیست متری پنج رکه استخراج نموده و این رکه ها تا پنججاه سانتیمتر ضخامت دارد ولی غالباً قطر آنها از ۴۰ سانتیمتر تجاوز نمیکند. رکه دوم ۳۰ و رکه سوم ۴۰ سانتیمتر قطر پیدا میکند. رکه چهارم که شاهرک باشد دارای ۶۰ سانتیمتر ضخامت است و رکه ای که از همه بالاتر واقع شده و خط سیر آن در دامنه کوه میباشد بقطر ۴۰ سانتیمتر میرسد.

دو ردیف چاه که سابقاً حفر نموده اند در شمال معادن مزبوره دیده میشود و از تمام رکه های موجوده هفت رگ آن قابل استخراج و برای آن ها بطور متوسط میتوان ۴۰ سانتیمتر ضخامت حساب کرد. جنس این زغال سنگ بسیار عالی و دارای ۸۰۰۰ کالری حرارت و ۴۸ درصد آن زغال سنگ خالص و فقط ۵ درصد خاکستر دارد و بهمین جهت برای ساختن کوک در درجه اول قرار گرفته است.

رجحان معدن اسکنان بسایر معادن زغال سنگ ایران اینست که راه شوسه ای بطول يك فرسخ ونیم دارد که معدن اسکنان را بجاده تهران وصل مینماید. کرایه حمل و نقل از اسکنان بتهران که یکصد کیلومتر است تقریباً ۲۸ قران می باشد. معادنی که در مشرق اسکنان در خور واقع شده بیشتر در زیر خاک و شن

مستور و فقط در قسمتهای علیای رودخانه که ثلث فرسخ در غرب خور از کوهستان پائین می آید بعضی تحقیقات بعمل آمده و وضع اراضی در این نقطه مانند آب يك واسکنان است. در دامنه جنوبی رشته جبال این ناحیه سه ردیف چاه کنده و رکه های زغال سنگ را تعقیب نموده اند. در قسمت شمال باز بوسیله چاه هایی که حفر شده پیروی رکه ها میسر و از قرار معلوم این رکه ها جزو قسمت پائین زغال سنگ آب يك است. از دو رکه پائین که فقط دو ازمتر از یکدیگر فاصله دارد رکه بزرگتر آن ۱۵۰ سانتیمتر و رکه دوم که ۷۵ متر با اولی فاصله دارد فقط ۳۰ سانتیمتر عرض دارد، در این معدن فعلاً کار نمیشود.

رودخانه خور در قسمت علیا دره سفیدرک را تشکیل میدهد، در نزدیک دهکده سفیدرک بوسیله چاه هایی که حفر نموده اند يك رگ زغال سنگ پیدا است که عرض آن جمعاً يك متر و ده سانتیمتر و این رگ از زغال سنگ و سنگ لوح ترکیب یافته و قسمت زغال آن ۲۵ الی ۴۰ سانتیمتر عرض دارد ولی مخلوط با مواد خارجی و استفاده از آن فقط در دره سفیدرک است.

در طرف شرق قصبه مزبور در دره ای که از طرف شمال امتداد است رکه زغال سنگ دیگری دیده میشود که آنهم يك متر عرض دارد، این رکه ها در بستر رودخانه که از دره عبور مینماید قطع و مجدداً در کوه های طرف مقابل نمایان میگردد.

در نقاط فوق از آب يك الی اردهه مقدار مهمی زغال سنگ اعلی که برای کوك سازی بسیار مفید است موجود ولی استخراج آنها تا اندازه ای مشکل است و اگر بطور صحیح بخواهند استخراج نمایند باید دالانهای تحت الارضی ایجاد کنند. از حیث حمل و نقل موقعیت این معادن بمراتب بهتر از معادن شمشک و لواسان است زیرا فاصله آن از جاده شوسه قزوین به تهران بیش از يك الی يك فرسخ و نیم نمیشد و تا تهران هفده و تا قزوین ده فرسخ است.

منطقه زغال سنگی شمشک و توابع آن که در شمال غربی تهران واقع گردیده بیش از ده فرسخ امتداد داشته و از سمت مغرب بمشرق ممتد و کلیه طبقات زغال سنگی این ناحیه از دو طرف معین از بالا و پائین محدود است به دو طبقه از

نمك هاى ضخيم معين و معلومى كه طبقه تختانى آن در كلية طول خط در بندش ' شمشك ' روته ' لالون ' انبارك ' گرم آب در ' يونه زار و خاتون بارگاه نمايان و از اقسام اشجار كل رسي و شنى ميباشد و طبقه فوقانى طبقات زغال سنگى عبارت است از احجارى كه با احجار آهكى مخلوط ميباشد طبقه زغال سنگى بالضمام طبقات فوقانى و تختانى آن در طول خط بواسطه رودخانه ها و دره ها قطع و در بعضى نقاط كوهستانى طبقات فوق بوسيله شستشو در زير احجار رسوبى مستور گرديده بترتيبى كه در نقاط مزبوره ديگر اثرى از طبقات فوق الذكر پديدار نيست .

طبقات مزبوره بترتيب ذيل است :

الف - شاهرك .

ب - طبقه غير مهم كه بيش از چند سانتيمتر قطر ندارد .

ج - طبقه اى به قطر ۷۵ الى ۸۰ سانتيمتر .

د - دو طبقه يكي بقطر ۴۰ و ديگرى بقطر ۶ سانتيمتر .

ه - يك طبقه بقطر يك متر .

و - دو طبقه يكي بقطر ۴۰ سانتيمتر و ديگرى بقطر ۸۵ سانتيمتر .

ترتيب طبقات مزبوره در سمت راست جنوبى دره بهم خورده ولى در سمت چپ رودخانه بطور منظم مداومت دارد و در محل مزبور از طبقات مهم زغال سنگى آنها بهره بردارى شده و بطور كملى مطابق مطالعات اخير متخصصين كلية طبقات حوضه معادن زغال سنگ از لار الى اسكنان و آبيك در منطقه شمشك مركز مييابد و فقط در محل مزبور ميتوان تعداد طبقات زغال سنگى را با سانى شمرده و آنها نيكه قابل بهره بردارى است تشخيص داد و خواص طبقات را از نظر فنى مطالعه و مسلم نمود . طبقاتى كه فعلاً در شمشك موجود است با تعيين قطر آنها بقرار ذيل است :

۱ - طبقه على اعظم بقطر ۷۹ سانتيمتر .

۲ - طبقه نوسركانى ' يك متر

۳ - ' شاهرك ' دو متر

۴ - ' بدون اسم ' ۷۸ سانتيمتر

- ۵ - طبقه روی هر بقطر يك متر .
- ۶ - « بدون اسم « ۷۶ سانتیمتر الى يك متر .
- ۷ - « لازیس « يك متر الى ۱۴ متر .
- ۸ - « « « ۷۵ سانتیمتر .
- ۹ - « بدون اسم « يك متر .
- ۱۰ - « « « يك متر .

چهار طبقه دیگر غیر از طبقات فوق موجود میباشد که دنباله این طبقات بوده و اسامی آنها بقرار ذیل است :

احمدی بقطر ۱,۲۵ متر ، اسدی بقطر ۳,۱ متر ، شوراب بقطر ۱ الى ۱,۵۰ متر ، شوراب بقطر ۲,۷۵ الى ۳ متر .

اخيراً نظر باهمیت معادن شمشك و خوبی جنس زغال آن پس از معاینه و مطالعات متخصصین از يكطرف دولت شروع به شوسه نمودن راه شمشك به تهران نموده و از طرف دیگر بوسیله مهندسین به ترتیب علمی شروع باستخراج زغال کرده اند و فعلاً علاوه بر آنچه که دولت بجهت ادارات لازم دارد مقداری نیز برای فروش باشخاص متفرقه تهیه میشود و اگر راه شوسه شمشك تمام گردد زغال سنگ این ناحیه را که برای سوخت تهران كمکی بزرگ است از حیث ارزانی در دست رس عامه خواهند گذارد وبعلاوه برای مؤسسات چراغ برق و غیره نیز سوخته کافی ارزان تهیه خواهد شد و در آتیّه ممکن است این نقطه بواسطه همجوار بودن با معادن آهن و غیره یکی از مراکز صنعتی مهم ایران گردد .

سمنان و دامغان و شاهرود : مطابق تحقیقات سطحی که بعمل آمده است رگه های كوچك مختلفی در اطراف سمنان و دامغان و شاهرود وجود دارد ولی از همه مهمتر رگه های زغال سنگی است که در بدست كيلومترى شمال شرقی سمنان در سارو نزدیک کوه پیغمبران واقع شده . محل معدن تقریباً يك كيلومتر و نیم در مغرب سارو در دامنه کوهی در عمق چهار متری است در گودال مزبور رگه های زغال سنگ بعرض ۳۰ الى ۵۰ سانتیمتر هویدا ولی استفاده کامل ازان نمیشود ،

فقط در محل برای رفع احتیاجات خود رعایا استفاده می‌نمایند، ولی بعد از عملیات منظم ممکن است به رگه‌های مهمتری برخورد. باید دانست که در این قسمت بواسطه چین خوردگیهای متعدد رگه‌های زغال غیر منظم گردیده است.

در قریه در دارو آستانه رگه‌های زغال بعرض ۲۰ سانتیمتر پیدا میشود ولی اهمیت زیادی ندارد. در بدست و پنج کیلومتری شمال غربی دامغان رگه‌های زغال اعلا و پاک که بدون مواد خارجی است بعرض ۶۲ سانتیمتر موجود میباشد. بالای رگه‌های مزبور يك رشته سنگ‌های سیاه رنگ بعرض يك متر و ۶۵ سانتیمتر واقع که در داخل آنها نیز رگه‌های کوچک زغال بعرض ۳ الی ده سانتیمتر موجود در قسمت فوقانی این رگه سنگ‌های کلوخه که در بین آنها نیز رگه‌های کوچک زغال بعرض ده الی پانزده سانتیمتر قرار گرفته دیده میشود و مرغوبی جنس آن باندازه ایست که برای استخراج اقتصادی کافی میباشد. اگر چه حمل و نقل زغال سنگ معادن مزبور بواسطه ارتفاع زیاد و مسافتی که از آستانه دارد (يك فرسخ و نیم) مشکل است ولی اشکال آن بیشتر از سایر نقاط کوهستانی نیست.

معادن زغال مزبور فعلاً عبارت است از سه کودال که در آن بادست کار میکنند و چون عملیات منظم نمیشود گاهی هم باعث اتلاف عملیات میگردد.

۳- حوضه خراسان یا جزایر توران: در این حوضه مطالعات فنی برای کشف معادن زغال تاکنون بعمل نیامده است، فقط در شمال مشهد یعنی در اقصی در بند سه رگه مهم هویدا و در قسمت شمال غربی مشهد نیز در آردهه رگه‌های مختلف موجود و در سر راه قوچان بمشهد در مشرق چناران معادن زغال سنگ دیده میشود ولی استفاده از آن منحصر بمحلّ و اگر در آئیه استخراج علمی شود برای ناحیه خراسان شاید خیلی مفید و به رگه‌های مهمی برخوردند.

۴- حوضه الوند: (کرمانشاهان و همدان) در این حوضه محققاً زغال سنگ موجود ولی چون مطالعات و نفتیشانی تاکنون نشده اطلاعات صحیحی از محلّ معدن و مقدار آن در دست نیست.

۵- حوضه مرکزی: (کاشان، نطنز، اسپهان، یزد) رگه‌های عمده این حوضه

واقع است در قصبه (سُو) که امتداد آنها در نطنز و حوالی کاشان هم دیده شده و در دامنه شمالی کرده سر پل تقریباً دویست متر در زیر ترکیبات آهکی يك ركه زغال سنگ موجود و میتوان تا يك كيلومتر ركه مزبور را تعقیب نمود و در طرف مشرق شاید زغال سنگ از حیث جنس و مقدار بهتر و بیشتر باشد. در دره ای که از سر پل بطرف شمال میرود در که ای بقطر پنجاه و ركه کوچکتری بضخامت پنج الی پانزده سانتیمتر پیدا است. در دره ای که در هشتصد متری مشرق سر پل واقع است قطر زغال به شصت سانتیمتر میرسد ولی زغال خالص آن قطرش از چهل و پنج سانتیمتر تجاوز نمیکند. جنس این زغالها با جنس زغالهای دامنه البرز یکی و درجه حرارت زغال (سُو) ۱۰۸ و حد اقل آن ۳۹۶ کالری میباشد. تحقیقات مزبوره راجع به زغالهایی است که در سطح معادن مذکور دیده شده و بدیهی است که بواسطه وقوع در معرض هوا و آفتاب کاز آنها تمام شده و اگر بعمق بیشتری برسند البته جنس مرغوب تری بدست خواهد آمد.

در این حوضه در محال نظام آباد، کیلارود و آبیانه ركه های مهمی وجود دارد که قطر آنها بيك متر و شصت سانتیمتر (در کیلارود) میرسد و تقریباً يك متر آن زغال سنگ خالص است.

بزرگترین نتیجه ای که از مطالعات اخیر متخصصین بدست آمده این است که ركه های زغال سنگ واقعه در کوهستانهای البرز در کویر بسمت جنوب ممتد و حتماً در وسط کویر زغالی موجود است که در زیر رسوبات مخفی و مربوط به ركه های مرکزی و حوضه البرز میباشد و منتهی به آباد و شمال شیراز میگردد.

۶ - حوضه زاگرس: در جنوب بروجرد و فیال در کوه های دنا ركه هایی موجود است که جزو حوضه زاگرس محسوب میشود و مخصوصاً در لرستان در ناحیه طرهان و غالبي (در امتداد شوسه بین تنگ تیر و کلهر) معادن زغال سنگ کشف گردیده است.

۷ - حوضه جنوب شرقی: (کرمان و بلوچستان) سلسله کوه های واقعه بین کرمان و بافق بدون استثناء دارای ركه های زغال سنگ قابل استخراج میباشد

ولی اغلب آنها در زیر رسوبات مستور و رگ های زغال بازرگان در سه فرسخی شمال کرمان در سلسله کوه های دور مانو واقع و دارای موادّ جیوه دار نیز میباشد و در جنوب غربی کرمان در مغرب شمس آباد رگ های مهمی دیده میشود که شصت الی هفتاد سانتیمتر قطر دارد و کاملاً قابل استخراج است . در امتداد دره رود خانه شوراب واقع در شمال شرقی موادّ زغالی موجود و در شمال جلال آباد نیز معادن دیگری دیده میشود که بواسطه شکاف های زمین از بین رفته . در چهار فرسخی شمال کوه بنان در سعید آباد رگ های کوچک قابل استخراجی وجود دارد که قطر یکی از آنها تا ۴ سانتیمتر میرسد . کلیّه کوه بنان رگ های مختلف زغال زیاد دارد و اگر با ترتیب صحیح استخراج شود ممکن است در آئینه برای معادن سرب و آهن و مس ناحیه کرمان اهمیت اقتصادی زیاد داشته باشد .

مطالب فوق راجع بمعادن زغال معلومه امروزی ایران و مسلم است که هنوز مطالعات کاملی در باب کشف معادن کلیه نقاط بعمل نیامده و اگر مطالعاتی اخیراً متخصصین در نقاط مختلفه نموده اند اساساً بطور سطحی انجام گرفته و شاید در نتیجه مطالعات و تحقیقات بیشتری معادن مهم زغال دیگری نیز کشف گردد . فعلاً استفاده ای که از این معادن میشود منحصر باشخاص متفرقه است که در محل های خود یا بطور اجاره با امتیاز به ترتیب غیر علمی باستخراج زغال اقدام نموده اند و بمصرف احتیاجات داخلی می رسانند .

نفت

نفت مخلوطی است از : ریکولین (۱) ، گازلین (۲) ، اسانس (۳) ، اتر (۴) و بنزین (۵) و نفت معمولی و روغن های سنگین و پارافین (۶) و اغلب یا مخلوط باشن و آهک است و یا اینکه در حفره های زمین جایگیر شده و با گازهای مختلف و مواد نمکی و آب ممزوج میباشد و بهمین دلیل تصور میشود که نفت از بقایای حیوانات و نباتاتی است که در قعر دریا و مرداب های سابق بوده و بواسطه تبخیر آب مواد فوق در قشر های

(۱) - Rhygoline (۲) - Gazeline (۳) - Essence (۴) - Ether
(۵) - Benzine (۶) - Paraffine

نحت الارضي مستور و تشكيل معادن نفت امروزه را داده اند . اگرچه بواسطه عمليات شيميايی موفق بدست كردن نفت مصنوعی شده اند ولی بدست آوردن اين جنس نفت خیلی گران تمام میشود .

زمینهای ایران اغلب از سنگ کچ (ژیپس)^(۱) و مواد نمکی تشکیل شده و چون فلات ایران قعر دریای قدیمی بوده میتوان حدس زد که مواد نفتی در اغلب نقاط آن موجود میباشد . معادن نفت مکشوفه ایران بقرار ذیل است :

در شمال ۱ - نزدیک شور دره در مغرب بندر پهلوی (انزلی) و در اطراف طالش دولا ب .

۲ - نزدیک لاهیجان در طرف جنوب .

۳ - در اطراف سخت سر (امیرآباد) بین کیلان و مازندران .

۴ - در نفت چاله چر که رود .

۵ - در بدست و پنج کیلومتری شمال شرقی بارفروش .

۶ - نزدیک ده اعظم در چهل کیلومتری جنوب شرقی ساری .

۷ - در جنوب شرقی بندر جز و سمت جنوب شرقی بحر خزر .

۸ - در مشرق بندر جز در نقطه معروف به کود محله .

۹ - در جنوب خلیج حسینقلی .

۱۰ - در شاه کوه و در جنوب استرآباد .

۱۱ - در آذربایجان (خوی و اردبیل) .

۱۲ - در سمنان (خوریان) .

در نواحی فوق در بعضی قسمت ها چاه های کم عمق معمولی حفر و اهالی استفاده های مختصری از نفت آن مینمایند ، از برخی چاه ها گاز نیز خارج میشود ، اساساً در این منطقه تحقیقات علمی دقیق و جزء بجزء نشده و ممکن است در نتیجه تفتیشات صحیح و حفاریات علمی غالب این معادن مخازن مهمی از نفت را تشکیل داده باشد . و تنها نقطه ای که در طرف شمال مشغول عملیات صحیح و علمی و فنی شده اند ناحیه

(۱) - Gyps

خوریان است و همان است که فعلاً شرکتی بنام شرکت خوریان تشکیل و برای استخراج نفت مشغول اقدامات مقدماتی هستند. شرح معادن نفت خوریان از راپرت مسیو هوفمان متخصص مساح که در سال ۱۳۰۸ برای بازدید بدان ناحیه مسافرت کرده است معلوم میشود (۱).

جنوب غربی قسمت عمده معادن نفت خیز ایران در سمت جنوب غربی در دامنه کوههای زاگرس واقع شده، این معادن خطی را تشکیل می دهد که

(۱) راجع بمسافرت سمنان جهت مساحی اراضی جنوب خوریان

در تاریخ ۱۳۰۸/۲/۳۰ از تهران حرکت و از طریق فیروزکوه بسمت سمنان عزیمت نمود و در ساعت شش بعد از ظهر وارد سمنان شده حکومت محل را ملاقات و در باب اجرای عملیات بامشارالیه مذاکره و تقاضای مساعدت کرد.

در تاریخ ۱۳۰۸/۲/۳۱ قبل از ظهر به حاجی آباد و خوریان عزیمت نموده و حفاریات کویر واقع در جنوب خوریان و همچنین اراضی حوالی آنرا بازدید نمود.

دراثر مذاکره با اهالی محل معلوم شد که اصطلاح کویر خوریان صحیح نیست و شاید بتوان آنرا کویر جنب کویر خوریان نامید، شوره زار بزرگی که از سمنان و حاجی آباد خوریان بسمت شمال تاجندق (تقریباً سی فرسنگ) و از سمت جنوب تا ملا آباد و از مغرب تا سنگ سر و از مشرق تقریباً تا ۷۰ فرسنگ امتداد دارد در روی کلبه نقشه جانی که این جانب تابعال بدست آورده است فقط کویر نامیده شده است و اهالی محل نیز آنرا کویر جندق مینامند و صحرای دیگری که در سمت جنوب آن واقع است دشت لوط نامیده میشود، محل حفر چاه های نفت قسمی که از روی نقشه نیز دیده میشود از حدود آخرین دهات جنوبی واقع در جلوی کویر حاجی آباد و خوریان است و ضمناً باید نکته ذیل را در نظر گرفت که حدود دهات در قسمت اراضی بایر یعنی کویر خالی از اطمینان است زیرا که اظهارات اهالی راجع بحدود دهات خود متفاوت میباشد.

اداره عملیات روسها در حاجی آباد معتقد است که از اول امتیاز شرکت حفاریات محدود بحدود ذیل میباشد:

در شمال بسمان و در جنوب به جندق، در مغرب به ده نمک و در مشرق به آلف. ولی صحت و کیفیت این موضوع از اطلاعات این جانب خارج است. راجع بحفاریات روسها مراتب ذیل را برض میرساند:

بطوریکه از روی نقشه نیز ملاحظه میشود دو حلقه چاه حفر شده است، چاه اول که ۴۰۰ متر عمق دارد بدون رسیدن به نفت متروک شده است، چاه دوم فعلاً در عمل است و برجی را که روی آن جهت عملیات حفاری ساخته اند در چند روز قبل جمع نموده اند تا اینکه بجای آن برج دیگری (بقیه در ذیل صفحه ۲۴۰)

از شمال غربی بجنوب شرقی ممتدد و ابتدای آن از معادن نفت موصل شروع و منتهی الیه آن در شاه کوه نزدیک قصر شیرین است. این خط بسمت شمال و جنوب نیز امتداد می یابد زیرا در نواحی پشت کوه و کبیر کوه و ناحیه بختیاری و رامهرمز و مسجد سلیمان و خوزستان نیز آثار معادن نفت موجود میباشد.

معادن نفت مسجد سلیمان که فعلاً مرکز ناحیه نفت خیز جنوب میباشد در بین دره های طویل و باریک مختلف الشکلی واقع شده که آنها هم بنوبه خود در میان چند رشته تپه هائی که بتدریج مرتفع شده قرار گرفته و همین ارتفاعات است که جبال عظیم جنوب ایران را تشکیل میدهد. طول این دره ها تقریباً هشت فرسخ و هریک از آنها اسم مخصوصی دارد مانند زلوی که در یک گوشه و چوب سرخ که در گوشه دیگر آن موجود است ولی کلیه این نقاط به مسجد سلیمان و میدان نفتون موسوم میباشد.

را که دوبرتبه مرتفع تر از اولی خواهد بود سوار کنند و از قرار معلوم برج جدید باندازه برجهای معادن نفت بادکوبه خواهد بود.

و ماشین بزرگتری که قوه ۱۲۰ اسب دارد جهت عملیات حفاری جدید تهیه شده و فعلاً مشغول سوار کردن آن میباشد.

عملیات ساختمانی تقریباً مدت یکماه طول خواهد کشید و بعد از مدت مزبور چاه دوم را که عجلتاً آن نیز متجاوز از ۴۰۰ متر عمق دارد عمیق تر نموده و بتحرر آن ادامه خواهند داد. در نزدیکی چاه دوم سه دستگاه عمارت ساخته شده و در عمارت مزبور آهنگری و چلنگری و نجاری و استاسیون الکتریک و انبار و مغازه و همچنین دفتر مؤسسه قرار گرفته است. مؤسسه مزبور دارای چراغ الکتریک است و آب خوراکی را از محل استاسیون تلمبه که جنب دهکده خوریان برقرار نموده اند تا محل کار بمسافت چهار کیلومتر بوسیله لوله می آورند و چنین لوله نیز بحاجی آباد جهت بردن آب کشیده شده. در حاجی آباد یک سلسله ابنیه جهت اداره مؤسسه و منازلگاه خانواده های روسها و چندین خانواده از عملجات ایرانی ساخته شده و دودستگاه عمارت مخصوص نیز جهت حمام و گاراژ بنا شده است. یک رشته سیم تلفن نیز اقامتگاه مزبور را بمحل کار و همچنین به استاسیون تلمبه آب ارتباط میدهد.

بین اقامتگاه مزبور و محل عملیات حفازی (تقریباً بمسافت نیم کیلومتر) راه اتومبیل روی خوبی ساخته شده است و همچنین راه بین سمنان و حاجی آباد را نیز برای اتومبیل قابل عبور و مرور نموده اند، هرگاه نقطه بمقدار کافی بیرون آید در نظر دارند آنرا بوسیله لوله کشی در مسافت ۱۶۰ کیلومتر تا کنار دریای خزر ببرند.

تهران ۱۳۰۸/۳۰۱

امضاء: م. یوسفیان متخصص مساح

در قعر ناحیه مذکور قشری از سنگ آهک متخلخل بشکل کمر بند عریضی قرار گرفته که در سمت جنوب غربی این معادن قشر مزبور بواسطه چین خوردگی بیرون آمده و تشکیل کوه اسماری داده است. قشر مزبور دارای مقادیر کثیر نفت میباشد و هنوز حدود این معادن بطور قطع معین نشده و بنا بر این مقدار نفتی که ذخیره گردیده معلوم نیست.

اگر چه وجود نفت در ایران در طی قرون گذشته بهمه کس مسلم و در زمان قدیم ایرانیها عادت باستعمال آن داشتند و گاهی آنرا مانند اندود به زور قها میمالیدند که از نفوذ آب جلوگیری نماید و بعضی اوقات بجای ساروج در بنا ها بکار میبردند و بندقیق معروف در خوزستان بهمین مناسبت باین اسم موسوم گشته و نفت شوشتی که در سابق معمول و در نقاشی برای روغن های مختلف استعمال میشده است ولی کسی با اهمیت محصول نفت و استفاده کلی که از آن حاصل میشود پی نبرده و تاسنه ۱۳۱۹ هجری (۱۹۰۱ میلادی) در صفحات ایران عملیات فنی شروع نشده بود و فقط از نفتهایی که در سطح زمین پیدا بود استفاده محلی مختصری برده میشد.

در سنه ۱۹۰۱ مطابق صفر ۱۳۱۹ امتیاز معادن نفت ایران باستثنای ایالات خراسان، استرآباد، مازندران، کیلان، آذربایجان بموعده شصت سال به ویلیام داریسی (۱) واگذار شد و برای امتحانات اولیه در سال ۱۳۲۱ کمپانی با ششصد هزار لیره سرمایه با اسم کمپانی استخراجات تشکیل و بر طبق امتیاز نامه شروع بکار کردند. نظر با اهمیت خاصی که نفت در ایران حائز گردیده عین امتیاز نامه ذیلأ درج و از آنجا که بعضی اصطلاحات متن امتیاز نامه فارسی صحیح ندارد متن فرانسه آنهم در حاشیه نوشته میشود. (۲)

(۱) - William Knox D'Arcy

(۲) The D'Arcy Concession.

Entre le Gouvernement de Sa Majesté Impériale le Schah de Perse d'une part et William Knox D'Arcy, rentier demeurant à Londres, No. 42, Grosvenor Square (ci-après désigné par l'expression "le Concessionnaire") d'autre part.

Il est par ces présentes convenu et arrêté ce qui suit, à savoir :-

ART. 1.

Le Gouvernement de Sa Majesté Impériale le Schah octroie au Concessionnaire par ces présentes le privilège spécial et exclusif de rechercher, obtenir, exploiter, déve-

مابین دولت اعلیحضرت شاهنشاهی از یکطرف و ویلیام کنکس رانتیه شهر لندن نمره ۴۲ کرس وئر (من بعد در تمام امتیازنامه بجای اسامی و محلّ توقّف و غیره مختصراً صاحب امتیاز ذکر خواهد شد) از طرف دیگر موافق این امتیازنامه تفصیل ذیل مقرر شده است.

فصل اول دولت اعلیحضرت شاهنشاه ایران بموجب این امتیازنامه اجازه

lopper, rendre propres pour le commerce et emporter et vendre le Gaz naturel, le pétrole, l'asphalte et l'ozokerit, dans toute l'étendue de l'Empire Persan, pour une durée de soixante années à découler de la date des présentes.

ART. 2

Ce privilège comprendra le droit exclusif d'installer les "pipe-lines" nécessaires des gisements, où il serait trouvé l'un ou plusieurs des dits produits jusqu'au Golfe Persique, ainsi que les embranchements de distribution nécessaires. Il comprendra aussi le droit de construire et entretenir tous puits, réservoirs, stations et services de pompes d'accumulation et de distribution, usines et autres travaux et agencements qui seraient jugés nécessaires.

ART. 3

Le Gouvernement Impérial Persan concède gratuitement au Concessionnaire tous les terrains non cultivés appartenant à l'Etat que les Ingénieurs du Concessionnaire jugeront nécessaires pour la construction de tout ou partie des travaux ci-dessus mentionnés; quant aux terrains cultivés appartenant à l'Etat, le Concessionnaire devra les acheter au prix équitable et courant de la Province.

Le Gouvernement accorde également au Concessionnaire le droit de faire acquisition de tous autres terrains ou bâtiments nécessaires pour le même objet, du consentement des propriétaires, aux conditions qui pourront être arrêtées entre lui et eux sans qu'il leur soit permis d'élever des prétentions de nature à surcharger les prix ordinairement en usage pour les terrains situés dans leurs localités respectives.

Les lieux saints et toutes leurs dépendances dans un rayon de deux cents Archines Persan sont formellement exclus.

ART. 4.

Comme trois mines de pétrole situées à Schouster, à Kassre-Chirine province de Kermanschahan—et Daleki près de Bouche, sont actuellement affermées à des particuliers et produisent annuellement un revenu de deux mille tomans au profit du Gouvernement il a été convenu que ces trois susdites mines sont comprises dans l'acte de Concession conformément à l'Art. 1, à condition que, outre les seize pour cent mentionnés à l'Art. 10, le Concessionnaire paiera chaque année la somme fixée de 2,000 (deux mille) tomans au Gouvernement Impérial.

ART. 5.

Le tracé des "pipe-lines" sera fixé par le Concessionnaire et ses Ingénieurs.

ART. 6.

Nonobstant ce qui est contenu ci dessus, le privilège accordé par les présentes ne s'étendra pas aux Provinces d'Azerbadjan, Ghilan, Mazendaran, Asdrabad et Khorassan, mais à la condition explicite que le Gouvernement Impérial Persan n'accordera à aucune autre personne le droit de construire un "pipe-line" aux fleuves de Sud ou à la côte méridionale de la Perse.

مخصوص بجهة تفتيش و تفحص واستخراج و بسط دادن و حاضر کردن برای تجارت و نقل و فروش محصولات ذیل که عبارت از گاز طبیعی و نفت و قیر و موم طبیعی باشد در تمام وسعت ممالك ایران بمدت شصت سال از تاریخ ذیل اعطا مینماید.

فصل دوم صاحب این امتیاز دارای حق بالانحصار کشیدن لوله های لازمه از سرچشمه های نفت و قیر و غیره تا خلیج فارس و همچنین شعبات لازمه

ART. 7.

Tous les terrains accordés par ces présentes au Concessionnaire ou qui seront acquis par lui de la manière prévue aux articles 3 et 4 des présentes, ainsi que tous les produits exportés seront francs de tous impôts et taxes pendant la durée de la présente Concession. Tous les matériaux et appareils nécessaires pour l'exploration, l'exploitation et le développement des gisements et pour la construction et le développement des "pipe-lines" entreront en Perse francs de tous les droits de douane.

ART. 8.

Le Concessionnaire devra faire partir immédiatement pour la Perse et à ses propres frais, un ou plusieurs experts dans le but d'explorer la région où existent, comme il le croit, les dits produits, et dans le cas où le Rapport de l'Expert serait, selon l'opinion du Concessionnaire d'une nature satisfaisante, ce dernier devra envoyer immédiatement en Perse, et à ses propres frais, tout le personnel technique nécessaire avec le matériel d'exploitation et les machines nécessaires pour forer et foncer des puits et prouver la valeur de la propriété.

ART. 9.

Le Gouvernement Impérial Persan autorise le Concessionnaire à fonder une ou plusieurs Sociétés pour l'exploitation de la Concession.

Les noms, les statuts et le Capital de ces Sociétés seront fixés par le Concessionnaire et les Administrateurs seront choisis par lui, à la condition expresse qu'à la constitution de chaque Société, le Concessionnaire donnera avis officiel de cette Constitution au Gouvernement Impérial par l'intermédiaire du Commissaire Impérial et remettra les statuts avec l'indication des lieux où cette Société doit fonctionner. Cette Société ou ces Sociétés jouiront de tous les droits et privilèges accordés au Concessionnaire, mais elles devront prendre à leur charge tous ses engagements et responsabilités.

ART. 10.

Il sera stipulé au contrat entre le Concessionnaire d'une part, et la Société d'autre part, que cette dernière devra dans le délai d'un mois à partir de la constitution de la première Société d'exploitation, payer au Gouvernement Impérial Persan une somme de vingt mille livres sterling espèces, et une somme additionnelle de vingt mille livres sterling en actions entièrement libérées de la première Société, fondée en vertu de l'article précédent; elle devra payer également au dit Gouvernement, annuellement, une somme égale au Seize pour Cent des bénéfices annuels nets de toute Société ou de toutes Sociétés qui pourraient être constituées conformément au dit Article.

ART. 11.

Le dit Gouvernement sera libre de nommer un Commissaire Impérial lequel sera consulté par le Concessionnaire et les Administrateurs des Sociétés à former; il fournira

لوله های فوق را بجهت توزیع و تقسیم نفت بجا های دیگر خواهد بود و نیز حق بنای چاه های نفت و حوض ها و محلّ تلعبه و مواقع جمع و تقسیم و کارخانه و غیره از هر چه که لازم باشد خواهد داشت.

فصل سوم دولت علیه ایران اراضی بایرة خود را در نقاطی که مهندسین صاحب امتیاز بجهت بنا و تأسیس کارهایی که در فوق مذکور است لازم بدانند مجاناً

tous les renseignements utiles en son pouvoir et leur indiquera la meilleure ligne de conduite à suivre dans l'intérêt de l'entreprise. Il établira d'accord avec le Concessionnaire le contrôle qu'il jugera utile pour sauvegarder les intérêts du Gouvernement Impérial.

Les susdites attributions du Commissaire Impérial seront indiquées dans les Statuts des Sociétés à créer.

Le Concessionnaire paiera au Commissaire ainsi nommé une somme annuelle de mille livres sterling pour ses services à partir de la date de la constitution de la première Société.

ART. 12

Les ouvriers employés au service de la Société devront être sujets de Sa Majesté Impériale le Schah, exception faite du Personnel Technique tel que les Directeurs, Ingénieurs, Perforateurs et Contre Maîtres.

ART. 13

Dans tout lieu où il pourrait être établi que les habitants du pays obtiennent actuellement du pétrole pour leur propre usage, la Société devra leur fournir gratuitement la quantité de pétrole qu'ils se procuraient eux-mêmes auparavant: cette quantité sera établie d'après leurs propres déclarations, sous la réserve du contrôle de l'Autorité locale.

ART. 14.

Le Gouvernement Impérial s'oblige à prendre toutes les mesures qui seraient nécessaires pour assurer la sûreté et l'exécution de l'objet de cette concession, du matériel et des appareils dont il est fait mention pour les objets de l'entreprise de la Société et protéger les Représentants, Agents et Employés de la Société. Le Gouvernement Impérial ayant ainsi exécuté ses engagements le Concessionnaire et les Sociétés créées par lui ne pourront, sous aucun prétexte, réclamer des dommages-intérêts au Gouvernement Persan.

ART. 15.

A l'expiration de la durée de la présente Concession tous les matériaux, bâtiments et appareils dont il serait fait alors usage par la Société pour l'exploitation de son industrie deviendront la propriété du dit Gouvernement et la Société n'aura droit à aucune indemnité de ce chef.

ART. 16.

Si dans le délai de deux ans à partir de la présente date, le Concessionnaire n'a pas établi la première des dites Sociétés autorisées par l'article 9 de la présente convention, la présente Concession sera nulle et non avenue.

ART. 17.

Dans le cas où il viendrait à s'élever entre les parties intervenant à la présente concession toute question ou tout différend au sujet de son interprétation ou des droits

بصاحب امتیاز واگذار خواهد کرد و اگر آن اراضی دایر باشد صاحب امتیاز باید آنها را از دولت بقیمت عادله خریداری نماید و دولت علیه بصاحب امتیاز نیز

ou responsabilités de l'une ou de l'autre des parties en résultant, cette question ou ce différend sera soumis à deux Arbitres, à Teheran, dont l'un sera nommé par chacune des parties, et à un tiers Arbitre qui sera désigné par les Arbitres avant de procéder à l'arbitrage. La décision des Arbitres, ou dans le cas où ces derniers ne tomberaient pas d'accord, du tiers Arbitre, sera concluante.

ART. 18.

Cet acte de Concession fait en double est écrite en langue française et traduite en langue persane avec la même signification.

Mais dans le cas où il viendrait à surgir toute contestation relative à cette signification, ce sera le texte français qui seul prévaudra.

Opposite the signature of William Knox D'Arcy, under the Persian, is a signature in Persian. The following certificate is written opposite the signature: —

Teheran le Sefer 1319 de l'Hégire soit le Mai Mil-neuf-cent-un
WILLIAM KNOX D'ARCY,
by his Attorney
ALFRED L. MARRIOTT.

"Certified that this writing is the visé or sign-manual of H.I.M. Muzaffer es Din Shah of Persia.
(Sgd.) GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul,
Tehran,
6th June, 1901."

Certifié que les signatures ci-dessus ont été apposées en ma présence au Consulat Général Britannique à Gulahek près Teheran ce quatrième jour du mois de Juin 1901 par Alfred Lytton Marriott fondé de pouvoirs de William Knox D'Arcy conformément à l'Acte de Notaire daté du 21 Mars 1901 et vue par moi.

GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul.

(Stamp 5s. Consular Service, 4/8/1901.)

Certified that this Seal is that of Amin-es-Saltan Atabeki-i-Azam, Prime Minister of Persia.
Sgd. GEORGE GRAHAME
Vice-Consul,
Tehran,
6th. June, 1901.

Certified that this Seal is that of Mushir ed Douleh Minister of Foreign Affairs. Persia.
GEORGE GRAHAME
Vice-Consul,
Tehran,
6th. June, 1901.

Certified that the writing in the Persian and French languages on this and the preceding seven pages was registered in the Archives (Register Book) of H.M.'s Legation Tehran on pages 117 to 124 on the 5th June, 1901. Dated at Gulahek, near Tehran, this sixth day of June, 1901.

(Stamps 10s., 5s. and 2s. 6d. Consular Service 6/6/1901.)

GEORGE GRAHAME,
Vice-Consul.
Seal of
British Consulate
Tehran

حق میدهد که اراضی و املاک لازمه را بجهت اجرای این امتیاز از صاحبان ملک برضایت آنها ابتیاع کند و معلوم است که این ابتیاع موافق شرایطی خواهد بود که بین صاحب امتیاز و مالکین ملک مقرر خواهد شد ولی صاحبان املاک مجاز نخواهند بود که از قیمت عادلانه لراضی واقعه در حول و حوش تجاوز نمایند.

امکنه متبرکه و جمیع متعلقات آنها در دائره ای که دوست ذرع شعاع آن باشد مجزا و مستثنی خواهد بود.

فصل چهارم چون معادن نفت شوشتر و قصر شیرین و دالکی و بندر بوشهر که فعلاً دایر و مبلغ دو هزار تومان جمع دیوانی آنها و متعلق بدیوان همایونی است و دولت بموجب فصل اول بصاحب امتیاز واگذار مینماید مشروط بر اینکه علاوه بر صدی شانزده مذکوره در فصل دهم که باید بدولت برسد صاحب امتیاز همه ساله دو هزار تومان عایدی حالیه معادن مذکوره را نیز بدولت کار سازی دارد.

فصل پنجم طرح ریزی و نقشه کار گذاشتن لوله ها بتوسط مهندسین صاحب امتیاز و یا خود او خواهد بود.

فصل ششم قطع نظر از آنچه در فوق ذکر شده این اعتبار شامل ولایات آذربایجان و کیلان و مازندران و خراسان و استرآباد نخواهد بود بشرطیکه دولت علیه بهیچکس اجازه ندهد که لوله هائی در طرف رودخانه ها و سواحل جنوبی ایران تأسیس نمایند.

فصل هفتم تمام اراضی که بصاحب امتیاز واگذار شده و همچنین اراضی که صاحب امتیاز بموجب ماده سوم استعلاک خواهد کرد و نیز تمام محصولات آنها که بخارج حمل میشود از هر نوع مالیات و عوارض در مدت این امتیاز نامه معاف خواهد بود و تمام اسباب و آلات لازمه برای تفحیش و تفحص و استخراج معادن و بسط آنها و تأسیس لوله ها در وقت دخول بایران بهیچوجه من الوجوه حقوق گمرک را نخواهد پرداخت.

فصل هشتم صاحب این امتیاز نامه مکلف است که بدون تعلل و تأخیر بخرج خود يك یا چند نفر را از اهل خبره بایران بجهت تفحیش صفحاتی که احتمال

وجود معادن مزبور در آنها می‌رود بفرستد و در صورتیکه راپورتهای اشخاص مزبور بعقیده صاحب امتیاز کافی باشد صاحب امتیاز موظف است که بدون تأخیر و بخرج خود اجزای علمی لازمه با اسباب و آلات و ادوات استخراج بجهت حفر و کندن چاه‌ها و امتحانات بفرستد.

فصل نهم دولت علیه ایران بصاحب امتیاز اجازه میدهد که يك يا چند شرکت بجهت انتفاع از امتیاز خود تأسیس نماید اسامی و نظامنامه و سرمایه آن شرکت‌ها بتوسط صاحب امتیاز معین خواهد شد مشروط بر اینکه در ایجاد هر شرکتی صاحب امتیاز آن ایجاد را رسماً بتوسط کمیسر بدولت اطلاع بدهد و نظامنامه آن شرکت را بانهین محلی که شرکت مزبور باید در آنجا کار کند بدولت اظهار دارد و مدیرهای شرکت‌ها نیز بتوسط او انتخاب خواهند شد این شرکت یا آن شرکت‌ها تمام حقوق صاحب امتیاز را خواهند داشت ولی از طرف دیگر آنها باید تمام تعهدات و مسئولیت صاحب امتیاز را نیز در عهده خود گیرند.

فصل دهم بین صاحب امتیاز از یکطرف و شرکتی که تشکیل گردد از طرف دیگر قرار داد خواهد شد که یکماه بعد از تاریخ تأسیس رسمی شرکت اول صاحب امتیاز مکلف است مبلغ بیست هزار لیره انگلیسی نقداً و بیست هزار لیره دیگر اسهام پرداخته شده بدولت علیه بدهد علاوه بر آن شرکت مزبور و تمام شرکت‌هایی که ایجاد خواهند شد موظف خواهند بود که از منافع خالص سالیانه خود صدی شانزده بدولت علیه سال بسال کار سازی نماید.

فصل یازدهم دولت علیه مختار است که بکنفر کمیسر معین نماید که آن کمیسر طرف شور صاحب امتیاز و مدیر آن شرکتها خواهد بود و محض خیر این تأسیس هر گونه اطلاعات مفیده داشته باشد بآنها داده و همه نوع راه نمائی بآنها خواهد کرد و برای حفظ حقوق خود دولت متفقاً با صاحب امتیاز هر گونه تفتیشی که مفید بداند بعمل خواهد آورد. حقوق و مشاغل کمیسر دولتی صرفاً در نظامنامه شرکتی که تشکیل شود معین خواهد گردید. صاحب امتیاز همه ساله ابتدا از تاریخ تشکیل شرکت اول مبلغ یکهزار لیره انگلیسی به کمیسر دولتی خواهد داد.

فصل دوازدهم عمل و فعله که در تأسیسات فوق کار میکنند باید رعیت اعلیٰ حضرت شاهنشاه باشند باسثنای اجزای علمی از قبیل مدیر و مهندس و حفر کنندگان و مباشرین.

فصل سیزدهم در تمام نقاطی که مدلل شود که اهالی ساکن آنها اکنون از نفت آنجا منتفع میشدند شرکت باید بآنها مجازاً همین مقدار نفت را که اهالی سابقاً جمع میکردند بدهد این مقدار باظهار خود آنها و بتصدیق حکومت محل معین خواهد شد.

فصل چهاردهم دولت علیه متعهد میشود که اقدامات لازمه را در حفظ امنیت و اجرای مقصد این امتیاز و اسباب و آلات و ادوات مذکوره در فوق را بعمل آورد و همچنین نمایند ها و اجزای علمی و کلای شرکت را در تحت حمایت مخصوصه خود گیرند و چون دولت علیه این تکالیف خود را ادا کرد صاحب امتیاز و شرکتهای تشکیل شد دیگر بهیچ اسم و رسم حق مطالبه خسارت از دولت علیه ندارند.

فصل پانزدهم بعد از انقضای مدت معینه این امتیاز تمام اسباب و ابنیه و ادوات موجوده شرکت بجهة استخراج و انتفاع معادن متعلق بدولت علیه خواهد بود و شرکت حق هیچگونه غرامت از این بابت نخواهد داشت.

فصل شانزدهم اگر در مدت دو سال از تاریخ این امتیاز نامه صاحب امتیاز نتواند شرکت اولی مذکوره در فصل هشتم را تأسیس نماید این امتیاز از درجه اعتبار بکلی ساقط است.

فصل هفدهم در صورتیکه مابین طرفین متعاهدین منازعه و اختلافی در تأویل و ترجمه این امتیاز نامه و نیز در باب حقوق و مسئولیت طرفین مشاجره اتفاق افتد حل مشکل در تهران بدو حکم رجوع خواهد شد و آن دو حکم بتوسط طرفین معین خواهند شد و آن دو قبل از مبادرت بمرافعه حکم ثالث را معین خواهند کرد حکم آن دو حکم و یا در صورتیکه حکمین مزبورین متفق نشوند حکم حکم ثالث قطعی خواهد بود.

فصل هیجدهم این امتیاز نامه در دو نسخه بفراشه نوشته شده و بهمان مضمون بفارسی ترجمه شده است اگر اختلافی در مضمون این امتیاز نامه مابین دوزبان حاصل شود متن فرانسه اولویت دارد و بان متن باید رجوع کرد.

محل امضاء شاه محل امضاء اتابك اعظم میرزا علی اصغر خان محل ثبت وزارت خارجه و امضاء مشیرالدوله محل امضاء نظام الدین وزیر معادن

تاسنه ۱۳۲۷ حوضه عملیات محدود بوده به يك ميل مربع در میدان نفتون و چون بموجب قرارداد جداگانه هرکپانی که در داخل اراضی بختیاری برای استخراج نفت تشکیل شود باید صدی چهار بخوانین بختیاری بدهد برای تسهیل عملیات این قرار داد يك شرکت امدادیه با سرمایه چهارصد هزار لیره انگلیسی تأسیس گردید موسوم بشرکت نفت بختیاری و برای اینکه عملیات را از آن يك ميل مربع بمابقی اراضی بختیاری توسعه دهد کمپانی بختیاری ضمیمه استخراج اولیه گردید.

اراضی که متعلق باین امتیاز گردیده قریب به ۳۳,۱۴۰ فرسنگ مربع است که پانصد هزار ميل مربع میشود و غالباً قسمت کوچکی از حوضه این امتیاز بمعرض امتحان در آمده و اولین دفعه نفتی که از میدان نفتون استخراج شد در بهار ۱۳۲۶ بود.

مسئوداری بعد از تحصیل امتیاز ابتدا در قصر شیرین مشغول حفاری شد و تقریباً پانصد هزار لیره بدون حصول هیچگونه نتیجه بمصرف رسانید و بعد کمپانی بیرمانی را که شرکاء او بودند بصیرتی در امور نفت داشتند تشویق نمود که در استخراج نفت ایران با او شرکت جویند تا اینکه در دره بی آب و علفی در وسط تپه های بختیاری که خرابه های مسجد سلیمان در آن واقع است و چشمه های متعدد نفت دارد شروع باقدام کردند. در این نقطه در خرداد ۱۲۸۷ شمسی يك چاه نفتی زده شد و چاه مزبور باندازه ای فوران داشت و بقدری نفت آن زیاد و سرشار بود که از فراز منجنیق آهین گذشته و باطراف میربخت کشف این چاه اسباب امیدواری شرکت نفت گردید. مسجد سلیمان در دره رام هرمز و تقریباً بمسافت چهل فرسخ از ساحل دریا

واقع گردیده جمعیت آن فعلاً به بیست و پنج هزار نفر رسیده . شرکت نفت برای بسط معادن و ازدیاد محصول نفتی هر سال برای تجربه مقداری عملیات حفاری مینماید و چاههای جدید حفر میکند . در سال اخیر چاههای متعددی در نواحی و اطراف میدان نفتون و میدان نفتک و مسجد سلیمان حفر گردیده و نواحی امتحان شده قریب به هشت فرسخ و نیم است بعضی از این چاهها استعداد زیاد دارد و از يك چاه موسوم به (F. ۷) متجاوز از بیست و دو میلیون خروار نفت تاکنون استخراج گردیده و اکنون چاه مزبور تحت الشعاع چاه های دیگر واقع گشته و از همین رو میتوان عظمت این معادن را فهمید .

بر طبق راپورت مدیر کل شرکت نفت که در لندن در مجمع عمومی شرکاء قرائت شده چنین گفته است « بدون هیچ شبهه و تردیدی نظیر این معادن از حیث وسعت و از حیث مولد بودن در هیچ جای دنیا یافت نمیشود ، فقط گازی که توأمأ همه روزه بانفت خارج میشود بیش از ۱۴ میلیون متر مکعب است که چندان مورد استفاده واقع نگردیده ولی شرکت در صدد ایجاد موسسات لازمه برای استفاده گاز میباشد . معادن مسجد سلیمان بامتنها درجه دقت و مطابق آخرین اصول علمی کاوش شده و مرکز عمده فعالیت امور معدنی و استخراجی است . منطقه نفت در این قسمت تقریباً پنج فرسخ و نیم طول دارد و چاه (F. ۷) سابق الذکر پس از يك عمر ۱۵ ساله دائمی ترازل ناپذیر برای حفظ گاز مسدود گردید . لوله نفت بكمك تلمبه های مخصوص هفده هزار تن نفت را جریان میدهد ولی قدرت تلمبه های مزبور بیش از اینها است .

در جنوب شرقی مسجد سلیمان ناحیه ای جدیداً کشف و عملیات حفاری در آن شروع گردیده و اخیراً چاهی در آن حفر شده که محصول روزانه آن هشتصد تن (تقریباً دو هزار و پانصد خروار) است . عملیات در ناحیه هفت گیل که تقریباً در ۹ فرسخی جنوب شرقی مسجد سلیمان واقع است روز بروز توسعه می یابد و در ۱۳۰۹ محوطه تحت الارضی محتوی نفت که طول آن تقریباً بالغ بر دو فرسخ و نیم و عرض آن نزدیک به نیم فرسخ و عمق عمودی آن متجاوز از ۱۶۰۰ پا میباشد کشف گردیده ؛ یکی

از چاه‌های هفت گیل در موقع امتحان ۵۴۰۰ تن نفت در ۲۴ ساعت بیرون داده، اگر سر این چاه باز شود محصول آن مطابق با بزرگترین چاه‌های دنیا خواهد شد، در ماه نوامبر ۱۹۲۸ معادن هفت گیل با خط لوله به آبادان وصل و اکنون منظمأ از محصول آن استفاده میشود.

چاه‌های نفت ایران فوق‌العاده سرشار و با فشار زیاد نفت را خارج میکنند، تصفیه خانه در جزیره آبادان در مصب شط العرب و رود کارون ساخته شده و قریب ششصد فرسخ لوله آهنی برای عبور نفت از میدان نفتون تا آبادان کشیده شده است، تصفیه خانه آبادان در سنه ۱۳۰۶ دومیلیون و نهصد و پنجاه هزار تن نفت تصفیه نموده است. تصفیه خانه مزبور به تنهایی روزی ۱۳ هزار تن تصفیه مینماید و دارای سه دستگاه کارخانجات تقطیر میباشد که هر یک میتواند در هر روز ۴ هزار تن تقطیر کند و انبارهای نفت نیز گنجایش دومیلیون تن نفت را دارا میباشد.

برای پاک کردن دهانه شط العرب و نزدیک شدن سفاین برای حمل و نقل نفت اقداماتی شده و باین ترتیب همراه در آبادان سفاین قریب صد هزار تن بارگیری مینمایند. یکی از تغییرات عمده‌ای که در تصفیه خانه بعمل آمده عبارت از تقطیر نفت خام است که سابقاً دو دوره در آن عمل میشد و اکنون بایک عمل صورت میگردد بعلاوه آلات و ادواتی تهیه شده است که برای تبدیل نفت خام به بنزین و غیره بکار میرود. عمل تصفیه بعبارت ساده از این قرار است که نفت داخل ظرف بزرگ یا سماوری میگردد و باندازه‌ای بآن حرارت داده میشود که تبخیر شده و از لوله‌هایی که از وسط آب سرد عبور میکند گذشته سپس مبتدل بمایع میشود اولین بخاری که از سماور مزبور خارج میگردد بنزین است که چون بمایع تبدیل گردد تمام اجزاء متعقن و کثیف آن از بین می‌رود، بعد درجه حرارت سماور را زیاد می‌کنند تا بخار ثانی که نفت چراغ است از آن خارج شود، باز بهمان طریق سابق این بخار نیز مایع شده و بوسیله اعمال شیمیائی تبدیل به نفت میشود که بدون بو و باروشنائی خوب می‌سوزد. صورت ذیل محصول نفت مستخرج در سالهای اخیر و حق السهم دولت ایران را تا سنه ۱۹۳۰ نشان میدهد:

سالی که به ۳۱ مارس ختم میشود مقدار وزن بحسب تن حق الشهم دولت (لیره)

	۴۳'۰۸۴	۱۹۱۲
	۸۰'۸۰۰	۱۹۱۳
	۲۷۳'۶۳۵	۱۹۱۴
۱'۳۲۵'۵۵۲	۳۷۵'۹۷۷	۱۹۱۵
	۴۴۹'۳۹۴	۱۹۱۶
	۶۴۴'۰۷۴	۱۹۱۷
	۸۹۷'۴۰۲	۱۹۱۸
	۱'۱۰۶'۴۱۵	۱۹۱۹
۴۶۸'۷۱۸	۱'۳۸۵'۳۰۱	۱۹۲۰
۵۸۵'۲۸۹	۱'۷۴۳'۵۵۷	۱۹۲۱
۶۲۴'۲۰۰	۲'۳۲۷'۲۲۱	۱۹۲۲
۵۶۶'۷۴۴	۲'۹۵۹'۰۲۸	۱۹۲۳
۳۲۷'۵۲۳	۳'۷۱۴'۲۱۶	۱۹۲۴
۸۲۹'۰۰۰	۴'۳۳۳'۹۹۳	۱۹۲۵
۱'۰۵۴'۰۰۰	۴'۵۵۶'۱۵۷	۱۹۲۶
۱'۳۴۲'۰۰۰	۴'۸۳۱'۸۰۰	۱۹۲۷
	۵'۳۵۷'۸۰۰	۱۹۲۸
۵۲۳'۸۱۳	۴'۲۸۹'۷۳۳	۱۹۲۸ (نه ماه تا آخر دسامبر)
۱'۴۵۰'۷۵۲	۵'۴۶۰'۹۵۵	۱۹۲۹ (سالی که باخر دسامبر ختم میشود)
۱'۳۲۳'۶۷۹	۵'۹۳۹'۳۰۲	۱۹۳۰

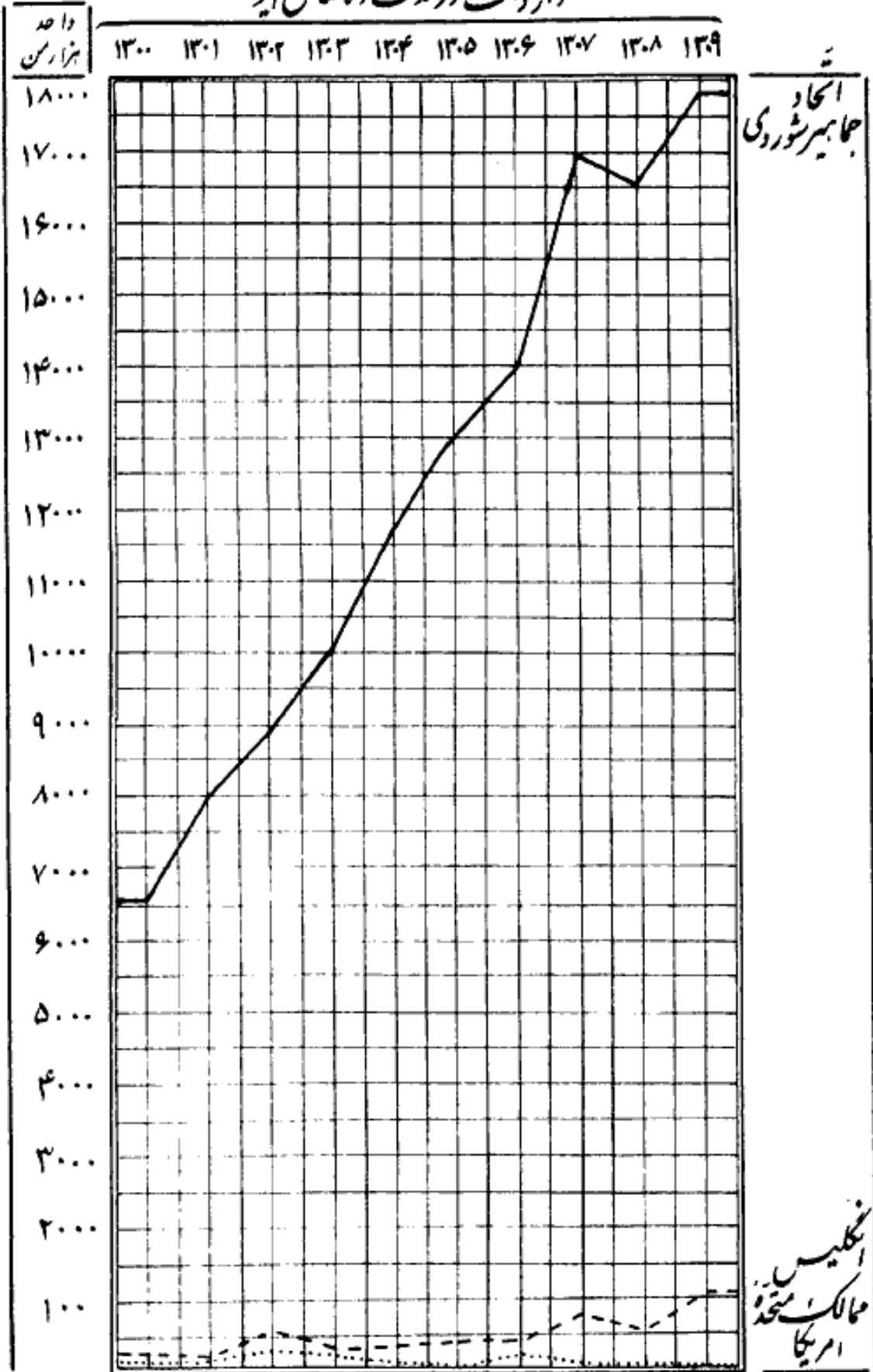
۱۰۹'۶۵۰

بابت تصفیه حساب ۱۹۲۹ - ۱۹۲۴

اضافه بر مبلغ فوق هر سال منافع ۲۰'۰۰۰ سهمی که دولت در یکی از شرکت های فرعی مؤسسه آنکلو پرشین موسوم بشرکت استخراج اولیه دارد داخل شده است.

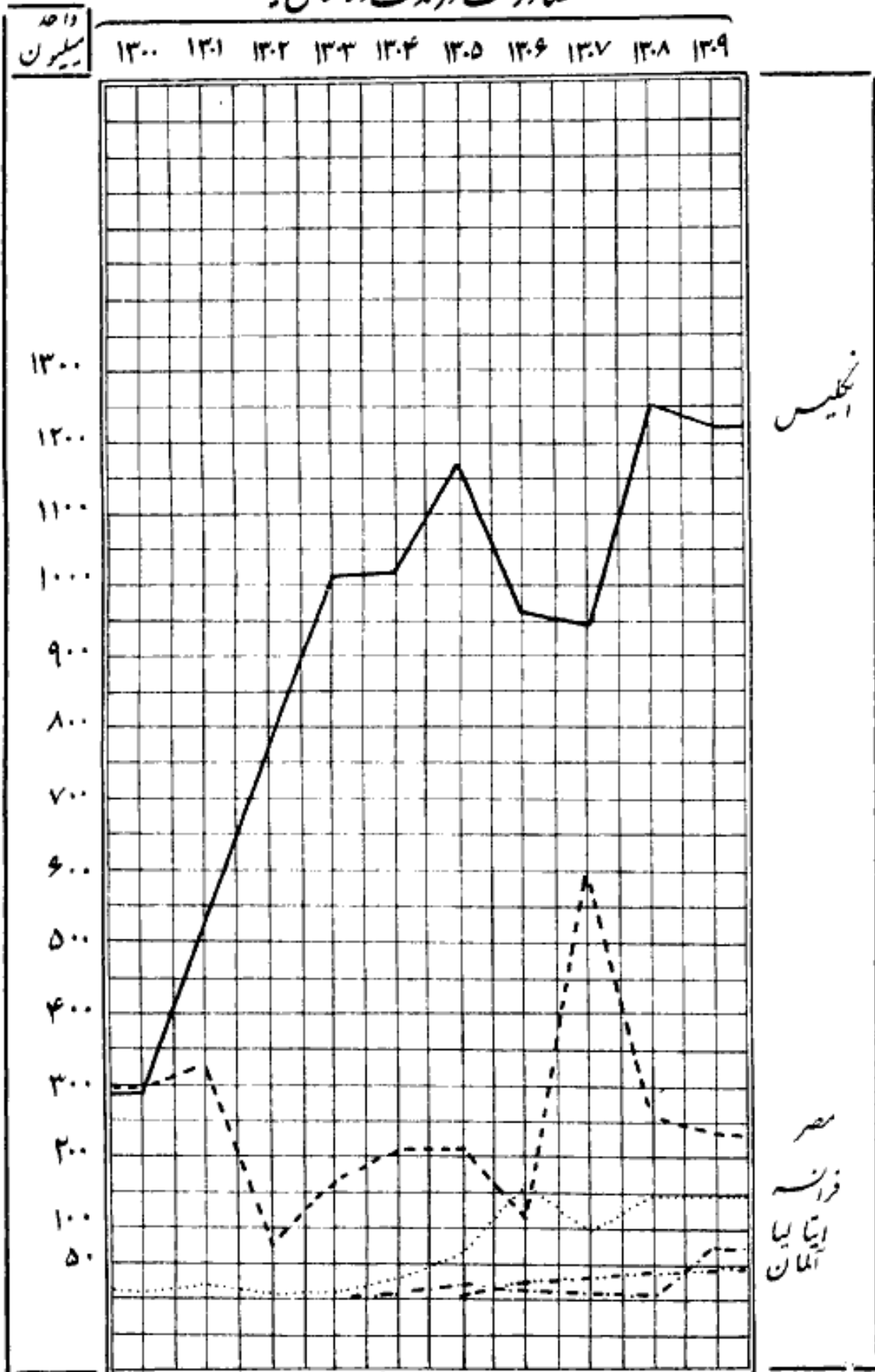
کلیه نفت استخراجی دنیا در سال تقریباً ۱۴۵ میلیون تن است که از این

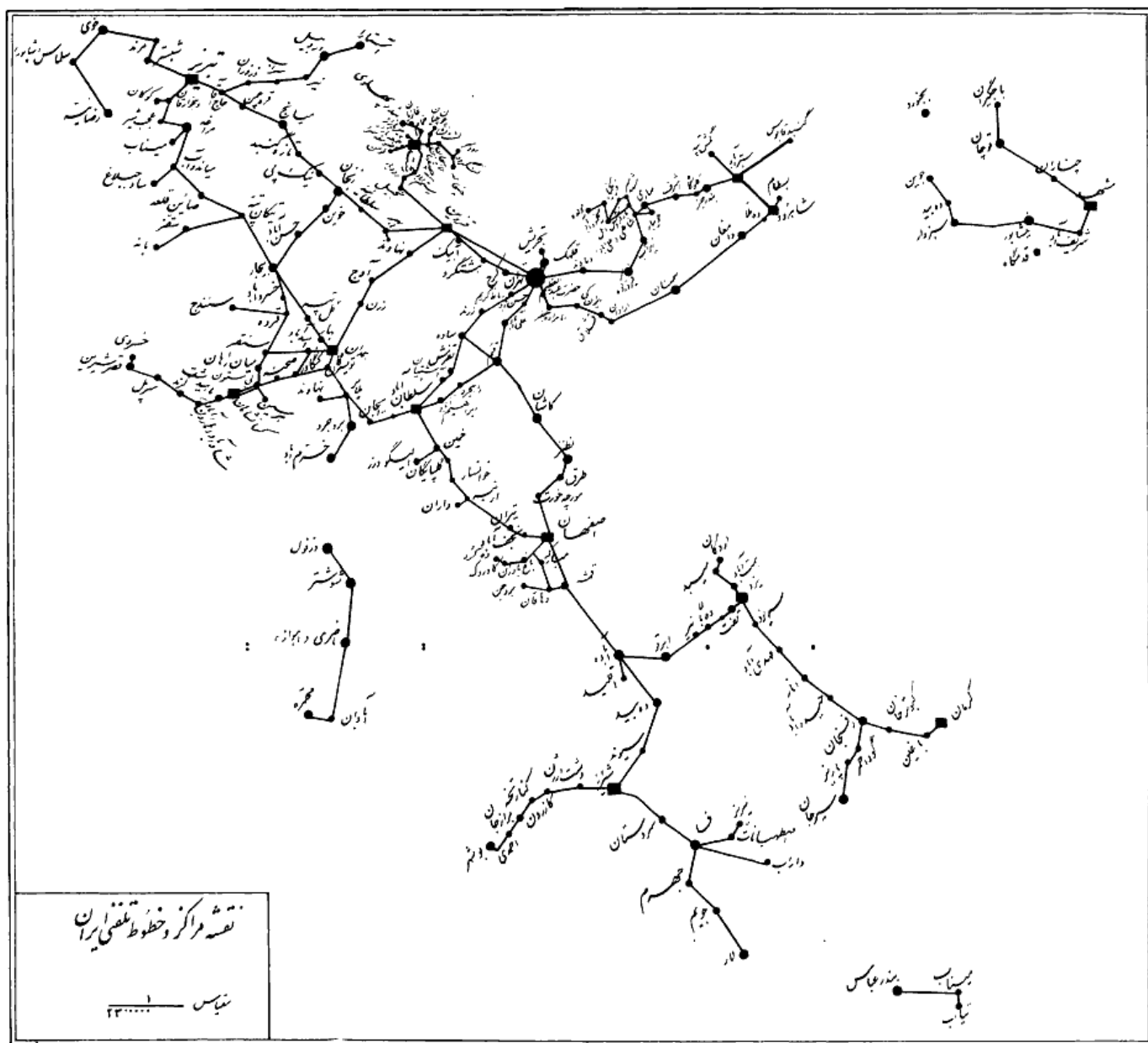
دینیا سعدنی از هر قبیل داردات در مدت ده سال اخیر

دینیتا سعدنی از هر بیل خیر

صادرات در مدت ده سال اخیر

مقدار هفتاد درصد متعلق بامریکای شمالی و ایران چهارمین باینجمین مملکت نفت خیز دنیا محسوب میشود.

شرکت نفت ایران و انگلیس دارای هشتاد کشتی است که ظرفیت هر يك ده هزار تن میباشد، بندر آبادان یکی از بنادر مهم و همه ساله متجاوز از ششصد کشتی برای حمل نفت بآنجا وارد و خارج میشود و هر ماهه چهل الی پنجاه کشتی در این بندر بارگیری مینمایند و تقریباً روزی يك کشتی که حامل نفت ایران است از کانال سوئز عبور میکند. این شرکت همه ساله در ایران دویست و پنجاه هزار تن مصالح کار میکند. تقریباً سیصد فرسخ راه در محوطه معادن نفت جنوب ساخته شده که یکصد و پنجاه فرسخ آنرا میتوان در عداد راه های درجه اول دنیا محسوب داشت. تخمیناً سی فرسخ راه آهن در اراضی نفت خیز تا کنون کشیده شده، در سنوات اخیر چند باب مدارس فنی در مراکز عمده عملیات احداث گردیده و این مدارس عبارت از مراکز مخصوصی است که برای تعلیم و تربیت صنعتگران در مسجد سلیمان و آبادان بکار میرود و دو مقصود عمده انجام میدهند: در قسمت اول عده ای بعنوان شاگرد باین مدارس داخل شده و تعلیمات صنعتی میآموزند و در قسمت دوم صنعتگرانی که مشغول خدمت و مستخدم شرکت هستند تعلیم میشوند و از ۱۹۲۵ تا ۱۹۲۶ عده ای که در این مراکز تعلیم شده و قسمت های مختلفه فنی را آموخته اند بالغ بر پانصد نفر بوده اند.

آهن

آهن (۵) یکی از فلزاتی است که بیشتر از هر قسم فلزی مورد استفاده

(۵) - در نتیجه تحقیقات اخیر مسبو مارنن متخصص معروف و رابرتهایی که او راجع بایجاد کارخانه ذوب آهن و صنایع فولاد سازی و مخارج آن بوزارت فوائد عامه داده است معلوم میشود که استفاده مهمی از معادن آهن ایران میتوان برد بنا بر این رابرتهای نمره ۱۰ و ۹ منحصص مزبور را که در خصوص مراتب فوق تنظیم شده است عیناً درج میکنیم.

رابرت نمره ۱۰

نقشه تاسیس اداره ذوب آهن - در تحت همان شرایطی که در جدول رابرت نمره ۹

ذکر شده است این رابرت تنظیم میشود.

اساس حساب يك سرمایه محدودی است که عبارت باشد در سال اول يك میلیون و سالهای بعدی

انسان بوده و ندره بحالت خالص یافت میشود بلکه همیشه با سایر اجسام مخلوط و ترکیب گردیده با وجود اینکه این فلز بمقدار زیادی موجود میباشد مع هذا در ترکیبات با سایر اجسام طوری است که مقدار آن جزئی و بدست آوردن مقدار خالص متواتراً نیم میلیون تومان و تعیین اینکه با سرمایه فوق الذکر چه ساختمان و چه ماشین آلاتی ممکن است ایجاد نمود برای مدت تأسیس هفت سال در نظر گرفته شده است .

منظور اینست که حتی المقدور واردات سالیانه آهن و فولاد مملکت که ۲۰۰۰۰۰ تن است بواسطه محصولات این مؤسسه بکلی از بین برداشته شود ،

برای موفقیت باین نتیجه ،

یک کوره ذوب آهن و یک دستگاه کوك یزی با محصول روزانه ۸۰ تن آهن خام و یک فولاد سازی و لامینوار های ذیل پیشنهاد میشود .

قیمت تقریبی ماشین آلات از اینقرار است :

۱ - یک دستگاه کوك یزی با محصول روزانه ۱۰۰ تن	۴۰۰۰۰۰۰	مارك
۲ - یک کوره ذوب آهن با محصول روزانه ۸۰ تن	۹۵۰۰۰۰۰	«
۳ - یک دستگاه فولاد سازی بطرز مارتین و سه کوره با هر کدام ۲۰ تن ظرفیت	۱۰۰۰۰۰۰۰۰	«
۴ - یک دستگاه لامینوار برای صفحه آهن ، ورقه ، آهن های مدور و چهار گوش ، ریل های ۱۵ کیلومتری ، آهنهای میله و سیم جمعاً	۵۰۰۰۰۰۰۰	«
۵ - یک دستگاه لامینوار برای جنس نازک	۲۵۰۰۰۰۰	«
۶ - آهن ریزی تعمیر خانه و ساختمانهای دیگر	۶۵۰۰۰۰۰	«
۷ - یک مرکز الکتریسته برای اخذ قوه و روشنایی		
جمع کل	۴۵۵۰۰۰۰۰۰	«

قیمت هائیکه ببلغ مارك حساب شده است .

نظر بخريد اشیاء و ماشین آلات فوق از ممالك خارجه و مخارج حمل و نقل و عدل بندی و سوار کردن ببلغ تومان تمام خواهد شد و از اینقرار ۴۵۵۰۰۰۰۰ تومان سرمایه لازم خواهد بود .

تقریباً یک چهارم این مبلغ برای تسطیح زمین کارخانه و بنا و ساختمانهای مختلفه در داخله خود مملکت خرج خواهد شد و عجلاتاً برای توسعه کارخانه در آتیه فقط زمین و ساختمان بطور وسیعی تهیه میشود .

برای مدت تأسیس بطوریکه فوقاً ذکر شده است و با عطف نظر باوضاع نا مساعد ماله هفت سال در نظر گرفته شده است . مؤسسه فوق الذکر مطابق نقشه ای که ارائه داده شده است ساخته خواهد شد (از ترسیم نقشه کارخانه صرف نظر شد) برای شروع بکار لازم خواهد بود :

آن عملیات و مخارج زیادی لازم دارد .

آهن در تمام نقاط کم و بیش و حتی در نباتات و ابهای معدنی و غیره یافت میشود .
این فلز باندازه ای طرف احتیاج بشر گردیده که میتوان آنرا اساس صنایع عمده

در اول سال چهارم	۶۰ نفر عمل
در اول سال پنجم	« « ۱۵۰
در اول سال ششم	« « ۳۰۰
مخارج مزد عملجات و حقوق مستخدمین در سالهای فوق ۴۰۰۰۰۰ و ۵۰۰۰۰۰ و ۱۰۰۰۰۰۰ تومان خواهد شد .	

دخلی که ممکن است بدست آید فقط با قسط استهلاك و ربع جمعاً در حدود ۴۰ در صد تمام سرمایه خواهد بود . مؤسسه آهن و فولاد سازی فوق طوری بنا خواهد گردید که امکان توسعه آن بطوریکه در راپرت نمره ۹ شرح داده خواهد شد در آتیه محفوظ بماند .
صورت خرج و عایدات کارخانه آهن و فولاد سازی با محصول سالانه ۵۰۰۰۰۰۰ تَن .
مخارج :

۱۵ درصد ربع قسط استهلاك ۱۲ میلیون تومان سرمایه	۱۰۸۰۰۰۰۰۰ تومان
برای تعمیرات و خرید لوازمات یدکی و روغنهای مختلفه	« ۲۰۰۰۰۰۰
حقوق برای ۶۰۰ نفر عماله و اجزا	« ۲۰۰۰۰۰۰
قیمت آهن ۱۴۰۰۰۰۰ تَن ، هر تَن ۵ تومان	« ۷۰۰۰۰۰۰
قیمت زغال ۱۰۰۰۰۰۰ تَن ، هر تَن ۹ «	« ۹۰۰۰۰۰۰
قیمت آهك ۵۰۰۰۰۰ تَن ، هر تَن ۴ تومان	« ۲۰۰۰۰۰۰
جمع كل	« ۴۰۰۰۰۰۰۰

عایدات ۵۰۰۰۰۰ تَن

ریل های مختلفه ، پروفیل ، آهن های چهار گوش و مدور ، صفحه های آهن ، سیم ، آهن های میله ، حلبی های نازك و ضخیم و غیره .

بر طبق اطلاعاتی که از منابع مربوطه و موثقه از بازار بدست آمده است امروز آهن و فولاد هر تَن ۸۰ الی ۳۰۰ تومان به عرض فروش میرسد در صورتیکه کمترین قیمت متوسط یعنی ۱۰۰ تومان برای هر تَنی اساس حساب قرار داده شود کارخانه آهن و فولاد سازی در سال پنج میلیون تَن و قیمت آن معادل با ۵۰۰۰۰۰۰۰ تومان خواهد بود .

دخل -

ودخلش خرج در رفته در سال ۸۰۰۰۰۰۰۰ تومان و بقا بر این خرج تاسیس کارخانه باسرع اوقات بدست خواهد آمد .
تاریخ تقدیم ۱۳۰۵/۱/۱۰۹

مارتین متخصص ذوب آهن

راپرت نمره ۹

صنایع آهن و فولاد در ایران - در صورت موجود بودن مواد آهن و زغال با جنس

pdf.tarikhema.org

در ایران معادن آهن در بسیاری از نقاط وجود دارد منتها تاکنون در اغلب آنها مطالعات علمی نشده که مقدار آهن و کیفیت معدنی آن بدست آید. نقاط عمده ای که معدن آهن در آنجا دیده شده در فصل سابق ذکر گردید و در اینجا فقط معادنی که از آنها استفاده میشود و مطالعاتی که اخیراً متخصصین راجع بمعادن آهن ایران نموده اند شرح داده میشود.

۱ - ناحیه قراداغ در شمال اهر معدن آهنی است که در مجاورت سنگ آهک و مخلوط با مس میباشد. معدن مزبور که بوسیله کندن غارها استخراج شده بد نیست و بنظر میآید که مقداری آهن داشته باشد و از وجود کوره های نزدیک بآن استنباط میشود که در قدیم آهن این معدن را ذوب و استعمال مینموده اند چنانکه در سال ۱۲۵۳ در شهر اهر یک شرکت اسکاتلندی کار میکرده است.

در ناحیه سنگین تپه (حسن آباد) نیز معدن آهن وجود دارد که ارتفاع آن چهل و عرض آن بیست و پنج متر میباشد و بهترین قسمت آن دوازده متر عرض دارد که دارای رگ های خوب آهن و مس و منگنز نیز میباشد. این معدن بهترین معادن این نواحی و بطور حتم قابل استخراج است.

ناحیه کانتال در جنوب ارس که کوهستانی و دارای دوهزار و پانصد متر ارتفاع است سنگهای آهن دارد که با آهک مخلوط و در مغرب کانتال معدن آقا علی واقع شده که از پیریت (۱) ممزوج و با مس کلوخه ترتیب گردیده. در مقابل آن در دره آهکی دامنه کوهستانی کانتال معدن دیگری است که قدری بالاتر قرار گرفته. وصول باین معادن بواسطه سختی راه آنها بسیار مشکل و باوجود دارا بودن مواد طلا و نقره استفاده از آنها منوط بزدیک بودن خط راه آهن باین نقطه است. مابین سلطانیه و قزوین اراضی وسیعی است که دارای سنگهای آهن زیاد میباشد و بنظر میآید که تمام این اراضی یک تخته سنگ آهن باشد و در یک مسافت دوساعته راه همه جا سنگهای آهنی تا وسط زمین آمده است.

(۱) - Pyrite

۴.. ناحیه جنوبی در هفت کیلومتری شمال شرقی سمنان بین صحرای شن زار و البرز جبال البرز اراضی واقع است که از تپه های آتش فشانی قدیمی تشکیل شده، در وسط این اراضی فاصله سه الی چهار کیلومتر سه تپه سیاه موجود است که از سنگ آهن خالص میباشد. چند رشته برآمدگی سنگ آهن هم بآن تپه ها پیوسته است. تپه جنوبی که در نزدیکی صحرای شن زار واقع است سطح فوقانی آن ۲۵ الی ۳۵ متر و در شمال غربی آن مقدار زیادی رکه های آهن نمایان و در زیر ماسه بهم اتصال دارد. تپه آهن دوم تقریباً یک کیلومتر و نیم در شمال غربی تپه آهن اولی قرار گرفته و پنجاه متر از سطح زمین ارتفاع دارد. از شمال بجنوب بطول ۵۲ و عرض ۱۰ الی ۹ متر کشیده شده و در این نقطه هم در مسافت ۱۲۰ الی ۱۵۰ متر دور رشته برآمدگی دیگر بمسافت ۶۰ الی ۱۸۰ متر از قسمت شرقی برآمدگی فوق از زیر ماسه هویدا است. سه عدد از برآمدگی ها از جنس آهن پست و چهارمی سنگی است لعلی رنگ، تپه مزبور از چندین صفحه آهن تشکیل شده که از نیم الی هفده متر عرض دارد و بیش از سیصد متر در دامنه کوه بسمت مغرب ادامه یافته و ارتفاع آن ناسه متر متعایل بجنوب میباشد. آهن مزبور بی اندازه پاك و سایر مواد معدنی آن کمتر است و تقریباً شصت در صد آن آهن خالص میباشد.

تپه آهن توهه تقریباً در قسمت شمالی قصبه ای که بهمین اسم موسوم است واقع و طول قصبه مزبور سه کیلومتر میباشد و از دور این تپه مرئی و سنگ آهن توهه سیاه مایل برنگ آبی و بواسطه مخاوط بودن با کچ و غیره بخوبی آهن سمنان نیست ولی باوجود این پنجاه در صد آهن خالص دارد. مقدار صحیح آنرا هنوز نمیتوان معین نمود شاید تا میزان دویست هزار تن در این نقطه بتوان آهن بدست آورد زیرا رکه آن تقریباً دارای پنجاه متر عمق و اگر تفتیشات بیشتری شود از این مقدار هم ممکن است تجاوز نماید. در قسمت شرقی قصبه (در دار) رکه های آهن سیاهی دیده میشود که در دور کوه بفاصله کمی تمتد و یک متر و ده الی یک متر و نیم عرض رکه های مزبور است و ۲۵ الی ۳۵ در صد آهن خالص دارد، این رکه ها تا ده الی پانزده

متر عمق پیدا میکند، استخراج این معدن به تنهایی با صرفه نیست ولی اگر با معدن توهه تواماً در آن کار شود قابل استفاده خواهد بود.

در قصبه کلانه نزدیک قهوه خانه ناحیه سید صد متری است که از سنگهای کلوخه تشکیل شده و در قسمت پائین رشته های زیادی از سنگهای آهنی یافت میشود که همجنس با کلوخه هائی میباشد که در دره های مازندران دیده میشود. این کلوخه های آهن دار معمولاً نیم الی سه ربع متر عرض و یک الی دو متر طول دارد و در فاصله یک الی یک متر و نیم واقع شده ولی رشته های ممتد تا پانزده متر نیز امتداد یافته. جنس خالص آهن مزبور باید همان باشد که در مازندران موجود است، آهن در این نقطه زیاد هر گاه جنس خالص آن نیز فراوان باشد استخراج آن برای کوره های مرتفعه قابل اهمیت و چون منگنز داخل دارد و این فلز هم برای ساختن فولاد لازم است از این جهت استفاده کلمی میتوان از آن نمود.

نتیجه مطالعات متخصصین راجع به آهن ناحیه سمنان این است که چون بر طبق تحقیقات سطحی معدن آهن این ناحیه ده الی پانزده سال میتواند برای مصرف کوره ای که روزانه پنجاه تن آهن بدهد کافی باشد این شهر را (سمنان) باید برای تأسیس کوره های ذوب آهن در نظر گرفت و قبلاً نقشه برداری و مساحی صحیحی نمود. سنگهای آهن را ممکن است بوسیله سیم نقاله یا خطوط آهن فرعی به کوره ذوب آهن رسانید. اهمیت این نقطه بیشتر بواسطه مجاورت با معادن زغال سنگ آستانه میباشد که سهولت حمل زغال را آسان کرده است و بعلاوه در نتیجه تفشیشات سطحی علائم وجود نفت و مس و طلا نیز در این ناحیه بدست آمده و ممکن است در آتیه این محل یکی از مراکز بزرگ صنعتی ایران شود.

۴. ناحیه شمالی آهن وزغال سنگ در حاشیه شمالی کوه های البرز (مازندران) البرز در طبقات لیاس (۱) یافت می شود و در اطراف معادن مزبور

بشرح ذیل قرار گرفته است:

آهنی که در این نقاط وجود دارد عبارت از کلوخه های کوچک و بزرگی است

(۱) - Lias

که بعضی از آنها تقریباً يك تن وزن دارد، کلوخه های مزبور پشت سر هم مانند اینکه در يك رشته کشیده شده باشد در کوه جای گرفته، بعضی از آن ها در دامنه رودخانه در نقاط مختلف دیده شده و از اینقرار تا مسافت بعیدی امتداد دارد. این رگه های کلوخه در بعضی جاها بعرض پنج الی پانزده سانتیمتر و جنس آن نسبتاً خوب و تقریباً سی الی چهل درصد آهن خالص دارد. بهترین نقطه در این ناحیه از حیث وجود معادن آهن وزغال سنگ لاریج است که در این محل بواسطه نبودن درخت رگه های آهن وزغال سنگ خوب نمایان و رگه های سنگ آهن دارای سی سانتیمتر عرض میباشد. در قسمتی که رودخانه آبشاری تشکیل میدهد در پنج نقطه رگه های سنگ آهن پیدااست که هر يك چهل سانتیمتر عرض و يك متر و نیم طول دارد. چون ترکیببات مزبور در حاشیه شمالی البرز در مسافت زیادی ممتد است میتوان حدس زد که در سایر دره ها رگه های سنگ آهن بعد وفور یافت می شود. در این ناحیه از قدیم استفاده از کلوخه های آهن انجام میگرفته و اکنون هم کم و بیش تا میزان ده تن در سال استخراج مینمایند.

ترتیب استفاده از سنگ های آهنی باین شکل است که در کوره های کوچک تنگه لاریج سنگ آهنی را که بواسطه جریان آب از کوه جدا شده جمع نموده ذوب مینمایند. بعقیده متخصصین فعلاً ایجاد مؤسسه بزرگ صنعتی آهن را در این نقاط نمیتوان در نظر گرفت لیکن میتوان کوره های طرز قدیم را کم و سمع داده بطرز جدید ترتیب داد و بدو طریق ممکن است از استخراج آهن مزبور استفاده نمود:

۱ - بواسطه مجاورت رگه های زغال سنگ و کلوخه های آهن هردو را باهم استخراج کرد که از عایدات زغال سنگ مصارف استخراج آهن تامین گردد و بدین وسیله يك کارخانه کوچک آهن ذوب کنی در نزدیکی زر که دائر کرد.

۲ - راه سهل تر عبارت است از نگاهداری کوره فعلی که با چوب گرم میشود ولی با مختصر تغییراتی بطرز جدید.

مس

معادن مس در ایران بحدی زیاد است که میتوان گفت در تمام نقاط مملکت موجود میباشد. ایالت آذربایجان دارای معادن مس زیاد و مخصوصاً در کوه‌های سهند رکه‌های مس پاك و صافی دیده شده است. در قراجه داغ معادن مس بسیار مهمی موجود که امتیاز و استخراج آن سابقاً بروسها واگذار شده بود ولی مدت آن منقضی و کار زیادی در آن معادن نکردند. آنچه معلوم است معادن مس کلوخه عباس آباد قراجه داغ در دره‌ای واقع شده و عرض رکه آن يك الى سه متر است.

در خراسان در نیم فرسخی میان دشت در تنگه شور دار معادن مس متعدد میباشد و چنین معلوم میشود که سابقاً کوره‌هایی برای ذوب مس بوده است. در کوه‌های خانه دودی بین میان دشت و دشت بی‌ارچند معادن مس موجود که فقط اهالی استفاده خوبی از آن مینمایند. مس این ناحیه با گوگرد مخلوط و سی درصد مقدار خالص آن است.

در تپه کورخان دستگرد در دره بسیار حاصل خیزی معادن متعدد مس قرار گرفته که سابقاً در آنها کار نکرده‌اند و فعلاً بایر میباشد.

در کوه‌های جغتای (جوین) چندین معدن مس وجود دارد که دارای مقدار مهمی مس است و دامنه آنها تا سبزوار ادامه دارد.

در جنوب زیاران رکه‌های مختلف مس کشف شده که دوانکشت عرض و تقریباً شصت درصد مس خالص دارد و هر گاه این رکه‌ها در وسعت زیادی امتداد یابد چون سوخت نزدیک و ارزان است ممکن است قابل استفاده کلی گردد.

در کاشان و انارک و بهر آسمان کرمان معادن مس زیاد یافت شده که در اغلب آنها سابقاً کار نکرده‌اند و فعلاً مورد استفاده اهالی است.

اساساً راجع بمعادن مس متخصصین خارجی که از طرف دولت استخدام شده و مطالعات نموده‌اند راپر نه‌ای جامع نداده‌اند و نتوانسته‌اند کاملاً از کیفیات معادن مس و مقدار آنها اطلاعانی بدست بیاورند.

سرب

در ناحیه سونکین (قراجه داغ) معدن سربی مخلوط با کوکورد که در منتهی الیه درّه واقع است دیده شده این معدن با پیریت^(۱) مزوج و رگه آن بضخامت يك الى هو متر ولی فقط در قسمت شرقی قابل استخراج میباشد.

در ده فرسخی شرقی انارك رگه های سرب موجود و در تمام اطراف کوه چاه هایی حفر نموده اند که بر رگه های سرب بر می خورد. این رگه ها باریك و فقط يك الى چهار انكشت ضخامت دارد و در بعضی نقاط تا نیم متر هم عرض پیدا میکند که متدرجاً كوچك شده از بین میرود.

از عمق چاه هایی که برای استخراج سرب حفر نموده اند و بقیّه کوره های موجوده میتوان حدس زد این معادن مهم میباشد، بزرگترین معدنی که در این محل استخراج شده معدن سادات است، در قسمت هایی که سابقاً کار کرده اند چاه هایی بعمق ۸۵ متر حفر نموده اند و بنظر میرسد که رگه سرب بطور عمودی پائین رفته و ضخامت سرب در این معدن در بالا نیم الى يك متر در صورتیکه در پنجاه متر عمق به دو یاسه متر میرسد و در بعضی نقاط به شش متر هم رسیده است، دور نیست که بعد از عملیات جدیدی ذخائر مهم سرب کشف گردد.

عملیات استخراجی این معادن بطور ساده میباشد باین معنی که رگه های سرب را بوسیله نقبهای تنگ و چاه های متصل بهم استخراج میکنند و چون جنس سرب سفید و نرم است کندن آن با کلنك آسان و تقریباً بدست کوره كوچك در اطراف این معادن یافت میشود که فقط در یکی از آنها سرب را بوسیله چوب گز ذوب میکنند. بواسطه کوتاهی دیوار کوره و نداشتن دودکش اغلب عملیات مریض و مبتلا بمرض معروف سرب شده گاهی هم ناپیدا میگردند. استخراج این معدن با وجود اهمیت آن دوچار اشکال است زیرا اطراف آن بیابان لم بزرع و مخصوصاً بواسطه گرمای کویر و فقدان آب عملیات دوچار سختی و اشکال و از آنجا که در سیزده فرسخی انارك و بدست و شش فرسخی نائین واقع شده با ساختن راه میتوان و سایل حمل

(۱) - Pyrite

و نقل را سهل نمود و نظر باینکه بعد از تمام شدن جنگل گز نهیّه سوخت مشکل است باید زغال سنگ سیاه کوه که در پانزده فرسخی انارک میباشد استخراج و باین محل حمل گردد و هر گاه بطور علمی اقدام شود نه تنها معدن نخلک (معادن فوق) بلکه سایر معادن مس و سرب انارک را نیز میتوان با استفاده کلی استخراج کرد. در اطراف بافق نیز معادن سرب مهمی کشف شده است.

پنبه کوهی

رکه های پنبه کوهی در يك فرسخی شمال کوچار (اطراف کوه بنان) که مخلوط با نوده های آهنی و کچی است دیده شده و از نقطه ای که کار کرده اند بقطر بیست و پنج سانتیمتر رکه دیده میشود. عظمت تمام این معدن شاید از دویست متر تجاوز نماید، در دو فرسخی معدن فوق رکه های دیگری که باریکتر است کشف گردیده و قطر آنها در اغلب نقاط يك سانتیمتر میباشد ولی این معادن بواسطه قلت و کمی ثروت قابل استفاده نیست.

فیروزه

بهترین فیروزه دنیا فیروزه ایران است. معادن عمده آن در شمال شرقی در دهکده ای موسوم بمعادن در دامنه کوه علی میرزائی هفت فرسخی نیشابور واقع و از ۸۰۰ سال قبل باینطرف در معادن مزبوره کار زیاد کرده اند. این اواخر در کرمان نیز معدن فیروزه کشف گردیده، در نواحی ساوه هم آثار وجود معدن فیروزه دیده شده است.

رنگ فیروزه مختلف و از همه آنها بهتر آبی سیر است، فیروزه را بیشتر اعراب میخرند و صادرات مهم فیروزه ایران مخصوصاً ببغداد و مصر است، سابقاً باوریا هم صادر میشده ولی فعلاً بواسطه ساختن فیروزه مصنوعی فیروزه ایران رواجی ندارد، تنها معدنی که امروزه از آن فیروزه استخراج میشود معدن نیشابور است و بهترین فیروزه در عمق يك الى دو ذرع یافت میشود و در عمق شش ذرع فیروزه بدست نیاید.

صنایع دستی

تاریخ صنعت ایران بسیار قدیم و در تمام ازمنه تاریخی صنعت ایرانی کامل ترین

و طبیعی ترین نشانه روح انسانی است. ایرانیان در ادوار مختلفه که این مملکت دوچار هجوم قبایل و تسلط بیگانگان بوده روح صنعتی خود را در هر حال محفوظ داشته اند، فقط در اثر اختلاط و آمیزش با اقوام مهاجم و در نتیجه فتوحات سلاطین ایران از صنایع خارجی نیز اقتباس کرده و روح تازه مطابق ذوق آن روز بصنعت خود میدادند. اغلب سلاطین ایران مروج صنایع خصوصاً حجاری و معماری بوده اند و کارگران ایرانی نیز همیشه خواسته اند که عظمت سلاطین و تجمل پادشاهان را با مهارت خود جلوه گر سازند و این معنی بخوبی از آثار ابنیه قدیمه هویداست. تاریخ صنعتی ایران را به سه دوره مختلف میتوان تقسیم نمود:

۱ - هخامنشی ۲ - ساسانیان ۳ - صفویه

(دوره های مابین این سه قسمت مخصوصاً زمان مغول را واسطه انتقال ادوار ثلاثه به یکدیگر باید دانست).

از دوره هخامنشی آناری که از صنایع ایران باقی مانده فقط راجع به حجاری و معماری است ولی در این صنعت نیز اقتباساتی از یونان و مصر و کلدیه کرده اند و جز سرستونهای پرس پلیس که از ابداعات خود حجاران ایرانی و نفیس ترین آثار قدیمه است در سایر قسمتها ابنیه قدیمه ایران شباهت تامی به معماری ملل مجاور دارد.

دوره ساسانیان درخشان ترین ادوار صنعتی ایران و صنایع ایران که در نتیجه تسلط بیگانگان (یونانی ها و سلوکی ها) در حال وقفه و با از بین رفتن بود ساسانیان آن را تکمیل نموده و نظیر بناهای پرس یایس و شوش را در فیروزآباد و طاق بستان و نيسفون جلوه گر ساختند.

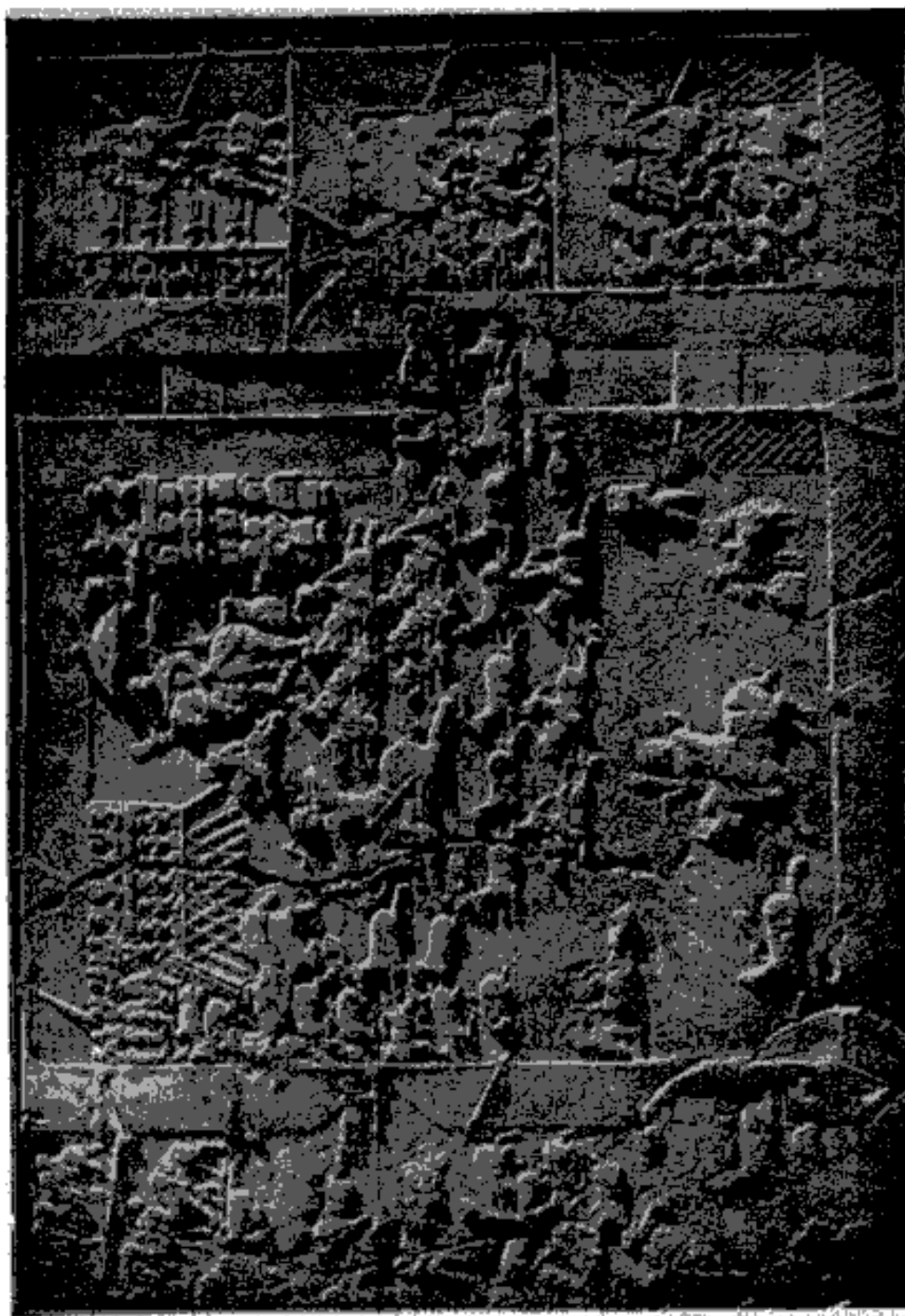
صنعت عهد ساسانی را میتوان موجد صنایع دوره اسلام دانست باین معنی که ایرانیها در زمان خلفای عباسی شاهکارهای صنعتی ایران را در دستگاه خلفا رواج دادند، سبک معماری مساجد و کاشی کاری و تزیینات با کج از صنایع مخصوصه ایران و حتی بوسیله اعراب این صنایع باقی بلاد غرب نیز سرایت کرده نمونه آن قصر الحمراء در اسپانیا میباشد.

نقش برجسته دیوار طالار صد ستون (در پرس پلیس)

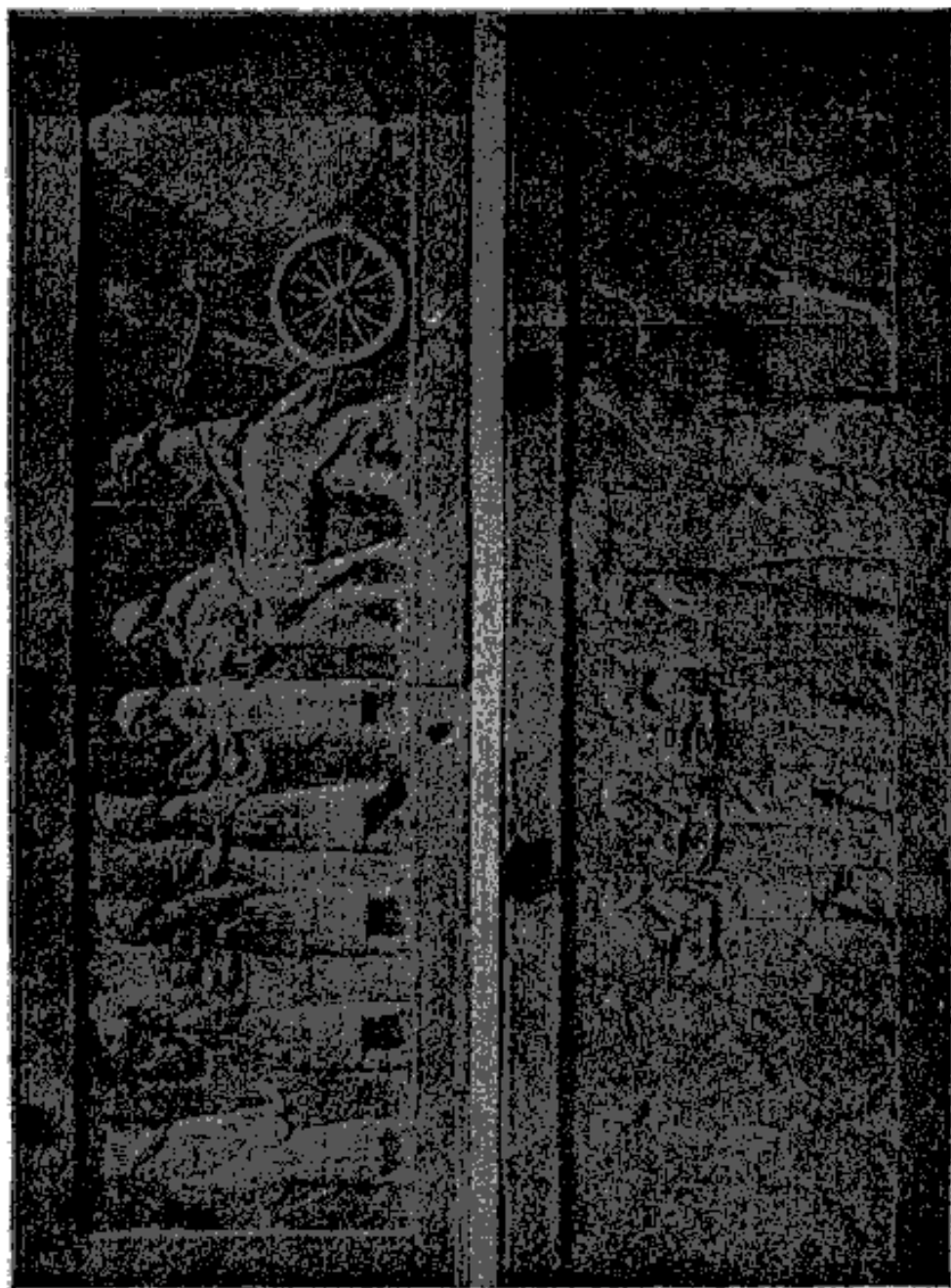
کوزه دسته دار که بسبک ایران و یونان قدیم ساخته شده

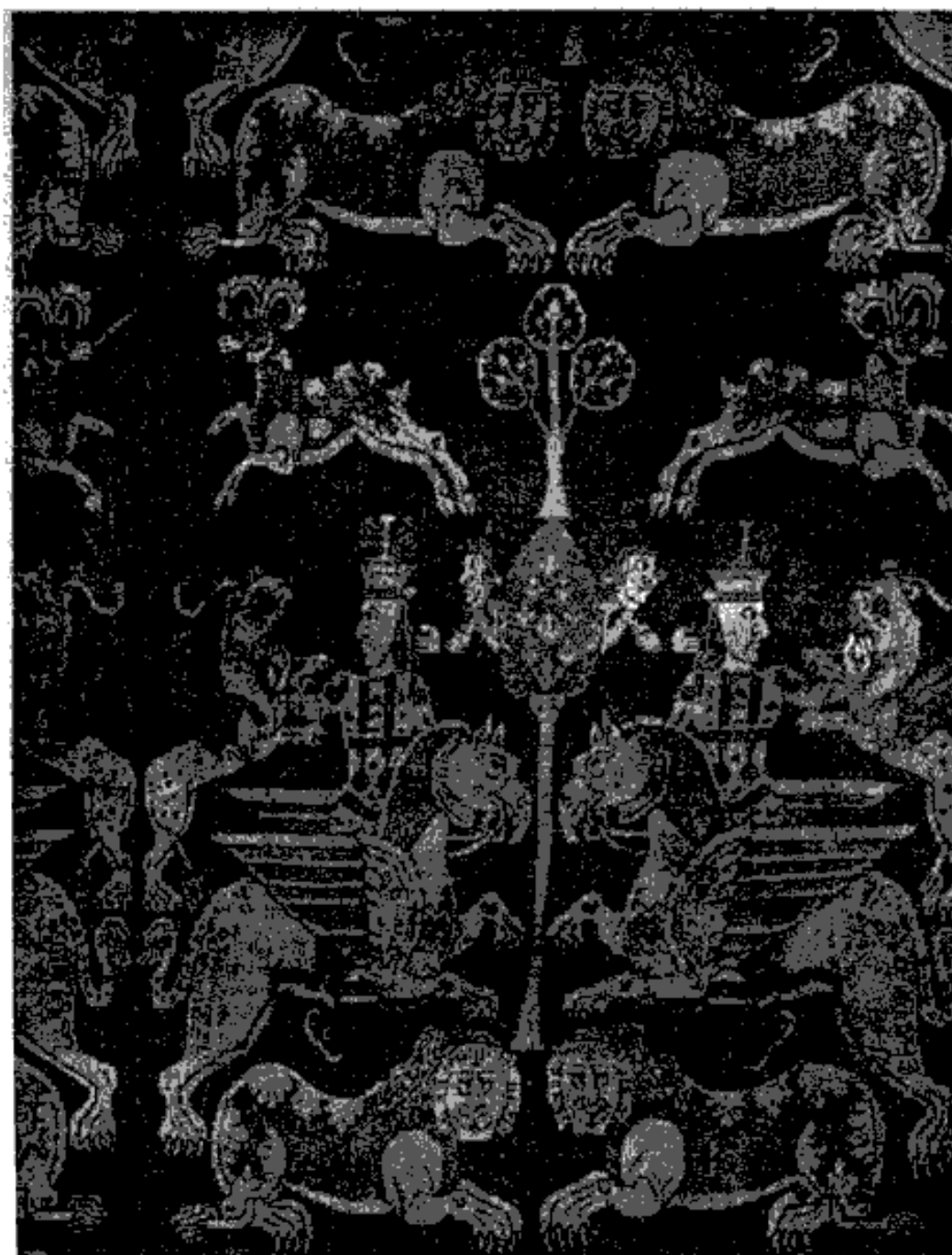
شکارگاه خسرو دوم در طاق بستان (۶۲۰ میلادی)

شیر مفرغی که در حالت خواب است (درشوش)

نقش بر جسته پله کان طالار خنابارشا (دیریس پلیس)

نمونه یارچه ابریشمی زمان ساسانیان (نیمه اول قرن هفتم میلادی)

شیر بالدار که از کاشی برجسته ساخته شده (در شوش)

نقش برجسته پلکان طالای خنایارشا (در پرسی یلیس)

ناخت و تاز مغول ها در ایران مجدداً صنایع این مملکت را مدتی از اهمیت سابق انداخت تا اینکه دوره صفویه شروع گردیده و در این دوره با اینکه اثراتی از دوره تسلط اعراب و تسلط مغول که نمونه صنایع چینی را آورده بودند در صنایع ایرانی باقی بود و از طرفی هم عقاید مذهبی تغییرات کلی در افکار و اذهان و روح صنعتی ایران داده بود مع هذا تا حدی که ممکن بود صنعت ایران در زمان صفویه از قید تقلید ملل غالبه بیرون آمده خود مستقلاً بصورت زیبا و کامل تری ظاهر گردید. روی هم رفته ایرانی ها در همان حینی که از اقوام دیگر اقتباس صنایع مینمودند همیشه روح ابداع آنان را مقید میداشته که در همان صنعت مطابق ذوق و سلیقه خود تغییراتی بدهند و این فکر همیشه و در هر عصری وجود داشته است.

صنایع مختلفه ایران

صنعت معماری و حجاری اگر ابنیه و آثاری که از ده قرن باینطرف در ایران بنا شده مورد مطالعه قرار دهیم ملاحظه میشود که از دوره اسلام تا امروز صنعت معماری در ایران ترقی و تنزل محسوسی داشته و تابع تحولات و انقلابات پی در پی مملکت بوده باستثنای چند مسجد و مقبره مهم و مناره‌هایی که از زمان تسلط مغول ها در ایران باقی مانده و امروزه غالب آنها در شرف انهدام است اغلب بنا های با عظمت و زیبا که امروزه نمونه روح صنعتی ایران است از زمان صفویه میباشد که دوره آنها نسبتاً ممتد و مملکت قرین آرامش و سکونت بوده و اگر چه بعد از ظهور اسلام در ایران بواسطه تغییرات فکری ساختن مساجد مهم جانشین قصور و عمارات دوره های قبل از اسلام گردید ولی سلاطین صفویه نه فقط در ساختن مساجد با شکوه جدّ و جهد میکردند بلکه عمارات عالی و سدهای بزرگ و حتی کاروانسراها و آب انبارهای زیاد برای رفاهیت مسافری در تمام نقاط مملکت از خود بیادگار گذاشته اند: میدان شاه اسپاهان، مسجد مادر شاه، مسجد شاه اسپاهان، مدرسه چهارباغ و مدارس یا مساجد متعدده دیگری از قبیل مسجد شیخ لطف الله و غیره در این شهر بنا شده که امروزه باعث حیرت ناظرین و تقلید از آنها ممتنع است. در قزوین و هازندران و کاشان و اردبیل آثار ابنیه

صفویه موجود است. طرز معماری این بناها غالباً متشابه و کاشی کاری های مساجد و مدارس اسپاهان طوری است که از حیث رنگ آمیزی و زینت و نقوش مختلفه جالب توجه عموم گردیده است.

از آثار زمان صفویه پلهای معروف اسپاهان میباشد که یکی بنام پل الله وردبختی و دیگری بنام پل خواجو در روی زاینده رود ساخته شده، عظمت و استحکام این دو پل طوری است که بعد از این مدت هنوز شکستی بآنها وارد نشده.

سد های معروفی که در ایران ساخته شده و نمونه فکر معماری ایران است سد هیرمند (بند رسن) و سد ساوه که در زمان شمس الدین جوینی ساخته شده و به اسم بند عباسی معروف میباشد، سد رام کرد که قدیمی و سد بند امیر که در زمان عضد الدوله دیلمی بنا شده است.

بعد از دوره صفویه تقریباً صنعت معماری رو با انحطاط گذارده و از دوره های بعد دیگر آثار مهم و بنای با عظمتی موجود نیست، اگر چه در سنوات اخیر صنعت معماری مطابق اصول علمی قدری ترقی کرده است ولی متأسفانه باید گفت آن حس ابداع که سابقاً در صنعتگران ایران وجود داشته بکلی از بین رفته و تقلید ناقص معماری اروپا کم کم جای صنعت و طرز ساختمان قدیم ایران را میگیرد، در عمارات سابقاً ملاحظه استحکام نمیشده است حالیه بواسطه فراهم بودن وسائل و مواد لازمه اگر چه بیشتر دقت میشود ولی بناهای فعلی ایران نیز بر اساس محکمی نیست و امروزه طوری این صنعت در ایران رو با انحطاط گذارده که میتوان گفت ایران روح صنعت معماری قدیم را از دست داده و در تقلید هم بعد اكمال نرسیده است.

قسمتی از امکنه تاریخی ایران که فعلاً باقی است با ذکر محل وقوع آنها در نقاط مختلفه ایران ذیلاً درج میگردد:

اشرف: ۱ - باغات و قصور شاه عباس کبیر (بنا های باغ شمال - باغ تپه - صاحب الزمان چشمه عمارت، آب انبار). ۲ - عمارت صفی آباد.

بنائیکه نادر شاه بجای عمارت محروقه شاه عباس در داخل باغ شاه ساخته است جزء ابنیه تاریخی نمیشود.

آمل : ۱ - مشهد میر بزرگ . ۲ - کنبد ناصرالحق . ۳ - بقعه سه سید .
 ۴ - بقعه شمس تبریزی . ۵ - امام زاده ابراهیم .
اردبیل : ۱ - بقعه شیخ صفی و ابنیه متعلق بآن (مسجد - مدرسه چینی محانه -
 مقبره شیخ جبرائیل) .

استرآباد : ۱ - تورانک تپه .

اسپاهان : ۱ - مسجد جمعه که از سنه ۱۴۳ تا ۱۵۳ در زمان خلافت المنصور
 عباسی بنا شده است و ملکشاه سلجوقی و شاه عباس هر یک بنوبه خود آنجا را توسعه
 داده یا تعمیر کرده اند . ۲ - مسجد علی . ۳ - دروازه درب کوخ .
 ۴ - مناره خواجه علم . ۵ - مقبره سلطان سنجر و ملکشاه و خواجه نظام الملک
 (این سه مقبره در یک بقعه است) . ۶ - مقبره بابا قاسم . ۷ - ایوان و مقبره
 پیر بکرام واقع در پنج فرسخی اسپاهان که از ۷۰۳ تا ۷۱۰ ساخته شده است .
 ۸ - میدان شاه . ۹ - نقاره خانه و بازارهای زمان صفویه . ۱۰ - عالی قاپو .
 ۱۱ - طالار اشرف . ۱۲ - مسجد شیخ لطف الله . ۱۳ - مسجد شاه .
 ۱۴ - عمارت چهل ستون . ۱۵ - چهار باغ . ۱۶ - پل الله وردیخان .
 ۱۷ - پل بابا رکنی الدین . ۱۸ - مسجد شایا . ۱۹ - مسجد سلناخی .
 ۲۰ - مدرسه امامیه . ۲۱ - مناره در دشت . ۲۲ - مدرسه مادر شاه .
 ۲۳ - منار جنبان که در قریه کلادان در بلوک ماربین واقع شده است .

بارفروش : ۱ - امامزاده محمد طاهر در نیم فرسخی بارفروش کنار جاده ساری .

بسطام : ۱ - مسجد شیخ بسطامی که در سنه ۵۱۳ بنا شده است . ۲ - مقبره ای
 که بشکل برج ساخته شده و نزدیک مسجد جامی است (از آثار قرن هشتم) .

بیستون : ۱ - حجاری و کتیبه ها .

تبریز : ۱ - خرابه های مسجد کبود که در سنه ۸۷۰ با تمام رسیده است .
 ۲ - خرابه های مسجد وزیر علی شاه . ۳ - مسجد جمعه .

پل دختر : ۱ - پلیکه شاه صفی بر روی رودخانه قزل اوزن در سنه ۱۰۴۲
 میان میانج و زنجان ساخته است .

تربت شیخ جام : ۱ - مقبره شیخ جام و بناهاییکه متعلق بآن هستند .

تربت حیدری : ۱ - مقبره ای که خواجه نظام الملک در کرگان نزدیک تربت حیدری ساخته است .

جلفای اسپاهان : ۱ - کلیسای (سن سوور) (کنیسه بزرگ) .

خارگرد (خراسان) : ۱ - مسجد جمعه که خواجه نظام الملک در حدود سنه ۸۵۰ ساخته است . ۲ - مدرسه که در قرن نهم بنا شده است .

خسروگرد : ۱ - میل خسروگرد که یکی از امرای سلجوقی در سنه ۵۰۵ ساخته است .

دامغان : ۱ - مقبره پیر علمدار که در ۱۷۴ بنا شده است . ۲ - مسجد و مناره چهل ستون (قرن پنجم) . ۳ - مناره مسجد بزرگ دامغان که در حدود سنه ۵۰۰ بنا شده است . ۴ - امام زاده جعفر . ۵ - مقبره چهل دختران که در ۴۴۶ بنا شده است .

دزفول : ۱ - پل معروف زمان ساسانیان .

رادکان (در نزدیکی بندر جز) : ۱ - برجی که از سنه ۴۰۷ تا ۴۱۱ بنا شده است .

رادکان (در نزدیکی قوچان) : ۱ - برج مقبره ای که در ۶۸۰ ساخته شده است .

ری : ۱ - برج معروف بطغرل . ۲ - برج نقار خانه .

ساوه : ۱ - مناره مسجد میدان که در ۴۵۳ بنا شده است . ۲ - مسجد جمعه . ۳ - مناره که در نزدیک مسجد جمعه است و در سنه ۵۰۴ بنا شده است .

سبزوار (خراسان) : ۱ - مناره که در کنار راه نزدیک شهر سبزوار واقع گردیده و در سنه ۶۰۰ بنا شده است .

سلماس : ۱ - در شهر حجاری های اردشیر بابکان، و شاپور اول .

سرپل : ۱ - دو حجاری روی کوه که تاریخ آنها ۲۸۰۰ سال قبل از میلاد مسیح است . ۲ - حجاری دیگری که مربوط بزمان پارت ها است .

سرخس : ۱ - مقبره که تقریباً در نیم فرسخی مشرق شهر واقع و در قرن هشتم بنا شده است .

سلطانیه : ۱ - مقبره سلطان محمد خدا بنده . ۲ - مقبره ملا چلبی اوغلو .

- ۳ - مقبره ملا حسن شیرازی .
- سمنان :** ۱ - مناره عهد سلجوقیان . ۲ - مسجدی که در زمان سلطان شاهرخ بنا شده است .
- سنگ بست :** ۱ - مقبره و مناره عهد غزنوی .
- شاپور :** ۱ - حجاری زمان ساسانیان . ۲ - مجسمه شاپور که در مقاره کوهی واقع شده است .
- شوستر :** ۱ - پل معروف زمان ساسانیان .
- شیراز :** ۱ - حجاری های عهد ساسانیان که در مجاورت تخت مادر سلیمان میباشد نزدیک شهر شیراز . ۲ - خرابه های مسجد العتیق که در زمان سلطنت عمر بن - لیث صفاری در قرن سیم ساخته شده است . ۳ - مسجدنو که اتابک سعد بن زنگی در اواخر قرن ششم و یا اوایل قرن هفتم ساخته است . ۴ - باغ و عمارت هفت تن که در زمان سلطنت کریم خان ساخته شده است . ۵ - مدرسه خان که الله وردی خان فرمانده قشون شاه عباس آنرا ساخته است . ۶ - مقبره معروف بمقبره دختر اتابک .
- صحنه :** ۱ - مقبره ای که در کوه وین بیستون و کنگاور واقع و از زمان سلاطین ماد است .
- طاق کسرا :** ۱ - بنائی که متعلق بزمان اشکانیان است
- طاق بستان :** ۱ - طاقها و حجاریهای زمان ساسانیان .
- طوس :** ۱ - مقبره معروف بکنبد هارونیه .
- فراش آباد :** ۱ - بنای کنبدی معروف بعهد اشکانیان .
- فیروز آباد فارس :** ۱ - قصری که اردشیر بابکان ساخته است . ۲ - پلی که اردشیر بابکان بنا کرده است .
- فیروز آباد خراسان :** ۱ - مناره عهد سلجوقیان .
- قزوین :** ۱ - مسجد جمعه . ۲ - مسجد شاه .
- قم :** ۱ - بقعه حضرت معصومه سلام الله علیها و بقعه شاه صفی اول و شاه عباس ثانی . ۲ - مقبره قرب دروازه کاشان که در ۱۹۵۰ بنا شده است .

قمشه (شهرضا): ۱- مقبره شاه رضا که از بناهای شاه اسمعیل است .
کاشان: ۱- مسجد میدان . ۲- مناره که در قرن هفتم بنا شده است
 (واقع در شهر) .

کاظم آباد سیستان: ۱- مناره که در عهد سلجوقیان بنا شده است .
کرکسیستان: ۱- خرابه های معبدی که مربوط به عهد ساسانی است .
گرات: ۱- برجی است مربوط به قرن پنجم یا ششم .
کرمان: ۱- گنبد سبز (قرن نهم) .
کیشمار (خراسان): ۱- مقبره که در قرن هفتم بنا شده است .
جرجان: ۱- گنبد قابوس (قرن چهارم) .
ماهان: ۱- مقبره شاه نعمت الله واقع در چهار فرسخی جنوب شرقی کرمان .
محلات: ۱- در شمال خمین خرابه های معبدی که در زمان اشکانیان بنا شده است .

مراغه: ۱- قرمز گنبد که در سنه ۵۴۲ بنا شده است . ۲- مقبره دختر هلاکو خان . ۳- مقبره مستدیری که در مجاورت مقبره دختر هلاکو خان واقع و در سنه ۵۶۰ بنا شده است . ۴- مقبره جعفریه که در عهد سلطان ابوسعید بهادر خان ساخته شده است . ۵- کوی برج «برج کبود» .

مرند: ۱- محرابی که ابوسعید بهادر خان در سنه ۷۲۱ در مسجد مرند ساخته است .
مشهد: ۱- کلیه بناهای حرم و صحن مقدس حضرت رضا علیه السلام .
 ۲- مصلی . ۳- مقبره خواجه ربیع .
مالمیر: ۱- حجاریها و کتیبه ها .

فرماشیر کرمان: ۱- میل معروف بنادری که در عهد سلجوقیان ساخته شده است .

ناتین: ۱- مسجدی که در قرن سیم بنا شده است .
ورامین: ۱- مسجد جمعه قدیم و کهنه که در قرن هشتم بنا شده است (واقع در شهر) . ۲- برجی که مقبره علاء الدین است و در حدود سنه ۶۸۰ بنا شده است (واقع در شهر) .

برای آنکه اهمیت معماری سابق ایران بیشتر مبرهن شود عین نطق بروفسور پوپ را که در مدرسه انگلیسی اسپاهان ابراد نموده است درج مینمائیم ' مشارالیه از علمای درجه اول صنایع مستظرفه و در یکی از دارالفنونهای بزرگ ممالك متحده امریکا در این رشته تخصص یافته است .

' من با اسپاهان نه برای صحبت بلکه برای تحصیل آمده‌ام ' زائرین بسیار زیارت اماکن مقدسه مانند روم و مکه و کربلا و اورشلیم و جاهای دیگر میروند ولی من برای زیارت اسپاهان آمده‌ام ' زیرا بنظر من هر کس که علاقمند بصنایع مستظرفه باشد میتواند این شهر را محل زیارتگاه خود قرار دهد چه بقدری در این شهر بناهای دیدنی است که شاید یکسال وقت برای تماشای آنها کافی نباشد .

اگر چه حاضرین مجلس من از پیر و جوان تشکیل و دارای عقاید و افکار مختلف میباشند و مشکل است که در این خصوص سخن گفته شود ولی صنایع مستظرفه بقدری نفیس است که هر کس میتواند از آن تمتع روحی حاصل نماید . منتظر نطق مفصلی از من نباید بود چه کار من بسیار ومدت توقّف چند روزی بیش نیست ولی دوستانه بعضی قسمت‌ها را کوشرد مینمایم :

ایران مملکت مشهوری است و یکی از دلائل شهرت آن همان صنایع مستظرفه آن میباشد ' ایران تاریخی مشعشع و پر از اتفاقات و حوادث گوناگون داشته است ' مملکت مصر بعظمت و بزرگی رسید اما چیزی نگذشت که از اهمیت افتاد ' یونان سرآمد ممالك عصر خود بود ولی چندی بعد جز نام از او چیزی باقی نماند در صورتیکه ' اثرات علمی نیز در دنیا بیادگار گذارده است ' روم یگانه مملکت قدیم جنگجوی اروپا بود لکن پس از چند قرن امپراطوری معظم خود را ازدست داد ولی ایران با وجود مصائب تاریخی بسیار باقی مانده است ' ایران اغلب روم را مغلوب نموده و در مقابل امپراطورهای بزرگ آن مقاومت بخرج داده و اکثر اوقات پیشرفت حاصل کرده است .

اولین کوزه سفالی زیبا در دو یا سه هزار سال قبل در ایران ساخته شده و مطابق کشفیاتی که بعمل آمده است در پنج یاده هزار سال پیش ایران دارای تمدن درخشان و مهم بوده و اقسام ظروف و کوزه های سفالی را با نقش آمیزی حیرت-

انگیزی نهیه نموده است.

اتفاق بزرگ تاریخی ایران ظهور زرتشت بود که از مذاهب بزرگ دنیا بشمار می‌رود، نفوذ این پیغمبر و عقایدش در عالم منتشر گردید از این گذشته در قرون سابق ایران در علم طب و حقوق و علوم دیگر نیز برای دنیا يك رشته اکتشافات مهم نموده است و از تمام آنها جالب توجه تر صنایع مستظرفه آنست.

اگر چه امروز دیگر صدای سم اسب هزاران هزار لشکریان کوروش و داریوش و خشایارشا شنیده نمی‌شود ولی ساختمانهای آنها از قبیل سر ستونها و غیره بیادگار باقی و آثار ذیقیمتی از قبیل طاق بستان و نقش رستم باعث تعجب دنیا گردیده است. در عالم عده معدودی میتوانند از ادبیات لذت ببرند ولی از صنایع مستظرفه همه بهره‌ور میگردند، چه هر که يك نظر بزبانی کاشی کاری کنید شاه کند از هر ملت و قومی که باشد محظوظ میگردد و از آنجا که صنایع مستظرفه ایران این مملکت را در دنیا مشهور و معروف نموده لازمست ایرانیان تاریخ آنرا دانسته و تکلیف خود را نسبت بدان بعمل آورند.

تاریخ صنایع مستظرفه را در ایران بچندین دوره مختلف میتوان تقسیم کرد:

۱ - دوره قبل از تاریخ که ایرانیان انواع و اقسام ظروف و کوزه‌های سفالین بسیار زیبا از خود بیادگار گذارده و حتی امروز دنیا را بحیرت افکنده است.

۲ - از ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح که در این دوره ایرانیان بر روی صخره‌ها و مجسمه‌ها نقشهای بسیار عالی از خود باقی گذارده‌اند.

۳ - موقع تاریخی یعنی موقع سلطنت مادها و هنگام فرمانفرمائی کوروش و داریوش و خشایارشا که ابتدای صنایع مستظرفه حقیقی ایران از آنها شروع میگردد و از این قبیل است مجسمه‌هایی که در تخت جمشید موجود و چنان بامهارت ساخته شده که ناظرین را بحیرت و تعجب می‌افکند و در همین دوره است که صنعت باوج ترقی رسیده است، ولی هر زمان که ایرانیان تن پروری و تنبلی و غرور را پیشه خود می‌ساختند مغلوب و منکوب دیگران گردیده و در نتیجه صنایع خود را نیز از دست میدادند و همین دلیل پس از سلسله هخامنشی چهارصد سال در تحت تسلط پارتی‌ها که نیمه تمدنی بیدش نداشتند اسیر گردیده و در زمان ظهور اردشیر

بابکان باز روح صنعتی تازه در ایران درخشیدن گرفت .

۴ - زمان ساسانی که صنایع مستظرفه نیز رونقی تازه گرفت و پادشاهان این سلسله کارهای مهم بانجام رساندند ، طاق کسری که یکی از شاهکارهای آن زمان است زبردستی استادان ایرانی را در آن موقع نشان میدهد و در همین دوره است که پارچه و کلدوزی های بسیار ظریف و ظروف اعلی نیز ساخته شده و استعداد غریب صنعتگران ایرانی را معلوم میدارد و این اجناس زیبا بقدری نفیس بوده که در بازار های آن زمان خریدار فراوان داشته است .

بیرق اولین امپراطور بزرگ روم از روی یکی از پارچه های ساسانی طرح گردید و چون شارلمانی (۱) پادشاه فرانک فوت کرد جامهٔ مرگ او نیز از پارچه های ساسانی تهیه شده بود ، زمانی بزرگان روم بقدری پول صرف خرید این امتعه مینمودند که مردم بصدا آمده گفتند چرا بزرگان ماتمami ثروت مملکت را حمل بایران کرده از امتعه آنجا خریداری میکنند ولی سلسلهٔ ساسانیان نیز چون هخامنشیان از بین رفته و ایرانیان دو باره متکبر و خود پسند شده و هر کس خوشحالی و کامیابی خود را طالب بود ، روح دیانت سابق نیز برطرف گردید و در این هنگام ناگهان اسلام بوسیلهٔ اعراب بایران آمد و هر گونه آثاری از صنایع مستظرفه باقی بود از میان رفت .

۵ - در موقع سلطنت سلاجقه صنایع مستظرفه پیشرفت تازه ای نموده و کلدوزی و ابنیهٔ بسیار عالی و زیبا که نمونهٔ آنها فعلاً در اسپاهان موجود و انسان را مبهوت میکند بوجود آمد . ولی زمانی نگذشت که حملهٔ مغول شروع و با وحشیگری هر چه تمامتر این قوم خونخوار بایران هجوم آورده و هر جا رسیدند غیر از قتل و غارت چیزی باقی نگذاشته همه را کشته و همه چیز را خراب نمودند .

۶ - در دورهٔ صفویه که باز صنایع مستظرفه رو بتکامل گذارده و آنچه در این زمان ساخته شده از حیث استحکام مشهور میباشد . در آثار این زمان فکر و ابداع صنعتگران ایران چنان مشهود است که هنوز هم کسی بیایهٔ ایشان نرسیده ،

(۱) - Charlemagne

زیبا ترین قالیه‌های ایران در زمان صفویه بافته شده ولی افسوس که از این قالیه‌ها باستثنای یکی که در مشهد موجود میباشد هیچ در ایران نمانده و جمله بخارجه برده شده و وسیله زینت و زیور موزه های امریکا و اروپا گردیده است ، کاشی هائی که در اسپاهان مشاهده کرده ام یقین دارم که در هیچ جای دنیا نظیر آنها را نمیتوان یافت لکن چه سود که ایرانیان قدر و قیمتی بدانها نمیدهند . برای آنکه بتوان از این قبیل صنایع لذت روحی برد لازمست باکمال فکر و تعمق آنها را مورد مطالعه و دقت نظر قرار داد .

اهمیت صنایع مستظرفه از اینجاست که در این حال دست و فکر بشر در آن سهیم و شریک بوده است ، عاملین این صنایع همواره در تکامل آن سعی و کوشش فراوان کرده اند و تکامل صنایع نیز از اهم کار های لازمه میباشد ، صنعتگران ایرانی برای رسیدن بتکامل حقیقی زحمت بسیار کشیده و رنج فراوان برده اند و این بدان علت است که نقاشان و عاملین حقیقی صنایع مستظرفه ابدآ در فکر جمع آوری ثروت و جلال و حتی سلامتی بدن خود نیستند و بلکه مقصودشان از مشقت فراوانی که بخود هموار میکنند تنها رسیدن بتکامل است .

اگر قرصه نانی را بین دو نفر تقسیم کنند بهر يك نصفی از آن تعلق خواهد گرفت ولی اگر همان قرصه نان را بین صد نفر قسمت نمایند نصیب هر يك بیش از ذره ای نخواهد بود ، اما اشیاء زیبا را هر کس میتواند مورد لذت و بهره روحی خود قرار دهد چه همیشه باقی و روز بروز بر قیمت آن افزوده میشود . صنعتگران حقیقی منتظرند که در آثار خود تکامل روحی را جلوه گر ساخته و اجر و مزدی نمی خواهند و نتیجه زحمت خود را از دنیای دیگری میخواهند . هرگاه ملتی دارای روح زنده و جاوید باشد صنایع مستظرفه آن ملت رو بترقی و تعالی میگذازد .

برای عاملین صنایع مستظرفه چند چیز بسیار مهم میباشد :

- ۱ - صبر و بردباری زیاد . ۲ - اخذ نتایج تجربیات سایرین مثل اینکه نقاشان و صنعتگران ایرانی از روی نقشه ها و آثار آشوری و رومی و یونان نیز کپی برداشته و آنها را بتکامل حقیقی رسانیده اند . ۳ - آزادی فکر . ۴ - عشق بتکامل یعنی همانطور

که هر کس خود را مدیون میدانند نسبت به بیرق وطن خود اطاعت و احترام نماید باید نسبت بصنعت نیز احترام فوق العاده بعمل آورد چه آثار زیبا و صنایع ظریفه لازمست مهم شمرده شود.

دویست سال تمام ایران باز حیات و اغتشاشهای داخلی و خارجی سر میکرده است، امراض مختلفه، فقر و فاقه، بحرانیهای سیاسی و اقتصادی، جنگهای داخلی و خارجی دل ایرانیان را شکسته آنها را از کار باز داشته بود ولی حال ده سال است که ایران قدم در جاده ترقی گذاشته و بهمین نسبت باید صنایع مستظرفه آن ترقی نموده و سیر ارتقائی خود را از دست ندهد، غیر از چین شاید ایران قدیمترین مملکت روی زمین است، ایرانیان امروزی دارای میراث بزرگی هستند، صنعتگران و نقاشان دوهزار سال پیش امروز از شما ایرانیان کمونی درخواست میکنند که آثار آنها را نگاهداری و محفوظ دارید، صد سال است که این آثار عتیقه و نفیسه رو بخرابی نهاده، بناهای عالی قدیمی در ایران دیده ام که در ظرف دو دقیقه که مشغول مشاهده آنها بودم آجر یا خشتی از آن بر زمین میافتاد. این مثل قطره خونی است که از بدن انسان زنده بر زمین میریزد، در ایران بعضی از زیبا ترین ابنیه تاریخی دنیا را مشاهده کردم، هر کس راجع باین ابنیه و آثار عتیقه اطلاعات دارد و اگر این ابنیه و آثار از میان برود تنگ بزرگی در عالم از برای هر ایرانی خواهد بود، تکلیف هر يك از افراد ایرانی است که با هر قیمتی نگذارند این آثار رو بانهدام گذارده و از بین برود، ساختمانهای ایرانیان گذشته امانتی است که بدست شما سپرده شده و نگاهداری و مواظبت کامل آنها بعهده نسلهای آتی محول میباشد، فرزندان و نوادگان شما شما را لعنت خواهند نمود، ایران مملکتی ایست قابل ترقی و یکی از اموری که باعث جاویدانی او گردیده همان صنایع مستظرفه میباشد و تکلیف شماست که با کمال دلسوزی آنچه مانده نگاهداری کنید و مردمی را که در این حرفه مهم روزگار بسر میبرند تشویق و ترغیب نمائید، هیچ فردی از افراد بشر و هیچ مملکتی از ممالک دنیا و هیچ شهری از شهرهای عالم بدون صنعت کامل باقی نخواهد ماند و تنها صنایع مستظرفه است که روح و حیات مملکت را تازه نگاهداشته و ملت را

بطرف تكامل و خدمت بخدا و انسان ارتقاء ميدهد .

صنعت منسوجات ابریشمی و غیره
 بافتن پارچه های ابریشمی از دیر زمانی در ایران متداول ولی امروز رو بنقصان گذارده است و علل اصلی آن یکی ناخوشی کرم ابریشم میباشد که در سال ۱۲۷۷ هجری محصولات ابریشم را تنزل بسیار داد ، دیگر صادر نمودن روز افزون پيله از ایران و واردات منسوجات ابریشمی خارجه است که عده زیادی از دستگاه های نساجی ابریشم ایران را از بین برد ، چنانکه در اوایل قرن سیزدهم هجری در مشهد هزار و دویست دستگاه ابریشم بافی بود و فعلاً بیش از ۱۵۰ الی ۲۰۰ دستگاه باقی نمانده و یزد دارای ۱۸۰۰ دستگاه و ۹ هزار کارگر بود ، ذریزد عمل آوردن پيله رواجی ندارد و ابریشمی که در دستگاههای نساجی آنجا بکار میرود از شمال ایران برده میشود ، این صنعت از چند سال باینطرف در خراسان و ایالات مرکزی تا درجه ای مجدداً ترقی نموده ولی چون پارچه های خارجه ارزانتر تمام میشود نمی توانند با آن رقابت نمایند . نخل های ایران هم در قدیم دارای شهرت زیاد بوده و بخارجه صادر میکردیده و مخصوصاً بهترین نخلهای ایران در کاشان و یزد بافته میشده است ، در این دو شهر سابقاً يك نوع پارچه دیگری میبافته اند موسوم به دارائی که بمناسبت نقش های مختلفه دارای مرغوبیت زیاد بوده و بعلاوه شالهای مختلفه نیز تهیه میکردند که دارای نقش های كوچك و ظریف و ارزش تاهفت رنگ مختلف ترکیب یافته و بنظر بسیار زیبا میآید . شالهای کاشان مشهور به شالهای حسینقلی خانی و معروفترین شالهای ایران بوده و بر تمام منسوجاتی که در ایران بافته میشده از حیث صنعت برتری داشته و قنایز خراسان نیز مشهور بوده است ، صوف بوشهر و قطن یزد که برای لباس بافته میشد از پارچه های اعلای دنیا بشمار است ولی این منسوجات فعلاً بکلی از بین رفته و اگر در بعضی نقاط نمونه ای از آنها یافت شود ناقص و بخوبی زمان سابق نیست .

صنعت کلدوزی
 در ایران چندین قسم کلدوزی معمول است که تا درجه ای مرغوب میباشد . در رشت کلدوزی زری ماهوت سیاه یا ملون اعم از آنکه کلهارنگ یا یک رنگ و طلائی باشد معمول و از هر حیث این نوع کلدوزی

شایان تمجید است و این نوع پارچه های گلدوزی شده را سوزنی مینامند، گلدوزی دیگری که مشهور به خانمی و سابقاً معمول بوده عبارت است از مقداری قطعات و پارچه های مختلف اللون و مختلف الشكل که با استادی و مهارت نزدیک یکدیگر دوخته شده و شباهت کاملی به شالهای کشمیر پیدا میکرده و بخیه دوزیها را با گلدوزی ابریشمین رنگارنگ میپوشانیده اند و یکقطعه پنج ذرعی آنرا بقیمت گزافی می فروختند.

در اسپاهان انواع گلدوزی و نقره دوزی و کلابتون دوزی و اقسام پارچه ها برای روی میز و توی سینی که بخارج هم صادر میشود میبافند. سابقاً معروفترین صنعت ایران بافتن پارچه های زری بوده که با ابریشم و نخهای نازک طلا و نقره پارچه را تهیه میکردند، این زری ها با بهترین پارچه های اروپا برابری میکرد، امروز اگر تکه های کوچکی از این زریها که در اسپاهان و کاشان تهیه میشد بدست آید بقیمتهای گزاف خرید و فروش میشود، قلم کاریکی از صنایع مخصوص اسپاهان است که اگر بهمان ترتیب سابق بعمل میآوردند و با انحطاط نمیرفت، متأسفانه فعلاً استادان قدیم قلمکار ساز از بین رفته و در قلمکارهای جدید اشکال انسان و وحوش بجای نقش و نگار و گل و بوته متناسب قدیم رسم گردیده و بهمین جهت جلوه سابق را از دست داده است.

صنعت قالی بافی مهم ترین صنایع ایران که از حیث صادرات ارقام مهمی را تشکیل میدهد و بعلاوه همیشه اسباب شهرت ایران بوده قالی و قالیچه است، اغلب خانه داران مالک خارجه مخصوصاً انگلستان و امریکا و خود چند پارچه فرش ایران را در منازل خود لازم و ضروری میدانند (کرزن در باب قالی ایران مینویسد که هر کس يك نظر فرشهای کهنه اصلی ایران را ببیند در تمام عمر خود آن رنگ های جاودانی و تغییر ناپذیری را که دست زمان نتوانسته بر آن مستولی گردد و آن نقش بندی های استادانه و دلربا را فراموش نخواهد کرد، و هر کس اندك معرفتی بفرشهای ایرانی داشته باشد سهولت فرشهای اصلی را از فرشهایی که اسم ایرانی را غصب کرده است تشخیص میدهد.)

فرشهای ایرانی تماماً با دست بافته می شود و یکفرش زیبا در هر قدم مربع ده هزار تکه و فرشهای اعلی تا چهل هزار تکه دارد، اقسام فرش ایران خیلی زیاد و هر فرش در نقشه و زمینه و حاشیه و خرده کاریهای دیگر دارای علامات ممیزه و مخصوصه است بطوریکه فرش هر شهر و قصبه را میتوان از فرشهای دیگر تمیز داد.

فرش های عهد صفویه شهرت و مرغوبیت تامه دارد و بهترین آنها قالی های بزرگ ابریشمی است (کرزن در باره آنها مینویسد که نظیف تر و ظریفتر از آنها منسوجی از دست انسان بیرون نیامده است) طرز بافت زمان صفویه طوری بوده که بکلی متروک گردیده است.

بطور کلی میتوان گفت که تقریباً در اغلب نقاط ایران صنعت قالی بافی شیوع دارد و در نقاطی هم که ایام سابق معمول نبود کم کم شروع میشود.

نقاط مهمه قالی بافی ایران از قرار ذیل است

- ۱ - آذربایجان: تبریز - قراباغ - سراب - خوی - افشار.
- ۲ - خراسان: مشهد - سمنان - شاهرود - بجنورد - قاین - ایلات ترکمن - استرآباد.
- ۳ - استرآباد.
- ۴ - تهران: شهر تهران - ورامین.
- ۵ - خراسان: گروس - بیجار.
- ۶ - عراق: فراهان، ساروق، میقان، مشک آباد، جوزان، فرش مهاجران.
- ۷ - همدان: همدان و اطراف آن.
- ۸ - کرمانشاهان.
- ۹ - کردستان: ساوجبلاغ و سنندج.
- ۱۰ - اسپهان و اطراف آن.
- ۱۱ - ایل بختیاری.
- ۱۲ - قشقایی و شیرازی.
- ۱۳ - کرمان.

۱۴ - کاشان .

۱۵ - ایلات عرب فارس .

۱۶ - یزد .

در بعضی نقاط قالی بافی جدیداً تاسیس گردیده است از قبیل شاهرود، سمنان، ملایر، تهران، قزوین و غیره .

مواد اولیه قالی عبارت است از: ابریشم، پشم، مواد رنگی، نقشه و دستکاه .

۱ - ابریشم : قالی ابریشمی بواسطه آنکه سرمایه زیادی لازم دارد و بعلاوه بافتن آن وقت زیاد میخواید لهذا چندین متداول نگردیده . در چند نقطه فقط باین صنعت مبادرت نموده اند، محلی که در آنجا بیشتر قالی و قالیچه ابریشمین بافته میشود کاشان است . این قسمت قالی بافی اخیراً رونقی یافته ولی این نکته را باید دانست که قالی ابریشمی کاملاً جزء اشیاء تجارتنی محسوب و آنرا صنعت مخصوص نمیتوان نامید . ابریشمی که در قالیه های ایران بکار میرود از ابریشم خود مملکت و بر دو قسم است: اول ابریشم تابیده که برای تار و پود است . دوم ابریشم کم تاب که بمصرف ریش زدن میرسد . مسلّم است ابریشم قالی باید بی عیب و بیکدست و مخلوط نباشد .

۲ - پشم : مهمترین عامل فرش پشم است و پشمی که بکار قالی میخورد باید صفات ذیل را دارا باشد :

استحکام، شفافی، نرمی، نداشتن مو، بلندی الیاف، کمی جعد و پیچیدگی و ظرافت الیاف .

نژادهای گوسفندی که این قسم پشم از آنها بدست میآید تقریباً منحصر بایران ولی نبایستی تصور نمود که پشم گوسفندان این مملکت بهتر از پشم میباشند چه اقسام مختلفه دیگر پشم در دنیا یافت میشود که فوق العاده از پشم های ایران بهتر و مرغوب تر است، مثلاً پشم گوسفند مرینوس^(۱) اسپانیولی و استرالی و کاپ و غیره مسلّم است که بر پشم های ایران رجحان دارد ولی این قسم پشم ها برای مصارف قالی بافی خوب نیست زیرا جعد آنها زیاد تر و بهمین جهت مناسب با این صنعت نمیباشد و یکی

(۱) - Mérinos

از جهات برتری و رجحان فرشهای ایران بواسطه پشم های کوسفند ایران است .
 بهترین اقسام آنها پشم ورامین ، کرمانشاهان ، خوی ، قاین و کرمان میباشد و باید
 دانست که محصول عمده پشم از ایالت خراسان بدست میآید و اگر دقتی در پرورش
 و نگهداری کوسفند های این ناحیه بشود مسلماً بهترین پشم ها را دارا خواهد
 شد ، پشمی که در قالی بکار برده میشود باید مطابق قسمتهای مختلفه بدن کوسفند
 تجزیه و قسمت شود ، مثل پشم پشت و پهلو ، پشم بالای ران ، پشم کردن و زیر
 سینه ، پشم زیر شکم ، پشم ساق پا ها و بالای سر و پشم اطراف دنبه . این اقسام
 مختلفه را نباید باهم مخلوط نمود زیرا هر کدام برای مصرف مخصوصی باید بکار برده شود
 مثلاً پشم پشت و پهلو برای مصرف قالی ، بالای ران برای پارچه های ضخیم پشم کردن
 و زیر شکم برای جوال و کیسه ، پشم ساق پا و بالای سر و اطراف دنبه برای طناب و غیره .
 اگر این اقسام مختلفه مخلوط شود باعث خرابی جنس فرش میگردد ، بعلاوه
 پشمی که بمصرف فرش میرسد باید حتماً قبل از ذبح از کوسفند چیده شده باشد
 و پشم دباغی را که بواسطه مواد شیمیائی از روی پوست کوسفند مذبوح بدست
 میآورند نباید در قالی بکاربرد زیرا که دشمن قالی پشم دباغی است ، چه پشم دباغی
 بکلی خواص اصلی خود را ازدست داده و استحکام آن از بین رفته رنگ را خوب
 بخود جذب نمینماید بهمین دلیل این قسم پشم را پشم مرده مینامند .

۳ - نخ و پنبه : تار و پود قالی پشمی اغلب نخ است و مسلّم است هر قدر نخ
 تابیده تر باشد قالی آن محکم تر و ظریف تر میشود همیشه مطابق نقشه ای که در نظر
 دارند نخ آنرا تهیه مینمایند .

۴ - رنگ : بهترین اقسام رنگ برای قالی رنگ های طبیعی حیوانی و نباتی
 میباشد ، مهمترین آنها عبارت است از :

روناس ، قرمز دانه ، اسپرک ، کندل ، نیل ، برگ مو ، پوست بادام ، کاه های
 مختلفه ، پوست گردو ، پوست انار ، پوست پسته و غیره . این مواد ملوّنه دارای
 رنگی است که قابل تقلید نمیشد و طول مدت زمان و شستشو جلای مخصوص بآنها
 میدهد و علت شهرت قالی های قدیم ایران نیز بهمین جهت بوده است .

رنگهای ثابت مصنوعی را نیز میتوان در قالی بکار برد مشروط بر آنکه مطابق دستور رنگ‌رزی باشد و چنانچه تصرفاتی در آن نمایند باعث خرابی و بی‌ثباتی رنگ خواهد شد.

رنگهای جوهری غیر ثابت بزرگترین دشمن قالی و باعث تنزل آن در بازارهای دنیا میگردد.

۵ - نقشه : بزرگترین عامل مؤثر قالی ایران نقشه است که دارای اهمیت بسیار و خریدار را جلب مینماید، علت بزرگ شهرت قالیهای قدیمی ایران مخصوصاً قالیهای زمان صفویه بواسطه نقشه‌های مخصوص آن است که اثر فکر و ذوق استادان ماهر و زبردست ایرانی بوده و اخیراً که نقشه‌های اروپا و آمریکا متداول گردیده هرچند در جنس قالی و لطافت آن دقت شود باز بواسطه عدم تناسب نقشه مانند قالی‌های سابق مطلوب نیست.

۶ - دستگاه : بطور کلی میتوان بافت قالی را بدو قسمت منقسم نمود : بافت فارسی، بافت ترکی، بافت فارسی عبارت از این است که ریشه قالی یکدفعه بدور دو تار از چله پیچیده شده و کره میخورد، بافت ترکی آنست که ریشه قالی بدور یک تار از چله پیچیده شده و بعد بدور تار دیگر پیچیده گشته و توأماً کره میخورد و بهمین مناسبت دستگاه‌های آنها نیز مختلف و بقرار ذیل میباشد :

دستگاه کرمانی، دستگاه کاشی، دستگاه ترکی و دستگاه زمینی. در دستگاه کرمانی هر قدر که کار بافته شود بدور نورد یائین پیچیده میشود. در دستگاه کاشی هر قدر که از کار بافته شود کار گر مجبور است بهمان اندازه بالا برود. در دستگاه ترکی هر قدر کار بافته شود از جلو دستگاه بعقب میرود و در موقع خاتمه کار، فرش دور نورد بالا و یائین پیچیده شده است. در دستگاه زمینی تقریباً مثل دستگاه حصیربافی و چله را روی زمین بهن میکنند و این ترتیب بین ایلات و چادر نشینها معمول میباشد.

در سنوات اخیر، نکث تجارت قالی ایران صرف نظر از استعمال رنگهای جوهری بواسطه رقابت ممالك صادر کننده قالی است مثلاً مملکت چین که در ۱۹۰۷ فقط

۱۳۲۹ یارد مربع (۱) قالی بامریکا فروخته بود در ۱۹۲۵ یعنی در کمتر از بیست سال ۶۸۱,۰۰۰ یارد مربع فروخته است در صورتیکه ایران که در ۱۹۰۷ قریب ۵۵,۰۰۰ یارد مربع قالی بامریکا فرستاده بود در ۱۹۲۵ فقط توانسته است ۶۵۱,۰۰۰ یارد مربع بامریکا بفروشد یعنی سی هزار یارد کمتر از چین.

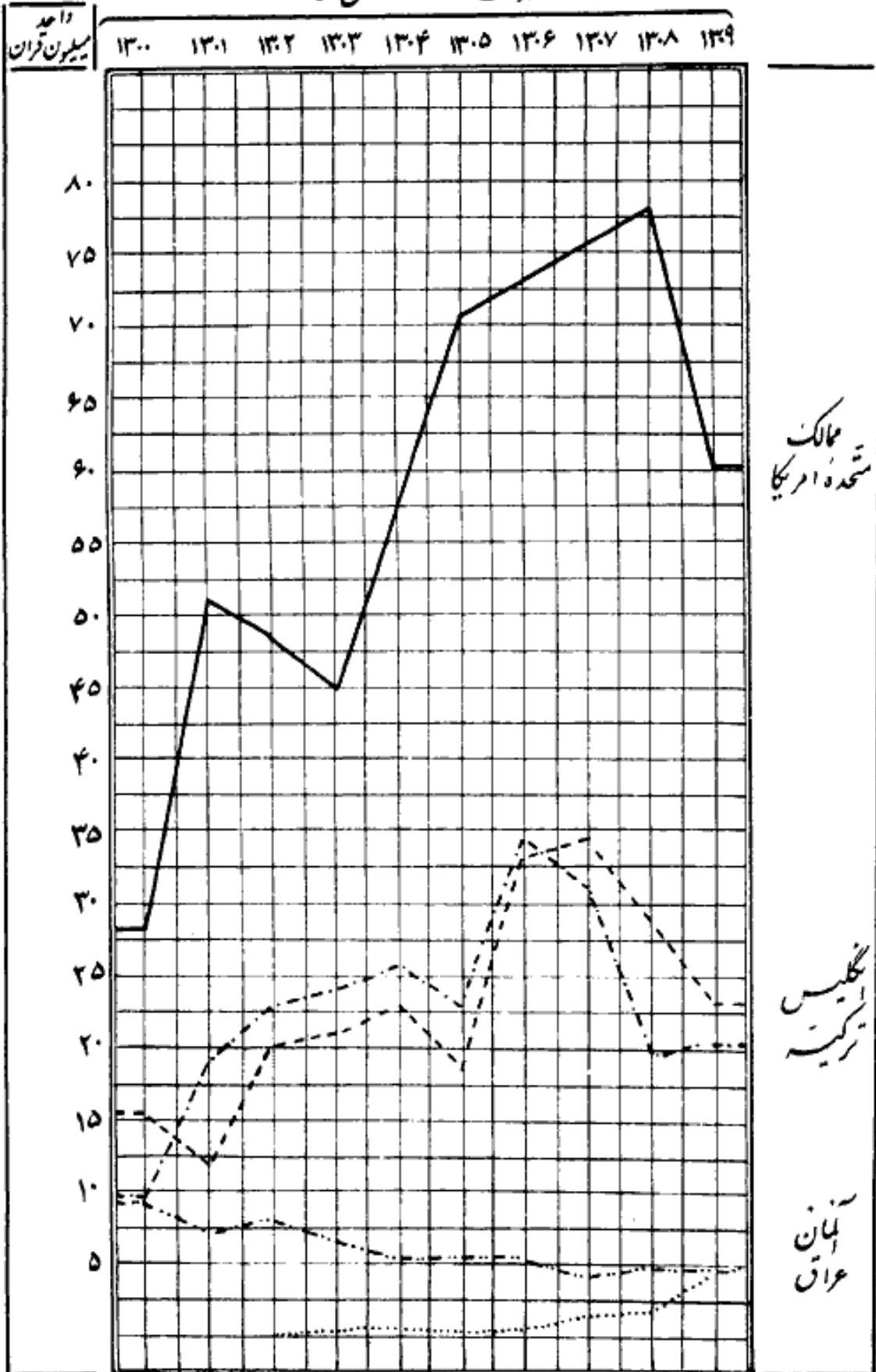
احصائیه ذیل صادرات قالی ایران و سایر ممالک را (به یارد مربع) در هر پنج سال یکمرتبه از بیست سال با بنظر نشان میدهد.

سال	چین	ایران	ترکیه	هندوستان
۱۹۰۷	۱,۳۲۹	۵۴,۸۳۰	۶۷۰,۴۹۷	۳۹,۶۹۵
۱۹۱۲	۲,۸۰۴	۲۵۲,۸۱۷	۳۲۷,۲۷۸	۸۲,۳۳۷
۱۹۱۷	۱۳۰,۵۸۱	۲۶۱,۵۱۶	"	۸۳,۳۴۸
۱۹۲۲	۴۶۸,۷۳۲	۵۴۱,۲۱۳	۲۵۶,۲۹۲	۱۰۲,۶۳۰
۱۹۲۵	۶۸۱,۰۰۸	۶۵۱,۷۷۶	۱۱۲,۲۸۵	۱۱۸,۸۳۲

از روی احصائیه فوق بخوبی معلوم میشود که دولت ترکیه که رتبه اول را در ۱۹۰۷ حائز بوده شش برابر تنزل کرده و هندوستان که مرتبه چهارم را داشته ترقی نموده و برتبه سوم رسیده، ایران که مرتبه دوم را دارا بوده با وجود اینکه یازده مرتبه هم ترقی کرده باز در مقابل تجارت قالی چین بهمان مرتبه دوم باقی مانده و مملکت چین که مرتبه چهارم را دارا بوده پانصد و دوازده مرتبه ترقی کرده و رتبه اول را حائز گردیده است. بنا براین اگر توجه مخصوصی راجع باساس این صنعت نشود صنعت قالی ایران هم مانند سایر صنایع از بین خواهد رفت، برای جلوگیری از این پیش آمد اصلاحات فوری ذیل را باید شروع نمود:

تربیت جنس کوسفند برای بهبودی پشم، تغذیه کافی کله های کوسفند، بنای آغل های جدید و تمیز، توجه کامل در حفظ الصحه کوسفند ها بوسیله تأسیس بیطاریهای متعدد در مراکز کله داری، شستشوی پشم و تمیز نمودن قبل از انبار کردن، دقت در تابیدن ریسمان، دقت در ترتیب رنگ آمیزی پشم مطابق اصول (۱) - هر یارد معادل با ۱۴ گرم است.

فالی وقایچه های پشی از هر قبیل صادرات در مدت ده سال اخیر

علمی، ترویج رنگ های ثابت اعم از نباتی یا غیر نباتی، تبدیل دکا کین رنگ رزی
 بکارخانه و استفاده از اطلاع استادان قدیمی ابران راجع بعمل آوردن رنگهای
 ثابت نباتی، دقت و توجه در رفع نواقص کار نواحی قالی بافی نسوان و ترتیب
 تشکیلات منظمی برای عموم کارگران قالی، تأسیس مدارس قالی بافی در مراکز
 مهمه مملکت و بکار انداختن شاگردانی که از این مدارس خارج میشوند، تشویق
 صنعتگران از طرف دولت بوسائل مختلفه، تحدید حدود کار فرما و کارگر بموجب
 نظامات مخصوصه، در نظر داشتن مواد قرارداد سفارش دهندگان و کارگران بطوری
 که معاملات آنها از صورت یکطرفی خارج شده و باعث اطمینان کارگر باشد، از
 همه مهمتر تغییر طرز ساختمان و کارخانه های قالی بافی و ترتیب کار کردن کارگران است
 چه اغلب کارگران بواسطه عدم حفظ الصحه رطوبت و تاریکی کارخانه مبتلا
 به رماتیسسم و امراض دیگر گشته بعد از مدت قلیلی از کار میافتند، جمع آوری نقشه های
 قدیمی ایران از موزه های اروپا و ترویج و احیای نقشه های قالی قدیم، ترتیب و
 تدوین لواحق مخصوص برای توسعه و تسهیل تجارت قالی با مطالعه وضعیات محلی
 مراکز قالی بافی، عرضه قالی خوب ابران در بازارهای خارجه برای پیدا کردن
 مشتری، تشخیص بازارهای مختلفه که برای انواع قالی از حیث قطع و نقشه و رنگ
 در اروپا و آمریکا وجود دارد و اعلان آن در مراکز مهمه قالی بافی، تأسیس شرکتهای
 تجارتی برای رقابت و مبارزه با ممالک خارجه که قالی صادر میکنند و ایجاد تسهیلات
 برای اجرای مرام فوق.

جدوال ذیل صادرات قالیهای پشمی رنگ ثابت و غیر ثابت را بحسب قیمت
 نشان میدهد:

صادرات قالیهای پشمی رنگ ثابت بحسب قیمت

اسامی عمالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
هزار فران	۱۸	—	۱	۲۵۰	۲۹	۹۸	۱۵۱	۳۶۹	۲۶۱	۱۷۸	۵۰۶/۷۱۲
هزار فران	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۱	۱۶۱	۲۰۷/۷۳۵
هزار فران	۶۲۴	۲۰۵	۱۳۰	۱۰۷۰	۶۲۲	۱۲۷۳	۵۱۰۲۱	۱۴۰۶	۳۱۵۷	۲۵۰۷	۱۶۵۴/۷۹۹
هزار فران	۹۵	۴۵	۷۱۴۵	۲۳۵۶	۱۳۴۷۷	۳۹۸۶۵	۴۴۲۴۹	۶۲۶۰۲	۶۱۳۱۵	۶۳۴۹۲	۵۳۳۳۴/۲۵۹
هزار فران	۱۴	۶۲	۲۴۸۵	۲۶۲۱	۳۹۱۸	۱۳۹۲۲	۷۳۸۴	۴۷۴۲	۷۲۵۶	۲۹۶۵	۲۳۶۱/۵۱۲
هزار فران	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۰۹۰۶	۲۰۹۰۶	۱۷۳۶۲/۸۹۶
هزار فران	—	—	—	—	—	—	—	—	۳۲۶۲	۳۱۵۶	۲۴۴۳/۴۲۸
هزار فران	—	—	—	—	—	—	—	—	۷۰	۱۴۲	۱۰۹/۹۴۲
هزار فران	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۵۲۷	۲۷۹۶	۳۴۰۳/۳۲۰
هزار فران	—	—	—	—	—	—	—	—	۴۳۸	۱۴۲۰	۴۱۶۹/۳۸۹
هزار فران	—	—	—	—	—	—	—	—	۱	۷	۵/۹۰۰
افغانستان	۲۱	۱۱	—	—	—	—	—	—	۷	۷	—
آلمان	—	۳۲	۸	۲۰	۱۴۹	۱۸۵	۱۸۵	۶۳	۱۳۱۸	۱۴۲۰	—
اطریش	—	—	—	—	—	—	—	—	۱۵۲۷	۲۷۹۶	—
بلژیک	۱۴	۶۲	۱	۴	۷	۱۱۸	۱۱۸	۶۳	۷۰	۱۴۲	—
مصر	۹۵	۱۱۴۳	۱۵۳۱	۲۱۷۲	۳۱۶۲	۲۵۷۸	۲۵۷۸	۲۱۴۳	۳۲۶۲	۳۱۵۶	—
انگلیند و نواح	۴۷۹۸	۳۰۵۱	۲۴۸۵	۲۶۲۱	۳۹۱۸	۱۳۹۲۲	۷۳۸۴	۴۷۴۲	۷۲۵۶	۲۹۶۵	—
هندوستان	۳۳۵۶	۸۴۸۲	۷۱۴۵	۱۳۴۷۷	۳۹۸۶۵	۴۴۲۴۹	۵۱۰۲۱	۶۲۶۰۲	۶۱۳۱۵	۶۳۴۹۲	—
دول متحدہ آمریکا	۱۷۱۴۵	۳۵۱۶۵	۴۷۷۶۳	۴۴۲۴۹	۳۹۸۶۵	۴۴۲۴۹	۵۱۰۲۱	۶۲۶۰۲	۶۱۳۱۵	۶۳۴۹۲	—
فرانسه	۶۲۴	۲۰۵	۱۳۰	۱۰۷۰	۶۲۲	۱۲۷۳	۵۱۰۲۱	۱۴۰۶	۳۱۵۷	۲۵۰۷	—
یونان	—	—	—	—	—	—	—	—	۲۱	۱۶۱	—
عراق	۲۱۳۰	۷۵۸۳	۶۱۷۷	۵۸۸۳	۳۹۵۱	۳۵۴۸	۳۵۴۸	۳۹۵۰	۲۴۰۰	۲۶۹۷	—
ایتالیا	۱۸	—	۱	۲۵۰	۲۹	۹۸	۱۵۱	۳۶۹	۲۶۱	۱۷۸	—

صادرات قالیهای پشمی رنگ ثابت بحسب قیمت (بقیه)

اسامی ممالک	۱۲۹۹	۱۳۰۰	۱۳۰۱	۱۳۰۲	۱۳۰۳	۱۳۰۴	۱۳۰۵	۱۳۰۶	۱۳۰۷	۱۳۰۸	۱۳۰۹
هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران	هزار قران
زاین	۱۰	۵	۵	۲	—	—	—	۹	۱۰	۲۴	—
مسقط	۳	۱۳	۷	۵	۸	—	—	۱	۷	—	—
عمان	۱۰۰	۱۰۱	۵۷	۳۲	۲۳	۱۴	۷	۸۸	۱۸۹	۲۲۹	۱۰۸/۳۷۰
هلند	—	۳۱	۱۱	—	۱۶	—	—	۳	۱	۲	۷۹/۶۵۲
لهستان	—	—	—	—	—	—	۲	۵	۳	۲۲	۱۱/۶۰۱
سوئد	—	۱	—	۲	—	۷	—	—	۶	۱۱	۷/۱۲۶
سوئیس	۵۵۴	۱۰۹	۶۳	۵۳	۴۲	۱۵	۹۷	۴۵	۱۵۶	۴۸۷	۳۲۱/۰۱۸
ترکیه	۳۶۰۸	۵۱۸۴	۱۰۵۳۱	۱۶۳۰۸	۱۶۴۹۱	۱۹۴۳۴	۱۸۴۴۳	۲۸۳۴۵	۳۷۹۲۰	۱۶۴۷۷	۱۷۶۷۶/۲۵۱
چک اسلاواکی	—	—	—	—	—	—	—	—	۲	۱۰	۹/۵۰۵
چکسلواکی شوروی	۶۱	۵	۲	۶۲	۱۲۷	۱۱۶	۱۶۳	۴۲۲	۲۳	۵۵	۳۷/۹۷۰
چین	—	—	—	۷	—	۱	—	۲۲	—	۱۶	۰/۳۶۰
سایر ممالک	۷	۱۲۰	۵۰	۵۴	۱	۴۶	۱۳۹	۵۹۵	۳۶۲	۶۳۹	۱۵۵۰/۷۵۸
جمع	۳۳۵۴۴	۵۱۴۰۲	۷۵۹۶۷	۸۷۲۷۴	۸۴۵۲۷	۹۷۳۶۹	۱۰۳۸۳۰	۱۲۲۶۷۰	۱۳۰۳۸۶	۱۱۹۳۹۹	۱۰۸۳۰۹/۹۴۶

صادرات قالی و قالیچه‌های پشمی جوهری بحسب قیمت

اسامی عمالات	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰
ایران	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
اطریش	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
بلژیک	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
مصر	۵۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
آنگلیس	۴۶	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
هندوستان	۷۴۵	۶۱۸	۱۹۷۵	۱۵۴۰	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲	۱۳۸۲
امریکا	۱۶۵۱	۸۸۲	۴۸۵۲	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸	۴۸۷۸
فرانسه	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
عراق	۱۱۲	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ایتالیا	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ژاپن	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
مستقط	۹	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
عمان	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

صادرات قالی و قالیچه های پشمی جوهری بحسب قیمت (بقیه)

۱۳۰۹	۱۳۰۸	۱۳۰۷	۱۳۰۶	۱۳۰۵	۱۳۰۴	۱۳۰۳	۱۳۰۲	۱۳۰۱	۱۳۰۰	۱۲۹۹	۱۲۹۸	۱۲۹۷	۱۲۹۶	سامی ممالک
هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	هزار و فران	
۵,۲۲۰	۱	۳	۱	۴	—	—	—	—	—	—	—	—	—	لهستان
۱,۹۱۵	۹	۴	—	—	۹	—	—	—	—	—	—	—	—	سوئد
۳۴,۳۴۵	۴۰	۶	۱۳	۱	۹	۵	—	۳۵	۲۸	۱۸۰	۵	—	—	سوئیس
۰,۴۰۰	—	۱	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	چک اسلواکی
۲۴۸۵,۹۲۴	۲۷۵۹	۳۷۸۴	۵۹۷۷	۴۱۸۳	۶۵۲۹	۷۳۱۹	۶۳۴۳	۸۴۷۸	۴۵۷۸	۴۰۸۴	۲۵۲۶	۱۴۷	۷۷	ترکیه
۹,۶۵۰	۸	۵	۱۵	۱۷	۴۵	۵۹	۴۸	۱۵	۲۸	۵۷	۸۵۲	۲۹	۸۲	جمهوری شوروی
۵	۴	—	۲۶	—	۱	۱	—	—	—	—	—	—	—	چین
۱,۶۰۰	—	—	۱	—	—	۵	—	۹	۱۵	—	—	—	—	هلاند
۱,۶۳۰	۱	—	—	—	۹	—	۲	—	۳	۱۰۲	۲	۱۰	۲	افغانستان
—	—	—	—	—	—	—	۲۰	۷۱	۱۹۴	—	—	—	—	عربستان
۴,۵۰۰	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۶۹	—	—	یونان
۲۴۵,۴۹۲	۲۶۲	۳۹۵	۵۴۹	۲۲۲	۱۱۵	۱	۷	۱	۵	۶	—	—	—	سایر ممالک
۱۶۴۰,۵۱۲۳	۲۷,۳۳۳	۲۸۹۶۵	۳۱۳۹۲	۱۸۷۳۴	۲۰۲۰۱	۱۹۳۵۳	۱۷۴۸۲	۱۶۸۹۸	۱۴۷۹۷	۱۶۴۴	۱۱۹۶۱	۱۷۱۸	۲۲۶۷	جمع

مصنوعات متفرقه اغلب شهرها و قصبات ایران دارای صنایع مخصوصی است :
 در رشت کلدوزی ، قلاب دوزی ، منسوجات ابریشمی ویشمی
 و کونی و چادرهای زنانه اهمیت بسیار دارد ، در استرآباد کارخانه های البیجه بافی ،
 نمد مالی ، صابون پزی و در شوشتر فرشهای مخصوص شوشتری و در دزفول حصیرهای
 ممتاز خوب می بافند .

در محمره هنوز صنعت کشتی سازی متروک نگردیده و در بندر دیلم کشتی های
 شرایی خوب ساخته میشود ، در بروجرد کار های زرگری و مخصوصاً ورشو سازی
 معروف است ، در شیراز زرگری ، خاتم سازی ، منبت کاری روی چوب و بک نوع
 گیوه مخصوص هم با اسم ملیکی میبافند ، نقره های قلم زده فارس معروف و اخیراً
 اسبابهای ظریفی از آن تهیه مینمایند ، شراب خلر و آب لیموی آنجا نیز معروف است ،
 خاتم سازی قریب یکصد و پنجاه سال قبل از ایران به هندوستان رفته است ،
 آباده منبت کاری روی چوب باقسام مختلفه و گیوه بافی . اسپاهان ، نقره های قلم زده ،
 ورشو سازی از قبیل سماور و ظروف و غیره ، کاشی سازی ، اشیاء خرازی ، از قبیل
 چاقو ، قفل و تیغ رواج دارد (چون تجارت خارجی اسپاهان بواسطه بعد مسافت
 زیاد نفوذ نکرده و اهالی هم اساساً مردمان صنعتی و با ذوق هستند لهذا تقریباً
 کلیه حوائج خودشان را تهیه مینمایند) . در زنجان مشروبات ، ملبله سازی ، چاقو
 سازی ، اسباب نقره آلات . در همدان دباغی ، نمد مالی . قم حلویات و کوزه گری ،
 صابون پزی و شیشه گری . در سلطان آباد عراق منبت کاری ، قاشق سازی . خونسار
 و کلیایکان در قسمت قاشق سازی و منبت کاری معروف هستند . در کاشان کاشی پزی ،
 زرگری ، مسکری ، خاتم سازی ، رنگ رزی ، زری بافی ، نخل و حریر بافی . در یزد
 کارخانه های متعدد نخ ریسی و شعر بافی ، پارچه های حریر و قماشهای متنوعه
 مخصوصاً دستمال کردن و دسّمال و جورابهای اعلای ابریشمی میبافند و حقیقه
 با بهترین اجناس اروپا رقابت مینماید ، حلویات و مخصوصاً پشمک و باقلوا ، قند سازی
 هم داشته که اخیراً متروک شده است . تفت دارای کار خانجات نمد مالی می باشد
 و نائین دارای عبا های خوب بوده که اینک از بین رفته و ظروف آنجا نیز مشهور است .

در کرمان سلسله دوزی و پارچه بافی متداول و اغلب شال آنجا در امتیاز تالی شال کشمیری است. در مشهد کار خانجات حریر بافی و پارچه های ابریشمی آغری که حالا معمول نیست و برک های ممتاز مانند برک های سجستان و هزاره دایر و اقسام تسبیح، سنگ علی مرادی و شاه مقصودی و روغن چراغ و غیره موجود است. سجستان کار خانجات حدادی و شعر بافی دارد، اهالی کرند در حدادی مهارت تام دارند و بادست تفنگهایی میسازند که شبیه به تفنگهای جدید اروپا است. در حوالی کاشان (فین) و خصوصاً در میمه کلاب فراوان تهیه مینمایند و مقدار زیادی بهند و جاوه فرستاده میشود و اقداماتی بعمل آمده که با سرمایه مهمی کارخانه کلاب گیری بسازند ولی تا کنون موفق نشده اند، در تبریز الیجه و پارچه های قطنی و عبا و جاجمهای ابریشمی خوب میبافند، اخیراً صنعت سیاه قلم روی نقره در تبریز ترقی شایانی کرده است، در ارومیه نجاری و منبت کاریهای زیبا میکنند، جعبه و شطرنج و نرد ارومیه معروف است به علاوه کلاب و مشروبات ممتاز نیز بعمل میآورند. در ساوجبلاغ منسوجات ابریشمی کردی و قنایز اعلی میبافند. شهر خوی منسوجات پشمی خوب دارد. در کردستان منبت کاری ظریف و اعلی عمل میآورند.

صنعت فولادسازی قدیم ایران معروف و از فولاد آلات و ادوات مختلفه ظریف میساخته اند و معلوم نیست فولاد را بچه ترتیب اینطور عمل میآورده اند، حالاً هم در اسپهان فولادسازی مختصری هست ولی بخوبی و ظرافت سابق نمیباشد.

صنعت نقاشی این صنعت از قدیم در ایران رواج کمالی داشته و نقاشان معروف در این مملکت بوجود آمده اند. مهارت عمده نقاشان ایران در رنگ آمیزی و تجسم افکار شعرا بوده است، نمونه نقاشیهای بی نظیر ایران در کتبی یافت میشود که در موزه های اروپا موجود و اغلب صفحات این کتب را فقط برای فروش نقاشی پاره کرده اند. بیشتر نقاشیهای ایران در کتب مختلفه و پرده سازی کمتر متداول بوده است، سبک نقاشی ایران تا قبل از هجوم مغول ترقی فوق العاده داشته و بعد از تاخت و تاز این جماعت اغلب استادان معروف ایران باماکن مختلفه پراکنده و صنعت نقاشی نیز مانند سایر صنایع از بین رفت، در زمان

نیموریان مجدداً نقاشی ایران با اقتباساتی از سبک نقاشی چینی و اوغوری و هندی دوباره رونق گرفت و در عهد صفویه با علی درجه ترقی رسید و بواسطه تشویق سلاطین صفوی نقاشان ماهر در ایران پیدا شدند که نمونه کارهای آنها در بعضی عمارات آن عهد نیز موجود میباشد، نکته مهمی که در نقاشی ایران قابل ملاحظه است آنکه بعد از ظهور اسلام صنعت تذهیب در ایران رواج و با علی درجه ترقی رسید. در اسیدهان مخصوصاً مذهب کاران ماهر بودند، اغلب حواشی قرآن و سرسوره ها و کتب خطی دیگر طوری تذهیب شده است که آن رنگ آمیزی و طرز خطوط کوچک متوازی امروزه باعث زیبایی است.

بین نقاشیهای ایران از همه معروفتر مانی، بهزاد، رضای عباسی و شفیع که در هندوستان بوده و اغلب نقاشیهای آن مملکت کار او است، میر یوسف و غیره و از نقاشیهای معاصر معروف ایران کمال الملک میباشد.

صنعتگران و کارگران ایرانی اساساً قانع و کم خرج و صبور و بردبار هستند، در رشته های مختلفه صنعت کارگر با اسباب و آلات مختصر و مزد نسبتاً قلیلی کار خود را انجام میدهد و بواسطه عدم تشویق قوه ابداع که مخصوص ایرانی است ترقی نکرده و رفته رفته از بین میرود.

صنایع کارخانه در ایران تقریباً از پنجاه سال باینطرف چه دولت و چه اشخاص متفرقه بفکر تأسیس و ایجاد کارخانه افتاده و اقداماتی کرده اند ولی هیچوقت این اقدامات موفقیت مطلوبه را حاصل ننموده و دلیل آن این است که اولاً ترتیب حقوق کمر کی طوری نبوده که از امتعه داخلی حمایت نماید و از رقابت امتعه خارجی جلوگیری کند. ثانیاً عدم بصیرت اقدام کنندگان که بدون مراجعه بمتخصصین از روی میل شخصی اقدام بعملیاتی کرده اند. ثالثاً فقدان اشخاص کار آگاه برای اداره کردن کارخانجات. رابعاً عدم شرکت های مهمه که بتواند مخارج عمده سالهای اولیه را تحمّل نماید و اغلب اشخاص به تنهایی با سرمایه های کم يك کارخانه وارد کرده اند و پس از اندک مدتی متحمل خسارت شده و مجبوراً آنرا تعطیل نموده اند. خامساً عدم مطالعه در کیفیت و وضعیت محل

مناسب برای کارخانه از حیث نزدیک بودن بمواد لازمه و سوخت و بازار فروش محصول کارخانه و بالاخره چون تمام ترقیات مملکت باید توأماً پیشرفت نماید فقط تأسیس کارخانه بدون داشتن سرمایه علمی کافی نیست و بهمین جهت این خیال در ایران تا کنون پیشرفت نکرده است.

کارخانه‌هایی که در ایران تأسیس شده بقرار ذیل میباشند:

کارخانه ریسمان بافی در سال ۱۲۷۵ هجری با تمام لوازم بمبلغ نود و پنج هزار تومان وارد و در شمال تهران بکار انداخته شد و پس از چندی تعطیل و متروک ماند و اخیراً بکار افتاده است.

کارخانه تفنگ سازی در سال ۱۲۷۶ هجری تأسیس و بعد تعطیل شد.

کارخانه کاغذ سازی، کارخانه شکر ریزی در مازندران، کارخانه چلوار بافی در تهران، کارخانه بلور سازی در حدود ۱۲۸۵ به تهران وارد شد و دیگر دو کارخانه بلور سازی در سنوات ۱۳۰۵ هجری و ۱۳۰۹ هجری تأسیس شد و بواسطه نداشتن مواد اولیه تعطیل گردید.

کارخانه چینی سازی در تهران و دو کارخانه دیگر چینی سازی در تبریز که پس از چندی متروک شد.

کارخانه شمعی در تهران، کارخانه کاغذ سازی در تهران و اسپاهان، کارخانه مهمات جنگی در تهران و اسپاهان، کارخانه نساجی کتان که برای قشون در اسپاهان تأسیس شده بود.

کارخانه ابریشم بافی در رشت و فعلاً دائر است. کارخانه باروط کوبی، کارخانه چاشنی سازی، کارخانه گاز که در سال ۱۲۹۷ باسی هزار لیره مخارج در تهران تأسیس گردید، کارخانه قندسازی که بزرگ که آنهم بسعی دولت حاضره دائر گردید، کارخانه کبریت سازی در الهیه، کارخانه ریسمان بافی قزوین، کارخانه روغن گیری قزوین، کارخانه ریسمان بافی که در سال ۱۳۱۲ بتوسط صنایع الدوله تأسیس و پس از آنکه مدتی متروک بود مجدداً بکار افتاده، کارخانه ریسمان بافی تبریز که در سنه ۱۳۲۶ تأسیس و فعلاً هم دائر است، کارخانه پنبه پاک کنی در سبزوار و نیشابور.

کارخانه چراغ برق در تهران که فعلاً دایر و برعده شعبات آن در نواحی مختلفه شهر افزوده شده است، کارخانه چراغ برق مشهد، کارخانه های چراغ برق در عراق، قم، تبریز، کرمانشاهان، بوشهر و اسپهان و در اغلب شهرهای ایران، کارخانه آجر پزی و کارخانه صابون پزی در تهران و کارخانه آجر پزی در ارومیه، کارخانه آجوسازی در تهران، کارخانه کبریت سازی تبریز، کارخانه کبریت سازی همدان، کارخانه تهیه خشکه بار در تبریز و مشهد، کارخانه پنبه پاک کنی در فیلیستان و رامین تهران و در سواحل بحر خزر (مازندران گیلان) بالاخره مهم ترین کارخانه های فعلی ایران یکی کارخانه نساجی بزرگی است که در اسپهان تأسیس گردیده و پارچه های خوب از هر قم تهیه مینماید. دیگر مؤسسات دولتی است در ضرابخانه و قورخانه.

علاوه بر کارخانه های فوق کارخانه های دیگری شم بایران وارد نموده اند که امروزه اثری از آنها باقی نیست و اگر درست دقت شود برای خرید و حمل و نقل و بکار انداختن این کارخانه ها عیلمونها ثروت مصرف شده و اغلب آنها یا بکار نیفتاده یا پس از مدت قلبی تعطیل گردیده و عامل آن هم علاوه بر آنچه در فوق ذکر شد این است که صرف نظر از اینکه ایران نمیتواند با صنایع کارخانه اروپا رقابت نماید اساساً کارگری که آشنا بکارخانه و کار کردن بدان طرز باشد هنوز تربیت نشده و اگر چند نفر کارفرما یا مهندس تربیت شده اند به تنهایی برای دایر نگاهداشتن کارخانه کافی نیستند، از این نکته هر که بگذریم مسئله مهم تر این است که خود کارخانه کارخانجات دیگری لازم دارد که آلات و ادوات آن را در صورتیکه عیب کنند یا از بین برود تهیه نماید، در ایران کارخانه هایی از این قبیل وجود ندارد و اگر یکی از ادوات هر یک از کارخانه ها معیوب یا ناقص باشد طبعاً از کار خواهد افتاد. بنا بر ملاحظات فوق تا وقتی که ایران بتواند کارخانه های صحیحی بمعنای حقیقی آن ایجاد نماید باید صنایع بدی داخلی خود را با مختصر تغییراتی تشویق و ترغیب نموده باب بازارهای خارجه نماید، زیرا صنایع دستی ایران در خارجه رقیب کمتر و با ابداء ندارد و باین واسطه از رقابت تجارتی محفوظ مانده و فوائد

حاصله از آنها بیشتر از کارخانه خواهد بود. کارخانجاتی که فعلاً در ایران دائر است از اینقرارند:

کارخانجاتی که فعلاً در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
تهران	قورخانه	دولت
«	باروت سازی پارچین	«
«	باروت سازی شمیران	«
«	ضرابخانه	«
«	مطبعة مجلس	«
«	دنگری	«
«	کارخانه تعمیرات	شرکت تراموای و راه آهن
«	نخ تابی	مرحوم صنایع الدوله و شرکاء
«	چراغ برق	حاج امین الضرب (مهدوی)
«	آجر بزی	« « «
«	آجر بزی	شیبانی
«	چرم سازی باغ شاه	امیر منظم و شرکاء
«	چرم سازی	مستر کنت جنس
«	« «	ارباب شهریار جمشیدی
«	کفش دوزی	راغبیان و کازرونی و شرکاء
«	پارچه بافی دستی	حاج محتشم السلطنه
«	« «	آقا محمد کاشی
«	جوراب بافی	شرکت قدس جورابی
«	«	مشکوة جورابی
«	«	میرزا علی اکبر امیدوار
«	«	سپیلی

کارخانجانی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
تهران	صابون پزی	حاج ربیع آقا
«	«	غلامرضا داروگر
«	«	شرکت دلی
«	شیشه کری	حاج مهدی زجاجی
«	شیشه کری چاله حصار	حاج محمد علی عرب
«	مکانیکی و فلز تراشی	میرزا علی خان
«	تراش فلز	محمد آقا خرم
«	آسیای کچ و کندم	کریمخان امیر خسروی و نه نفر دیگر
«	آسیای دودی	اسمهیل خان
تبریز	کبریت سازی	حاج محمد رحیم آقا و حاج محمد باقر خونی
«	چراغ برق	حاج محمد رحیم آقا و حاج محمد باقر خونی
«	ریسمان ریزی	حاج یوسف آقا فروبني
«	پشم ریزی	حاج نقی جوراچی
«	«	حاج علی محمد و حاج محمد باقر
«	«	حاج عباسقلی حنیفه زاده
«	حلاجی و آسیای بخار	عبدالله زاده
«	«	مشهدی علی آقا جوراچی
«	پارچه بافی	کربلانی حسین آقا تبریزی
«	زه تابی	حاج رضا طوبی
«	جوراب بافی	میرزا عبدالرحیم و رحیم آقا
«	جوراب بافی شمس	علی آقا ماشین چی شمس و برادران
«	چرم سازی ایران	رمضانی و قلی پور و شرکاء
«	آسیای بخاری	حاج حسین غاجی

کارخانجاتی که فعلاً در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
تبریز	صابون و سبکار میر	شاهکدیان و لیون و مهران
«	کاغذ سبکار	حاج علی اصغر
«	روغن بادام و کرچک	جبرئیل سهاکیان سلماسی
رشت	فیلاتور ابریشم	حاج معین التجار شرکت روسها
«	«	روسها
«	چراغ برق	معین الممالک و شرکا
«	برنج پاک کنی	مشهدی محمد حسین میخ چی
«	جوراب بافی	حسین آقا استقامت
«	«	عباس جوراچی و محمد ابراهیم
«	صابون یزی	علی بنده قلی پور
«	«	ابراهیم غفارزاده و شرکا
«	بج سازی	حاج رستم یادکوبه ای و سید حسن جزوی
«	«	یوسف گوش فیل
رشت	«	موسیو دارکوییک یس
«	لیموناد سازی	حسن آقا و شرکا
لاهیجان	کارخانه چای	دولت
«	«	«
«	کارخانه چای دیگر	«
«	برنج پاک کنی	دراکوب بیلیریس
«	«	—
«	کارخانه پبله خشک کنی	«
«	چراغ برق	ارباب کیخسرو
پهلوی	«	«
«	بج سازی	طاطاوس و شرکا
«	آسیای گندم	شرکت ابریشمی

کارخانجاتی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
پهلوی	تخته بری	طاطاوس و شرکاء
لنگرود	۸ کارخانه پنبه خشك کنی	—
بابل	چراغ برق	قناد و بلدیه
«	«	«
«	۶ کارخانه پنبه پاك کنی	—
«	روغن کشی از پنبه دانه	قناد و میرزا غلامحسین چیت ساز و شرکاء
«	صابون پزی	«
اشرف	پنبه پاك کنی	برادران رستم کلانی
مشهد سر	پنبه پاك کنی	آقای قناد
«	چراغ برق	کمپانی شیلالت
علی آباد	کارخانه پیله	قناد و بلدیه
ساری	چراغ برق	«
استرآباد	پنبه پاك کنی ابی	حاج سید کاظم قیسی
«	چراغ برق	باکراد مارتا یمناس
بندر جز	تمیز کردن و ناچه بندی پنبه	کر بلانی محمد حسین
«	صابون پزی و روغن نغم پنبه و تخته بری	اخوین
«	تمیز کردن پنبه و ناچه بندی	دولت شوروی
«	تمیز کردن پنبه و برق	عبدالله قاسمیان
«	کارخانه تخته بری	سیمون
گمش تپه	۴ آسیای موتور	—
مشهد	چراغ برق	آستانه مقدسه حضرت رضا ع
«	سبک کار پیچی	کوزه کنانی
نیشابور	پنبه پاك کنی	علی اف

کاو خانجانی که فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
نیشابور	پنبه پاك كنى	هامبار سوم و شركاء
«	«	حق نظريان
«	«	حاج عبدالله برادران
«	الكتریک	بلديه
«	کارخانه الكتریک	ملك قاسم ميرزائی
ترت	کارخانه برق و پنبه پاك كنى	آقای فرشى
قوچان	چراغ برق	بلديه و مسيو هارطونيان
«	الكل كشى	حسن آقا كاشانسكى و شركاء
شاهرود	پنبه پاك كنى	آقایان اخيانی
«	پنبه پاك كنى در بلوك جاجرم	«
«	ماشين برق برای آسیا و سينا و ليموناد سازى	حاج على اكبر صديق و شركاء
اسپاهان	ريسندكى و بافندكى	حاج محمد حسين كازرونى
«	چراغ برق	ميرزا فضل الله خان دهدشقى
«	ماشين توتون برای سبكاري پيچى	ميرزا حسن خطيبى
«	ماشين سبكاري پر كنى موتورى	آقا محمد قاسم راستى
«	سبكاري پيچى	شرکت شمس
«	«	سيد محمد جواد كسائى و شركاء
«	«	خاجيك
قزوین	نخ تابى و جوراب بافى و قالى بافى و صباغى	شرکت اعتماد - كورس و شركاء
«	چراغ برق و آهن سازى	حاج رحيم آقا قزوینى
«	آسيابى موتورى	طاسو اندريونى يونانى
«	روغن كشى	برادران غفارى
«	بشم شوئى و بشم ريسى	

کارخانجاتیکه فعلا در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
قم	چراغ برق	آستانه ،
،	چراغ برق بزرگ	دولت
،	پنبه پاك كننى	شرکت پنبه شوروى
کاشان	کارخانه برق	کبخسرو جم پوربارس و شرکاء
،	پنبه پاك كننى	حاج تقى آقا تقوى
یزد	جوراب والبسه کش باف	اخوان کرجى
،	نساجى پشمى	استاد غلام صنعتى
،	جوراب و مچ پيچ بافى	حاج ابوالقاسم کرجى و على اکبر رسولى
،	برنج کوبى	—
سلطان آباد	رنگرزی و ديشتن پشم و صباغى	طاوالتجيان
،	چراغ برق	سهام السلطان بيات و شرکاء
همدان	کبريت سازى	حاج حسن یرتوى (تعطيل)
،	چراغ برق	حاج ناصر الممالك شريفى و شرکاء
شيراز	آهنکرى	دولت
،	نجارى	،
،	رنگرزی	،
،	چراغ برق	شرکت سهامى
بوشهر	برق و بىخ سازى	،
،	بىخ سازى	هاىکى مکزاد
،	کندم خرد کنى	آقا حسن
،	،	حاج غلامرضا
،	،	حسين و حبيب دهدشقى
،	،	سيد على

کارخانجاتی که فعلاً در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
بوشهر	گندم خردکني	کربلائی احمد
،	،	کربلائی علی
،	،	کربلائی ابول خباز
،	،	سید کاظم دهدشقی
محمدره	یخ سازی	حاج جاسم بحرانی
،	،	داود مارک و اسدالله بدیع
،	آسیای موتوری	حاج جاسم بحرانی
،	،	میرزا جلال الدین موقر و شرکاء
،	،	عبود ملا احمد و حاج سعد معمار
،	برق	حاج رستم بحرانی
بندر عباس	کارخانه برق و یخ	حاج شیخ احمد گلہ داری
بندر جاسک	برق	تلکراف بی سیم
،	کارخانه برق	تلکرافخانه
بندر لنگه	ارد سازی بخاری	استاد محمد کازرونی
،	،	حاج عباسقلی مقیم لنگه
،	لیموناد سازی	سینا آذری
،	،	حاج محمد عبدالله بلوکی
،	آب کشی بخاری	آقا سید محمد کامل
ناصری	روغن کشی و صابون پزی	حاج آقا ماشاء الله دزفولی
،	کارخانه برق	میرزا حسینخان موقر
،	یخ سازی	{ آقا احمد حجیم، کیانی اسیر، حاج سید محمد میرزا مجید موقر - یوسف
،	دوازده آسیای بخاری	

کارخانجاتیکه فعلاً در ایران دایر است

محل	نوع کارخانه	مؤسسين
دزفول	شلتوك و برنج باك كنى	سید محمدخان وصال و شرکاء
آبادان	چراغ برق	میرزا حسین خان موقر
،	یخ سازی	استاد داود و بدیع
،	آسیای بخاری	حاج حسن و خلف
،	،	حاج مصطفی
،	،	حاج ابول
فلاحیه	،	حاج مهجد
لرستان	کارخانه تراش آهن	سید مجتبی
،	کارخانه برق	حاج عبدالکریم امینی
،	برق	سلطان حمام الدین راغبیان

مبادلات

تجارت و اصول علمی آن عوامل جغرافیائی که در تجارت مؤثر است عبارتند از: موقعیت جغرافیائی، آب و هوا، پستی و بلندی زمین حاصل خیزی زمین، تشکیلات طبقات الارضی و بالاخره وسائل ارتباطیه.

هیچ مملکتی هر قدر هم حاصل خیز باشد به تنهایی نمیتواند تمام احتیاجات خود را رفع نماید بنابراین اصول مبادلات تجارتی از احتیاجات مختلفه ممالك تولید گردیده و این قاعده در تمام ازمئه تاریخی توأم با تمدن اقوام مختلفه وجود داشته است. هر قدر دائره تجارت و مبادلات وسیع تر گردد همان اندازه احتیاجات ممالك مختلفه به یکدیگر بیشتر میشود، تاجائیکه هیچ مملکتی به تنهایی بدون مبادلات تجارتی نمیتواند زندگی نماید و اگر احیاناً چنین مملکتی در یکی از پنج قطعه زمین وجود داشته باشد بالاخره محکوم بنهوال خواهد بود.

تجارت بر دو قسم است: تجارت داخلی و تجارت خارجی.

تجارت داخلی عبارت از مبادله و فروش اجناس داخله مملکت است که در شهرهای مختلفه همان مملکت رواج دارد، مانند فروش و حمل برنج و مرکبات و ماهی و غیره. گیلان و مازندران بولایات مرکزی و حمل اجناس از ولایات مرکزی بولایات ساحلی. در تجارت داخلی دو عامل مؤثر عبارتند از وسائل حمل و نقل و کرایه و طرز فروش و قیمت اجناس، بدین معنی که محصول خراسان با کرایه حمل و نقل و قیمت اصلی آن طوری بتهران وارد شود که یا در مبادله با اجناس تهران و یا در فروش صاحبان آنها متضرر نشوند.

تجارت خارجی عبارت از صادر نمودن اجناس داخلی بخارج و وارد نمودن اجناس خارجی بمملکت است. این شعبه تجارت مهمتر از اولی و میتوان گفت امروزه اساس سیاست دنیا است در این شعبه از تجارت عوامل مؤثر عبارتست از: اولاً طرز عمل آوردن محصول و مقدار آن - ثانیاً طریقه حمل و نقل کرایه ثالثاً پیدا کردن بازار فروش - رابعاً مبادله پول - خامساً سیاست کمر کی مملکت. از نقطه نظر تجارت مملکت ایران از قدیم مورد توجه و بواسطه موقعیت جغرافیائی در ازمنه گذشته همیشه واسطه تجارت بین ممالک شرق و غرب بوده، شاید قبل از آنکه ایران مملکت زراعتی گردد حقیقه مملکت تجارتی بوده است منتها بواسطه یدش آمد های مختلفه تجارت متروک و بعد ها در اثر فقدان راه های آهن و شوسه تجارت سابق طبعاً براه های آهن شمالی که در روسیه ایجاد شده و راه های دریای جنوب منتقل گردیده است زیرا مبادلات تجارتی از این طرق سهلتر و ارزان تر و سریع تر انجام میگردد و در نتیجه مراکز تجارتی در دونا حیه شمال غربی و شرقی بواسطه مجاورت باراه آهن ترکستان و قفقاز تشکیل و ناحیه دیگر در جنوب یعنی در بنادر خلیج فارس (عمره، بوشهر، عباسی) دائر و بالاخره محصول نفت خوزستان اهمیت مخصوصی از حیث تجارت به آبادان داده در صورتیکه این نقطه قبل از استخراج نفت بهیچوجه قابل توجه نبوده است.

تجارت خارجی ایران با ممالک خارجه در ظرف مدت سه سال بر طبق احصائیه های

دقیقی که از طرف اداره احصائیه و اطلاعات تجارتی تنظیم گردیده بقراریست که ذیل درج میگردد و از روی این احصائیه میتوان درجه اهمیت معاملات مملکت را با هر يك از ممالك خارجه تحت سنجش و معاینه قرار داده بعلاوه تفاوت واردات و صادرات هر مملکت را ملاحظه نمود.

در ارقام ستون تفاوت (-) علامت کسر صادرات (+) علامت افزایش و اضافه صادرات مملکتی است ولی در ظرف سه سال مزبور با هیچ مملکتی اضافه صادرات نداشته ایم.

واردات کل ۱۰۰٪
صادرات کل ۱۰۰٪

خلاصه معاملات ایران با ممالک خارجه در سنوات ۱۳۰۷-۱۳۰۸-۱۳۰۹
و پورساقناز نسبت بواردات و صادرات کل

تفاوت	پورساقناز	صادرات به ریال	پورساقناز	واردات به ریال	سال	اسمی ممالک
— ۱۷۴,۷۷۲,۹۱۰	۲۱,۳	۱۶۶,۲۸۸,۴۳۰	۳۴,۸	۲۹۱,۰۶۱,۳۴۰	۱۳۰۷	المطبخه لثوری
— ۱۳۸,۸۲۲,۴۰۰	۲۶,۶	۱۳۵,۸۸۳,۶۰۰	۲۹,۸	۲۷۴,۷۱۶,۰۰۰	۱۳۰۸	»
— ۸۳,۸۱۰,۵۱۰	۳۳,۹	۱۵۰,۴۳۲,۰۷۰	۲۸,۶	۲۳۴,۲۴۲,۵۸۰	۱۳۰۹	»
— ۳۴۷,۴۱۰,۸۲۰		۴۵۲,۶۰۴,۱۰۰		۸۰۰,۰۱۹,۹۲۰		جمع
— ۱۱۵,۸۰۵,۲۷۰		۱۵۰,۸۶۸,۰۳۰		۲۶۶,۶۷۳,۳۱۰		معدل سه ساله
— ۵۴,۱۳۰	—	—	۰,۰۰۷	۵۴,۱۳۰	۱۳۰۷	اسیانی
— ۲۳۰,۱۰۰	—	—	۰,۰۰۴	۲۳۰,۱۰۰	۱۳۰۸	»
— ۱۲۳,۵۹۰	—	—	۰,۰۰۳	۱۲۳,۵۹۰	۱۳۰۹	»
— ۴۰۷,۸۲۰	—	—		۴۰۷,۸۲۰		جمع
— ۱۳۵,۹۴۰		—		۱۳۵,۹۴۰		معدل سه ساله

(بقیه)

اسامی عمالک	سال	واردات به ریال	یورستان	صادرات به ریال	یورستان	تفاوت
اطریش د د جمع مدل سه ساله	۱۳۰۷	۱۴,۵۴۰,۵۵۰	۱۸	۲۳,۹۸۹,۳۳۰	۱۶	۹,۴۴۸,۷۸۰
	۱۳۰۸	۱,۱۸۵,۱۳۰	۱۰	۳,۹۲۶,۷۸۰	۷۸	۲,۷۴۱,۶۵۰
	۱۳۰۹	۸۱۷,۱۴۰	۶۰۹	۴,۷۲۷,۵۲۰	۱۰۵	۳,۹۱۰,۴۰۰
		۱۶,۵۴۲,۸۰۰		۳۲,۶۴۳,۶۳۰		۱۶,۱۰۰,۸۳۰
افغانستان د د جمع مدل سه ساله		۵,۵۱۴,۲۶۰		۱۰,۸۸۱,۲۱۰		۵,۳۶۶,۹۴۰
	۱۳۰۷	۳۷۹,۸۶۰	۵۰	۳۸,۶۱۰	۷۰۰	۳,۴۶۸,۲۵۰
	۱۳۰۸	۶,۸۸۴,۲۱۰	۸۷	۵,۳۴۸,۵۰۰	۵۰۰	۱,۵۵۵,۷۱۰
	۱۳۰۹	۳,۴۳۶,۲۲۰	۵۰	۲,۱۷۷,۰۶۰	۸۷	۲۵۹,۱۶۰
مدل سه ساله جمع مدل سه ساله		۱۴,۱۱۷,۲۹۰		۸,۸۳۴,۱۷۰		۵,۲۸۳,۱۲۰
		۴,۷۰۵,۷۶۰		۲,۹۴۴,۷۲۰		۱,۷۵۷,۷۰۰
	۱۳۰۷	۴۷,۲۴۶,۱۹۰	۱۰۶	۴۱,۶۲۸,۴۴۰	۶۹	۵,۶۱۰,۷۵۰
	۱۳۰۸	۶۰,۰۸۶,۶۷۰	۵۶۵	۶۰,۱۸۱,۴۱۰	۷۸	۴,۷۳۴
جمع مدل سه ساله	۱۳۰۹	۵۶,۷۸۲,۰۶۰	۷۱	۳۰,۲۹۶,۲۵۰	۷۸	۲۶,۴۸۶,۱۰
		۱۶,۴۱۰,۴,۹۲۰		۱۳,۹۰۶,۱۰۰		۲,۵۰۳,۸۸۰
		۵۴,۷۰۱,۶۴۰		۴۳,۹۶۸,۷۰۰		۱۰,۷۳۲,۹۴۰

تفاوت	یورساتناژ	صادرات به ریال	یورساتناژ	واردات به ریال	سال	اسامی ممالک
+ ۱۱,۴۷۳,۹۱۰	۱۵ر۳	۸۰,۶۸۶,۶۰۰	۴ر۷	۳۹,۲۱۲,۶۹۰	۱۳۰۷	آمریکا
+ ۱۳,۸۴۱,۴۶۰	۱۶ر۹	۸۶,۵۳۴,۲۱۰	۷ر۹	۷۴,۶۹۲,۷۵۰	۱۳۰۸	د
+ ۴۱,۱۹۳,۰۴۰	۱۴ر۹	۶۶,۲۶۵,۵۱۰	۳ر۰۵	۲۳,۰۷۲,۴۸۰	۱۳۰۹	د
+ ۹۶,۵۰۸,۴۰۰		۲۳۳,۴۸۶,۳۲۰		۱۳۶,۹۷۷,۹۲۰		جمع
+ ۲۲,۱۶۹,۴۷۰		۷۷,۸۳۸,۷۷۰		۴۵,۶۵۹,۳۱۰		معدل سه ساله
- ۹۵,۴۷۶,۴۴۰	۱۱ر۶	۶۱,۶۷۹,۴۸۰	۱۸ر۸	۱۰۷,۰۵۵,۹۲۰	۱۳۰۷	انگلستان
- ۱۴۶,۰۳۱,۹۶۰	۱۲ر۲	۶۲,۴۴۳,۲۶۰	۲۲ر۸	۲۰۸,۴۷۵,۲۲۰	۱۳۰۸	د
- ۲۰۱,۶۴۴,۳۳۰	۱۰ر۹	۴۴,۷۶۰,۱۵۰	۳۰	۲۴۶,۴۰۴,۴۸۰	۱۳۰۹	د
- ۴۴۳,۰۰۴,۷۲۰		۱۶۸,۸۸۲,۸۹۰		۶۱۱,۹۳۵,۶۲۰		جمع
- ۱۴۷,۶۸۴,۲۴۰		۵۶,۲۹۴,۲۹۰		۲۰۳,۹۷۸,۵۴۰		معدل سه ساله
- ۱۴,۵۵۰,۲۰۰	۱ر۴	۷,۲۹۳,۳۹۰	۲ر۴	۲۰,۸۴۳,۵۹۰	۱۳۰۷	ایتالیا
- ۱۰,۶۶۱,۰۱۰	۲ر۰۷	۱۰,۴۷۸,۴۵۰	۲ر۳	۲۱,۱۲۹,۴۶۰	۱۳۰۸	د
- ۱۸,۳۶۸,۴۵۰	۰ر۹	۴,۰۴۲,۰۰۰	۴ر۸	۲۲,۴۱۰,۴۵۰	۱۳۰۹	د
- ۴۲,۵۷۹,۶۶۰		۲۱,۸۱۳,۸۴۰		۶۴,۳۹۳,۵۰۰		جمع
- ۱۴,۱۹۳,۲۲۰		۷,۲۷۱,۲۸۰		۲۱,۴۶۴,۵۰۰		معدل سه ساله

مقیه

۳۱۴

اسامی جمالت	سال	واردات به ریال	یورسائنز	صادرات به ریال	یورسائنز	تفاوت
بنویك. د د	۱۳۰۷	۲۸,۹۳۸,۲۰۰	۳۳۴	۳,۴۰۰,۰۰۰	۰٫۹	— ۷۵,۵۳۸,۲۰۰
	۱۳۰۸	۳۱,۰۹۹,۷۷۰	۳۰۵	۴۴۲,۳۲۰	۰٫۰۶	— ۳۰,۸۵۷,۴۵۰
	۱۳۰۹	۴۳,۳۱۷,۸۵۰	۳۰۲	۳۵۸,۹۴۰	۰٫۰۷	— ۳۲,۹۵۸,۹۱۰
جمع مدل سه ساله		۹۳,۳۵۵,۸۲۰		۴,۰۰۰,۱,۲۶۰		— ۸۹,۳۵۴,۵۶۰
		۳۱,۱۱۸,۶۷۰		۱,۳۳۳,۷۵۰		— ۲۹,۷۸۴,۸۵۰
	۱۳۰۷	۷۰۲,۹۳۰	۱۰۰	۳۹,۳۰۰,۰۰۱	۷٫۴	+ ۳۸,۵۹۷,۶۳۰
برگه د د	۱۳۰۸	۵۲۷,۳۶۰	۸۰٫۷	۲۸,۳۷۸,۸۹۰	۵٫۵	+ ۲۷,۷۵۱,۵۳۰
	۱۳۰۹	۱,۳۹۴,۲۴۰	۵۳	۲۲,۴۶۵,۸۲۰	۵٫۰۷	+ ۲۱,۰۷۲,۵۸۰
		۲,۶۲۴,۵۳۰		۹۰,۰۰۴,۵۲۷۰		+ ۸۷,۴۲۱,۷۴۰
جمع مدل سه ساله		۸۷۴,۵۱۰		۳۰,۰۰۱,۵۰۹۰		+ ۲۹,۱۴۰,۵۸۰
		۶,۳۸۴,۹۶۰	۷۰	—	—	— ۶,۳۸۴,۹۶۰
	۱۳۰۷	۷,۲۰۷,۴۵۰	۷۰	—	—	— ۷,۲۰۷,۴۵۰
د د جمع	۱۳۰۹	۱۷,۳۱۹,۲۱۰	۲٫۲	—	—	— ۱۷,۳۱۹,۲۱۰
		۳۰,۸۱۱,۶۲۰		—	—	— ۳۰,۸۱۱,۶۲۰
		۱۰,۲۷۰,۵۴۰		—	—	— ۱۰,۲۷۰,۵۴۰
مدل سه ساله						

تفاوت	یورساتار	صادرات به ریال	یورساتار	واردات به ریال	سال	اسامی ممالک
- ۳,۳۱۹,۸۸۰	۰۰۰۰۴	۱۲,۹۱۰	۰۰۴	۲,۳۳۳,۷۹۰	۱۳۰۷	چکواسلوکی
- ۲,۴۷۳,۶۹۰	۰۰۰۰۵	۲۹,۰۸۰	۰۰۵	۳,۰۰۲,۷۷۰	۱۳۰۸	د
- ۶,۰۲۵,۹۹۰	۰۰۰۰۲	۱۵,۸۷۰	۰۰۲	۶,۵۴۱,۸۶۰	۱۳۰۹	د
- ۱۳,۳۱۹,۵۶۰		۵۷,۸۶۰		۱۲,۳۷۷,۴۲۰		جمع
- ۴,۴۳۹,۸۵۰		۱۹,۷۸۰		۴,۴۵۹,۱۴۰		معدل سه ساله
+ ۱۰,۹۰۶,۹۸۰	۲۱	۱۱,۱۳۲,۹۸۰	۰۱	۲۲۶,۰۰۰	۱۳۰۷	چین
+ ۲۴,۲۷۲,۵۳۰	۴۹	۲۵,۲۳۲,۴۸۰	۰۱	۹۵۹,۹۵۰	۱۳۰۸	د
+ ۶,۹۰۱,۳۰۰	۱۷	۷,۸۴۱,۰۶۰	۰۲	۹۳۹,۷۶۰	۱۳۰۹	د
+ ۴۲,۰۸۰,۸۱۰		۴۴,۲۰۶,۵۲۰		۲,۱۲۵,۷۱۰		جمع
+ ۱۴,۰۲۶,۹۳۰		۱۴,۷۳۵,۵۰۰		۷۰۸,۵۷۰		معدل سه ساله
+ ۱۳,۹۷۱,۹۰۰	۳۳	۱۷,۹۷۳,۳۵۰	۰۵	۴,۰۰۱,۴۵۰	۱۳۰۷	ژاپن
- ۱,۸۳۷,۳۶۰	۰۹	۴,۸۶۱,۹۵۰	۰۷	۶,۶۹۹,۳۱۰	۱۳۰۸	د
+ ۲۲,۴۷۳,۴۹۰	۷۱	۳۱,۷۲۵,۸۲۰	۱۲	۹,۲۶۲,۳۲۰	۱۳۰۹	د
+ ۳۴,۶۰۸,۰۲۰		۵۴,۵۷۱,۱۲۰		۱۹,۹۶۳,۰۹۰		جمع
+ ۱۱,۵۳۶,۰۱۰		۱۸,۱۹۰,۳۷۰		۶۶۵,۳۶۰		معدل سه ساله

تفاوت	تورسات	صادرات به ریال	تورسات	واردات به ریال	سال	اسامی عمالک
—	۱,۵۸۷,۹۶۰	۱,۱۳۰	۲۰	۱,۵۹۸,۰۹۰	۱۳۰۷	سوزند
—	۱,۱۶۱,۶۳۰	۱۹,۸۵۰	۱۰	۱,۱۸۱,۴۸۰	۱۳۰۸	د
—	۱,۱۴۸,۱۴۰	۵,۲۰۰	۱۰	۱,۱۵۲,۴۰۰	۱۳۰۹	د
—	۲,۸۹۶,۷۳۰	۳۵,۲۴۰		۳,۹۳۱,۹۷۰		جمع
—	۱,۲۹۸,۹۱۰	۱۱,۷۰۰		۱,۳۱۰,۶۵۰		مدخل سه ساله
—	۱,۶۶۹,۲۰۰	۲۱,۱۱۱	۳۰	۱,۸۸۰,۳۹۰	۱۳۰۷	سوزند
—	۱,۹۹۲,۳۸۰	۳۷,۸۳۰	۱۰	۱,۶۴۹,۲۲۰	۱۳۰۸	د
—	۹۷۵,۲۷۰	۴۸,۸۲۰	۲۰	۱,۴۰۴,۴۹۰	۱۳۰۹	د
—	۳۷۳۶,۹۴۰	۱۱,۶۷۱		۴,۹۹۲,۱۰۰		جمع
—	۱,۲۴۵,۶۵۰	۲۹,۵۵۵		۱,۶۳۰,۷۰۰		مدخل سه ساله
+	۱۲,۸۷۱,۵۴۰	۱۹,۶۵۹,۷۲۰	۶۰	۲,۷۸۸,۱۹۰	۱۳۰۷	صراحت
+	۱۴,۶۲۶,۲۰۰	۱۱,۶۳۱,۱۱۰	۸۰	۶,۵۱۷,۰۸۰	۱۳۰۸	د
+	۱۷,۹۵۵,۰۰۰	۲۴,۰۳۷,۱۸۰	۳۰	۳,۸۸۵,۷۸۰	۱۳۰۹	د
+	۴,۱۶۵,۲۶۰	۶۲,۶۳۶,۶۱۰		۱۷,۱۹۰,۵۰۰		جمع
+	۱,۵۱۰,۰۸۷۰	۵۰۰,۱۷۷,۰۲۰		۵,۷۳۰,۱۸۰		مدخل سه ساله

۹ بقیه

تفاوت	یورسانتار	صادرات به ریال	یورسانتار	واردات به ریال	سال	اسامی ممالک
+ ۱,۷۶۳,۷۷۰	۰٫۳	۲,۰۸۵,۶۳۰	۰٫۴	۳۲۱,۸۶۰	۱۳۰۷	عمان
+ ۴,۰۷۰,۵۹۰	۰٫۸	۴,۴۸۵,۲۳۰	۰٫۶	۴۱۴,۶۴۰	۱۳۰۸	د
+ ۲,۱۱۹,۱۰۰	۰٫۴	۲,۵۳۰,۵۲۰	۰٫۵	۴۱۱,۴۲۰	۱۳۰۹	د
+ ۷,۹۵۳,۴۶۰		۹,۱۰۱,۳۸۰		۱,۱۴۷,۹۲۰		جمع
+ ۲,۶۵۱,۱۵۰		۳,۰۳۳,۷۹۰		۳۸۳,۶۴۰		معدل سه ساله
- ۴۴,۰۳۳,۱۶۰	۱٫۱	۵,۸۲۲,۹۳۰	۴٫۷	۲۹,۸۵۶,۰۹۰	۱۳۰۷	فرانسه
- ۴۷,۸۶۹,۵۴۰	۲٫۶	۱۳,۴۹۰,۰۷۰	۶٫۷	۶۱,۳۵۹,۶۱۰	۱۳۰۸	د
- ۲۰,۴۰۳,۳۳۰	۱٫۵	۶,۷۸۲,۵۴۰	۳٫۴	۲۷,۱۸۵,۸۷۰	۱۳۰۹	د
- ۱۰۲,۳۰۶,۰۳۰		۲۶,۰۹۵,۵۴۰		۱۲۸,۴۰۱,۵۷۰		جمع
- ۳۴,۱۰۲,۰۱۰		۸,۶۹۸,۵۱۰		۴۲,۸۰۰,۵۷۰		معدل سه ساله
- ۱,۸۷۵,۹۳۰	۰٫۳	۹۱,۰۰۰	۰٫۲	۱,۹۶۶,۹۳۰	۱۳۰۷	لهستان
- ۱,۴۳۸,۶۷۰	۰٫۰۰۹	۴۸,۶۲۰	۰٫۲	۱,۴۸۷,۲۹۰	۱۳۰۸	د
- ۲,۵۰۶,۷۵۰	۰٫۰۰۵	۲۸,۹۵۰	۰٫۴	۲,۵۴۵,۷۰۰	۱۳۰۹	د
- ۵,۸۲۱,۳۰۰		۱۷۸,۵۷۰		۵,۹۹۹,۹۲۰		جمع
- ۱,۹۴۰,۴۵۰		۵۹,۵۲۰		۱,۹۹۹,۹۷۰		معدل سه ساله

تفاوت	پورسانت	صادرات به ریال	پورسانت	واردات به ریال	سال	اسامی عمالک
+	۲۸,۴۹۰	۶۰۰۹	۸۰۰۰	۱۶,۷۷۰	۱۳۰۷	مستط
+	۱۷,۷۸۰	۴۰۰۳	—	۷۵۰	۱۳۰۸	د
—	۷۹,۸۷۰	۲۰۰۲	۱۰۰	۱۰۳,۶۲۰	۱۳۰۹	د
—	۳۳,۷۱۰			۱۲۱,۱۴۰		جمع
—	۱۱,۴۴۰			۴۰,۳۸۰		معدل سه ساله
+	۶,۹۶۴,۴۵۰	۱۲	۱۰۰۰	۹,۱۳۰	۱۳۰۷	مصر
+	۷,۷۵۱,۲۷۰	۱۵	۲۰۰	۲۴,۵۸۰	۱۳۰۸	د
+	۵,۶۳۹,۱۱۰	۱۳	۱۰۰	۹۳,۰۶۰	۱۳۰۹	د
+	۴۰,۳۵۴,۹۳۰			۱۴۶,۷۷۰		جمع
+	۶,۷۸۴,۹۷۰			۴۸,۹۲۰		معدل سه ساله
—	۱۱۵,۹۶۰,۸۴۰	۷۹	۱۸۹	۱۵۸,۱۴۰,۹۲۰	۱۳۰۷	هندوستان
—	۱۰۸,۰۷۷,۳۹۰	۷۸	۱۶۲	۱۴۷,۹۵۴,۹۵۰	۱۳۰۸	د
—	۸۳,۶۳۸,۰۲۰	۸۷	۱۴۹	۱۲۲,۴۱۷,۱۶۰	۱۳۰۹	د
—	۴۰۷,۶۷۶,۷۵۰			۴۲۸,۴۱۳,۰۳۰		جمع
—	۱۰۲,۵۵۸,۷۵۰			۱۴۲,۷۷۱,۰۱۰		معدل سه ساله

باقیه

۴۱۹

باقیه

تفاوت	یورساقناژ	صادرات به ریال	یورساقناژ	واردات به ریال	سال	اسامی ممالک
— ۷,۱۰۳,۹۶۰	۰.۰۰۹	۴۶,۰۰۰	۰.۸	۷,۱۴۹,۹۶۰	۱۳۰۷	ملائد
— ۱,۸۸۱,۵۵۰	۰.۰۴	۱۰۱,۳۶۰	۰.۳	۱,۹۸۲,۹۱۰	۱۳۰۸	د
— ۱,۵۱۷,۷۰۰	۰.۰۷	۳۵۶,۲۶۰	۰.۳	۱,۸۷۳,۹۶۰	۱۳۰۹	د
— ۱۰,۵۰۳,۲۱۰		۵۰۲,۶۲۰		۱۱,۰۰۶,۸۳۰		جمع
— ۳,۵۰۱,۰۷۰		۱۶۷,۸۷۰		۳,۶۶۸,۹۴۰		معدل سه ساله
— ۳۲۲,۶۵۰	۰.۰۰۵	۲۱,۱۴۰	۰.۰۵	۳۴۳,۷۹۰	۱۳۰۷	یونان
— ۱۴۰,۹۴۰	۰.۰۶	۱۷۱,۷۷۰	۰.۰۱	۳۱۲,۷۱۰	۱۳۰۸	د
— ۳۲۷,۶۷۰	۰.۰۶	۳۱۷,۸۴۰	۰.۰۶	۵۴۵,۵۱۰	۱۳۰۹	د
— ۷۹۱,۲۶۰		۴۱۰,۷۵۰		۱,۲۰۲,۰۱۰		جمع
— ۲۶۲,۷۶۰		۱۲۶,۹۱۰		۴۰۰,۶۷۰		معدل سه ساله
— ۲۰۴,۴۹۹,۲۷۰	۱۰۰٪	۵۳۰,۸۶۰,۴۵۰	۱۰۰٪	۸۳۵,۳۵۹,۷۷۰	۱۳۰۷	جمع کل
— ۴۰۷,۱۸۱,۵۰۰	۱۰۰٪	۵۱۱,۱۱۹,۸۷۰	۱۰۰٪	۹۱۸,۳۰۱,۴۷۰	۱۳۰۸	د
— ۳۷۷,۰۲۷,۵۶۰	۱۰۰٪	۴۴۲,۴۵۳,۱۴۰	۱۰۰٪	۸۱۹,۴۸۰,۷۰۰	۱۳۰۹	د

اخيراً دولت برای موازنه صادرات و واردات بموجب قانون مخصوص تجارت خارجی را بخود انحصار داده و مابین نظریه اداره کل تجارت را با احصائی مقایسه صادرات و واردات ۱۰ ماهه و ۱۱ ماهه ۱۲۰۹ را نسبت بسال ۱۳۱۰ ذیلاً درج مینمائیم.

بیان تجارتی یا فوائد حاصله از اجرای قانون انحصار تجارت

برای اینکه خرابی اوضاع تجارتی قبل از وضع قانون انحصار تجارت خارجی مصوبه ۶ اسفند ۱۳۰۹ را بتوان بطور محسوس محسّم و ضمناً نیز فوائدیکه از اجرای آن در ظرف این ده ماهه بدست آمده و بهبودی که در اوضاع تجارتی حاصل شده است مبرهن و مدلل نمود لازم است که بشرح مختصر ذیل مبادرت شود.

هرگاه يك نظر اجمالی بوضعیت تجارت خارجی ایران قبل از جنگ بین‌المللی الی ابتدای اجرای قانون انداخته شود بطور وضوح روشن خواهد شد که ملت ایران مدتهای مدیدی دوچار يك وضعیت اسفناك تجارتی بوده بابعبارت دیگر واردات بیش از صادرات بوده است و بدین طریق هر ساله مبلغ هنگفتی از سرمایه ملی از این سرزمین خارج شده و در نتیجه حیات اقتصادی مملکت متزلزل شده بود.

این وضعیت که در سنه ۱۳۰۸ بمنتهای اوج خود رسیده یعنی تجارت ایران قریب ۴۳۲ میلیون قران کسر صادرات داشته است نادمه قبل ادامه داشت و در این دوساله اخیر علاوه بر عدم تعادل تجارت جنسی وضعیت ناگوار دیگری پیش آمد که بیش از پیش باعث تزلزل افکار عمومی شده و آن تزلزل و سقوط فاحش پول ایران بود.

از یکطرف وضعیت منفی صادرات و از طرف دیگر شدت بحران پول که در اثر تنزل قیمت نقره که واحد پول ایران را تشکیل میدهد و عوامل استثنائی دیگر از قبیل احتیاجات روز افزون باسعار خارجه و غیره دولت ایران با جدیت هر چه تمامتر برای مبارزه با اوضاع متزلزل اقتصادی کمر همت بسته اقدامات مؤثری نمود.

اولین اقدامی که بعمل آمد و در درجه اول اهمیت قرار داشت نگاهداری و حفظ پول مملکت از سقوط قطعی بود؟ برای اینکه تعیین مظنه اسعار در داخله

تحت تنظیم درآید و از نفوذ بازار بورس و صرافی خارج شود. در تاریخ ۱۵ اسفند ۱۳۰۸ بنا به پیشنهاد دولت قانونی از مجلس گذشت که بموجب آن معامله خرید و فروش اسعار خارجی بدولت اختصاص یافت و کمیسیون بعنوان کمیسیون تفتیش اسعار خارجی در بانک ملی تشکیل گردید که خریداران اسعار مجبور بودند بآن کمیسیون مراجعه نموده و برای کسب اسعار اجازه تحصیل کنند.

بعد از آنکه مدتی از اجرای قانون مزبور گذشت دولت در تجربه و عمل قانون مزبور را کافی برای انجام مقاصد و منویات خود ندانسته لایحه دیگری به مجلس تقدیم نمود و در نتیجه در تاریخ ۳۱ تیر ۱۳۰۹ قانون متمم قانون اسعار خارجی وضع گردید. بموجب این قانون ورود قسمتی از اجناس تجملی محتاج بداشتن اجازه مخصوص گردید و ضمناً نیز کلیه صادر کنندگان محصولات و اجناس داخلی برای آنکه اسعار حاصله از فروش اجناس خود را در خارج نگاه ندارند موظف باشند که ۹۰٪ از اسعار حاصله از فروش اجناس خود را بهمان نرخ که دولت برای اسعار خارج در داخله تعیین مینماید بفروش برسانند ولی هرگاه تعهد کنند که ۵۰٪ اسعار حاصله از فروش اجناس خود را مال التجاره ای که ورود آن محتاج بکسب اجازه قبلی از کمیسیون تفتیش اسعار نبوده وارد کنند از فروش ۵۰٪ اسعار مزبور معاف باشند.

به این ترتیب تا این اواخر موازنه پول تا اندازه ای محفوظ مانده و از سقوط کلی آن و ایجاد انفلوآسیون جلوگیری بعمل آمد ولی برای اینکه با بودن قانون انحصار تجارت که شرح آن ذیل نیز داده می شود و نتایجی که از اجرای آن حاصل گردیده دیگر مانعی برای آزاد بودن اسعار دیده نمیشد و از طرف دیگر برای اینکه بجزایات و معاملات غیر رسمی محرمانه که در بازار تحت عنوان بورس سیاه بعمل می آمد خاتمه داده شود در تاریخ ۵/۱۲/۱۰ لایحه جدیدی بتصویب مجلس شورای ملی رسیده که از تاریخ اجرای آن معامله و نرخ اسعار خارجی آزاد گردیده است ولی در عین حال دولت این حق را برای خود محفوظ داشته که در صورت لزوم مقررات لازمه راجع به تفتیش و کنترل نرخ اسعار را بمجلس پیشنهاد نماید. پس از تصویب لایحه

مزبور بازار مختصر زمانی بحالت عادی خود برگشته و بانکها هم روی همان جریان معاملات بازار نرخ داده و مطابق آن خرید و فروش می نمودند تا آنکه دوباره چند روزی است که جریان عادی بازار تغییر نموده و تفاوتی بین نرخ معاملات بازار و نرخ ابلاغی بانک دیده میشود که بر طبق اطلاعات موقّق ترقی فوق العاده اسعار در این چند روزه بیشتر مربوط به افزایش تقاضا و عدم کفایت اسعار در بانکها است زیرا بهیچوجه در این چند روزه در قیمت نقود خارجه تغییری حاصل نشده است که باعث ایجاد بحران اسعار گردد و شك نیست که پس از رفع احتیاجات مزبور دوباره اسعار بقیمت عادی خود عودت خواهد کرد.

در ظرف این یکی دو سال که انقلاب و بحران اقتصادی شدیدی در عالم پیدا شد برای اینکه از این حیث لطمه بیشتری باوضاع تجارتی ما وارد نیاید و قانون متمم اسعار برای این منظور کاملاً کافی نبود قدم برجسته دیگری برداشته شد که عبارت از وضع قانون انحصار تجارت خارجی در تاریخ ۶ اسفند ۱۳۰۹ باشد.

مقصود از وضع این قانون آنست که بیش از این اجازه ندهند که برهم خوردگی و عدم تعادل واردات و صادرات مملکت ادامه یافته و گریبان مملکت را از وضعیت نامساعد صادرات رهایی داده و ضمناً نیز از ورود امتعه تجملی و اشیاء غیر ضروری جلوگیری بعمل آید که بیش از این سرمایه ملی بیهوده خارج نشود.

قانون انحصار تجارت از یکطرف واردات را محدود ساخته و با تشکیل سهمیه هریک از اقلام اجناسی را که ورود آن مجاز مانده تحت تنظیم در آورده و از طرف دیگر باتسهیلات و آزادی که نسبت بقسمت صادرات منظور شده باعث تشویق صادرات محصولات و مصنوعات ایران گردیده است.

اینک با آنکه بیش از ۱۰ ماه از سال اقتصادی حقیقی نمیکزرد میتوان باچهره کشاده نتایجی که در این مدت مختصر حاصل شده است بر طبق صورت بیلان تجارتی ذیل ارائه داد.

بیان تجارتی

برطبق تقسیمات پنجگانه که در ۹ سپتامبر ۱۹۱۰ از طرف مجمع بین المللی احصائی تجارتی بروکسل تنظیم یافته است

نسبت صادرات به واردات	صادرات							واردات							کلیه ارقام این جدول به میلیون قران خوانده شود
	نوع جنس							نوع جنس							
	جمع کل صادرات	معدل ماهیانه صادرات	فلزات قیمتی و مسکوکات	مواد ساخته شده	مواد خام یا عمل آمده	مشروبات و ماکولان	حیوانات زنده	جمع کل واردات	معدل ماهیانه واردات	فلزات قیمتی و مسکوکات	مواد ساخته شده	مواد خام یا عمل آمده	مشروبات و ماکولان	حیوانات زنده	
-۱۹۲	۴۰۰	۳۷	۱	۷	۱۸	۱۰	۱	۶۴۷	۵۳	۱	۲۷	۴	۳۱	۱,۵	معدل ماهیانه قبل از جنگ ۱۲۹۲
-۲۴۰	۱۳۷	۱۱	۱,۲	۵	۴	۲	۱,۲۰	۴۸۲	۴۰	۱,۲	۱۹	۳	۱۷	۱	معدل ماهیانه بعد از جنگ ۱۲۹۹
-۴۳۰	۱۷۹	۱۴	۱,۲	۷	۴	۳	۱,۵	۶۰۹	۵۰	۱	۲۷	۴	۱۸	۱,۲	۱۳۰۰
-۳۱۴	۳۰۵	۲۵	۱	۱۰	۹	۵	۱,۱۰	۶۱۹	۵۱	۱	۲۹	۴	۱۷	۱,۲	۱۳۰۱
-۲۰۹	۳۸۵	۳۲	۱	۱۱	۱۴	۶	۱,۵۰	۶۹۴	۵۷	۱	۳۱	۶	۱۹	۱,۲	۱۳۰۲
-۲۸۶	۴۸۵	۴۰	۱	۱۱	۱۸	۱۰	۱,۲۰	۷۷۱	۶۴	۲	۳۷	۴	۲۱	۱,۳	۱۳۰۳
-۳۶۷	۵۱۴	۴۲	۱	۱۲	۱۸	۱۱	۱,۲۰	۸۸۱	۷۲	۴	۴۰	۵	۲۴	۱,۳	۱۳۰۴
-۳۳۸	۴۴۹	۳۷	۱	۱۱	۲۰	۵	۱,۱۰	۷۸۷	۶۴	۱	۳۹	۶	۱۹	۱,۳	۱۳۰۵
۳۴۴	۴۶۳	۳۸	۱,۱۰	۱۵	۱۵	۸	۱,۵	۸۰۷	۶۷	۳	۴۳	۶	۱۵	۱,۵	۱۳۰۶
۳۳۹	۴۸۰	۴۰	۱,۵	۱۵	۱۸	۷	۱,۱۰	۸۱۹	۶۸	۵	۴۱	۶	۱۶	۱,۵	۱۳۰۷
۴۴۲	۴۸۷	۴۰	۱,۳	۱۴	۱۸	۸	۱,۵	۹۱۹	۷۶	۳	۴۶	۹	۱۸	۱,۱۰	۱۳۰۸
۲۵۲	۴۵۸	۳۸	۱	۱۲	۱۶	۹	۱,۲	۸۱۰	۶۷	۵۰	۴۲	۹	۱۶	۱,۵	۱۳۰۹
+۷۹	۴۹۴	۴۹	—	—	—	—	—	۴۱۵	۴۱	—	—	—	—	—	۱۰ ماهه ۱۳۱۰

۱ - توضیح آنکه صادرات نفت مشمول ارقام صادراتی فوق نیست

۲ - اجناس معافی واردات در ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ منظور نشده

۳ - صادرات شلات در سنوات ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ منظور نشده است

از ملاحظات بیلان تجارتی مزبور بطور محسوس مشاهده میشود که صادرات ایران از سنوات قبل از جنگ بین‌المللی الی بدو اجرای قانون انحصار تجارت همواره کمتر از واردات بوده است و فقط در این ۱۰ ماهی که از عمر این قانون میگذرد نه فقط تعادل تجارتی حاصل شده بلکه صادرات ما رو باز دیاد گذارده و معادل ۲۹ میلیون فران نسبت بواردات اضافه است. مهتر از این دیگر دلیلی نمیتوان برای فوائد و حسن نتیجه این قانون قائل شد. برای اینکه وضعیت صادرات ۱۰ ماهه اجرای این قانون را بیش از آنچه که از بیلان فوق ملاحظه میشود روشن تر سازیم بهتر آنست بصورت مقایسه ای که از واردات و صادرات ۱۰ ماهه ۱۳۱۰ نسبت به ۱۰ ماهه ۱۳۰۹ تنظیم یافته است مراجعه شود.

صورت مقایسه

صادرات و واردات ۱۱ ماهه ۱۳۱۰ نسبت به ۱۱ ماهه ۱۳۰۹

واردات		صادرات		ماهها
۱۳۰۹	۱۳۱۰	۱۳۰۹	۱۳۱۰	
اضافه و کسر نسبت ۱۳۰۹	تومان	اضافه و کسر نسبت ۱۳۰۹	تومان	
کسر	تومان	کسر	تومان	
۳,۵۷۹,۰۳۶	۶,۲۴۴,۵۱۶	۵۳۶,۵۷۲	۲,۶۶۵,۴۸۰	فروردین
۲,۱۸۸,۶۱۸	۵,۷۲۰,۵۱۲	۲,۶۷۲,۰۷۵	۲,۵۳۱,۸۹۴	اردیبهشت
۱,۲۷۲,۴۳۷	۴,۶۴۲,۱۹۰		۳,۳۶۹,۷۵۴	خرداد
۸۹۳,۷۶۲	۴,۵۹۷,۷۱۵		۳,۷۰۴,۹۵۳	تیر
	۴,۲۱۱,۹۴۵		۴,۲۳۳,۱۹۱	مرداد
	۴,۲۱۶,۵۰۸		۴,۵۸۰,۹۴۸	شهریور
	۴,۶۶۳,۸۹۳		۵,۴۳۶,۰۰۶	مهر
۱۰۴,۷۶۶	۵,۰۰۶,۳۲۵		۴,۹۰۲,۰۵۹	آبان
۱,۲۵۰,۰۱۲	۵,۴۷۴,۷۰۱		۴,۲۲۴,۶۸۹	آذر
۲۶۵,۱۰۲	۶,۱۱۷,۰۲۲		۵,۸۵۱,۴۲۰	دی
۴۰۶,۴۳۹	۴,۷۳۱,۳۳۴	۷۰۴,۵۵۱	۴,۳۲۴,۸۹۵	بهمن
۹۸۰۱,۴۲۳	۵۵,۶۲۶,۷۱۱		۴۵,۸۲۵,۲۸۸	جمع ۱۱ ماهه

جمع صادرات ۱۱ ماهه ۱۳۱۰ — ۵۳,۵۶۴,۵۲۱
 و واردات — ۴۵,۸۲۵,۲۸۸
 اضافه صادرات در ۱۱ ماهه ۱۳۱۰ — ۷,۷۳۹,۲۳۳

از جدول فوق مشاهده میشود که بعد از اجرای قانون انحصار از ماه سوّم صادرات رو به ترقی رفته و تا آخر بهمن نسبت بواردات مبلغ ۲۳۳,۷۳۹,۷ قران اضافه شده است ، از این لحاظ تا آخر ماه دوازدهم مبلغ دیگری نسبت بواردات اضافه خواهیم داشت و از طرف دیگر واردات ۱۱ ماهه هذّه السنه مبلغ ۲۳ ۱۰۴ ۰ ۹۰۸ قران نسبت بواردات ۱۱ ماهه سنه ماضیه کسر بوده در حالیکه صادرات ۱۱ ماهه هذّه السنه نسبت به ۱۱ ماهه سال گذشته مبلغ ۱۰۲,۰۰۶,۱۲ قران اضافه بوده است .

برای مزید استحضار احصائیه هائیکه مربوط به اداره جواز واردات است نیز ذیلآ درج میگردد .

در سه ماهه اول سال ۱۳۱۰

صورت جوازهای صادره و میزان اعتبار و موازنه تجارت سه ماهه

تعارف گمرکی	شرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	وجودی فعلی
۲	الکل خالص	۳	۴۰۰۰	۲۲۵۸	۷۴۲
۴۵,۴۶	شرابهائی طبی و آب معدنی	۶	۱۶۵۰۰	۱۲۹۴۰	۲۵۶۰
۵۰	شمع	۱۸	۵۰۰۰۰	۴۰۰۰۰	—
۶۵,۵۲	کائوچو و مواد رزینی	۴۱	۲۸۹۹۹۰	۲۴۷۳۶	۲۶۵۲۵۴
۶۱,۶۰	سمن	۳۸	۲۰۷۰۰۰	۲۰۶۸۱۴	۱۸۶
۷۰,۶۹	قهوه	۴۵	۴۰۰۰۰	۴۰۰۰۰	—
۱۲۰,۱۲۱	قند و شکر	۲۵۳	۸۲۵۰۰۰۰	۸۲۳۳۵۰۸	۱۷۴۹۲
۱۲۳,۱۲۴	چای	۲۶۴	۵۷۵۰۰۰۰	۵۶۴۹۸۴۴	۱۰۰۱۵۶
۱۳۰,۱۳۱	درواجات معمولی	۲۰۸	۵۰۰۰۰۰	۴۶۴۳۱	۲۴۵۶۹
۱۴۲,۱۴۴	ادویه جات	۱۸۶	۳۲۵۰۰۰	۳۱۲۷۸۹	۲۲۱۱
۱۴۷	اقسام کلاه	۲۳	۸۲۵۰	۸۲۵۰	—
۱۵۲	اقسام چتر	۱۳	۱۶۴۶۰	۱۶۱۷۰	۲۹۰
۱۷۱,۱۵۶	دهنات معدنی و نباتی	۴۵	۳۲۲۵۰۰۰	۹۹۲۹۷	۳۲۲۵۷۰۳
۱۷۴,۱۷۲	آلات موسیقی	۱۰	۲۵۰۰۰	۱۱۵۳۰	۱۳۴۷۰
۱۸۴,۱۷۵	آلات و ادوات علمی ماشین آلات	۲۹۱	۱۴۰۰۰۰۰	۱۰۶۶۳۶۱	۲۳۳۶۳۹
۱۸۵	تخم نوغان	—	۶۵۰۰۰	—	۶۵۰۰۰
۱۹۰,۱۹۱	مواد معدنی	۱	۴۰۰۰	۱۲۰	۳۸۸۰
۲۰۲	نخ خیاطی	۴۳	۱۹۰۰۰۰	۱۶۱۷۶۶	۲۸۲۳۴
۲۰۳	نخ پنبه کلاف	۲۱۰	۱۴۱۵۲۲۰	۱۳۹۷۳۵۲	۱۷۸۶۸
۲۰۴	نخ پشمی	۱۶	۱۲۴۹۷۰	۶۳۱۲۸	۶۱۸۴۲
۲۰۷	نخ ابریشم طبیعی	۴	۳۲۵۰	۲۱۷۰	۱۰۸۰
۲۱۴	طناب و ریسمان نخ بافته	۲۵	۶۵۰۰۰	۵۹۶۷۰	۵۳۳۰
۲۳۶	چلووار	۹۷	۱۲۵۰۰۰۰	۱۲۱۰۵۲۵	۳۹۴۷۵

(بقیه)

۳۲۸

تعارف گهرکی	شرح	اعداد جواز	اصل اعتبار	مبالغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
۲۲۷	جیت ملون باسره	۳۳۳	۸۳۲۶۰۰۰	۸۲۸۴۰۷۰	۴۱۹۳۰
۲۳۸	پارچه ینبه	۱۲۲	۱۴۹۹۰۰۰	۱۳۸۸۳۶۹	۱۱۰۶۳۱
۲۵۳	پارچه لغاف و کیسه	۴۵	۲۰۷۵۰۰	۱۷۹۵۸۲	۲۷۹۱۸
۲۶۲	نخ و یشم مخلوط	۴۷	۳۲۵۰۰۰	۳۲۴۶۸۰	۳۲۰
۲۷۶	انواع مشمع	۲۰	۴۰۰۰۰	۳۶۰۰۰	۴۰۰۰
۲۷۷	دستگاه و ابزار تلفن و تلگراف	۱۳	۸۲۵۰۰	۶۶۴۴۴	۱۶۰۵۶
۲۷۸	ماشین تحریر و قطعات آنها	۷	۳۲۵۰۰	۱۲۵۵۴	۱۹۹۴۶
۲۷۹	دوربین عکاسی و سینما توگراف	۳۵	۶۵۰۰۰	۶۴۵۷۰	۴۳۰
۲۸۰	لاک	۶	۲۵۰۰	۱۷۸۱	۷۱۹
۲۸۱	عینک و دوربین	۱۸	۲۰۰۰۰	۱۴۶۸۹	۵۳۱۱
۲۸۲	چوب ینبه	۸	۳۹۰۰	۳۹۰۰	—
۲۸۳	لامپ الکتریک	۲۹	۲۵۰۰۰	۲۵۰۰۰	—
۲۸۴	قرن قفلی - سوزن - سنجاق	۶۳	۶۵۰۰۰	۶۴۹۶۰	۴۰
۲۸۵	اسباب بازی برای تعلیم	۸	۳۹۹۰	۳۹۹۰	—
۲۸۶	صندوق و جعبه چوبی فلزی	۱۳	۱۱۰۰۰	۱۱۰۰۰	—
۲۸۷	واکس	۱۰	۱۲۵۰۰	۱۱۴۸۵	۱۰۱۵
۲۸۸	لوازم دفتر	۵۳	۸۲۴۰۰	۵۴۰۹۳	۲۸۳۰۷
۲۸۹	لوازم توالت	۴۴	۴۰۰۰۰	۳۱۰۰	۸۹۹۹
۲۹۰	لوازم سفر	۸	۱۲۴۸۵	۳۷۹۶	۸۶۸۹
۲۹۱	انواع فانوس و لانترن	۱۸	۳۹۱۶۰	۲۲۰۰۰	۱۷۱۶۰
۲۹۲	فونوگراف و گرامافون	۴۳	۱۲۴۸۶۵	۹۴۵۵۴	۳۰۳۱۱
۲۹۳	اشیاء بازی و لعبی و غیره	۱۳۰	۲۰۵۴۷۵	۱۸۶۵۷۴	۱۸۹۰۱
۳۰۲	لامپهای متعارفی و شیشه	۳۶	۵۴۰۰۰	۴۹۵۷۵	۴۴۳۵
۳۰۵	آهن و چدن و فولاد	۱۲	۸۱۵۶۱	۴۶۳۹۱	۳۵۱۷۰
۳۰۶	لوازم فولاد بشکل صفحه	۵۲	۳۹۹۴۰۰	۲۸۴۴۵۶	۱۴۹۴۴
۳۰۷	جهت ساختمان	۱	۶۴۹۸۰	۱۶۳	۶۴۸۱۸
۳۰۸	ورنه آهن سفید	۵	۱۲۳۷۵۰	۱۲۳۱۷۵	۱۵۷۵
۳۰۹	ورقه حلبی سفید	۱	۱۴۹۰۰	۲۰۰۰	۱۲۹۰۰

(۳ بقیه)

تعارف گمرکی	شرح	تعداد جواز	اصل اعتبار	مبلغ جواز صادر شده	موجودی فعلی
۳۱۱,۳۱۱	میخ و پیچ و مهره خارهای آهنی	۱۰۰	۲۵۰۰۰۰	۲۱۶۷۳۱	۳۳۲۷۹
۳۱۲	بیت و چلیکهای آهنی		۷۵۰۰	--	۷۵۰۰
۳۱۳	قلم و سرب و روی	۴۱	۸۲۵۰۰	۷۹۸۶۰	۲۶۴۰
۳۱۹	حروف و کلیشه طبع	۸	۱۲۵۰۰	۱۰۵۰۰	۲۰۰۰
۳۴۰,۳۴۶	ساعت قاب و کدرخانه ساعت	۵۱	۸۲۵۴۰	۶۵۴۱۹	۱۷۱۲۲
۳۵۵	کاغذهای تحریر پاکتهای متعارفی	۶۵	۲۵۰۰۰۰	۲۴۲۶۵۰	۷۳۵۰
۳۵۷	سیگار ورق بزرگ	۳	۱۲۵۰۰۰	۲۸۲۲۲	۹۶۷۷۸
۳۵۶,۳۶۵	کاغذ دیوار مقوا و اشیاء	۷۴	۱۶۵۰۰۰	۱۵۲۱۵۹	۱۲۸۴۱
۳۸۱,۳۷۵	چرمهای ساخته شده و اشیاء چرمی	۹۲	۴۰۰۰۰۰	۳۶۹۴۹۵	۲۹۵۰۵
۳۹۰	چینی آلات	۴۹	۱۲۵۴۳۲	۱۲۱۷۵۸	۳۶۷۴
۳۹۴,۳۹۱	باروت و فشنگ شکاری	۲	۴۴۰۰۰	۶۶۹	۳۹۲۳۱
۴۰۱,۴۰۰	محصولات شیمیائی	۱۰۵	۱۲۵۰۰۰	۱۲۴۷۰۳	۲۹۷
۴۰۳,۴۰۲	مطبوعات باسره و چاپ سنگی	۲۹	۶۵۰۰۰	۱۲۲۶۷	۵۲۷۳۲
۴۰۶	سفر و قید خام	—	۸۲۵۰	--	۸۲۵۰
۴۰۷	صابونهای عطری	۱۴	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	—
۴۱۶	سیگارهای برگ	۱	۲۰۰۰	۴۰۰	۱۶۰۰
۴۱۸	قرمز داده صنعتی	۲۰	۸۰۰۰۰	۶۹۴۷۹	۱۰۵۲۱
۴۱۹	مازوج	۲	۸۰۰۰۰	۲۲۹۳	۷۷۷۰۷
۴۲۱	نیل طبیعی	۵	۲۰۰۰۰	۱۴۰۰۰	۶۰۰۰
۴۲۲	نیل ترکیبی	۲۱	۱۲۰۰۰۰	۱۲۹۹۰۴	۹۶
۴۲۳	اقسام رنگهای معدنی	۲۵	۸۰۰۰۰	۷۹۳۴۴	۶۵۶
۴۲۵,۴۲۳	رنگهای روغنی	۱۳	۳۲۵۰۰	۳۲۵۰۰	—
۴۳۱,۴۲۷	تخم پنبه و کتان	۴	۲۴۵۰۰	۱۶۵۶۰	۲۲۸۴۴
۴۳۸,۴۳۲	جامهای شیشه	۱۱۱	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰	—
۴۳۶,۴۳۷	بطری - غرابه - شیشه	۵	۶۶۷۰	۶۰۶۲	۶۰۷
۴۴۴,۴۴۵	اتومبیلهای متعارفی	۳	۸۲۵۰۰	۱۹۶۳۸	۶۲۸۷۲
۴۵۱,۴۴۶	اتومبیلهای باری کامیون	۳۱۲	۳۳۳۵۰۰۰	۳۳۱۴۲۲۰	۱۰۶۸۰
جمع کل مورخه ۱۰/۸/۲۵					
		۲۲۷۴	۴۱۱۴۰۸۹۸	۳۵۹۳۸۵۲۹	۵۲۰۲۳۶۹

صورت در خواستها و جوازهای صادره در دو ششماه سال اقتصادی تا تاریخ ۱۰ اسفند ماه ۱۳۱۰ بر طبق دفاتر گمرکی ایالات

۳۳۰

نمره گمرکی	نوع جنس	آذربایجان	بنادر شمال	خراسان	بنادر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۳	اکل خالص	—	—	۹۲۴	—	—	—	ریال ۹۲۴
۴۶,۴۵	شرابها و آبهای معدنی	۹,۱۰۰	۱۶,۰۳۷	—	۲,۹۳۰	۵,۲۵۰	—	۳۳,۳۱۷
۵۰	شمع کچی	۱,۵۵۷	۳۸,۰۸۸	۱,۲۰۰	۲,۵۱۶	۲۷,۴۰۱	—	۷۰,۷۶۱
۵۶ تا ۵۲	کافورچو و مواد رزینی	۸۸,۰۵۹	۱۹۶,۲۸۷	۲,۲۴۵	۲۰,۴۷۹	۳۲,۸۴۹	۳۰,۱۹۹	۳۸۱,۱۱۸
۵۳	کالین	۶۵,۰۰۰	۴۸۸,۶۳۹	۴۰,۸۶۱	۴,۰۰۰	—	۱,۵۰۰	۶۰۰,۰۰۰
۶۱,۶۰	سیان و مصالح سیانی	۵۳,۵۷۸	۳۹۱,۶۱۷	۱۱,۷۰۷	۳۱,۱۱۴	۱۶,۲۷۶	—	۵۰۴,۲۹۲
۷۰,۶۹	قهوه	۳,۳۶۰	—	۱۴,۵۶۰	۵۲,۷۴۵	۴۳,۷۸۴	—	۱۱۴,۴۴۹
۱۳۱,۱۳۰,۷۸	دواجات	۱۷۱,۱۴۰	۱۵۶,۰۴۵	۹۰,۳۰۰	۲۳۲,۹۶۶	۲۷۲,۳۰۰	۷۱,۵۰۴	۹۹۵,۲۵۵
۱۴۴,۱۴۲	ادویهجات	۲۷,۳۶۹	—	۲۲۶,۰۶۹	۵۱۱,۱۳۷	۳۶۴,۱۶۲	—	۱,۱۲۸,۶۳۷
۱۴۶	زیر پیراهنی پشمی	۶,۳۴۵	۲۰۱	۱,۲۴۰	۱۰۰	۱,۸۷۷	۱۰۱	۹,۸۶۴
۱۴۷	اقسام کلاه اروپائی	۱,۷۲۵	۲,۷۱۸	۵۳۰	۵,۷۷۵	۱۰,۲۱۲	۱۰,۱۷۲	۳۱,۱۲۲
۱۴۸	بند جوراب و شلوار	۴,۲۷۹	۶۴۴	۱۱۰	۲,۸۱۷	۱۶,۸۸۳	۳,۳۸۰	۲۸,۰۱۳
۱۵۲	اقسام چترهای معمولی	۸,۰۶۶	۵۷۶	—	۱,۷۲۳	۲,۶۹۳	—	۱۲,۰۶۸
۱۷۱ تا ۱۵۶	دهنات نباتی و معدنی	۴۲,۵۳۵	۳,۵۰۱,۶۳۱	۵۵۴,۶۴۲	۳۸,۷۰۵	۱۳۷,۲۷۱	—	۳,۲۷۴,۷۷۴
۱۷۴ تا ۱۷۲	الات موسیقی	۵,۷۰۰	۱۵,۳۱۷	—	۱,۰۰۰	۲,۶۴۸	۱,۸۲۰	۳۶,۴۸۵
۱۸۴ تا ۱۷۵	الات و ادوات و ماشین آلات	۱۴۶,۰۶۹	۹۸۰,۵۵۵	۱۱۹,۵۱۴	۹۲,۳۸۵	۲۷۷,۲۰۲	۵,۹۴۰	۱,۶۲۱,۶۶۵
۱۹۱,۱۹۰	مواد معدنی	۸۰	—	—	۳۱۵	۴,۴۱۹	—	۴,۸۱۴

(رقمه)

جمع کل	تهران	خوزستان	بندر جنوب	خراسان	بندر شمال	آذربایجان	نوع جنس	تفره کمرکی
۴۸۵,۳۱۰	۶,۴۹۱	۱۰۵,۳۳۸	۱۸۲,۹۷۱	۲۷,۲۸۳	۷۸,۴۶۶	۷۴,۷۶۱	انواع نخ خرده فروشی	۲۰۲
۶,۹۳۳,۵۲۵	۳,۳۵۰	۱,۴۵۶,۶۳۱	۴,۲۵۲,۶۳۹	۱,۱۱۵,۴۰۵	۱,۹۴۵	۱۰۳,۵۵۵	نخ پنبه کلاف	۲۰۳
۵۴,۴۴۵	۱,۳۵۷	۳,۳۳۴	۴۶,۱۲۸	۶۰۰	—	۲۰,۳۶	» پشمی	۲۰۴
۴۷۳	—	۱۵۰	۳۲۳	—	—	—	» ابریشم طبیعی	۲۰۷
۸۱,۷۸۲	—	۱۹,۶۸۵	۴۳,۲۷۰	۱,۰۰۰	۱,۵۱۱	۱۶,۳۰۶	طیاب و نخ قند	۲۱۴
۵,۳۱۶,۸۳۹	۵۰۰	۱,۰۶۷,۷۴۱	۲,۴۴۱,۱۳۴	۹۱۵,۸۳۲	۵۶۴,۹۰۵	۳۲۶,۷۲۷	چلووار و ملل	۲۴۰,۲۳۶
۲۶,۴۹۱,۹۶۲	—	۹,۱۵۶,۳۵۴	۴,۶۸۶,۴۷۹	۲,۶۴۶,۹۱۸	۵,۹۳۲,۱۲۹	۴,۰۷۰,۰۸۲	چیت ملون و باسه	۲۳۷
۸,۸۶۴,۳۶۲	—	۲,۷۲۶,۶۶۴	۲,۹۴۴,۹۴۳	۱,۲۵۰,۳۴۷	۴۶۱,۴۵۲	۱,۴۹۰,۹۵۶	پارچه پنبه بافته پنبه الوان	۲۳۸
۶۵۸,۳۴۴	۵۱	۱۹۲,۰۹۱	۱۸۰,۸۰۷	۲۲۹,۱۷۵	۲۶,۰۴۴	۳۰,۱۷۶	» لاف و کپه	۲۵۳
۳,۴۸۳,۹۳۵	۲۱,۳۱۴	۱,۴۴۴,۳۹۱	۶۵۷,۷۲۳	۱۰۵,۱۶۸	۴۹,۷۹۴	۱,۳۰۵,۵۴۵	پارچه نخ و ریش مخلوط	۲۶۴ تا ۲۴۴
۱۱۰,۱۸۰	—	۵۱,۷۵۹	۱۹,۰۹۰	۱۲,۸۶۳	۱۷,۱۳۸	۹,۳۲۰	انواع مشمع	۲۷۶
۱۶۹,۲۲۵	۷۴,۶۹۴	۲۷۸	۳,۵۶۴	۵,۲۰۰	۶۵,۳۹۹	۲۰,۱۴۵	دستگاه تلفن و تلگراف	۲۷۷
۱,۳۶۳	۱۲۰	۹۰۹	۶۷	—	—	۲۶۷	ماشین تحریر و قطعات	۲۷۸
۱۷۷,۴۷۳	۲۷,۳۵۷	۳۲,۹۶۰	۴۴,۴۳۱	۳,۵۱۹	۳۹,۳۷۰	۲۹,۹۳۶	دوربین عکاسی و سینما	۲۷۹
۹,۱۷۱	—	۱,۷۱۰	۲,۰۸۹	۵,۳۷۲	—	—	لاک	۲۸۰
۲۳,۱۳۳	۶,۲۳۵	۶,۰۵۹	۲۵۰	۱,۱۰۰	۶۰۰	۸,۸۸۹	عینک و دوربین	۲۸۱
۲۷,۰۵۷	—	۷,۱۸۶	۴,۵۷۷	۱,۰۸۳	۹,۶۰۳	۴,۶۰۸	چوب پنبه	۲۸۲
۲۲۵,۰۲۲	۴۰,۳۴	۱۴۴,۳۹۵	۱۶,۲۲۷	۳,۶۹۷	۵۲,۸۱۱	۲۳,۹۵۸	لامپ الکتریک	۲۸۳
۱۵۹,۷۳۲	۶,۲۲۷	۲۸,۹۴۳	۲۵,۱۷۵	۱۰,۳۲۶	۷,۶۸۵	۷۱,۳۷۷	قرن قفلی و خرازی	۲۸۴
۷,۹۴۷	۳۴۵	۶,۳۵۹	۶۰۵	۶۰۴	۵۴	—	اسباب بازی برای تعلیم	۲۸۵

(بقیہ)

نمبرہ کمرہ	نوع جنس	آذربایجان	بشار شمال	خراسان	بازر جنوب	خوزستان	تهران	جمع کل
۲۸۶	جیمہ و صندوق فلزی واکس	—	۴۸۰	۲۳۷	۱,۶۵۰	۶,۳۴۰	—	۸,۵۰۷
۲۸۷	لوازم دفتر و زنک اخبار و نواک	۱۸,۸۰۴	۲,۰۰۰	۸,۶۹۴	۱۲,۷۳۲	۳۸,۷۰۴	—	۸۰,۹۳۴
۲۸۸	انواع فلزی و لوازم خانه	۵۴,۱۷۷	۳۸,۴۸۲	۹,۵۰۹	۵۷,۷۴۸	۴۶,۹۰۷	۴,۹۱۰	۲۱۱,۷۳۳
۲۸۹	فوتوگراف و کرامتون و صفتہ	۵۳,۰۴۴	۷,۳۱۷	۲,۹۰۴	۱۸,۸۹۳	۴۰,۰۷۳	۵۶,۲۶۰	۱۷۸,۴۹۱
۲۹۱	انواع فلزی و لوازم خانه	۲,۳۶۸	—	۳۱,۱۶۴	۱۸,۳۵۶	۳۰,۶۵۹	۲,۳۵۰	۸۴,۸۹۷
۲۹۲	فوتوگراف و کرامتون و صفتہ	۵۲۸	۴,۰۰۰	۲,۰۰۰	۶,۷۰۶	۶۸,۲۳۲	۱,۴۴۲	۸۲,۹۰۸
۲۹۳	انواع فلزی و لوازم خانه	۶۰,۵۶۱	۱۳۸,۴۴۸	۴۹,۱۳۵	۷۲,۹۴۵	۱۴۵,۷۵۷	۱,۰۰۰	۴۱۸,۳۵۱
۳۰۲	لامپهای فلزی و صفتہ	۱۳,۸۷۶	—	۳۲,۸۲۸	۵,۸۳۲	۵۰,۸۶۲	—	۹۳,۳۹۸
۳۰۵	آهن - چین - فولاد شمش	۲۱,۵۰۰	۱۹,۳۶۲	۱۵,۸۸۹	۶,۰۷۳	۱,۸۹۱	—	۶۴,۷۱۵
۳۰۶	د و فولاد بشکل مبله	۲۰,۳۹۹	۶۶۱,۷۲۴	۳۵,۶۴۸	۴۸,۹۴۴	۸۲,۰۲۴	—	۸۲۸,۷۳۹
۳۰۷	د و ساختمانی	—	۲,۵۰۰	۸۱۵	۷۸۷	۱۰,۸۹۹	—	۱۵,۰۰۱
۳۰۸	ورقه آهن سفید	۹۸,۳۲۹	۱۹۴,۷۱۰	۳,۴۲۰	۲۲,۲۵۰	—	—	۳۱۸,۶۰۶
۳۰۹	د و حلبی	—	۶,۰۰۰	۳۶۰	۸,۸۲۷	—	—	۱۵,۱۸۷
۳۱۰	میخ - پیچ - مهره - خار	۳۰,۰۲۴	۱۰۷,۴۷۹	۲۳,۹۹۹	۳۲,۳۸۲	۱۰۷,۵۳۸	—	۲۹۷,۳۲۲
۳۱۲	پیت و چیلک آهنی	—	—	—	۲۰۰	—	—	۲۰۰
۳۱۵,۳۱۳	قلم و نیگل و برنج و الو میخ	۱۹,۳۹۷	۱۱,۶۳۰	۳۶,۴۷۸	۲۴۵,۰۷۰	۱۰۴,۱۵۴	—	۴۱۵,۷۳۸
۳۱۹	حروف و کلنه طبع	۱۱,۰۰۰	۳,۳۰۰	۱,۴۲۰	۱,۲۲۲	۶,۸۷۵	۵۰	۲۳,۸۶۷
۳۲۵	پراق - قفل - ولولای درب	۸۳,۰۸۰	۱۴,۰۳۵	۱۸,۴۲۱	۲۳,۵۵۴	۱۲۷,۷۱۳	۲۴۴	۲۷۶,۰۴۷
۳۴۶,۳۴۰	ساعت قاب و کارخانه ساعت	۱۲,۳۸۶	۲,۲۰۴	۵۰۰	۵۰۰	۶,۸۲۸	۵۷,۱۴۴	۷۹,۶۱۲
۳۵۵	کافه تحریر و پاکت	۱۷۳,۶۸۵	۲۷۶,۰۲۰	۵۱,۴۶۹	۱۸۵,۹۱۸	۵۶,۲۹۲	۲۳۶	۷۴۳,۶۲۰

(بقیه)

جمع کل	تهران	خوزستان	بندر جنوب	خراسان	بندر شمال	آذربایجان	نوع جنس	تفره کمرکی
۹,۰۷۸	—	۷,۳۰۰	—	—	—	۱,۷۷۸	کاغذ سبکار	۳۵۷
۳۹۲,۴۱۶	۱۱۴	۶۴,۴۲۱	۳۵,۳۹۸	۱۲,۶۴۵	۲۳۱,۴۰۷	۵۸,۵۳۱	کاغذ دیوار و مقوا	۳۶۰ تا ۳۵۶
۱,۰۷۵,۵۹۷	۴۹,۹۳۰	۴۹۰,۸۹۵	۱۰۳,۰۶۵	۱۹۹,۱۹۰	۹۸,۳۶۷	۱۳۴,۱۵۰	چرم ساخته شده و اشیاء چرمی	۳۸۱ تا ۲۷۵
۳۰۹,۹۵۵	۲,۴۱۱	۵۳,۸۲۰	۱۶,۸۵۲	۲۲,۸۳۸	۱۵۸,۰۰۷	۵۶,۰۳۷	چینی آلات	۲۹۰
۳,۳۸۴	—	۲,۰۸۴	۳۰۰	—	—	—	باروت و فشنگ شکاری	۲۹۴ تا ۳۹۱
۴۹۶,۰۶۲	۱,۳۸۳	۱۷۱,۱۵۵	۷۸,۹۲۶	۳۷,۴۷۵	۱۴۱,۴۰۳	۶۵,۸۲۰	مراد شیبانی	۴۰۱ تا ۴۰۰
۲۹,۹۴۹	۲,۳۳۳	۱۶,۱۶۱	۸,۳۸۶	۲,۱۶۰	۹۱۰	—	مطبوعات و چاپ سنگی	۴۰۳,۴۰۲
۴,۶۴۶	—	۴,۳۲۶	۶۰	۲۶۰	—	—	سفر و قبر خام	۴۰۶
۳۷,۷۸۷	۳۰	۲,۷۹۰	۱,۳۴۶	۱,۷۹۹	۲۶,۳۴۹	۵,۴۷۳	صابون عطری	۴۰۷
۴۵۰	—	۴۵۰	—	—	—	—	میکارهای برقی	۴۱۶
۱۰۹,۰۹۹	—	۲۲,۰۵۶	۱۰,۴۴۰	۶۱,۴۴۳	—	۱۵,۱۶۰	قرمز دانه صنعتی	۴۱۸
۴۱,۳۹۷	—	۹,۴۳۶	۹۰۰	۵۴۱	—	۴۰,۵۲۰	مازوح	۴۱۹
۱۹,۷۰۸	—	۶,۹۶۱	۹,۲۸۸	۲,۴۵۹	—	—	نیل طبیعی	۴۲۱
۱,۲۱۶,۴۴۶	—	۴۱۹,۶۷۵	۲۵۶,۰۴۰	۳۲۳,۴۳۰	—	۲۲۷,۲۰۱	ترکیبی	۴۲۲
۲۹۵,۹۹۹	—	۱۳۵,۳۷۱	۵۴,۳۳۱	۴,۵۰۰	۳۷,۲۰۴	۶۶,۵۹۳	سایر اقسام رنگهای معدنی	۴۲۳
۱۰۳,۷۷۹	۱۰۰	۲۱۴,۴۴۴	۲۶,۵۹۶	۱۶,۲۰۳	۲۹,۴۷۳	۹,۹۶۲	رنگهای روغنی	۴۲۵,۴۲۴
۹,۰۹۳	۱,۱۰۰	۲,۱۶۷	۶۴۲	۵,۱۸۴	—	—	نباتات و مواد نباتی	۴۳۱ تا ۴۲۷

(بقیه)

۳۵۲

جمع کل	تهران	خوزستان	بنادر جنوب	خراسان	بنادر شمال	آذربایجان	نوع جنس	به کمرگی
۹۰۶,۰۳۵	۴۳۰	۱۲۳,۹۶۰	۹۳,۶۸۲	۵۵,۰۶۵	۵۳۸,۴۲۱	۱۵۴,۵۷۷	شبه آلات و شبهه رکابین	۴۲۸,۴۳
۳۶۷,۸۱۲	۱۷,۱۴۰	۴۷۹,۷۱۹	۳۴,۰۵۳	۹,۰۰۰	۱۸,۴۰۰	۹,۵۰۰	اتومبیل سواری	۴۵,۴۴
۶,۷۷۷,۰۴۱	۱۰,۲۳۲	۵,۳۷۱,۶۰۶	۸۵۶,۵۶۵	۳۰۴,۸۳۰	۳۱۱,۰۷۱	۲۲,۷۳۶	سایر وسائط نقلیه	۴۵۱,۴۴
۵,۶۰۲,۹۴۹	—	۲,۶۱۲,۳۰۱	۷۴۴,۵۳۳	۷۷۷,۶۲۱	۸۴,۶۶۷	۱,۳۸۳,۹۲۷	جای	۱۲۴,۱۲
۵۷۸,۸۶۴	—	—	—	—	۵۷۸,۸۶۴	—	تخم نوزغان	۱۸
۸۴,۸۰۶,۰۴۸								

صورت خلاصه جوازهای صادره مشمول بند (الف) و (ه) از ماده (۴) قانون متمم انحصار تجارت خارجی و ماده (۱۸) نظامنامه

از بدو تأسیس اداره جواز واردات (ع/۱۰/۱) الی ۱۵ بهمن ماه ۱۳۱۰

بابت احتیاجات دولتی ۲۶۷۲۴۳۵,۵ ریال

بابت ماشین آلات ۵۵۲۴۴۲۳

بابت ماده ۱۸ نظامنامه ۱۷۰۰۰۳

جمع کل ۸۴۶۶۸۶۱,۵ ریال

صادرات دولتی بابت صدی هشتاد و یک

۳۷۶۹۷۰۰

تفاوت

تفاوت بالغ چهار میلیون و پانصد و نود هفت هزار و یکصد و شصت و یک ریال و نیم میباشد

۴۵۹۷۱۶۱,۵ ریال

قانون انحصار تجارت نه فقط از نظر محدود ساختن اجناس واردانی بیپوده مفید بوده بلکه از طرف دیگر مشوق صدور محصولاتی شده است که تا بحال سابقه نداشته و اینک بانظر باتیکه دولت از لحاظ طبقه بندی اجناس و محصولات ایران مطابق اجناس سایر ممالک راقیه دارد و ترقیاتی که خیال دارد جهت جلوگیری از خرابی محصول صادراتی و تقلباتی که تا بحال در اجناس صادراتی بعمل میآمده و باعث بی رونقی اجناس ایران در خارجه میشده اتخاذ کند امید میرود که روز بروز دائره صادرات توسعه یافته محصول و مصنوع ساخت ایران در کلیه اقطار عالم بخوبی و ممتازی جنس معروف شده و بتواند با سایرین رقابت نماید و ضمناً با ترتیبات خاصی که اتخاذ شده تسهیلات و معافیت هایی که نسبت به ورود بعضی ماشین آلات عام المنفعه بعمل آمده است طوری از طرف تجار حساس وطن پرست ایرانی حسن استقبال شده است که بزودی ملت ایران از حیث بعضی از مصنوعات خارجه بی نیاز خواهد شد و بلا تردید با این قدمهای سریعی که برای صنعتی کردن ایران برداشته میشود در آتی نزدیکی مملکت ایران قادر خواهد بود که قسمت اعظم احتیاجات خود را در داخله مرتفع سازد و در این موقع بحرانی که سرتاسر عالم را فرا گرفته بزرگترین ملل عالم برای اصلاح وضعیّت نامساعد اقتصادی خود مجاهدت می کنند و بر خلاف بدبینی های عده ای که نسبت باین قانون داشته اند بعضی از دول دیگر چون پی بمحسنات این قانون برده رویه ما را سرمشق خود قرار داده و قوانین شبیه قوانین کنترل اسعار و محدودیت واردات برای خود وضع نموده اند.

بر طبق تصویب هیئت دولت صورت مفصل کمتنژان واردات سال اقتصادی ۱۳۱۱ با تقسیم آنها بدفاتر گمرکی و همچنین صورت مفصل اجناسی که در کمتنژان مزبور مذکور نشده و ورود آنها ممنوع است ذیلاً درج مینمائیم.

صورت مفصل کنترل در سال اقتصادی ۱۳۱۱

نمره کنترل	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمه آزاد ریال
۱	آب معدنی و شراب طبی	تبریز ، جلفا ، آستارا بهاوی ، مشهد سر ، بندر شاه ، بندر جز مشهد ، زاهدان پوشهر ، بندر عباس محمره ، اهواز ، بندر شهیدز . آبادان کرمانشاه ، قصر شیرین	۳۰۰۰۰۰ ۱۴۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰ ۱۴۰۰۰ ۷۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰	۱۳۲۰۰ ۶۱۶۰۰ ۴۲۰۰ ۵۷۲۰ ۳۰۸۰ ۴۲۰۰
۲	اتومبیلهای باری:	تبریز ، جلفا ، آستارا بهاوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه مشهد ، باجگیران ، زاهدان پوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه محمره ، اهواز ، آبادان ، بندر شاهپور کرمانشاه ، قصر شیرین تهران	۶۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۱۵۴۴۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۱۵۴۴۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰
			۴۰۰۰۰۰۰	۸۸۰۰۰
		جمع		
			۴۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰

اتومبیلهای باری:

کامیون های موتور دار بزرگ و کوچک -
اتومبیل های بزرگ و کوچک ، اتومبیل های
اطفائی و آب پاش . برف پاک کن و جاده
کوب ، چراغهای یموتور ، اسباب یدکی و
قطعات متفرقه و سائط غلبه مذکور غیر از
لاستیک و رزین .

نمره کاتراند	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۲	اتومبیل‌های سواری و اسباب پدکی و قطعات منفصله اتومبیل‌های مزبور (غیر از رزین و لاستیک) بائنضمام اشیاء پدکی و قطعات منفصله در شگه و کالسه.	تبریز . خُلفا . آستارا	۶۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
		پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان	۲۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه	۳۶۰۰۰۰۰	۳۶۰۰۰۰۰
		عمره . بندر شهپور . اهواز . آبادان	۱۲۰۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰۰
		تهران	۸۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰
جمع			۲۵۰۰۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰۰۰
۴	ادویه جات : نمره‌ندی خشک ، خردل نساخته ، دارچین ، ریشه جوز ، زردچوبه نکویده ، زنجبیل ، فلفل سیاه نکویده ، لیمو عمانی خشک ، میخک ، هل ، وانیل .	تبریز چلفا . خوی . آستارا	۳۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰
		پهلوی مشهد سر . بندر جز . بندر شاه	۳۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار	۱۴۷۰۰۰۰	۱۳۷۰۰۰۰
		عمره . اهواز . بندر شاپور . آبادان	۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین	۳۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰
		جمع	۴۰۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰

نمبره کتابخانه	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سرمیه آزاد ریال
۵	آلات موسیقی: بازو، ارک، آرسونوم، ویلون و قطعات میزای آن، فلوت، طبل، دایره زنگی، ماندولین، صندلور، عود، قانون، چناک، آلات موسیقی بچگانه.	تبریز . جلفا پهلوی . مشهد سر . بندر جاز . بندر شاه مشهد . باجگیران . زاهدان پوشهر . بندر عباس عمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان کرمانشاه . قصر شیرین تهران	۳۷۰۰۰ ۷۷۰۰۰ ۱۸۰۰۰ ۱۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰ ۸۰۰۰ ۱۲۰۰۰	۱۶۶۵۰ ۳۴۶۵۰ ۸۱۰۰۰ ۴۵۰۰۰ ۴۵۰۰۰ ۳۶۰۰۰ ۵۴۰۰۰
		جمع	۱۷۲۰۰۰	۷۷۴۰۰
۶	آهنگ و فولاد و چدن: بشکل شمش، صغره، تنگه، ورق، مبله، ترک، تسمه، گنده، تیر - حلبی سفید ویت و چلیک.	تبریز . جلفا . آستارا پهلوی . مشهد سر . بندر جاز . بندر شاه مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان پوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار عمره . شاهپور . اهواز - آبادان کرمانشاه . قصر شیرین	۸۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰	۲۸۰۰۰۰ ۱۷۵۰۰۰ ۱۴۰۰۰۰ ۱۴۰۰۰۰ ۱۷۵۰۰۰ ۱۴۰۰۰۰
		جمع	۷۵۰۰۰۰	۲۶۲۵۰۰۰

نمره کشتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمیه آزاد ریال
۷	باروت و مواد قابل احتراق و قشنگ شکاری (بالاجاز مخصوص دولت): باروت برای شکار و قشنگ خالی و جاشنی شکاری. دینامیت و موشک برای انقباض معدن. قشنگ شکاری.	بوشهر. بندر عباس. عمره. بندر شاهپور کرمانشاه. قصر شیرین	۱۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰	۱۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰
۸	بند جوراب و بند شلوار و قطعات منفصله و نوآرهای کشتار آنها و بند کفش و کش مخصوص کفش پقه. پاپیون. عرق گیر زیر بغل.	تبریز. جلفا. خوی. آستارا. بیلوی. مشهدسر. بندر چن. بندر شاه مشهد. باجگیران. اطف آباد. زاهدان بوشهر. بندر عباس. بندر لنگه. عمره. اهواز. شاهپور. آبادان. کرمانشاه. قصر شیرین. تهران.	۲۵۰۰۰ ۵۰۰۰ ۷۵۰۰ ۱۵۰۰۰ ۱۵۰۰۰ ۱۲۵۰۰ ۲۰۰۰۰	۲۵۰۰۰ ۵۰۰۰ ۷۵۰۰ ۱۵۰۰۰ ۱۵۰۰۰ ۱۲۵۰۰ ۲۰۰۰۰
۹	بنزین.	تبریز. جلفا. آستارا. بیلوی. چمخاله. مشهدسر. بندر چن. بندر شاه. مشهد. باجگیران. اطف آباد بوشهر. بندر عباس.	۱۹۲۰۰۰ ۲۰۹۳۸۸۵۰ ۳۷۵۱۱۵۰ ۱۷۴۰۰۰۰ ۲۸۳۵۰۰۰۰	— — — — —

۱۰

نمبره کتابخانه	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سرمیه آزاد ریال
۱۰	پارچه های پنبه بافته شده با نخ رنگین اعم از سرسبز و یا فاسونه و یا کرک دار و غیره و پارچه های معروف به «بورزنت».	تبریز . جلفا . خوی . آستارا . بهبوی . مشهدسر . بندر چتر . بندر شاه مشهد . باجگیران . اصف آباد . زاهدان بو شهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه پچار مکره . اهواز . آبادان . شاهپور . کرمانشاه . قصر شیرین	۲۵۰۰۰۰۰۰ ۲۵۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰۰ ۶۵۰۰۰۰۰۰ ۳۵۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰۰	۱۱۲۵۰۰۰۰ ۱۱۲۵۰۰۰۰ ۱۳۵۰۰۰۰۰ ۲۹۲۵۰۰۰۰ ۱۵۷۵۰۰۰۰ ۹۰۰۰۰۰۰۰
۱۱	پارچه های پشم خالص و نخ و پشم که کمتر از پنجاه درصد پشم نداشته باشند و پارچه های موتی معروف به «آلباکا» و پارچه های موتی برای لائی لباس.	جلفا . تبریز . خوی . بهبوی . مشهد . زاهدان . بو شهر . بندر عباس . بندر لنگه . مکره . شاهپور . آبادان . اهواز . قصر شیرین . کرمانشاه . تهران .	۲۶۰۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰۰ ۱۷۵۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰۰ ۱۷۵۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰۰
		جمع	۸۰۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰۰

نمبر کفتوان	نوع جنس	گهر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۲	پارچه های پنبه پیراهنی اعم از مرسریزه یا فاسونه از قبیل پوپلین، زفیر، کنتواری، پیکه - حوله و قطیفه و پارچه های آن ها.	تبریز، جلفا، خوی، آستارا پهلوی، مشهد سر، بندر جز، بندر شاه مشهد، باجگیران، لطف آباد، زاهدان پوشهر، بندر عباس، بندر لنگه، چاه بهار محمره، اهواز، بندر شاهپور، آبادان کرمانشاه، قصر شیرین	۱۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰۰ ۳۵۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰	۶۸۰۰۰۰۰ ۳۴۰۰۰۰۰ ۶۸۰۰۰۰۰ ۲۰۴۰۰۰۰۰ ۱۷۰۰۰۰۰۰ ۱۳۶۰۰۰۰۰ ۶۸۰۰۰۰۰۰
۱۳	تخم نوغان (بارعبایت نظامات سربوطه به آن) .	پهلوی	۳۰۰۰۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰۰۰
۱۴	تلفن و رادیو و اشیاء یدکی و متعلقات آنها :	تبریز، جلفا، آستارا پهلوی، مشهد سر، بندر جز، بندر شاه مشهد، باجگیران، زاهدان پوشهر، بندر عباس محمره، بندر شاهپور، اهواز، آبادان کرمانشاه، قصر شیرین تهران	۹۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۳۹۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۳۹۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰۰

نمبره کتابخانه	نوع جنس	شماره کتابخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۱۵	تزیین و وال فنی و کمرک و پارچه فنی آهنگ دار موسوم به کانوا برای سگدوزی اعم از بی نقشه یا نقشه دار .	جلفا ، تبریز ، آستارا ، یله‌لوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه مشهد ، باجگیران ، زاهدان بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه مکره ، شاهپور ، امواز ، آبادان کرمانشاه ، قصر شیرین	۷۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۸۵۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ ۷۴۷۰۰۰	۶۹۷۲۰۰ ۹۹۶۰۰ ۲۹۸۸۰۰ ۸۴۶۶۰۰ ۷۹۶۸۰۰ ۷۴۷۰۰۰
	جمع		۲۵۰۰۰۰۰	۳۴۸۶۰۰۰
۱۶	جای .	تبریز ، جلفا ، آستارا یله‌لوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه مشهد ، باجگیران ، زاهدان بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه ، چاه بهار مکره ، بندر شاهپور ، امواز ، آبادان	۱۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰
	جمع		۴۵۰۰۰۰۰	۴۵۰۰۰۰۰

نمبر کنتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمه آزاد ریال
۱۷	چتر و پالتو و شل پارانی و پارچه و چسب مخصوص آن.	تبریز، جلفا، خوی، آستارا،	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		یهلوی، مشهد، سر، بندر جن، بندر شاه	۶۰۰۰۰	۶۰۰۰۰
		مشهد، باجگیران، لطف آباد، زاهدان	۹۰۰۰۰	۹۰۰۰۰
		بوشهر، بندر عباس، بندر لنگه	۱۸۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰
		محمره، اهواز، بندر شاهپور، آبادان	۱۸۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰
		کرمانشاه، قصر شیرین	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
		تهران.	۲۴۰۰۰۰	۲۴۰۰۰۰
		جمع	۱۲۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰
۱۸	چراغ و متعلقات آن : چراغهای متعارفی چینی یا شبیه، چراغهای متعارفی فلزی یا بلوری روی میز بدون زینت، فانوس دریائی متعارفی، لاله، چراغهای تلبه و بدون قنبله، لنتهای ساده، سگرسوز، قنبله و توری چراغ و بخاری و اجاق نفتی، سربیس و سایر متعلقات چراغهای فوق بشر ازلوله و جاب.	تبریز، جلفا، آستارا	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
		یهلوی، مشهد، بندر جن، بندر شاه	۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰
		مشهد، باجگیران، زاهدان	۳۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰
		بوشهر، بندر عباس، بندر لنگه، چاه بهار	۱۸۰۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰
		محمره، شاهپور، اهواز، آبادان	۴۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه، قصر شیرین	۲۶۰۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰
		تهران	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰۰

نفره کشتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سرمایه آزاد ریال
۲۱	چوب پنبه .	تبریز . جلفا ، آستارا	۲۴۰۰۰۰	۲۴۰۰۰۰
		پهلوی ، مشهد سر	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه	۲۶۰۰۰۰	۲۶۰۰۰۰
		محمره ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
جمع			۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
۲۲	چیت های باسمة و ملون .	تبریز . جلفا . خوی . آستارا .	۱۵۰۰۰۰۰۰	۶۷۵۰۰۰۰۰
		پهلوی . مشهدسر . بندر جز ، بندر شاه	۳۵۰۰۰۰۰۰	۱۰۷۵۰۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان	۱۲۰۰۰۰۰۰	۵۴۰۰۰۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه ، چاه بهار	۲۱۰۰۰۰۰۰	۹۴۵۰۰۰۰۰۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان	۲۰۰۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۱۷۰۰۰۰۰۰۰	۷۶۵۰۰۰۰۰۰۰
جمع			۱۲۰۰۰۰۰۰۰	۵۴۰۰۰۰۰۰۰۰

۳۲

نمبر کتابخانه	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمیه آزاد ریال
۲۲	چینی آلات: ظروف چینی و بدل چینی برای غذاخوری از هر قبیل . فنجان ، نعلبکی و آبخوری و شیرخوری و قوری و قنددان و سقه چینی .	تبریز ، جلفا ، آستارا ، پهلوی ، مشهد سر ، بندر چر ، بندر شاه مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه ، چاه بهار محمره ، شاهپور ، آبادان ، اهواز کرمانشاه ، قصر شیرین	۴۵۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰ ۱۸۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰۰	۱۰۸۰۰۰۰ ۲۴۰۰۰۰۰ ۳۶۰۰۰۰۰ ۲۴۰۰۰۰۰ ۴۳۲۰۰۰ ۲۸۸۰۰۰ ۴۸۰۰۰۰۰
۲۴	حروف و کلیشه طبع و آتیمون .	تبریز ، جلفا ، آستارا ، پهلوی ، مشهد سر ، بندر چر ، بندر شاه مشهد ، زاهدان بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه محمره ، بندر شاهپور ، اهواز کرمانشاه ، قصر شیرین تهران .	۵۵۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰	۱۹۲۵۰۰ ۱۴۰۰۰۰۰ ۵۲۵۰۰ ۳۵۰۰۰ ۱۷۵۰۰۰ ۷۰۰۰۰۰ ۳۵۰۰۰ ۷۰۰۰۰۰۰

جمع

جمع

نوع جنس	گهر کخانه وروډی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
خرازی و لوازم خانه : انو. ادوات ورزش. اجاق و بخاری های نفتی و بخاری های چدنی و آهنی. اکلیل و زوررق و ورقه های نازک فلزی و کردهای مخصوص برای مطلا و مفضض کردن ویاك کردن الك موئی و پارچه آن. پاشنه کش. فلزات. پیچ برای باز کردن در بطری. تخنخواب سفی. انسام نکه. سگك قره قلی و حلقه. یراق کیف و چمدان از هر قبیل. ترمس. نکه سر دست و یقه. تلای بشکل صفحه و ورق. یقه نسوز. توپ بازی لاستیکی. توپ و چوب یلبازد. توپ و چوب تنیس. توپ فوتبال. ترازو از هر قبیل بانضمام ترازوی کاغذ کشی. جاروب فرنگی. چاقو و کارد. چیق (پیب). چرخ بسفنی سازی. چرخ کره زنی. کوچك. چرخ گوشت و سبزی خرد کنی. چوب هوکي. چوکان. حمام چدنی و سمار حمام فرنگي. دوش و لوازم آن. زه چوکان. سوزن. سنجاق. انگشترانه و فیچی. شلاق. شیر روشوئی و شیر حمام فرنگی. صندوق و صندوقچه آهنی. ظروف لعابی. ظروف آلومینیوم. هبنك. ذوربین. ذره بین و لوازم آنها. فشك سیفون. فشك و مواد ضد حریق و ادوات آنها. فندك و اشیاء یدکی و قتیله و سنك آن. قتیله نما. قلاب جالباس. قاشق و کارد. چنگال فلزی از هر قبیل. قلاب ساده که بند. قلاب ماهیگیری. قوطی سیگار فلزی و چرمی. قهوه جوش الکلی و برقی. قیطان و سنبله از هر قبیل. چشم و دندان و ناخن مصنوعی حیوانات. دارت های بازی. کف کش. کفش یا ککن علفی یا موئی (گداگیر). کفشهای بازی. مکانو و اسباب سینمای اطفال. لوازم جلب شکار. گیره کراوات. مهمیز و رکاب و هویزه و دهنه نك دان و نكپش. یش بند چرمی و لاستیکی.	تبریز. جلفا. آستارا. ۸۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ پهلوی. مشهد سر. ۱۳۰۰۰۰۰ ۱۳۰۰۰۰۰ بندر جن. بندر شام. مشهد. باجگیران. ۴۰۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰۰ لطف آباد. زاهدان. بوشهر. بندر عباس. ۴۰۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰۰ بندر لنگه. چابهار. محمره. شاهپور. ۵۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰ اهواز. آبادان. قصر شیرین. کرمانشاه. ۵۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰ تهران. ۱۰۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰	جمع	۱۰۰۰۰۰۰

نمره کفون	نوع جنس	سمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمه آزاد ریال
۲۱	دو اجات معمولی و اختصاصی (اسبابله) و مایحتاج پانسمان.	نیریز . جلفا . خوی . آستارا . پهلوی . مشهد سر . بندر جی . بندر شاه . مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان . بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . چاه بهار . مهره . شاهپور . اروار . آبادان . کرمانشاه . قصر شیرین . تهران .	۱۲۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰۰ ۲۲۵۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۱۱۰۰۰۰۰ ۷۵۰۰۰۰۰	۹۶۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰۰ ۹۶۰۰۰۰۰ ۱۸۰۰۰۰۰ ۸۵۰۰۰۰۰ ۸۸۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰ ۷۲۰۰۰۰۰
۲۷	دو چرخه و سه چرخه پانی و موقوفه سیکات و در شنگه بهنگانه واشیاء یدکی آنها.	نیریز . جلفا . پهلوی . مشهد سر . بندر جی . بندر شاه . مشهد . باجگیران . زاهدان . بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . مهره . بندر شاهپور . اروار . آبادان . کرمانشاه . قصر شیرین . تهران .	۱۲۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰۰ ۷۲۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۱۴۰۰۰۰۰ ۱۶۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰۰ ۷۲۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۱۴۰۰۰۰۰ ۱۶۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰
	جمع		۹۰۰۰۰۰۰۰	۷۲۰۰۰۰۰۰

نفره کنتوران	نوع جنس	مهرخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمه آزاد ریال
۲۸	رزین و لاستیک اتومبیل.	تبریز . جلفا . آستارا .	۴۰۰۰۰۰	۳۰۸۰۰۰
		یهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	۳۵۰۰۰۰	۲۶۹۵۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۶۸۰۰۰۰	۵۲۲۶۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه .	۲۸۰۰۰۰۰	۲۱۵۶۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز .	۷۰۰۰۰۰۰	۵۳۹۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۳۷۷۰۰۰۰	۲۹۰۲۹۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰۰	۱۱۵۵۰۰۰۰
۲۹	رنگهای ترکیبی باستانی نیل ترکیبی (مطابق مقررات مخصوص ورود رنگها).	تبریز . جلفا . آستارا .	۲۰۰۰۰۰	۲۶۴۰۰۰
		یهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه .	۱۲۰۰۰۰	۱۰۵۶۰۰
		مشهد . باجگیران . زاهدان .	۶۰۰۰۰	۵۲۸۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه .	۳۲۰۰۰۰	۲۸۱۶۰۰
		شمهره . بندر شاهپور . اهواز .	۴۰۰۰۰۰	۳۵۲۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۲۰۰۰۰۰	۲۶۴۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰۰	۱۳۲۰۰۰۰

نمبره کتابخانه	نوع جنس	گمر کتابخانه ورودی	مبلغ ریال	سویجه آزاد ریال
۳۰	رنگهای روغنی و رنگ مایع بدون الکل و رنگ لاک و روغن سیکا تیف و آلیف و جلا برای نقاشی	تبریز . جلفا . آستارا . پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه . مشهد . باجگیران . زاهدان بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . محمره . بندر شاهپور . اهواز . آبادان کرمانشاه . قصر شیرین . جمع	۳۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰	۲۶۴۰۰ ۱۰۵۶۰۰ ۴۴۰۰۰ ۷۰۴۰۰ ۶۱۶۰۰ ۴۴۰۰۰
۳۱	روغنهای نباتی و حیوانی غیر مأکول :	تبریز . جلفا . آستارا . پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه . مشهد . باجگیران . زاهدان بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . قشم . محمره . شاهپور . اهواز . آبادان کرمانشاه . قصر شیرین . جمع	۱۵۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰	۱۵۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰

سهمیه آزاد ریال	مبلغ ریال	گمرکخانه ورودی	نوع جنس	نمره کفتران
۲۲۵۰۰	۲۲۵۰۰	تبریز، جلفا، خوی، آستارا.	زیر پیراهن و زیر شلوار پشمی.	۲۲
۴۵۰۰	۴۵۰۰	پهلوی، مشهد سر، بندر جز، بندر شاه.		
۶۸۰۰	۶۸۰۰	مشهد، باجگیران، لطف آباد، زاهدان.		
۱۳۵۰۰	۱۳۵۰۰	بوشهر، بندر عباس، بندر لنگه.		
۱۴۰۰۰	۱۴۰۰۰	محمره، اهواز، بندر شاهپور، آبادان.		
۱۰۷۰۰	۱۰۷۰۰	کرمانشاه، قصر شیرین.		
۱۸۰۰۰	۱۸۰۰۰	تهران.		
۹۰۰۰۰	۹۰۰۰۰	جمع		
۷۷۶۰۰	۸۰۰۰۰	تبریز، جلفا.	ساعت: ساعتهای چینی، یامچی، طلا یا نقره، باطلای سفید. یاسایر فلزات، ساعتهای شانه دار، منقاری فلزی و ساعتهای دیواری و اشیاء بدکی و کارخانه و متعلقات و قطعات مجزای ساعتهای فوق.	۳۳
۹۷۰۰	۱۰۰۰۰	پهلوی.		
۴۸۵۰	۵۰۰۰	مشهد، زاهدان.		
۴۸۵۰	۵۰۰۰	بوشهر، بندر عباس.		
۱۹۴۰۰	۲۰۰۰۰	محمره، بندر شاهپور، اهواز.		
۲۹۱۰۰	۳۰۰۰۰	کرمانشاه، قصر شیرین.		
۳۳۹۵۰۰	۳۵۰۰۰۰	تهران.		
۴۸۵۰۰۰	۵۰۰۰۰۰	جمع		

نمره کتابخانه	نوع جنسی	مهر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمه آزاد ریال
۲۴	سقر و قیر خام.	مشهد - زاهدان .	۸۰۰۰	۸۰۰۰
		بو شهر ، بندر عباس ،	۲۰۰۰	۲۰۰۰
		محمره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان ،	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۴۰۰۰۰	۴۰۰۰۰
		جمع	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰
۲۵	سمنه	تبریز ، جلپا ، آستارا .	۳۲۰۰۰۰	۸۸۶۴۰
		بهاروی . لنگرود ، مشهد سر ، بندر جیر ، بندر شاه	۲۰۰۰۰۰۰	۵۵۴۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ،	۳۰۰۰۰۰۰	۸۳۱۰۰
		بو شهر ، بندر عباس ،	۱۵۰۰۰۰۰	۴۱۵۵۰
		محمره ، اهواز ، شاهپور ، آبادان ،	۵۰۰۰۰۰۰	۱۳۸۵۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین ،	۲۱۰۰۰۰۰	۵۸۱۷۰
		جمع	۳۴۸۰۰۰۰	۹۶۳۹۶۰

سهمیه آزاد ریال	مبلغ ریال	گمرکخانه ورودی	نوع جنس	نمبره کتابخانه
۱۳۶۰۰۰	۱۶۰۰۰۰	تهران ، چابا .	سینما توگرافی و لوازم عکاسی : دوربین و آلات سینما توگرافی و نجیه : متعلقات آن . دوربین و آلات عکاسی و متعلقات آن . : : : : : : : : : : : : : : : : مربوطه به سینما توگرافی و عکاسی .	۳۶
۱۷۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	تهران ، مشهد سر ، بندر جزر ، بندر شمشه .		
۳۴۰۰۰	۴۰۰۰۰	مشهد ، بندر جزر ، بندر شمشه .		
۱۷۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰	پوشهر ، بندر عباس .		
۶۳۷۵۰	۷۵۰۰۰	شهره ، اهواز ، بندر جزر ، آبادان .		
۱۰۶۳۵۰	۱۳۵۰۰۰	کرمانشاه ، قصر شیرین .		
۱۷۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰	تهران .		
۸۵۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	جمع		
—	۲۸۰۷۵۰۰	تهران ، چابا .	شکر (بیست هزار تن متری) .	۳۷
—	۵۶۹۲۵۰۰	تهران ، بندر جزر ، بندر شاه .		
—	۳۱۶۳۵۰۰	«جکیران» .		
—	۶۲۶۷۵۰۰	پوشهر ، بندر عباس .		
—	۵۰۶۰۰۰۰	شهره ، شاهپور .		
—	۲۴۰۰۰۰۰۰	جمع		

نمبر کتابخوان	نوع جنس	کمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمیه آزاد ریال
۲۸	شمع صیغی و کافوری	تبریز . جلفا . آستارا . پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه . مشهد ، زاهدان . لوشهر ، بندر عباس . محمره ، بندر شاهپور . کرمانشاه ، قصر شیرین .	۳۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۹۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰ ۹۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰	۲۴۰۰۰ ۱۶۰۰۰ ۷۲۰۰۰ ۹۶۰۰۰ ۷۲۰۰۰ ۴۰۰۰۰
	جمع		۴۰۰۰۰۰	۲۲۰۰۰۰
۲۹	شیشه آلات :	تبریز . جلفا . آستارا . پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه . مشهد ، باجگیران ، اطراف آباد . زاهدان . بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه ، چابهار . محمره . اهواز . آبادان ، شاهپور . کرمانشاه . قصر شیرین .	۸۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰	۱۹۲۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۱۲۵۰۰۰ ۱۲۵۰۰۰ ۹۶۰۰۰ ۷۲۰۰۰
	جمع		۵۰۰۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰۰

شیشه آلات :

شیشه جلم ساده یا رنگین . شیشه اتومبیل .
استکان و لبوان بخوری ، لوله لامپا و لوله
فانوس و جباب ، تنگ و گیلای ساده ، کوزه
قیان بلور ، بالوده بخوری و بستنی خوری ساده ،
اقسام بطریها و شیشه های لبونادی و غیره
سفید یا رنگین ، آئینه های بوی قالب تا ۵۰ دسیتر
مریم ، شیرینی خوری و میوه خوری ساده
بدون ضمیمه فلزی .

نمبر کتاب	نوع جنس	گمرخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۴۰	طاب و ریسمان و نخ قد و ریسمان صیادی.	نریز . جلفا . خوی . عرب . خدا آفرین . آستارا .	۳۴۰۰۰۰	۱۴۲۸۰
		پهلوی . لنگرود . مشهد . شمسوار . بندر جز . بندر شاه .	۵۰۰۰۰۰	۲۱۰۰۰۰
		مشهد . باجگیران . اطف آباد . کاریز . میر چاوه . زاهدان .	۸۴۰۰۰۰	۳۵۲۸۰
		بوشهر . بندر عباس . لنگه . جاسک . قشم . چاه بهار .	۸۲۰۰۰۰	۳۴۴۴۰
		محمه . شاهپور . اهواز . آبادان .	۲۰۰۰۰۰۰	۸۴۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۵۰۰۰۰۰	۲۱۰۰۰۰
جمع			۵۰۰۰۰۰۰	۲۱۰۰۰۰۰
۴۱	قالب کفش و چکمه .	تبریز . جلفا .	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		پهلوی .	۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰
		مشهد . زاهدان .	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
		بوشهر . بندر عباس .	۱۲۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		محمه . بندر شاهپور .	۱۲۰۰۰۰	۱۲۰۰۰۰
		کرمانشاه . قصر شیرین .	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰
جمع			۵۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰

نمبره کتابخانه	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمه آزاد ریال
۴۲	قرمز دانه صنعتی و حیوانی و اقسام رنگهای طبیعی بجز نیل طبیعی	تبریز . جلفا . آستارا . پهلوی . مشهد سر . بندر چتر . بندر شاه . مشهد . باجگیران . زاهدان . بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه . عماره . بندر شاهپور . اهواز . کرمانشاه . قصر شیرین .	۱۱۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰ ۱۷۰۰۰۰۰ ۱۴۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰	۹۶۸۰۰ ۱۷۶۰۰ ۱۴۹۶۰۰ ۱۴۳۲۰۰ ۷۰۴۰۰ ۷۰۴۰۰
		جمع	۶۰۰۰۰۰۰	۵۲۸۰۰۰۰
۴۳	قطران و سایر مشتقات و فضلات نفت .	تبریز . جلفا . آستارا . پهلوی . چمخاله . مشهد سر . بندر چتر . بندر شاه . مشهد . باجگیران . اعنف آباد .	۲۴۰۰۰ ۱۱۶۶۰۰۰ ۲۲۲۰۰۰ —	— — — —
		جمع	۱۴۱۰۰۰۰	—

نیمیه آزاد درصد	مبلغ ریال	گمر کخانه ورودی	نوع جنس	ن. کاتالوگ
۲۴۵۰۰	۱۰۰۰۰۰	تفیریز، جلفا، آستارا	قلع و برنج، وروی و نیکل و آلومینیوم بشکل صفحه، ورق و سیم.	۱۱
۱۷۵۰۰	۵۰۰۰۰۰	بهارای، مشهد، بندر جز، بندر شاه		
۶۳۰۰۰	۱۸۰۰۰۰	مشهد، زاهدان		
۳۵۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	پوشهر، بندر عباس، تنگه، چاه بهار		
۱۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰	محمره، شاهپور، اهواز، آبادان		
۷۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰	کرمانشاه، قصر شیرین		
۶۳۰۰۰۰۰	۱۸۰۰۰۰۰۰	جمع		
—	۱۰۲۵۰۰۰۰۰	تبریز، جلفا	قلند (بنجاء و بنجهاز تن متری) .	۴۰
—	۲۵۸۰۶۰۰۰	بندوی، بندر جز، بندر شاه		
—	۹۲۴۶۰۰۰	پاجگیران		
—	۱۷۱۱۲۰۰۰	پوشهر، بندر عباس		
—	۱۲۴۸۶۰۰۰	محمره، بندر شاهپور		
—	۷۵۹۰۰۰۰۰۰	جمع		

نمبره کتابخانه	نوع جنس	نمبر کتابخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمیه آزاد ریال
۴۶	قهوه بونداده .	جلغا . تبریز مشهد . زاهدان پوشهر . بندر عباس . لنکه . جاسک . چاه بهار عمره . شاهپور . اهواز . آبادان کرمانشاه . قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰ ۲۵۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰ ۲۵۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰
	جمع	جمع	۶۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰
۴۷	کافوچو و مواد رزینی خام یا ساخته بشکل صفحه ، لوله ، ورق - رزین درشکه و رزین دوچرخه و رزین مو تو سیکات - اینو تو م از هر قبیل .	تبریز . جلغا . آستارا بهار . مشهد سر . بندر چر . بندر شاه مشهد . باجگیران . زاهدان پوشهر . بندر عباس . بندر لنکه محمره . بندر شاهپور . اهواز کرمانشاه . قصر شیرین تهران	۲۲۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۲۸۵۰۰۰	۱۶۹۴۰۰ ۳۸۵۰۰۰ ۲۳۱۰۰۰ ۵۳۹۰۰ ۶۱۶۰۰ ۳۸۵۰۰ ۳۸۵۰۰ ۲۸۵۰۰
	جمع	جمع	۱۰۰۰۰۰۰	۷۷۰۰۰۰۰

سهیمه آزاد ریال	مبلغ ریال	گمر کخانه ورودی	نوع جنس	نمبر کتابخانه
۳۳۷۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	تبریز ، جلفا ، آستارا .	کاغذ طبع و کاغذ تحریر و کاغذ و پاکت متعارفی و آستر دار .	۴۸
۸۱۵۵۴۰	۲۴۲۰۰۰۰	پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه		
۱۳۴۸۰۰	۴۰۰۰۰۰	مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان		
۳۲۰۱۵۰	۹۰۰۰۰۰	بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه ، چاه بهار		
۱۵۱۶۵۰	۴۵۰۰۰۰	محمدره ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان		
۷۷۵۱۰	۲۳۰۰۰۰	کرمانشاه ، قصر شیرین		
۱۶۸۵۰	۵۰۰۰۰۰	تهران		
۱۸۵۳۵۰۰	۵۵۰۰۰۰۰	جمع		
۴۳۸۱۰	۱۴۰۰۰۰۰	تبریز ، جلفا ، آستارا	کاغذهای دیواری و متواتر سایر اقسام کاغذ :	۴۹
۲۹۳۱۹۰	۸۷۰۰۰۰۰	پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه		
۲۶۹۶۰	۸۰۰۰۰۰	مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان		
۴۷۱۸۰	۱۴۰۰۰۰۰	بوشهر ، بندر عباس ، لنگه ، چاه بهار		
۶۷۴۰۰	۲۰۰۰۰۰۰	محمدره ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان		
۲۶۹۶۰	۸۰۰۰۰۰۰	کرمانشاه ، قصر شیرین		
۵۰۵۵۰۰	۱۵۰۰۰۰۰۰	جمع		

افزاد مقواهای سفید و الوان . کاغذ خط دار برای
محاسبه و غیره . کاغذ شش کن . کاغذ نقاشی و
کرافت کاغذ ورق بزرگ پارشینه برای اسناد .
کاغذ نازک کیه . اقسام کاغذهای الوان بدون
نقش . کاغذ کار بن ، کاغذ صافی ، کاغذهای
دیواری ، کاغذهای نازک برای لفاف اعم از
ساده یا گل دار ، کاغذ مقواهای لفاف و بار بیج
کاغذ کهنه مطبوعه برای لفاف ، قوطی های
مقواتی . کاغذ ابری برای جلد کتاب .

pdf.tarikhema.org

نمبره کتابخانه	نوع جنس	مجموعه خانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۵۳	گشتی و قایق اعم از موتوردار یا بی موتور . و قطعات آنها .	پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۵۷۵۰۰۰	۵۷۵۰۰۰
		بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه .	۲۲۵۰۰۰	۳۲۵۰۰۰
		محمره . بندر شاهپور . اهواز	۲۵۰۰۰۰	۲۵۰۰۰۰
		جمع	۱۱۵۰۰۰۰	۱۱۵۰۰۰۰
۵۴	کلاهای اروپائی و پارچه موتی و حصیری که برای ساختن آنها بکار می رود .	تبریز ، جلفا .	۱۸۵۰۰	۱۸۵۰۰
		پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه	۵۵۰۰	۴۵۰۰
		مشهد ، زاهدان .	۶۸۰۰	۶۸۰۰
		بوشهر ، بندر عباس .	۱۳۵۰۰	۱۳۵۰۰
		محمره . بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان	۱۳۵۰۰	۱۳۵۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین .	۱۱۲۰۰	۱۱۲۰۰
		تهران ،	۲۲۰۰۰	۲۲۰۰۰
		جمع	۹۰۰۰۰	۹۰۰۰۰

نمبره کتابخانه	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمیه آزاد ریال
۵۵	مالوش	نبریز ، جافا ، آستارا . یلهوی ، مشهد سهر ، بندر چتر ، بندر شاه مشهد ، باجگیران ، بو شهر ، بندر عباس ، بندر لنگه محرمه ، اهواز ، بندر شاهپور ، آبادان کرمانشاهان ، قصر شیرین . تهران .	۳۰۰۰۰۰۰ ۲۲۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰ ۹۶۰ ۶۴۰ ۸۰۰ ۱۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰۰ ۱۷۶۰۰۰ ۱۶۰۰۰ ۱۶۰۰ ۹۶۰ ۶۴۰ ۸۰۰ ۲۴۰۰۰۰
۵۶	گرمافون و صفحه و سایر معلقات آن .	نبریز . جافا یلهوی ، مشهد سر ، بندر چتر ، بندر شاه مشهد ، باجگیران ، زاهدان بو شهر ، بندر عباس محرمه ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان کرمانشاه ، قصر شیرین تهران	۱۱۰۰۰۰۰ ۱۱۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰ ۱۱۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰۰ ۲۵۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۱۰۰۰۰۰ ۱۱۰۰۰۰۰ ۲۵۰۰۰ ۱۱۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰۰ ۲۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰۰
		جمع	۲۷۵۰۰۰۰۰	۲۴۰۰۰۰۰
		جمع	۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۵۷	گریس ، موپیل اوپیل و سایر روغنهای ماشین و موتور .	تبریز ، چلفا ، آستارا ، عرب . خدا آفرین پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه مشهد . باجگیران . لطف آباد . زاهدان بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار . محمره . اهواز ، شامپور . آبادان کرمانشاه . قصر شیرین .	۶۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۴۵۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰ ۲۲۵۰۰۰۰
۵۸	گیاه و نهال و تخم نباتات : تخم پنبه . تخم کتان . تخم کل . پیاز کل و نهال و قله درخت ، الباف کف برای تهیه لوازم صیادی و غیره .	پهلوی . مشهد سر . بندر جز . بندر شاه مشهد . باجگیران بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه محمره ، اهواز . کرمانشاه ، قصر شیرین . تهران .	۲۸۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۱۸۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰	۱۸۰۰ ۱۰۵۰۰ ۳۵۰۰ ۶۳۰۰ ۲۸۰۰ ۲۱۰۰ ۳۵۰۰۰۰

۳۴

نوع کتب	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمه آزاد ریال
۵۹	لذائف و طر ازدم با اربابی:	تبریز، جلفا، آستارا، خوی، عرب، خدا آفرین بازار، انگرود، شهسوار، مشهد، اندر جز، اندر شاه بازار، باجگیران، اصفهان، کردیز، زاهدان، میرجاوه بوشهر، بندر عباس، لنگه، جاسک، چاه ماز مهریز، انزلی، آردان، شاهپور بازار، قزوین، شیراز	۳۵۰۰۰۰ ۵۷۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۹۷۵۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰ ۵۷۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۹۷۵۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰
۶۰	نوازم آرایشی:	تبریز، جلفا، آستارا، خوی، عرب، خدا آفرین بازار، انگرود، شهسوار، مشهد، اندر جز، اندر شاه بازار، باجگیران، اصفهان، کردیز، زاهدان، میرجاوه بوشهر، بندر عباس، لنگه، جاسک، چاه ماز مهریز، انزلی، آردان، شاهپور بازار، قزوین، شیراز	۲۳۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰۰ ۱۷۰۰۰۰ ۸۳۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ ۲۳۵۰۰۰	۲۳۰۰۰۰ ۵۵۰۰۰۰ ۱۷۰۰۰۰ ۸۳۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ ۲۳۵۰۰۰
		جمع	۵۵۰۰۰۰۰	۵۵۰۰۰۰۰
		جمع	۸۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰

۶۰

۵۹

نمبره کتابخانه	نوع جنس	گمر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۶۱	لوازم الکتریک: لامپ متعارفی الکتریک اعم از سفید یا رنگین و جیاب و سرپوش آن، چراغ جیبی و دستی الکتریک و قوه و لامپ آن، زنک اخبار و قوه و سایر متعلقات آن، انوار جاروب و منقل و بخاری و بادبزن الکتریکی و متعلقات آنها، مفره، کلید، سرپیچ، کتور، آکومولاتور و سایر ادوات و متعلقات سیم کشی الکتریک - یاه رومیزی متعارفی و بدون تزئین برای چراغهای الکتریک، جارهای الکتریکی که بیش از ده لامپ نداشته باشد، انواع دیوار کسوب الکتریکی، نور افکن (پروژکتور).	تهران - جلفا، آستارا، تهلوی - مشهد سر، بندر جبر، بندر شاه مشهد، باجگیران، زاهدان، بوشهر، بندر عباس، محمره، اهواز، شاهرور - آبادان، کرمانشاه، قصر شیرین تهران	۲۰۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰ ۳۵۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۱۵۰۰۰۰	۹۲۸۰۰ ۳۲۴۸۰۰ ۶۹۶۰۰ ۶۹۶۰۰ ۱۶۲۴۰۰ ۱۳۹۲۰۰ ۶۹۶۰۰
			۲۰۰۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰۰۰

جمع

۴۴۴

نمبر کتابخانه	نوع جنس	گهر کتابخانه ورودی	مبلغ ریال	سهامیه آزاد ریال
۶۲	لوازم تحریر و دفتر : قلم . سر قلم . قلم خود نویس و اشیاء بدکی آن . دواتهای فلزی و شیشه و بلوری و چیزی ساده ، اقسام مداد . مرکب تحریر الوان وژلاتین و چاپ ، دواتهای چینی خط کش ، تأمین فلزی ، استامپ ، مهر تاریخ . ممکنه کیسه برای تجار . ماشین تحریر و ماشین حساب و نوار و قطعات بدکی و متعلقات آنها ، ماشین نمره زنی ، زنک روی میز و زنک اختیار . لاک ، چسب ، اقسام کبره کاغذ ویونز . عداد تراش و ممکنه کاغذ ، چاقوی روی میز ، دوسه گیره دار و کارتن فردار . مداد و مرکب پاک کن ، قلم موی نقاشی دقیق . جعبه رنگ و برکار و لوحه سنگی برای مدارس .	تبریز - جلفا - خوی . آستارا . پهلوی - مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه مشهد . باجگیران ، زاهدان . بوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه محمره ، اهواز ، آبادان . شاهپور کرمانشاه ، قصر شیرین . تهران	۳۴۰۰۰۰ ۲۳۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۳۴۰۰۰۰ ۱۲۵۰۰۰ ۱۲۵۰۰۰ ۷۰۰۰۰	۲۷۲۵۰۰۰ ۱۸۴۵۰۰۰ ۸۰۰۰۰ ۲۷۲۵۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۵۶۵۰۰۰
			۱۴۳۰۰۰۰	۱۰۶۴۵۰۰۰

جمع

نمبر کنتوار	نوع جنس	گمر خانہ ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۶۲	مازوت .	تبریز ، جلفا ، آستارا ،	۱۶۴۰۰۰۰۰	—
		یہلوی ، چمخالہ ، مشهد سر ، بندر جز - بندر شاہ	۳۲۷۵۰۰۰	—
		مشهد - باجگیران - لطف آباد ،	۵۷۵۰۰	—
		جمع	۲۰۲۵۰۰۰۰	—
۶۴	ماشین آلات و ادوات علمی و ابزار کار :	تبریز ، جلفا آستارا ،	۲۰۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰۰
		یہلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاہ	۷۰۰۰۰۰۰	۳۲۴۸۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، لطف آباد ، زاهدان	۲۰۰۰۰۰۰	۹۲۸۰۰۰
		بوشہر ، بندر عباس ، لنکہ ، چاہ بہار ،	۱۰۰۰۰۰۰	۴۶۴۰۰۰
		عمرہ ، شاہپور ، امواز ، آبادان ،	۴۰۰۰۰۰۰	۱۸۵۶۰۰۰
		کرمانشاہ ، قصر شیرین ،	۱۰۰۰۰۰۰	۴۶۴۰۰۰
		تہران ،	۵۰۰۰۰۰۰	۲۳۲۰۰۰
		جمع	۱۷۵۰۰۰۰۰	۸۱۲۰۰۰۰

نوع جنس	نوع جنس	گمر گنجانه ورودی	مبلغ ریال	سهامیه آزاد ریال	نمونه کتوان
۶۵	شمع	تبریز ، جلفا ، آستارا ، خوی پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه ، مشهد ، باجگیران ، زاهدان پوشهر ، بندر عباس محمدره ، شاهپور ، اهواز ، آبادان کرمانشاه ، قصر شیرین جمع	۶۵۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۴۵۵۶۰ ۱۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰ ۵۹۵۰۰ ۸۵۰۰۰ ۲۵۰۰۰۰	۴۵۵۰۰ ۷۳۵۰۰ ۴۱۵۰۰ ۷۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰ ۵۹۵۰۰ ۸۵۰۰۰ ۲۵۰۰۰۰	
۶۶	مواد شیمیائی :	تبریز ، جلفا ، آستارا ، پهلوی ، مشهد سر ، بندر جز ، بندر شاه ، مشهد ، باجگیران ، اصف آباد ، زاهدان پوشهر ، بندر عباس ، بندر لنگه ، محمدره ، بندر شاهپور ، اهواز ، آبادان کرمانشاه ، قصر شیرین تهران جمع	۴۰۰۰۰۰ ۹۰۰۰۰۰ ۲۴۰۰۰۰ ۴۵۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰ ۴۵۰۰۰۰ ۹۰۰۰۰۰ ۲۴۰۰۰۰ ۴۵۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰	مواد شیمیائی از هر قبیل باستانی آنچه که در قسمت صنوعات مذکور شده است ، اساسپای مخصوص صابون سازی

سهمة آزاد ریال	مبلغ ریال	گهر کخانه ورودی	نوع جنس	نفره کشتوان
۴۰۰۰	۴۰۰۰	تبریز . جلفا . آستارا	نسخ ابریشم طبیعی و سلابتون های اصل .	۶۷
۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰	یهلوی . مشهد سر ، بندر جز . بندر شاه		
۵۰۰۰	۵۰۰۰	مشهد . باجگیران . زاهدان		
۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰	بوشهر . بندر عباس		
۴۰۰۰	۴۰۰۰	معمره . شاهپور . اهواز		
۴۰۰۰	۴۰۰۰	کرمانشاه . قصر شیرین		
۳۰۰۰	۳۰۰۰	تهران		
۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰	جمع		
۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	تبریز . خوی	نخ پشم و کرک از نمرة ۴۰ بیلا .	۶۸
۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰	مشهد . زاهدان		
۶۴۰۰۰	۶۴۰۰۰	بوشهر . بندر عباس . لنگه		
۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰	معمره . شاهپور . اهواز		
۴۴۰۰۰	۴۴۰۰۰	کرمانشاه . قصر شیرین		
۶۰۰۰	۶۰۰۰	تهران		
۰	۸۰۰۰۰۰	جمع		

نمبره کشتوان	نوع جنس	مهر کخانه ورودی	مبلغ ریال	سهیمیه آزاد ریال
۶۹	نخ پنبه کلاف .	نیریز - جلغا - خوی مشهد - زاهدان بوشهر - بندر عباس . لنگه - چاه بهار . جاسک محمره - اهواز - شاهپور . آبادان کرمانشاه . قصر شیرین	۵۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰ ۱۸۵۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰ ۶۰۰۰۰۰۰ ۱۸۵۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰۰۰
۷۰	نخ خیاطی ازهر قیل بشکل قرقه - کلوله . کلاف - روی مقوا و غیره نخ موسوم به کانو ابرای کلدوزی و کارهای دستی .	نیریز . جلغا . خوی . آستارا بهاروی . مشهد سر . بندر جی . بندر شاه مشهد . بانگیران . لطف آباد . زاهدان بوشهر . بندر عباس . لنگه . چاه بهار . جاسک محمره . اهواز . شاهپور . آبادان کرمانشاه . قصر شیرین نهران	۵۶۰۰۰۰ ۹۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۹۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰ ۱۵۴۰۰۰۰	۲۴۶۴۰۰ ۳۹۶۰۰۰ ۱۳۲۰۰۰ ۳۹۶۰۰۰ ۲۲۰۰۰۰ ۱۳۲۰۰۰ ۱۷۶۰۰ ۱۵۴۰۰۰۰

نمبر کفتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۷۱	نفت سفید (کروزرین)	تبریز . جلفا . آستارا پهلوی . چمخاله . مشهدسر . بندرجز . بندر شاه مشهد . باجگیران . لطف آباد بوشهر . بندر عباس جمع	۶۱۸۷۵۰۰ ۱۵۹۱۱۰۰۰ ۴۳۳۹۰۰۰ ۸۴۰۰۰۰۰ ۲۷۲۷۷۵۰۰	— — — — —
۷۲	نفت سیاه .	تبریز . جلفا . آستارا پهلوی . چمخاله . بندرجز . بندر شاه مشهد . باجگیران . لطف آباد جمع	۱۷۸۵۰۰ ۶۳۱۵۰۰ ۲۰۲۵۰۰ ۱۰۱۲۵۰۰	— — — —
۷۳	نیل ترکیبی .	تبریز . جلفا . آستارا مشهد . زاهدان بوشهر . بندر عباس . لنگه محمره . بندر شاهپور . اهواز کرمانشاه . قصر شیرین جمع	۸۰۰۰۰۰ ۱۲۰۰۰۰۰ ۱۰۰۰۰۰۰ ۸۰۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰۰ ۳۹۶۰۰۰۰	۷۰۴۰۰۰ ۱۰۵۶۰۰۰ ۸۸۰۰۰۰۰ ۷۰۴۰۰۰ ۶۱۶۰۰۰ ۳۹۶۰۰۰۰

نمبره کتابخانه	نوع جنس	مردم کتابخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمة آزاد ریال
۷۴	نیل طبیعی	نیریز ، جلفا ، آستارا مشهد ، زاهدان بوشهر ، بندرعباس ، بندر لنگه محرد ، شاهپور ، اهواز کرمانشاه ، قصر شیرین	۲۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۷۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۴۰۰۰۰۰	۱۷۶۰۰ ۱۷۶۰۰ ۶۱۶۰۰ ۴۴۰۰۰ ۳۵۲۰۰
		جمع	۲۰۰۰۰۰۰	۱۷۶۰۰۰
۷۵	واکس و لام و موم کفاشی	تبریز ، جلفا ، آستارا پهلوی ، مشهد سر ، بندرچن ، بندر شاه مشهد ، باجگیران ، زاهدان بوشهر ، بندرعباس محرد - شاهپور - اهواز - آبادان کرمانشاه ، قصر شیرین	۷۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۵۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰ ۳۰۰۰۰۰
			۳۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰

نمره کنتوان	نوع جنس	گمرکخانه ورودی	مبلغ ریال	سهمیه آزاد ریال
۷۶	یراق و لولا و اقسام قفل و لوله و انواع سیم ساده ، خاردار یا غلافدار و تور سیمی و بیج و مهره و اقسام فنر و انواع میخ و میخ بیج .	تبریز . جلفا . آستارا	۷۰۰۰۰۰	۲۴۵۰۰۰
		پهلوی . همدان . بندر جز ، بندر شاه	۱۰۰۰۰۰۰	۳۵۰۰۰۰
		مشهد ، باجگیران ، زاهدان	۱۵۰۰۰۰	۵۲۵۰۰
		بوشهر . بندر عباس . بندر لنگه ، چاه بهار	۲۵۰۰۰۰	۸۷۵۰۰
		محمره . شاهپور ، اهواز . آبادان	۵۰۰۰۰۰	۱۷۵۰۰۰
		کرمانشاه ، قصر شیرین	۴۰۰۰۰۰	۱۴۰۰۰۰
		جمع	۳۰۰۰۰۰۰	۱۰۵۰۰۰۰
جمع کل				۲۸۸۴۶۸۳۶۰
				۵۸۹۹۰۲۰۰۰

طلا - بشکل شمش و مسکوک (بدون جواز) .
جواهرات اصل .
نقره بشکل شمش .

صورت اجناسیکه در کنتثران واردات سال اقتصادی ۱۳۱۱ منظور نشده و ورود آنها ممنوع است

ادویه جات
جوز - خردل ساخته - دنبلان - زعفران و کلرنگ - زیره
سیاه دانه - فلفل فرنگی - فلفل سیاه کوبیده - زنجبیل پرورده
اسلحه گرم و سرد و مهمات جنگی از هر قبیل - آتش بازی
فشنگ و مهمات برای توپ و تفنگ و نارنجک و رولور و
و طپانجه و غیره.

اشیاء دوخته و مهیا
بقه و سردستهای زنانه اعم از پوستی و یا اجناس شبیه به پوست
بلغیر آن - کیفهای دستی زنانه غیر چرمی از قبیل کیفهای منجوقی
پارچه، پولکی، مشمی، فیدری و غیره - کیف پول، کیف بغلی، کیف کاغذ و اشیاء
شبیه بآنها که از چرم ساخته نشده باشد - گلهای مصنوعی - کراوات - آستر و زقره
کلاه، انواع پرده، پیراهن، زیر شلوار، شب کلاه و کلیه البسه و اشیاء دوخته
و مهیا اعم از کفش باب، پارچه متعارفی، چرمی، مشمی و غیره، اقسام جوراب
و دستکش، رومیزی و روپوش تخت خواب و سفره و ملافه و چادر شب و نظایر آنها
بشکل توپ یا قطعه، کفش راحتی (پانتوفل) و کفش های پارچه کتان و غیره، کلاه
بهلوی انواع شال و عبا و شنل غیر بارانی، رختخواب پدج و کیسه سفری و ننوی تاب
و یشه بند، نمد و زیلو و قالی و قالیچه و گلیم و حصیر از هر قبیل، لحاف و توشک
و بالش و نظایر آنها، دستمال از هر قبیل، شال گردن از هر قبیل، لنگ و سر خشک کن
از هر قبیل - کتر و میج پدج، پتوهای نخی، پشمی و ابریشمی از هر قبیل بشکل
قطعه یا توپ، کرست، یرده، بیرق، نردبان طنابی، عرفگیراسب، بالان، چادر و تجیر
و متعلقات آنها.

آلات موسیقی
تار، کمانچه، سنطور، ضرب، دایره معمولی، تنبک، نی، نقاره،
ادوات موزیک نظامی.

چراغ و متعلقات آن نوربخش کن (آبازور) اعم از بارچه یا کاغذی و غیر آن، انواع فانوسهای کاغذی یا بارچه، چراغهای درشکه و کالسکه، شمعدان از هر قبیل، اقسام چراغهای پایه بلند یا مجسمه دار و هر قسم چراغی که مبل محسوب میشود.

چرم آلات میشن و تیدماج، چرمهای مصنوعی و فبهر و اشیاء ساخته شده از آنها، زنکال.

چوب آلات هیزم و زرغال چوب، چوب برای عصا، چوب برای ساختمان، چوبهای صنعتی و تخته های سه لا، اقسام چوبهای رنده شده یا غیر آن، اقسام مبلهای چوبی از قبیل میز و صندلی و نیمکت و کمد و تخت خواب و قطعات مجزای آنها، سبد و اشیاء سمدی، چوب آلات تزیین شده از قبیل خاتم کاری و مثبت کاری و امثال آن، تراورس چوبی، خاک اره و خرده نجاری، قو (آتش کیرانه)، اقسام نی و اشیاء ساخته شده از آن، جاروب و پاروب، درب و پنجره چوبی از هر قبیل، نردبان چوبی و پاروان و آلاچیق و سایر اشیاء ساخته شده از چوب که جزء اجناس مجاز منظور نشده باشد.

چینی و بدل چینی اقسام گلدان و مبلهای بارفتن و چینی یا بدل چینی یا کچی و یا ساخته شده از سنگهای مصنوعی و طبیعی و یا مواد دیگر، شیرینی خوری و آجیل خوری و میوه خوری، روشویی، سرقلیان، کوزه قلیان، کوزه و خمره و تفرار و تمبوشه و سایر اجناس سفالین و گلی، مبال چینی، سایر اقسام اشیاء چینی یا بارفتن یا بدل چینی و یا گلی و سفالین که در کشتنشان مذکور نشده باشد.

حیوانات گاونر و ماده، گاو و کوساله، گاو میش، گوسفند و بره و میش، بز و بزغاله، شتر، اسب، مادیان، الاغ، قاطر، میمون، سگ، خوک، و سایر حیوانات اهلی و وحشی، مرغ، خروس، بوقلمون، اردک، غاز، قو، طوطی، طاوس، قناری، بلبل و سایر انواع طیور اهلی و وحشی.

خرازی و اسباب بازی و لوازم خانه

اسباب روی بخاری و اقسام مبلهای فلزی و یا سنگی و یا غیر
آن، اقسام النکو و انکستری و گوشواره و دستبند و زنجیر
و مدال و مدبر، جواهر آلات و زینت آلات بدل از هر قبیل
بادزنها و کرد گیرهای پری و کاغذ و کائوچویی و غیر آن از هر قبیل، نخته نرد
و شطرنج و سایر آلات قمار، اسباب بازی از هر قبیل بانضمام اقسام عروسک باستثنای
آنچه که در قسمت مجاز ذکر شده است، چوب سیکار، چوب پرده و گل مینخ پرده
چمدانها و کیفهای غیر چرمی از هر قبیل، دوربین جهان نما، کلاه کیس و سبیل
و ریش مصنوعی و ماسک، عکس برگردان، اقسام مجسمه اعم از فلزی گچی، سلولوئید
کلی کاغذی، چوبی، هومی و غیره و قطعات منفصله آنها، منجوق و یولک و شب نما
و مروارید بدل و منجوق بلند معروف به منجوق ملبله، جای سیکار و جای خاکستر
سیکار، نقده و کلابتون بدل، سینی و ظروف مقوائی و غیره از هر قبیل، نابلوهای
نقاشی قابدار یا بی قاب، شمشه های گچی یا چوبی مطلقاً یا اکلیل زده برای قاب،
اشیاء عتیقه و کلاسیکسیون از هر قبیل، اقسام چوب رخت، هر نوع اشیاء ساخته شده
از پر طبیعی یا مصنوعی، انواع مهره ها و تسبیح های شیشه، سنگی، چینی، سلولوئید
و غیره، اشیاء و پایه های بلوری و غیره برای نمایش کفش و سایر اجناس در مغازه ها
اقسام کمر بند های غیر چرمی اعم از فلزی و شمععی و کائوچویی و غیره، نشان و ستاره
فلزی و یراق، تکه شیر و خورشید، اقسام قوطی سیکار غیر از چرمی و فلزی، قاب
عکس و غیره، قندگیر و چای صاف کن، قفس و تله، اجناس ساخته شده از صدف
و اشیاء شبیه بآنها، رنده های آشپزخانه و هاون سنگی و فلزی، انواع عصا و تعلیمی
از هر قبیل، قاشق و چنگال چوبی، غریال.

دو اجات

اقسام الكل، انر، روغنهای نباتی مانند روغن کرچك، خشخاش
بزرگ، زیتون، بادام تلخ و شیرین، تخم پنبه، کنجد، روغن
یسته زمینی، روغن تخم آفتاب گردان، روغن منداب.

تعفین های (نظور) ذیل: افستین، انیسون، انقوزه ارنیکا، بادیان، بنژوئن (۱)

(۱) - Benioin

بلدو (۱) کاشو (۲) دارچین، کاپسیکوم، (۳) هل (۴) قرمز دانه (۵) کلمبو، کندورا انکو (۶)
 کوکا، کلا، اکالپیتوس، کایاک، جنتیانا، زنجبیل، میخک، گرین دلایا (۷) ایپیکا، بد،
 هارس تاناریزه، مشک، میر، (۸) تریاک، پوست نارنج، پوایکالا، پیرتر (۹) کاسیا،
 پوست کمنه گنه، ربوند، زعفران، صابون، تلو، (۱۰) سنبل الطیب، وانیل.
 عصاره مایع (۱۱) ادویه مذکور فوق، لودانم، اودوکلنی، صابونهای طبی از
 هر قبیل، کربنات دو منیزی، نمک میوه.

رادیو و تلگراف دستگاه تلگراف با سیم و بی سیم و متعلقات آن.

رنگها حنا، رنگ، روناس، اسپرک، کندل، پوست انار، دوده، ترشک
 جفت، پوست کردو، رنگهای ورنی الکلی، مازوج، رنگهای
 ترکیبی که ورود آنها بر طبق نظامات مربوطه ورود رنگ ممنوع است.

ساعت ساعت‌های رو بخاری و رومیزی و مبلی از هر قبیل.

شمع و صابون شمع بیهی و قندیل‌های پیه اندود و کبریت شمعچه، اقسام صابونهای
 حمام و رخت شوئی و عطری و غیره.

شیشه آلات آئینه های بی قاب یا قاب دار بزرگتر از ۵۰ دسیمتر مربع،
 جارو چاپچراغ، اقسام شیرینی خوری، آجیلخوری، میوه خوری،
 فالوده خوری و سرویسهای بلور تجملی و ظروف بلور که دارای پایه ها و دستگیره ها
 یا تزئینات فلزی است، اقسام شیشه های جام گلدان یا منقوش، کپ سبدها یا
 بدون سبد، نخته های شیشه برای فرش زمین، گلدان های بلوری و شیشه ازهر
 قبیل، مجسمه های بلوری و شیشه ازهر قبیل.

غلات و حبوبات گندم، جو، دوسر، چاودار، زرت، برنج، ارزن و آرد آنها
 عدس، ماش، لوبیا، نخود، باقلا، لپه، سنگناک، کفشک، منداب
 خلر، نخود چی، سایر اقسام حبوبات، بلغور و جو و گندم مقشر و اقسام آرد و

(۱) - Boldo	(۲) - Cachou	(۳) - Capsicum
(۴) - Cardamome	(۵) - Cochenille	(۶) - Condurango
(۷) - Grindelia	(۸) - Myrrhe	(۹) - Pyrethre
(۱۰) - Tolu	(۱۱) - Extrait fluide	

نشاسته های ما کول و رشته فرنگی .

فلزات
و مصنوعات فلزی اقسام آهن و فلزات قراضه و مستعمل ، مصنوعات طلا و نقره اعم از ظروف و اشیاء زرگری شده و غیره سرب بشکل شمش ، صفحه ، ورق و غیره ، مس بشکل شمش ، صفحه ، ورق و ظروف مس ، سینی و ظروف ساخته شده از سرب و قلع و نیکل و روی و آهن و برنج و غیر آن ، ورشو و فلز مغز سفید بشکل شمش ، صفحه ، ورق و ظروف و اشیاء ساخته شده از آن ، سفیداب شیخ ، سبد سیمی و اشیاء سیمی نظیر آن سطل و ظروف فلزی نظیر آن ، مجسمه ، مبیل ، تخت خواب و گهواره فلزی از هر قبیل سوار شده یا قطعات مجزای آنها ، ریل و تراورس فلزی - دروینجره فلزی از هر قبیل اعم از سوار شده یا قطعات مجزای آنها ، قمقمه ، سایر فلزات و اشیاء فلزی که جزء اجناس مجاز منظور نشده باشد .

کائوچو
و مصنوعات آن بازبچه ها و انواع مصنوعات کائوچوئی که جزء اجناس منظور مجاز نشده باشد .

کاغذ
و مصنوعات آن کاغذ و پاکت گلداز ، دسته های یاد داشت سفید یا چاپدار ، دفتر و دفترچه های سفید اقسام البوم کارت پستال و تمبر و غیره ، فانوسهای کاغذی و باد زن و هر قبیل بازبچه کاغذی و کاغذ خرده برای هتل ها کاغذ و پاکت های با ارقام ، حروف یا علامت ، کاغذ های تحریر چیتی و مشبک و منگنه دار یا منقش .

لوازم آرایش ماتیک لب و ابرو ، پودر و پیر مخصوص و جای پودر ، قوطیهای پودر جیبی و پیر آن ، سرخاب و سفیداب ، آینه های توالت جیبی انواع - کرمها و روغنهای معطر ، ادوکلن ، عطریات و اسانس های طبیعی یا مصنوعی با الکل یا بی الکل ، لوسیون ، موبند ، ماشین ماساژ صورت ، روغن ها و اقسام مایعات و کردهای مو و صورت .

لوازم الکتریک اقسام چراغ های آویز و جار الکتریک که بیش از ده لامپ داشته باشد اعم از برنز یا غیر آن و همچنین قطعات منفصله آنها ، ظروف الکتریک ، تکمه و سنجاق و سرعصا های الکتریک .

لوازم تحریر و دفتر جا قلم و دوات و سرویس های تحریر و رومیزی ، تامپون های چوبی و شاخی و سلولوئید و نظایر آن ، زبردستیهای روی میز تحریر ، مهره های بلوری و غیره برای روی میز ، جا پاکت و جا کاغذ چوبی و فلزی و مقوائی و غیره ، قلمهای پر و قلمهای شیشه ، چرتکه .

ماکولات حیوانی تخم مرغ و تخم طیور اهلی و وحشی اعم از تازه یا خشک ، اقسام گوشت اعم از تازه ، خشک یا منجمد و عصاره گوشت ماهی و میگو و نظایر آنها اعم از تازه ، نمک زده ، دودزده ، خشک یا منجمد ، تخم ماهی ، خاویار ، کنسروهای گوشتی ، پیه و اقسام روغنهای حیوانی طبیعی یا مصنوعی تازه یا نمک زده ، عسل ، لبنیات از قبیل شیر ، تازه یا خشک ، سرشیر ، کره ، ماست دوغ ، کشک ، قره قروت ، پنیر .

ماکولات نباتی میوه جات : سیب ، کلابی ، انار ، زردالو ، گوجه ، هلو ، آلو ، قیصی ، به ، انگور ، هندوانه ، خربزه ، کرمک ، طالبی ، انجیر از کیل ، زالزالک ، آلبالو ، کیلاس ، توت ، شاه توت ، توت فرنگی ، تمشک ، زرشک ، سماق ، موز ، آناناس ، زیتون ، انبه ، رطب ، نارگیل ، زغال اخته ، خرمالو ، و سایر میوه جات .

مرگبات : پرتغال ، نارنگی ، نارنج ، لیموی شیرین و ترش ، توسرخ ، توسبز ، بالنگ ، بادرنج ، دارابی ، بتاوی و سایر اقسام مرگبات .

سبزیجات : و بقولات : تره ، جعفری ، شبت ، نعناع ، پونه ، ترخون ، پیازچه ، ترتیزک ، کشنیز ، شنبلیله ، کرفس ، بابونه ، اسفناج ، مارچوبه ، مرزه ، کاسنی شیرین و تلخ ، هویج ، چغندر ، شلغم ، ترب ، تربچه ، کدو ، گوجه فرنگی ، خیار ، بادنجان ، سیب زمینی ، معمولی و ترشی ، پیاز و سیر و موسیر ، کلم و کگل کلم ، کاهو ، کگل پر چانلانقوش ، کگل کبر ، کنگر ، ربواس ، قارچ ، دنبلان ، والک ، سبزیجات دوائی که در ایران یافت میشود و سایر اقسام سبزیجات و بقولات بوستانی یا صحرائی اعم از تازه یا خشک ، بقولات تازه از قبیل نخود ، لوبیا ، باقلا ، خلر و غیره .

اقسام خشکبار از قبیل کشمش ، مویز ، خرما ، آلبالو ، قیصی ، گوجه ، انجیر ،

آلو، هلو، زرد آلو و اقسام برکه و لواشه مینوه جات.

شیرینی جات و دهنیات: اقسام نانها و نانهای قندی و کلوچه و بیسکویت شکولا و اقسام شیرینی های ساخته شده از کاکائو، اقسام شیرینی های مختلفه، لاکتوز کلوکوز، ساخارین و سایر مواد قندی، نبات و آب نبات قرص پونه و نعنای ازهر قبیل اقسام مرباجات و ترشیدجات و خوشابها و ربها و اقسام کنسروهای میوه جات و سبزیجات، شیر، اقسام روغنهای نباتی یا مصنوعی ما کول.

آجیل: فندق، پسته، بادام و مغز بادام و هسته زرد آلو، بلوط، گردو و مغز گردو، تخمه هندوانه، تخمه کدو، تخمه خربزه و آفتابگردان، شاهدانه، کنجد، سنجد، خشخاش و دانه خشخاش، پسته کوهی اعم از تازه، خشک خام یا بوداده، کاکائو، قهوه نکوبیده.

اقسام مسکوکات نقره، باستثنای روییه، مسکوکات نیکلی، مسی، برنزی و سایر فلزات باستثنای مسکوکات طلا.

مسکوکات

اقسام مشروبات الکلی یا غیر آن از قبیل، آب جو، برندی، بندیکتین، بورژون، پرتو، چین، رم، ساماس شامپانی، شرابه های تخمیری، شرابه های دسر، شرابه های کف دار یا بی کف، شراب سیب و سایر میوه جات شری، شیدان، اقسام عرق، کنیاک، کوردیو، کیرش، اقسام لیکور، مادر، مالاکا، مالورس، ودکا، ورموت، ویتل، ویسکی، هیدرومل، و غیره، لیموناد، سودا، آب نارنج، اقسام سرکه، آب غوره، آب لیمو، و نظایر آنها اقسام مشروبات، منجمد و یخ، اقسام شربتها و خوشابها.

مشروبات

آجر سمنت، هر نوع اشیاء ساخته شده از سمنت، اقسام آجر اعم از لعاب دار یا بی لعاب، آهک، کچ، خاک احجار مختلفه، سنگ کچ، سنگ آهک، ماسه و شن، گِل سفید.

مصالح ساختمان

تمبرهای پستی، کارت پستال و تابلوهای منافی اخلاق اعم از باسمة یا غیر آن، کارت پستال های معمولی ساده، انیکت.

مطبوعات و تصایر باسمة و نقاشی

منسوجات

پارچه های برده و مبلی از هر قبیل اعم از اینکه از نوع چیت باسمه یا پارچه های بافته شده بانج الوان و یا سایر انواع پارچه های مجاز یا غیر مجاز باشند، پارچه های نمدی و لایه های پنبه یا غیر پنبه آلوده بصمغ یا غیر آن و پارچه های لائی دار پارچه هایی که برای فرش یا رومیزی و نظایر آن بکار میرود بشکل قطعه یا توپ انواع تور و توری و پارچه های توری بافت و گارس (کار)، پارچه های پنبه معروف بفاسونی نخی برای لباس رو اعم از ساده یا غیر آن، پارچه های پشم و نخ که کمتر از پنجاه درصد پشم داشته باشد، پارچه های قلابدوزی یا گلدوزی شده یا بر دری دوزی و یا زردوزی شده، پارچه های پولیکدار و شبیما با دارای سایر تزئینات تجملی، پارچه های کش باف (بافت جوراب، تریکو^(۱)) از هر قبیل، پارچه هایی که از مو بافته شده باشد باستثنای پارچه موئی معروف به آلیا کا، متقال و ناشور و پارچه های بافته شده بانج خام، قلمکار، پارچه معروف به کرکر و هر نوع پارچه مبلی، مخمل از هر قبیل، اعم از پنبه، پشمی یا ابریشمی ساده یا گلدار و منگنه شده، پارچه های کرکدار شبیه به خز و پوست (پلوش) از هر قبیل، اقسام شالها، منسوجات کتان یا سایر الیاف نباتی خالص یا مخلوط با سایر مواد نسجی، منسوجات ابریشم مصنوعی خالص یا مخلوط با سایر مواد نسجی از هر قبیل، حریر، اطلس، فاق، تافته، کرپدوشین، قای دوشین، کریستین، کرپ ژرژه، وال ابریشمی چوچونچه و سایر انواع پارچه های ابریشم طبیعی یا مصنوعی خالص یا مخلوط با سایر مواد نسجی، کهنه و کهنه های کاغذسازی از هر قبیل.

مواد حیوانی

روده و کپون، پوست حیوانات از هر قبیل اعم از دباغی شده، نمک زده یا غیر آن، شاخ، پر، استخوان و سایر مواد حیوانی که در کشتنشان مذکور نشده باشد، پوستهای نرم مانند خز و ستجابه و روباه و غیره پوستهای آماده برای لباس، کودسای حیوانی از هر قبیل، موم، سریشم.

مواد شیمیائی

اسید سولفوریک، اسید ازوتیک، الکل، کودهای شیمیائی، اسانسهای میوه جات و هر نوع اسانسهای مصنوعی الکل دار

(۱) - Tricot

و بی‌الکل، اسانس لیموناد سازی، اسانس برای مشروبات سازی.

مواد معدنی زغال سنگ، تورب، کوك، انتراسیت، كوكرد، باشكال مختلفه
(غیر از فلزات) زاج سفید و سیاه، زرنیخ، كل سرخ (اكسید دوفر)، نمك
اعم از معدنی، دریائی تصفیه شده یا نشده، شور، پنبه كوهی خام، اقسام فیروزه،
سنگ مرمر و سقا و سایر احجار، سنگهای طبیعی، یا مصنوعی ساخته شده برای
بابه چراغ و غیره.

مواد نسجی ابریشم خام و لاس و كج و فضلات ابریشم، پنبه ابریشم، یشم
و كرك، پنبه، اقسام مو، الیاف كتان، ابریشم مصنوعی،
كابلتون هان بدل و نخهای پوشیده از كابلتون های بدل، نخ یشمی تا نمره (۴۰)
نباتات و مواد نباتی تخم كرچك، تخم یونجه، كنجیده، بهدانه، انقوزه، كتیرا
غیر مأكول زرد و اقسام صمغ، مومهای نباتی از هر قبیل سریش، تریاك
بشكل لوله، چونه، شیر و غیره، حشیش و چرس و نمك، تلباكو و توتون و انفیه
و سیکار و سیکارت از هر قبیل، زرغریچه، اقسام ناشسته های غیر مأكول علوفه
از قبیل یونجه و قصیل اعم از تازه و خشك، كاه، اقسام گل در كلدان یا غیر آن.
وسایط نقلیه انواع درشكه و كالسكه و دلیجان و عرابه و كاری و نظایر آن
لكموتیف و واگون راه آهن و تراموای، اقسام طیارات.

میزان محصولات مملکتی

اقسام و انواع محصولات ایران در فصل سابق یعنی در قسمت فلاحتی ذکر شد
ولی در اجماع بمیزان محصولات مزبوره احصائیه دقیق و صحیحی در دست نیست فقط
اخیراً اداره فلاحت احصائیه تهیه نموده است که در مبحث راجع بفلاحت بدرج
آن مبادرت رفت (۱۴).

عایدات مملکتی

عایدات مملکتی بر دو قسم است: مالیاتهای مستقیم، مالیاتهای غیر مستقیم.

(۱۵) - رجوع شود بصفحه ۱۵۰ تا صفحه ۲۰۸ از همین کتاب.

مالیاتهای مستقیم عبارتست از مالیات اراضی که دولت از عوائد دهات نقداً و جنساً دریافت میدارد.

مالیاتهای غیر مستقیم عبارتست از مالیاتهایی که مستقیماً از اهالی دریافت نمیشود ولی عوارضی بر اجناس وضع مینماید که بطور غیر مستقیم تحمیل بر افراد میگردد مانند گمرک، دخانیات، قند و شکر و غیره.

در سنه ۱۳۰۹ نیز لوائیجی برای وضع مالیاتهای جدید از قبیل اضافه حق الثبت اتومبیل و سایر وسائل نقلیه و مالیات بر شرکتها بمجلس شورای ملی پیشنهاد و بتصویب رسیده است و برای نمونه عایدات سال ۱۳۰۵ و ۱۳۱۱ را ذیل درج مینمائیم:

عایدات سال ۱۳۰۵

شرح	قران
مالیات مستقیم	
نقد	۲۳,۵۰۰,۰۰۰
جنس از قراری خرواری هفت تومان	۱۲,۲۰۰,۰۰۰
خالصجات نقدی	۷,۰۰۰,۰۰۰
جنسی	۵,۳۰۰,۰۰۰
صدی نیم معارف	۱,۶۰۰,۰۰۰
مالیات غیر مستقیم	
تریاک	۱۴,۰۰۰,۰۰۰
دخانیات	۱۱,۵۰۰,۰۰۰
رسومات	۴,۵۰۰,۰۰۰
سایر مالیاتهای غیر مستقیم	۸۰۰,۰۰۰
بانج راه و گمرکات	۹۵,۲۰۰,۰۰۰
جمع عایدات داخلی و گمرکات	۱۸۵,۶۰۰,۰۰۰
نقط جنوب	۴۴,۰۰۰,۰۰۰
بانک شاهنشاهی	۲۰۰,۰۰۰

۳۸۴

قران	شرح
۲۰۰,۰۰۰	خاك سرخ
۲۰۰,۰۰۰	نلفن
۴۴,۴۲۰,۰۰۰	جمع امتيازات
۴۶۰۰,۰۰۰	مطبعة مجلس
۲,۰۰۰,۰۰۰	ضرايخانه
۱۰۰,۰۰۰	متفرقه
۲,۵۶۰,۰۰۰	جمع
۲,۰۰۰,۰۰۰	• تذكرة و شانسلىرى
۱۲۰,۰۰۰	نظميه
۱,۰۰۰,۰۰۰	محاکات و ثبت اسناد
۶,۶۰۰,۰۰۰	پست
۵۰۰,۰۰۰	حمل و نقل
۸,۹۰۰,۰۰۰	تذکراف
۱۶,۰۰۰,۰۰۰	جمع
قران	شرح
۱,۳۰۰,۰۰۰	وزارت معارف
۲۵۰,۰۰۰	مؤسسات رهنى
۴,۱۱۳,۸۷۰	راه آهن و کشتى رانى آذربايجان
۸۰۰,۰۰۰	معادن
۳۰۰,۰۰۰	جنگل ها
۳۰۰,۰۰۰	شيلات
۵,۰۰۰	مدرسه رنگرزي
۵,۰۰۰	متفرقه
۵,۵۴۸,۸۷۰	جمع

۳۸۵

شرح	قران
انحصار قند و شکر	۶۰,۰۰۰,۰۰۰
عایدات طرق	۳۴,۱۵۷,۲۴۶
جمع کل	۳۵۲,۷۰۶,۱۱۶

عایدات سال ۱۳۱۱ (۴)

شرح	قران	لیره
مالیات مستقیم		
مالیات املاک مزروعی	۵۰,۰۰۰,۰۰۰	
بقایای مالیات فوق	۵,۰۰۰,۰۰۰	
بازخرید منال خالصجات انتقالی	۵۰۰,۰۰۰	
مالیات بر شرکتها و تجارت و غیره	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
حق الثبت اتومبیل و غیره	۶,۰۰۰,۰۰۰	
متفرقه مستقیم	۵۰۰,۰۰۰	
جمع	۷۲,۰۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰
مالیات غیر مستقیم		
ذبايح	۶,۰۰۰,۰۰۰	
رسومات	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	
متفرقه غیر مستقیم	۳۵۰,۰۰۰	
جمع	۱۶,۳۵۰,۰۰۰	
حقوق کمر کی		
عوائد انحصاری		
عوائد تجارتی قند و شکر	۷۴,۷۱۳,۵۳۰	

(۴) باستثنای عواید حق الامتياز نفت جنوب از بابت سال ۱۹۲۱ میلادی که در سال ۱۳۱۱ وصول و پس از وضع معادل هفت هزار پهلوی از آن بقیه بحساب ذخیره مملکتی منظور خواهد شد

شرح	قران	لیره
عوائد تجارتی کبریت	۲'۵۴۰'۰۰۰	
انحصار ترباک	۳۰'۰۰۰'۰۰۰	۵۰۰'۰۰۰
انحصار دخانیات	۴۱'۴۰۰'۰۰۰	
عوائد تنباکوی اسپاهان (بابت صادرات)		۶۰'۰۰۰
جمع	۱۴۸'۶۵۳'۵۷۰	۵۶۰'۰۰۰
عوائد امتیازات		
حق الامتیاز تلفن	۱۰۰'۰۰۰	
« خاک سرخ	۴۰۰'۰۰۰	
« « عایدات دولت از کمیانی شبلات	۴,۵۰۰'۰۰۰	
منافع سهام دولتی از نفت جنوب		۱۵,۰۰۰
حقوق کمیسر نفت جنوب		۲,۰۰۰
قسمتی از عوائد حق الامتیاز نفت جنوب		
که بعایدات عمومی منتقل میشود		۷'۰۰۰
جمع	۵'۰۰۰'۰۰۰	۲۴'۰۰۰
سهام و منافع دولتی		
منافع سهام دولتی از بانک ملی	۶۰۰'۰۰۰	
منافع وجوه دولتی در حساب ها	۳۰۰'۰۰۰	
عایدات قند کرج	۴'۰۰۰'۰۰۰	
جمع	۴'۶۳۰'۰۰۰	
خالصجات و معادن و غیره		
خالصجات	۱۹'۰۰۰'۰۰۰	
معادن	۱'۷۰۰'۰۰۰	
جنگلها	۶۵۰'۰۰۰	

لیره

قران

شرح

۴۰۰'۰۰۰	شیلات داخلی
۵۰۰'۰۰۰	عایدات شمشک
۱'۵۸۵'۰۰۰	عایدات تذکره
۲۳'۸۳۵'۰۰۰	جمع

عوائد انتقالي از وجوه مخصوصه

صدی سه مخارج وصول مالیات

۲'۸۰۰'۰۰۰	راه و انحصار قند و چای
۲'۶۰۶'۶۰۰	سهم معارف از مالیات راه
۷۲۴'۱۳۰	سهم صحیه از مالیات راه
۱۵۰'۰۰۰	سهم صحیه از عایدات بندری
۸۰۰'۰۰۰	عایدات پوست بره
۷'۰۸۰'۷۳۰	جمع

مطالبات دولت

۳۵۹'۳۰۰	کارخانه پارچه بافی اسپاهان
۳۰'۰۰۰	کارخانه نخ ریزی مرحوم صنیع الدوله
۲'۵۰۰'۰۰۰	بدهی ارزاق
۳۰۰'۰۰۰	مطالبات متفرقه دولت
۳'۱۸۹'۳۰۰	جمع

مجلس شورای ملی

۵۰۰,۰۰۰	عوائد مطبعه و باغ نکارستان
	وزارت عدلیه
۴,۰۰۰,۰۰۰	عوائد محاکم
۹۰,۰۰۰	عوائد مأمورین صلح و نمایندگی بارکها
۱۱'۰۰۰,۰۰۰	عوائد ثبت اسناد و املاک

۳۸۸

شرح	قران	لیره
عوائد متفرقه	۱۰۰۰	
جمع	۱۵'۰۹۱'۰۰۰	
وزارت مالیه		
عوائد شانسری کمرک	۱'۴۰۰'۰۰۰	
عوائد سرب و مهر کمرک	۸۰۰'۰۰۰	
عوائد انبار داری کمرک	۳'۹۰۰'۰۰۰	
عوائد متفرقه کمرک	۲,۰۰۰,۰۰۰	
عوائد متفرقه وزارت مالیه	۱,۰۰۰	
جمع	۸,۱۰۱,۰۰۰	
وزارت داخله		
عوائد متفرقه نظمیه	۳۰,۰۰۰	
عایدات تذکره اقامت اتباع خارجه	۱۰۰,۰۰۰	
صحیه	۸۰,۰۰۰	
سجل احوال	۲۰,۰۰۰	
متفرقه وزارت داخله	۵۰۰	
جمع	۲۳۰,۵۰۰	
وزارت امور خارجه		
عوائد متفرقه	۵۰۰	
وزارت پست و تلگراف		
پست	۶,۳۳۰,۰۰۰	
تاکه اف . تاکه اف . . .	۸۰۹۰۰۰۰	

۳۸۹

لیر

قران

شرح

وزارت معارف

۲۰۰,۰۰۰

عوائد مدارس

۱,۰۰۰

عوائد متفرقه

۲۰۱,۰۰۰

جمع

وزارت طرق

۲۵۰

عوائد متفرقه

اداره کل تجارت

۲,۵۰۰

عوائد نمبر

۱,۰۰۰,۰۰۰ عوائد حاصله از اجراء قانون اوزان و مقادیر

۲۰۰

عوائد متفرقه

۱۰۰,۰۰۰ اطاق تجارت (صدی يك و غیره)

۱,۱۰۲,۷۰۰

جمع

اداره کل فلاحه

۲۳,۲۰۰

عوائد مؤسسات

اداره کل صناعت

۲۵۰,۰۰۰

عایدات مدارس صنعتی

۲۴۰,۰۰۰

عایدات مؤسسات صنعتی که از طرف

اداره کل صناعت اداره میشوند

۲۵۰

عایدات متفرقه

۴۹۰,۲۵۰

جمع

۷۸۴,۰۰۰

۴۲۱,۴۰۰,۰۰۰

جمع کل عایدات سال ۱۳۱۱

اوزان و مقادیر

اوزان و مقادیر تا کنون در ایران تحت قاعده و اصول مرتبی نبوده و میتوان گفت در هر شهر یا ولایت بلکه کوچکترین قصبه‌ای يك قسم وزن مخصوص داشته و دارند. مضار این رسم واضح و اخیراً دولت در صدد توحید اوزان و مقادیر برآمده و بموجب قانون اوزان و مقیاس‌ها مصوبه دهم خرداد ۱۳۰۷ در تمام مملکت اوزان و مقادیر و مقایسه آنها بترتیب جداول ذیل خواهد بود :

مقایسه مقیاسهای وزن

مقیاس مصوبه	مقیاس متداوله	سیستم متریک	اوزان انگلیسی	اوزان روسی
یک درم	۰.۲۱۵۵ مثقال	یک گرم	۱۵.۴۳۲۳ کرن	۰.۲۳۴۴ زلتن
یک نخود	۰.۲۱۵ مثقال	۰.۱ گرم	۱.۵۴۳ کرن	۰.۲۳۴ زلتن
یک ارزن	۰.۰۰۲۱ مثقال	۰.۰۰۱ گرم	۰.۱۵۴۳ کرن	۰.۰۰۲۳ زلتن
یک خردل	۰.۰۰۰۲ مثقال	۰.۰۰۰۱ گرم	۰.۰۱۵۴ کرن	۰.۰۰۰۲ زلتن
یک مثقال	۲.۱۵۵ مثقال	۱۰ گرم	۱۵۴.۳۲ کرن	۲۳.۳۴۴ زلتن
یک سیر	۲۱.۵۵ مثقال	۱۰۰ گرم	۱۵۴۳.۰ کرن	۲۳۴.۴ زلتن
یک سنک	۲۱۵.۵ مثقال	۱۰۰۰ گرم	۱۵۴۳۲.۰ کرن	۲۳۴۴. زلتن
۲۹۷۰۰ سنک	یک من	۲۹۷۰ کیلو	۶۵۴۷۷ پوند	۷۲۵۲۲ فونت
۰.۷۴۲۵ سنک	یک چهاریک	۰.۷۴۲۵ کیلو	۱.۶۳۶۹ پوند	۱۸۱۳۰ فونت
۴۶۲۰۰ درم	یک مثقال	۴۶۲۰۰ گرم	۷۱۶۰۵۹ کرن	۱۰۸۷۶ زلتن
۲۹۷ سنک	یک خروار	۲۹۷ کیلو	۶۵۴۷۷ پوند	۱۸۱۳۰۵ پود
یک سنک	۰.۲۳۶۷ من	یک کیلوگرم	۲.۲۰۴۶ پوند	۲.۴۴۱۸ فونت
۰.۴۰۹۵ سنک	۰.۱۳۷۹ من	۰.۴۰۹۵ کیلو	۰.۹۰۲۸ پوند	یک فونت
۴۲۶۵۹ درم	۰.۹۱۹۴ مثقال	۴۲۶۵۹ گرم	۶۵۸۳۲ کرن	یک زلتیک
۰.۴۵۳۶ درم	۰.۱۵۲۷ من	۰.۴۵۳۶ کیلو	یک پوند	۱۰۷۶ فونت
۱۷۷۱۹ درم	۰.۳۰۱۷ مثقال	۱۷۷۱۹ گرم	یک درم	۰.۴۱۵۲ زلتن
۱۶.۸۳ سنک	۵.۵۱۵۵ من	۱۶.۳۸ کیلو	۳۶.۱۱۳۷ پوند	یک پود
۹۰۷۱۸۸ سنک	۲۰۵۴۵ خروار	۹۰۷۱۸ کیلو	یک شورتقن	۵۵۲۸ پود
۱۰۱۶ سنک	۲۴۲۱۰ خروار	۱۰۱۶ کیلو	یک لونگتون	۶۲۰۲ پود

مقایسه مقیاسهای طول

مقیاس مصوبه فانونی	مقیاس متداوله فعلی	سیستم متریک	انگلیسی	روسی
يك گز	۰٫۹۶۱۵ ذرع	يك متر	۱٫۰۹۳۶ يارد	۰٫۴۶۸۷ سائز
۱۰۰۰ گز	يك ذرع	۱۰۰۰ متر	۱۰۱۳۷۳ يارد	۰٫۴۸۷۴ سائز
۰٫۹۱۴۴ گز	۰٫۸۷۹۲ ذرع	۰٫۹۱۴۴ متر	يك يارد	۰٫۴۲۸۶ سائز
۲٫۱۲۳۶ گز	۲٫۰۵۱۶ ذرع	۲٫۱۲۳۶ متر	۲٫۲۳۲۳ يارد	يك سائز
يك سوره	۰٫۹۶۱۱ ذرع	يك دسيمتر	۰٫۱۰۹۳ يارد	۰٫۰۴۶۸ سائز
يك بهر	۰٫۰۰۹۶ ذرع	يك سانتيمتر	۰٫۰۱۰۹ يارد	۰٫۰۰۴۲ سائز
يك مو	۰٫۰۰۰۹ ذرع	يك ميليمتر	۰٫۰۰۰۱ يارد	۰٫۰۰۰۴ سائز
يك ميل	۹۶۱٫۵ ذرع	يك كيلومتر	۱۰۹۳ يارد	۰٫۴۶۸۷ سائز
يك فرسنگ	۹۶۱۵۰ ذرع	يك ميريامتر	۱۰۹۳۰ يارد	۰٫۴۶۸۷ سائز
۰٫۳۰۴۸ گز	۰٫۲۹۳۰ ذرع	۰٫۳۰۴۸ متر	يك فوت	يك فوت
۰٫۰۲۵۴ گز	۰٫۰۲۴۴ ذرع	۰٫۰۲۵۴ متر	يك اينچ	يك دويم
۱٫۶۰۹۳ ميل	۲۵۸۰ فرسنگ	۱٫۶۰۹۳ كيلومتر	يك ميل	۱٫۵۰۸۶ ورست
۰٫۷۱۱۲ گز	۰٫۶۸۳۸ ذرع	۰٫۷۱۱۲ متر	۰٫۷۷۷۸ يارد	يك ارشين
۱٫۰۶۶۸ ميل	۱۷۱۰ فرسنگ	۱٫۰۶۶۸ كيلومتر	۰٫۶۶۲۹ ميل	يك ورست

کره مساویست به ده يك گز فرسنگ مساویست به ده هزار گز
 ملاحظات ميل مساویست به هزار گز يك يارد مساویست به سه فوت
 يك ذرع مساویست به شانزده کره يك ميل مساویست به ۵۲۸۰ فوت
 يك فوت روسی مساویست به دوازده دويم . مو مساویست به هزار يك گز
 يك ورست مساویست به ۵۰۰ سائز يك سائز مساویست به سه ارشين
 بهر مساویست به صد يك گز

اضعاف سطح	اجزاء سطح
قفیز صد گز مربع يك دكاه متر مربع	كره مربع مساوی يك دسی متر مربع
جریب ده هزار گز مربع يك هكتار	بهر مربع " " سانتی متر مربع
میل مربع يك میلیون گز مربع يك كيلومتر مربع	موی مربع " " میلی متر مربع
اضعاف حجم	اجزاء حجم

بیمانه مساوی يك لیتر	كره مكعب مساوی يك دسی متر مربع
	بهر مكعب " " سانتی متر مكعب
	موی مكعب " " میلی متر مكعب

فعلاً دولت در صدد تهیه وسائل اجرای قانون مزبور است و هر وقت وزنه‌های لازم برای این عمل حاضر شد بموقع اجراء می‌گذارد.

ضرابخانه و مسكوكات

تاریخ ایجاد و رواج پول مسكوك بسیار قدیم و دراز منته‌تاریخی متداول بوده است، علت آنهم اینست که چون اصولاً در مبادلات غالباً قیمت اجناس متفاوت است و نمیشود يك مقدار جنس را با همان مقدار جنس دیگر مبادله نمود لهذا برای رفع این اشكال پول مسكوك ایجاد گردیده که واسطه مبادلات اجناس میباشد و برای تسهیل بدشتری انواع پول مانند نقره و طلا و مس یا نیکل درست کرده اند. در قدیم ضرب سکه معمول نبوده و با دست انواع پولها را تهیه و تدارك میکردند و قیمت پول و عكس سلاطین را روی آنها نقش مینمودند، در ایران هم تا زمانی که ضرابخانه دولتی تأسیس نشده بود همین ترتیب معمول و در ولایات مختلفه پول نقره متداول و در همان نقاط بدرست کردن آن میپرداختند، اکنون هم قران کهنه همدان یا مشهد و تبریز و غیره کم و بیش یافت میشود.

پس از تأسیس ضرابخانه دولتی ضرب سکه بترتیب اروپا معمول و کم کم قران های کهنه سابق منسوخ گردید.

اصولاً پول رایج هر مملکتی مخصوص همان مملکت و رواج آن در خارج بسته باعتبار مملکت رایج دهنده آنست؛ مثلاً لیره انگلیسی یا دلار امریکائی در تمام ممالك

دنیا رایج میباشد، زیرا اعتبار دوات انگلیس با امریکا در دنیا بواسطه ذخیره های طلا و داشتن اسعار زیاد خارجی و داخلی زیاد است. پول فرانسه در یونان و بعکس پول یونان در فرانسه رواج دارد زیرا اتحاد پولی دارند. واحد پول در تمام دنیا معمولاً طلا و مطابق اصول علم ثروت ممکنست دو ترتیب اتخاذ شود:

یکی بی متالسم (۱) و دیگری مونو متالسم (۲).

در طرز اولی دو فلز را دولت برای رواج معین و نسبتی بین هر دو قائل شده. رواج آنرا برای مردم اجباری مینماید: مثل نقره و طلا و میگوید بیست عدد سکه يك قرانی معادل يك اشرفی دو تومانی طلا است. در ترتیب دومی فقط يك فلز رایج و فلزات دیگر از قبیل نقره و مس با نیکل برای اجزاء آن پول وضع میشود.

در ایران تا کنون هیچ يك از این اصول عملاً وجود نداشته است، واحد پول این مملکت نقره و در مقابل آن از مس یا نیکل اجزائی قائل شده بودند، پول طلا اگر وجود داشته و کم و بیش دیده شده رواج قانونی پیدا نکرده و بهمین واسطه اعتبار پول ایران بسیار کم و از نقطه نظر تجارت از این حیث ضرر های عمده متوجه مملکت گردیده است تا اینکه اخیراً مطابق قانون مصوبه اسفند ماه ۱۳۱۰ واحد پول ایران طلا و بترتیب ذیل خواهد بود:

مسكوك طلا

سکه طلای صد ریالی بنام پهلوی دارای ۷,۳۲۲,۳۸۲ گرم طلای خالص

سکه طلای پنجاه ریالی بنام نیم پهلوی ۳,۶۶۱,۱۹۱ » » » »

(هر ریال معادل است با ۳,۳۷۳,۲۲۳,۸۲۲ گرم طلای خالص)

مسكوك نقره

نیم ریالی نقره (نماینده نیم ریال طلا) دارای ۲,۷ گرم نقره خالص

يك ریالی نقره (نماینده يك ریال طلا) ۴,۱۴ گرم » »

(۱) - *Bimétallisme* (۲) - *Monométallisme*

۳۹۵

دو ریالی نقره (نماینده دو ریال طلا) دارای ۸,۲۸ گرم نقره خالص
 پنج ریالی نقره (نماینده ۵ ریال طلا) ۲۰,۷۰ گرم
 (میزان عیار مسکوکات طلا عبارتست از ۹۰۰ در هزار طلای خالص و یکصد
 در هزار مس و میزان عیار مسکوکات نقره عبارت از ۸۲۸ در هزار نقره خالص
 و ۱۷۲ در هزار مس میباشد).

مسكوك نيكل

۵ دیناری ، ۱۰ دیناری ، ۲۵ دیناری.

اسکناس

پنج ریالی ، ده ریالی ، ۲۰ ریالی ، ۵۰ ریالی ، ۱۰۰ ریالی و
 ۵۰۰ ریالی (بتوسط کمیانی اسکناس امریکائی در نیویورک بطبع رسیده و انتشار
 انحصاری آن بپانک منی اعطا شده است).

تعداد اسکناس های مزبوره بقرار ذیل است :

۴ میلیون ورقه	۵ ریالی
۲	ده ریالی
یک	۲۰ ریالی
۲۰۰ هزار ورقه	۵۰ ریالی
۱۰۰	۱۰۰ ریالی
۲۰	۵۰۰ ریالی
۷,۳۲۰,۰۰۰ ورقه	جمع

یکی از لوازم کار تغییر پول در ایران تجدید ماشینهای ضرابخانه و توسعه آن
 بود که قسمتی در سال ۱۲۹۳ قمری یعنی ۵۷ سال قبل و قسمتی دیگر در بیست
 و شش سال قبل از این تدارک شده و در این مدت متعادی در رفع نواقص آنها اقدام
 مؤثری بعمل نیامده بود و قطع نظر از قدیمی بودن سیستم و نداشتن سرعت مطلوبه
 بواسطه کهنگی و مندرس شدن و احتیاج تعمیرات بی دریغ مطلقاً برای تجدید

ضرب پول رایج مملکت کفایت نمی نمود و بعلاوه بواسطه سائیدگی بعضی آلات و ادوات ماشین های ضرب برای وزن سکه ها میبایستی دقت بسیار مرعی شود تا سکه ها در وزن متفاوت نباشد و این نقص ها موجب شده بود که ضرب پول رایج مملکت بممالک خارجه سفارش داده میشد بالاخره در نتیجه مطالعاتی که بعمل آمد معلوم شد که صرف هر گونه مخارج و بذل اهتمام برای تعمیر ماشین های مذکور بی حاصل و صلاح در آن خواهد بود که اساساً ماشین های جدیدی تهیه شود تا ضرب پول در مملکت از حیث صحت وزن و سرعت در ضرب مسکوک کاملاً تامین گردد. بنابراین تمام ماشین هایی که برای این منظور ضرورت داشت بتوسط کارخانه زیرس جدیداً تهیه گردید و بنا بر آنچه مهندسین ضرابخانه تشخیص داده اند از بهترین و آخرین سیستمی است که برای ضرب مسکوک تعبیه شده، قطع نظر از تمام مزایا حدّا اکثر سرعت کار این ماشین ها چنانست که یکصدوده سکه در هر دقیقه ضرب مینماید (حدّا اکثر سرعت ماشین های سابق بیش از ۶۰ سکه در دقیقه نبوده است).

ترتیب ساختمان ضرابخانه فعلی بقرار ذیل است.

اطاق تجزیه خانه، خزانة، گداز خانه، منگنه (بینوار) دوره کردن و میزان کردن، سکه خانه، سر سکه سازی، اطاق شماره و کیسه بندی، ساعت کنترل قراول، آهنگر خانه، دیزل. ماشین آلات وارده از اروپا نیز از اینقرارند:

۱ - ضرابخانه جدید تماماً توسط قوه برق میگردد و هر ماشین آن موتور برق مخصوصی دارد. کارخانه بزرگ تولید برق آن دارای يك موتور دیزل (۱۵۰) تا (۱۸۰) قوه اسب است. موتور مزبور سه سیلندری و تولید (۳۸۰) ولت الکتریسیته میکند.

۲ - در گداز خانه سه کوره ذوب نقره از جدید ترین سیستم موجود است که جمماً ظرفیت ۶۰۰ کیلوگرم را داشته و روزانه دوهزار الی دوهزار و پانصد کیلوگرم نقره و غیره را ذوب میکند.

۳ - دو کوره نقره تابی که جمماً چهار متر مربع سطح آنها میباشد اختصاص بتاباندن شمشها دارد و در هشت ساعت (۲,۵۰۰ تا ۵,۰۰۰) کیلو شمش می تابد.

۴ - پنج عدد منگنه موجود است که نوردهای آنها بقطر ۳۰، ۲۸، ۲۰، ۱۸ سانتیمتر میباشد. نوردهای آن بواسطه فشار زیاد توسط آب دائماً خنک میشوند. شمس نقره در دو کوره مخصوص تابیده میشود و حرارت این کوره توسط يك آلت برق همیشه بیک درجه معین نگاهداشته میشود.

۵ - سه دستگاه ماشین قطاعی و سه دستگاه قیچی برای بریدن شمشها اختصاص یافته است.

ماشین قطاعی هر دفعه که کار میکند از پولکهای کوچک ۴ عدد و از پولکهای بزرگ دو عدد میبرد، بعد از بریدن این پولکها در کارخانه پرداخت سفید شده و بماشین تفریق گذاشته و بدین وسیله پولکها از حیث وزن امتحان و تمیز داده میشود، این ماشینهای تفریق میتواند روزانه ۲۰۰ هزار پولک را تفریق نماید. در اینجا پولکهای سبك ذوب شده و پولکهای سنگین در يك ماشین مخصوص رنده میشوند. پولکهایی که وزن معین و صحیح دارند از ماشین دوره گذشته بماشین سکه میرسند.

۶ - چهار دستگاه ترازو جهت تجزیه اوزان با دو دستگاه ماشین دوره جهت صاف کردن دور پول و یک دستگاه رنده پول موجود است.

۷ - يك کوره جهت پول تابی و چهار دستگاه دیگر جهت پول و یک دستگاه جهت خشکاندن آن موجود است.

۸ - از ماشین سکه ۵ عدد موجود است: يك دستگاه ماشین سکه پنج ریالی، یک دستگاه دوریالی، سه دستگاه يك ریالی که با آنها کسور پول و پولهای طلاراهیتوان سکه زد. بزرگترین این ماشینها ۲۵۰ هزار کیلوگرم و کوچکترین آنها صد هزار کیلوگرم قوت ضرب سکه دارد.

۹ - یک دستگاه ماشین فشار و درست کردن سر سکه که ۲۲۰ هزار کیلوگرم فشار دارد، يك کوره جهت سر سکه آب دادن باتمام لوازم آن.

۱۰ - یک دستگاه آسیا بجهت نرم کردن خاک نقره های مخلوط بامواد خارجی.

- ۱۱ - سه دستگاه ماشین تراش سگه و يك دستگاه ماشین تراش و دو دستگاه ماشین صفحه تراش بزرگ و كوچك .
- ۱۲ - يك دستگاه تلمبه جهت تهيه آب كارخانه و يك دستگاه ديك آب گرم كن بجهت احتياجات كارخانهجات .
- ۱۳ - يك دستگاه ساعت تفديش جهت ثبت و تصديق ساعت كشت و كشيك امنيه ها .
- ۱۴ - يك دستگاه موتور كوچك بقره ۸ اسب برای تهيه روشنائی و كمك بماشین آلات در مواقع مقتضيه . كليه ماشین آلات فوق توسط موتور الكتريك بحرکت درآمده مشغول كار میشوند .
- در تمام كارخانه لوله كشیده شده كه تلمبه آن اتوماتيك وبدون منبع كار میکند و نیز ديك برق بزرگی موجود است كه توسط قوه برق آب را همیشه بوسیله اتوماتيك بحرارت معین نگاه میدارد ، تمام ماشین آلات فوق از جدید ترین سیستم میباشد .
- ضرابخانه جدید روزی صد و چهل هزار عدد پول از دو ریالی و نیم ریالی و پهلوی و نیم پهلوی سگه میزند .

بانك

بطوریکه در قسمت مسكوكات اشاره شد مبادله اجناس مختلفه باعث ایجاد و رواج پول مسكوك گردید و واسطه مبادلات ابتدا فقط تجار بودند ولی هر قدر بر توسعه تجارت و روابط بین ملل و تولید و ازدیاد ثروت های مختلفه و سرمایه افزوده میشد وجود عامل دیگری برای بکار انداختن این سرمایه ها و تسهیل عمل مبادلات و نقل و انتقال وجوه لازم میگردد در نتیجه این احتیاج مؤسسه ای ایجاد شد كه موسوم ببانك گردید . عملیات آن بطور كلی عبارت است از نقل و انتقال وجوه ، صدور بروات ، نگاهداری سرمایه اشخاص و بکار انداختن سرمایه های مزبوره برای توسعه تجارت بوسائل مختلفه .

در ایران تاسنه ۱۲۶۷ شمسی موسسه ای بنام بانك وجود نداشت . در سال مزبور (بانك جدید شرقی) كه مؤسسه انگلیسی بود و در سایر ممالك آسیا بانك داری میکرد شعبی در تهران و مشهد و اسپهان و رشت و شیراز و بوشهر و تبریز باز کرد و چون حقوق و مزایای مخصوصی نداشت لهذا احتیاج بتحصیل امتیاز پیدا

نگرد، در مدت کمی بانک مزبور موفق شد که نرخ ربح را بدو ازمده در صد یائین آورد و در مقابل و دایمی که بآن سپرده میشد برای حساب جاری دو و نیم در صد و برای امانات ثابت شش ماهه چهار در صد و یکساله شش در صد ربح میپرداخت، محل بانک در همان محل فعلی بانک شاهنشاهی بود، شعبه بانک تهران حواله های پنجقرانی و بیشتر بمعهد خزانه دار خود صادر کرده و در میان مردم رواج داد که هر وقت به بانک میپردند فوراً مسكوك نقره در مقابل آن تأدیه میگردید، بانک شاهنشاهی پس از تحصیل امتیاز خود از دولت وجه قابل به (بانک جدید شرقی) داد و شعب آنرا در ایران خرید.

بانک شاهنشاهی ایران: در اسفند ۱۲۶۷ شمسی ناصرالدین شاه امتیاز ایجاد بانک شاهنشاهی را بمدت شصت سال به بارون ژولیوس درویر (۱) داد. در ابان ماه ۱۲۶۸ شمسی سهام بانک در لندن بمعرض فروش گذاشته شد، سرمایه بانک يك میلیون لیره تعیین شده بود و اعتماد مردم باندازه ای زیاد بود که در ظرف چند ساعت در خواستهای داخله برای خرید سهام سرمایه بانک به پانزده برابر رسید. در سال اول تأسیس بانک شعبی چند در داخله و خارجه باز کرد و منافع خالص آن پس از پرداخت کلیه مخارج به ۶۸,۰۰۰ لیره رسید و هشت درصد نفع بصاحبان سهام خود پرداخت، در دیماه ۱۲۷۳ بانک سرمایه خود را به ۶۵۰,۰۰۰ لیره تقلیل داد. بانک شاهنشاهی در مدتی که در ایران کار کرده است توسعه فوق العاده در کارش پیدا شده و اسکناسهای رایج آن که در سال اول تأسیس ۲۸,۳۳۴ لیره (۹۰,۸۶۶ تومان آنوقت) بود امروز به ۲,۷۲۴,۴۰۷ لیره (۱۶,۳۴۶,۴۴۸ تومان) رسیده است، ودایع مردم نزد بانک که در سال اول تأسیس ۲۰۹,۰۶۰ لیره (۶۶۸,۹۹۲ تومان) بود امروز به ۴,۲۱۲,۰۵۶ لیره (۲۵,۲۷۲,۳۳۶ تومان) بالغ گردیده است، منافع خالص سالیانه بانک پس از وضع کلیه مخارج از بدو تأسیس تا اول فروردین ۱۳۰۹ قریب ۲,۸۰۰,۰۰۰ لیره بود که ۶۵۰,۰۰۰ لیره آن بحساب ذخیره برده شده است.

مطابق مفاد امتیازنامه بانک شاهنشاهی گذشته از اعمال صرافی میتواند بخرج

(۱) - Baron Julius de Reuter

خود یا بخرج ثالثی اقدام در تمام کارهای محاسبه و صنعتی و تجارتی بنماید بشرط آنکه قبلاً بدولت ایران اطلاع داده باشد. بانك حق ندارد در ایران اموال غیر منقوله از قبیل املاك و اراضی و دهات و غیره خریداری نماید مگر برای يك بنادر تهران و شعبات در ایالات، بانك حق انحصاری نشر اسکناس بی اسمی را داراست که هرگز مقدار آن متجاوز از ۸۰۰۰۰۰۰ لیره انگلیسی نباید باشد مگر با اطلاع دولت. در ابتدا بانك حق نداشت اسکناس کمتر از دو تومانی انتشار دهد ولی در سال ۱۲۶۶ شمسی از دولت اجازه نشر اسکناس يك تومانی را هم بدست آورد.

در دوسال اول شروع به کار اقلأ نصف قیمت اسکناس ها را و پس از انقضای دوسال اقلأ ثلث قیمت آنها را بانك باید نقداً موجود داشته باشد، تفاوت بین وجه نقد موجودی و جمع اسکناسهای منتشره بتوسط اسناد منقولات و غیر منقولات متعلق به بانك که آنها را در ایران موجود خواهد داشت ضمانت میشود. امتیاز نامه بانك مقرر میداشت که تمام عمال و مأمورین دولت اسکناسهای بانك را قبول کرده و در تمام معاملات بکار برند و هر وقت بانك نتواند قیمة یکی از آنها را ادا نماید نشر بلیط های بانك در تمام مملکت ممنوع خواهد شد.

بانك و زمینهای شعبات آن از هر نوع مالیات معاف است ولی اگر در ایران مالیات تمیر برقرار شود بانك حق ندارد هیچ سند و برانی را بدون تمیر قبول نماید. بانك باید شش در صد منافع خالص سالیانه خود را بدولت ایران بدهد و حد اقلی که بانك از این بابت باید بدولت ایران بدهد ۴۰۰۰۰ لیره انگلیسی است، پس از تشکیل بانك باید ۲۰۰۰۰۰ لیره انگلیسی بمدت ده سال از قرار تنزیل شش در صد بشاه قرض بدهد و اصل و فرع این تنخواه بموجب میل شاه از بابت شش در صدی که از منافع خالص بانك بدهد محسوب خواهد گردید. علاوه بر مبلغ مذکور بانك بایستی تمام وجوه مساعد و استعراضاتی را که دولت ایران لازم داشته باشد بدهد و در خصوص هر فقره وجه قرارداد های لازمه بین دولت و بانك داده خواهد شد و دولت نیز باید وجوهات مذکوره را در سر وعده مقرر ادا نماید و مجموع تنزیل ها منظمأ در آخر هر سال مالیاتی ایران باید پرداخته شود.

اولین وجوه مساعدۀ که غیر از ۴۰۰۰۰ لیرۀ انگلیسی باشد تدریجاً تا ۲۰۰۰۰۰ لیرۀ انگلیسی باتنزیل هشت درصد خواهد بود، بانک در شصت سال مدّت امتیاز نامۀ امتیاز انحصاری دارد که در تمام وسعت مملکت ایران معادن آهن و سرب و مس و زئبق و زغال سنگ و نفت و غیره باستثنای فلزات قیمتی و جواهرات را که متعلق بدولت باشد و قبل از وقت بدیگران واکذار نشده باشد دائر نماید و هرگاه از تاریخ امتیاز تا مدّت نه ماه بانک دائر نشود ۴۰۰۰۰ لیرۀ انگلیسی که بابت وجه الضمانه بدولت ایران تسلیم شده بآن دولت منتقل خواهد گردید و خود امتیاز نامه هم از درجۀ اعتبار ساقط است و چنانچه بانک در مدّت معین دائر گردید دولت ایران همان ۴۰۰۰۰ لیرۀ وجه الضمانه را از بابت قرض اولی که بانک باید بدولت ایران بدهد حساب خواهد نمود.

بعد ها بتدریج بعضی قرار دادهای دیگر نیز ضمیمۀ امتیاز نامه گردید از جمله نشر اسکناسهای يك تومانی و غیره و غیره. چون مقدار اسکناس منتشره بانک کلیدی برای تعیین میزان مبادلات است ذیلأ صورتی از آن نوشته میشود.

سال میلادی از ۲۱ سپتامبر تا ۲۰ سپتامبر مقدار اسکناسهای منتشره به لیرۀ

۲۸۳۳۴	۱۸۹۱
۵۵۴۵۰	۱۸۹۲
۵۹۱۰۶	۱۸۹۳
۹۵۵۱۴	۱۸۹۴
۷۲۶۶۸	۱۸۹۵
۸۲۲۰۳	۱۸۹۶
۷۲۷۶۳	۱۸۹۸
۱۱۷۴۹۱	۱۸۹۹
۲۰۶۴۲۲	۱۹۰۰
۲۶۴۳۳۳	۱۹۰۱
۳۳۰۴۹۳	۱۹۰۲

۳۴۷۰۸۰۸	۱۹۰۳
۴۸۰۰۷۲۱	۱۹۰۴
۵۲۷۰۴۷۹	۱۹۰۵
۴۷۰۰۹۱۱	۱۹۰۶
۳۹۵۰۰۱۱	۱۹۰۷
۴۳۰۰۴۳۵	۱۹۰۸
۷۳۴۰۷۴۹	۱۹۰۹
۴۸۳۰۹۴۵	۱۹۱۰
۸۰۵۰۹۳۳	۱۹۱۱
۸۵۹۰۰۷۴	۱۹۱۲
۹۷۲۰۴۱۹	۱۹۱۳
۸۳۲۰۰۱۱	۱۹۱۴
۲۰۷۰۹۷۰	۱۹۱۵
۵۷۲۰۰۰۸	۱۹۱۷
۷۷۷۰۱۵۳	۱۹۱۸
۱۰۱۰۹۰۲۰۱	۱۹۱۹
۷۷۰۰۲۰۴	۱۹۲۰
۷۳۳۰۳۲۷	۱۹۲۱
۸۱۵۰۸۲۲	۱۹۲۲
۹۳۰۰۴۹۸	۱۹۲۳
۱۰۰۷۰۰۱۰۸	(از ۲۱ مارس تا ۲۰ مارس) ۱۹۲۴
۱۰۳۰۰۱۰۱۴۶	۱۹۲۵
۱۰۸۴۱۰۴۲۰	۱۹۲۶
۲۰۱۵۴۰۹۰۲	۱۹۲۷
۲۰۵۲۷۰۴۷۱	۱۹۲۸

۴۰۳

۲۱۰۲۱۸۸۴

۱۹۲۹

۲۰۷۲۴۰۴۰۷

۱۹۳۰

این صورت مقدار اسکناسهای منتشره را به لیره میرساند و البته نباید فراموش کرد که در بعضی سالها نرخ لیره بقران بالا و پائین رفته و اسکناسهای منتشره بر حسب نرخ روز باید تبدیل بقران شود.

در اردی بهشت ۱۳۰۹ بموجب قرار دادی که بین دولت و بانک منعقد گردید حق صدور اسکناس از طرف بانک ملغی و قرار شد وجه کلیه اسکناسهای صادره تا آخر خرداد ۱۳۱۰ از طرف بانک تأدیه شود، دولت ایران بموجب قرارداد مزبور بانک را از پرداخت حق الامتیاز معاف نمود و دوست هزار لیره هم برای جبران الغای حق صدور اسکناس بآن عطا کرد و اجازه داد در آتیه در معاملات خود املاک و اموال غیر منقول را بوثیقه قبول کند این قرار داد در آتیه بانک شاهنشاهی را بشکل يك بانک تجارتي خارجي که در ایران کار میکند در آورده و حق صدور اسکناس را از آن سلب میکند.

نظر باینکه قسمت اعظم مواد امتیازنامه بانک تغییر یافته و مانند حق استخراج معادن و صدور اسکناس و غیره ملغی شده است بانک مزبور از صورت سابق خود خارج و مانند سایر مؤسسات تجارتي دیگر میباشد. آخرین بیلان بانک شاهنشاهی ایران مورخه ۲۹ اسفند ۱۳۰۸ که اینک نقل میشود روش معاملات و عملیات بانک مزبور را روشن میکند.

دارائی	پنس	شلینگ	لیره
موجودی نقد و وجوهیکه نزد بانکها است و پولی که در ترانزیت است و پولیکه در مدت مختصر وصول خواهد شد و شمش	۳	۱۲	۵,۰۰۵,۹۳۷
وجوهیکه بمصرف خرید اسناد قرضه دولت انگلیس و سایر سهام رسیده	۱۰	۱۰	۲,۳۴۷,۰۱۸

پنس	شلینگ	لیره
برائهای تنزیل شده و قروض و مساعددها و برائهای		
که موعدهش گذشته و تفاوت فرع و وجوهیکه از		
۵	۱۵	۱,۶۰۶,۷۹۴
سایر بانکها طلب داریم		
۵	۱۶	۱,۱۴۲,۸۲۹
برائهای وصولی		
۵	۱	۱۲۷,۸۸۹
ذمه مشتریان که قبولی نوشته اند و غیره		
۱۱	۳	۱۴,۳۷۴
اینیه و اثاثیه و ملزومات		
۳	۰	۱۰,۲۴۴,۸۴۴

قروض

سرمایه :

۹۹۸۰۰ سهم معمولی از قرارشش لیره و ده شلینگ		
—	—	۶۵۰,۰۰۰
و ۲۰۰ سهم مؤسس از قرارشش لیره و ده شلینگ		
—	—	۶۵۰,۰۰۰
حساب ذخیره		
۲	۱۸	۲,۷۲۴,۴۰۷
اسکناسهایی که در جریان است		
۵	۵	۴,۲۱۲,۰۵۶
ودایع		
برائهاییکه باید پرداخته شود و برائهاییکه ظهرنویسی		
شده و تفاوت فرع و مبلغی که بسایر بانکها باید		
۱۱	۲	۱,۷۹۰,۶۱۰
پرداخته شود		
۵	۱	۱۲۷,۸۸۹
برائهاییکه از طرف مشتریان قبولی نوشته شده و غیره		
۴	۱۲	۸۹,۸۸۰
حساب نفع و ضرر		
۳	۰	۱۰,۲۴۴,۸۴۴

اگر این بیلان را تجزیه کنیم خواهیم دید که در قسمت قروض بانک اضافه بر سرمایه و حساب ذخیره اش که دین صاحبان سهام است قریب هفت میلیون لیره و دایع دارد که دو میلیون و هفتصد هزار و کسری لیره آن پول مردم است که داده و در عوض اسکناس گرفته اند و بقیه اماناتی است که نزد بانک دارند ، بعلاوه بانک تقریباً يك میلیون و هفتصد هزار و کسری لیره هم بابت برائهای که معامله

کرده بده کار است .

اکنون ببینیم مجموع این پول را بچه کار انداخته و بچه نحو عایدی از آن برده است :

قلم اول دارائی نا مفهوم و گنگ است زیرا معلوم نیست چه مقدار از این پنج میلیون نقد است و چه مقدار آن وجوهی است که نزد بانکها میباشد و در مدت مختصری وصول خواهد شد ، عبارت (وجوهی که در مدت مختصر وصول خواهد شد) اصطلاحی است که در بیلان بانکهای انگلستان معمول میباشد و مقصود از آن قرضهای کم مدتی است که داده شده و عایدی میدهد ، وجوهی هم که نزد بانکها است ممکن است عایدی آور باشد ، روی هم رفته میتوان گفت که قلم اول حال وجه نقد را دارد و بانک در مقابل اسکناسهای خود وجه کافی و حتی بیشتر هم دارد و قسمتی از آن هم عایدی آور است . وجوهی که در مدت مختصر وصول خواهد شد البته در انگلستان بکار افتاده زیرا در ایران وسائلی برای بکار انداختن وجه باین ترتیب موجود نیست و باید فرض کرد که قسمت نقد و شمش آن در ایران و بقیه در انگلستان میباشد .

قلم دوم هم واضح است که در انگلستان بکار افتاده و برای بانک عایدی میآورد . قلم سوم قروضی است که بانک ب مردم داده و شاید قسمت مهم آن در ایران باشد . قلم چهارم برات هائی است که باید وصول کند .

نظر باینکه بیلان مذکور عملیات بانک را در ایران و خارجه تفکیک نمیکند نمیتوان گفت چه مقدار از ده میلیون لیره ای که جمع طرفین حساب میباشد در ایران و چه مقدار در خارج بکار افتاده است . آنچه واضح میباشد این است که ایرانیان قریب هفت میلیون لیره نزد بانک دارند که يك قسمتش در خارج و يك قسمت در ایران بکار افتاده است .

مسئله دیگری که قدری مهم بنظر میآید آنست که مقداری از اسکناسها از ابتدای صدور تا کنون از بین رفته و معلوم نیست که منافع حاصله در بابت قیمة آن متوجه دولت یا بانک شده است . در هر حال حلّ این نوع حسابها مستلزم

وجود اشخاص متخصص و بصیری است که بمحاسبه بانک رسیدگی نموده و از حقوق دولت دفاع نمایند.

بانک استقراضی روس : در ۱۲۶۸ شمسی روسها برای اینکه از انگلیسها عقب نمانند امتیازی برای تأسیس بانک استقراضی از ناصر الدین شاه گرفتند. امتیاز مزبور به یکنفر از اتباع روس موسوم به ژاک دیپولیا کف داده شد که بانک استقراضی تأسیس کند و حق انحصار برای حراج عمومی داشته باشد. شرکتی برای اینکار ایجاد گردید و چند سال هم در ایران اشیاء ذیقیمت را از مردم برهن میگرفت و در مقابل قرض میداد، وقتی که دولت ایران بنای قرض نمودن از روسها را گذارد روسها داشتن بانکی را در ایران لازم دیدند و بانک دولتی روس بانک استقراضی مذکور را در حمایت خود قرار داد و بقصد توسعه نفوذ سیاسی اداره کردن امور آنرا بعهده گرفت، در سنوات اول بانک استقراضی وجوه زیادی صرف کرد و مبالغ کلی بدرباریان واعیان و علما و متنفذین قرض داد، اغلب اتفاق میافتاد که مبلغ قرض چند برابر از اعتبار قرض کمنده زیاد تر بود.

در ۱۲۸۳ شمسی که وزارت مالیه روس اعتبارات سیاسی بانک مزبور را محدود کرد معلوم گردید که از سی میلیون منات سرمایه اولی بانک فقط سه میلیون منات در صندوق موجود است و بقیه در محل های بی اعتبار ب مردم قرض داده شده است. در شهر تهران تنها طلب بانک از مردم شانزده میلیون منات بود، چندی بعد که شعب بانک استقراضی در اغلب نقاط شمالی ایران باز شد و امور بانک توسعه یافت، از طرف وزارت مالیه روسیه مأموری بایران آمد که مدیر کل بانک استقراضی در تهران و مدیر شعب آن در ولایات و ایالات در تحت امر او بودند.

بانک استقراضی روس يك مؤسسه بانکی نبود بلکه اداره ای بود که مرام و مقصودش سلطه بامور مالی ایران بوده است.

بر طبق عهد نامه ایران و روس مورخه بهمن ۱۲۹۹ بانک استقراضی روس بدولت ایران واگذار گردید و فعلاً چند سال است که وزارت مالیه مشغول تصفیه امور آن است، بموجب آخرین صورت محاسبه منتشره در اول فروردین ۱۳۰۸

جمع دارائی بانک مزبور که حالا موسوم به بانک ایران است (۸۸۷، ۱۰، ۶۱، ۲، ۴) قران و بدهی آن ۵، ۵۵، ۹۰، ۵ قران بوده است.

بانک عثمانی: قریب هشت سال است که بانک عثمانی شعبی در تهران و همدان و کرمانشاه باز کرده و بیشتر کار این شعب کمک مالی بتجارت بین ایران و عراق است و مساعدتهائی از این راه میکنند، کارهای عمومی بانکی را شعب مزبور انجام میدهند و وجوه یس اندازی مردم را نیز قبول میکنند.

بانک ایران و روس: یکی از مؤسسات دولت شوروی روسیه میباشد که شعبی در شهرهای مهم شمال ایران دارد و قریب پنجاه سال است که در ایران کارهای مالی مربوط بمؤسسات شوروی و تجارت بین ایران و روسیه را عهده دار است.

بانک ملی: در چهارم اردیبهشت ۱۳۰۶ مجلس شورای ملی قانون اجازه تاسیس بانک ملی ایران را تصویب کرد و در سال بعد بانک مزبور تاسیس گردید. سرمایه اولیه بانک دومیلیون تومان است که به ۲۰،۰۰۰ سهم یکصد تومانی تقسیم گردید و ۱۳،۵۰۰ قطعه آن با اسم و ۶،۵۰۰ بقیه بی اسم میباشد، دولت پرداخت تمام سهام را تعهد کرده و صدی چهل قیمت اسمی هر سهم را نقداً پرداخته بنحویکه سرمایه پرداخته شده بانک فعلاً ۸۰۰،۰۰۰ تومان است.

ماده ششم اساسنامه بانک وظایف بانک را مفصلاً بیان میکند و ضمناً مقرر میدارد که برای توسعه فلاح و صناعت بانک میتواند در حدود شرایط مخصوصی که مقرر خواهد شد اعتباری که حتماً باید بواسطه وثائق معتبری تضمین شود بمدت معین اعطا نماید.

چنانکه سابقاً گذشت حق صدور اسکناسهای جدید ببنک ملی واگذار شده است، بانک ملی ایران اولین بانکی است که بطرز امروز تشکیل شده و در حقیقت پایه و اساسی است که با آن و بوسیله آن باید بانکداری در ایران رواج گیرد و مساعدتهای بزرگی با اقتصادات مملکت نماید، جا دارد که عموم مردم با این مؤسسه نوزاد مساعدت کنند و آنرا قادر سازند که در آتی به بخودشان کمک نماید، برای نمونه عملیات بانک بیلان سال ۱۳۰۹ آن ذیلاً درج میگردد:

بیان مورخه ۳۰ اسفند ماه ۱۳۰۹ (مطابق ۲۱ مارس ۱۹۳۱)

قران	قران	
۱۲۰۰۰۰۰۰-۰۰		سرمایه تأدیه نشده
۱۲۱۴۵۲۲۲۲-۰۵		موجودی صندوق و فلزات قیمتی
۸۵۶۱۲۱۲۰-۶۵		و اسکناسهای خارجه
۹۴۹۳۶۳۶۷-۰۴		برات تجارتي تنزيل شده
۱۰۵۹۹۸۹۴۶-۷۵		موجودی در بانکها
		مدیونین
۵۰۰۰۰۰۰۰-۰۰		بدون وثیقه ۵۱۴۱۲۴۸-۰۵
		شرکت (شعبه فلاحی)
	۱۰۱۱۴۶۳-۲۵	غیر منقول
۸۵۹۷۴۳-۷۵	۱۵۱۷۱۹-۵۰	استهلاك ۱۵ /
	۶۵۰۱۸۳-۸۵	اثاثه
۱-۱۰۰	۶۵۰۱۸۲-۸۵	استهلاك
	۱۲۶۳۷۰-۶۵	مخارج تأسیس
-۰-	۱۲۶۳۷۰-۶۵	<u>استهلاك</u>
۲۰۰۰۰۰۰۰-۰۰		سرمایه
۱۱۳۲۷۰۹۱۲-۰۵		ودایع صندوق صرفه جوئی و امانات ثابت
۵۰۰۰۰۰۰۰-۰۰		امانت ثابت دولتی بابت شعبه فلاحی
۶۸۶۷۶۵۲۴۴-۷۵		دائنین
۸۲۳۲۴۴-۸۰		منافع خالص
۴۲۵۸۵۹۴۰۱-۶۰		

قران	قران	
۱۵۱۷۱۹-۵۰		استهلاك غير منقول
۶۵۰۱۸۲-۸۵		استهلاك اثاثه
۱۲۶۳۷۰-۶۵		استهلاك مخارج تأسيس
۸۲۳۲۴۴-۸۰		منافع خالص كه بطريق ذيل توزيع ميگردد
		شش درصد منافع سرمايه تأديه شده
	۴۸۰۰۰۰-۰۰	بمبلغ ۸۰۰۰۰۰ قران
	۸۲۳۲۴-۵۰	۱۰٪ منافع خالص كه بوجوه ذخيره نقل ميشود
	۲۶۰۹۲۰-۳۰	نقل بسنه ۱۳۱۰
	۸۲۳۲۴۴-۸۰	
۱۷۵۱۵۱۷-۸۰		
قران		
۵۷۵۱۵۱۷-۲۰	نقل منافع سنه ۱۳۰۸	
۱۵۷۳۹۷۸-۶۰	منافع پس از وضع كل	
۵۷۵۱۵۱۷-۸۰		

مؤسسه رهنی: بموجب قانون مصوبه دهم آبان ۱۳۰۵ مؤسسه رهنی تأسیس شده که فعلاً مربوط به بانک ملی ایران است و سرمایه آنرا از وجوه تقاعد مستخدمین کشوری قرض کرده اند، مؤسسه مزبور قرض هائی که حداکثر آن از چهارصد تومان تجاوز نمی کند بوثیقه اشیاء منقول قابل فروش قرض میدهد و مبلغ قرضه هم از دو ثلث قیمت حقیقی آن اشیاء تجاوز نمیکند، فرع قرض های مزبور هم صدی نه در سال معین شده است، علاوه بر این مؤسسه رهنی امانات نقدی که مدت آنها کمتر از یکسال نیست قبول میکند و دو ثلث حق الحفاظه که مؤسسه از بابت مرأنه مذکور میگیرد بصاحب امانت میدهد.

مقصود از تأسیس این مؤسسه این بود که دولت از اجحافات مؤسسات خصوصی شبیه آن جلوگیری کند و در ضمن وجوه تقاعد را بکار اندازد و وسیله ای برای مردم فراهم کند و در ضمن وجوه خود را در چنین مؤسسه ای امانت گذارند و عایدی از آن ببرند.

بانک فلاحتی: بموجب قانون مصوبه ۹ شهریور ۱۳۰۹ وزارت مالیه از سال جاری تا ده سال هر سال مبلغی که کمتر از پانصد هزار تومان نخواهد بود برای تشکیل سرمایه بانک فلاحتی به بانک ملی خواهد داد، اهمیت بانک فلاحتی شاید از ایجاد بانک ملی کمتر نباشد و برای يك مملکت فلاحتی جزء واجبات شمرده میشود، در ماده سوم قانون مزبور پیش بینی شده است که هر گاه دامنۀ معاملات بانک فلاحتی توسعه یابد مؤسسه مزبور تبدیل ببانک مستقلی خواهد شد، ماده چهارم قانون مزبور اعتبارات فلاحتی را فقط برای مقاصد معینی مقرر داشته است.

بانک پهلوی: مؤسسه ایست که سرمایه آنرا از وجوه تقاعد مستخدمین لشکری قرض کرده اند و در نظر است که او را تبدیل به يك شرکت سهامی نمایند که افراد هم بتوانند در سرمایه آن شرکت کنند، بموجب موازنه اخیر بانک سرمایه فعلی آن متجاوز از يك میلیون تومان و عوائد خالص سال گذشته آن ۸۴،۸۴۳،۱۴۸ تومان و کسری بوده است که تقریباً ۱۴ درصد میباشد.

بانک های رهنی: قریب پانزده سال است که مؤسساتی چند در بعضی ولایات

و مخصوصاً در تهران تأسیس شده که در مقابل اموال منقول پول بمردم قرض میدهند. این مؤسسات بیشتر برای استفاده مؤسسين آن است و قبل از آنکه دولت خود بتأسیس مؤسسه ای نظیر آن بپردازد و بدین وسیله نرخ ربح را باین آورد مؤسسات رهنی ربح زیادی از مردم میگرفتند و گاهی هم شرایط سختی بمردم تحمیل میکردند، بنابراین تخمینی که شده سرمایه بانکهای رهنی در تهران قریب يك كرور تومان است.

سایر بانکها و تجارتخانه ها: در پنجاه سال اخیر مؤسسات دیگری از قبیل: تومانیانس و جمشیدیان و جهانیان و غیره در ایران تأسیس گردید. تومانیانس بواسطه اینکه يك قسمت مهم از اموال او را در روسیه ضبط کردند در ایران کار آنها دوچار وقفه شد.

جمشیدیان و جهانیان هم بواسطه سوء اداره و توکل بمعاملاتی که متناسب با سرمایه های آنها نبود متوقف گردیدند.

نظیر این مؤسسات در شهرهای دیگر هم تأسیس شد و دائره عملیات بعضی از آنها محدود بهمان شهر بود: از قبیل شرکت اتحادیه در تبریز، کمپانی منصوریه در یزد، کمپانی فارس در شیراز، شرکت مسعودیه و اسلامیه در اسپهان، شرکت عمومی ایران که هر کدام مدتی دوام کردند و بعضی با موفقیت و بعضی دیگر با عدم موفقیت کار خود را تعطیل نمودند. غفلت در مراعات اصول بانک داری و نداشتن مال اندیشی و سوء اداره قسمتی از مؤسسات مزبوره را دوچار ورشکستگی نمود و گذشته از ضررهای عادی که برای مردم داشت اعتماد و اطمینان مردم را هم بمؤسسات داخلی از میان برد.

گمرک

کلمه گمرک از کمرسیوم^(۱) لاتینی است. بنظر میآید که استعمال کلمه گمرک در ایران از زمان صفویه بوده است و در ضمن معاهدات نادرشاه با سلطان محمود خان اول پادشاه عثمانی (۱۱۵۹) کلمه گمرک ذکر گردیده است. قبل از این تاریخ در

(۱) - *Commercium*.

بنادر خلیج فارس از کشتی‌ها حقوقی بعنوان فضا گرفته می‌شده .
 تعرفه کمر کی عبارت از صورتی است که در آن انواع و اجناس مال التجاره تعیین
 و حقوق کمر کی هر يك از آنها در مقابل ذکر شده است ، حقوق معینه در این تعرفه
 بشکل واحد نبوده و نسبت باشیاء و اجناس فرق میکند ، بطوریکه بعضی از امتعه
 حقوق را از روی واحد اوزان می‌پردازند و برخی از روی قیمت و یا بر طبق اندازه
 و غیره .

تعرفه کمر کی بچند نوع تقسیم میشود :

اولاً تعرفه مستقل یا آزاد که عبارت از تعرفه ایست که بطور حدّ اقل و اکثر
 ترتیب داده شده ، دولی که عهد نامه تجارتنی دارند بر طبق شرایطی که در عهد نامه
 ذکر میشود از حدّ اقل حقوق کمر کی استفاده مینمایند و امتعه دولی که عهد نامه
 تجارتنی ندارند تابع حدّ اکثر حقوق کمر کی خواهد بود .

ثانیاً تعرفه مختلف : این تعرفه عبارت از تعرفه های مختلفی است که در سرحدات
 مملکت اجرا میشود .

چنانکه از سال ۱۳۰۰ شمسی تا اول ۱۳۰۷ در تمام حدود شمالی ایران تعرفه
 ۱۹۰۳ مجری بود و در سایر سرحدات تعرفه ای موسوم به ۱۹۰۲ .
 ثالثاً تعرفه قرار دادی : عبارت از تعرفه ایست که بر طبق قرار داد منعقد بین
 دو دولت معین میشود مثل تعرفه های کمر کی ایران و روس در ۱۹۰۲ و ایران و
 انگلیس در ۱۹۰۳ .

حقوق کمر کی عبارت از جوهری است که از اجناس و اشیاء تجارتنی در حین
 ورود و خروج از طرف عمال دولت اخذ میگردد و دارای دو جنبه است : یکی
 حمایت از صنایع و تجارت و محصولات داخلی مملکت و دیگری فقط از لحاظ مالی
 و تربید عوائد مملکت میباشد .

در قرن اخیر سیاست کمر کی دول مخصوصاً بر اساس حمایت از صنایع و امتعه
 داخلی و جلوگیری از رقابت محصولات خارجی در مقابل محصولات داخلی است و
 اگر از حیث عایدات برای تعقیب این سیاست ضررهائی بآنان وارد شده معیناً
 جبران این خسارت را بواسطه ازدیاد صادرات مملکتی و پیشرفت و ترقی صنایع

داخلی نموده اند. بعضی از ممالك دیگر سیاست گمرکی آزاد دارند و علت آن این است که تهیه اجناس و محصولات در آن ممالك بقدری ارزان است که مال التجاره یا محصولات خارجی نمیتواند با آن محصولات رقابت نماید، در برخی از ممالك هم هر دو جنبه وجود دارد یعنی در يك قسمتهائی گمرک آزاد و در قسمت های دیگر سیاست حمایت امتعه داخلی را تعقیب میکند.

در ایران از زمان قدیم اخذ عوارض از مال التجاره ها معمول ولی اخذ این عوارض بیشتر بعنوان خراج بوده و نمیتوان گفت که سیاست گمرکی بمعنای امروزه وجود داشته است. گمرک را از قدیم الايام در اروپا بمزایده اجاره میدادند ولی در ایران همیشه اداره امور آن در دست مأمورین شاه بوده تا اینکه در هفت سال اول سلطنت شاه سلیمان صفوی عایدات گمرک روی به نقصان گذارده و بالاخره در سال ۱۰۸۵ هجری پیش نهاد اجاره گمرکات از طرف پادشاه قبول و این رسم اجاره دادن از آن تاریخ در ایران معمول گردید و متجاوز از دو قرن باقی بود، در سنه ۱۳۱۵ اجاره گمرک منسوخ شد و علت اصلی الغاء اجاره این بود که دولت ایران در زمان سلطنت مظفر الدین شاه دو چار تنگدستی و چون نمیتوانست مالیات جدیدی وضع و بر مردم تحمیل نماید تنها منبعی که بنظر رسید عوائد گمرکی بود باین جهت در سال ۱۳۱۵ هجری در زمان صدارت امین الدوله سه نفر مستشار بلژیکی برای ترتیب اداره گمرک و یست و اصلاح اداره ضرابخانه استخدام نمودند و از آن تاریخ رسم اجاره منسوخ و عایدات گمرک در تحت ترتیب منظمی بجزایه دولت واصل گردید و امروز یکی از منابع مهم عایدات مملکتی را تشکیل میدهد، بعد از نسخ اجاره گمرکات اساس تعرفه گمرکی ایران بر روی قرار داد ۱۹۰۲ با روس و ۱۹۰۳ با انگلیسی قرار گرفت، روح این دو تعرفه از دیاد عایدات دولت و ترویج امتعه خارجی در مملکت بود و در حقیقت آزادی و استقلال گمرکی از ایران سلب شده بود.

بعد از جنگ بین المللی و تغییر اوضاع روسیه قرار داد ۱۹۰۲ نیز با سایر قرار داد های با روسیه از بین رفت ولی در قرار داد های جدید و تعرفه هائی که

بعداً منظم شده باز استقلال تام برای ایران قائل نشده اند و اگرچه در تعرفه های جدید دولت ایران ترتیب حد اقل و اکثری برای اخذ حقوق گمرکی قائل شده است اما برای پیشرفت سیاست حمایت امتعه و محصولات داخلی لازم است دولت در این مسئله دقت نموده و وسائل فراهم نمایند که ایران دارای استقلال گمرکی بمعنای حقیقی آن بشود زیرا این مسئله از حیث استقلال سیاسی و استقلال اقتصادی هر دو مهم و هر دولتی که از این حق محروم باشد استقلال سیاسی او ناقص و از استقلال اقتصادی هم با الطبع محروم میگردد و بدیهی است محرومیت از استقلال اقتصادی باعث زوال مملکت خواهد بود.

ایران در نتیجه فقدان استقلال گمرکی سابق صنایع داخلی را از دست داده و صنایع جدید هم بوجود نیامده، دایره تولید ثروت تقلیل یافته و بالتبع بر تکثیر عده بیکاران افزوده و بسا مسائل اقتصادی دیگر که در نتیجه آنها مملکت فقیر و افراد اهالی دوچار پریشانی گردیده اند. ولی چنانکه سابقاً ذکر شد دولت در صد گذرانیدن قانون انحصار تجارت از مجلس شورای ملی برآمده و بدانوسیله از ورود اشیاء تجملی که بحال مملکت ایران مضر بود جلوگیری کرده و بالتبع نتیجه حمایت کاملی هم از امتعه داخلی نموده است.

صورت ادارات و دفاتر عمده پستها و شعبات گمرکی فعلی ایران از اینقرار است

- ۱- تشکیلات اداره گمرکات عبارت است از اداره مرکزی - هشت ایالت - دو ولایت - دفتر گمرک کلی پست تهران و دو دفتر مخصوص گمرک نمودن قالیه های صادره در کرمان و سلطان آباد.
- ۲- اداره گمرکات در تهران دارای دارالتجزیه ایست که بتوسط یک نفر مهندس شیمیست اداره میشود و مشار الیه مخصوصاً مأمور امتحان انواع رنگ است برای اینکه مجاز یا غیر مجاز بودن آنها را در ورود بمملکت مشخص و تعیین نماید و تربیت و تعلیم مقومین برای فرش.

۳ - بعلاوه اخذ حقوق کمرکی اداره کمرکات عهده دار دریافت عواید دیگری است که عمده آنها اقرار ذیل میباشد :

عوارض انحصار قند و شکر و چای ، تاکس راه ، عوارض انحصار دخانیات وارده ، تاکس صدور تذکره سرحدی و تفتیش تذکره ، تاکس بندر ، عوارض صحیه ، عوارض جنگل ها و غیره .

فقط دفاتریکه در فهرست ذیل علامت ستاره (*) در مقابل آنها است مطابق صورت سهمیه که در اجرای قانون انحصار تجارت خارجی تنظیم و تعیین شده برای وارد کردن مال التجاره مجاز اند .

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	یستهای کمرکی	وضعیت دفاتر کمرکی
۱		تهران	تهران ✱ برای وارد کردن اعانت پستی و نمونه جات تجاری		دفتر داخلی
۲	آذربایجان اداره ایالتی	ایستگاه تبریز	ایستگاه تبریز ✱		«
۳			شهر تبریز ✱		«
۴		ساوجبلاغ	ساوجبلاغ		«
۵			بکان		«
۶			سردشت		«
۷			لاهیجان		سرحد عراق
۸		رضایه (ارومیه)	رضایه		دفتر داخلی
۹			اشنو		سرحد عراق
۱۰				مرگور	سرحد ترکیه
۱۱				برادوست	«
۱۲		خوی	خوی ✱		دفتر داخلی
۱۳			شامپور (سلماس)		«
۱۴			قنور		سرحد ترکیه
۱۵			قراغیسی		«
۱۶			صوفی علی		«
۱۷			ماکو		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۱۸				قراقولوق	«
۱۹		جلفا	شانتلو		«
۲۰			قزل قشلاق		«
۲۱				قنبر کنندی	«
۲۲			عرب ✱		«

شماره ردیف	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۲۳	آذربایجان اداره ایالتی	جلفا	جلفا		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۲۴			احمد آباد		«
۲۵			سیاه رود		«
۲۶				دوزل	«
۲۷			هراس		«
۲۸			عاشقلو		«
۲۹			خدا آفرین *		«
۳۰			لاریجان		«
۳۱	پهلوی اداره ایالتی	پیله سوار	حسن خانلو		«
۳۲			پیله سوار		«
۳۳				باباش کندی	«
۳۴				عادل لو	«
۳۵			هادی بیگلر		«
۳۶			آزادلو		«
۳۷				کرمی	«
۳۸				وان	«
۳۹		اردبیل	کلوز		«
۴۰			میشور		«
۴۱				نمین	«
۴۲			اردبیل		دفتر داخلی
۴۳		آستارا	آستارا		سرحد جماهیر شوروی و بحر خزر
۴۴		کرکانرود	هویق		بحر خزر
۴۵			لبسار		«
۴۶			کرکانرود		«

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۴۷	بهلوی اداره ایالتی		طوله رود		بحر خزر
۴۸			آلان		«
۴۹			شفا رود		«
۵۰		بهلوی	بهلوی خروجی		«
۵۱			بهلوی ورودی*		«
۵۲			چونچنان		«
۵۳				موسی چای	«
۵۴				دهکا	«
۵۵			لنک رود*		«
۵۶				لاله رود	«
۵۷			رود سر		«
۵۸				چایجان	«
۵۹				چابک سر	«
۶۰	مازندران دفتر ولایتی	شاهسوار		شیرود	«
۶۱	«		شاهسوار		«
۶۲	«			نشتارود	«
۶۳	«			حمید آباد	«
۶۴	«			صلاح الدین کلاه	«
۶۵	«	مشهد سر	سواده		«
۶۶	«			محمود آباد	«
۶۷	«		فریکنار		«
۶۸	«		مشهد سر*		«
۶۹	«		فرح آباد		«
۷۰	بندر جز دفتر ولایتی		قره تپه		«

تیره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پستهای کمرکی	وضعیت دفاتر کمرکی
۷۱	بندر جز دفتر ولایتی	مشهد سر	شاه کیله	محمود آباد	بحر خزر
۷۲		بندر جز	بندر جز *		«
۷۳			باغو		«
۷۴				قره سو	«
۷۵			بندر شاه *		«
۷۶			خواجه نفس		«
۷۷			گمش تپه		«
۷۸				دش برون	سرحد روس و ایران
۷۹			گنبد قابوس		دفتر داخلی
۸۰			استرآباد		«
۸۱	اداره ایالتی خراسان	مشهد	مشهد *		«
۸۲		حصار چه	داتلی غزمین		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۸۳			حصار چه		«
۸۴			اشرف در		«
۸۵		کیفان	راستقان		«
۸۶				میان زو	«
۸۷			کیفان		«
۸۸				جعفرآباد	«
۸۹			رباط		«
۹۰			خیرآباد		«
۹۱			سرانی		«
۹۲			بجنورد		«
۹۳					«
۹۴		باجگیران	جیرستان	شیروان	«

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزاء	بسته‌های کمرکی	وضعیت دفاتر کمرکی
۹۵	اداره مالیاتی خراسان	باجگیران	بردر		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۹۶			باجگیران		«
۹۷				دربندان	«
۹۸				قوچان	دفتر داخلی
۹۹		لطف آباد	کلمه چنار		سرحد اتحاد جماهیر شوروی
۱۰۰			سنگ سوراخ		«
۱۰۱			لطف آباد		«
۱۰۲			حصار		«
۱۰۳				محمد آباد	«
۱۰۴		خاکستر	گرمه‌اوه		«
۱۰۵			سنگ دیوار		«
۱۰۶			ارچنگان		«
۱۰۷			خاکستر		«
۱۰۸		بلان	نقطه		«
۱۰۹			بلان		«
۱۱۰			قره تکان		«
۱۱۱			چپچه		«
۱۱۲		سرخس	سرخس		«
۱۱۳			نوروز آباد		«
۱۱۴			یل خاتون		«
۱۱۵			زور آباد		سرحد افغانستان
۱۱۶		کاربز	کاربز		«
۱۱۷			طیبات		«
۱۱۸			ریزه (کرات)		«

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزه	پستهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۱۱۹	اداره ایالتی خراسان	کاریز	سنکان		سرحد افغانستان
۱۲۰			تربت جام		دفتر داخلی
۱۲۱		آواز	آهنگران		سرحد افغانستان
۱۲۲			آواز		«
۱۲۳			دروح		«
۱۲۴	زاهدان اداره ایالتی	زابل	زابل		«
۱۲۵			لب برنگ		«
۱۲۶			خامک		«
۱۲۷			دهدوست محمدخان		«
۱۲۸			میلک		«
۱۲۹			خواجه احمد		«
۱۳۰			لوتک		«
۱۳۱			ناور چاه		«
۱۳۲				کوه ملک سپاه	«
۱۳۳		زاهدان	زاهدان *		دفتر داخلی
۱۳۴			میرجاوه *		سرحد بلوچستان
۱۳۵			خاش		«
۱۳۶		داور پناه سراوان	داور پناه		«
۱۳۷			چالک		«
۱۳۸			کوهک		«
۱۳۹	بندر عباس اداره ایالتی	چاه بهار	باهوکلالت		بحر عمان
۱۴۰			ربیعین		«
۱۴۱				دشت یاری	«

تاریخ	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بستهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۱۴۲	بندر عباس اداره ایلانی	چاه بهار	گوانر	دشت یاری	بحر عمان
۱۴۳			چاه بهار *		«
۱۴۴				گردین	«
۱۴۵			تنک		«
۱۴۶			کلاک		«
۱۴۷		جاسک	سدیش		«
۱۴۸			جاسک		«
۱۴۹				جاسک کهنه	«
۱۵۰				بهمدی	«
۱۵۱				قنار	«
۱۵۲				کوه مبارک	«
۱۵۳			بنجی		«
۱۵۴				بریسک	«
۱۵۵				قرطان	«
۱۵۶	تی آب		سربک		خلیج فارس
۱۵۷			کوهستک		«
۱۵۸			کیرکان		«
۱۵۹			تی آب		«
۱۶۰			هرمز		«
۱۶۱	بندر عباس	بندر عباس *			«
۱۶۲				خانه سرخ	«
۱۶۳	خمیر		بستانو		«
۱۶۴			یل		«
۱۶۵			خمیر		«

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بستهای کرکی	وضعیت دفاتر کرکی
۱۶۶	بندر عباس اداره ایالتی	قسم	لارک	خانه سرخ	خلیج فارس
۱۶۷			قسم		«
۱۶۸			سوزا		«
۱۶۹			دبرستان		«
۱۷۰			هنجام نو		«
۱۷۱				هنجام کهنه	«
۱۷۲			سلاخ		«
۱۷۳			لافت		«
۱۷۴			درکهان		«
۱۷۵	بوشهر اداره ایالتی	لنگه	نمکدان		«
۱۷۶			با سعیدو		«
۱۷۷			مهمانی		«
۱۷۸				برکه سفلین	«
۱۷۹			بند معلم		«
۱۸۰			کنک		«
۱۸۱			لنگه		«
۱۸۲				جزیره فورور	«
۱۸۳				جزیره سوری	«
۱۸۴				شناس	«
۱۸۵				کچه	«
۱۸۶			بستانه		«
۱۸۷			مقو		«
۱۸۸				کافر خون	«
۱۸۹			حسینه		«

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	پسهای گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۱۹۰	بوشهر اداره ایالتی	لنگه	چارك	كافر خون	خليج فارس
۱۹۱				طاحونه	«
۱۹۲			فیس		«
۱۹۳				سفیل	«
۱۹۴			کلات		«
۱۹۵				کزیه	«
۱۹۶			چیرو		«
۱۹۷			مغان		«
۱۹۸				شیخ شعیب	«
۱۹۹				جزه	«
۲۰۰				مچیل	«
۲۰۱			شیو		«
۲۰۲				بستانو	«
۲۰۳		دشتی کنگون		توبن	«
۲۰۴			حله		«
۲۰۵			عسلو		«
۲۰۶				نخل تقی	«
۲۰۷			طاهری		«
۲۰۸				پرک	«
۲۰۹			تمبک		«
۲۱۰				میانلو	«
۲۱۱				اختر	«
۲۱۲			کنکان		«
۲۱۳			دیر		«

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بسته‌های کمر کی	وضعیت دفاتر کمر کی
۲۱۴	بوشهر اداره ایالتی	دشقی کنگون	دبر	الی	خلیج فارس
۲۱۵				بطونه	«
۲۱۶				دمی کز	«
۲۱۷		تنکستان لاور	لاور		«
۲۱۸				خور خان	«
۲۱۹				خور زیارت	«
۲۲۰				هدکو	«
۲۲۱			کاری		«
۲۲۲				کلات	«
۲۲۳			بوالخیر		«
۲۲۴				عامری	«
۲۲۵				خورشهایی	«
۲۲۶				رستمی	«
۲۲۷			دلوار		«
۲۲۸		بوشهر	بوشهر *		«
۲۲۹				برج مغان	یست داخلی
۲۳۰				براز جان	«
۲۳۱				تنکه ترکان	«
۲۳۲				کازرون	«
۲۳۳				چنار رمدار	«
۲۳۴				شیراز	«
۲۳۵				جعفر آباد	«
۲۳۶				حلیله	خلیج فارس
۲۳۷				شیف	«

تیمبر	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بستهای کمرکی	وضعیت دفاتر کمرکی
۲۳۸	بوشهر اداره ایالتی	بوشهر	رود حله	شیف	خلیج فارس
۲۳۹			بندر ریگ		«
۲۴۰			خارک		«
۲۴۱			کناوه		«
۲۴۲			دیلم		«
۲۴۳				بانک حصار	«
۲۴۴	بحره اداره ایالتی			شاه عبدالله	«
۲۴۵			کپرها *		«
۲۴۶			معشور		«
۲۴۷		بندر شاهپور	بندر شاهپور *		«
۲۴۸			بوزی *		«
۲۴۹			همن شیر		«
۲۵۰				نهر ابتر	سرحد عراق
۲۵۱				سعدونی	کنار شط العرب
۲۵۲			کسبه		«
۲۵۳			خزعل آباد		«
۲۵۴				شالعه حاجی حسین	«
۲۵۵				شطیط	«
۲۵۶				باوآرده	«
۲۵۷				علوه	«
۲۵۸	آبادان	آبادان	آبادان *		«
۲۵۹				مرغابی جتی	«
۲۶۰				بریم	«
۲۶۱				بدشمال	«

نمبره ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	یستهای کمر کی	وضعیت دفاتر کمر کی
۲۶۲	محمره اداره ایالتی	آبادان	آبادان *	جزیره نمرة ۱	کنار شط العرب
۲۶۳				جزیره نمرة ۲	«
۲۶۴				حارثه	«
۲۶۵				چوئمل	«
۲۶۶		محمره	محمره *		«
۲۶۷				کوت شیخ	«
۲۶۸				محمره بازار	«
۲۶۹				شاسبیه	«
۲۷۰			فیلیه		«
۲۷۱			یل نو		سرحد عراق
۲۷۲				قصر شیخ	«
۲۷۳		اهواز	اهواز *		دفتر داخلی
۲۷۴			خفاجیه		«
۲۷۵				جفیر	سرحد عراق
۲۷۶			هویزه		«
۲۷۷				شواب	«
۲۷۸				رفائیه	«
۲۷۹				مچریه	«
۲۸۰				خرابه	«
۲۸۱			بساتین		«
۲۸۲				رشیده	«
۲۸۳				بجمله رابوت	«
۲۸۴			دویرج		«
۲۸۵				موسیان	«

نمبر ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بسته‌های گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۲۸۶	کرمانشاه اداره مالیاتی	منصور آباد	چنگوله	موسیان	سرحد عراق
۲۸۷			منصور آباد		«
۲۸۸			حسینیه		«
۲۸۹			سرنی		«
۲۹۰			تلخاب		«
۲۹۱				میان تنک	«
۲۹۲			سومار		«
۲۹۳			کنگاو آتش		«
۲۹۴				تنکاب کهنه	«
۲۹۵			تنکاب		«
۲۹۶		قصر شیرین	خسروی		«
۲۹۷			قصر شیرین		«
۲۹۸				شاه کدار	«
۲۹۹				قورتو	«
۳۰۰			بیشکان		«
۳۰۱		کرمانشاه		تبله کوه	«
۳۰۲				چشمه سفید	پست داخلی
۳۰۳				سراب	«
۳۰۴			کرمانشاه		دفتر داخلی
۳۰۵				قره سو	پست داخلی
۳۰۶				روان سر	«
۳۰۷			اورامان		سرحد عراق
۳۰۸				دزاور	«
۳۰۹				سرپل سیروان	«

نمبر ترتیب	ادارات	دفاتر عمده	دفاتر جزء	بسته‌های گمرکی	وضعیت دفاتر گمرکی
۳۱۰	کرمانشاه اداره ایلانی	کرمانشاه	سندج *	سریل سیروان	دفتر داخلی
۳۱۱			مریوان *		سرحد عراق
۳۱۲				ویسه	،
۳۱۳			سقز		،
۳۱۴			بانه		،
۳۱۵		کرمان (برای خروج فرش تأسیس شده)	.		دفتر داخلی
۳۱۶		سلطان آباد (برای خروج فرش تأسیس شده)			دفتر داخلی

مراکز تجارت

مقصود از مراکز تجارت مناطقی است که اجناس و محصولات داخلی برای صدور بخارج و همچنین ورود و توزیع مال التجارة خارجی بداخله ملاکت در آن نقاط تمرکز می یابد و چنین نقاطی اگر برای جمع آوری محصول داخلی باشد طبعاً باید در مرکز و نزدیک بمحل هایی ایجاد گردد که در دسترس حاصل کنندگان محصولات داخلی باشد تا بواسطه بعد مسافت یا صعب العبور بودن راهها دوچار زحمت برای حمل مال التجارة خود نباشند و اگر برای وصول و توزیع مال التجارة خارجی است در محل هایی ایجاد میشود که بندر مهمی موجود و یا نقاطی است که بوسیله جاده شوسه بممالک خارجیه مربوط میباشد.

مراکز مهم تجارتي ايران از اينقرار اند :

اسم محل	واردات	صادرات
مشهد	۱۸,۹۴۵,۰۹۲	فران ۲۹,۳۹۳,۹۸۸
مشهدسر	۱۰,۶۸۴,۱۲۲	» ۱۶,۵۵۷,۳۳۶
بهلوی	۱۱۹,۹۴۰,۲۴۷	» ۶۸,۲۸۲,۷۵۲
آستارا	۷,۱۱۸,۲۷۹	» ۵,۲۸۳,۷۶۹
چلغا	۱۲,۹۲۶,۱۴۶	» ۱۹,۵۲۴,۹۴۳
تبریز	۷۲,۴۰۰,۳۴۱	» ۳۸,۴۷۶,۰۷۲
قصر شیرین	۹,۹۸۰,۶۶۳	» ۲۴۱,۱۱۰
کرمانشاهان	۲۹۴,۲۱۰,۱۴۹	» ۶۱,۴۴۵,۳۷۲
اهواز	۲۷,۸۹۵,۹۱۲	» ۳۵۴,۳۱۰
محمره	۵۱,۱۳۴,۵۵۲	» ۱۶,۰۶۳,۱۰۶
آبادان	۵۲,۰۹۳,۸۸۷	(۱) » ۵۴۵,۵۶۵,۹۹۶
بوشهر	۹۹,۵۰۴,۸۸۳	» ۹۰,۰۴۵,۴۳۴
لنگه	۸,۰۷۷,۷۲۱	» ۳,۱۳۶,۲۱۳
بندر عباس	۴۸,۵۳۲,۹۰۵	» ۱۶,۰۱۸,۷۷۸
دزداب	۵۹,۸۰۷,۳۰۲	» ۳۰,۵۱۴,۰۹۲

(۱) - محصول نفت کمپانی ایران و انگلیس نیز جزء صادرات محسوب شده است

مقدار محمولاتیکه وارد بنادر ایران گردیده در سنه ۱۲۰۵ - ۱۳۰۴ عبارت است از :

اسم بندر	واردات	صادرات	جمع
<u>بحر خزر</u>	(تن)	(تن)	(تن)
پهلوی	۷۹,۰۰۰	۵۵,۰۰۰	۱۳۴,۰۰۰
مشهدسر	۱۰,۰۰۰	۹,۰۰۰	۱۹,۰۰۰
آستارا	۷,۰۰۰	۹,۰۰۰	۱۶,۰۰۰
بندرگز	۹,۰۰۰	۷,۰۰۰	۱۶,۰۰۰
سایر بنادر	۸,۰۰۰	۲۸,۰۰۰	۳۶,۰۰۰
جمع	۱۱۳,۰۰۰	۱۰۸,۰۰۰	۲۲۱,۰۰۰
<u>خلیج فارس</u>			
آبادان	۶۴,۰۰۰	۳,۷۷۰,۰۰۰	۳,۸۳۴,۰۰۰
محمه	۴۴,۰۰۰	۲۲,۰۰۰	۶۶,۰۰۰
بوشهر	۴۴,۰۰۰	۸,۰۰۰	۵۲,۰۰۰
بندر عباس	۱۴,۰۰۰	۵,۰۰۰	۱۹,۰۰۰
لنگه	۱۰,۰۰۰	۵,۰۰۰	۱۵,۰۰۰
سایر بنادر	۱۰,۰۰۰	۲۴,۰۰۰	۳۴,۰۰۰
جمع	۱۸۶,۰۰۰	۳,۸۳۴,۰۰۰	۴,۰۲۰,۰۰۰
جمع کل	۲۹۹,۰۰۰	۳,۹۴۲,۰۰۰	۴,۲۴۱,۰۰۰

راهها

بطوریکه میدانیم انسان ابتدا در حالت انفراد زیست مینموده و بعد تدریجاً تشکیل خانواده و طایفه و قبیله و شهر و مملکت را داده و بهر اندازه که دایره اجتماعات انسانی زیاد شده بهمان میزان نیز احتیاجات وی بیشتر گشته و چون رفع احتیاجات جمعیت را خود آنها به تنهایی نمیتوانستند بکنند باب مراودات را با سایر همسایه ها باز و از این راه ارتباطات تجارتی ایجاد و متدرجاً توسعه یافته و بجائی رسیده است که امروز کره زمین با اینکه بقطعات مختلفه تقسیم و هر قطعه دارای چندین مملکت است معیناً تمام این قطعات از حیث ارتباط بمنزله يك قطعه و هر اتفاقی که در یکی از آنها روی دهد در قطعات دیگر نیز مؤثر واقع میگردد.

پس تمدن از موقعی شروع میشود که ملل مختلفه شروع بمبادله محصولات با یکدیگر نموده و این مبادله چون مستلزم ایجاد راه است تاریخ شروع بتأسیس راههای طبیعی و شوسه از این موقع است.

روابط اقتصادی بین ملل مختلفه عالم بوسائل مختلفه که متواتراً با تمدن دنیا پیشرفت و ترقی نموده انجام میگیرد.

۱ - راه های طبیعی و شوسه .

۲ - طرق دریائی و رود خانه ها و دریاچه ها یا بمبارة اخری کشتی رانی .

۳ - راه آهن و کامیون و اتومبیل .

۴ - خطوط تلگرافی .

۵ - خطوط هوا پیمائی .

۱ - **جاده و راهها** همیشه در هر جا تابع اوضاع جغرافیائی و اقتصادی است

بهین دلیل اغلب جاده ها در طول دره های سهل العبور و نزدیک جریان آنها بالاخره مراکز اجتماع انسان واقع و طبعاً از صحرا ها و مرداب ها و جنگل نقاط بی سکنه دور میباشد .

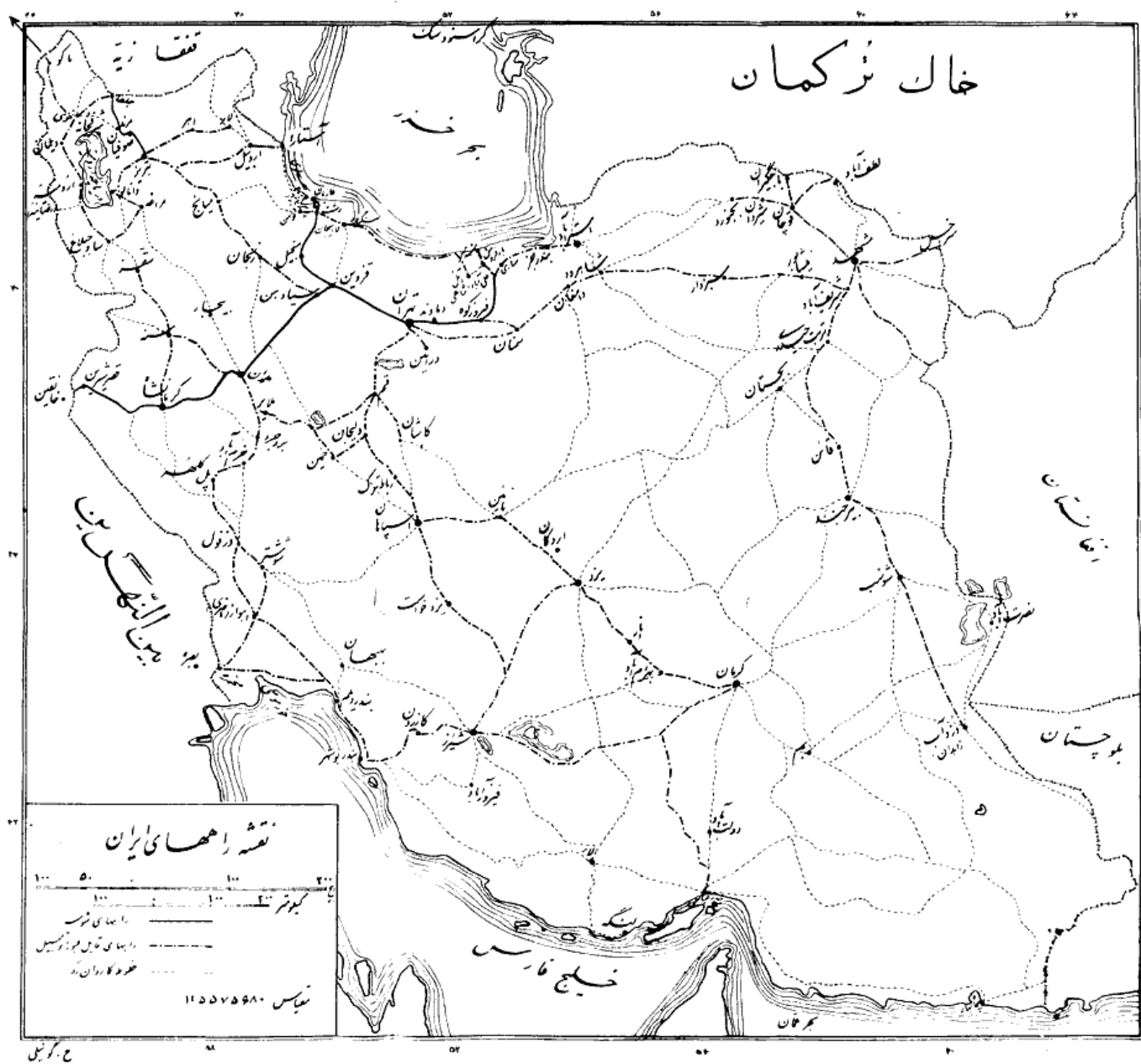
جاده یا طبیعی است یعنی بر اثر عبور و مرور کاروان ایجاد شده و این قسم ده ها را کاروان رو میگویند و یا مصنوعی است که برای حمل و نقل مال التجاره

و تسهیل عبور و مرور ساخته شده و بنام جاده های شاهی یا شوسه معروف است .
قدیمترین راهها جاده هائی است که مهاجرتهای تاریخی بوسیله آنها صورت
گرفته ، پس از آن راههاییستکه فاتحین بزرگ دنیا برای احتیاجات نظامی تأسیس
نموده اند و بطوریکه در تاریخ خواننده این اولین پادشاهی که باهمیت راه و وسائل
ارتباطیه پی برده و اقدام در بسط جاده های شوسه نمود داریوش کبیر پادشاه ایران
بوده و راه معروف سارد به شوش را که ۲۴۰۰ کیلومتر طول آن میشد احداث
کرد و در فواصل معین مسافر خانه ها بنا نمود و در گردنه ها و مواقع مرتفعه قلاع
نظامی برای حفاظت کاروانان ساخت .

در فلات ایران بواسطه کوه های مرتفعه که اطراف آنرا احاطه نموده جاده های
طبیعی نسبتاً کم یافت میشود و تنها راه هائی که از وسط این کوه ها عبور مینماید
جاده های مهم ایران را تشکیل میدهد : مثلاً در شمال شرقی مجرای نجن در سلسله
جبال شرقی راه بین سمرقند و افغانستان را احداث نموده ، همین راه جاده حرکت
مهاجرین شرق فلات ایران بوده و بعد ها هم جاده معروف بابریشم از چین به هرات
و آذربایجان امتداد می یافته است .

در شمال در سلسله جبال البرز مجرای سفیدرود راه فلات را به بحر خزر ایجاد
کرده ، در مغرب تنها راهی که از سلسله جبال زاگرس عبور مینماید و ایران را
به عراق مربوط میدارد تنگه پالاق است که همان راه شاهی داریوش کبیر و همیشه
مهمترین راه ارتباط ایران با ممالک همسایه بوده است ، راههای دیگری که از جنوب
بمرکز امتداد یافته اغلب از کوههای صعب العبور میگذرد .

از دوره هخامنشی و اشکانیان و ساسانیان و دوره های بعد از اسلام که بگذرد
در تاریخ معاصر ایران تنها پادشاهی که برای شوسه و ایجاد طرق برای تسهیل
مسافرت و حمل و نقل مال التجاره اهمیت داده شاه عباس کبیر بوده که در تحت
اوامر این پادشاه در اغلب نقاط ایران طرق متعدده احداث شد مثل راه فیروز کوه
به علی آباد در مازندران و راه ساوه بقزوین و غیره که هنوز هم آثار این راهها در
کاروانسراها و آب انبار هائی که در کنار جاده ساخته شده کم و بیش موجود است .
از زمان شاه عباس تا سنه ۱۲۷۰ شمسی هیچ اقدامی برای احداث طرق جدید

بعمل نیامد تا اینکه در سنه مزبوره امتیاز ساختمان راه شوسه تهران بعراق (۲۸۴) کیلومتر از طرف دولت ایران بکمپانی لنج اعطا گردید و چندی بعد امتیاز احداث خطوط شوسه از بندرپهاوی بقزوین (۲۳۸) کیلومتر و از قزوین بهمدان (۲۱۰) کیلومتر و از جلفا به تبریز (۱۲۰) کیلومتر به روسها داده شد، ساختمان طرق مزبوره بطوریستکه برای عبور و مرور اتومبیل مناسب باشد و علاوه بر امتیازات فوق امتیاز ساختمان راه مشهد بقوچان و باجگیران (۲۱۰) کیلومتر و راه آستارا بار دبیل (۶۰) کیلومتر و سایر طرق فرعیه باتباع داخله داده شد.

در موقع جنگ بین المللی چندین رشته از راههای ایران توسط قشونهای داخلی و خارجی ساخته شد: چنانکه قسمت عمده خط همدان به قصر شیرین که طول آن (۴۱۰) کیلومتر است توسط قشون روس و عثمانی و ایران ساخته شد و بعد قشون انگلیس ساختمان این راه را با تمام رسانید و نیز انگلیس ها در این موقع راه شیراز بیوشهر (۲۶۸) کیلومتر و راه مشهد به بیرجند، دزداب (زاهدان) (۹۵۱) کیلومتر را تسطیح و عرابه رو نمودند و در ایالت آذربایجان قبل از جنگ و در جنگ بین المللی طرق ذیل را روسها احداث کردند:

راه آهن جلفا، تبریز به شرفخانه (۱۶۸) کیلومتر، عرب لو بهماکو (۶۰) کیلومتر و راه شوسه جلفا بخوی (۷۰) کیلومتر و بعضی طرق فرعیه.

بعد از جنگ بین المللی در سنه ۱۳۰۰ شمسی بموجب معاهده با دولت روس و قرار داد با انگلیس ها کلیه خطوطی که دولتهای مذکوره در ایران دائر کرده بودند بدولت ایران واگذار نمودند و نظر باینکه چند سال بود در نتیجه غفلت و عدم مواظبت طرق مزبوره رو بخرابی گذارده و ضمناً دوات در این موقع از نقطه نظر اقتصادی اهمیت زیادی بطرق و شوارع میداد در سنه ۱۳۰۲ اقدام جدی برای تعمیر و مرمت راه ها نموده و متدرجاً سایر خطوط را که بموجب امتیاز توسط کمپانی ها و اشخاص متفرقه اداره میشد و یا باجباره داده شده بود تحت سرپرستی خود گرفت.

صورت طرق عمده مخصوص حمل و نقل مال التجاره و مسافرین با تعیین میزان

کرایه و مدت مسافرت از اینقرار میباشد .

۱ - جاده طرابوزان به تبریز

تقریباً بطول ۹۶۰ کیلومتر که ۲۵ کیلومتر آن از شهر تبریز تا سرحد است و از وقتی که راه خوی - ماکو و بازرگان شوسه شده این جاده در تمام طول کالسکه رو میباشد . ولی چون ورود مال التجاره از طرف دولت ترکیه از این راه قدغن است کاروانها مجبورند از دیادین تاخوی از راه منحرف شده و از جاده طبیعی قدیم که در ترکیه از قزل دیزه و در خاک ایران از صوفی علی (آواجیق) و قرائینی و خوی میگذرد عبور و در آن نقطه بجاده اولیه ملحق شوند .

معذک این جاده طبیعی بین کلیسا کندی و محلی که قریب ۵ فرسخ اینطرف خوی است تبدیل به راه صحیحی گردیده و اما جاده خوی - ماکو و بازرگان فقط مورد استفاده محلی است .

در ایران دفاتر سرحدی که تشریفات گمرکی مال التجاره و مسافری در آنجا صورت میگیرد صوفی علی (آواجیق) و بازرگان است ، دفتر اولی از کنار جاده کاروان رو و ثانی در سر راه کالسکه رو واقع است . در خاک ترکیه ادارات گمرکی مقابل دفاتر فوق الذکر یکی در قزل دیزه و دیگری در گرجی بلاغ است .

مدت مسافت با کاروان از تبریز به طرابوزان از راه قرائینی - آواجیق و قزل دیزه در زمستان تقریباً ۳۵ روز و در تابستان ۶۵ روز است .

مدت حمل و نقل توسط عرابه و درشکه از ۱۸ الی ۲۰ روز است و در صورتیکه خط بین ارز روم و طرابوزان با انومبیل طی شود مدت فوق بچهار الی پنج روز تقلیل میابد لیکن باید در نظر گرفت که عبور و مرور مسافری از جاده طرابوزان بیش از پیش متروک گردیده زیرا از طریق روسیه و یا از راه کرمانشاهان - بغداد و بیروت اباب و ذهاب میشود .

خط سیر کاروان از تبریز بطرابوزان ذیلًا تعیین میشود.

نبرز (پ - ت - ك - ا)	صوفیان	۶	فرسخ
كوشك سرای	خوی (پ - ت - ك - ا)	۸	«
پیر	ظهر آباد	۵	«
قرائینی	شاه بندی	۴	«
صوفی علی (آواجیق) (ك - ا)	قازلی کول	۱	«
قل دیزه (ك - ت)	دیادین	۵	«
داشلی چای	قره کلیسا	۶	«
چالی	زدبخان	۵	«
طاهر	دلال	۴	«
بالی کی	حسن قلعه	۴	«
ارز روم (ك - ت - پ - ت)	ایلیجا	۳	«
بنی خان	آش قلعه	۴	«
پیرینه کبان	مشاورك	۵	«
بایهورت	بالاخور	۵	«
کچی قلعه	گوموش خانه	۷	«
زیگانه	یل کریی	۶	«
ماتراتچی	طرابوزان (ك - ت - پ - ت)	۴	«

جمع کل ۱۶۰ فرسخ

پ - ت در مقابل اسم هر شهری علامت دفترست و تا گراف است
ك - ا دفاتر کمر کی ایران است، ك - ت دفاتر کمر کی ترکیه است

توضیح

الف - حمل و نقل مال التجاره بوسیله شتر .

کرایه حمل و نقل

ب - مسافر

از طرابوزان به تبریز : خرواری ۴۰۰ الی ۴۲۰ قران .

از تبریز به طرابوزان : خرواری ۱۲۰ الی ۱۴۰ قران .

بادرشته سه نفره : ۱۱۰۰ الی ۱۲۰۰ قران .

با کالسکه چهار نفره : ۱۲۰۰ الی ۱۳۰۰ قران .

مسافر بطرف طرابوزان با کالسکه رفت و آمد نمینماید .

بدیهی است ارقام فوق مطابق فصول و بر حسب قیمت علوفه و زیاد و کمی مال التجاره و مسافر قابل تغییرات محسوس است ، چون مال التجاره صادره کمتر از وارده است مخارج حمل و نقل از تبریز بطرابوزان عموماً کمتر از طرابوزان به تبریز است .

۲ - جاده جلفا به تبریز

این جاده بطول ۱۳۲ کیلو متر فقط مورد استفاده اتومبیل هائی است که مسافر بمقصد روسیه و خوی حمل مینمایند . مدت مسافرت تقریباً پنج ساعت و کرایه هر اتومبیل دویست قران است .

۳ - جاده جلفا به خوی

طول جاده ۶۰ کیلومتر و کاملاً کالسکه رواست . مال التجاره هائیکه در جلفا گمرک شده و راجع بخوی میباشد از این طریق حمل میگردد ، مسافری نیز از تبریز بخوی با اتومبیل از این راه عبور میکنند . مدت مسافرت هفت ساعت تقریباً و کرایه يك اتومبیل برای مسافرت یکسره تقریباً ۲۸۰ قران و برای مسافرت دو سره ۴۵۰ قران است ، کرایه حمل مال التجاره از جلفا به خوی بوسیله اتومبیلهای بارکش و از هر پنج من نیم بار یکقران اخذ میشود .

۴ - جاده جلفا برضائیه (ارومیه) از طریق خوی

(راه کالسکه رواست)

الف - از جلفا بخوی : مدت متوسط با کاروان دو روز .

ب - از جلفا بسلاماس : مدت متوسط با کاروان پنج روز .

ج - از جلفا برضائیه از راه صوفیان .

حمل و نقل با کرایه بمقصد رضائیه از راه شوسه بین تبریز و صوفیان که بیک

راه کالسکه رو بشرفخانه منتهی میشود صورت میگیرد.

۵ - جاده کلماخاناه برضائیه

کلماخاناه بندر بارانداز مال التجاره و مسافرینی است که از شرفخانه که انتهای خط آهن تبریز بدریاچه شاهی است حمل میشود و يك جاده کالسکه رو کلماخاناه را برضائیه متصل میکند، مسافرین تبریز برضائیه میتوانند با اتومبیل از راه جلفا خوی، سلماس بروند و یا از طریق دریاچه شاهی و خط آهن از تبریز بشرفخانه عزیمت نموده و از آنجا با کشتی تا کلماخاناه و از نقطه اخیر هم با کالسکه در يك ساعت و نیم بمقصد میرسند. کرابه يك اتومبیل از تبریز برضائیه یکسره ۴۰۰ قران و دوسره ۶۵۰ قران است. مدت مسافرت ۱۳ الی ۱۴ ساعت و معمولاً در موقع رفتن و برگشتن مسافرین شب را در خوی توقف مینمایند.

۶ - جاده حیدر آباد به رواندوز - موصل

این راه که فعلاً در حال ساختمان است از حیدر آباد (بندر ساحل جنوبی دریاچه رضائیه) از طریق خانه که دهکده ایست در ناحیه سرحدی لاهیجان بسمت رواندوز عبور مینماید و قسمتی که بطول ۱۲ فرسنگ در خاک ایران واقع شده ساختمان آن عملاً خاتمه یافته و عجزاً مال التجاره های کمی که از خاک عراق وارد و با بدانجا صادر میشود بوسیله راه آهن بغداد و کرکوک حمل و پس از کرکوک بوسیله اتومبیلهای باری و از آنجا بتوسط مکاری از طریق رواندوز و رایت (عراق) و خانه (لاهیجان) و ساوجبلاغ به تبریز ارسال میشود.

۷ - جاده آستارا - اردبیل - تبریز

آستارا دارای بندر داخلی نیست باینجهت کشتی ها و حتی جهازات شرعی ترکنها مجبورند بفاصله ۲۰۰ الی ۳۰۰ متر از ساحل دور تر لنکر بیندازند، بارگیری و بار اندازی بتوسط کرجی هائیکه تا ساحل نزدیک کمرک ایاب و ذهاب مینماید صورت میگیرد.

آستارا دفتر ورودی مخصوصی است برای مال التجاره هائیکه بمقصد اردبیل

و یکقسمت عمده ناحیه طالش، سراب، مشکین، خلخال، میاچ و تبریز وارد میشود.
جاده آستارا با ردبیل بطول ۱۱ فرسخ و کاملاً کالسه رو است معذک در
زمستان این راه چندان قابل عبور و مرور اتومبیل نیست.

۱ - با اتومبیل در بست مدت مسافرت ۳ الی ۴ ساعت، کرایه ۱۵۰ الی ۲۰۰ قران.	الف - مسافر
۲ - با درشکه در بست مدت مسافرت ۱۰ الی ۱۲ ساعت، کرایه ۱۲۰ قران.	
۳ - با اسب مدت مسافرت ۲ روز، کرایه ۲۰ الی ۲۵ قران.	
با عرابه یا کاروان دوروز، مخارج حمل و نقل خرواری ۲۰ الی ۴۰ قران.	ب - مال التجاره

جاده اردبیل تبریز نیز بطول تقریباً ۳۰ فرسخ کالسه رو است ولی در
زمستان اتومبیل بصعوبت حرکت مینماید.

۱ - با اتومبیل در یک روز کرایه ۲۵۰ الی ۳۰۰ قران	الف - مسافر
۲ - با درشکه ۳ الی ۴ روز » ۲۰۰ الی ۲۵۰ »	
۳ - با اسب ۵ الی ۶ روز » ۴۰ الی ۴۵ »	
با عرابه یا کاروان شش یا هفت روز، کرایه خرواری ۷۰ الی ۸۰ قران.	ب - مال التجاره

۸ - جاده اردبیل به پیله سوار

راه کالسه رو از طریق برزان بطول تقریباً ۲۳ فرسخ ولی اتومبیل بسختی
عبور میکنند.

۱ - با اتومبیل در یکروز کرایه ۲۰۰ الی ۲۵۰ قران.	الف - مسافر
۲ - با درشکه ۳ روز » ۲۰۰ قران.	
۳ - با عرابه ۳ یا ۴ روز » ۱۲۰ قران.	
۴ - با اسب ۳ یا ۴ روز » ۴۰ الی ۵۰ قران.	
با عرابه یا کاروان ۳ الی ۵ روز مخارج حمل و نقل خرواری ۶۵ الی ۷۵ قران.	ب - مال التجاره

۹ - جاده پيله سوار به حسن خانلو

(راه طبیعی هفت فرسخ قابل عبور و مرور اتومبیل و درشکه)
کرایه مسافر با اتومبیل پنجاه الی ۸۰ قران ، با اسب پنج الی ده قران ،
مال التجاره خرواری ۳۰ قران .

۱۰ - جاده پيله سوار به تبریز

(از مشکین - خیلو - اهر)
تمام طول این راه ۳۸ فرسخ و کالسکه رو است .

۱۱ - جاده اردبیل به خلخال

راه طبیعی بطول تقریباً ۹ فرسخ ، مسافت دویا سه روز ، کرایه خرواری ۵۰
الی ۶۰ قران .

۱۲ - جاده اردبیل به میانج

راه طبیعی کالسکه رو بطول ۳۰ فرسخ که از سراب میگذرد ، مدت مسافرت
۵ یا ۶ روز ، کرایه حمل و نقل خرواری ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران .

۱۳ - جاده آستارا به پهلوی از طالش

راه طبیعی غیر کالسکه رو تقریباً بطول ۲۴ فرسخ که از هویق ، لیسار ، کرکان
رود ، آلالان ، شفا رود و کیورچال میگذرد ، مدت مسافرت با اسب ۴ یا ۵ روز ،
کرایه يك اسب ۴۰ الی ۴۵ قران .

۱۴ - جاده پهلوی به تهران

بست بوسیله اتومبیل های بارکش حمل میشود .
جهت حمل و نقل مسافرین سرویس منظم بین پهلوی ، رشت و تهران موجود
نبست ولی در هر موقع در رشت و پهلوی اتومبیل های زیادی متعلق باشخاص
مختلف برای مسافرت حاضر است .
کرایه هر مسافر ۵۰ الی ۱۰۰ قران است .

عجالةً « بیور و یرس » تنها مؤسسه ایست که مرتباً متصدی حمل و نقل مال التجاره است .

از پهلوی به قزوین خرواری (صد من)	۸۰	قران .	} کرایه حمل و نقل مال التجاره
از پهلوی به همدان خرواری (صد من)	۱۱۵	قران .	
» به قم »	۱۳۵	»	
» به تهران »	۱۳۰	»	
» به کرمانشاه »	۱۴۵	»	
» به اسپاهان »	۱۹۵	»	

نظر بارزانی کرایه اتومبیل های باری حمل و نقل مال التجاره با کاری و مکاری عملاً موقوف گردیده است .

۱۵ - جاده پهلوی - مازندران

اخيراً يك جاده اتومبیل روجديدی توسط دولت بين رشت ، لاهیجان ، لنگرود ، رودسر ، شهسوار ، مشهدسر و بندر جز ساخته شده و طول این راه تا مشهدسر ۳۷۰ کیلومتر است . کرایه هر مسافر با اتومبیل تا مشهدسر ۸۰ الی ۱۰۰ قران و طی مسافت ۱۰ الی ۱۲ ساعت طول میکشد ، ساختمان پل سفید رود با تمام رسیده و اتومبیل ها حالیه از روی پل مزبور عبور مینمایند .

۱۶ - جاده مشهدسر به تهران

نظر بفقدان بندر داخلی در مشهدسر کشتی ها مجبورند بفاصله ۱۵۰۰ متر از ساحل لنکر انداخته و محمولات خود را بوسیله کرجیهای کوچک باسکله کمرک برسانند . جاده شوسه بین مازندران و تهران با تمام رسیده است ، فاصله بین مشهدسر و تهران از طریق علی آباد ، فیروز کوه چهل و شش فرسخ است ، مدت مسافرت با اتومبیل از مشهدسر بیار فروش نیم ساعت و کرایه هر مسافری ۵ قران است ، مدت مسافرت با اتومبیل از بار فروش به تهران ۸ الی ۱۰ ساعت و کرایه هر مسافری ۷۰ الی ۹۰ قران است ، کرایه حمل مال التجاره با کامیون

خرواری ۷۰ الی ۹۰ قران از بارفروش الی تهران و خرواری ۴ الی ۶ قران از مشهد تا بارفروش میباشد ولی اداره حمل و نقل منظمی بین مازندران و تهران موجود نیست و با وجودیکه کامیونهای متعددی در این راه آمد و رفت مینمایند معذالك قسمت عمده حمل و نقل هنوز بوسیله چهار پایان انجام میگردد.

۱۷ - جاده بندر جز به تهران

الف - بندر جز در منتهای خلیج استرآباد واقع و نظر بمرمت و تنقیه ای که اخیراً در آن بعمل آمده است قایقها میتوانند با سهولت به پل گمرک نزدیک شوند. سندیکای راه آهن ساختمان پرت بندر شاه را که در ۲۲ کیلومتری شمال بندر جز واقع و منتهای راه آهن شاهپور، اهواز، همدان، تهران و بندر شاه خواهد بود باتمام رسانیده و سرویس راه آهن منظم کار میکند و مسافر و مال التجاره بقیمت های موقتی ذیل قبول مینماید:

از بندر جز بنقاط ذیل	مسافر		مال التجاره	
	درجه اول	درجه دوم	از قرار خرواری	از قرار مرواکون تمام
بندر شاه	۸ قران	۵	۲,۵۰ قران	۱۲۵ قران
تیر تاش	۸,۴۰	۵,۲۵	۲,۶۵	۱۳۱,۲۵
اشرف	۱۵,۲۰	۹,۵۰	۴,۷۵	۲۲۷,۵۰
نیکا	۲۴,۸۰	۱۵,۵۰	۷,۷۵	۲۸۷,۵۰
ساری	۳۴,۸۰	۲۱,۷۵	۱۰,۸۸	۵۴۳,۷۵

ب - کاروانان میتوانند از ساری ببعد یا از راه قاطر رو قدیمی بارفروش به آمل یا از راه شوسه جدید ساری، علی آباد و فیروز کوه عازم تهران گردند، در فصول مساعد اتومبیلها از تهران به بندر جز آمد و رفت مینمایند و مسافت مذکور را در ۹ یا ۱۰ ساعت طی میکنند و کرایه هر مسافری صد قران است.

ج - کاروانها نیز میتوانند در شاهرود و یا دامغان بخت بزرگ مشهد به تهران ملحق گردند، مدت مسافرت از شاهرود ۱۴ روز و از دامغان ۱۲ روز است.

۱۸ - جاده مشهد به عشق آباد از قوچان و باجگیران

(طول این راه ۴۲ فرسخ و کالسکه رو است)

مسافرت بوسیله اتومبیل صورت گرفته و کرایه نفری ۶۰ الی ۷۰ قران است و کرایه يك اتومبیل در بست ۴۵۰ الی ۵۵۰ قران و مدت مسافرت يك الی يكروز و نیم است ، حمل و نقل مال التجاره از مشهد بباجگیران توسط کامیون خرواری صد قران ، مدت مسافرت ۲ الی ۳ روز است و توسط گاری یا شتر خرواری ۴۰ قران و مدت مسافت ۶ الی ۸ روز است و بوسیله قاطر خرواری ۵۰ قران ، مدت مسافرت ۶ روز است .

(بواسطه زیادی تاکس ویزا ندرتاً درشکه با اتومبیل مستقیماً تا عشق آباد طی مسافت میکند لدی الاقتضا کرایه يك درشکه ۸۰۰ قران و يك اتومبیل ۱۲۰۰ قران میباشد) .

۱۹ - جاده مشهد به قوچان

ساختمان راه جدیدی بین چناران (واقعه در ده فرسخی مشهد) و قوچان با تمام رسیده است ، این راه جدید در مغرب جاده قدیم که اتومبیل و درشکه همیشه عبور و مرور می نمایند واقع است .

۲۰ - جاده مشهد به گناباد

تعمیرات لازمه و یلهای كوچك متعددی در این راه ساخته شده و عبور از كردنه ها سهل گردیده است ، این راه اتومبیل رو و طول آن ۴۰ فرسخ است .

۲۱ - جاده گناباد به بیرجند و کلاته مود

اینراه حالیه قابل عبور و مرور درشکه و اتومبیل است .

۲۲ - جاده مشهد به دوشاخ

راه طبیعی غیر کالسکه رو بطول ۲۸ فرسخ ، مدت متوسط مسافرت با شتر هشت الی ده روز ، با قاطر و اسب ۶ الی ۱۰ روز و کرایه هر خرواری پنجاه الی شصت قران است .

۲۳ - جاده مشهد به خاکستر

راه طبیعی غیرکالسکه رو ، مدت متوسط مسافرت ۳ یا ۴ روز ، کرایه خرواری ۶۰ الی ۷۰ قران است .

۲۴ - جاده مشهد به آرتق و دره جز از طریق قوچان و لطف آباد

راه طبیعی غیرکالسکه رو از قوچان بآرتق .
الف - جاده مشهد به قوچان (رجوع شود به راه مشهد به عشق آباد) .
ب - قوچان بدره جز ۱۵ فرسخ و نیم است .
مدت متوسط مسافرت از مشهد بدره جز ۶ روز ، کرایه خرواری صد قران است .

۲۵ - جاده مشهد به قهقهه

راه غیرکالسکه رو بطول ۲۹ فرسخ ، مدت حمل و نقل ۶ الی ۸ روز است .

۲۶ - جاده مشهد به سرخس

راه طبیعی کالسکه رو بطول ۹ فرسخ ، حمل و نقل مال التجاره توسط کاروان خرواری ۷۰ قران و کرایه مسافر توسط چهار پایان ۳۰ قران ، درشکه دو نفره ۳۰۰ قران ، مدت مسافرت با کاروان ۶ الی ۸ روز و با درشکه ۲ روز است .
کرایه مسافر با اتومبیل ۱۵۰ قران و مدت مسافرت دو تاسه روز است .

۲۷ - جاده قوچان به سبزوار

راه طبیعی کالسکه رو بطول ۲۲ فرسخ ، مسافت بادرشکه ۳ روز و با کاروان ۴ روز است ، حمل مال التجاره با عرابه و کالسکه چهار یا پنج روز و با کاروان ۶ روز است .

۲۸ - جاده قوچان به بجنورد

این راه بطول تقریباً ۲۰ فرسخ ، مدت مسافرت با اسب یا عرابه ۴ الی ۶ روز بادرشکه ۲ یا ۳ روز و با اتومبیل ۸ الی ۱۰ ساعت ، کرایه مسافر بادرشکه ۳ یا ۴ نفره ۳۰۰ قران و با اتومبیل ۵۰۰ قران و مخارج حمل مال التجاره با کامیون

خرواری ۷۰ قران و با کاروان تقریباً خرواری ۴۵ الی ۵۰ قران است ، ساختمان
 يك راه شوسه بين قوچان و بجنورد در جریان و عملیات مقدّماتی آن ختم شده است .

۲۹ - جاده هرات (افغانستان) به مشهد از طریق کاریز و تربت

شیخ جام

راه طبیعی کالسکه رو تا سرحد بطول ۳۸ فرسخ ، مدت متوسط مسافرت از
 سرحد ایران تا مشهد با کاروان بر حسب فصول ۸ الی ۲۰ روز است و با اتومبیل
 دو یاسه روز ، با کامیون ۴ الی ۶ روز است ، مسافرت از مشهد به کاریز بوسیله
 اتومبیل یا کامیون در يك یا دو روز انجام میگردد و کرایه حمل مال التجاره در
 تابستان خرواری شصت قران و در زمستان صد قران است .

۳۰ - جاده مشهد به تهران

(راه طبیعی کالسکه رو تقریباً ۱۴۸ فرسخ)

حمل و نقل مال التجاره یا مسافر در این راه بوسیله پست و یا اشخاص مختلف
 بعمل میآید .

راه جدید شوسه بین تهران و شاهرود ، شاهرود به نیشابور چندین سال است
 با تمام رسیده و در طول راه از مشهد به تهران اتومبیل ایاب و ذهاب مینماید .

۳۱ - جاده بجنورد - گنبد قابوس بندر شاه

راه بجنورد به گنبد قابوس در سال ۱۳۰۹ تسطیح گردید و در فصل تابستان
 قابل عبور و مرور اتومبیل میباشد ، این راه جدید مشهد را از طریق قوچان ،
 بجنورد ، گنبد قابوس ، بندر شاه ، بندر جز ، ساری و فیروز کوه به تهران متصل
 مینماید و طول آن ۱۷۴ فرسخ است .

۳۲ - جاده زاهدان (دزداب) منتها الیه خط آهن هندوستان

به نصیر آباد (سیستان) بیرجند و مشهد

فعلاً زاهدان (دزداب) منتها نقطه راه آهن نوشکی بطرف سیستان است .

الف - راه زاهدان به میرجاوه کالسکه رو و طول آن ۱۴ فرسخ است که جدیداً ساخته شده و در طول راه کویتا به میرجاوه از طریق نوشکی، احمدوال، دال بندین، نك كندی واقع است.

ب - راه میرجاوه به خاش - کالسکه رو ۱۹ فرسخ است.

ج - راه خاش به بخشان (دیزك) طول آن ۲۵ فرسخ و کالسکه رو است.

د - راه خاش به بمپور، راه طبیعی کالسکه رو و طول آن ۴۸ فرسخ است ولی غالباً بواسطه کثرت شن و ريك غیر قابل عبور میباشد.

ه - راه زاهدان به نصیرآباد (سیستان) از طریق کوه ملك سیاه، هرمك، کردی، لوتك راه طبیعی کالسکه رو تقریباً ۳۵ فرسخ است، در فصول بارانی از راه کوه ملك سیاه، هرمك، سفیدآبه، لب برنك نصیرآباد عبور و مرور می شود، مدت مسافرت با کاروان پنج روز است.

و - راه زابل (نصیرآباد) به بیرجند قریب شصت فرسخ کالسکه رو است، طول مسافرت با کاروان ۱۴ الی ۱۵ روز است.

ز - جاده زاهدان به بیرجند (از راه هرمك، سفیدآبه و شوسب قریب ۷۶ فرسخ است) نظربفقدان آب و بیابان لم یزرعی که بین هرمك و سفیدآبه موجود است نقاطی برای تدارك آب احداث شده و حالیه کاری های ۴ اسبه و درشکه و اتومبیل و کامیون در این راه سیر میکنند، این جاده امن و اقصر راه هندوستان به بیرجند و مشهد است، کلیه مال التجاره هائیکه بقصد این دو محل حمل میشود از این راه عبور مینمایند، مدت مسافرت با کاروان از زاهدان به بیرجند ۱۴ الی ۱۶ روز است، قسمتی از مال التجاره های محموله از زاهدان بمشهد بوسیله کامیون انجام میگردد، کرایه خرواری ۱۸۰ قران است.

ح - راه بیرجند بمشهد (از تربت حیدری) طبیعی و کالسکه رو و قریب ۷۶ فرسخ است، مدت مسافرت با کاروان ۱۴ الی ۱۶ روز است.

مدت مسافرت از زاهدان بمشهد با عرابه و درشکه قریب ۲۰ روز، با اتومبیل سواری ۳ یا ۴ روز، با کامیون ۵ یا ۶ روز است.

یست حالیه زاهدان بمشهد بوسیله اتومبیل حمل میشود .

۳۳ - جاده زاهدان به کرمان

اینراه که از صحرا میگذرد بطول ۱۰۹ فرسخ کالسکه رو و طبیعی است ولی اتومبیل با کالسکه با صعوبت عبور مینماید ، بطور متوسط کاروان این جاده را در ۲۵ الی ۳۰ روز طی مینماید ، صدور قسمتی از قالیهای کرمان از اینراه است .
يك يست هفتگی برای حمل نوشتجات و بسته های پستی بین زاهدان و کرمان دایر است .

مسافری که با اتومبیل از راه زاهدان بکرمان میروند باید قبل از حرکت مقدار کافی آب و بنزین همراه بردارند زیرا جاده از بیابانهای بی آب و بدون سکنه میگذرد .

۳۴ - جاده بندر عباس بکرمان و یزد

چهار جاده بندر عباس را بکرمان متصل مینماید ، اولی از راه تنگه زندان ، دومی از تنگه نوردان ، سومی از تنگه رودان و چهارمی از تنگه زاغ .
جاده اولی یعنی جاده تنگه زندان از باغو ، و کاله قاضی ، کشکوه ، احمدی ، دولت آباد عبور نموده به کرمان منتهی میشود ، دومی یعنی جاده تنگه نوردان از باغو چلبی ، شمیل ، مظفر آباد ، خاله خان و ده بکری ناحیه بم میگذرد ، سومی یعنی راه تنگه رودان که نزدیکی زندان است ابتداء از تنگه نوردان عبور و از باغو چلبی ، شمیل و تنگه رودان بطرف کولاسکرد و از آنجا بسمت دولت آباد منحرف شده داخل جاده تنگه زندان میگردد ، جاده چهارمی (تنگه زاغ) از ایسین عبور و دوره کوه گنو را طی نموده بطرف سعادت آباد قاقم (نزدیک طارم) حاجی آباد و سعید آباد جلو آمده و از آنجا بکرمان میرسد .

اینراه تقریباً بطول ۷۵ فرسخ و برای عبور اتومبیل مرمت شده است .
مدت متوسط مسافرت برای مسافر دوازده روز ، برای مال التجاره چهار روز است .
کرایه حمل و نقل مال التجاره بوسیله اتومبیل : از بندر عباس به کرمان خرواری ۲۳۰ قران ، از بندر عباس به سیرجان ۱۸۰ قران .

۴۴۹

از بندر عباس به رفسنجان ۲۲۰ قران ، از بندر عباس به یزد ۲۷۰ قران ،
از سیرجان به کرمان ۶۰ قران ، از رفسنجان به کرمان ۳۰ قران ، از رفسنجان به
یزد ۵۵ قران .

کرایه مسافر با اتومبیل از بندر عباس به سیرجان ۷۰ قران ، به کرمان ۱۰۰
قران ، به رفسنجان ۹۰ قران ، به یزد ۱۴۰ قران ، به اسپاهان ۲۰۰ قران و به تهران
۲۸۰ قران .

کرایه حمل مال التجاره با کاروان

روز	۲۰	روز بالاغ	باشتر ۴۵	قران هر صدمن	از بندر عباس به رفسنجان ۱۶۰
»	۲۱	»	» ۳۰	»	» به سیرجان ۱۱۰
»	۳۰	»	» ۴۵	»	» به کرمان ۱۵۵
»	۴۵	»	» ۵۵/۶۰	»	» به یزد ۱۷۵
»	۸	»	» ۱۲	»	از سیرجان به کرمان ۴۰
»	۱۰/۱۵	»	» ۱۵/۲۱	»	از رفسنجان به یزد ۶۰
»	۱۰/۱۵	»	» ۱۵/۲۱	»	سیرجان به یزد ۶۵
»	۴	»	» ۶	»	رفسنجان به کرمان ۷۰
»	۱۰/۱۲	»	» ۱۸	»	بندر عباس به لارستان ۹۰

کرایه مسافرت با الاغ تا یزد ۹۰ قران ، تا کرمان ۹۰ قران ، تا رفسنجان
۶۵ قران ، تا سیرجان ۶۰ قران ، تا لارستان ۳۶ قران است .

۳۵ - جاده یزد به تربت حیدری

راه طبیعی غیر کالسکه رو بطول ۱۳۲ فرسخ ، مدت متوسط مسافرت با شتر
یا الاغ اقلأ یکماه است .

۳۶ - جاده لنگه به لار از بستک

این راه را فقط با شتر و الاغ میتوان طی نمود و طول آن ۳۸ فرسخ است .
مدت مسافرت با الاغ ۱۱ الی ۱۸ روز ، با شتر ۱۵ الی ۳۲ روز ، کرایه حمل و نقل
بالاغ خرواری صد الی صد و بیست قران ، با شتر ۸۰ الی صد قران ، مسافرت با الاغ
تا لار ۴۰ قران است .

۳۷ - جاده لنگه به بوستانه - مغو - حسینه و چارك

با وجود خرابی راه اتومبیل باین نقاط آمد و رفت میکند و مسافت بین آنها بقرار ذیل است : از لنگه به بوستانه چهار فرسخ و نیم ، بوستانه به مغو ۳ فرسخ ، مغوبه حسینه ۳ فرسخ ، حسینه به چارك يك و سه ربع فرسخ .

۳۸ - لنگه - كنك و بند معلم

جاده اتومبیل رو بطول ۳ فرسخ و مدت مسافرت ۲ ساعت و نیم .

۳۹ - جاده بندر عباس به لار

راه نسبتاً خوب است ، مسافرت و حمل و نقل مال التجاره بوسیله شتر و الاغ صورت میگیرد ، کرایه خرواری ۷۰ قران ، مدت مسافرت با شتر ده روز و بالاغ ۱۰ الی ۱۲ روز ، کرایه يك الاغ چهل قران است .

۴۰ - جاده بندر عباس به سیستان و بندر عباس بمشهد

از بندر عباس بسیستان و مشهد کاروان مستقیماً نمیرود ، سابقاً کاروان مال التجاره بمقصد خارجه را از این دو نقطه به بندر عباس حمل مینمود ولی فعلاً این قبیل مال التجاره ها از راه سیستان و نوشکی حمل میشود .

۴۱ - جاده بوشهر به شیراز - اسپاهان و تهران

در بوشهر دو لنکر گاه موجود است : یکی لنکر گاه خارجی که در آنجا چراغ بحری سفید نصب و در يك فرسخ و ربع شهر واقع و دیگری تقریباً در نیم فرسخی كمرک در داخل بندر واقع و دارای چراغ بحری قرمز میباشد . لنکر گاه اخیر بواسطه بر آمدگی طبیعی از خلیج كوچك بوشهر جدا شده و فقط کشتیهائی که آبخور آنها هفت پا است از آن عبور میکنند لیکن خود خلیج خیلی عمیق است ، کلیه کشتیهای شراعی که میتوانند از آن بر آمدگی عبور کنند در لنکر گاه ثانی بارگیری و بار اندازی میکنند .

برای ارسال مال التجاره بین بوشهر و شیراز فرستنده میتواند یکی از طرق ذیل را انتخاب نماید .

الف - بوشهر - احمدی - برازجان - کازرون و شیراز - این راه عزّابه رو و بیشتر قابل استفاده است - ب - بوشهر از دریا بشیف - برازجان کازرون و شیراز - ج - بوشهر از تنگستان بفیروز آباد و شیراز - د - بوشهر - برازجان - جراح و شیراز - ه - بوشهر - شیف - شبان کاره - دالکی - کازرون و شیراز .

نرخ کرایه دائماً در تغییر و از بوشهر بشیراز بطور متوسط کرایه حمل بوسیله مال خرواری ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران است ، مدت مسافرت بوشهر بشیراز بوسیله کاروان ۱۰ الی ۱۸ روز بر حسب فصول سال حمل و نقل از شیراز با سپاهان با کاروان خرواری ۱۶۰ الی ۱۷۰ قران است ، در صورتیکه بین اسپاهان و شیراز ۵۰ الی ۸۰ قران و مدت مسافرت ۱۶ روز میباشد ، از اسپاهان به تهران خرواری صد و بیست الی ۱۳۰ قران ، مدت مسافرت ۱۲ روز .

مدت مسافرت با اتومبیل از بوشهر بشیراز در تابستان یکروز و در زمستان دوروز است ، از شیراز با سپاهان یک یا دو روز و از نقطه اخیر به تهران یک روز . مسافر بنیکه مشترکاً با اتومبیل یا کامیون مسافرت میکنند با پنج من اسباب سفر از بوشهر بشیراز نفری ۶۰ قران ، از بوشهر با سپاهان ۱۱۰ قران و از بوشهر به تهران ۱۵۰ قران میپردازند .

کرایه مسافر با اتومبیل متفرقه و برای هر مسافری از بوشهر بشیراز ۱۰۰ الی ۱۲۰ قران ، از بوشهر با سپاهان ۲۰۰ الی ۲۴۰ قران و از بوشهر به تهران ۲۵۰ الی ۳۰۰ قران است .

کرایه حمل مال التجاره با کامیون از بوشهر بشیراز خرواری ۱۴۰ الی ۱۷۰ قران ، از بوشهر با سپاهان ۳۰۰ قران ، از بوشهر به تهران ۴۰۰ قران میباشد . بین بوشهر - شیراز و اسپاهان حمل و نقل با اتومبیل باری بتوسط شرکت متحده عراق و ایران انجام میگردد و همچنین عده زیادی اتومبیل های باری متعلق باشخاص متفرقه مشغول حمل و نقل میباشد ، تجارتخانه کازرونی نیز سرویس مرتب بومیّه بین بوشهر و شیراز و بالا تر را عهده دار است .

۴۲ - جاده محمره به آبادان

مسافت این راه دو فرسخ و مسافرت بوسیله اتومبیلهایی انجام میگردد که

باشخاص متفرقه تعلق دارد، کرایه هر نفر ۲ یا ۳ قران است، کرایه اتومبیل در بست ۸ قران، مدت مسافرت ۲۰ دقیقه.

۴۳ - جاده آبادان به قصبه از خزرعل آباد

جاده عبارت از يك ردی است در صحرا بطول تقریباً ده فرسخ و اتومبیل‌های اشخاص متفرقه در این راه کار میکنند، مدت مسافرت یکساعت و نیم و کرایه يك اتومبیل چهل قران است.

۴۴ - جاده آبادان به بندر شاهپور

يك راه کاروان رو مستقیمی بین این دو نقطه موجود است که میتوان آنرا در یکساعت و نیم الی دوساعت با اتومبیل طی نمود.

۴۵ - جاده محمره به بصره

يك سرویس اتومبیل رانی مرتبی متعلق باشخاص متفرقه موجود است که از محمره به بصره از روی پل نو و بالعکس با دریافت ده قران از هر مسافر حرکت مینمایند، کرایه يك اتومبیل چهل قران است.

۴۶ - جاده محمره به اهواز (با اتومبیل)

اتومبیل‌های کرایه ای منظمآ راه بین محمره (حفار) و اهواز را در ۴ ساعت طی مینمایند، کرایه اتومبیل (فرد) هر مسافری ۱۵ قران، شورت ۲۰ قران و اتومبیل در بست ۶۰ الی ۸۰ قران است، راه خوبی در طرفین رودخانه کارون برای ایاب و ذهاب موجود است.

۴۷ - جاده اهواز به خلف آباد

با انشعابات معشور و بندر شاهپور و رامهرمز و هندیجان و بوشهر این راه نسبتاً خوب و مسافرت با اتومبیل دوساعت و نیم طول میکشد، برای رفتن از خلف آباد به معشور و هندیجان باید از رودخانه از روی پل متحرك عبور نمود، مسافرت با اتومبیل از خلف آباد بمعشور و از آنجا به بندر شاهپور یکساعت و نیم و راه صعب العبور است، از خلف آباد به هندیجان دوساعت و نیم

طول میکشد و راه خوب است ، از خلف آباد به رامهرمز مسافت با اتومبیل قریب دو ساعت .

۴۸ - جاده اهواز به هویزه

راه اتومبیل رو خوبی موجود است ، مدت مسافت سه ساعت ، کرایه با فرد ۸ الی ۱۴ قران هر مسافر ، کرایه يك اتومبیل در پست ۶۰ قران است .

۴۹ - از هندیجان به بوشهر یا تهران

راه طبیعی عرابه رو ، رود خانه های هندیجان ورود حله را با قایق گذشته و از هندیجان که در يك فرسخی شمال دیلم (عامری) واقع است عبور و بگناوه میرسند و از رود حله گذشته بعد بجاده بزرگ تهران و بوشهر در احمدی (۵ فرسخی بوشهر) ملحق میشوند .

مسافت از بوشهر به هندیجان ممکن است در ده الی دوازده ساعت انجام گیرد و از بوشهر با اهواز هم ۱۵ الی ۱۶ ساعت ، این راه قابل عبور اتومبیلهای شخصی و کامیونهای کوچک است .

۵۰ - جاده اهواز به تهران (از خلف آباد - دیلم - برازجان)

اتومبیل هایی که عازم تهران هستند از خلف آباد ، هندیجان ، دیلم ، گناوه ، برازجان ، شیراز و اسپاهان عبور نموده به تهران میرسند ، مسافت از این راه ۴ الی ۶ روز طول میکشد ولی در فصل بارندگی قابل عبور نیست .

۵۱ - جاده مستقیم اهواز با سپاهان (از راه بختیاری)

کرایه حمل و نقل بطور متوسط از هر من تبریز با قاطر ۲۵۰ قران ، با شتر ۲ قران ، وزن هر صندوق از ۲۵ من و حجم آن از ۲ × ۲ × ۳ پا نباید تجاوز نماید ولی وزن عدل ممکن است سی من باشد .

کرایه مسافت از اهواز با سپاهان با قاطر ۱۳۰ قران و از اسپاهان با اهواز صد قران ، مدت مسافت ۱۶ روز در تابستان و ۲۴ روز در زمستان است .
کمپانی محدوده عراق و ایران که متصدی حمل و نقل است مال التجاره ها را

از هر خطری بیمه میکند.

۵۲.. جاده مستقیم محمره به تهران

(از اهواز - دزفول - خرم آباد - بروجرد - ملایر - سلطان آباد و قم)
 مسافت بین تهران و محمره از این راه ۱۱۴۵ کیلومتر (تقریباً ۱۸۳ فرسخ)
 و بشرح ذیل است : تهران بقم ۱۴۹ کیلومتر ، قم بسلطان آباد ۱۳۵ ، سلطان آباد
 بملایر ۸۴ ، ملایر ببروجرد ۸۷ ، بروجرد بخرم آباد ۱۱۸ ، خرم آباد - دزفول
 ۲۶۵ - دزفول باهواز ۱۸۰ ، اهواز - محمره ۱۲۸ ، جمع ۱۱۴۵ کیلومتر .
 کامیونهای سنگین میتوانند بدون اشکال از این جاده که حقیقتاً اقصر و سریعترین
 راه بین پایتخت و خلیج فارس است آمد و شد نمایند .

باضافه این راه کم خرج تر و سهلتر از جاده بصره ببغداد - خانقین - کرمانشاه
 و همدان بتهران است بدلیل آنکه کلیه عملیات گمرکی در محمره و اهواز صورت
 میگیرد بدون تأدیه عوارض ترانزیتی و حق السعی هائی که در عراق بوسائل مختلفه
 از مال التجاره اخذ میشود .

کرایه مسافرت از اهواز به تهران نفری ۱۰۰ الی ۲۰۰ قران و کرایه حمل و
 نقل مال التجاره خرواری ۲۰۰ الی ۴۰۰ قران ، از تهران باهواز خرواری ۲۰۰
 الی ۴۰۰ قران .

۵۳.. جاده اهواز بخفاجیه .. بساتین - دویرج .. عماره - بغداد

يك سرویس مرتب اتومبیل رانی بین اهواز بخفاجیه موجود است . کرایه
 هر مسافری از ۷ الی ۱۲ قران است ، مدت مسافرت دوساعت و نیم طول میکشد ،
 چون پل روی رود کارخانه کارون ساخته شده حالیه ممکن است مستقیماً از اهواز
 به بغداد دو روز مسافرت نمود .

قبل از ایجاد طرق عرابه روتنها وسائل حمل و نقل در ایران دواب بوده است
 مانند : قاطر ، شتر ، اسب ، گاو ، الاغ . بعد در بعضی از راهها عرابه و گاری
 و کالسکه و دلیجان حمل و نقل مسافر و مال التجاره و پست را انجام میداد و هنوز

هم در بعضی قسمتهای فرعی وسائل مزبوره را بکار میبرند. پس از احداث راه‌های شوسه جدید بیشتر ارتباطات و حمل و نقل مال التجاره بوسیله اتومبیل و کامیونهای بزرگ و کوچك انجام میگردد و باینواسطه مسافرت و حمل و نقل مال التجاره تقریباً در کلیه نقاط ایران خیلی سهل و سریع شده است.

باید دانست که ایجاد راه‌های شوسه اگر از طرفی وسائل تسهیل و تسریع مسافرت و حمل و نقل مال التجاره را فراهم ساخته از طرف دیگر بواسطه ورود روز افزون اتومبیل و کامیون بمملکت ضررهای دیگری متوجه نموده است:

اولاً هر قدر بر عده اتومبیل افزوده شده از عده کاروانهایی که سابقاً در داخله مملکت کار میکردند کاسته شده و طبعاً آبادی‌هایی که در بین شهرها برای منازل مسافرین یا تهیه آذوقه دواب دائر بود بر اثر عدم مراوده و فروش نرفتن علوفه و جو و سایر محصولات کم‌کم بایر شده و از بین میرود و البته چون در مقابل مصرف نشدن کام و جوفکر دیگری برای رعایا نشده لهذا خسارت زیادی بآنها وارد شده. ثانیاً احصائیه واردات اتومبیل و سایر وسائل نقلیه و اسبابهای فرعی آن از قبیل لاستیک و غیره درشش سال آخر از سال ۱۳۰۱ الی ۱۳۰۶ از ۲۰۲۶۶۰۰۰۰ قران در ۱۳۰۱ به ۳۵۷۸۷۰۰۰۰ قران در ۱۳۰۶ رسیده و در واقع پانزده برابر ترقی نموده و به تناسب سایر اقلام عمده واردات ایران از سی و یکمین قلم واردات عمده به چهارمین قلم رسیده است از مجموع واردات اتومبیل ایرانی نصف کلیه واردات از امریکا و بقیه از سایر دول وارد شده است علت کثرت واردات اتومبیل چند چیز است.

۱- اشخاصی بدون احتیاج زیاد و سرمایه مکفی اتومبیل میخرند و همه روزه در صدد تبدیل و تعویض آن میباشند.

۲- اتومبیل‌های وارده چون غالباً از سیستم‌های مختلف است بزودی از کار میافتد و بواسطه عدم استحکام پس از مدت کمی معیوب میشود و کارخانجاتی هم برای تعمیر آنها خصوصاً در ولایات وجود ندارد که در موقع لزوم اصلاح شود.

۳- ناشی‌گری شوفرها و خرابی راه اتومبیل‌ها را در ایران زودتر از موقع

مقرره خراب نموده و موجب عوض شدن آنها میگردد.

۴ - کمی کار و حرف آزاد موجب شده است که افراد بقرض یا بطورنسیه يك اتومبیل خریده بواسطه رقابت شدیدی که در این رشته وجود دارد پس از چندی با تحمل خسارت در مقابل سرمایه اولیه فقط يك ماشین شکسته در دست اوباقی میماند و اگر بدین منوال پیش رود طولی نخواهد کشید که قسمت عمده ثروت مملکت تبدیل به اتومبیلهای معیوب و ازکار افتاده شده و بحران اقتصادی را شدیدتر خواهد کرد مخصوصاً با اقدامات اخیری که دولت امریکا برای ازدیاد گمرک قالی ایران نموده بیم آن میرود که بکلی تعادل تجارت خارجه ما از دست رفته و بر کسر صادرات بیفزاید.

فعلاً قدغن ورود اتومبیل بکلی غیرمقدور و در حقیقت برای مملکت يك سپر قهقرائی است ولی جلوگیری از ضررهای وارده نااندازه ای ممکن است: مثلاً اگر دولت بایکی از کمپانیهای معتبر و مهم اتومبیل سازی داخل مذاکره شده و اتومبیلهایی که مورد احتیاج مملکت است منحصرأ از آن کمپانی خریداری نماید اولاً ممکن است با شرایط مساعدی قضیه بنفع مملکت تمام شده و قیمت آنرا فوق العاده تنزل دهد. ثانیاً آلات و ادوات يك سیستم اتومبیل که در مملکت رواج است در همه جا یافت میشود.

ثالثاً يك قسمت کارخانجاتی در مملکت تأسیس نمایند که بعضی از اشیاء اتومبیل را که در داخله تهیه کرده و برای هر جزئی اسباب احتیاج بخارج نداشته باشیم و چه بسا ممکن است همان کمپانی اتومبیل سازی که منحصرأ بایران اتومبیل میفروشد حاضر شوند این نوع کارخانه ها را هم وارد نموده و از این حیث مملکت را بی نیاز نمایند.

۲ - **کشتی رانی** مملکت ایران از طریق دریا از سمت شمال و جنوب وسائل ارتباطیه را با خارج داراست.

در سمت جنوب بوسیله خلیج فارس بدریای آزاد مربوط است و در قسمت شمال بوسیله بحر خزر. اهمیت راه اخیر بواسطه عدم ارتباط با دریای آزاد نسبت باولی خیلی کمتر و فقط از این طریق با سواحل روسیه تجارت میشود.

صورت سرویس کشتیهای بخار که به بنادر ایران در بحر خزر و خلیج فارس رفت و آمد مینمایند

الف - بحر خزر

کشتیهای شوروی بحر خزر توسط کمپانی (کاسپار) یا شرکت بحر خزر اداره میشوند و دو خط منظم جهت حمل و نقل پست و مسافر و مال التجاره دائر است. خط اولی بین بادکوبه و بندر پهلوی و دومی بین بادکوبه، آستارا، پهلوی، شهبوار، مشهد سر، بندر جز و بالعکس برقرار است. ساعات حرکت:

الف - بادکوبه به پهلوی و بالعکس (خط مستقیم پستی هفته دوم رتبه).

۱ - حرکت از بادکوبه چهارشنبه چهار ساعت بعد از ظهر، - ورود به بندر پهلوی ۵ شنبه سه ساعت قبل از ظهر.

حرکت از بندر پهلوی ۵ شنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به بادکوبه جمعه سه ساعت قبل از ظهر.

۲ - حرکت از بادکوبه شنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به بندر پهلوی یکشنبه ۳ ساعت قبل از ظهر.

حرکت از بندر پهلوی دوشنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به بادکوبه ۳ شنبه چهار ساعت قبل از ظهر.

ب - بادکوبه به آستارا، پهلوی، شهبوار، مشهد سر، بندر جز و بالعکس. حرکت از بادکوبه پنجشنبه چهار ساعت بعد از ظهر، ورود به آستارا جمعه دو ساعت قبل از ظهر.

حرکت از آستارا جمعه ده ساعت بعد از ظهر، ورود به بندر پهلوی شنبه شش ساعت قبل از ظهر.

حرکت از بندر پهلوی یکشنبه ۴ ساعت بعد از ظهر، ورود به چمخاله دوشنبه شش ساعت قبل از ظهر.

حرکت از چمخاله دوشنبه یک ساعت قبل از ظهر، ورود به شهبوار دوشنبه چهار ساعت بعد از ظهر.

حرکت از شمسوار دوشنبه هشت ساعت بعد از ظهر ، ورود بمشهد سر ۳ شنبه
نش ساعت قبل از ظهر :

حرکت از مشهد سر ۳ شنبه ساعت یازده بعد از ظهر ، ورود به بندر جز ۴ شنبه
چهار ساعت قبل از ظهر .

حرکت از بندر جز پنجشنبه شش ساعت بعد از ظهر ، ورود به مشهد سر جمعه
پنج ساعت قبل از ظهر .

حرکت از مشهد سر جمعه هشت ساعت بعد از ظهر ، ورود به شمسوار شنبه
شش ساعت قبل از ظهر .

حرکت از شمسوار شنبه یکساعت قبل از ظهر ، ورود بچمخاله شنبه ۴ ساعت
بعد از ظهر .

حرکت از چمخاله شنبه هشت ساعت بعد از ظهر ، ورود ببندر پهلوی یکشنبه
هفت ساعت قبل از ظهر .

حرکت از بندر پهلوی یکشنبه پنجساعت بعد از ظهر ، ورود به آستارا دوشنبه
شش ساعت قبل از ظهر .

حرکت از آستارا دوشنبه ۴ ساعت بعد از ظهر ، ورود بیادکوبه ۳ شنبه ۳ ساعت
قبل از ظهر .

کرایه مسافرت بقرار ذیل است

کرایه با گناژ (اسباب سفر برای هر ده کیلو : ۴ قران و درازده شاهی	$\left\{ \begin{array}{l} \text{درجه اول } ۶۰ - ۱۸۰ \text{ قران} \\ \text{درجه دوم } ۴۵ - ۱۴۴ \text{ } \\ \text{درجه سوم } ۹۵ - ۹۳ \text{ } \\ \text{سطحه } ۲۵ - ۷۲ \text{ } \end{array} \right.$	۱ - از آستارا بیادکوبه و بالعکس
ایضاً : ۶ قران ۳ شاهی	$\left\{ \begin{array}{l} \text{درجه اول } ۳۰ - ۳۴۳ \text{ قران} \\ \text{درجه دوم } ۳۵ - ۲۷۴ \text{ } \\ \text{درجه سوم } ۶۰ - ۱۷۸ \text{ } \\ \text{درجه چهارم } ۱۰ - ۱۳۷ \text{ } \end{array} \right.$	۲ - از پهلوی بیادکوبه و بالعکس

ایضاً: ۴ قران ۱۲ شاهی	درجهٔ اول ۸۵ - ۱۰۲ قران	۳ - از پهلوی به آستارا و بالعکس
	درجهٔ دوم ۸۲ - ۲۵	
	سطحه ۴۱ - ۱۵	
ایضاً: ۴ قران ۱۴ شاهی	درجهٔ اول ۸۵ - ۱۲۴ قران	۴ - از پهلوی به شهسوار و بالعکس
	درجهٔ دوم ۹۹ - ۹۵	
	سطحه ۵۸ - ۲۵	
ایضاً: ۵ قران ۱۷ شاهی	درجهٔ اول ۷۵ - ۲۱۴ قران	۵ - از پهلوی به مشهد سر و بالعکس
	درجهٔ دوم ۱۷۲ - ۲۵	
	سطحه ۸۶ - ۱۰	
ایضاً: ۶ قران ۱۲ شاهی	درجهٔ اول ۲۵ - ۲۹۱ قران	۶ - از پهلوی به بندر جز و بالعکس
	درجهٔ دوم ۲۳۲ - ۹۰	
	درجهٔ سوم ۱۱۶ - ۷۰	

۱ - قیمت‌های فوق در ایران بقران تأدیه میشود، برای هر مسافر يك تخفیفی منظور شده که تا میزان ۳۳ کیلو گرام (۲ پوٹ) اسباب سفر بدون اخذ کرایهٔ فوق العاده قبول میشود.

۲ - يك سرویس مخصوص برای غذای مسافریں در کشتیها دائر است، سرویس مزبور متعلق به کمپانی بحریهٔ بمبائی نیست، قیمت غذا دو خوراك ۱۰ قران ۳ خوراك ۱۲ قران.

۳ - چنانچه مسافر تقاضا نماید رختخواب نیز داده میشود و ۲۵ قران کرایهٔ آن اخذ میگردد.

ب - خلیج فارس

جهازات کمپانی هائیکه در خلیج فارس به بنادر ایران آمد و رفت مینمایند:

۱ - شرکت محدودهٔ کشتی رانی بخاری انگلیس و هند^(۱) دارای بیرق انگلیس، سرویس مرتب هفتگی کشتیهای بطی السیر که در موقع ذهاب متناوباً از بنادر ذیل

(۱) - *British India Steam Navigation Co Ltd.*

عبور مینمایند.

الف - هند، چاه بهار، مسقط، بندر عباس، هنگام، لنکه، بحرین، بوشهر، کویت، محمره و بصره.

ب - هند، گوادر، مسقط، جاسک، بندر عباس، هنگام، لنکه، دوبی، بحرین، بوشهر، کویت، محمره، بصره متناوباً درموقع مراجعت الف - بصره، محمره، بوشهر، دوبی، هنگام، بندر عباس، جاسک، مسقط، چاه بهار، گوادر و هند.

ب - بصره، محمره، کویت، بوشهر، بحرین، لنکه، هنگام، بندر عباس، مسقط و هند.

کشتی‌های یستی سریع‌السیر به بنادر بوشهر، محمره و بصره آمد و رفت مینمایند. عامل کمپانی مزبور در بنادر ایران شرکت محدوده عراق و ایران است (۱). کشتیهای سریع‌السیر که حامل یست‌هند میباشند مخصوصاً بین خلیج فارس و خارجه مسافر می‌برند و مرتباً روزهای جمعه هر هفته از بمبئی حرکت و پس از مختصر توقف در کراچی چهارشنبه بعد بوشهر وارد و از آنجا به محمره و بصره می‌روند، روزهای یکشنبه صبح، ود بطرف بوشهر حرکت کرده و جمعه بعد به بمبئی وارد میشوند تا با کشتیهای کمپانی (۲) که همان روز بطرف اروپا می‌روند عبادله یستی نمایند.

کشتیهای سریع‌السیر فوق چه درموقع رفتن و چه در مراجعت در خارج بندر بوشهر لنکر انداخته و عموماً یدش از مدتی که برای تحویل گرفتن و تحویل دادن یست و پیاده کردن مسافر لازم است توقف نمی نمایند.

يك كشتی كوچك بخاری متعلق به کمپانی بحر پیمائی مسافری را از گری کمرک به کشتی و بالعکس میبرد، قیمت این حمل و نقل درموقع ورود و خروج از بوشهر جزو کرایه های ذیل منظور است :

(۱) - Mesopotamia Persia Corporation Ltd (۲) - P. A. O. S. N. C.

کشتیهای پستی سریع السیر						با غذا		بدون غذا	
بنادر	درجه اول	درجه دوم	سطح کشتی	درجه اول	درجه دوم	سطح کشتی	بنادر	درجه اول	درجه دوم
بمبئی	۲۸۳ رویه	۱۸۹ رویه	۴۱ رویه	۲۱۹ رویه	۱۵۷ رویه	۴۲ رویه			
کراچی	۲۵۵ »	۱۶۸ »	۳۲ »	۲۰۱ »	۱۴۱ »	۲۸ »			
مخمره	۴۸ »	۳۲ »	۱۵ »	۲۶ »	۲۱ »	۱۲ »			
بصره	۴۸ »	۳۲ »	۱۵ »	۲۶ »	۲۱ »	۱۲ »			

کشتیهای پستی بطی السیر						با غذا		بدون غذا	
بنادر	درجه اول	درجه دوم	سطح کشتی	درجه اول	درجه دوم	سطح کشتی	بنادر	درجه اول	درجه دوم
بحرین	۶۰	۴۰	۸,۸	۴۸	۳۴	۶,۸			
دوبی	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳			
لذکه	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳			
هنگام	۹۰	۶۰	۱۹	۶۶	۴۸	۱۳			
بندرعباس	۱۰۶	۷۰	۲۲	۸۰	۵۷	۱۴			
جاسک	۱۳۵	۹۰	۲۴	۱۰۷	۷۶	۱۵			
مسقط	۱۵۰	۱۰۰	۲۶	۱۲۲	۸۶	۱۵			
چاه بهار	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸			
گوادر	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸			
پاسنی	۱۹۵	۱۳۰	۳۰	۱۶۳	۱۱۴	۱۸			
کراچی	۲۵۵	۱۶۸	۴۱	۲۰۱	۱۴۱	۲۸			
بمبئی	۲۸۳	۱۸۹	۵۳	۲۱۹	۱۵۷	۳۳			
کویت	۴۲	۲۸	۱۰,۸	۲۵	۲۰	۸,۸			
فائو	۴۵	۳۰	۱۵	۲۵	۲۰	۱۱			
مخمره	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۲			
بصره	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۲			

يك كشتی بطی السیر كه هفته يكمرتبه از بمبئی و كراچی میآید از بندرلنگه عبور مینماید .
يك كشتی بطی السیر كه هر یازده روز يكمرتبه از بصره می آید از بندرلنگه عبور میکند .

کرایه مسافرت با کشتیهای سریع السیر از محرمه به بنادر مختلفه بقرار ذیل است :

بنادر	باغذا			بدون غذا		
	درجه اول رویه	درجه دوم رویه	درجه سوم رویه	درجه اول رویه	درجه دوم رویه	درجه سوم رویه
بصره	۲۷	۱۸	۷,۸	۱۷	۱۳	۵
بوشهر	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۱
کراچی	۲۸۴	۱۸۹	۳۹	۲۲۰	۱۵۷	۳۲
بمبئی	۳۱۵	۲۱۰	۴۹	۲۳۹	۱۷۲	۳۷

کرایه با کشتیهای بطی السیر از محرمه به بنادر مختلفه :

بنادر	باغذا			بدون غذا		
	درجه اول	درجه دوم	درجه سوم	درجه اول	درجه دوم	درجه سوم
بصره	۲۷	۱۸	۷,۸	۱۷	۱۳	۵,۸
فائو	۴۴	۳۰	۸,۸	۲۶	۲۱	۶,۸
کویت	۴۴	۳۰	۱۰,۸	۲۶	۲۱	۶,۸
بوشهر	۴۸	۳۲	۱۵	۲۶	۲۱	۱۲
بحرین	۹۰	۶۰	۲۲	۶۶	۴۸	۱۶
دوبی	۱۲۰	۸۰	۲۸	۹۰	۶۵	۱۸
انگه	۱۲۰	۸۰	۲۸	۹۰	۶۵	۱۸
هنگام	۱۲۰	۸۰	۲۸	۹۰	۶۵	۱۸
بندر عباس	۱۳۵	۱۰	۳۲	۱۰۱	۷۳	۲۱
جاسک	۱۵۰	۱۰۰	۳۶	۱۱۴	۸۲	۲۳
مسقط	۱۸۹	۱۲۰	۳۶	۱۴۵	۱۰۲	۲۳
چاب بها	۲۲۵	۱۵۰	۴۰	۱۸۵	۱۳۰	۲۸
کوادر	۲۲۵	۱۵۰	۴۰	۱۸۵	۱۳۰	۲۸
یاسی	۲۲۵	۱۵۰	۴۰	۱۸۵	۱۳۰	۲۸
کراچی	۲۸۴	۱۸۹	۵۰	۲۲۰	۱۵۷	۳۳
بمبئی	۳۱۵	۲۱۰	۶۲	۲۳۹	۱۷۲	۳۹

(کرایه های فوق به رویه تعیین ولی بمظنه روز بقران تأدیه میشوند).

سواى موتور كوچك كمپانى متحدۀ عراق و ايران چهار انگای موتور دار دیگر که متعلق به اشخاص متفرقه است در بوشهر موجود و مسافر را بساحل کشتی ها می‌رسانند، میزان کرایه آنها منوط به رضایت طرفین است.

۲ - سرویس کشتی رانی آلمان هانسالاین (۱) بیرق آلمانی، در هر ماه يك سفر، عزیمت از برسم، بطرف هامبورگ و آنورس، پرت سعید، عدن، کراچی یا بمبئی، بندر عباس، لنکه، دوی، بحرین، بوشهر، که بت، محمره و بصره. این کشتیها هر موقع محمولاتی برای دولت داشته باشند ببندر شاهپور رفته و پیاده می‌نمایند، غالباً نیز از پرت سعید مستقیماً به خلیج فارس بدون عبور از عدن یا کراچی می‌آیند، این کشتیها عموماً دارای دو یا سه طاق درجه اول میباشند که کرایه آنها از قرار ذیل است: از بوشهر به هامبورگ ۶۰ لیره، به آنورس ۵۵ لیره، به پرت سعید ۳۶ لیره، سوانز ۳۶، جدّه ۲۸، عدن ۲۰، بمبئی ۱۰، کراچی ۸ و برسم ۶۰ لیره. عامل یا نماینده: در بوشهر حاجی سید رضا کازرونی و پسران، در محمره و بصره: شرکت محدود افریقا و شرق (۲).

در لنکه حاجی عباس بن حاجی علی اکبر حاجی رضا، در بندر عباس حاجی شیخ احمد گلّه داری، در آنورس دفتر بحر پیمائی (۳).

۳ - شرکت محدود کشتی های بخار اللرمن بوکنال (۴).

بیرق انگلیسی که بطور غیر مرتب بین لندن، هارسی، بوشهر و بصره سیر میکند. نماینده در بوشهر: لنکه و بندر عباس شرکت محدود عراق و ایران (۵).

نماینده در محمره: فرانک، س. استریک و کمپانی محدود (۶) این کشتیها مسافر قبول نمی کنند.

۴ - خط مرتب و مستقیم کشتیهای بخار بیجر احمر و خلیج فارس (۷).

(۱) - Deutsche Dampfschiffahrts-Gesellschaft, Hansaline

(۲) - African and Eastern Trade Corporation, Ltd.

(۳) - Bureau maritime H. D. Ahlers Marché au lin 16.

(۴) - Ellerman-Buchnal Steam Ship Co Ltd.

(۵) - Mesopotamia Persia Corporation Ltd.

(۶) - Mrs. Franck C. Strik et Co. Ltd.

(۷) - Regular and direct Line of steamers to the Red Sea and Persian Gulf.

بیرق انگلیسی، خط سیر بین لندن، آنورس، بندرعباس، بوشهر، محمره و بصره است. بعضی از این کشتیها مسافر درجه اول قبول مینمایند.

نمایندگان در بندرعباس: کمپانی س. داراچی (۱)

در محمره و در لندن: فرانک. س. استریک و کمپانی محدود - ۱۱۷ - ۱۲۱
لیدن هال استریت لندن ۱ - س. ۳ (۲).

در آنورس: وست کت و کمپانی - کانال دبراسر (۲).

۵ - شرکت محدوده کشتی رانی بخاری ماوراء اقیانوس اطلس (۴)

بیرق نروژی که بطور غیر منظم بین کونامبرک، لندن، محمره، بصره و بالعکس آمد و رفت مینمایند و مسافر قبول نمیکنند، عامل در بوشهر: آقا سید محمد رضا کازرونی و پسران (کشتیهای کمپانی فوق در ۱۳۰۹ هجری مسافرتی به خلیج فارس نکرده اند).

۶ - فرانک. س. استریک و کمپانی محدود (۵).

کشتیهای این کمپانی بطور مرتب تقریباً در هر سال ۳۰ مرتبه مسافرت مینمایند.

عامل - در بندرعباس: شرکت س. داراچی و در بوشهر مالکلم (۶).

در آبادان، محمره، اهواز و بصره، فرانک استریک کمپانی.

۷ - کشتیهای تجارتی اتحاد جماهیر شوروی.

بیرق جماهیر شوروی، سرویس غیر مرتب و نمایندگی آن با «شرکت شرق» است

که در بندرعباس، بوشهر، آبادان، محمره و اهواز آژانس دارد، کشتیهای مزبور عموماً ماهی یکمرتبه مسافرت میکنند.

کرایه میزان ثابتی ندارد ولی نرخ آن همیشه کمتر از سایر کمپانیها است، برای

مسافرت فقط یک درجه موجود است.

۸ - سیلورلین لیمتد (۷).

(۱) - S. Dorabjee. (۲) - Messre Frank C. Strick and Co. 117-121. Leaden Hall Street London E. C. 3.

(۳) - Messrs Westcott et Co. Canal des Brasseurs.

(۴) - Transatlantic Steanship Co. Ltd. (۵) - Frank. C. Strick. Co. Ltd.

(۶) - Nessrs Malcolom.

(۷) - Silver line Ltd.

خط جدید بحر پیمائی که در آئینه بین امریکا و خلیج فارس تأسیس خواهد شد .
 * نماینده در بوشهر - آ . ت . ژ - مالکلم .

۹ - شرکت کشتی رانی حاجی محمد حسن نمازی در هونگ کنگ بین شرق
 اقصی ، بمبئی ، لنکه ، بوشهر ، محمره و بصره .

تبصره : ۱ - نرخ کرایه حمل و نقل مال التجاره برای تمام شرکت های بحری
 یکی است و برای عموم مال التجاره هائیکه بین بوشهر و یکی از بنادر ذیل حمل
 میشوند کرایه هر تن متریک به لیره انگلیس بقرار ذیل است .

لندن - ماریسی و یرت سعید : برای فرش ۵ لیره (یک تن فرش ۱۷ هند
 رویت یا تقریباً ۲۵۹ من محسوب میشود) برای کتیرا در کیسه ۳ لیره و ۲
 شیلینگ و ۶ پنس ، در صندوق - ۳ لیره ۵ شیلینگ ، اسباب شخصی مسافرو سایر
 مال التجاره ها عموماً ۴ لیره و ۵ شیلینگ ، روده ۶ لیره و ۷ شیلینگ و ۶ پنس ،
 از بوشهر به نیویورک برای فرش - ۳ لیره و ۱۴ شیلینگ ، برای کتیرا در کیسه -
 ۳ لیره و ۵ شیلینگ .

۲ - کرایه حمل مال التجاره بطور عموم بین محمره و یکی از بنادر ذیل :
 نیویورک ، لندن ، ماریسی ، یرت سعید و آتورس بدون تعایز برای هر تن متریک
 بطور متوسط ۳ لیره و ۵ شیلینگ انگلیسی است و ۶ پنس ، در صندوق - ۳ لیره
 و ۵ شیلینگ انگلیسی است ، برای فرش ویوست و روباه ویوست بره پنج لیره و ۴
 شیلینگ است ، برای پوست بز کرایه کشتی مثل عموم مال التجاره ها است .

۳ - حمل و نقل مسافر و مال التجاره بین بوشهر و جزایر عمده ایران در
 خلیج فارس بوسیله کشتی های بادی داخله صورت میگیرد که مسافرین باید ماهیانه
 تقریباً به سیصد قران بدون مخارج غذای عمده جات کشتی کرایه و یا برای هر یک
 دفعه مسافرت اجاره نمایند ، مدت مسافرت بسته بهوای دریا است .

کرایه تخمینی کشتیها از بوشهر بجزایر عمده خلیج فارس بقرار ذیل است :
 خارک ۱۰۰ قران ، بحرین ۲۵۰ قران ، شیخ سعید ۲۰۰ قران ، هند رابی
 ۴۰۰ قران ، قیس ۴۰۰ قران ، هنگام ۵۰۰ قران ، قشم ۷۰۰ قران ، هرمز ۷۰۰ قران ،
 لارک ۷۰۰ قران .

۴ - مسافرت بین محمره و بصره بوسیله قایق های موتوردار و با بوسیله کشتی کوچک شرکت متحدۀ ایران و عراق (۱) صورت میگیرد، قیمت بلیط یکسره یک رویه چهار الی پنج قران و مدت مسافرت سه ساعت است، کرایه یک قایق موتور دار از محمره بصره و بالعکس ده رویه و از محمره به آبادان پنج رویه است.

کشتی رانی دریاچه شاهی (رضائیه)

کشتی رانی این دریاچه وسیله ارتباط حمل و نقل و اتصال آباد ترین نقاط آذربایجان است، صرف نظر از منافع نظامی و سیاسی از لحاظ تجارتي و ثروت داخلی و خارجی بی نهایت مهم میباشد زیرا محصول آباد ترین نقاط آذربایجان (رضائیه، مراغه، ساوجبلاغ، سلماس و کردستان) بوسیله دریاچه بشرفخانه و از آنجا با راه آهن تبریز بداخله ایران و جلغا حمل میگرد و همچنین احتیاجات این نقاط از خارجه و تبریز بوسیله دریاچه رفع میشود و بعلاوه بواسطه اتصال با راه رواندوز موصل، طرابوزان اهمیت بین المللی را هم داراست.

سابقاً امتیاز کشتی رانی دریاچه بموجب فرمانی بشاهزاده امامقلی میرزا واگذار شده بود ولی صاحب امتیاز مزبور برای دائر کردن کشتی رانی مرتبی نتوانست اقدام اساسی نماید تا در سنه ۱۳۲۰ با یکنفر از اتباع روس شرکت نموده دو کشتی موتوری و دو کشتی چوبی بارکش بدون موتور که در کنار دریاچه ساخته شده بود بآب انداختند و تا سنه ۱۳۰۳ اداره کشتی رانی بدست بوداغیانس بود، در سنه مزبور بموجب قانون مصوبه مجلس کلیه دارائی بوداغیانس را دولت بمبلغ ۳۲۰ هزار تومان خریداری کرد و کشتیهای دریاچه را تحویل گرفته اداره کشتی رانی در تحت اختیار وزارت فوائد عامه درآمد. فعلاً کشتی رانی دریاچه شاهی بمعهدۀ اداره راه آهن تبریز و جلغا است. این سرویس کلیه دارای هفت جهاز موتوردار با قوه ۲۰ الی ۱۶۰ اسب است و فقط چهار فروند از این جهازات برای کشیدن بانزده قایق باری (بارج) کار میکنند.

(۱) - Mespers.

اوقات حرکت جهازات

اولاً - خط شرفخانه، کلمانخانه، حیدر آباد، دانالو و بالعکس.

در عزیمت: حرکت از شرفخانه چهار ساعت قبل از ظهر شنبه، ورود بکلمانخانه دو ساعت بعد از ظهر همان روز، حرکت از کلمانخانه ظهر یکشنبه، ورود به حیدر آباد شش ساعت بعد از ظهر همان روز، حرکت از حیدر آباد دو ساعت قبل از ظهر دوشنبه، ورود بدانالو پنج ساعت بعد از ظهر همان روز.

در مراجعت: حرکت از دانالو ظهر سه شنبه، ورود به حیدر آباد هفت ساعت بعد از ظهر همان روز، حرکت از حیدر آباد دو ساعت قبل از ظهر چهارشنبه، ورود بکلمانخانه چهار ساعت بعد از ظهر همان روز، حرکت از کلمانخانه دو ساعت بعد از ظهر پنجشنبه، ورود بشرفخانه هشت ساعت بعد از ظهر همان روز.

ثانیاً - خط شرفخانه، آق کنبد، کلمانخانه، دانالو و بالعکس.

در عزیمت: حرکت از شرفخانه چهار ساعت قبل از ظهر سه شنبه، ورود به آق کنبد یک ساعت بعد از ظهر همان روز، حرکت از آق کنبد دو ساعت بعد از ظهر همان روز، ورود بکلمانخانه چهار ساعت بعد از ظهر همان روز، حرکت از کلمانخانه چهار ساعت قبل از ظهر چهارشنبه، ورود بدانالو ظهر همان روز.

در مراجعت: حرکت از دانالو شش ساعت قبل از ظهر پنج شنبه، ورود بکلمانخانه دو ساعت قبل از ظهر همان روز، حرکت از کلمانخانه دو ساعت بعد از ظهر همان روز، ورود بشرفخانه هشت ساعت بعد از ظهر همان روز.

ثالثاً - خط کلمانخانه، آق کنبد، شرفخانه.

حرکت از کلمانخانه سه ساعت قبل از ظهر یکشنبه، ورود به آق کنبد یک ساعت قبل از ظهر همان روز، حرکت از آق کنبد ظهر همان روز، ورود بشرفخانه پنج ساعت بعد از ظهر همان روز.

کشتی رانی کارون سفلی

محمره دارای لنکر گاه آرام و مطمئنی است و کلیه کشتیها میتوانند بدانجا آمد و رفت نمایند، طول رودخانه کارون بین محمره و اهواز تقریباً ۱۸۰ کیلومتر

و عمق متوسط آب چهار پا است بطوری که عبور کشتیهای ته صاف همیشه ممکن است .
 يك سرویس هفتگی بین محمره و اهواز بتوسط کمپانی محدود عراق و ایران
 دائر است .

چندین نفر از تجار محمره دارای بلمهای بزرگ موتور دار هستند و همه روزه
 بین محمره و اهواز سیر و مال التجاره و مسافر حمل و نقل مینمایند .

۳- **راه آهن** توسعه روابط تجارتي بين المللی همیشه مستلزم پیدا کردن
 وسائلی بوده است که روابط تجارتي را سهلتر و مراکز آنها بهم نزدیکتر نماید .
 ایجاد راه آهن برای حصول این مقصود بوده است که در مدت کم مال التجاره
 زیاد تر با کرایه ارزان تر از محلی بمحل دیگر منتقل شود .

اولین راه آهني که در دنیا تأسیس و دائر گشته در سنه ۱۸۲۵ مسیحی بوده است ،
 در تأسیس راه آهن نکات ذیل باید در نظر گرفته شود :

اولاً - مسائل اقتصادی مملکتی قبلاً معلوم و تخمیناً معین شود که ایجاد
 راه آهن بچه ترتیب و در چه نقاطی برای ازدیاد صادرات و واردات و مسافرت
 با صرفه و مفید است .

ثانیاً - احتراز از رودخانه و کوه ها و اراضی پست و بلند برای اینکه مخارج
 ساختمان زیاد تر از منظور اقتصادی نباشد و بنا بر این انتخاب اقصر فاصله و
 مطالعات فنی و غیره لازم است .

ثالثاً - آبادی نقاطی که حاصلخیز و معبر راه آهن است ، برای اینکه محصول
 آن محل ها را بمحل های دیگر انتقال دهد .

رابعاً - ملاحظات نظامی و سوق الجیشی .

خامساً - مسافرت و مرادوات بین محل هایی که باید معبر راه آهن باشد .
 قدیمی ترین راه آهن ایران خطی است بطول ۸۷۰۰ متر بین تهران و
 حضرت عبدالعظیم که بتوسط شرکت بلژیکی راه آهن و تراموای احداث شده است
 و هنوز هم بهمان سیستم دائر میباشد .

راه آهن جلفا ، تبریز با خط فرعی از صوفیان بشرفخانه (بندر بارگیری در

در کنار دریاچه شاهی) که در سنه ۱۳۳۱ هجری امتیاز آن بروسها داده شد و تا موقع انقلاب روسیه در دست آنها بود. بعد از انقلاب روسیه در نتیجه قرارداد با دولت ایران این راه آهن بدولت ایران واگذار شد و اکنون بوسیله وزارت طرق و شوارع اداره میشود ولی قسمت عمده واکونها ولو کوموتیو و اثاثه ای که در حین جنگ برای تعمیر بروسیه برده بودند بعد از قرارداد دیگر با ایران نفرستادند و دوات برای دائر نگاهداشتن و قابل استفاده بودن این خط مبالغی صرف نمود. این راه آهن بآبادی آذربایجان و توسعه تجارت آن ناحیه کمک بسیار کرده و ابتدای خطی است که بعد ها باید بقزوین و تهران امتداد یابد، فعلا حرکت ترنهای مسافری و باری و میزان کرایه آنها بقرار ذیل است:

۱ - خط تبریز بجلفا

الف - ترنهای مسافری

حرکت از تبریز روز های شنبه و پنجشنبه سه ساعت قبل از ظهر است.

ورود بجلفا پنج ساعت بعد از ظهر همانروز.

ب - ترنهای مختلط (باری و مسافری).

حرکت از تبریز روز های سه شنبه چهار ساعت و نیم قبل از ظهر، ورود بجلفا

هشت ساعت و پنجاه دقیقه بعد از ظهر همانروز.

در مراجعت: الف - ترنهای مسافری.

حرکت از جلغا یکشنبه ها و جمعه ها يك ساعت قبل از ظهر، ورود به تبریز ۷

ساعت بعد از ظهر همانروز.

ب - ترنهای مختلط.

حرکت از جلغا جمعه ها چهار ساعت بظهر، ورود به تبریز ده ساعت و نیم بعد از

ظهر همانروز.

الف - مسافر درجه دوم ۲۵ قران و درجه سوم ۱۶ قران.

ب - باکاز مسافر تا ۱۵ کیلوگرم معاف است ولی برای مقدار

علاوه بر ۱۵ کیلو از قرار هر کیلو ۱۴۴ دینار اخذ میشود.

کرایه

۲ - خط تبریز ، صوفیان و شرفخانه

در عزیمت : حرکت از تبریز روزهای دوشنبه و جمعه سه ساعت و نیم قبل از ظهر ، ورود به شرفخانه ظهر همانروز .

در مراجعت : حرکت از شرفخانه روزهای دوشنبه و جمعه دو ساعت و نیم بعد از ظهر ، ورود به تبریز در ساعت شش بعد از ظهر همانروز .

کرایه - مسافر درجه دوم ۱۶ قران ، درجه سوم ۱ قران .

راه آهن ماکو - این راه آهن فعلاً متروک و غیرقابل استفاده است و راهی است که روسها در موقع جنگ بین المللی ساخته و بعد بموجب عهد نامه بدولت ایران واگذار گردید . این خط از ایستگاه شاه تختی (قفقاز) منشعب شده برود ارس رسیده و از یل چوبی عبور نموده داخل خاک ایران میشود و پس از آن از حدود خاک ماکو و شهر ماکو گذشته از سرحد ایران خارج و به بایزید میرود ، از بایزید مجدداً برگشته و در جهت دریاچه از قسمتی از خاک ایران میگذرد ، طول راه آهن مزبور در خاک ایران قریب ۱۴۰ ورست است (۷ ورست يك فرسخ) . این راه فقط جنبه نظامی داشته و از نقطه نظر سوق الجیشی احداث شده است .

راه آهن سیاه وزان - خطی است که از کنار مرداب در خاک وزان شروع شده و پس از طی دو فرسخ از جنگل بخاک طالش دولاب میرسد ، فقط استفاده ای که از این راه میشده حمل سنک از کوه به بندر پهلوی و گاهی هم حمل زغال سنک و هیزم و برنج بوده ، فعلاً این راه متروک و دایر کردن آن مستلزم مخارج زیادی است .

راه آهن رشت ، پیره بازار - راهی است بطول ۹ کیلومتر و بعرض ۷۵ سانتیمتر که در سنه ۱۹۱۵ مسیحی ایجاد گشته و فعلاً در اجاره و دائر است .

راه آهن دزداب (زاهدان) - در سرحد بلوچستان و سیستان که در خاک ایران تقریباً پانزده فرسخ ممتد است ، این رشته محتمل است در آتی از بیرجند به مشهد امتداد یابد .

راه آهن سرتاسر ایران که بحر خزر را بخلیج فارس وصل مینماید -

تأسیس راه آهن در سراسر ایران از دیر زمانی مطمح نظر دولت ایران و موضوع آمال مردم در ادوار مختلفه بوده است و اولین قدمی که مستقیماً از طرف اولیاء دولت برای عملی نمودن این مقصود برداشته شده عبارت از وضع قانون انحصار قند و شکر بود که در تاریخ نهم خرداد ۱۳۰۴ از تصویب مجلس گذشت و بموجب آن عوائد انحصار مزبور منحصرأ برای ساختن راه آهن در موقع حوائج مربوطه بآن اختصاص داده شد، قدم دوم تصویب قانون ۲۰ بهمن ۱۳۰۴ بود که بموجب آن مجلس شورای ملی ساختن خطوط آهن اصلی و مهمه مملکت را بدولت اجازه داد و مقرر گشت یک نفر متخصص امریکائی برای تهیه نقشه مقدماتی راه و یک نفر متخصص آلمانی برای ترتیب استخراج آهن و تأسیس کارخانه ذوب آهن استخدام شود.

در اثر قانون اخیر مستر و. ب. پولند تبعه امریکا برای امور راه آهن استخدام شده و در تاریخ ۲۰ آذر ۱۳۰۵ شروع بتشکیل اداره راه آهن نمود، یازده نفر مهندس و یک نفر منشی امریکائی دیگر هم که استخدام آنها بموجب قانون ۲۴ آبان ۱۳۰۴ تصویب شده بود پس از دو سه ماه وارد ایران شدند، ضمناً در تاریخ چهارم اسفند ماه ۱۳۰۵ قانون اجازه ساختمان راه آهن خورموسی به بندر جز بتصویب مجلس رسیده و بنا بر آن خط اصلی معینی را دولت در نظر گرفته بود که مهندسین مشغول مطالعه آن شده و نقشه های لازمه را تهیه نمایند.

اداره راه آهن از بدو تأسیس تا موقع انحلال آن در تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۰۷ در تحت ریاست مستر پولند قسمت عمده از عملیات نقشه برداری و جزئی از کارهای ساختمانی را (تسطیح راه) انجام داده و در تاریخ ۲۳ مهر ماه ۱۳۰۶ مراسم افتتاح ساختمان راه آهن بعمل آمده و بلافاصله از سه نقطه شروع به تسطیح راه شد:

یکدسته ساختمانی از بندر جز بسمت جنوب.

یکدسته ساختمانی از مرکز بسمت شمال.

یکدسته ساختمانی از اهواز بسمت شمال.

دسته های ساختمانی فوق تا تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۰۷ که اداره راه آهن

منحل و عملیات نقشه برداری و غیره واگذار بسندیکای راه آهن شد معادل ۱۵۱,۲۵ کیلومتر را کاملاً و ۱۳۰ کیلومتر را جزأً تسطیح نمودند. مجموع مقدار خاکریزی و خاک برداری معادل ۱,۱۲۱,۰۶۰ متر مکعب بوده است.

اعلانهای مناقصه که در اداره مرکزی راه آهن تهیه میشد بالاخره در تاریخ ۲۱ مرداد ۱۳۰۶ طبع و منتشر و بین کمیته‌های خارجه هم توسط نمایندگان مقیم خارجه توزیع گشت، عده زیادی از مؤسسات و تجارت خانه های خارجه پیشنهادهای مختلفه راجع بفروش اشیاء و لوازم راه آهن ارسال داشته چندتجارخانه مهم هم نمایندگان اعزام داشتند که در خصوص فروش اشیاء و کمترات کردن عملیات مربوط برآه آهن داخل مذاکره شوند، هیئت دولت پس از مطالعات لازمه اینطور تصمیم گرفت که نقشه برداری راه آهن واگذار به کمیته‌های خارجه شود.

مجلس شورای ملی در تاریخ ۳۰ فروردین ۱۳۰۷ قانونی تصویب نمود و بموجب آن بدولت اجازه داد که بقیه نقشه برداری راه آهن و ساختمان قسمتی از راه را بعنوان خطوط امتحانی بسندیکای متشکله از کمپانی بولن امریکائی و کمپانیهای فیلیپ هولتزمن دیولیوس برگر و سیمنس باوونیون بطور مقاطعه واگذار نمایند، بنا براین پس از عقد کمتراتی که در تاریخ ۱۶ اردیبهشت ۱۳۰۷ بین دولت ایران و سندیکای مذکور در فوق بسته شده و بموجب آن تکمیل مطالعه راه و ساختمان ۳۰۰ کیلومتر خطوط امتحانی بسندیکا واگذار شده و قرار داد های دیگری در تاریخ ۱۸ تیرماه ۱۳۰۷ راجع بمطالعه بنادر و سدویل اهواز و احداث بنادر موقتی باهمان سندیکا منعقد گردید، بنا براین وجود اداره راه آهن لازم نبوده و علیهذا اداره مزبوره در تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۰۷ رسماً منحل گشت.

برای اعمال نظارت در عملیات سندیکا هیئتی مرکب از اعضاء فنی و دفتری تشکیل اداره نظارت و تفتیش را داد که کلیه عملیات سندیکا را تفتیش نموده و نظارت فنی داشته باشند، اگرچه شرکت هائی که تشکیل سندیکای راه آهن میدهند جمعاً متعدد و مشترکاً مسئول صحت اجرای عملیات مطالعه و ساختمان میباشند مع هذا قسمت شمال از حدود همدان تا بندر جز را آلمانها و قسمت جنوب یعنی از حدود همدان

تاخور موسی (بندر شاهپور) را امریکائی‌ها بمعهد گرفته مطالعه و نقشه برداری خطوط راه آهن بطور مقاطعه مقطوع از قرار کیلومتری ۳۶۸ تومان به سندیکا واگذار شده و سندیکا ملزم بود در ظرف هیجده ماه از تاریخ ۶ اردیبهشت ۱۳۰۷ نقشه‌های کامل و نتیجه مطالعات خود را تسلیم دولت نماید، اگر چه ساختمان خط آهن بطور کلی بسندیکا واگذار نشده بود ولی امتحاناً برای اینکه مأخذ مقایسه برای مناقصه در آتیه بدست آید دولت با تصویب مجلس بسندیکا اجازه ساختمان سیصد کیلومتر خط آزمایشی و تکمیل ساختمان ۱۴۳ کیلومتر را که اداره راه آهن سابق شروع کرده داده بود که در تحت نظارت دولت عین مخارج آن باضافه صدی ده از بابت حق الزحمه بسندیکا پرداخته شود، بنابراین بطور خلاصه مطالعات و ساختمان قسمتهای ذیل بسندیکا واگذار شد:

۱ - مطالعه و نقشه برداری کامل خط راه آهن باستثنای قسمتهائی که اداره راه آهن سابق انجام داده است بطور مقاطعه مقطوع از قرار کیلومتری ۳۶۸ تومان.

۲ - تکمیل ساختمان ۱۴۳ کیلومتر که خاک ریزی انرا اداره راه آهن سابق شروع و تقریباً تمام نموده بود که عین مخارج بعلاوه صدی ده حق العمل باید بسندیکا تأدیه گردد.

۳ - ساختمان ۳۰۰ کیلومتر خط راه آهن برای آزمایشی که عین مخارج آن بعلاوه صدی ده از بابت حق العمل باید بسندیکا تأدیه گردد.

۴ - مطالعه و تهیه نقشه برای ساختمان بندر شاه و بندر شاهپور و سد اهواز.

۵ - ساختمان اسکله‌های موقتی در بندر شاه و بندر شاهپور و پل موقتی در اهواز.

سندیکا بر حسب قرار داد موظف بود تا اوایل سال ۱۹۳۰ میلادی عملیات فوق را انجام داده باشد.

برطبق قرار داد های منعقد با سندیکا از تاریخ دوم ابان ۱۳۰۷ اجازه ساختمان ۱۳۱ کیلومتر راه آهن در شمال (از بندر شاه الی علی آباد) و ۲۵۱

کیلومتر در جنوب (از بندر شاهپور الی دزفول) و ساختمان يك پل دائمی بطول ۱۰۵۰ متر در روی رود خانه کارون و دوبندر موقتی در بنادر شاه و شاهپور از طرف دولت بسندیکا داده شده و مطابق صورتهای برآوردی مخارج ساختمان های فوق بالغ ۶۶۰ ر ۱۱۱ ر ۱۶۰ تومان که تقریباً مخارج يك کیلومتر راه آهن ۱۷۷ ر ۴۲ تومان میشود، بدیهی است مخارج حقیقی يك کیلومتر راه آهن در این خط وقتی معین خواهد شد که میزان مخارج قسمتهای کوهستانی نیز معلوم گردد زیرا قسمت هائی که فعلاً در تحت ساختمان است عموماً مجاور دریا و مسطح میباشد.

تاریخ اتمام امور محوله بسندیکا :

- ۱ - نقشه برداری ۱۳۰۰ کیلومتر، مهر ماه ۱۳۰۸.
- ۲ - ساختمان ۵۱ کیلومتر راه آهن شمال، خرداد ماه ۱۳۰۸.
- ۳ - ساختمان ۱۶۰ کیلومتر راه آهن جنوب، مهر ماه ۱۳۰۸.
- ۴ - ساختمان ۸۰ کیلومتر راه آهن شمال، بهمن ماه ۱۳۰۸.
- ۵ - ساختمان ۹۱ کیلومتر راه آهن جنوب، آذر ماه ۱۳۰۸.
- ۶ - ساختمان پل دائمی روی رود خانه کارون، آذر ماه ۱۳۰۸.
- ۷ - مطالعات برای ساختن بنادر شاه و شاهپور، مرداد ۱۳۰۸.
- ۸ - مطالعات برای ساختن سد اهواز، مرداد ماه ۱۳۰۸.

این بود معاملات دولت با سندیکا ولی بعد اختلافاتی بین دولت و سندیکا ایجاد گردید و دولت قرارداد هائی را که با سندیکا منعقد کرده بود نظر باینکه سندیکا مطابق آنها رفتار ننمود فسخ کرد و دولت مستقیماً امور راه آهن این خط را آنچه ایجاد شده تحت تنظیم آورده و برای بقیه خط مطالعات کاملتری کرده است.

۴ - خطوط پستی و تلگرافی

- ۱ - پست خطوط پستی تقریباً عبارتست از ۲۱۸۰۰ کیلومتر مسافت و مشتمل است بر:

الف - راههای شوسه و درشکه رو .

ب - جاده های قابل عبور درشکه و عرابه های فزدار و بی فتر .

ج - راههای قاطر رو و جاده های پیاده رو و معبر های کوچک .

د - رودخانه ها .

ه - خطوط هوایی .

کمیسه های پستی بوسائل ذیل حمل میشود :

اولاً - بوسیله اتومبیل .

ثانیاً - با قاطر و اسب و شتر در جاده های غیرکالسه رو .

ثالثاً - با قاصد بین نقاط غیر مهم .

رابعاً - بوسیله طیاره های کمپانی بونکرس^(۱) که علیحده مفصلاً شرح داده خواهد شد .

طرقی که حمل و نقل در آنها منظمأ با اتومبیل انجام میگیرد بمسافت ۸۴۴ فرسخ است ، طریقه قاصد رو ۸۶۵ فرسخ .

طرقی که با قایق های موتور دار و زور قها حمل و نقل انجام میگیرد ۳۹۹ فرسخ میباشد . اداره پست ایران در اسفند ماه ۱۳۰۹ (۲۱ مارس ۱۹۳۱) دارای ۲۳۸ دفتر و ۴۵ شعبه و ۱۲۰ صندوق مراسلات و ۱۱۱ چاپار و ۵۰ سوار و ۹۸ قاصد بوده است و حال آنکه در ۱۲۶۵ (۱۸۸۶ میلادی) بیش از ۷۳ دفتر پست در این مملکت وجود نداشته است .

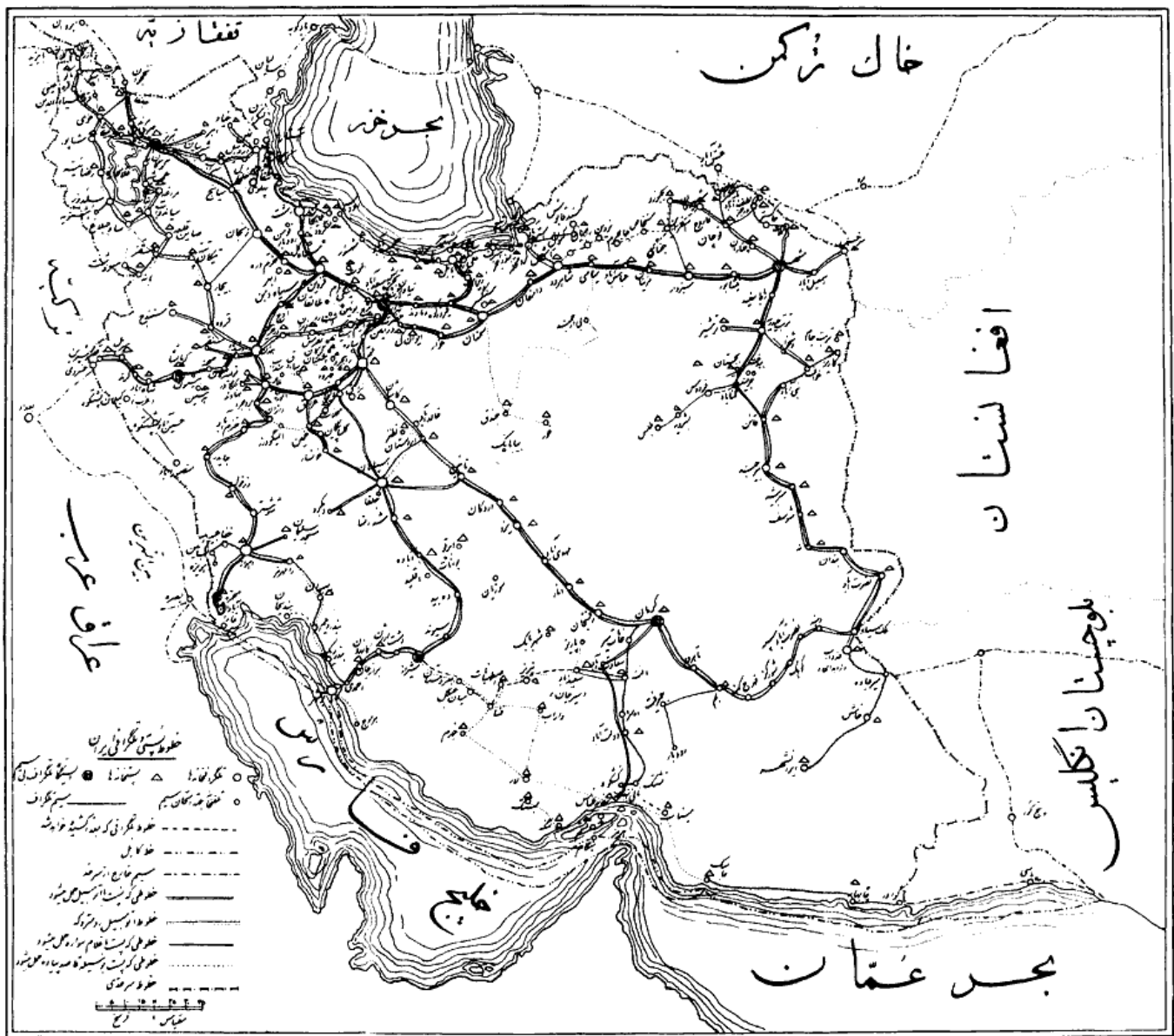
۲ - تلگراف : اداره تلگراف ایران دارای ۲۴۳۷ فرسخ یا تقریباً ۱۵۲۰۰ کیلومتر خطوط تلگرافی است که نزدیک ۴۱۴۱ فرسخ یا ۲۵۸۴ کیلومتر رشته سیم است و همچنین دولت ایران در تهران ، پهلوی ، تبریز ، مشهد ، کرمانشاه ، شیراز ، محمره و کرمان دارای دستگاه های تلگراف بی سیم میباشد . چون امتیاز کمپانی تلگراف هند و اروپا و نیز اداره تلگراف هند و اروپا خاتمه یافته خطوطی را که موسسات مزبوره اداره میکردند در تاریخ دهم اسفند ۱۳۰۹ تسلیم اداره تلگراف ایران گردید .

(۱) - بصفحه ۴۹۰ رجوع شود .

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی ایران یا تعیین درجات بقرار ذیل است :

درجات پنج گانه

تهران ، آذربایجان ، خراسان ، بنادر جنوب . خوزستان ، گیلان ، فارس .	درجه اول :
اسپاهان ، همدان ، کرمانشاهان ، کرمان ، مازندران . قم ، عراق ، قزوین ، دزداب .	درجه دوم : درجه سوم :
استرآباد ، تربت حیدری ، شاهرود ، یزد ، اردبیل . سبزوار ، بیرجند ، کردستان ، زنجان ، ملایر .	درجه چهارم :
سمنان ، کاشان ، بروجرد .	درجه پنجم :

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی باتعین درجات

درجه اول	دفعتر تلگراف	دفعتر پست	درجه اول	دفعتر تلگراف	دفعتر پست
تهران					
تهران	تلگراف	پست و کلی پستال	کرج		پست
مجلس	»	پست	طالقان		»
قصر سلطنتی	»	»	اشتهارد		»
ارکان حرب	»	»	ورامین		»
بازار	»	»	آذربایجان		
سنگلج	»	»	تبریز	تلگراف	پست
امین حضور	»	»	بازار تبریز		»
چال میدان	»	»	مهاد مبین		»
حسن آباد	»	»	جلفا	»	»
محمدیه	»	»	رضائیه	»	»
شهرنو	»	»	خوی	»	»
حضرت عبدالعظیم	»	»	بازرگان	»	»
خار	»	»	مراغه	»	»
دماوند	»	»	ساجیلاخ	»	»
ابوانکی	»	»	سلماس	»	»
بنکي امام	»	»	مرند	»	»
فیروزکوه	»	»	بناب	»	»
آسیابك	»	»			

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی باتعین درجات

درجه اول	دفتر تلگراف	دفتر پست	درجه اول	دفتر تلگراف	دفتر پست
دهخوارقان		پست	خراسان		
میاندواب	تلگراف	»	مشهد	تلگراف	پست
شربیان	»	»	بالاخیابان		»
اهر	»	»	باجگیران	»	»
شرفخانه	»	»	قوچان *	»	»
صاین قلعه	»	»	درجز	»	»
ماکو	»	»	کاریز		»
شبستر	»	»	سرخس	»	»
گوکان	»	»	بجنورد	»	»
عجب شیر	»	»	شیروان	»	»
اشنویه	»	»	تربت جام		»
سولدوز	»	»	اسفراین		»
غلمانخانه	»	»	چناران	»	»
قره عینی	»	»	لطف آباد	»	»
عرب	»	»	کلات	»	
			خاکستر	»	
* قوچان موقتاً جزو حوزه خراسان است تا بعد قرار قطعی آن داده شود					

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگراف با تعیین درجات

درجه اول	دقتر تلگراف	دقتر پست	درجه اول	دقتر تلگراف	دقتر پست
بنادر جنوب			خوزستان		
بوشهر	تلگراف	پست	محمره	تلگراف	پست
بندر عباس	»	»	اهواز	»	»
بهبهان	»	»	آبادان	»	»
برازجان	»	»	مسجد سامیان	»	»
بندر لنکه	»	»	دزفول	»	»
جاسک	»	»	شوشتر	»	»
چاه بهار	»	»	رامهرمز	»	»
هنکام	»	»	گیلان		
بندر ریگ	»	»	رشت	تلگراف	پست
بندر دیلم	»	»	بازار رشت	»	»
کناوه	»	»	بندر پهلوی	»	»
قشم	»	»	لاهیجان	»	»
کنارنخه	»	»	لنگرود	»	»
بستک	»	»	شهبوار	»	»
میناب	»	»	شفا رود	»	»
دالکی	»	»	رودبار	»	»
			رودسر	»	»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه اول	دفتـر تلگراف	دفتـر پست	درجه دوم	دفتـر تلگراف	دفتـر پست
کرکانرود	تلگراف	پست	اسپاهان		
حبیب آباد	»	»	اسپاهان	تلگراف	پست
فومن		»	بازار اسپاهان		»
شیراز			فارس		
			شهرضا (فته)	»	»
			جلفا	تلگراف	پست
			نجف آباد	»	»
			دهکرد	»	»
			دنبند	»	»
کازرون			همدان		
سروستان		»	همدان	تلگراف	پست
اصطهبانات		»	اسد آباد	»	»
فسا		»	سنقر	»	»
جهرم		»	نوبران	»	»
نیریز		»	زرقان	»	»
داراب		»	خنداب	»	»
ابرکو		»	درجزین		»

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی باتمیین درجات

درجه دوم	دفتـر تلگراف	دفتـر پست	درجه دوم	دفتـر تلگراف	دفتـر پست
کرمانشاه ————— انشاه ————— مازندران					
کرمانشاه	تلگراف	پست	بارفروش	تلگراف	پست
کنگاور	»	»	ساری	»	»
شاه آباد غرب	»	»	مشهدسر	»	»
کرد	»	»	آمل	»	»
سرپل	»	»	اشرف	»	»
قصر شیرین	»	»	زیرآب	»	»
خانقین	»	»			
صحنه	»	»			
هرسین	»	»			
کرمان ————— ان					
کرمان	تلگراف	پست			
رفسنجان	»	»			
سیرجان	»	»			
بم	»	»			
بافت	»	»			
دولت آباد					

اسامي مرا کتر و نقاط پستی و تلگرافی باتعین درجات

درجه سوّم	دقتر تلگراف	دقتر پست	درجه سوّم	دقتر تلگراف	دقتر پست
ق			ع		
قم	تلگراف	پست	عراق	تلگراف	پست
بازار قم		»	بازار عراق		»
ساوه		»	ساروق		»
کرکان		»	ق		
تفرش		»	قزوین	تلگراف	پست
آشتیان		»	خرم دره	»	»
جهرود		»	منجیل		»
نراق	»	»	خرقان		»
دلیجان	»	»	ابهر		»
محلات	»	»	بوئین (بلوک زهرا)		»
کلپایگان	»	»	آوج	»	
خمین	»	»	دزداب		
خونسار	»	»	دزداب	تلگراف	پست
			سیستان	»	»
			میر جاوه	»	

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه چهارم	دقت تلگراف	دقت پست	درجه چهارم	دقت تلگراف	دقت پست
استرآباد			شاهرود		
استرآباد	تلگراف	پست	شاهرود	تلگراف	پست
بندرجز	د	د	میامی	د	د
گمش تپه	د	د	عباس آباد	د	د
کرد محله	د	د	یزد		
قریت حیدری			یزد		
قریت حیدری	تلگراف	پست	یزد	تلگراف	پست
کن آباد	د	د	انار	د	د
رشخوار	د	د	نائین	د	د
خواف	د	د	اردکان	د	د
ترشیز	د	د	شهر بابک	د	د
طبس	د	د	تفت	د	د
فردوسی (نون)			اردبیل		
بجستان	د	د	اردبیل	تلگراف	پست
بشرویه	د	د	سرآب	د	د
	د	د	استارا	د	د
	د	د	خلخال	د	د
	د	د	نمین	د	د
	د	د	خیاو	د	د

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

درجه چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست	درجه چهارم	دفتر تلگراف	دفتر پست
سبزوار			ملایر		
سبزوار	تلگراف	پست	ملایر	تلگراف	پست
نیشابور	»	»	تویسرکان	»	»
مزینان	»	»	نهاوند	»	»
بیرجند					
بیرجند	تلگراف	پست			
قاین	»	»			
سربیشه	»	»			
کردستان					
کردستان	تلگراف	پست			
بیجار کروس	»	»			
قروه	»	»			
سقز	»	»			
نیکان تپه	»	»			
زنجان					
زنجان	تلگراف	پست			
میانج	»	»			

اسامی مراکز و نقاط پستی و تلگرافی با تعیین درجات

دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم
دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم	دفعه پنجم
سمان					
سمان	تلگراف	پست			
دامغان	»	»			
سنکسر	»	»			
جندق	»	»			
بیابانک	»	»			
کاشان					
کاشان	تلگراف	پست			
نظنز	»	»			
اردستان	»	»			
میمه	»	»			
بروجرد					
بروجرد	تلگراف	پست			
خرم آباد	»	»			
الیکودرز	»	»			

۳- تلفن تأسیس اداره تلفن تقریباً در تمام نقاط ایران بشرکت
 «کل تلفن ایران» واگذار گردیده و یک سرویس در شهرهای ذیل دایر است

شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین	شهرها	تعداد مشترکین
آبادان	۴	جویبار	۱	شوشتر	۴	کرمانشاه	۲۳۲
آرادان	۳	خرم آباد	۱۱	شیراز	۳۷۳	کرد	۳
اردبیل	۲	خرمن	۸	صحنه	۱	گلبایگان	۲
اردکان	۵	خونسار	۱	نهران وحومه	۲۱۴۶	کلوگاه	۱
استرآباد	۴۵	خوی	۴	علی آباد	۱	لار (شیراز)	۱
اشرف	۸	دامغان	۹	علی گودرز	۱	مأمونیه	۱
اسپاهان	۳۹۸	دزفول	۱۲	فریکنار	۳	محمره	۳۹
آمل	۶	زنجان	۶۶	فسا	۱	مشهد سر	۸
املزاده جعفر	۱	ساجبلاغ	۱	قزوین	۶۷	مراغه	۱
اهواز	۷۳	ساری	۴۵	قشلاق	۳	ملایر	۲۱
بارفروش	۸۹	سبزوار	۳۳	قصر شیرین	۲۵	نهاوند	۱
بروجرد	۵۸	سقز	۱	قم	۴۸	نیشابور	۸
بندر جز	۴۶	سمنان	۱۱	قوچان	۴	ورامین	۱
بندر عباس	۳۲	سنندج	۳۸	کازرون	۱۲	همدان	۲۸۳
بوشهر	۱۰۶	سلطان آباد	۱۷۲	کاشان	۱۳	یزد	۷۱
نویسرکان	۶	سولده	۱	کرمان	۷۹		
جهرم	۱۱	شاهرود	۱۰			جمع	۴۷۸۹

صورت سیمهای « شرکت کل تلفن ایران » بین شهرها و قصبات مختلفه

از آبادان به محمّره	۳	فرسخ	از آباد - ابرقو	۱۳	فرسخ
« آباد - اقلید	۶	«	« آباد - ده بید	۱۷	«
« ابرقو - نیر	۲۲	«	« اشرف - کلوگاه	۴	«
« اردبیل - آستارا	$۱۱\frac{۱}{۲}$	«	« اسدآباد - کنکاور	۵	«
« استرآباد - شاهرود	۱۸	«	« استرآباد - بندر جز	۷	«
« « - غنچه علی	۵	«	« اصطهبانات - نیریز	۶	«
« اصغرآباد - ساوه	۸	«	« اسپاهان - خوندارکلیایگن و عراق	$۷\frac{۱}{۲}$	«
« اسپاهان - قشه (شهرضا)	۱۵	«	« اسپاهان - دهکرد	$۱۹\frac{۱}{۲}$	«
« آمل - محمودآباد	۴	«	« ایوانکی - امامزاده جعفر	۶	«
« بارفروش - علی آباد ساری - جویبار	$۸\frac{۱}{۲}$	«	« بارفروش - منهد سر - آمل	$۹\frac{۱}{۲}$	«
« بندر جز - قره سو	$۲\frac{۱}{۲}$	«	« بندر عباس - میناب	۲۰	«
« برازجان - کنار تخته	۱۰	«	« بوشهر - برازجان	۱۳	«
« بیجار - تبریز	۶۳	«	« بیجار - زنجان	۲۰	«
« بیستون - هرسین	۳	«	« پل زال - پل اختر	۱۱	«
« پل دختر - مأمولان	۱۰	«	« تازم کند - میانج	۱۰	«
« تبریز - شبستر	۱۲	«	« تیکان تپه - سقز	۱۴	«
« نویسرکان - ملا برو عراق	۲۰	«	« جابن - فیروز کوه	۹	«
« جویم - لار	۱۳	«	« جهرم - جویم	۹	«
« حاج آقا - دزدوزان	۶	«	« حاج آقا - تبریز	۱۰	«
« خرّم آباد - برو جرد	۱۷	«	« خرّم درّه - ابهر	۱	«
« خرّم درّه - قزوین	۱۳	«	« خمین - الیکودرز	۸	«
« خوی - سلماش	۷	«	« دامغان - سمنان	۱۸	«
« دامغان - دملا	۶	«	« دزدوزان - سراب	۶	«

دزفول - شوستر	۱۲	فرسخ	دزفول - صالح آباد	۳	فرسخ
« - پل زال	۱۱	«	دهانه - نیشابور	۹	«
دهخوارقان - گوکان	۱	«	رامیان - کنبند قابوس	۴	«
رفسنجان - یزد	۵۱	«	زنجان - خرم درّه	۱۴	«
زنجان - نیک پی	۶	«	زیراب - علی آباد و سه راه	۸	«
ساری - اشرف	۸	«	سبزوار - دهنه	۹	«
سراب - نیر (تبریز)	۷	«	سلماس - رضائیه	۱۴	«
سمنان - قشلاق	۲۰	«	سنقر - قروه	۶	«
سیوند - ده بید	۱۹	«	شاهرود - دملا	۵	«
شبستر - مرند	۶	«	شریف آباد - مشهد	۶	«
شوشتر - ناصری	۱۷	«	شیراز - سیوند	۱۵	«
شیراز - فسا	۲۴ $\frac{۱}{۲}$	«	طرق - مورچه خورت	۴	«
تهران - دماوند و جابن	۱۴	«	تهران - سعد آباد - قصر اعلی حضرت شاهنشاهی	۲ $\frac{۱}{۲}$	«
« - تجریش	۲	«	تهران - قلعهک	۱ $\frac{۱}{۲}$	«
« - علی شاه عوض	۶ $\frac{۱}{۲}$	«	« - عراق	۴۳	«
« - قم	۲۵	«	« - قزوین	۲۴	«
« - ورامین و امامزاده جعفر	۸	«	علی آباد - بارفروش	۴	«
« - رامیان	۶	«	« - ساری	۳	«
« - گمش تپه	۲	«	فسا - اصطهبانات	۱۲	«
« - جهرم	۱۱	«	« - داراب	۱۲	«
« - علی آباد	۱۲	«	فریکنار - آمل	۴	«
« - همدان	۳۶	«	قزوین - منجیل	۱۷ $\frac{۱}{۲}$	«
« - سنندج	۱۳	«	قروه - بیجار گروس	۱۳	«
« - قره چمن - حاج آقا	۸	«	قشلاق - ابوانکی	۴	«
« - آقاده (شاه رضا)	۲۳	«	قم - عراق	۲۴	«

« ۲۰ $\frac{1}{4}$ »	کازرون - شیراز	« ۱۲ »	قوچان - باجگیران
« ۱۲ »	کاشان - نطنز	« ۱۶ »	کاشان - قم
« ۴۳ $\frac{1}{4}$ »	کرمان - رفسنجان و سیرجان	« ۳۲ »	کرمانشاه - قصر خسروی
« ۱۱ »	کلن تپه - بیجار	« ۱۰ $\frac{1}{4}$ »	کنار تخته - کازرون
« ۱۱ »	مامولان - خرم آباد	« ۲ $\frac{1}{4}$ »	کلوگاه - بندر جز
« ۵ »	محمود آباد - سولده	« ۱۹ $\frac{1}{4}$ »	مبارکه (خط همکرد) - بروجن
« ۲ »	مشهد سر - فریکنار	« $\frac{1}{4}$ »	محمود آباد - نیر آباد
« ۲ »	مراغه - بناب	« ۲۲ »	مشهد - قوچان
« ۷ »	ملایر - بروجرد	« ۱۳ »	مرند - خوی
« ۳ »	میناب - تیاب	« ۷ $\frac{1}{4}$ »	ملایر - نهاوند
« ۸ »	میاندواب - ساوجبلاغ	« ۱۳ »	میابج - قره چمن
« ۱۸ »	ناصری - آبادان	« ۲۲ »	مورچه خورت - اسپهان
« ۱۲ »	نیشابور - شریف آباد	« ۱۱ »	نقاب - سبزوار
« ۷ »	نیر - اردبیل	« ۵ »	نطنز - طرق
« ۲۸ »	همدان - سنقر - کرمانشاه	« ۷ »	همدان - کلن تپه و اسدآباد
« ۹ $\frac{1}{4}$ »	یزد - اردکان	« ۲۳ »	همدان - کرمانشاه
		« ۱۱ $\frac{1}{4}$ »	یزد - مهدی آباد و منشاد

بعلاوه سرویسهای تلفن مستقل که متعلق بشرکت کل تلفن نیست در شهرهای ذیل دایر و موجود است :

پهلوی ورشت ۷۰۰ مشترك، وجه اشتراك ماهی ۲۰ الی ۵۰ قران، تبریز ۲۷۵ مشترك، وجه اشتراك ماهی ۳۵ قران که ده قران آن مربوط بکرایه دستگاه است، رضائیه ۱۵، آبونه ماهی ۳۵ قران، مشهد شصت مشترك، وجه اشتراك سالی یا نصف قران.

« شرکت ایران و روس » (برای استفاده از جنگلها) دارای يك خط تلفن خصوصی است در طول ساحل دریا بین پهلوی و کرکان رود، در کیلان سیمهای

خصوصی دیگر رشت را بحسن کیاده ، پیرم بازار ، خام ، پهلوی ، چمنخاله ، لاهیجان ،
لنگرود و رود سر متصل میسازد ، نرخ مکالمات برای هر ده دقیقه چهار قران و
قیمت مخابرات تلفن هر ۵۰ کلمه چهار قران است .

بک رشته سیم خصوصی بطول ۲۴۰ کیلومتر توسط (کمپانی نفت ایران و انگلیس)
بین مسجد سلیمان (محل استخراج نفت) و آبادان در ساحل شط العرب (محل
کارخانجات تصفیه نفت) دایر است .

بک سیم خصوصی که رضائیه را بساحل دریاچه شاهی مرتبط مینماید جدیداً
تأسیس و تحت اختیار عامه قرار داده شده ، حق المکالمه هر نوبت دو قران است .
« شرکت مختلط شیلات » نیز دارای بک رشته سیم تلفن است که در طول ساحل
بین آستارا و پهلوی واقع و از یسار کرگان رود و آلالان و شفا رود (طالش)
عبور مینماید .

۵- خطوط هواپیمائی امتیاز خطوط هواپیمائی مطابق کنترات مخصوص و
امتیاز پارلمانی بمسافت ۲۷۶۷ کیلومتر هوائی که ۵۷۸ کیلومتر بین تهران ، همدان ،
کرمانشاه و قصر شیرین و ۳۰۹ کیلومتر بین تهران ، بندر پهلوی و ۱۰۰۰ کیلومتر
بین تهران ، اسياهان ، شیراز و بوشهر و ۸۸۰ کیلومتر بین تهران ، میامی و مشهد
بکمپانی یونکرز آلمانی برای مدت پنج سال داده شده بود که پستهای دولتی را حمل
نماید و سابقاً سرویس مزبور در خطوط ذیل دایر گشته مسافر و مقدار معین
مال التجاره حمل مینمود ولی اکنون این سرویس متروک گردیده است .

صورت خطوط هواییمانی

کمپانی ' یونکرس ' منظمأ هوا ییمانی خطوط ذیل را عهده دار بوده است :

الف - تهران ، پهلوی ، باکو .

ب - تهران ، همدان ، کرمانشاه ، بغداد .

ج - تهران اسپاهان ، شیراز ، بوشهر .

د - تهران ، مشهد .

طیاره های کمپانی مزبور نیز پروازهای غیر منظمی بین (تهران ، کرمان) (تهران ، تبریز) (تهران ، بندر شاه) (بوشهر ، اهواز ، محمره) (بوشهر ، لنکه ، بندر عباس) و غیره مینموده اند .

الف - خط تهران ، پهلوی ، باکو .

طیاره های مذکور در پهلوی با طیاره های خط باکو ، پهلوی مرتبط میشده و خط اخیر نیز باستثنای فصل زمستان با خط هوایی باکو ، مسکو متصل میگرددیده است بطوری که مسافت بین تهران و برلن در پنج روز طی میشده ، بعلاوه در باکو با خطوط آهن مستقیم به مسکو ، برلن ، پاریس ، لندن ، و غیره و با طیاره های کمپانی (۱) ارتباط داشته اند .

ب - خط تهران ، همدان ، کرمانشاه ، بغداد .

این خط در بغداد با سرویس خطوط هوایی امپراطوری کمپانی هوایی شرق (۲) و اتومبیل های (کمپانی نیرن) و نیز باترن (۳) ارتباط داشته است .

ج - خط تهران ، اسپاهان ، شیراز ، بوشهر .

این خط در بوشهر با کشتیهای سریع السیری که به بصره ، کراچی و بمبئی میروند و همچنین با سرویس (خطوط هوایی امپراطوری) و کمپانی (هوایی شرق) و (ک . ل . م .) مربوط میگشته است .

د - تهران ، مشهد .

(۱) - W. O. G. W. F. (۲) - K. L. M. Air orient Imperial Airways.

(۳) - Taurus orient express.

طیاره های خطوط هوایی امپراطوری (۱) خط لندن به کراچی را طی مینمایند
و در ایران منظمأ در فرودگاههای بوشهر، لنگه و جاسک یابین میآیند،
خط سیر طیاره های مذکور
و قیمت مسافرت بقرار ذیل است

کرایه		فرودگاه	اوقات حرکت
مال التجاره	مسافر		
رأیه هر کباب به شلینگ			لندن
	۱,۰	۶,۰	کلنی
	۱,۶	۱۰,۰	نورمبرگ
	۲,۱	۱۵,۱۰	وینه
	۲,۵	۱۹,۰	بوداپست
	۲,۱۰	۲۳,۰	بلگراد
	۳,۰	۲۷,۰	اسکب
	۳,۰	۳۰,۱۰	سالونیک
	۳,۴	۳۵,۰	آتن
	۳,۹	۳۹,۰	هیرابلا
	۴,۹	۴۹,۰	اسکندریه
	۵,۴	۵۵,۰	کازا
	۷,۹	۸۱,۰	بغداد
	۸,۴	۸۳,۰	بصره
	۸,۱۱	۹۴,۰	بوشهر
لنگه	۹,۷	۱۰۱,۰	جاسک
	۱۰,۱	۱۰۷,۰	کوادر
	۱۰,۹	۱۱۴,۰	کراچی
	۱۱,۵	۱۲۱,۰	

(۱) - Imperial Airways.

طیارات هلندی کمپانی سلطنتی (۱) که در خط آمستردام، هند شرقی آمد و رفت دارند در میدان های بوشهر و جاسک نیز فرود می آیند تبصره - وزن مسافری را نیز مانند مال التجاره تعیین میکنند، زیرا قیمت بلیط مسافر منوط بوزن آنها است، خط سیر و کرایه از قرار ذیل است

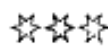
فرودگاه	اوقات حرکت	کرایه به فلورن (پول هلند)	
		مسافر	مال التجاره
آمستردام			
بوداپست			
آتن		۲۹۶۰۰	۳۰۰
میرزامونرك		۵۱۶۰۰	۲۰۷۵
قاهره		۵۴۰۰۰	۲۰۵۸
بغداد		۷۸۰۰۰	۴۰۶۵
بوشهر		۹۰۰۰	۵۰۳۵
جاسک		۱۰۴۴۰	۶۰۰۵
کراچی		۱۱۷۶۰	۶۰۸۵
جوده پور	۴۰	۱۲۴۸۰	۷۰۶۵
الله آباد	۳۰	۱۲۲۲۰	۸۰۸۰
کلاکته		۱۴۱۶۰	۹۰۸۰
اکباب		۱۴۷۶۰	۱۰۰۵۵
رنکون		۱۵۳۶۰	۱۱۰۲۰
بانك		۱۷۷۶۰	۱۳۰۱۰
آلور استار		۱۸۹۶۰	۱۴۰۳۰
مدان		۱۹۴۱۰۰	۱۵۰۵۰
بالمیانك		۲۱۰۶۰۰	۱۷۰
باطاویا		۲۰۰۰	۱۷۰۵۰
باندوئینك		۲۲۱۷۰۰	۱۷۰۵۰

(۱) - The Royal Deutch aire service.

خط پستی هوایی بغداد - دمشق

يك سرويس پستی هوایی هفتگی بين بغداد و دمشق تأسیس شده است

<u>اوقات حرکت پست سفارشی</u>		<u>پست غیر سفارشی</u>
بغداد	۶ ساعت بعد از ظهر	سه شنبه
بصره	ظهر	یکشنبه
موصل	۳ ساعت و نیم قبل از ظهر	یکشنبه

کمپانی هوایی شرق (۱) فرانسه، شام، عراق، ایران، هندوستان و هندوچین. يك خط هوایی هفتگی فرانسوی پاریس را (از راه مارسئی، ناپل، کرفو، آتن، کاستل دس، بیروت، بغداد، بوشهر، جاسک، کراچی، بانکوک) به سائیکون مرتبط میسازد.

کرایه مسافرت برای دمشق مثل کرایه بیروت است و کرایه عزیمت از دمشق یا از بیروت یکی است و بین این دو شهر مسافرین مجاناً با اتومبیل کمپانی حمل و نقل میشوند.

کرایه مارسئی الی بغداد ۹,۷۵ فرانک فرانسه است، برای سایر کرایه ها رجوع شود بنمایندگان کمپانی.

قسمت بغداد - سائیکون

مسافرین در این قسمت فقط بین بغداد، بوشهر، جاسک، کراچی از یکطرف و بین بانکوک، سائیکون از طرف دیگر قبول و کرایه بقرار ذیل است:

بغداد				
بوشهر	لیره	۱۳	بوشهر	
جاسک	۰	۲۶	جاسک	۱۳
کراچی	۰	۴۰	کراچی	۲۷
				۱۴

(۱) - Air Orient C.

بانگکوک، سائیکون: ۲۵۰۰ فرانک فرانسه یا ۲۰ لیره .
 خط بین کراچی و بانگکوک مخصوص حمل پست و مال التجاره است و مسافر
 قبول نمیشود مگر بطور استثناء و یا موافقت اداره مرکزی کمپانی هوائی شرق .
 8 Rue Mrbeuf Paris Air Orient C. 2 نمبر (۲) کوچه ماربوف پاریس (۸) .
 پست دولت ایران از طیارات کمپانی مزبور برای ارسال پست بتمام نقاط استفاده
 و علاوه بر نرخ معمولی سور تا کس پست هوائی را نیز دریافت میدارد .
 مراسلات بمقصد چین و ژاپون و غیره را از سائیکون بیعد از راه معمولی
 ارسال میدارند .

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

آلوراستار (۴۹۳ .	این علامت = بمعنی رجوع شود است .
آمالفیها (Amalfis) ۳ .	
آمستردام (۴۹۳۰۷۲۰۵۷ .	
آمل (۴۴۳۰۲۷۵۰۱۹۸۰۱۸۵۰۱۷۹۰۸ .	
آنورس (۴۶۵۰۴۶۴۰۴۶۳ .	
ابراهیم شاهزاده شروان (۲۱۲ .	
ابرکو (۲۰۶۰۱۸۵ .	
ابهر (۴۰ .	آتین محله (۸ .
اتابک سعدین زنگی (۲۷۷ .	آبادان (۳۰۸۰۲۵۳۰۲۵۱۰۱۶۴۰۱۰۷ .
اترك : رود (۳۵۰۳۳ .	۴۸۷۰۴۶۴۰۴۵۳۰۴۵۱۰۴۳۲۰۴۳۱۰۳۰۹ .
آتن (۴۹۴۰۴۹۳۰۴۹۲ .	۴۹۰ .
احمد وال (۴۴۷ .	آذربایجان (۴۳۰۴۲۰۴۱۰۴۰۰۲۰۰۱۲۰۸۰۶ .
احمدی (۴۵۳۰۴۵۱۰۴۴۸ .	۱۱۹۰۱۱۰۰۱۰۶۰۹۳۰۹۲۰۸۶۰۸۴۰۴۴ .
احمر [دریا - بحر] (۴۶۳ .	۲۱۲۰۱۵۷۰۱۵۶۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۰ .
ارامنه (۱۰۸۰۱۰۶ .	۴۳۵۰۴۳۴۰۴۲۸۶۰۴۶۱۰۴۴۱۰۴۳۸۰۴۲۹ .
اردبیل (۴۳۵۰۲۷۵۰۲۷۳۰۲۳۸۰۴۲۰۴۲۰۸ .	۴۷۶۰۴۶۹۰۴۶۶ .
۴۷۶۰۴۴۱۰۴۴۰۰۴۳۹ .	آرتق (۶۴۵ .
اردستان (۸ .	آستارا (۳۲۹۰۱۵۷۰۱۵۶۰۴۰۰۲۵۰۲۲ .
اردشیر بابکان (۲۸۰۰۲۷۶ .	۴۵۷۰۴۴۱۰۴۴۰۰۴۳۹۰۴۳۵۰۴۳۲۰۴۳۱ .
اردکان (۲۰۵۰۱۸۵ .	۴۹۰۰۴۵۹۰۴۵۸ .
ارزروم (۴۳۷۰۴۳۶۰۳ .	آستارا : رود (۳۳ .
ارزوویه (۱۰۷ .	آستانه ، قریه (۲۳۵ .
ارس : رود (۴۷۰۰۲۵۷۰۶۴۰۳۲ .	آقا علی : معدن (۳۵۷ .
ارویا (۱۲۵۰۱۱۹۰۳۸۰۲۷۰۲۶۰۲۰۰۵۰۴۰۳ .	آلالان (۴۹۰۰۴۱۱ .
۲۸۹۰۲۸۲۰۲۱۸۰۲۱۳۰۲۱۱۰۱۲۵۰۱۲۶ .	آلالان ، رود (۳۲ .
۴۶۰۴۱۲۰۳۹۶۰۲۹۷۰۲۹۶۰۲۹۱ .	آلان (۱۱۸۰۱۱۷۰۱۰۵۰۱۰۴۰۹۷۰۹۵۰۴۹ .
ارومیه = رضائیه .	۱۳۹۰۱۲۹۰۱۲۷۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱ .
اسپانی (۳۱۱۰۲۶۴۰۱۲۶ .	۲۲۴۰۲۲۳۰۲۲۱۰۲۲۰۰۱۴۶۰۱۴۵۰۱۴۱ .
	۴۷۷۰۴۶۳۰۳۱۲۰۲۹۴۰۲۹۲ .

فهرست اسامی امکانه و اشخاص و طوایف

آش قلعه (۴۳۷)	اسپاهان (۴۸۰۴۳۰۴۲۰۴۰۰۲۴۰۲۳۰۱۹۰۸)
اشکانیان (۴۳۴۰۲۷۷)	۰۱۰۶۰۹۹۰۹۳۰۹۲۰۸۹۰۸۴۰۶۴۰۵۸۰۵۰
اشنو (۱۱۹)	۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۳۲۰۱۳۵۰۱۲۰۰۱۱۹
آشور بانیال (۶۵)	۰۲۷۳۰۲۳۵۰۲۲۹۰۲۱۸۰۱۷۳۰۱۵۴۰۱۵۳
آشوری (۲۸۲)	۰۳۸۶۰۲۸۵۰۲۸۲۰۲۸۱۰۲۷۹۰۲۷۵۰۲۷۴
اطریش (۲۹۲۰۲۲۱۰۲۲۰۰۱۰۵۰۱۰۴)	۰۳۹۸۰۳۰۵۰۳۰۰۰۲۹۹۰۲۹۸۰۲۹۷۰۲۹۶
۳۱۲۰۲۹۴	۰۴۷۶۰۴۵۳۰۴۵۱۰۴۵۰۰۰۴۴۹۰۴۴۲۰۴۱۱
اعراب (۲۸۱۰۲۷۳۰۲۶۴)	۰۴۹۱۰۴۹۰
افریقا (۲۲۶۰۱۲۶۰۶۰۵)	اسیند : رود (۳۲)
افریقا : صحرای (۶۳۰۶۲)	استخری (۲۱۲)
افشار (۲۸۶۰۱۸۴۰۱۵۷۰۱۵۶)	استراباد (۴۸۰۴۳۰۴۱۰۲۴۰۳۳۰۱۹۰۱۳۰۸)
افشاریه (۱۶۶۰۱۶۵)	۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۲۵۰۹۳۰۸۶
افغانستان (۱۱۷۰۹۸۰۹۷۰۹۶۰۹۵۰۲۱۰۱۹)	۰۲۳۸۰۲۲۹۰۲۱۲۰۱۹۶۰۱۸۵۰۱۷۸۰۱۵۴
۰۱۴۶۰۱۴۵۰۱۳۰۰۱۲۹۰۱۲۸۰۱۲۷۰۱۱۸	۰۴۷۶۰۴۴۳۰۳۰۴۰۲۹۶۰۲۸۶۰۲۷۵۰۲۴۱
۰۴۳۴۰۳۱۲۰۲۹۵۰۲۹۲۰۲۳۴۰۲۲۳۰۲۱۶	استراليا (۲۸۷۰۲۲۶۰۶۳)
۰۴۴۶	اسفندقه (۴۲۰۴۰)
اقبال و بشاریات (۱۶۶۰۱۶۵)	اسکب (۴۹۲)
اقطاع (۱۶۱۰۱۶۰)	انسکان (۲۳۳۰۲۳۲۰۲۳۱)
آق کفبد (۴۶۷)	اسکندر مقدونی (۳)
اقیانوس اطلس (۴۶۴۰۴)	اسکندریه (۴۹۲)
اکباب (۴۹۳)	اسلام (۲۹۸۰۲۸۱۰۲۷۳۰۵۲)
آلاف (۲۳۹)	اسمازی (۲۴۱)
البرز : کوه (۱۰۸۰۵۱۰۴۸۰۲۹۰۲۸۰۲۲)	اسود [بحر -- دریای سیاه -- دریای] (۶۰۴۰۳)
۰۴۳۴۰۲۶۰۰۲۵۹۰۲۵۸۰۲۳۶۰۲۲۹	آسپا (۳۹۸۰۲۱۲۰۶۰۴۰۳)
الشقر (۸)	آشقیان (۲۱۸)
الکام : رود (۳۲)	اشرف (۳۰۴۰۲۷۴۰۱۹۹۰۱۸۵۰۱۷۹۰۸)
الله آباد (۴۹۳)	۰۴۴۳

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

۰۴۵۳۰۴۵۲۰۴۴۳۰۴۳۱۰۷۶۰۷۴۰۷۲۰۷۱	المنصور (۲۷۵ .
۰۴۷۴۰۴۷۳۰۴۷۲۰۴۷۱۰۴۶۸۰۴۶۷۰۴۵۴	الموت (۱۶۶۰۱۶۵ .
۰۴۹۱	الوند (۲۳۵۰۲۲۹ .
۰۲۲ (ایجروند)	الهوردی خان (۲۷۷ .
۰۴۴۸ (ایسین)	امامزاده ابراهیم : در آمل (۲۷۵ .
۰۲۱۶۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱ (ایتالیا)	امامزاده جعفر : در دامغان (۲۷۶ .
۰۳۱۳۰۲۹۴۰۲۹۳۰۲۲۱۰۲۲۰۰۲۱۷	امامزاده محمد طاهر : در بارفروش (۲۷۵ .
۰۳ (ایتالیا : نپا)	امامقلی میرزا (۴۶۶ .
۰۸ (ایلان آستارا)	اسریکا (۰۱۱۸۰۱۱۷۰۱۰۵۰۱۰۴۰۲۷۰۲۶ .
۰۴۳۷ (ایلجا)	۰۱۲۶۰۱۲۵۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱۰۱۱۹
	۰۲۲۱۰۲۲۰۰۱۴۱۰۱۴۰۰۱۳۹۰۱۳۸۰۱۳۵
	۰۲۹۴۰۲۹۳۰۲۹۰۰۲۸۹۰۲۸۵۰۲۸۳۰۲۷۹
	۰۴۷۱۰۴۵۶۰۴۵۵۰۳۹۲۰۳۱۳
	امید : دماغه (۵ .
	امین الدوله (۴۱۳ .
	انارک (۰۲۶۱۰۵۳۰۵۲۰۵۱۰۵۰۰۴۲۰۴۱ .
	۰۲۶۳۰۲۶۲
	انجیر کوه (۵۰ .
	انزلی = پهلوی .
	انگلیس (۰۹۸۰۹۷۰۹۶۰۹۵۰۶۳۰۲۱۰۶۰۵۰۳ .
	۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱۰۱۱۸۰۱۱۷۰۱۰۵۰۱۰۲
	۰۱۳۸۰۱۳۵۰۱۳۰۰۱۲۹۰۱۲۸۰۱۲۷۰۱۲۴۰
	۰۲۲۱۰۲۲۰۰۱۲۶۰۱۲۵۰۱۲۴۰۱۲۳۰۰۱۲۹
	۰۳۱۳۰۲۹۴۰۲۹۳۰۲۸۵۰۲۵۳۰۲۲۴۰۲۲۳
	۰۴۳۵۰۴۳۱۰۴۱۲۰۴۰۶۰۴۰۵۰۴۰۳۰۳۹۴
	۰۴۹۰۰۴۵۹
	اورشلیم (۲۷۹ .
	اهر (۰۴۹۱۰۲۵۷۰۴۰ .
	اهواز (۰۷۰۰۶۹۰۶۸۰۶۷۰۶۶۰۶۰۵۹۰۵۷ .
۰۱۸۷۰۱۸۵۰۱۷۹ (بابل : [بارفروش])	
۰۴۴۲۰۳۰۴۰۲۷۵۰۲۳۸	
۰۴۴۴۰۴۳۵ (باجگیران)	
۰۱۵۹۰۱۵۸ (باخرز)	
۰۴۰ (بادامان : کوه)	
۰۴۹۱:۴۵۸۰۴۵۷۰۴۸ (بادکوبه)	
بارفروش = بابل .	
بارون ژولیوس درویش	
۰۳۹۹ <i>Baron Julius de Reuter</i>	
۰۴۳۶۰۲۳۷۰۴۰ (بازرکانه)	
۰۴۹۳ (باطاویا)	
۰۶ (باطوم : بندر)	
۰۴۰ (باغ شوران)	

ب

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

بساتین (۴۵۴ .	باغو (۴۴۸ .
بستانو : بندر (۳۷ .	بافق (۲۶۳۰۲۳۶۰۲۰۷۰۱۸۵۰۴۹۰۴۰ .
بستانه (۴۵۰۰۳۷ .	بالاخور (۴۳۷ .
بستك (۴۴۹۰۲۳۰ .	بالكان (۱۳۵ .
بصره (۴۶۴۰۴۶۱۰۴۶۰۰۴۵۴۰۴۵۲ .	بام و صفی آباد (۱۰۹۰۱۵۸ .
۴۹۲۰۴۹۱۰۴۶۶۰۴۶۵۰۴۶۴۰۴۶۳ .	بالي كي (۴۳۷ .
بغداد (۴۹۲۰۴۹۱۰۴۵۴۰۴۳۹۰۴۳۶۰۳ .	بانت : قریه (۴۱ .
۴۹۴۰۴۹۳ .	باندوئینك (۴۹۳ .
بقعه حضرت معصومه سلام الله علیها ۲۷۷ .	بانككوك (۴۹۵۰۴۹۴ .
بقعه سه سيد (۲۷۵ .	بانكك (۴۹۳ .
بقعه شمس تبریزی (۲۷۵ .	بانك (۱۸۴۰۱۱۹۰۸ .
بلا كوه (۵۳ .	بابهورت (۴۳۷ .
بلوئيك (۲۹۲۰۱۴۰۰۱۳۸۰۱۰۵۰۱۰۴ .	بجنورد (۴۴۵۰۲۸۶۰۲۵۹۰۱۵۸۰۲۷ .
۳۱۴۰۲۹۴ .	۴۴۶ .
بلنگرور : رودخانه (۳۲ .	بحرین : جزیره (۴۶۳۰۴۶۱۰۴۶۰۰۳۸۰۲۷ .
بلنگراد (۴۹۲ .	۴۶۵۰۴۶۳ .
بلوچستان (۸۴۰۴۴۰۴۳۰۴۲۰۴۰۰۲۵۰۲۳ .	بختیاری : ایل (۲۸۶۰۵۹ .
۲۳۶۰۲۳۹۰۲۰۹۰۱۴۷۰۱۲۶۰۱۰۷۰۹۳ .	بختیاری : كوه (۶۰۰۵۸ .
۴۷۰ .	بختیاری : ناحیه (۲۴۰۰۱۹۳۰۱۸۳۰۸۴ .
بلنگه : قصبه (۶۷ .	۴۵۳۰۲۴۹ .
بم (۴۴۸۰۱۲۶۰۱۰۷۰۴۲۰۱۹ .	بخشان [دیزك] (۴۴۷ .
بمبئی (۴۹۱۰۴۶۵۰۴۶۳۰۴۶۲۰۴۶۱۰۴۶۰ .	برازجان (۴۵۳۰۴۵۱ .
بمیور (۴۴۷ .	بردسیر (۱۶۱۰۱۶۰ .
بم و نرماشیر (۱۶۱۰۱۶۰ .	برلن (۴۹۱ .
بنان : كوه (۲۶۳۰۲۳۷۰۵۱۰۴۰ .	برم (۴۶۳ .
بند امیر (۲۷۴۰۲۴۱۰۶۷۰۶۱ .	بروجرد (۱۹۳۰۱۸۵۰۱۶۸۰۱۳۲۰۸۶۰۲۲ .
بندر شاه (۴۹۱۰۴۷۴۰۴۷۳۰۴۴۶۰۴۴۳ .	۴۷۶۰۴۵۴۰۲۹۶۰۲۳۶۰۲۰۹ .
	بروكسل (۳۲۳ .

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

	بندرگز (۰۳۰۴۰۲۷۶۰۲۳۸۰۱۸۶۰۱۸۵)
	۰۴۵۹۰۴۵۸۰۴۵۷۰۴۴۶۰۴۴۳۰۴۴۲۰۴۳۲
	۰۴۷۲۰۴۷۱
پ	بند قیر = بند امیر.
	بند معلم (۰۴۵۰)
	بنگاه (۰۲۷)
	بنه (۰۴۸)
پارته (۰۲۸۰۰۲۷۶)	بودایست (۰۴۹۳۰۴۹۲)
پاریزه ، دکتر (Pariset) (۰۲۱۲)	بوداغابانس (۰۴۶۶)
پاریس (۰۴۹۴۰۴۹۱)	بورق (۰۲۲۹)
پازارکاد (۰۶۶)	بوشهر (۰۳۸۴۰۳۴۶۲۰۹۰۱۸۹۰۱۸۵۰۴۸)
پازی تیکریس (۰۵۸)	۰۴۳۳۰۴۳۱۰۳۹۸۰۳۰۹۰۳۰۷۰۳۰۶۰۳۰۰
پاسنی (۰۴۶۲۰۴۶۱)	۰۴۶۳۰۴۶۰۰۴۵۳۰۴۵۲۰۴۵۱۰۴۵۰۰۴۳۵
پاطاق : تنگه (۰۴۳۴)	۰۴۹۴۰۴۹۳۰۴۹۲۰۴۹۱۰۴۹۰۰۴۶۵۰۴۶۴
پالمیانک (۰۴۹۳)	بهبهان (۰۱۶۴۰۱۰۷)
پای یل (۰۷۲۰۵۹)	بهر آسمان (۰۲۶۱۰۵۰)
پراجینه (۰۴۱)	بهراد (۰۲۹۸)
پرت سعید (۰۴۶۵۰۴۶۳)	بهر + رود (۰۳۲)
پرتغالیها (۰۵)	بیارجند (۰۲۶۱۰۱۷۷)
پرس یلیس (۰۲۶۴)	بی بی شهر بانو : کوه (۰۴۱)
پرسخان (۰۴۰)	بیجار (۰۲۸۶)
پروان (۰۴۱)	بیجار خاله : رود (۰۳۲)
پروفسور یوب (۰۲۷۹)	بیرجند (۰۴۴۷۰۴۴۴۰۴۳۵۰۴۳۰۴۲۰۴۱۰۲۳)
پوشان : دریاچه (۰۳۷۰۳۱)	۰۴۷۶۰۴۷۰
یس قلعه (۰۵۱۰۴۱)	بیروت (۰۴۹۴۰۴۳۶)
یشت بسطام (۰۱۷۷)	یستون (۰۲۷۷۰۲۷۵۰۶۶)
یشتکوه (۰۲۴۰۰۵۹۰۵۸۰۴۲۰۴۰۰۲۳)	بین النهرین (۰۱۹۰۵)
یظیر کبیر (۰۵)	یوروپرس (۰۴۴۲)
یل الهوردیخان (۰۲۷۵۰۲۷۴)	ییدهند (۰۴۲)
یل خواجو (۰۲۷۴)	

فهرست اسامی امکنه اشخاص و طوایف

تخت جشید (۲۸۰)	یل دختر (۲۷۵)
تخت سلیمان (۴۴)	یل رود (۳۲)
تخت مادر سلیمان (۲۷۷)	یل کربی (۴۳۷)
تخت مفان (۴۲)	یونه زار (۲۳۰۰۳۹)
تربت (۳۰۵)	یهلوی [انزلی] : بندر (۰۲۳۸۰۱۰۸۰۳۲۰۸)
تربت حیدری (۰۲۷۶۰۱۰۹۰۱۰۸۰۴۱۰۸)	۰۴۴۲۰۴۴۱۰۴۳۵۰۴۳۲۰۴۳۱۰۳۰۴۰۳۰۳
۰۴۷۶۰۴۴۹۰۴۴۷	۰۴۹۰۰۴۸۹۰۴۷۵۰۴۷۰۰۴۵۹۰۴۵۸۰۴۵۷
تربت شیخ جام (۰۴۴۶۰۲۷۵)	۰۴۹۱
ترشک چال (۳۹)	یبره (۴۳۷)
ترشیز (۰۱۵۹۰۱۵۸۰۱۲۵)	یبره بازار (۰۴۹۰۰۴۷۰)
ترکستان (۰۳۰۹۰۲۱۲)	یبره بازار : رودخانه (۳۲)
ترکمانچای (۵)	یبرینه کبان (۴۳۷)
ترکمن ، خاک (۱۸۳)	ییش کدکان (۴۱)
ترکیه (۰۱۰۵۱۰۴۰۹۸۰۹۷۰۹۶۰۹۵۰۲۱)	یغمبران : کوه (۰۲۴۴۰۴۲)
۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱۰۱۱۹۰۱۱۸۰۱۱۷	یبله سوار (۰۴۴۱۰۴۴۰)
۱۳۹۰۱۳۸۰۱۳۵۰۱۳۰۰۱۲۹۰۱۲۸۰۱۲۷	
۲۳۱۰۲۲۰۰۲۱۶۰۱۴۶۰۱۴۵۰۱۴۱۰۱۴۰	
۴۳۵۰۳۱۴۰۲۹۵۰۲۹۳۰۲۹۰۰۲۲۴۰۲۲۳	
۰۴۳۷۰۴۳۶	
ترهان (۸)	
تفت (۲۹۶)	
تفرش (۲۸۶)	تاشی (۴۰)
تنکابن (۰۱۴۷۰۱۴۲۰۱۳۰۸)	تاونه (۲۷)
تنگ تیر (۲۳۶)	تبریز (۰۲۸۶۰۲۷۵۰۲۱۸۰۱۲۵۰۱۱۱)
تنگستان (۴۵۱)	۰۳۹۸۰۲۹۴۰۳۰۳۰۳۰۲۰۳۰۰۰۲۹۹۰۲۹۷
توداران (۴۱)	۰۴۳۹۰۴۳۸۰۴۳۷۰۴۳۶۰۴۳۵۰۴۳۱۰۴۱۱
توران : جزایر (۲۲۹)	۰۴۷۵۰۴۷۰۰۴۶۹۰۴۶۸۰۴۶۶۰۴۴۱۰۴۴۰
تورانک تیه (۲۷۵)	۰۴۹۱۰۴۸۹
	تجن (۴۳۴)

و

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

جاده (۳۱۴۱۲۹۷)	تورنیک (Thurnige) ۴۹.
جراح (۴۵۱)	تولول (۴۱)
جراحی (۵۸)	توله رود (۳۲)
جفتای (۲۶۱)	تون = فردوس .
جکیر ویر : رود (۳۲)	توهه (۲۵۹۰۲۵۸۰۵۳۰۴۲۰۴۰)
جلال آباد (۲۳۷)	تویسرکان (۱۳۲۰۱۲۰۰۱۱۹)
جلفا : در آذربایجان (۴۳۸:۴۳۵:۴۳۱)	تهران (۵۱۰۵۰۰۴۳۰۴۱۰۳۹۰۳۷۰۳۵۰۳۴)
۴۶۹:۴۶۸:۴۶۶:۴۳۹	۰۱۲۵۰۱۲۰۰۱۰۶:۹۲:۸۶:۸۴:۶۲:۵۲
جلفا : در اسپهان (۲۷۶)	۰۱۵۵۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۳۲
جندق (۲۳۹)	۰۲۳۱۰۲۲۸۰۲۱۹۰۲۱۸۰۲۱۱۰۱۸۶۰۱۸۵
جو دهیور (۴۹۳)	۰۲۸۷۰۲۸۶۰۲۴۸۰۲۴۰۰۲۳۹۰۲۳۴۰۲۳۲
جودی : خاک (۸)	۰۲۹۹۰۳۹۸:۳۰۹۰۳۰۲۰۳۰۱۰۳۰۰۰۲۹۹
جوزان (۲۸۶)	۰۴۴۳۰۴۴۲:۴۴۱:۴۳۵:۴۱۱:۴۰۷:۴۰۰
جوزانك (۳۹)	۰۴۶۸:۴۵۴:۴۵۳:۴۵۱:۴۵۰۰:۴۴۹:۴۴۶
جوشقان (۴۰)	۰۴۹۱:۴۹۰۰:۴۷۶:۴۷۵:۴۶۹
چهرم (۱۰۷)	تیرناش (۴۴۳)
چهرود (۴۰)	تیز رود (۳۲)
چیرفت (۱۰۷:۴۴)	تیسفون (۲۶۴)
	تیمورلنگ (۲۱۲)
	تیموریان (۲۹۸)
چ	چ
چایلق (۱۹۳:۱۶۸)	چادرکه (۴۲)
چارك (۴۵۰:۳۷)	چاسك (۴۹۳:۴۹۲:۴۶۲:۴۶۱:۴۶۰:۳۰۷)
چالوس : رود (۳۲)	۰۴۹۴
چالی (۴۳۷)	چاموس : مرداب (۶۵)
چاه بهار (۴۶۲:۴۶۱:۴۶۰)	

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

چک واسلوکی (۱۰۱۰۴۰۱۰۵۰۱۰۲۹۳۰)	حاجی طرخان (۳۴)
۳۱۵۰۲۹۵	حاجی عباس بن حاجی علی اکبر حاجی رضا (۴۶۳)
چکور : رودخانه (۳۲)	حاجی محمد حسن غازی (۴۶۵)
چکینی (۸)	حاجی میرزا حسینخان مشیرالدوله سپهسالار (۲۴۹۰۳۳)
چمخاله (۴۹۰۰۴۵۸۰۴۵۷)	حجیران بستکه (۴۳)
چمنستان (۸)	حریق : رودخانه (۳۲)
چناران (۴۴۴۰۲۳۵)	حسن آباد : در کیلان (۸)
چنی جان : رودخانه (۳۲)	حسن رود (۳۲)
چوبار : رودخانه (۳۲)	حسن کیاده (۴۹۰۰۳۲)
چوب سرخ (۲۴۰)	حسینیه : بندر (۴۵۰۰۳۷)
چومقال : رودخانه (۳۲)	حشمت رود (۷۷۰۷۶)
چهارباغ (۲۷۵)	حضرت عبدالعظیم (۴۶۸)
چهل ستون (۲۷۵)	حلب (۳)
چهارحال (۴۲۰۴۰)	حسن خالو (۴۴۱)
چيرو : بندر (۳۷)	حسن قلعه (۴۳۷)
چین (۱۴۰۰۱۳۹۰۱۳۸۰۱۲۹۰۱۲۷۰۹۶۰۴)	حیدرآباد (۴۶۷۰۴۳۹)
۲۸۹۰۲۸۳۰۲۱۲۰۱۴۷۰۱۴۶۰۱۴۵۰۱۴۱	
۴۹۵۰۴۳۴۰۳۱۵۰۲۹۵۰۲۹۳۰۲۹۰	
ح	خ
حاجی آباد : در سمنان (۲۴۰۰۲۳۹۰۴۲)	خاتون بارگاه (۲۳۳۰۲۳۰۰۳۹)
حاجی آباد (۴۴۸)	خارک (۴۶۵۰۳۷)
حاجی داغ (۲۲۹۰۴۰)	خارکرد (۲۷۶)
حاجی شیخ احمد (۴۶۳)	خاکستر (۴۴۵)
	خاش (۴۴۷)

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

۴۴۱۰۴۴۰	خالاسرا: رود (۳۲)
خلف آباد (۴۵۳۰۴۵۲)	خالکائی: رود (۳۲)
خلیج استرآباد (۳۲)	خاله خان (۲۴۸)
خلیج حسینقلی (۲۲۸)	خان سالار (۴۱)
خلیج فارس (۴۳۰۳۷۰۳۱۰۲۸۰۲۵۰۶۰۳)	خانقین (۴۵۴)
۳۰۹۰۲۴۳۰۲۰۹۰۸۷۰۷۲۰۶۰۰۵۸۰۵۷	خانه دودی (۲۶۱)
۴۷۰۰۴۶۵۰۴۶۴۰۴۶۳۰۴۶۰۰۴۵۹۰۴۵۶	خاوه (۸)
خلیج فارس: بنادر (۱۰۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰)	خیص (۲۰)
۴۵۷۰۴۳۲۰۴۱۲۰۲۰۹۰۱۸۱۰۱۵۴	خراسان (۴۴۰۴۳۰۴۲۰۴۱۰۴۰۰۲۷۰۲۲۰۸)
خمار (۴۱)	۰۱۳۳۰۱۱۹۰۱۰۷۰۱۰۶۰۹۹۰۹۲۰۸۶۰۸۴
خمام (۴۹۰۰۱۸۰۰۷۶)	۰۱۵۹۰۱۵۸۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰
خمسه (۲۸۶۰۱۸۳۰۹۲۰۸۶۰۴۳۰۴۲۰۴۰)	۰۲۶۱۰۲۴۱۰۲۳۵۰۲۲۹۰۲۱۳۰۲۰۹۰۱۸۴
خوار (۱۵۵۰۱۲۵)	۰۴۷۶۰۲۰۹۰۲۸۸۰۲۸۶۰۲۸۴۰۲۷۶
خواجه نفس (۳۲)	خرقان (۱۶۶۰۱۶۵)
خور (۲۳۲۰۲۳۱)	خرم آباد (۴۵۴۰۱۹۴۰۱۸۵۰۱۶۸۰۲۳۰۸)
خورموسی (۴۷۳۰۴۷۱)	خزر [بحر: دریای] (۲۹۰۲۸۰۳۵۰۸۰۶)
خورنو (۴۱)	۰۱۰۸۰۸۷۰۷۲۰۶۵۰۳۶۰۳۵۰۳۴۰۳۳۰۳۱
خوریان (۲۴۰۰۲۳۹۰۲۳۸)	۰۲۱۱۰۱۸۴۰۱۴۷۰۱۴۲۰۱۳۲۰۱۳۱۰۱۰۹
خوزستان (۶۰۰۵۸۰۵۷۰۴۳۰۲۵۰۲۲۰۱۹)	۴۵۶۰۴۳۴۰۴۳۲۰۲۴۰۰۲۳۸۱۲۲۹۰۲۱۴
۷۴۰۷۳۰۷۲۰۷۱۰۶۹۰۶۵۰۶۴۰۶۳۰۶۲۰۶۱	۴۷۰۰۴۵۷
۰۱۳۲۰۱۳۶۰۱۰۷۰۹۳۰۸۹۰۸۷۰۸۶۰۸۴	خرزل آباد (۴۵۲)
۰۱۶۴۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۰۱۴۷	خسروگرد (۲۷۶)
۴۷۶۰۳۰۹۰۲۴۱۰۲۴۰۰۲۱۳۰۱۸۴	خشایارشا (۲۸۰)
خونسار (۲۹۶۰۱۷۲۰۱۱۹۰۲۲)	خطبه سرا: رود (۳۲)
خوی (۴۳۵۰۳۹۷۰۲۸۸۰۱۵۷۰۱۵۶۰۴۳)	خفاجیه (۴۵۴۱۱۶۴)
۴۳۹۰۴۲۸۰۴۲۷۰۴۲۶	خلجستان (۴۲)
خیلو (۴۴۱)	خلخال (۲۲۹۰۱۵۷۰۱۵۶۰۴۲۰۴۱۰۴۰)

دروازه درب کوخ (۲۷۵ .	
دره گز (۴۴۵۰۸ .	
دزداب = زاهدان .	د
دزفول (۱۹۰۹۰۵۶۳۰۶۶۰۶۷۰۶۸۰۶۹ .	
۷۲۰۱۶۶۰۲۷۶۰۲۹۶۰۸۰۳۰۴۵۴۰۴۷۴ .	
دشتابی (۱۶۶۰۱۶۵ .	
دشتستان (۱۸۱۰۱۰۷ .	داراب (۱۰۷ .
دشت هزار (۴۹ .	دارابی (۴۶۴ .
دشتی (۱۸۱۰۱۰۷ .	داروان (۶۶ .
دلال (۴۳۷ .	داربوش (۵۷۰۶۷۰۶۵۰۵۷۰۴۳۴۰۲۸ .
دلفین (۴۳ .	داشلی چای (۴۳۷ .
دلیجان (۱۲۵ .	داغلان (۴۳ .
دماوند (۳۹۰۴۳۰۱۵۵ .	دالاهو (۲۲ .
دمشق (۴۹۴ .	دال بندین (۴۴۷ .
دنا : کوه (۲۳۶ .	دالکی (۴۳۰۴۶۰۲۰۴۵۱ .
دنبلی : قریه (۴۱ .	دامغان (۴۳۰۵۳۰۵۰۰۱۲۵۰۰۱۵۱۰۱۵۱ .
دوان (۳۷ .	۱۵۲۰۱۵۳۰۱۵۴۰۱۷۶۰۱۷۴۰۲۳۵۰۲۷۶ .
دوانرود (۸ .	۴۴۳ .
دویی (۶۰۰۴۶۱۰۴۶۲۰۴۶۳ .	دامنه زهرا (۱۶۶۰۱۶۵ .
دورمانو (۲۳۶ .	دانالو (۴۶۷ .
دوشاخ (۴۴۴ .	دائقه (۴۱ .
دوشان تپه (۴۱ .	دجله (۵۸ .
دولت آباد (۴۴۸ .	دراق دربند (۲۳۵ .
دویرج (۴۵۴ .	دربار (۴۰۰۴۲ .
ده اعظم (۲۲۸ .	در بند سر (۳۹۰۲۳۰۲۳۳ .
ده بکری (۴۴۸ .	دردار : قریه (۲۵۰۲۵۸ .
دهخوارقان (۱۱۹۰۱۵۶۰۱۰۷۱ .	در دیزمار (۴۱ .
ده نمک (۲۲۹ .	درکن : قریه (۴۲ .
دیادین (۳۶۰۴۳۷ .	

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف	
رضای عباسی (۲۹۸ .	دیار بکر (۳ .
رفسنجان (۰۱۶۱۰۱۶۰۰۱۲۶۰۱۲۵۰۴۱)	دیلیم : بندر (۴۵۳۰۲۹۶ .
۴۴۹ .	دیناچال : رود (۳۲ .
رنگون (۴۹۳ .	دیو آسما (۲۳۰۰۳۹ .
رواندوز (۴۶۶۰۴۳۹ .	دیه کری : رود (۳۲ .
روانسر (۸ .	
روته (۲۳۲۰۲۳۰۰۳۹ .	ن
رودان : تنگه (۴۴۸ .	
رودبار (۲۳۰۰۱۰۸۰۱۰۷ .	
رودبار قزوین (۰۱۶۶۰۱۶۵۰۴۰ .	
رودبار قصران (۳۹ .	ذهاب (۹۳۰۲۳ .
رودسر (۴۹۰۰۴۴۲۰۱۴۲۰۳۲۰۸ .	
روس (۴۸۹۰۴۳۵۰۴۱۳۰۴۱۲۰۴۰۶۰۵ .	ر
روسیه (۰۳۷۰۳۶۰۳۵۰۳۴۰۴۳۰۲۱۰۶۰۵۰۴ .	
۰۱۱۲۰۱۱۰۰۱۰۵۰۱۰۴۰۹۸۰۹۷۰۹۶۰۹۵ .	
۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱۰۱۱۷۰۱۱۴۰۱۱۳ .	
۰۱۳۸۰۱۳۱۰۱۳۰۰۱۲۹۰۱۲۸۰۱۲۷۰۱۲۶ .	
۰۲۱۶۰۲۱۱۰۱۱۴۶۰۱۴۵۰۱۴۱۰۱۴۰۰۱۳۹ .	راجا : رودخانه (۳۲ .
۰۳۱۱۰۲۹۵۰۲۹۴۰۲۲۴۰۲۲۳۰۲۲۱۰۲۲۰ .	رادکان (۲۷۶ .
۴۶۹۰۴۵۶۰۴۳۸۰۴۳۶۰۴۱۳۰۴۱۱۰۴۰۷ .	رازیان (۸ .
روم (۲۸۱۰۲۷۹۰۱۵۰۳۰۲ .	راست خاله : رودخانه (۳۲ .
رومنها (<i>Romains</i>) ۶۷۰۳ .	رام کرد : سد (۲۷۴ .
رومی (۲۸۲ .	رامهرمز (۰۴۵۲۰۲۴۹۰۲۴۰۰۱۶۴۰۵۸ .
ری (۲۷۶ .	۴۵۳ .
	رشت (۰۲۹۹۰۲۹۶۰۲۸۴۰۱۰۸۰۲۲۰۸ .
	۰۴۹۰۰۴۸۹۰۴۷۰۰۴۴۲۰۴۴۱۰۳۹۸۰۳۰۳ .
	رضائیه : دریاچه (۴۹۰۰۴۶۶۰۹۳ .
	رضائیه : شهر (۰۴۳۸۰۲۹۷۰۱۵۷۰۱۵۶ .
	۴۴۹ .

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

ژ	ژ
ژاک دوپولیا (۴۰۶)	زات خاله : رودخانه (۳۲)
ژاین (۱۴۰۱۴۱۰۱۴۰۱۳۹۰۱۰۰۱۰۴)	زاغ : تنگه (۴۴۸)
۴۹۵۰۳۱۵۰۲۹۴۰۲۹۳۰۱۴۶	زاگرس (۴۲۴۰۲۳۹۰۲۳۶۰۲۲۹)
ژن (<i>Genè</i> ، بندر) ۴	زامدان (۴۴۸۰۴۴۷۰۴۴۶۰۴۳۵۰۴۳۱)
ژنوا (<i>Genois</i>) ۳	۴۷۶۰۴۷۰
ژیوزا فاباربار (<i>Giosafat Barbaro</i>) ۲۱۳	زاینده رود (۲۷۴۰۶۴)
	زدیخان (۴۳۷)
	زرتشت (۲۸۰)
	زر : کوه (۴۳)
	زرکه (۲۶۰۰۲۳۰)
	زرنده (۱۶۱۰۱۶۰۰۱۲۵)
	زلوی : دره (۲۴۰)
	زنجان (۴۷۶۰۲۹۶۰۲۷۵۰۲۲)
	زنجان رود (۴۰)
	زندان (۴۱)
	زندان : تنگه (۴۴۸)
	زنور (۲۲۹۰۴۰)
	زیاران (۲۶۱۰۲۳۱۰۴۱)
	زیر کوه (۴۱)
	زیس : کارخانه (۳۹۶)
	زیگانه (۴۳۷)
سائیکون (۴۹۵۰۴۹۴)	
سادات : چاه (۵۲)	
سادات : معدن (۲۶۲)	
سارد (۴۳۴)	
سارو (۲۳۴۰۴۰)	
ساروق (۲۸۶)	
ساری (۲۷۵۰۲۳۸۰۱۹۹۰۱۸۵۰۴۲۰۸)	
۴۴۶۰۴۴۳۰۳۰۴	
ساری داغ (۲۲۹۰۴۰)	
ساسانی (۲۸۱)	
ساسانیان (۲۷۸۰۲۷۷۰۲۷۶۰۲۶۴۰۶۹۰۶۶)	
۴۳۴	

ص

فهرست اسامی اهکنه و اشخاص و طوایف

سلطان ابوسعید بهادرخان (۲۷۸ .	ساوجبلاغ (۱۵۵۰۴۲۰۴۱۰۳۹ .
سلطان شاهرخ (۲۷۷ .	ساوجبلاغ : در آذربایجان (۱۵۶۰۱۱۹۰۸ .
سلطان عبدالمجید میرزا عین‌الدوله (۳۴ .	۴۶۶۰۴۳۹۰۲۹۷۰۲۸۶۰۱۵۷ .
سلطان محمود خان اول عثمانی (۴۱۱ .	ساوه (۴۳۴۰۲۷۶۰۲۶۳۰۱۵۵۰۱۲۵ .
سلطانیه (۲۷۶۰۲۵۷ .	ساوه : سد (۲۷۴ .
سلیاس = شاهپور .	سبزوار (۲۶۱۰۱۵۹۰۱۲۵۰۵۰۰۴۱۰۸ .
سلوانه (۱۱۹ .	۴۷۶۰۴۴۵۰۲۹۹۰۲۷۶ .
سلوکیها (۲۶۴ .	سجستان (۲۹۷ .
سمرقند (۴۳۴ .	سخت سر (۲۳۸ .
سمنان (۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۲۵۰۱۲۰۰۱۱۹ .	سراب (۴۴۱۰۴۴۰۰۲۸۶۰۱۵۷۰۱۵۶ .
۲۳۹۰۲۳۸۰۲۳۴۰۲۳۰۰۱۷۶۰۱۵۴۰۱۵۳ .	سراندیب (۱۴۷ .
۴۷۶۰۲۸۷۰۲۸۶۰۲۷۷۰۲۵۹۰۲۵۸ .	سریل (۲۷۶۰۲۲۶ .
سمنان و دامغان (۸۶ .	سرخس (۴۴۵۰۲۷۶۰۱۵۹۰۱۵۸۰۸ .
سن سوور : کلیسا (۲۷۶ .	سرخک (۳۹ .
سنگ بست (۲۷۷ .	سرخک آباد (۴۱ .
سنگ زغالک (۳۹ .	سرخه (۱۷۶۰۴۱ .
سنگسر (۲۳۹۰۱۸۳۰۱۷۶ .	سرخه دیزه (۸ .
سنگین تپه (۲۵۷۰۴۰ .	سردام (۸ .
سندج (۲۸۶۰۱۶۸۰۱۱۹ .	سعادت آباد (۴۴۸ .
سو : قصبه (۲۳۶۰۴۰ .	سعید آباد (۴۴۸۰۲۳۷ .
سوئد (۳۱۶۰۲۹۵۰۲۹۳ .	سعید خان مؤتمن الملك (۳۴ .
سوئر (۴۶۳۰۲ .	سفیدابه (۴۴۷ .
سواد کوه (۴۲۰۸ .	سفیدرک (۲۳۲۰۲۳۰ .
سونجین (۵۰ .	سفید رود (۴۴۳۰۴۳۴۰۱۰۸۰۷۶۰۳۲ .
سوریه (۳ .	سفر (۱۸۴۰۱۶۸۰۱۱۹۰۸ .
سونگین (۲۶۲ .	سلاجقه (۲۸۱ .
سویس (۲۲۰۰۲۱۶۰۱۴۰۰۱۳۸۰۱۳۵ .	سلجوقیان (۲۷۸۰۲۷۷ .
۳۱۶۰۲۹۴۰۲۹۳۰۲۲۱ .	سلطان آباد (۴۱۴۰۳۰۶۰۲۹۶۰۱۹۲۰۱۸۵ .
	۴۵۴ .

فهرست اسامی اهکنه و اشخاص و طوایف

سهند (۲۶۱۰۴۴)	شفیع (۲۹۸)
سیاری : رودخانه (۳۲)	شلمان رود (۳۲)
سیاه بلاغی (۳۹)	شمس آباد (۲۲۷)
سیاه چال (۴۰)	شمس الدین جوین (۲۷۴)
سیاه درویشان : رودخانه (۳۲)	ششک (۲۲۴۰۲۲۳۰۲۲۲۰۲۳۰۰۳۹)
سیاه رود (۴۲)	شمیل (۴۴۸)
سیاه کوه (۲۶۳۰۴۱)	شوراب : رودخانه (۳۲)
سیاه وزان (۴۷۰)	شوردار (۲۶۱)
سیرری (۲۶)	شوردزه (۲۳۸)
سید محمد رضا کازرونی (۴۶۴)	شوش (۴۳۴۰۲۶۴۰۷۴۰۶۹۰۵۷)
سیرجان (۴۴۹۰۴۴۸۰۱۶۱۰۱۶۰۰۲۴)	شوشتر (۶۶۰۶۵۰۶۳۰۶۰۰۵۹۰۴۸۰۴۳)
سیستان (۱۵۰۰۹۳۰۸۹۰۸۶۰۸۴۰۴۳۰۱۹۰۸)	۲۴۱۰۲۰۲۰۱۸۵۰۱۰۷۰۷۲۰۶۹۰۶۸۰۶۷
۲۰۹۰۱۸۴۰۱۶۲۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱	۲۹۶۰۲۷۷۰۲۴۶
۴۷۰۰۴۵۰۰۴۴۷۰۴۴۶۰۲۱۱	شهر بابک (۴۲)
سیره : رود (۸)	شهرستانک (۴۱)
	شهرضا [فته] (۲۷۸۰۱۷۳)
	شهرود : رودخانه (۴۰)
	شهرسوار (۴۵۷۰۴۴۲۰۲۳۰۰۲۰۱۰۱۸۵)
	۴۵۸
	شهندان (۴۲)
	شیبکویه (۳۸)
	شیخ شعیب (۴۶۵۰۲۷)
	شیرآباد (۳۲)
	شیراز (۳۰۶۰۲۷۷۰۲۳۶۰۱۸۷۰۱۸۵۰۲۴)
	۴۹۰۰۴۷۵۰۴۵۳۰۴۵۱۰۴۵۰۰۴۳۵۰۳۹۸
	۴۹۱
	شیروان (۱۵۹۰۱۵۸)
	شیف (۴۵۱)
شیانکاره (۴۵۱)	
شیمتر (۴۴)	
شرف الدین مورخ (۲۱۲)	
شرفخانه (۴۶۸۰۴۶۷۰۴۶۶۰۴۳۹۰۴۳۵)	
۴۷۰	
شرو : رودخانه (۳۲)	
شط العرب (۴۹۰۰۲۵۱۰۷۱۰۶۹۰۶۰۰۵۸)	
شفارود (۴۹۰۰۴۴۱۰۳۲)	

ش

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

ص صغریه (۱۷۸) صحنه (۲۷۷) صفویه (۲۸۶۰۲۸۱۰۲۷۴۰۲۷۳۰۲۶۴۰۵۸) صغریه (۴۱۱۰۲۹۸۰۲۸۹) صنیع الدوله (۳۹۹) صور (۳) صوفیان (۴۷۰۰۴۶۸۰۴۳۸۰۴۲۷) صوفی علی (۴۲۷۰۴۲۶) صیدا (۳)	شیوه (۳۷) شاپور اول (۲۷۷۰۲۷۶۰۶۶) شاپور : رود (۳۷) شاردن (Chardin) (۲۱۳) شارلانی (۲۸۱) شام (۴۹۴) شاه اسمعیل (۲۷۸) شاه بلاقی (۳۹) شاه بندلی (۴۳۷) شاهپور : بندر (۴۷۴۰۴۷۳۰۴۵۲۰۴۴۳) شاهپور [سلاسل] (۴۳۸۰۲۷۶۰۱۵۷۰۱۵۶) ۴۶۶۰۴۳۹ شاه تختی (۴۷۰) شاهرک (۲۳۳) شاهرود (۱۲۵۰۸۶۰۵۰۰۴۸۰۴۳۰۴۱۰۴۰) ۱۸۵۰۱۷۷۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰ ۴۴۶۰۴۴۳۰۳۰۵۰۲۸۶۰۲۸۶۰۲۳۴۰۱۹۵ ۴۷۶ شاه سید علی اکبر (۴۰) شاه سلیمان صفوی (۴۱۳) شاه صفی (۲۷۵) شاه عباس کبیر (۲۷۵۰۲۷۴۰۲۱۳۰۲۱۱) ۴۳۴ شاه علی : قریه (۴۲) شاه کوه (۲۳۸۰۲۳۰۰۲۲۹۰۴۲۰۴۱) شاه کوه [نزدیک قصر شیرین] (۲۴۰) شاه نگاه : مزرعه (۴۳) شاهی : دریاچه (۴۹۰۰۴۶۹۰۴۳۹)
ط طارم (۲۳۰۰۵۳۰۴۲۰۲۷) طارم سفلی (۱۶۵) طاق بستان (۲۸۰۰۲۷۷۰۲۶۴) طاق کسرا (۲۸۱۰۲۷۷) طالش (۴۴۱۰۴۴۰۰۱۲) طالش : رود (۳۲) طالش دولاب (۴۷۰۰۲۳۸۰۸) طالقان (۴۱۰۳۹) طاهر (۴۳۷)	

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

۰۱۱۲۰۱۱۰۰۹۸۰۹۶۰۷۳۰۲۱ (عراق عرب)	طاهری : بندر (۳۷ .
۰۱۳۹۰۱۳۰۰۱۲۸۰۱۲۴۰۱۲۲۰۱۱۸۰۱۱۷	طیس - کلشن .
۰۲۲۳۰۲۱۱۰۲۲۰۰۲۱۶۰۱۴۶۰۱۴۵۰۱۴۱	طرابوزان (۴۶۶۰۴۲۸۰۴۳۷۰۴۳۶ .
۰۴۳۹۰۴۳۴۰۴۰۷۰۳۱۶۰۲۹۴۰۲۹۲۰۲۲۴	طرفه (۴۰ .
۰۴۹۴۰۴۶۷۰۴۶۶۰۴۶۳۰۴۶۰۴۵۳۰۴۵۱	طوس (۲۷۷ .
۰۱۳۰۰۱۲۸۰۱۲۲۰۸۴۰۶۲۰۵۹ (عربستان)	طومانیانس (۳۰ .
عربلو (۴۳۵ .	
عسلویه : بندر (۳۷ .	
عشق آباد (۴۴۵۰۴۴۴ .	
عضدالدوله دیلمی (۲۷۴ .	ط
علی آباد : درخسه (۴۲۰۴۱۰۴۰ .	
حلی آباد : مازندران (۴۴۲۰۴۳۴۰۳۰۴ .	
۴۷۳۰۴۴۳ .	
علی اصغر خان اتابک اعظم (۲۴۹ .	ظهر آباد (۴۳۷ .
علی اعظم (۲۳۳ .	
علی میرزائی : کوه (۲۶۳ .	
۰۱۱۷۰۱۱۲۰۹۸۰۹۷۰۹۶۰۹۵۰۲۱ (عمان)	ح
۰۱۲۸۰۱۲۷۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱۰۱۱۸	
۰۲۹۳۰۲۲۴۰۲۲۳۰۱۴۶۰۱۴۵۰۱۳۰۰۱۲۹	
۳۱۷۰۲۹۴ .	
عمان [بحر : دریای] (۲۸ .	عباس : بندر (۴۴۸۰۴۳۲۰۴۳۱۰۳۰۷۰۱۸۱ .
عماره (۴۵۴ .	۴۶۴۰۲۶۳۰۴۶۲۰۴۶۱۰۴۶۰۰۴۵۰۰۴۴۹
عمر بن لیث صفاری (۲۷۷ .	۴۹۱ .
عینلو (۵۰ .	عباس آباد (۵۰ .
	عباس آباد : قراجه داغ (۲۶۱ .
	عباسی (۳۰۹ .
	عدن (۴۶۳ .
	عراق (۱۰۵۲۰۱۰۵۱۰۱۰۵۰۰۹۲۰۸۴۰۴۴۰۴۳ .
	۴۷۶۰۴۳۵۰۳۰۰۰۲۸۶۰۱۷۱۰۱۰۵۴۰۱۰۵۳

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

فریدن (۱۷۳۰۲۲)	
فسا (۱۸۸۱۰۷۰۴۲۰۴۱)	
فشند (۳۹)	غ
فلات ایران ۰۲۲۹۰۸۸۰۶۳۰۵۸۰۴۸۰۴	
۰۴۳۴۰۲۳۸	
فلاحیه (۳۰۸۰۱۶۴۰۱۰۷۰۹۳)	غار و پشایویه (۱۵۵)
فیلستان (۳۰۰)	غرئوی (۲۷۷)
فندر سك (۸)	غش (۴۱)
فولاد محله (۴۰)	
فومنات (۱۸۰)	ف
فیروز آباد (۴۵۱۰۲۶۴)	
فیروز آباد خراسان (۲۷۷)	
فیروزکوه (۴۴۶۰۴۴۳۰۴۴۲۰۴۳۴۰۲۳۹)	فانو (۴۶۲۰۴۶۱)
فین (۲۹۷)	فارس (۰۹۳۰۹۲۰۸۶۰۸۴۰۴۳۰۴۲۰۴۱۰۸)
فقیلیها (۵۰۴۰۳)	۰۱۵۰۰۱۳۲۰۱۲۰۰۱۱۹۰۱۰۹۰۱۰۷۰۹۹
	۰۲۹۶۰۲۸۷۰۱۶۳۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱
	۰۴۷۶
ق	قرات (۵۸۰۳)
	قراش آباد (۲۷۷)
	قراغه (۶۴)
	قرانه (۰۱۰۵۰۱۰۴۰۹۵۰۳۴۰۲۱۰۱۴)
قاروج (۱۵۹۰۱۵۸)	۰۲۰۹۰۱۳۵۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱۰۱۱۷
قازلی کول (۴۳۷)	۰۲۹۲۰۲۴۹۰۲۴۱۰۲۲۱۰۲۲۰۰۲۱۷۰۲۱۶
قاسم آباد (۴۲)	۰۴۹۵۰۴۹۴۰۳۹۴۰۳۱۷۰۲۹۴
قافزان (۱۶۵)	قراهان (۲۸۶)
قاقم (۴۴۸)	فردوس (۱۵۹۰۱۵۸)
قاهره (۴۹۳)	فرور : جزیره (۳۷)

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

قاپ (۲۸۸)	قاپیه (۱۶۵)
قاینات (۴۳۰۴۳۰۴۱۰۱۹۰۸)	قهقهه (۴۴۵)
قرائینی (۴۳۷۰۴۳۶)	قیس (۴۶۵)
قراچه داغ (۲۶۱۰۱۵۷۰۱۵۶۰۵۰۰۴۱۰۸)	
۲۶۲	
قراداغ (۲۸۶۰۲۵۷۰۲۲۹)	
قره سو : در استرآباد (۳۲۰۸)	ک
قره کلبا (۴۳۷)	
قریه بورق (۴۰)	
قریه حصار (۴۱)	
قریه ملا (۴۲)	
قرزل اوزن (۲۷۵)	کاپ (۲۸۷)
قرزل دیزه (۴۳۷۰۴۳۶)	کاجره (۲۳۰۰۳۹)
قزوبین (۹۲۰۸۶۰۴۸۰۴۳۰۴۲۰۴۱۰۴۰۰۲۲)	کارون (۶۴۰۶۳۰۶۱۰۶۰۰۵۹۰۵۸۰۵۷)
۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۲۵۰۱۰۸۰۱۰۶	۷۶۰۷۴۰۷۱۰۷۰۰۶۹۰۶۸۰۶۷۰۶۶۰۶۵
۲۵۷۰۲۳۲۰۱۹۰۰۱۸۵۰۱۶۶۰۱۶۵۰۱۵۴	۴۷۴۰۴۶۷۰۴۵۴۰۴۵۲۰۲۵۱۰۱۰۷
۴۳۵۰۴۳۴۰۳۰۵۰۲۹۹۰۲۸۷۰۲۷۷۰۲۷۳	کاریز (۴۴۶)
۴۶۹۰۴۴۲	کازا (۴۹۲)
قشقانی (۲۸۶)	کازرون (۴۵۱۰۱۸۸۰۱۸۵۰۲۲)
قشم : جزیره (۴۶۵۰۳۷)	کاسیار (۴۵۷)
قصر الحمراء (۲۶۴)	کاستلرس (۴۹۴)
قصر شیرین (۴۳۱۰۲۴۹۰۲۴۶۰۲۴۴۰۰۴۳)	کاشان (۸۶۰۸۰۰۵۰۰۴۴۰۴۲۰۴۱۰۴۰)
۴۹۰۰۴۳۵	۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۲۵۰۱۱۹
قفقازیه (۴۷۰۰۳۰۹۰۴)	۲۷۳۰۲۶۱۰۲۳۶۰۲۳۵۰۲۲۹۰۲۱۲۰۱۷۵
قل مکلو (۴۰)	۴۷۶۰۳۰۶۰۲۹۷۰۲۹۶۰۲۸۷۰۲۸۵۰۲۷۸
قم (۱۵۱۰۱۵۰۰۱۲۵۰۸۶۰۴۳۰۴۲۰۴۱)	کاشانک (۲۳۰۰۳۹)
۲۹۶۰۲۷۷۰۲۱۸۰۱۷۴۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲	کاظم آباد سیستان (۲۷۸)
۴۷۶۰۴۵۴۰۴۴۲۰۳۰۶۰۳۰۰	کاله قاضی (۴۴۸)
قمشه = شهرضا	کالیفرنی (۱۱۱۰۷۱)
قوچان (۳۰۵۰۲۷۶۰۲۳۵۰۱۵۹۰۱۵۸)	کامران میرزا (۳۴)
۴۴۶۰۴۴۵۰۴۴۴۰۴۴۳۵	کانادا (۲۶)

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

کرمانشاه (۴۹۰۰۴۷۵۰۴۵۴۰۴۴۲۰۸۴)	کانتال (۲۵۷)
کرمانشاهان (۰۱۱۹۰۹۳۰۹۲۰۸۶۰۲۳۰۸)	کبود : کوه (۴۲)
۰۳۰۰۰۲۸۸۰۲۸۶۰۲۳۵۰۲۲۹۰۱۳۲۰۱۲۰	کبیر کوه (۲۴۸)
۰۴۷۶۰۴۳۶۰۴۳۱۰۴۰۷	کیورچال (۴۴۱)
کرد (۲۹۷)	کته ده (۴۱۰۳۹)
کریم خان (۲۷۷)	کجور (۸)
کشکان (۸)	کچلک : رود (۳۲)
کشکوه (۴۴۸)	کچی قلعه (۴۳۷)
کشیر (۲۸۵)	کچین (۴۳)
کلات (۸)	کرات (۲۷۸)
کلات عبدل (۴۰)	کراجال (۴۰)
کلاته : قصبه (۴۴۴۰۲۵۹)	کراجی (۰۴۹۱۰۴۶۳۰۴۶۲۰۴۶۱۰۴۶۰)
کلادان (۲۷۵)	۰۴۹۵۰۴۹۴۰۴۹۳۰۴۹۲
کلایه سرکل (۴۱)	کر بلا (۲۷۹)
کلده (۲۶۴)	کرج (۱۰۲۰۱۰۱)
کلرم (۳۹)	کرخه (۶۶۰۶۵۰۵۹۰۵۸۰۵۷)
کلکته (۴۹۳)	کردستان (۰۱۵۰۰۹۲۰۸۴۰۲۳۰۲۲۰۱۰۸)
کلبانخانه (۴۳۹)	۰۱۸۴۰۱۸۳۰۱۶۸۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱
کلنی (۴۹۲)	۰۴۷۶۰۴۶۶۰۲۹۷۰۲۸۶
کلمه دار : رود (۳۲)	کرد محله (۲۳۸)
کلهر رود (۴۰)	کرزن (۲۸۶۰۲۸۵)
کلهر : کوه (۲۳۶)	کرفو (۴۹۴)
کمال الملک (۲۹۸)	کرکریستان (۲۷۸)
کروود (۳۹)	کرکوک (۴۳۹)
کمره (۱۷۲۰۱۲۵)	کرگان رود (۴۴۱۰۳۲)
کنار رودخانه (۱۷۴)	کرمان (۴۴۰۴۳۰۴۲۰۴۰۰۳۳۰۳۰۱۹۰۸)
کفت رانی (Contrani) (۲۱۳)	۰۱۱۹۰۱۰۷۰۹۳۰۹۲۰۸۶۰۸۴۰۵۱۰۵۰۰۴۸
کندزار (۴۳)	۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۳۲۰۱۳۶۰۱۳۵۰۱۲۰
	۰۲۳۶۰۲۳۹۰۲۰۹۰۱۶۱۰۱۶۰۰۱۵۴۰۱۵۳
	۰۲۹۷۰۲۸۸۰۲۸۶۰۲۷۸۰۲۶۳۰۲۶۱۰۲۳۷
	۰۴۹۱۰۴۷۶۰۴۷۵۰۴۴۹۰۴۴۸۰۴۱۴

فهرست اسامی امکانه و اشخاص و طوایف

کیشمار (۲۷۸ .	کَنك (۴۵۰ .
کِکا (۴۱ .	کَنگاور (۲۷۷ .
کیلاخاله (۳۲ .	کونیا (۴۴۷ .
	کوچار (۲۶۳ .
گ	کورش (۲۸۰ .
	کوسار (۴۰ .
	کوشك (۵۱ .
	کوشك سراى (۴۳۷ .
کرات وُن رُژن	کوه ارومیه (۴۰ .
(D. L. Gratt von Reggen	کوه بروج (۴۲ .
۷۶۰۷۰۰۶۹۰۶۷۰۵۷	کوه دشت (۸ .
کرتنهف (A. Groothof (۷۲۰۵۷	کوه سیدی (۴۰ .
کرجی بلاغ (۴۲۶ .	کوه شاه (۴۲ .
کرکان (۲۷۶ .	کوه گنو (۴۴۸ .
کرکان رود (۴۹۰۰۴۸۹ .	کوه کیلویه (۲۵۰۸ .
کرمابدر (۲۳۳۰۲۳۰۰۲۹ .	کوه ملك سیاه (۴۴۷۰۴۳ .
کرسرود (۲۰۸۰۱۸۵۰۱۵۷۰۱۵۶ .	کوه منال (۴۱ .
کروس (۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰ .	کوه نغال (۴۰ .
۲۸۶۰۱۸۳۰۱۶۹	کویت (۴۶۲۰۴۶۱۰۴۶۰ .
گریگور یطروویچ و انیتسف	کوپر (۲۳۶۰۲۲۶۰۴۸ .
(Grigor Petrovitch vanitsoff (۲۵	کلیدا کندی (۴۲۶ .
گزاف رود (۳۲ .	که رود (۳۹ .
کل یارود (۳۲ .	کهریزك (۲۹۹۰۱۰۰ .
کلیایگان (۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۰۱۲۰۰۰۱۱۹ .	کهو ، مزرعه (۴۱ .
۲۹۶۰۱۷۲۰۱۵۴۰۱۵۳	کهنوبالا (۴۲ .
کل زرد (۲۹ .	کیاجوی (۷۷۰۷۶ .
گلستان (۵۰ .	کیارود (۳۲ .
گلستان کوه (۲۲ .	کیش : جزیره (۳۸ .
گلشن [طلس] (۴۲۰۴۱۰۲۳ .	

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

ج لار (۲۳۳۰۲۹) لار : در فارس (۲۵۰۰۲۴۹) لارستان (۴۴۹۰۱۸۸۰۱۸۵۰۲۳۰۸) لارک (۴۶۵۰۴۳) لاکار : رودخانه (۳۲) لالون (۲۳۳۰۲۳۰۰۳۹) لار سرغان (۴۱) لاهیجان (۴۲۹) لاهیجان : در کیلان (۰۱۴۲۰۹۴۰۴۳۰۲۲۰۸) ۰۴۹۰۰۴۴۲۰۳۰۳۰۲۲۸۰۱۸۰ لاریج (۲۶۰) لاریجان (۴۴) لیار : رود (۳۲) لرستان (۰۲۷۰۲۵۰۲۴۰۲۳۰۲۲۰۱۹۰۱۱۰۸) ۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۷۹۰۴۴۰۴۳ ۰۳۰۸۰۲۳۶۰۱۸۳۰۱۶۸ لطف آباد (۴۴۵۰۱۵۹۰۱۵۸) الله کا : رودخانه (۳۲) لنجان (۹۳۰۴۲) لندل : کوه (۴۰) لندن (۰۴۶۴۰۴۶۳۰۳۹۹۰۲۴۲۰۲۱۳) ۰۴۹۲۰۴۹۱۰۴۶۵ لنگرود (۰۴۹۰۰۴۴۲۰۳۰۴۰۱۸۰۰۱۴۲)	کیل فشاه (۸) کلمانخانه (۴۶۲) کلوکاه (۲۲۹۰۴۰) کلوکچ (۳۹) گمش تپه (۳۰۴۰۳۲) کناپاد (۴۴۴۰۱۵۹۰۱۵۸) کناوه (۴۵۳) کنبد خدا بنده (۴۲۰۴۱) کنبد سبز کرمان (۲۷۸) کنبد قابوس (۴۴۶) کنبدکوه (۲۲۹۰۴۰) کنبد ناصرالحق (۲۷۵) کنبد هارونیه (۲۷۷) کوادر (۴۹۲۰۴۶۲۰۴۶۱۰۴۶۰) کور خان دستگرد : تپه (۲۶۱) کوموش خانه (۴۳۷) کیلارود (۲۳۶۰۴۰) کیلان (۰۴۴۰۴۳۰۴۱۰۳۴۰۳۲۰۲۷۰۱۲۰۸) ۱۴۲۰۱۲۰۰۱۱۹۰۱۰۹۱۰۸۰۸۶۰۸۴۰۷۶ ۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۲۰۱۵۱۰۱۵۰۰۱۲۷۰۱۴۳ ۰۲۲۹۰۲۱۷۰۲۱۴۰۲۱۳۰۲۱۲۰۲۱۱۰۱۸۰ ۰۴۸۹۰۴۷۶۰۳۰۰۰۲۴۱۰۲۳۸

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

مشکین (۴۴۱۰۴۴۰۰۹۳۰۴۱)	مرنم بیازک (۳۹)
مشهد (۲۳۵۰۱۵۹۱۵۸۰۱۲۵۰۴۲۰۸)	مرغ سر (۳۹)
۳۹۳۰۳۰۰۰۲۹۷۰۲۸۶۰۳۸۴۰۲۸۲۰۲۷۸	مرنجان (۴۱)
۴۴۶۰۴۴۵۰۴۴۴۰۴۴۳۰۴۳۵۰۴۳۱۰۳۹۸	مرند (۴۵۴۰۲۷۸۰۱۵۷۰۱۵۶)
۴۹۱۰۴۹۰۰۴۷۰۰۴۵۰۰۴۴۸۰۴۴۷	مردنوس (Méridos) ۲۸۷
مشهدسر (۳۰۴۰۲۰۰۰۱۸۵۰۱۷۹۰۳۲)	مربوان (۱۸۴۰۸)
۴۷۵۰۴۵۹۰۴۵۸۰۴۵۷۰۴۴۲۰۴۳۲۰۴۳۱	مسجد العقیق (۲۷۷)
مشهد میر بزرگ (۲۷۵)	مسجد جمه اسپاهان (۲۷۵)
مصر (۱۲۱۰۱۱۹۰۱۱۷۰۱۰۵۰۱۰۴۰۵۹)	مسجد جامی (۲۷۵)
۱۳۹۰۱۳۸۰۱۳۱۰۱۲۶۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲	مسجد چهار باغ اسپاهان (۲۷۲)
۲۹۲۰۲۷۹۰۲۶۴۰۲۲۱۰۲۲۰۰۱۴۱۰۱۴۰	مسجد سلتاخی (۲۷۵)
۳۱۸۰۲۹۴	مسجد سلیمان (۲۵۰۰۲۴۹۰۲۴۰۰۴۳)
مصلی (۲۷۸)	۴۹۰۰۲۵۲
مظفر آباد (۴۴۸)	مسجد شاه اسپاهان (۲۷۵۰۲۷۳)
مظفرالدین شاه (۴۱۳)	مسجد شایا (۲۷۵)
معشور (۴۵۲)	مسجد شیخ بسطامی (۲۷۵)
منول (۲۹۷۰۲۸۱۰۲۷۳۰۲۶۴۰۴)	مسجد شیخ لطف الله (۲۷۵۰۲۷۳)
منو: بندر (۴۵۰۰۳۷)	مسجد علی: در اسپاهان (۲۷۵)
مقام: بندر (۳۷)	مسجد کبود (۲۷۵)
مقبره بابا قاسم (۲۷۵)	مسجد مادر شاه اسپاهان (۲۷۵۰۲۷۳)
مقبره پیر بکرام (۲۷۵)	مسجد وزیر علی شاه (۲۷۵)
مقبره پیر علمدار (۲۷۶)	مسقط (۱۲۹۰۱۲۷۰۱۲۲۰۱۱۸۰۱۱۷۰۹۵)
مقبره جعفریه (۲۷۸)	۴۶۲۰۴۶۱۰۴۶۰۰۳۱۸۰۲۹۴۰۲۹۳
مقبره چهل دختران (۲۷۶)	مسكران: کوه (۴۱)
مقبره خواجه نظام الملک (۲۷۶)	مسبود یاریس (۷۴)
مقبره دختر اتابک (۲۷۷)	مسیو مارنن (۲۵۵۰۲۵۴۰۲۵۳)
مقبره سلطان سنجر (۲۷۵)	مشاورک (۴۲۷)
مقبره سلطان محمد خدا بنده (۲۷۶)	مشک آباد (۲۸۶)

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

میرزا عباسخان قوامالدوله (۳۴ .	مقبره شاه نعمت الله (۲۷۸ .
میرزا علی اصغر خان صدر اعظم (۳۴ .	مقبره شیخ جام (۲۷۵ .
میرزا موترک (۴۹۳ .	مقبره شیخ جبرائیل (۲۷۵ .
مبدان شاه (۲۷۵ .	مقبره علاءالدین (۲۷۸ .
میر یوسف (۲۹۸ .	مقبره ملا چلبی اوغلو (۲۷۶ .
مبقان (۲۸۶ .	مقبره ملا حسن شیرازی (۲۷۷ .
میلیسو (۱۳۶ .	مکه (۲۷۹ .
مبلو (۳۹ .	ملاآباد (۲۴۹ .
میمه (۲۹۷:۴۲ .	ملارود (۳۲ .
میناب (۱۸۱:۱۰۷ .	ملان (۴۶۳ .
	ملایر (۴۵۴:۲۸۷:۱۳۲:۱۲۰:۱۱۹ .
	۴۷۶ .
	ملکشاه سلجوقی (۲۷۵ .
	ملیک آزاریانس (Melik Azariants) ۲۳ .
	ملیک بیلکف (Melik Bilkoff) ۲۳ .
	ممقان (۴۰ .
نائین (۳۹۶:۲۷۸:۲۶۲:۲۰۴:۱۸۵:۴۳ .	مناره خواجه علم (۲۷۵ .
نایل (۴۹۴ .	منارجنبان (۲۷۵ .
نادرشاه افشار (۴۱۱:۲۷۴:۸۵ .	مناره در دشت (۲۷۵ .
نارمندان ، رود (۳۲ .	منجیل (۴۲ .
ناریگان (۵۱:۴۰ .	موصل (۴۶۶:۴۳۹:۲۴۰ .
ناصرالدین شاه (۴۰۶:۳۹۹ .	مومج (۳۹ .
ناصری (۳۰۷ .	مهاجران (۲۸۶ .
ناورود (۳۲ .	مهرک (۳۹ .
نخلک (۲۶۳:۵۳:۵۲ .	میامی (۴۹۰:۱۷۷:۴۱ .
نرماشیر (۲۷۸ .	میانج (۴۴۱:۴۴۰:۲۷۵ .
نصیرآباد (۴۴۷:۴۴۶ .	میان دشت (۲۶۱ .
نطنز (۲۳۶:۲۳۵:۲۲۹:۱۷۵:۴۲:۴۱:۴۰ .	میرجاوه (۴۴۷ .
نظام آباد (۲۳۶:۴۰ .	

ن

فهرست اسامی امکنه و اشخاص و طوایف

وزنه : رود (۳۲ .	نظام الدین (۲۴۹ .
وکر : رودخانه (۳۲ .	نقون (۲۵۱۰۲۵۰۰۲۴۹۰۴۳ .
وینزیها (Venise) ۵۰۲ .	نقش رستم (۲۸۰ .
ویلیام دارسی (William Knox D'arcy)	نقدیر (۴۰ .
۲۴۹۰۳۴۲۰۲۴۱ .	نور (۸ .
وبنه (۴۹۲ .	نورجان : رود (۳۲ .
	نوردان : تنگه (۴۴۸ .
	نورمبرگ (۴۹۲ .
	نورود (۷۷۰۷۶ .
	نوشکی (۴۵۰۰۱۴۷ .
	نوکنند : رود (۳۲ .
هارون الرشید (۷۴ .	نهایند (۱۵۱۰۱۵۰۰۱۲۰۰۱۱۹۰۸۶۰۲۳ .
هابورک (۴۶۳۲ .	۱۷۰۰۱۵۱۰۱۵۳۰۱۵۲ .
هخامنشی (۳۶۴۰۶۵ .	نهبندان (۴۳ .
هخامنشیان (۲۸۱ .	نیشابور (۲۶۳۰۱۵۹۰۱۵۸۰۱۲۵۰۴۲ .
هرات (۴۲۴ .	۴۴۶۱۳۰۵۰۳۰۴۰۲۹۹ .
هرمز : جزیره (۴۶۵۰۴۲ .	نیکا (۴۴۳ .
هرمک (۴۴۷ .	نیل : دره (۶۵۰۶۴ .
هزارجریب (۲۲۹۰۴۱۰۴۰ .	نیل : رود (۷۳ .
هزار : کوه (۴۳ .	نلک کوثر (۳۹ .
هزاره (۳۹۷ .	نیویورک (۴۶۵۰۳۹۵ .
هسیو (۲۳۰۰۳۹ .	
هشترود (۱۰۷۰۱۵۶ .	
هفت تن : باغ (۲۷۷ .	
هفت گل (۳۵۱۰۳۵۰ .	
هلند (۱۳۹۰۱۳۸۰۱۰۵۰۱۰۴۰۹۷۰۹۵۰۷۲ .	
۳۱۹۰۲۹۵۰۲۹۳۰۱۴۶۰۱۴۵۰۱۴۱۰۱۴۰ .	
لهلان (۴۱ .	
همایونک افشاری (۴۱۰۴۰ .	
	واسکود کاما (Vasco de Gama) ۰۰ .
	والرین (۶۶ .
	ورامین (۲۸۶۰۶۷۸۰۱۵۵۰۱۹ .

فهرست اسامی امکانه و اشخاص و طوایف

	۰۱۵۰۰۱۲۰۰۱۱۹۰۱۰۶۰۴۳۰۴۰ (مدان)
	۰۱۹۱۰۱۸۵۰۱۶۷۰۱۵۴۰۱۵۳۰۱۵۱
	۰۳۹۳۰۳۰۰۰۲۹۶۰۲۸۶۰۲۳۵۰۲۲۹۰۲۱۹
	۰۴۷۶۰۴۷۳۰۴۵۴۰۴۴۳۰۴۴۲۰۴۳۵۰۴۰۷
	هندوایی : جزیره (۴۶۵۰۳۷)
	هند و اروپا : کیانی (۴۷۵)
	هندوچین (۴۹۴۰۱۲۶)
	هندو خاله : رود (۳۲)
	هندوستان (۰۹۵۰۸۴۰۴۸۰۲۳۰۲۱۰۱۹۰۵۰۴)
	۰۱۱۸۰۱۱۷۰۱۱۴۰۱۱۳۰۱۱۲۰۹۷۰۹۶
	۰۱۲۹۰۱۲۸۰۱۲۷۰۱۲۴۰۱۲۳۰۱۲۲۰۱۲۱
	۰۱۴۱۰۱۴۰۰۱۳۹۰۱۳۸۰۱۳۵۰۱۳۱۰۱۳۰
	۰۲۹۰۰۲۲۴۰۲۲۳۰۲۱۲۰۱۴۷۰۱۴۶۰۱۴۵
	۰۴۵۹۰۴۴۶۰۳۱۸۰۲۹۷۰۲۹۶۰۲۹۴۰۲۹۲
	۰۴۹۴۰۴۶۳۰۴۶۱۰۴۶۰
	هنده کران : رود (۳۲)
	هندوکش (۴)
	هندیجان (۴۵۳۰۴۵۲)
	هنگام : جزیره (۴۶۰۰۳۷)
	هوفان (۲۲۹)
	هونک کنکت (۴۶۵)
	هویزه (۴۵۳۰۱۰۷)
	هویق (۴۴۱)
	هیرمند : سد (۲۷۴)
اسامی شهرها و قراء و کنتنژان واردات	
و شعبات کمرکی و مراکز یستی و تلگرافی	
و تلفنی که بصورت جد اول در متن کتاب آمده	
از ذکر آنها در فهرست صرف نظر شده است .	

مصحح طبع کتاب - مهدی ارگباتانی

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۳	۲۲	از روم	ارز روم	۲۳۰	۱۱	یونه زار	یونه زار
۸	۶	یارکارود	یارکانرود	۲۳۸	۱۵	گود محله	کرد محله
۳۲	۱۰	کلیرویر	جکیر ویر	۲۴۰	۱	ممتد	ممتد
۳۴	۱۶	صد اعظم	صدراعظم	۲۷۴	۱۱	صغریه	صفویه
۱۳۴	۱۰	فراون	فراوان	۲۸۰	۷	خشیاریا	خشایارشا
۱۴۸	۱۰	روغن و عاست	زیادی است	۲۹۱	۱۹	جدوال	جداول
۱۸۵	۱۸	نافق	بافق	۳۸۳	۷	شرکت ما	شرکتها